

رښا او دفاع

يا

د افغانستان د نفوسو ، تاريخ او روانو پيښو په باب ليکنې

ليکونکی او تنظيموونکی

محمد حسن کاکړ

خپروونکی
د سابې د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز

پېښور

۱۳۷۷ ۱۹۹۹

سمون لیک

ښه به داوي چې لوستونکي دکتاب ترلوستلو نه دمخه په هغه کې لاندې چاپي تېروتنې سمې کړي:

مخ	کرښه	ناسم	سم
Xii	تصویرونه او انځورون (۱۸)	VIII - دافغان اسلامي غورځنګ لارښود علامه سید جمالدین افغان.	نه دې وي ، نه شته
۱۴۴	٦	لکه ددغسې ګوند دمشر تابه غړې	دغسې ګوند
۱۵۲	۱۲ – ۱۵	دیو بل راوي په قول هغه (سلطان حسین) دخپل نوي نوم (ببرک کارمل) لپاره دتصور په ....پیونداوه .	هغه دیو بل راوي په قول دکارل مارکس او ولادیمیر لینن له نومونو نه جوړ دی په دې ډول .
۴	۲	ایسته دې شي	په
٦	۲٦،۱۴،۱۱،۹	تجزیي	تجربې
۸	۸	د روښانفکرۍ	باطل دی وي ،نه دی وي
۸	۱۲	په هلکه	دروښانفکرۍ په هکله
۱۳	۱۴	ددې	ددې پروا هم نه کوي چې
۳۰/۱۵	۱۱ ،۲۳	لال – ممکن	لالی – متمکن
۳۹/۳۰	٦ . ۲۷	همعنای – سمتي	همعناني – ستمي
۵۳ /۵۲	۱۸ . ۱۷	بخوایي – ۳	نجوا – ۲۳
۵٦	۲	۱۷۸	۱۹۷۸
۱۰۷	۲	دبني اسپې زوی ؟	دبنې اسپې زوی؟
۲۳۳	۱۴ ، ۱۱ ،۱۰	۵٦۱ ،٦۴ – ۵۷۹ .	۵٦،۱ ،٦،۴ – ۵۷،۹

بسم الله الرحمن الرحيم

رڼا

او

دفاع

محمد حسن کاکړ

د کتاب پیژندنه

دکتا ب نوم	رنا اودفاع یا دافغانستان دنفوسو تاریخ او روانو پښتو په باب لیکنې
لیکونکی او تنظیموونکی	محمد حسن کاکړ
مهتمم	پوهندوی شیرګل اوستا
خپروونکی	د ساپی دپښتو څېړنو او پراختیا مرکز
ځای	پېښور
دچاپ کال	۱۳۷۷ (۱۹۹۹)
شمیر	۲۰۰۰ ټوک
بیه	په افغانستان کې ( ) افغانۍ په امریکااو نورو بهرنیو هیوادونوکې ( ) امریکایې ډالر یا دهغو معادل

پته : د ساپی د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز - فلیټ نمبر ۳۱۴ - دریم پوړ - ګل حاجی پلازه- یونیورسټی روډ- پېښور- ټیلیفون او فکس نمبر۴۴۵۰۶

Address: Sapi's Center for Pushto Research and Development, Flat No 314, 3rd Floor, Gul Haji Plaza, University Road, Peshawar, Pakistan.

Phone and Fax no: 091-44506

اهدا

و هغو ته چې خپل ژوند، فکر، وينـــا او کـړه د افغانسـتان د بشپړ ساتلو په لارکې وقفـوي او پـه افغانسـتان کـې د يـوې مدني او بسيا ټولنې، ملي پيوستون او خپلې خوښې افغـاني واحدې واکمنۍ د بيخ نيولو دپاره د ټولو ستونزو سره سـره بيا هم زيار باسي او په عمل کې څند نه منونکی کار کوي.

رڼا ــ زموږ هیله

په ټولنیزو مناسباتو کې دا یوه علمي او پلي کېدونکې قانونمندي ده چې د تاریخ په اوږدو کې زموږ د اوسني ټولنې د خلکو د مبارزو تاریخ او ټول ملي ارزښتونه د دې خاورې د اصلي اوسېدونکو یعنې زموږ د تېرو پلرونو او نیکونو د ملي مبارزو د تاریخ دوام دی او دا یوه نشلیدونکې کړۍ او نه ماتیدونکې پدیده ده چې خپلواکې علمي واکمنې او د خاورې پشپړه ساتنه یې بنسټ تشکیلوي.

دلته د یادوني ور خبره دا هم ده چې د پدیدو د څېړنو په لړۍ کې اجتماعي پدیدې لکه د افغان خوځنده یاد دنړۍ نورې سترې پېښې تر ټولو نورو پدیدو دو مره پېچلې پیچلي او هر اړخیزې دي چې که هرڅومره د هغو په پېچلتیا او د شناخت او موندنې په هکله ډېر ډېر تحقیقات او څېړنې تر سره شي بیا هم ډېره کمه ده او د هغو د شناخت د او د موندنې د پېچلتیا په اړوند مو هېڅ ډول مبالغه یا افراط ندی کړی.همدا شان تجربو را ښودلې ده چې د دې پدیدو د هر عمل پلي کول او د هغو څخه د ټولنې لپاره د ګټې اخیستلو او یاهم د پدیدو د تکامل د عیني بهیر او د هغو د داخلي محتویاتو، استقامتونو او د تضادونو د څرنګوالي یا تشریح دپاره د یوه تاریخ پوه، لیکوال او څېړونکي په وړاندې ډېرې زیاتې ستونزې رامنځ ته کیږي. همدا علت دی چې هر وطن دوست، بشردوست او د روښ وجدان لرونکي لیکوال، محقق او مورخ هم د خپل کتاب د تاکلو هدفونو د دفاع او بري د پاره د خپلې څېړنې په ټوله موده کې ډېرې ستونزې، ستړیاوې او ان د خپل سر او ژوند په قیمت د خطر نه ډکې ربړونې ګالي. دا ټول ددې دپاره چې څېړونکي او لیکوال وکولای شي خپلې ټولنې، تاریخي ویاړونو او د خپلو تېرو پلرونو د لرغوني مدنیت ویاړونکو کارنامو، بنیادي هویت اود خپلواکې دڅاڅکو څاڅکو وینو نه د خپل قلم په توره ساتنه وکړي او راتلونکو نسلونو ته د افغان اتل ملت د پور حق ادا کړي.

باید اعتراف وکړو چې د هیواد نومیالي تاریخ پوه، لیکوال او څېړونکي پوهاند ډاکتر محمد حسن "کاکړ" د هغې ورځې نه چې د هیواد، سیمې او نړۍ د تاریخي پېښو په اړوند په یو لړ علمي څېړنو او لیکنو باندې پیل کړی دی، په خپل ټول تېر عمر کې د افغانستان د اولسونو او د پوهې او سیاسټ مینه والو ته د دې پېړۍ په هر پېښ شوي حساس وخت په تیره بیا په دوو تیرو لسیزو کې د ننه د کابل پوهنتون محصلینو ته د علمي زده کړې د و رلیږدونې برسیره، د افغانستان د بشري، سیاسي، اجتماعي او د روانو خونړیو تاریخي پېښو په باب د افغانستان

راتلونکي نسلونو ته دحقیقتونو د راښېرنې، لیکنې او خپرونې حق چې دا حق په کاکړ باندې د افغان اتل ملت، ملي پور و، هم ادا کړی دی.

دا دی نن یو ځل بیا ددې ستر ملي پور او ملي حق د ادا کولو یوه بله روښانه بیلګه چې د محترم کاکړ صاحب په ډېر لوړ او علمي تدبیر، فکر، پوهې او قلمي قربانیو سره د رښا او دفاع یا (د افغانستان د نفوسو، تاریخ او روانو پېښو په باب لیکنې) په نوم یو بل ډېر ارزښتناک کتاب چې د ۱۹۹۹عیسوي کال په لومړیو میاشتو کې لیکلی او د خپلو ځلاندو افکارو په ورانکو یې د هیواد د لرغوني اونوي تاریخ د حقیقتونو په ځرک د هر وطن دوست لوستونکي سترګې روښانه کړي دي.

زه همداو س په همدې شیبو کې چې د (رښا-زموږ هیلې) سر لیک په نوم درونه او محترم استاد کاکړ صاحب ته خپل درناوی او مبارکي ادا کوم، ویاړم چې د رښا او دفاع نومي ارزښتناک کتاب په لومړي ځل سره د ساپي دپښتو څېړنو او پراختیا مرکز لخوا په پېښور کې چاپ او خپور شو.

د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز د بنسټ ډېره چې ما پخپله په خپل ځانګړي لګښت د هغې مینې او ملي ارمان له امله چې زما د روح او خټې سره د افغانستان د بشپړ اکثریت خلکوته د ملي ژبې پښتو ته یې له کوم امتیاز، ریا او یې له کومو شخصي ګټو په نظر کې نیولو سره د خدمت کولو په خاطر اخښتکل شوی دی، درې کاله وړاندې په پېښور کې کښېښودله شوه. ما لا د ډېر پخوا نه د خانه سره په ټینګه پتیالي وه چې زه باید دداسې یو علمي مرکز دلارې په هر ډول مادي او معنوي قرباني چې وي، افغانستان او افغاني ټولنې په تېره بیا د ځوان نسل د پوهنیزو ښیګنو او د پښتو ژبې د پرمختګ او لا پسې بډای کولو دپاره خدمت او تاریخي او ملي خنډ نه منونکې دندې د یوې رغوونکې علمي ستراتیژۍ په رڼا کې تر سره کړم.

بې ځایه به نه وي چې د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا د مرکز ستر خدمتدپل د ورځې څخه را پدې خوا د هغه د فعالیت اساسي تګ لار او ټاکل شوې پوهنیزه ستراتیژي په لاندې ډول یاده کړم:

۱. په افغانستان کې د پښتو ژبه چې د دې هیواد د اولسونو د بشپړ اکثریت ملي ژبه ده باید د افغان د ټولو قومونو لپاره په خپل منځي کې مینه مینه شي، علمي شي، د ساینس تخنیک او د کمپیوټر ژبه شي او بالاخره ډیر ژر د ښوونې او روزنې د وزارت د ښوونځیو، مسلکي تخنیکمونو، اکاډمیو او پوهنتونونو لوستخونو ته ور ننوځي او په رسمي ملي اودولتي مناسباتو او راکړه ورکړه، خط او کتابت کې دې په ټول هیواد کې عام او د هر افغان د قلم ژبه شي.

۲. د پوړتني ملي ارمان سره جوښت د مسلکي علومو د لوړو زده کړو او د ټول معارف درسي او مسلکي کتابونو د وړیا چاپولو او خپرولو په څنګ څنګ کې دا مرکز د ویاړ دکه یوه بله دنده هم لري او هغه دا چې د علمي، ادبي، تاریخي او ډول ډول له منځه وړل شویو او سوځول شویو کتابونو او ارزښتناکو ملي تاریخي او فرهنګي آثارو د بیا رغوني د پاره په ملي ژبې پښتو باندې د سابې د خانګړي پانګې په لګښت په وړیا توګه چاپ او خپاره کړي.

۳. د دې مرکز د علمي او فرهنګي ستراتیژۍ د کار بل غوره استقامت دا دی چې دا مرکز به تر خپله وسه وسه هڅه وکړي چې پښتو ژبې ته داسې د زده کړې تجربوي معاصر علوم چې د اوسنۍ ټولې بشري ټولنې په تیره بیا د افغانستان راتلونکو ځوانانو، استعدادونو او ملي شعور ته په پرمختیا او ترقۍ کې نه تم کیدونکي وده او تکامل ورکړي،پام را واړوي او د دې مرکز لخوا نه دې په پښتو ملي ژبه کې د معارف او زده کړې ځوانانو ته په زره پورې چاپ کړی شوي آثار او کتابونه په لاس ورکړي.

د دې ملي – پوهنیزې ستراتیژۍ په رڼا کې زما په نظر د سابې د پښتو خپرنو اوپراختیا مرکزته دا ډیر د ویاړ او خوښۍ شیبې دي چې ه رڼا او دفاع نومي کتاب هم ددې مرکز دچاپ او خپرونو په آرشیف کې ځای وموند. دا کتاب د پیښو د تشریح او عیني واقعیتونو په لحاظ ډیر ارزښت لري.

د دې ستر کتاب د لید زاویه د یوه نا پییلې پاخه تفکر د نقطې څخه سرچینه اخلي او هر څه د ملي ګټو په تناسب د علم سره یوځای څیړي، نوځکه خو معلومیږي چې د دې کتاب په خلاندو پاڼو کې د ملي یو والي د تخریب او د سیاسي ستونزو د را پیدا کیدلو اغزجنې لارې، لاربووونې، تعلیمات او زهرجنو تبلیغاتو، دښمن پلوه میتودولوژي د یوې خوانه او د هیواد د یواوالي په خلاف د ټولنې کیدلو نظریاتي پروژې، مرکزونه او د هغو د اړوندو واکمنو مقاماتو یا شبکو ناولي څیرې د بلې خوانه په خپل تاکلي وخت سره د لیکونکي د ټولو عیني او علمي دلایلو او ثرګندو، نیوکو په رڼا کې رسوا او هیواد والو ته په ګوته شوي دي. دا ډلګۍ نظریاتي بیلتون پالان او متعصب لیکوالان چې د پردیو په لمسون او لګښت په تیره بیا د کورني جنګ په ټولې خونړۍ موده کې د ملي یووالي، ملي هویت او ددې خاورې د اصلي اوسیدونکو د بشپړ اکثریت پښتون قوم په خلاف خپروني او لګښتونه کړي دي، اوس هم هڅه کوي چې زموږ د لرغوني هیواد په تاریخي حقیقتونو او ارزښتونو باندې د پردیو په دستور د خپلو لیکنو خپرونو او زهرجنوتبلیغاتو جبر ومنې او د افغانستان د ملي ټولنې د جوړښت په لرغوني روح باندې خپل ستمکرانه او آخرني مرګوني ګذار وکاندې.

زمونږ په نظر اوس هم ددې وخت لا ډیر تیر ندی نو ځکه خو هیله من یو چې که چیرته همدا اوس هم ددې تکې د لرلو احساس وشي، چې د لړکیو قلم پلوي لیکوالان او نور ډول ډول بیلتون غوښتونکي ټولنې ددې اثر په رڼا کې د ملي یووالي په لورو ارزښتونو، اړیاوو او تاریخي ملي خنډ نه منونکو غوښتنو باندې ژر وپوهیږي او په خپلو اوسنیو دریځونو، عقایدو او یا د نورو په لمسون او لګښت باندې د لړکیو د واکمنیو د لایتناهي خلیدونکې سراب په ډنډوچکو خپل د تعصب جل وهلي تنده د ماتیدو په انتظار ونه غولوي او ددې سره سم د ژبې د برلاسی په بې ځایه نظریاتو او سفسطو باندې سر له نوي ځخه ډیر ژر نوې رغوونکي کتنه وکړي او بې له ځنډه ددې کتاب د لیکل شوو ټولو ملي واقعتونو ته چې په رڼا او دفاع کې ورته درناوی شوی دی، په ښه نیت اقتدا وکړي، نو ډیره به ښه وي او دا ډول رسا اقتدا به ددې زخمي اما نه ماتیدونکي ملت د ټولو ملي مقدساتو او بې له استثنی ځخه زمونږ د ټولو قومونو په ګټه وي.

زه هیله من یم او پوره باور لرم چې د هیواد نومیالي مورخ پوهاند کاکړصاحب د رڼا او دفاع نومې کتاب به د هر لوستونکي او د خپلواکی هر مینه وال افغان په افغاني روح باندې ښې ژورې اغیزې وکړي او د افغانستان په ورونو قومونو، تاریخ او د روانو پیښو په باب به ریښتینی قضاوت تر لاسه کړي. د تاریخ په ډیر ترخو او ستونزمنو شرایطو کې د رڼا او دفاع نومې دکتاب چاپیدل او خپریدل یو ځل بیا د دې داد او ثبوت را په ګوتو کوي چې افغانستان او د هغه هر افغان بچی د اوسنیو بدو ناخوالو سره سره نه یوازې دا چې ژوندی هوښیار او فعال دی، بلکه کولای شي چې د دې د خاورې د لرغون تاریخ، علمي،فرهنګي او افغاني عظمت او برم یو ځل بیا لوړ او لا پسې په نړیوال کچ نومیالی کړي.

د رڼا او دفاع نومې کتاب د تاریخي، ملي او معنوي ارزښتونو په لحاظ د پښتنو او ټولو هغو افغانانو دپاره چې د هیواد، د خاورې بشپړتیا، خپلواکی، آزادۍ، ملي یووالي او په هیواد کې د قومونو تر منځ په سولې او ډموکراسی کې د اجتماعي عدالت او پرمختګ غوښتونکي دي او نه غواړي په افغانستان کې قومي ژبني یا مذهبي تضادونو ته لمن ووهل شي ډیر ارزښتناک مقام وګاټه. یو ځل بیا په ویاړ سره یادونه کوم چې دې کتاب د یوې سترې فرهنګي تاریخي او علمي پانګې په توګه د ساپې د پښتو څیړنو او پراختیا مرکز د ویاړونو په آرشیف کې یوه بله ډیره غوره او روښانه ډیوه بله کړه او زمونږ د جل وهلي تاریخ د ژبې په سر باندې د پوهاند کاکړصاحب په لاس د قلم په څوکه د ژوندانه د اوبو یو بل روڼ څاڅکی پریوت.

د رڼا او دفاع نومې کتاب زمونږ د ټولنې د روانو پیښو هنداره او د سیاسي، اجتماعي، پوځي او ملي ارزښتونو یو داسې باوري مستدل تاریخي سند

دي چې د یوویشتمې پیړۍ په ورستیو شیبو کې د هیواد، د نومیالي تاریخ پوه پښتون کاکړ لخوا لیکل شوی او د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز د علمي شورۍ (د علمي شوراغړي پوهندوی شیرګل اوستا) لخوا یې اهتمام سرته رسیدلی دی. زموږ په نظر دا ستر او نوی چاپ شوی ارزښتناکه تاریخي سند چې د پرونۍ کُول د وياړونو د ننني کُول د رغوونکو دندو او د سبا ورځې د ځوانانو، پغلو او علمي کادرونو لپاره د خپل تاریخ د دفاع ډاډمنه وسله ده، یوه ډیره ستره ملي – فرهنګي پانګه بلل کیږي. زه د یو هیلـه من افغان په توګه ویلای شم چې کوم کار چې زموږ او زمونږ ځوان نسل ته پدې اثر کې ډیر ارزښتناک دی هغه دا دی چې د کتاب په ټولو برخو کې یوه علمي استادانه مقایسه، زیرکانه کره کتنه، څېړنه او د افغانستان د روانو پیښو د لیکنې په اخلاقي اصولو او دودلیکنې کې زیات زیار ایستل شوی دی او په ډیرو حساسو ټکو یې د راتلونکي کُول لپاره د دې کتاب په پاڼو کې د یادونو میراث راپریښی دی چې باید د ټل لپاره نسل په نسل دا میراث امانت پاتې شي.

د کاکړصاحب دا اثر د علمیت، معنی، مفهوم، مهربانۍ، عینیت، اخلاق، ربښتیا، سیاست، لوړ سپیڅلی ملي احساس او د هغه د لوړو افکارو او افغاني شریفو احساساتو د ښوونې قانونمندانه یو درسي داسې کتاب دی چې زه هیله من یم د هغه څخه باید په میتودیک او دوام داره توګه پخه او ژوره زده کړه وشي.

همداغسې چې زیږیدنه او مرګ د افغان د ټولنیز تکامل، شتوالي او سمون په سرنوشت کې ستره اغیزه لري، همدا شان ددې کتاب لوستل هم ددې خاورې د هر اصیل او یوه انسان په سرنوشت کې ډیر زیات اغیزمن دی. نوځکه خو ویلای شم چې دا کتاب هم د پوهې د یوې وسیلې او هم د افغانستان د تاریخي ویاړونو، مدنیت او د انساني عقل او منطق د دفاع لپاره پیداګوژیک لارښود او د یو تجربه کار استاد بنه لري. هیله من یم چې د رڼا او دفاع نومي کتاب به د افغانستان د وطن پالانو او د ملي یووالي غوښتونکو استعدادونو ته ډیر ارزښتناکه خدمت ترسره کړي.

په پای کې د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز د پورتنۍ ستراتیژي او پوهنیزې مفکورې په رڼاکې زه د پښتو دملي ژبې او ټولو افغانانو د ژور خدمت لپاره د دې مرکز د بنسټ ایښودونکي په توګه له خپلې خوا، ددې مرکز د علمي شورۍ د درنو غړو او ددې مرکز د ټولو کارکوونکو لخوا د هیواد د نومیالي تاریخ پوه پوهاند، ډاکټر محمد حسن کاکړ صاحب ته دده په دې لوړ زیار او هغه تاریخي، فرهنګي د پښتو ژبې پانګه چې د هیواد، د تاریخ، فرهنګ، پښتو او سیاست مینه والو ته د خپل رڼا او دفاع نومې لیکل شوي کتاب په لمن کې یې راټوله کړې اود راتلونکو نسلونو، ځوانانو او د قضاوت خاوندانو ته یې ډالۍ کړیده

ښه چارې او د زړه لـه کومـې مبـارکي وايم. او د لـوی، بخښونکـې او مـهربان خدای(ج) څخه محـترم کـاکړ صـاحب تـه د هیـواد د نـورو تـاریخي پیښو د حقیقتونـو او نتـایجو پـه بـاب چې لا تـر اوسـه پـورې پر هغـو هیچـا هیڅ ډول رڼا نـده اچولې د رڼا اچولو توفیق او څیړنـو کې یې بریالیتوبونـه غـواړم.

په ډير درنښت

امام الدين ساپی

د کتاب مطالب

لومړۍ برخه

د نن او پرون چیلنج

-۱-

د پرون چیلنج

-۲-

دوهمه برخه

د نن چیلنج

-۱-

د نن او سبا چیلنجونو ته ځواب

-۲-

تصویرونه او انځورونه

یادونـه: اوبدلی مې دي چې د میرویس هوتک، امیر دوست محمد خان، او وزیراکبرخان رسمونه اروانباد عبدالغفور بریښنا چې د وطن نامتو انځورګر، کمپوزر و، اود کبوتر په نامه يې په خصوصی مجلسونو کې سندرې هم ویلې، د اروانباد سردار محمد نعیم خان په غوښتنه ایستلی دی.

سرلیک او مننه

د لیکنو دغه مجموعه د هغې لیکوالو د پوهې او احساس نتیجه ده. وروسته له هغه چې دغسې کوښښ روان شو، چې رڼا ترړمې شي، او تورونه خپاره د دغې مجموعې د را ایستلو د پاره اړه پیدا شوه. د رڼا او دبېرته رونولو او د تورونو د شنډولو په مقصد ما دغو لیکوالو ته بلنه ورکړه، او هغوی زما په ګډون د دغې مجموعې را ایستل په دغه بڼه ممکن کړل نو په پراخ ډول دغه مجموعه په اصل کې د رونولو په مقصد را ایستل شوې. که لوستونکي هم همدغسې وګني، او معنوي ګټه ترینه وچته کړي، مونږ به خپل مقصد ته رسیدلي اوسو.

دا مجموعه باید ډیر د مخه د لوستونکو کوتوته رسیدلې وای، خو د نفوسو د لیکنې دپاره د منابعو په لاس راوستلو کې خنډ پیښ شو. اوس چې هغه پخه راوتي، هیله ده چې ښه رونول وکړي. په هر حال، زه دلته له موقع نه په استفادې سره له خپلو محترمو همکارانو نه چې د دغه اثر را ایستل یې ممکن کړي، د زړه مننه کوم. په عین حال کې له هغو نورو محترمانو نه چې زه یې دغه کارته هڅولی یم، او منابع یې یو وخت بل وخت را استولي دي، هم د زړه مننه کوم. په دې برخه کې په مشخص ډول له محترم انجینیر احمدالله، د قانوني پاچایي د کورنیو چارو له پخواني وزیر، محترم پوهاند ډاکتر عبدالغفار متوکل، او محترم سپتنا حسین خیلي او داسې هم له هغو محترمانو نه چې نه غواړي نومونه یې واخیستل شي، د زړه مننه کوم. دوی ناخپاره شوي مواد را استولي، او د خاصو موضوعاتو په هکله لیکلي معلومات راکړي دي.

په پای کې د پښتو څېړنو او پراختیامرکز له مشر، محترم امام الدین ساپي نه مننه کوم چې دکتاب په بڼه یې د دغه اثر خپرول په غاړه واخیست، لکه چې دغسې نور اثار یې د مخه خپاره کړي او په اینده کې یې هم خپروي، او په دې ډول یو مهم کولتوري خدمت اجراکوي. داسې هم د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیامرکز د علمي شورى له غړی محترم شیرګل " اوستا" څخه مننه کوم چې د کتاب د را ایستلو په هکله یې فکرونه کړي، او زحمتونه ګاللي. ده د کتاب د اهتمام سخته دنده په خاص شوق او مینې سره سرته رسولې او زه یې ممنون یم.

محمد حسن کاکړ
دسمبر ۱۹۹۸/ سلواغه ۱۳۷۷
سان ډیېګو، امریکا

دلوی، بخښونکي او مهربان څښتن په نامه

پیل

محمد حسن کاکړ

-۱-

له دوهم جهاني جنګ نه وروسته په نړۍ په تیره په لویدیځې نړۍ کې ژوراوښتونو نه پیښ شول اوهغه په چټکۍ سره پیښ شول او دومره زر عمومي شول چې افغانستان ته یې هم لار وموندله اودخلکو ژوند یې په ژور ډول متاثرکړ. په افغانستا ن کې له ۱۹۵۴ نه وروسته چې انکشافي پلانونه دباندنیو هېوادونو په کريډټونو او دداخلي او خارجي متخصصا نو په کمک سره په مخ بیول کېدل دهغه پولې هم د باندینو اوهمداراز دعصري افکار و په مخ په بې سا بقې ډول خلاصې شوې.افغانستان نور نو د منځنیو پېړیو یو ګوښه هیواد نه و. په مشخص ډول افغانستان په کولتوري لحاظ نور نو یوازې داسلامي نړۍ یوه برخه نه وه. په همدغې ساحې کې یې دشوروي کامپ لویدیځې نړۍ او ددریمې نړۍ له هیوادونو سره په بېلو بېلو ساحو کې اړیکې پیداکړل او دغه اړیکې تر ۱۹۷۵ پورې چې ۱۲۵، ۱۱۵ تنه افغانستان لړ تر لړه دبکلوریاتر درجې پورې تعلیمیافته شوي وو، دمنځنۍ طبقې په پڼ کېدو کې سره نورهم ټینګ شول. په دې ډول دافغانستان دنامتجانسې ټولنې تعلیمیافته ګان دنړې دنامتجانسو هېوادو نو له متخصصانو او همداراز له سره متضادو نویو فکرونو سره مخامخ شول او دغې مخامختیا زمونږ په تعلیمیافته ګانو باند ې دغسې ژوري اغیزې وکړې چې په پای کې یې دافغانستان دملي سیاست مورفولوجې واړوله او سیاسي زلزلې یې بو په بل پسې رواني کړې. په ملي سیاست کې دمنځنۍ طبقې اغیزمن توب ځکه وا قعې شو چې دغه طبقه په عمده ډول دښځو په ګډون له تعلیمیافته خوانانو څخه جوړه وه او له دغو خوانانو نه هغوی چې دقانوني پاچایي په دوره کې په سیا سي ګوند ونو کې تنظیم شول په سیاسي چاروکې اخته شول او دعصر له سیاسي فکرونو او ددولتي قدرت دنیولو له تاکتیکو نو سره یې سراوکار پیداکړ. ولس هم چې په عمده ډول دنویو مفاهماتي وسایلو له لارې له خپل بیرته پاتې توب او د نورو ولسونو

له پرمختګ نه خبر شو دسلیم عقل په حکم یې عصري پوهې او پوهنپالو ته تر پخوا زیات دقدرپه سترګو وکتل اودهغو دغه ادعایې درنه وبلله چې دوی ګواکې ((روښانفکران)) یعنې دپاخه فکراوسمې لارې روان خلک دي. تعلیم کړو پخوا خانونه ((منورین)) او دغه وخت ((روښانفکران)) بلل. دواړه کلمې په مطبوعاتو او شخصي مفاهمو کې په داسې حال کې رواج وې چې دحکمرانې کورنۍ غړو عصري، اختصاصي پوهې، پوهنې اوکولتورته مخه ونه کړه او یوازې په سطحي عصریت یې اکتفا وکړه او د دولت په چلولو کې یې له عنعنوي طریقې نه کار اخیست، هغه هم په داسې حال کې چې دوی نورنو په قطعي ډول سرداران یعنې ملکي او نظامي سروالان نه، بلکه له ولس نه بیګانه شوي ښاري اشراف کرزیدلي وو. په ملي سیاست کې دمنځنۍ طبقې اغیزمن ټوب لکه چې دمخه مې وویل په دې کې و، چې دغه طبقه له ښځینه اونارینه تعلیم کړو خوانانو نه جوړه وه. په دوی کې ښوونکي، زده کوونکي، لیکوالان، ژورنلستان، بیوروکراتان، هنرمنان او داسې هم هغسې نظامي اوپولیسي منصبداران شامل وو، چې سراوکار یې له سیاسي ،عرفاني، کلتوري او اجتماعي چارو سره وو اود اوښتون غوښتونکي وو. دحاکمې طبقې، مخکه وا لو، بیوروکراتانو او شتمنو منسوبین هم پکې وو خو دوی دتحصیلاتو، مسلک او ذوق او وظیفې په حکم له قدرت او اجتماعي چارو سره په دغسې یوه نوې چا پیریال کې خانونه و موندل چې هلته غته موضوع له موجود حالت نه نارضایت او داوښتون راوستلو په لورهڅه وه.که په دغې طبقې کې دصناعتي، سوداګرې اومالي متشبثینو غړې هم په کافي اندازه وای اوپاپه جامعې کې ددغسې افرادو شمیر په عمومي ډول ډېروای په غالب احتمال چې منځنۍ طبقه به دسیاسي نظام دبدلولو په برخه کې هغو مره فعاله نه وای لکه چې شوه، خو په افغانستان کې دغې ډلې خلکو ته هېڅ وخت دډېراخ فعالیت موقع نه ده ورکړشوې. ددغه کار یوعلت شاید داوي چې اسلام پانګه ورې او ازاد تشبث ته موقع اصنافوته ورکوي په دې چې سود حرام ګڼي. په افغانستان کې داحمد شاه دراني له وخت نه راهیسې په پانګه ورو، سوداګرو، اصنافو او حرفوي کسانو باندې له حدنه زیات محصولات حواله شوي دي . دامیر دوست محمدخان او امیر شیرعلي خان په وختو کې دوې لږڅه آزاد پرېښودل شول، خو دامیر عبدالرحمن خان په وخت کې چې مرکزي حکومت ترهربل وخت نه

قوي شو ددوي دفعاليت ډګر ډېر محدود شو. بل علت يې دادي چې دافغانستان دعصري کولو په دوره کې دولتي سکتور دخصوصي متشبثينو دسکتور په قيمت پړ شو او بوراز دولتي سو سيا لزم منځ ته راغي. که په افغانستان کې دعام المنفعه انکشافي دولتي پلا نونو ترڅنګ هم په زراعت، هم په صناعت اوهم په سوداګري کې خصوصي متشبثين دقانون له مخې ازاد پرې ښودل شوي واي يعنې دولت دهغو دفعاليت ډګر تنګ کړي نه واى دوي به دخپلوانکشافي تشبثاتواو فعاليتونو په بهير کې دنورو خيزونو په ډله کې ډېر کار ونه توليد کړي او شتمني زياته کړي واي چې دهغو په نتيجه کې به دغې منځنۍ طبقه پنه او پياوړي شوي واي چې دهغې هڅه اوګټه به دموجود حالت په ساتلو کې واى نه دهغه په اړولو کې هغه هم نه په سملاسي او کودتايي ډول سره .

دلته له دولت څخه مقصد هغه حکومتي نظام دى چې دامير عبدالرحمن خان په هڅه او سره تاسيس شوي او دمهال په تېرېدو سره يې انکشاف کړى دى . ددغه امير په دوره کې دافغانستان په نامتجانسه او نا مصئونه ټولنه کې په داسې حال کې چې دغه هېواد دبساندنيو خطراتو تر تهديد لاندې وو اوخارجي قدرتونو (روسيې اوبرتانوي هند) څو ځله په هغه نظامي يرغلونه هم کړي وو او خينې سيمې (خيبر، پنجپې، سبي ، پنجده، ديورند نه اخوا سيمې) يې هم تړنه نيولې وې دغه فکر په قوي ډول حس کېده چې که افغانستان د يوه هېواد په حيث پاتې کېږي په هغه کې بايد دغسې يو ټينګ مرکزي حکومت ځاي په ځاي شي چې لږ ترلږ ه پاتې افغانستان له داخلي او خارجي خطرونو نه ما مون وساتي اوامنيت پکې خوندي کړي. نو زوره دنظامي، امنيتي او پوليسي قدرت په ټينګولو او دوسلواو مهماتو په پيداکولو باندي واچوله شوه چې ددغه کار نتايج دماليانو، محصولاتو او عوايدو زياتېدل، ددفتراو بيوروکراسي پراخېدل، دمېر زايانو او نظا مي منصبدا رانو ډېر يدل او په نهايت کې دافرادو دازادي اوخصوصي تشبثاتو په قيمت دحکومت پکېدل اودسياسي قدرت متمرکز کېدل شول. له هغه وروسته حکومت ترېل هر وخت نه زيات دقدرت دميند لو، شتمن کيدو دحيثيت او اجتماعي اعتبار دپيدا کولو او همدا راز دخدمت کولو عمده منبع وګرزيده، په تيره چې غيرحکومتي تشکيلات او موسسات په ټول وطن کې دګوتو په شمېر وو او په هغو کې اشخاص په اجتماعي او

سیاسي لحاظ مهم کیدلي نه شو که څه هم چې عواید یې دمعادلو حکومتي اشخاصو په تناسب زیات وو. نو عمومي هڅه داشوه چې ایسته دی شي ملکي او نظامي ساحو کې مستعد او مقام غوښتونکي کسان په زیات شمیر نتوځي که څه هم دوي هلته دامریت او ماموریت په زنځیر کې مقید کېدل او نه یې شو کولي چې نه یوازې دقانو ن بلکه دخپل ازاد فکراو وجدان له مخې سلوک او ژوند وکړي .په دې ډول دافغانستان دولت خپل عاملان ماموران، او منصبداران له خپل متمرکز قدرت نه زیات بهره من کول په تېره په هغو دوروکې چې اساسي قوانین دکاغذ په مخ هسې بې اثره لیکني وې. داچې اول د پاچا امان الله او وروسته دمحمد ظاهرشاه قانوني پاچايي ګاني چې هلته قدرت دمځکینیو دورو پر خلاف تر زیاتې اندازې پورې ویشل شوي و،او دهغه له برکته فردي ازادي او مدني او قانوني ژوند په بې سابقې ډول حقیقي شوي و، چپه شوې او خلکو دهغو په چپه کېدو سره اوښکې ونه بهولې څرګندوي چې افغانان لینګ دولت ته په احترام قایل دي. په دغه حال کې عجیبه نه ده چې دقانوني پاچا یې په دوره کې په ګوند ونو کې تنظیم شوي ((روښانفکران)) په دې هڅه کې شول، چې دولتي قدرت ترلاسه کړي . دغه هڅه په اصل کې نا جایزه او دغندنې ورنده .کوم شي چې دغندنې وړدي هغه دهمدغو روښانفکرو له خوا دقدرت دترلاسه کولو طریقه، دهغې دعواقبو نه سنجول، او په اصل کې دهغوي بې مسولیته اعمال وو. داشاید له دې امله وي چې دوي په اصل کې ((روښانفکران)) نه وو. زه دلته غواړم له دې چې په دې باب و غړېږم غوارم په افغانستان کې دروښانفکرو په هکله یو څه ولیکم .

په افغانستان کې په ټولو دورو کې یو شمیر افراد دفکري مخکښانو په حیث موجود وو. دغسې افراد په ویدي دوره کې دریشیانو په نامه یادېدل. په اوستايي دوره کې زرتښت دهمدغې ډلې یو ډیر وتلې شخص و، دومره وتلي چې دهغه تعلیمات دپیړیو پیړیو په اوږدو کې دانانو دپاره په ژوندانه کې لاربنود شول. داسې هم په بودايي دوره کې بودالي راهبان په نظر کې و نیسي . په اسلامي دوره کې علما، مذهبي پیران، فیلسوفان، صوفیان، شاعران او تذکره لیکونکي په همدغه قطار کې راځي . تر هغه خایه چې ماته معلومه ده دا دشوروي اتحاد له انقلاب نه وروسته و، چې په افغانستان کې د((منورین)) کلمې رواج

ومونـــد. دغـــه کلمــــه دروســــي (intelligentsiya) کلمـــې ترجمــــه ده چـــې دنونسمي پېړۍ په منځ کې په روسیې کې هسکه شوه او لـه هغـي نـه مقصـد هغه وړه ډلـه روسـان وو چـې پـه اروپـا کـې یـې زده کـړه کـړې وه، دافراطـي فکرونــو خـاوندان شـوي اولـه تـزاري اتوکراسـي نـه بېګانـه شـوي وو. ددغـــې ډلې افــرادو دولتــي ماموریتونــه نــه کـول، او لـه ادبیـاتو او پـه خـاص ډول لـه فلسـفي او اجتمـاعي مسـایلو سـره یـې سـراوکار لاره. وروسـته پـه دغـې ډلـې کــې دلــور اجتمــاعي شــعور اشــراف هـــم ورننوتــــل. دوي اول دوګرو (Narodniks) او وروســته دمارکسســتانو دا عیـې پـه مـخ بېولـې.

ددوهـم جـهاني جنـګ نـه وروسـته چـې دافغانسـتان پولـې د لوېدیځیـانو پـه مـخ پـه پراخـه پیمانـه خلاصـي شـوې د روښانفکرکلمـه هـم دمنوریـن دکلمـي په عـوض تـر زیـاتې انـدازې مروجـه شـوه. عـلايم څرګنـدوي چـې دروښانفکـر کلمــه دانګریـزي د(intellectual) کلمـي ترجمـه وي کـه دغـه تـو جهـه سـمه وي هغـه یـو تحـول بنیـي. انـتي لیکچـول (intelleetual) دلفـظ لـه مخـې هغـه چاته ویـل کـېږي چـې لـه عقـل نـه کـاراخلي یعنـي هغـه څوک چـې معتقـد وي چـې ژونـد بـاید دعقـل پـه معیـارونو سـره و نـې نـه داحساسـاتو، جذبـاتو، عقـېدې او نـژاد پـه معیـارونو. ایـدورډ شـلز وایـي چـې انـتي لیکچـولان ((دروښانفکـر)) پـه هـرې ټولنـې کـې دهغـو کسـانو مجموعـه ده چـې پـه څپلـو مفـاهیمو او افـادو کـې دځپلـې ټولنـې تـر ډېرو غـړو نـه زیـات دانسـان، ټولنـي ،طبیعـت او کاینـاتو پـه بـاب دعمومــي سـکوپ (Scope) دپراخـو کلیـاتو، او مجـردو مفـاهیمو علامـې استعمالوي.)) دده پـه فکـر عقلانـي علایـق پـه الفـاظو، رنګونـو، بـنو یـا اوا زونـو کـې ددرک کولـو، تجربـه کولـو، اوافـاده کولـو لـه ضـرورت څخـه ولاړېـږي او دغـه ضـرورت دطبیعـي ،اجتمـاعي، فلسـفي، الهیـاتي، ادبیـاتو او هـنري اثـارو دتولیـد (تخلیـق) او اسـتهلاک (اسـتقبال) سـبب کـېږي. (۱) دغـه تعریـف زیـات اکـادمیک اوپـوره حـاوي دی خـود ((درک کولـو)) تجربـه کولـو او افـاده کولـو یـې څرګنـدوي چـې لـه هغـه نـه مـراد وچ عقـل او وچ منطـق نـه دی، تجربـه او مشـاهده هـم ده امـا پـه خپلـه عقـل یـو مبهم څیـز دي. عمومـاً ویـل کـېږي چـې عقـل دښو او بـدو تمیز کـول دي - داحکـم درسـت دی، خـو دا اخـلاق کیـږي او اخـلاق هـم بـاید عقلـي وي. عقـل تـردي ډېر حـاوي دی . عقـل هغـه قـوه یـا اسـتعدادی چـې هغـه اطلاعـات درک کـوي، تشـخیص کـوي او سـره یـو ډول او متحـد کـوي کـوم چـې حـواس یـې ورتهیـه کـوي. عقـل دانسـان لـه مدرکـاتو نـه مفـاهیم یـا

مجردات جوړوي او په دې ډول دانسان علم داحساس له سطح څخه چې له حیوان سره یې په ګډه لري، دمفهوم سطح ته لوړوي چې هغه ته پوازي دې وررسېدلي شي. (۲) انسان دغه مفاهیم او مجردات څنګه جوړوي او په هغه سره دخپلو کړو دپاره اساس برابروي، دادهغه ډېر غټ کار دی. انسان په دې باب تراوسه ډېر سلوکو نه تعقیب کړي چې په هغو کې یو یې عقلي سلوک دی خو ده دغه سلوک ته ډېره رجوع نه ده کړې او هغه یې ددېرو نورو سلوکونو تابع ګرځولي دي . دکارل پاپر په فکر له عقل نه هغه سلوک مراددی چې په هغه سره مسایل په عقل یعني رانه فکر او تجزیې ته په رجوع سره حل کېدل وي، نه په جذبې، هیجان اواحساس ته په رجوع سره،په دې حساب عقلي سلوک یوه مجموعه کېږي دعقل (Reasan)، مشاهدې (obserration) او تجزیې سلوک (empiricism) او په دغې پروسې کې یوازې دانسان دماغ او قضاوت کلیدي رول لوبوي. (۳) کله دغه فکر په بل ډول بیان شي ویه ویل شي چې فکري، روحي او عملي مسایل پوازې رانه فکر، مشاهدې، او تجزیې سلوک ته په رجوع سره حل کېدلي شي ،او دغه سلوک اساسا په رجوع کوونکي یاعامل پورې تعلق پیداکوي. له دینه مراد دعامل یعني انسان یا روښانفکر او صاف او کارمیتود کېږي.

دروښانفکر و داو صافو په باب دبحث کولو یوه خوا داده چې په روښانفکره ویلو سره یوکس اروموږ روښانفکرکېږي نه که څه هم هغه دلوړ تحصیل خاوند وي. تحصیل یې له شکه دیوه کس عقلي ملکاتو ته انکشاف ورکوي خو حتمي نه ده چې هغه به د عقلي معیارونو له مخې فکر او عمل وکړي. په همدې ډول یو چاچې دمثال په توګه په تاریخ کې دداکتري تصدیق ترلاسه کړ اوحتي په هغه کې دپوهاندي علمي درجې ته ورسېد حتمي نه ده چې هغه به مورخ هم وي. مورخ کېدال اوصاف غواړي لکه هسې چې روښانفکر کېدل اوصاف غواړي. نو حتمي ده چې کله چاته ادیب، مورخ، فیلسوف، هنرمن،استاد، مشاق،خرکار،جاله وان، حاکم، مولوي، پروفیسر،اوداسې نور وایو باید په دې وپوهېږو چې هغوی دهغو او صافو خاوندان دي کوم چې له دغو القابو سره تړلي دي .

دروښانفکر غټ خصوصیت دادی چې هغه دژوندانه مسایل یوازې رانه فکر، تجزي سلوک اومشاهدې ته په رجوع سره حل کول غواړي. دغه

مفاهیم مشخص کولو ته اړه لري، څوزه به دغلته دشومره ووایم چې کله چې دیوه چالاس پریکړ شو، هغه روغتون ته جراح ته ورځي، نه کوډګر، نه تعویذګر، نه ملا، نه صوفي، او نه پاچاته. هغه پخپله لیدلي یايي تجربه کړي اویاعلم وربنودلي چې دجرح علاج جراح کوي نه پاچا، نه پیر، نه امام. البته فکري، روحي اوسیاسي، او اجتماعي، مسایل تر پورتني مثال نه ډیر پیچلي دي ، خو یو روښانفکر ددغو مسایلو په حل کولو کې هم یوازي همدغه اصل ته رجوع کوي. دغه اصل ته درجوع بله معنی داکیږي چې یو روښانفکر بلواکي یادغسي چارواکي .(authority) نه مني، چې دهغه کلام به دکاني کرښي په شان وي. ددې معنی دانه ده چې یو څوک به دنوروپه افکارو ځان نه پوهوي. دنورو په ا فکسارو به ځان خبروي.هغو مره چې یو روښانفکردیرمعلومات ترلاسه کړي، په هما غه اندازه درانه فکر خاوند کیږي، او ددې قدرت پیداکوي چې نوي نظریات را و باسي. څولکه چې مورخ لارډاکتن وایي چې ((په دې کې خطر دي چې خپل فکرونه له نورو څخه واخلي. نه باید له نورو څخه معلومات ترلاسه کړي خو فکرونه، دتجاربو په شان، باید دتساوي)) ۴ دغسي سلوک البته هغه وخت ممکن کیدلي شي چې یو روښانفکر فکري خپلواکي او ازاد قضاوت ولري او عمل پري وکړي. نو خپلواکي او ازاد قضاوت د روښانفکر بل خصوصیت تشکیلوي، او هغه دآیین رینډ په الفاظو ((ددغه حقیقت پیژندنه ده چې دلتا مسئولیت دقضاوت مسئولیت دی، او هیڅ څیز له تاسره چې له هغه نه وتښتي مرسته نه شي کولي ... چې بل هیڅ څوک دتا دپاره فکر نه شي کولي، چې دځان بربادي او ځان سپکاوي تر ټولو ناوړی شکل دبل چا دماغ (mind) ته خپل دماغ تابع کول، په خپل مغز (brain) باندې دبل چاواک قبلول، دبل چا کلام دحقایقو په حیث. دبل چا وینا وي دحقیقت په حیث اودبل چا فرمانونه دخپل شعور او خپل ژوند تر منځ دمینځګري په حیث منل دي .)) ۵ په دې ډول د((قضاوت مسئولیت)) یاپه جامع ډول اخلاقي مسئولیت دعقلي ژوند اخلاقیات کیږي. په بل عبارت په ژوند کې دې حکمران ارزښتونه عقلي ارزښتونه وي یعني غیر عقلي ارزښتونه دې دعقل تابع وګرزول شي، او ژوند دې په ټولو حالاتو کې په مسئولیت، زغم، خپلواکي، عدالت، سر لوري، ربښتین توب، او تولید ي روحیې سره وشي. دغسي سلوک البته زړه ورتیا او په ځان اعتماد غواړي . زړه ورتیا په دې

معني چې يو څوک په عمل کې ژوند اوحقيقت ته رښتينې اوسي. اوپه خان اعتماد په دې معني چې يو څوک په عمل کې خپل شعور ته رښتينې اوسي. ٦ که يو څوک زړه ورتيا ونه لري او که يوڅوک په خان ويسا نه وي او خپل شعور ته رښتينې نه اوسي دغير عقلي اوحتي ضد عقلي تمايلاتو تر تاثير لاندې خي، او حتي خرافاتي کيږي، لکه چې فيلسوف ديود هيوم وايي ((کمزورتيا ، ويره، ماليخوليا يي توب له جهالت سره په ګډه ... دخرافاتو رښتيناني منبع تشکيلوي .)) ٧

دروښانفکري په دې حساب روښانفکران هغوي کيږي چې مسايل بوازې په عقل ، مشاهدې او تجزيې سلوک سره دازاد قضاوت او انتقادي بحث اوڅيړنې په نتيجه کې په خپله يا له نوروسره په ګډه تشخيص او عملي کوي او په دې لارکې له رښتين توب، زړه ورتوب او په خان ويساتوب نه کار اخلي ، ربړونه او تاوانونه ګالي او ابن الوقتي او دوه مخي توب نه مني. په هکله له پورته عمومي بحث نه وروسته به دمعاصرافغانستان دروښانفکرو په هکله ووايم چې دوي هم دنورو هېوادونو دروښانفکرو په شان دبيلو بيلو ټولنيزو، ژبنيو، قومي او مذهبي ټولنو څخه راهيسک شوي وو، او په هغه برسيره يې دخپلو تحصيلاتو له امله راز رازکسبونه په مخ بېول. يوه ډله، يو واحدصنف، او خانګړي طبقه يې نه جوړوله، سره له دې چې دوي په يوه جبهه کې سره ګډ او يو وو، چې هغه فکري او ذهني جبهه وه. په واقع کې دوي دهمدغه فکري او ذهني خاصيت له امله سره نامتفق وو، او دفرديت روحيه هم پکې پياوړي وه. خو تر هغو چې ټولنه په امن کې وه، سياسي نظام په ځاي و، او ددوي د پاره د پرمختګ او دځان د افاده کولو او هسکولو توقع او امکانات موجود وو، دوي په داسي حال کې چې دعصري ژوند انه امکانات مخ په ډېريدو وو، د ګډ ژوند په روحيي سره ژوندکاوه، سره له دې چې په خپلوکي يي اختلافات لرل، اوله نظام نه شکايتونه. خوځنګه چې دپوهنې د پراختيا له امله ددوي شمېر ډېريده، دغه اختلافات هم شديد کيدل، په تېره وروسته له هغه چې بوشمېر يې په سياسي ګوندونوکي دتنظيميدو په وجه دبيلو او سره متضادو هڅونو، سلوکونو،اوکرنلاروخاوندان وګرزيدل او وفاداري يي هم وويشلي شوې .نو هيڅ هغه کوښښ به په ځاي ونه رسيږي چې دوي دکوم ځانګړي اجتماعي واحد غړي وګني او په يوه تنظيم کې يې سره غونډ کړي.

هغه کوښښ چې دوي د روښانفکرو په نامه یادوي باید له دوي نه د روښانفکري هغه صفات و غواړي چې پاس مې بیان کړل. اوس به وګورم چې ددی په خپلو قولونو او کړوکي دروښانفکري صفات ښوول، اوکه یې وښوول په ناقص ډول و ښوول، اوکه په پوره ډول.
محترم ډاکتر عبدالقیوم دافغانستان د روانو مسایلو په باب یو شمېرلاسي لیکني لري، چې په هغوکي یوه یې دمنورین په نامه ده. محترم ډاکتر عبدالقیوم د محترم ډاکتر علي احمد پوپل په شان دتعلیم اوتربیي متخصص دي. دواړه متقي اود عالي ایدیال خاوندان دي، او دواړو په شاهي دوره کې دمعارف د وزیرانو په حیث دمعارف او علم په پراختیا ا و دتعلیم کړو او منورینو په زیباتیدوکي ابتکاري نقشونه لوبولي دي. له دي امله ددوي نظریات دهمدغو موضوعاتو او په عمومي ډول دجامعي او هیواد په باب مهم دي. محترم ډاکتر عبدالقیوم منورین ((پر ارزش ترین ثروت جامعه)) بولي او وایي چې((از هیچ قدرت دیگري جزمنورین سعادت و بختیاري میهن ساخته نیست.)) ښنګه چې ده خپله دغه لیکنه د۱۹۹٦کال په سرکې په پنځه ویشتو مخونو کې یعني په هغه وخت کې بشپړه کړې وه چې هیواد دسالم زعامت دنه لرلو په وجه دجنګ اوخطر په حال کې و ده په خپلې لیکنې کې زوره دمنورینو په عملي رول یعني هیوادنه دنجات په ورکولو باندي اچولي ده. دده تیوري داده چې دشوروي اتحاد دیرغل په وخت کې چې دشوروي تهدیداتو دغرب اوعرب دمشرانو اندامونه لړزول دهغوي په برابرکې دافغاني منورینو دچنه وهلو قوت (bargaining power) تردي حده پوري ډیرشوي وو، چې ددوی دپاره ددې امکان میسر شوي وو، چې دوي دهغو په مالي مرستې سره ترخپلې ډله ییزې مشري لاندې یو سیاسي او نظامي سازمان تأسیس کړي. خو دوي دهغه په خای ((طفیلي رول)) غوره کړ. لکه چې وایي هغو((درطول جهاد وسال هاي بعدي آن به حیث معاونین، مشاورین، و ترجمانان تحت قیادت دیګران براي یک غایه موهومي اجرای وظیفه نمودند و دراجراي وظایف چنان روحیه اطاعت و فرمان برداري از خود نشان داند که احتمال وامکان رهبري وآمریت رابدست خود درهمه مراکز عالم.................... بکلي محو و نابود ساختند.)) دوی دده په فکر ددوو فرضیو له مخې عمل وکړ: یوه دا چې ((جزء شاه سابق کس دیګي نمیتواند ملک رانجات دهد.)) او بله داچي ((منورین باهستي فکر زعامت و ناجي شدن رابکلي از سردور اندازند.)) دي پخواني پاچا ته په احترام قایل دی، خو وایي چې هغه ((یک شخصیت محترم (صلح وسلم) میباشد نه یک لیدر جنګ وجدل.)) له دي امله د محترم ډاکتر عبدا لقیوم په قولمنورین((مفکوره تازه ازخود نیا فریدند، برنامه مشخص خلق ننمودند، ودر ساحه عمل ازخودهیچګونه زعامتي نشان ندادند و با هر سفر غیر مثمر خود به روم [نزد شاه سابق] دنیایي بیروني را متیقن ساختند

که [خودشان] جزء یک دسته منیجران مطیع وفرمانبرداري بیش نیستند.)) داچې دوی ولې دغسې وکړل دنظر خاوندان به په دې هکله خانله خوابونه ولري. دمحترم ډاکتر صاحب په همدغې لیکني کې هم ددغې پوښتنې خواب مینډ ل کیدلې شي، لکه چې وایي : ((سلطه وقدرت درهمه آن ممالک (اسلامي) معکوساً متناسب بود به سویه علم و دانش.
(دراین ممالک) منورین ... تحت قیادت و رهبري زوراور ان بیسواد ونیمه باسواد ایفاي وظیفه مینمودند (زیرابقولی) پشت منورین در هریکي ازان ممالک براي سواري نوابع (؟) بیسواد ساخته شده بود.)) په او سنې افغانستان کې دغه حال پوره صدق کاوه. دلته د قانوني پاچا یې په دوره کې په څه استثنی سره حاکمې کورنی غیر خانداني دولتي کارمنونه دمشر کیدو موقع نه ورکوله، او له هغوي سره یې دغسې سلوک کاوه چې دوی لکه دواکمنې کورنی مستخدمان او سي. محترم محمد نذیر سراج لا وایي چې ((وزرا واعضاي کابینه در نزد او (محمد دا ودخان) کارمندان کاغذ بیاروبیر هستند.)) ۸ په دې ډول نړدې ټول هغه منورین او بیوروکراتان په شمول دهغو چې یو وخت یې لوړ دولتي مقامونه لرل دغسې په خان ویسا او ولس ته منلي لوبان نه وو، چې هغه هم دبحران په حال کې سر والي وکولي شي، په تیره وروسته له هغه چې دوی دنظام په سقوط سره پتیمان او خارجي استخدام کوونکو او یا دولغیر عاملانو ته محتاج شول. بیا هم په کال ۱۹۸٦ کې محترم ډاکترعبد القیوم دمنورینو په ډله ییزي سروالي سره دیوه سیاسي او نظامي سازمان دجوړولو په منظوراو داینده احتمالي کورنی جنگ دمخنیوي دپاره دعربستان دمالي مرستي دجلبولو دپاره ددغه هیواد دباندنیو چارو د وزیر، ښاغلي فیصل موافقه ترلاسه کړه مګر په غالب احتمال د سی .ای .ای د مخالفت په وجه یې دغه پروجه شنده شوه په دې چې دډاکتر صاحب په قول ((من درپی نجات میهن خود بودم وانها درصدد خلقت یک ویتنام شوروي در افغانستان.)) برسیره پردې دمحمد هاشم میوند وال او موسي شفیق په وژل کیدو او دنورو ډیرو ملي اوقومي شخصیتونو دترور کیدو په سبب دافغانستان دغه راز منورین چې ممکن دسروالی درول په باب مهم نقشونه لوبولي وای وخپل شول. په دې ډول دغه دله منورین هم دخپلي ناتوانی، هم دنورو دتوطیو او هم دمرستی ورکوونکو خارجې هیوادونو دنه حمایې په وجه له لوړ سیاست او دسروالي له میدان نه محروم شول اومیدان ګرد سره اسلامي تنظیمونو او مسکوپالو چپیانو ته پاتې شو. ددغو تنظیمو نواوچپیانو ورانی، ناکامي او څیري څرګندې دي. دلته به زه دروښانفکري په اړوند په دوي باندې یو څه اضافه کړم. دتنظیمونو دسرکسان نږدې ټول په دیني علوموکې دلوړو تحصیلاتو خاوندان وو. څیني یې دپوهنتون استادان هم وو.دوی دپخوانیو اومعاصرو باندینو متفکرینو لکه ابوالحسن ندوي، ابوالعلا مودودي، سیدقطب، اوحسن البنا او نورو فکري مریدان او دهغو په لارو روان شول.

دوی له هغو څخه فکرونه واخیستل، او کوښښ یې وکړ چې هغه په هماغه اولي شکل په جاري پېښو باندي تطبیق کړي. په دغه کارکې دوی ناکام شول. دوي په دي ناکام شول چې دوی هم مقلدان وختل، اوهم دخارجي نفوذ منونکي، اوله دینه عاجز شول چې دزغم، مسئولیت، عاقبت اندیشي، همکاري اوډله ییزې سروالي په روحیې سره حکومت وکړي او دهغه په بهیر کې خپله سروالي تثبیت کړي. شاید دوی دجهاد په دوره کې له هغه نه چې وو، لوی پېژندل شوي وی. په همدغې دورې کې دوی شاید دفکر او عمل دخپلواکي روحیه له لاسه ورکړي وي . یا شاید دوی په اصل کې له دېنه عاجز وو چې سروالي وکولي شي. داچې دوی جنرالان نه وو، داخو شاید دوی په خپله هم و مني. هرڅه چې وو په سیاسي ډګرکې له دوی نه هیڅ یو سیاستمدار او ملي سروال نه شو. حتی دوی کوم هغه اخلاقي نفوذ چې دمخه لاره، هغه هم له لاسه ورکړ، داځکه چې دوی دوطن دنویو راهسکیدونکو پېښو په تشخیص او حل کې، دا منیت او دکابل ښار په محفوظ ساتلو کې، دوطن په یو موټي کولو کې ، دخلکو اود هغو دمال اوسراو ناموس په مصئون ساتلوکې، او دجنګ او وژنې په مخنیوي کې په مطلق ډول ناکام شول، سره له دي چې ولس دحکومت په کولوکې دوی ته پوره موقع ورکړه. په دوی کې برهان الدین رباني لاوطن او وطنوالو او حتي اسلام ته تردې حده نارښتیني وخوت چې که څه هم څه باندي دوه کاله کېږي په اصل کې دده نامشروع حکومت له مینځه وړل شوي، اوېخپله په وطن کې توخته نه شي کولي بیاهم دټول وطن دسروالي دعوه کوي، هغه هم دباندنیو په ملاتړ سره. په دوی کې هغوې چې اعتدالی وو، ترهغو چې دزغم منونکي نه وو، لږ ناکام شول. معتدلو لږ تر لږه دوطن په ورانولو کې تر زغم نه منونکونه لږاثر لرلی دي.

دمعادلي په بله خواکې په اصطلاح چپي روښانفکران وو، چې په هغوکې چې دمسکو په کرښې روان وو، یوې ډلې قدرت ونیو، اوبله یې په قدرت ورسوله شوه. په دواړو دو رونوکې ددواړو دو رونو په اخرکې په څه استثنی سره ددغو ډلو دسرکسان چې نن دې ټول یې دعصري تحصیلاتو خاوندان وو،کوښښ وکړ چې دخلکو په نامه دټولنې دېېړیو پیړیو روابط داروپایي متفکرینو لکه کارل مارکس، فریدک انګلز، ولادمیر لینن، اوجوسف ستالین دفکرونو له مخې په ممکنې چټکۍ سره واړوي بې له دي چې دخپلې ټولنې افغاني اواسلامي ارزښتونه په نظرکې ونیسي. دوی دخپلو فکري مرشدانو په ارشاداتو او نسخو باندي ټینګ ودرېدل، او نوریې مجبورول چې هم پرې وګروهېږي، او هم عمل پرې وکړي. ددوي په فکر ددوي د مرشدانو لاري سمې او نوري ټولي ناسمي وې، اودناسمو لارو وهونکي خلق زبېښي او دهغو دزیار په محصولاتو

طفيلي ژوند كوي . نودوى دغه رسالت په غاړه وا خيست چې زبېښناک ګري او زبېښناک ګر چې ددوي په فكر دبې عدالتي او بد بختي اصلي عاملان دي، له مينځه يوسي، په دغسې يوه نوي شوروي - دوله دولت سره چې دهغه په غوځوونكي قوت سره نه يوازې زبېښناک ګروخپې، بلكه دزړې تولنې اړيكې واړوي اويوه دغسې نوې تولنه يې په خاي و دروي چې هلته به دزبېښناک ګري او بيعدالتي ټول اشكال له مينځه تللي، او دنويو سالمو انسانانو نه به جوړه سالمه او عادله تولنه رامنځ ته شوې وي.

دغه فكر دغه چپيان په دغسې لارې باندي روان كړل، چې وهل يې دانسان دپاره ناممكن و. په نتيجه كې هم دوى اوهم ولس له سترو خطرونو سره مخامخ شول، چې ډيرلوى يې ملي پا څونونه، اوپه افغانستان باندې دجهان ددوهم ستر قدرت نظامي يرغل و، چې دهغو نتيجه له ۱۹۷۸ څخه تر اوسه پورې جنګونه، اعدامونه، مهاجرتونه، او ګډوډي ګاني شوي او ملي پيوستون دشړيدلوړئ ته وركش شو.

يو شمير نورو چپي ((روښانفكرو)) د((ملي ستم)) يا((ملي تضاد)) مفكوره رواج كړه چې هغه په داسې حال كې چې دطبقاتي تضاد مفكوره نوره نه او ړيدله كېږي تر اوسه هم انعكاسات كوي، په تيره په يو شمير مهاجرينو كې. ددغو ((روښانفكر و)) په فكر په افغانستان كې دپښتو ن قوم ((حاكم مليت)) دى او دوطن نورقومونه ((محكوم مليتونه)) دي. پښتانه له راز راز امتيازونو څخه بهره من دي، اونورقومونه په ډول ډول محروميتونو كې دوب دي، لكه چې ددوي اساسنامه دغه موضوع ددوي ديوه رهبري كدر، ظهورالله ظهوري له قول نه په دغو عباراتو يادوي :

((درافغانستان افزون برتضاد طبقات، تضاد ملي نيز وجود دارد. مليت برادر پشتون كه پس از احمد شاه ابدالي ۱۷۴۷م تاج و تخت كشور راتصاحب نموده است به ملت حاكم تبديل شده و صاحب امتيازاتي چند ګرديده، است : از پرداخت ماليه معاف است، خدمت عسكري انجام نميدهد، كرسي هاى بالاي دولتي را انحصاركرده بورس هاي خارجي راقبضه نموده، امكانات وسيع اقتصادي به شمول زمين هاي زراعتي، تسهيلات تجارتي و صنعتي رابه اختيار ګرفته است و غيره. بدين ترتيب مليت هاي غير پشتون كه از اين همه امتيازات محروم اند از دوستم رنج ميكشند : يكي ستم طبقاتي وديګري ستم ملي. بنابرين كانون

خیزش قیام هاي انقلابي به درجه اول مناطق ملیت هاي غیر حاکم میباشد که باید کار تهیج و سازماند هي مردم درانجا ها متمرکز شود.)) ۹

داڅنګه ((روښانفکران)) دي چې دغسې اساسنامه دخپلو فکرونو اوکړو دپاره اساس ګرزوي چې دهغې دهري جملې مفهوم ډېر نا واقعیت او لرې واقعیت دي، او په مجموع کې نوردي ټول متن دواقعیتونو پرخلاف دئ. عجیبه لاداده چې دغه ((روښانفکران)) بیادهغې په اساس د((ملي ستم)) او ((ملي تضاد)) په نامه دوطن قومونه دیوه قوم په مقابل کې ((انقلابي پاڅون)) ته هڅوي بې له دي چې پرواهم نه کوي چې ددي پروا وکړي چې دغسې فکر به دقومونو تر مینځ دښمنۍ ګاني او تکرونه تولید کړي او په پاي کې به هغه ملي پیوستون درزي کړي، کوم چې دپېړیو پېړیو دګډ ژوند محصول دی. دوی ددي پروا هم نه کوي چې قومي تحریکات دافغانستان بد نیتو ګاونډیوته موقع ورکوي چې هغه لاشدید او مخرب کړي.

دغه ((روښانفکران)) ددی قومي تحریکات په انسانانو کې رانده قوتونه په حرکت راولي چې په دغسي حال کې عقل او منطق کوچ کوي اوسوتي اوتوره دمشکلاتو حل ګرزوي. له دې امله وطن او وطنوالو ته ریښتیني افغانان باید قومي تحریکات په هیڅ وجه ونه زغمي. ډېرو هېوادونو قومي تحریکات او قومي نفرتونه غیر قانوني اعلام کړي دي.

((ستمي روښانفکران)) چې زیاتره یې دافغانستان دشمال شرقي له سیمو څخه دي دوطن په بېرته پاتي توب باندي او ښکې تویوي خو دوي دغه بېرته پاتې قوت دپښتنو د((حاکمیت)) په وجه بولي. دوي په دي سترګې پښتوي چې واکمنه کورنۍ یوازي دپښتنونه وه، بلکه هغه دټولو قومونو او دټول ملت حاکمه کورنۍ وه او دغې کورنۍ دافغانستان په نامتجانسه کثیرالقومي جامعه کې دثبات په ټینګښت کې اساسي رول لوبوه. دغه ستمیان په دي خبه دي چې سیمي یې بېرته پاتي دي، خو دوي په دي هم ستر ګې پټوي چې دافغانستان اطرافي سیمي په عمومي دول بېرته پاتي دي او ددوي سیمي دهیواد دډېرو خوا رو سیمو له جملې څخه دي او هغه زمونږ په عصرکې دیوه بل علت په سبب لاخو ارې شوي. په دغې پېړي کې اول دشوروي اتحاد او وروسته دنوي چین په هسکیدو سره ددغو سیمو عنعنوي تجارت هم دننه او هم له باندنیو ګاونډیو سیمو سره په ترتیب ضعیف او قطع شو. په خاص دول له ۱۹۴۷ څخه وروسته له

چترال سره دغــو ســيمو عنعنــوي تجــارت او روابــط دپښتــو نســتان دمســئالي پــه سر ضعيف شول. پخوا دغــه ســيمي دهمدغــو روابطــو او تجــارت پــه ســبب يــو څه معمــوري وي. يــا ممكــن دغــه ســتميان پــه دي اندېښنــه كــې هــم وو چــې دوى تــه پــه نظـام كــې دخپلــې خــوښي مقامونــه نــه رســېدل، نــو خپلــه ګته يــې پــه دي كې ليدلــه چــې ملــي موضوعاتوتــه ســيمه يــيز او قومــي رنــګ وركــړي، او خانونــه دخپلــو ســيمو ګتندويــان معرفــي كــړي. دوى پــه دي هــم ســتر ګي پټوي چــې پــه افغانســتان كــې ملــي پيوســتون تــر هغــو چــې پــه ګاونــډيو هيوادونــو كــې دي ډيــر لږينــګ دي. چــې دا او دغســي نــور موضوعــات پــه همدغــه الركــې دمحــترم ډاكــتر انــوار الحــق احــدي پــه ليكنــه كــې پــه مفصــل دول، او دمحــترم محمــد حســن ســهاک، محــترم ډاكــتر عبدالقيــوم كــوچــې اوزمـا پــه ليكنــو كــې خاي خاي تــر بحــث لانــد نيــول شــوي دي. كــه حقيقــت دستميانو پــه خــوا واي دوي بــه ديــوي ډلي پــه حيــث تراوســه هــم پــاتي واى .

ددغــو تولــو فكــري پخپــل ســر يــو، ګډوديــو، او تــېرو تنــو ســر چينــه شــايد زمــوږ كولتــور وى چــې هغــه غــير انتقــادي او غــير دموكراتيــک دي. پــه دغــه كولتــور كــې چــې معــا رف هــم غــير انتقــادي او غــير دموكراتيــک دي حتــي روښانفكران هــم پــه تــېره چــې انقلابــي او لــه خپــل ځان او خپلــي ايډيــالو جــې نــه راضــي وي ، جذمــي وي، كــه څه هــم عصــر ســنت مــاتوونكي وي. پــه جــد ميونــو او زعــم نــه منونكــو كــې تكــر ونــه عــادي وي، اوهــره خــوا پــه خپلــي ايډيــالوجي بــاندې چــې پــه نظــر يــې تولــه ســپېڅلي، يعنــي دنــه اړولــو وي، تــر پايــه ټينــګه وي .

ديوه محترم افغان په فكركه پخوانيي پاچا له اساسي قانون نه دفـاع كـړي واى، چې بـايد كـړي يـې واى، ځكـه چې پـه دې هكلـه يـې لـوره كـړې وه، شـايد هغـه ډېر شميراعتداليون چې دحكومت په چلولو كې په زغم، ائتلاف، تفاهم، همكاري او دموكراسي باندې ولاړ وو، له سياسي صحني څخه ايستل شوي نه واى يا پوره ايستل شوي نه واى لكـه چې په واقع كې وايستل شول او دهغو په وتلو سره ميـدان زغـم نـه منونكـو انقلابيـانو تـه خالي شو . د محمد داود خان مطلقي ناكامي بيادغه پروسه تكميله كړه. وروسـي پـه خـاصو ايډيالوجي ګانو باندې ولاړو ډلو، چې يو په بل پسي پـه اقتدار راغلـي، مخـالفي ډلي ونـه زغملي او هري ډلې دخپل اقتدار په دوره كې دخپلي ايډيالوجي له مخي پـه دغسـي غـتو كارونو پسې ملا وتړله چې په وس كې يې نه وه. په مشخص دول دوي پـه دې پسـي شـولي چې اجتماعي طبقات، حكومت، دولت، اوحتي جامعه له سـره واړوي، او خپلـه رقيبـه ډلـه وتكوي. نورو لاكوښښ وكړ چې دجامعي قومي تركيـب تـه هـم تغيير وركـړي. دوي تولـو

ددغي فرضيې په اساس عمل وکړ چي ددولتي قدرت له لاري انساني چاري په يوې ټاکلې طرح کې اچول کيدلي ، او ټولنه دهغې له مخي په مطلوب ډول له سره تنظيمېدلي شې نو زوره ددولت په خپلولو واچوله شوه. ډېرو ډلو دولت ونيو، او په دغه کار کې کامیابې شوې، خو دټا کلي طرح له مخي دجامعي په ا ړولو کې ټولې ناکامي شوې، داځکه چې دټاکلې طرح له مخي ژوندي انساني چاري سمول دامعني لري چې انسان به د وريځو يا اقليم په شان يعني په ميخانيک ډول عمل کوي. اما انسان شعور او عقل لري، او په هره شبهه کې چې وغواړي خپل فکر او خپل عمل ته تغيير ورکوي. په همدي سبب په انساني چاروکې ميخانيکي منظم ټوب او حتمي ټوب نه شته. نامتوقعي او ناڅاپي حيرانوونکي پېښې ورسره وي، او دمنظمو دورونو، طرحو، او سيستمو نو مفکوره اساس نه لري. په دي حال کې دعملي مصلحانو دپاره دبريالي کيدو چانس په دې کې ښکاري چې دخپلې خا صې ټولني او دخلکو تاريخ، کولتوراو په خاص ډول ديناميکي ژوندي چاري او انکشافات له نظرنه و نه غورځوي او دخلکو غوښتنې او دهغو دزغم او حوصلي حد په پام کې ونيسي. داددې دپاره چې انسان په اصل کې خپل خان غواړي او هغه څيز غوره بولي چې خپله ورته منسوب وي.فيلسوف ديوډهيوم وايي چې((هرڅه چې ده خان - مينه ده - ستاله ماشومانو سره مينه کيږي، په دي چې هغوي دتا دي. ستاملکري هم دهمدغه دليل له مخي. او ستاهيواد تا جلبوي يوازې تر هغه ځايه چې هغه په خپله دتاسره ارتباط لري. که دخان فکر له مينخه يوړل شو، هيڅ څيز به په تاباندي اثر ونه کړي. ته به په ټوله معني غير فعال او بې علاقې شي)) (١٠) نو انسانان نه داچې ملايک نه دي، دکلمې په دقيقه معنې حتي انسانان هم نه دي، باپوره انسانان نه دي . دانسان کلمه دانس او الفت لرونکې موجود دپا ره ده. په دي ډول دغه کلمه دانسان ټول خواص نه افاده کوي، اويوه اړخيزه او تيراستونکې ده. انسانانو په تاريخ کې دانساني کارونو تر څنګه ځناوري کارونه هم کړي دي .کله کله يې داسي کارونه هم کړي، چې حتي ځناورو نه دي کړي. سوزن سمت خپل دوه ګلالي ماشومان په ډنډکي غرق کړل، په دي هيله چې خپل لال له لاسه ورنکړي. ماته نده معلومه چې کوم ځناور مثلا پړانګ به خپل بچيان دشخصي مقصد لپاره قرباني کړي وي. دغه پيښه افراطي ده خو دعمومي طرحي پر ضد نه ده، او هغه داچې دانسانانو تاريخ زياتره دانسان وژني تاريخ دي، او په انسان وژنه کې شخصي سايق لوي سايق دي. وګوري زمونږ روښانفکرو په تيرو شلو کلونو کې دقدرت ګټلو ياد قدرت ساتلو په لاره کې څومره رقيب روښانفکران له مينځه يو وړل، او څومره نور په زرګونو انسانان يې دمرګ خولې ته ورکړل. هغوي چې تر نورو زيات انقلابي روښانفکران وو، تر نورو ډير وطنوالان له مينځه يووړل. دوي دغه انسان وژني په ظاهره کې دخلکو، انقلاب او اسلام په نومونو وکړې، خو ددوي دغه ادعاګاني داعتبار ورندي، په دي چې دوي قدرت دخپلو ځانونو دپاره خپلو ،

او په دغې لارکې يې خپل مخالفان که څه هم عمري انديوالان به يې وو، له مينځه وړ. دوی په دغسې سلوک سره نه داچې هيواد وړاندې بونه ته بلکه دهغه دعادي پرمختګ مخه هم ونيوله. دجنګونو په کولو، دخلکو په وژلو او مهاجرکولو سره يې دوطن خلک کم کړل، افغانستان يې بېرته وغورځوه اوضعيف کړ، او ځانونه يې يا مرګ‌ته ورکړل يا له وطن نه پرار کړل. په دغې پېړۍ کې دادوهم ځل دي چې انقلابي روښانفکران ناکامېږي لکه اول ځل چې دپاچا امان الله په وخت کې نا کام شوي وو. افغانان لکه چې نه غواړي له تاريخ نه زده کړه وکړي.

دانقلابي ګوندونو اوتنظيمونو ناکامي يوځل بيا څو ځيزونه په ډاګه کړل: يوداچې دايډيالو جې په اساس سياست کول يعني نوي راهسکيدونکې او مخ په انکشاف انساني چارې په پخوانيو قالبونوکي اچول او دهغو پراساس عمل کول مطلوبه نتيجه نه ورکوي، اوکړ کيچ پيداکوي. بله داچې په افغانانو کې دهغو تنظيمونو او ګوندونو عمر لنډ وي چې په ضيق او متمرکز ډول تنظيم کيږي، داسې چې قدرت پاسنيوته منحصر شي، او وروستنی بې واکه شي، يعني فرديت نفي شي افغانان دخپلو تاريخي او کولتوري ارزښتونو له مخې ازادي غوښتونکي او فرديت غوښتونکي راهسکيږي. داسې هم هغه تنظيمونه اوګوندونه ښه پاي نه لري کوم چې په باند نيو تکيه وکړي او دخپل ولس يعني تولنيزه اراده او عقل کم وګڼي.

-٢-

افغانانو په دغې پيړي کې دنړي ديوه ستر قدرت نظامي يرغل په دفع کولو کې هغسې دافتخار وړ ميرانه او لوی اتفاق وښود، لکه چې په تيرې پيړۍ کې يې دوخت دستر طاقت دپوځ په مقابل کې دوه ځلې ښودلي وو. په دواړو مهالونو کې دافغانستان او، افغانانو نومونه دنړۍ په هر ګوټ کې درانده وګڼل شول خو قدرت غوښتونکو ((روښانفکرو)) دغه نومونه په مځکه ووهل. دخواشيني ځاي لادادي چې خيني دقلم خاوند ((روښانفکران)) هم دهغو په پلو روان شول، په داسي حال کې چې دافغان ولس له دوی نه هيله کوله چې دلوی اتفاق دلا پساوړي کولو، دوران شوي افغانستان دبياودانولو اواينده چلنجونو ته دخواب ورکولو په مقصد تعميري فکرونه وړاندې کړي، او خپل رسالت اومسئوليت سرته ورسوي. برعکس دوي دنفاق او ملي ضد خپرونې وکړي. زموږ دغه اثر ددغو ((روښانفکرو)) دملي ضد ليکنو په ځواب کې

دي. داسې هم مونږ دلته په اړونده ملي،سياسي ، تاريخي، او کولتوري موضوعات څېړلي، او داينده دپاره مو خپنې فکرونه وړاندې کړي دي.
لو مړی لیکنه دنفوسو په هکله دمحترم محمد حسن سهاک ده. په دغې ليکنې کې دی دنفوسو تاریخچه بیانوي، او موجود شمیرې هم په عمومي دول اوهم د قومونو اوولایاتو په تفکیک سره شرح کوي. داسې هم محترم سهاک دخپنو داخلي اوخارجي مولفانو په هغو ليکنو انتقادي بحثونه کوي چې دافغانستان دنفوسو په باب يې کړي دي. دافغانستان دنفوسو په هکله دالومړنۍ منسجمه، اودقیقه لیکنه ده چې مالوستلي ده.
دپښتون، افغان اوپټان په نامه دمحترم محمد معصوم هوتک ليکنه دپښتنو په باب یو بحث دي چې په کلاسیکو اثارو کې دافغانستان اصلي اوسيدونکي کڼل شوي دي. په دغې ليکنې کې په هغو ليکنو باندې انتقادي بحث شوي چې په هغو کې دپښتنو دخپنو پښواوخپلونو په باب ناسم فکرونه وړاندې شوي دي. دپښتو اصل او رېښه چې دمحترم پوهاند ډاکتر حبيب الله تږي لیکنه ده دپښتو ژبې داصل اوريښې په هکله دکلاسیکو مستشر قانواو ژبپوهانو د نظریاتو یوه لنډه مجموعه ده، په دغې مجموعې کې داروپایې پوهانو هغه نظر يات راغوند شوي چې داول ځل دپاره اظهار شوي دي. پوهاند تږي دغه نظريات په تاریخي تسلسل سره ذکر کړي، او په پاي کې يې دهغو له مخې خپل تحلیل هم وړاندې کړي دي. بله لیکنه زما ده په نامه دبنا غلي بابي زرتښت اوستا او په اوستايي دوره کې دپښتنو ځرک. ماپه دغې ليکنې کې دزرتښت او اوستاد مطالعې په ترڅ کې په اوستايي دوره کې دپښتنو دشته والي په باب رڼا اچولې ده. زما دليکنې دغه برخه د دوو يادو شويو ليکنو مو ليده اومکمله کيدلی شي. وروسته زما بله ليکنه دقايد ميرويس هوتک اوخپلواکۍ په نامه ده. په دغې ليکنې کې مې ښوولي چې ميرويس څنګه دښتو مشکلاتو سره په تدبير، زړه ورتيا اوخپل ولس ته درښتين توب په قوت قومونه دهغوي دمشرانو په ذريعه دخپلواکۍ کټلودپاره په غورځنګ راوستل ترڅو يې دهغو په فعالي مرستې او په خپلې جنرالې سره دخپلو اکۍ غاصبان له کندهارنه وشړل، او دراتلو نکو دپاره دپوره خپلواکۍ کټلو سر مشق وګرځيده. په بلې ليکنې کې ما دثور انقلاب يا دثور کودتا؟ تر عنوان لاندې يو لنډ بحث کړي او ښکې مې ښوولي چې هغه يوه غير متوقعه نظامي کودتا وه. په همدغه لړکې زما بله ليکنه د

ببرک کارمل تر عنوان لاندې ده. په دغې لیکنې کې مې ښوولې چې ببرک کارمل او دهغه پرچمې ډله په دې چې اجتماعې بیس یې نښوینده و، دشوروې په نظامې قوت اتکا وکړه او شوروې اتحاد په عوض کې دهغه حکومت خپل تابع وګرزوه، او دحکومت په چلولو کې یې کارمل او نوروته دستورونه ورکول. بله لیکنه دمحترم ډاکتر انوارالحق احدې ده په نامه دملې تولنې جوړول. په دغې لیکنې کې څرګنده شوې چې په افغانستان کې حکومتونه یادولتونه دوخته تاسیس شوې وو، خو په قومې لحاظ په دغه نامتجانس هیوادکنې دملې او مدنې تولنې دجوړولو د پاره منظم او پر له پسې کوښښونه نه دې شوې. په دې لیکنې کې دملې تولنې دجوړولو دپاره نظریات وړاندې شوې، او دهغو ډلو زیاتونه تر انتقادې بحث لاندې نیول شوې چې دملې تولنې او ملې پیوستون په باب خنډونه را مینځ ته کوي. وروستې دمحترم سعدالدین شپون لیکنه ده په نامه دپښتا نه لیکوالان بد کوي چې زاړې. په دې لیکنې کې ښوول شوې چې پښتو په اصل کې خواره ژبه نه ده، خو چې پخپله پښتانه یې خواره نه کړي. ددې دپاره چې دغسې ونه شي، پښتانه، په تېره پښتانه لیکوالان باید په خپلې ژبې کې خانونه افاده کړي، او په دې باب له شخصې اورسمې ذرایعو نه استفاده وکړي. بله لیکنه دامریکا یې بروس رچردسن دلیکنې پښتو متن دې په نامه د په قومې او ژبنیو لیکو باندې دافغانستان دوبشلو په مقصد دمسکو احتمالې پلان. په دې لیکنې کې دپخوانې شوروې اتحاد هغه پلان شرح شوې چې وروسته له هغه چې دخپل پرچمې تابع حکومت په قابلیت کې یې شک پیداکړ چې افغانستان به اداره کولې وشي، دهغه دتجزیه کولو دپاره یې په قومې او ژبنیو لیکو باندې یو پلان وایست او دهغه دعملې کولو دپاره یې لومړنې ګامونه واخیستل. په دې لیکنې کې همداسې هم هغه سیاستونه شرح شوې چې دشوروې او پرچمې رجیم عاملانو دهغو له مخې په دې پېل وکړ، چې دخپلو امتیا زاتو په ورکولو سره دجهاد ځینې قوماندانان دخپلې دپروجې ممد وګرزوي.

ددغه اثر وروستې برخه چې دمحترم ډاکتر عبدالقیوم کوچې په یوې لیکنې او زما په دریوو لیکنو مشتمله ده دهغو لیکنو په ردکې دې کومې چې دامید په جریدې کې دپښتنو او پښتنې شخصیتونو پرضد خپرې شوې دې. دغې جریدې زما پر ضد هم دیرې خپرونې کړې دې. داسې

ښکاري چې دغې جریدې دستمیانو رسالت په غاړه اخیستي وي، او په پښتني ضد مرکز او دخپروني په ارګان باندې تبدیله شوي وي. هغومره چې په دغې جریده کې دپښتنو پر ضد لیکنې خپرې شوي دي ، دافغانانو په بلې جریدې کې خپرې شوې نه دي. له شمس النهار نه راواخله تر دې دمه پورې هیڅ افغاني جریدې هغومره دپښتنو سپکا وي نه دي کړي، لکه دامید جریدې چې کړي دي. بده یې لاداده چې دهغې چلوونکي دغه لیکنې دنو رو په دستور سره کوي. که یې په خپل ابتکار کولاي په کابل کې یې هم باید همدغسې کولا ي. یا لږ تر لږه دکابل رسمي اخبارونه یې دپښتنو په ستایلو باندې نه ډکولاي.هلته یې دپښتنو په ستایلو سره اجوره کټله اودلته پښتنو ته په بد ویلو سره اجوره ګټي. دخوا شیني خای دی چې هغوي دلته په امریکې غونډې ازادهیواد کې هم ازاد فکراو ازاد قضاوت نه شي لرلای. او دپښتنو پرضد هغسې خپروني کوي.لکه چې دایران اجیران یې کوي. که دوی افغانستان، افغانانو او ملي پیوستون ته ربښتینې وای یقین دي چې دغسې لیکنې به یې نه خپرولاي، هغه هم په دغسې حال کې چې افغانان دوطن دناارامي له امله په زوره اندېښنه کې دي، اودغسې لیکنې یې لا اندیښمن کوي. په عوض یې باید دوی دغسې لیکنې خپرولاي چې دملي پیوستون په ټینګښت کې اغیزناک واي، یالږ تر لږه یې دغسې خپروني نه کولاي چې په هغو سره اذهان مغشوش کړي.خو دوی له پښتنو سره دومره تعصب لري، چې دجورنلزم او دعدالت داصولو په خلاف حتی دپښتنو خوابې لیکونه هم نه خپروي، برسیره پردې چې دوی په دغې جریدې کې پښتو نه پریږدي. په دې کار سره دوی له خانونو نه اخباري اتو کراتان جوړ کړي دي.

زمونږ دغه دفاعي لیکنې ددغې خلادرکولو اودعدالت دپه خاي کولو دپاره شوي دي. مونږ په خپلو لیکنو کې اشخاص او موضوعات سره تفکیک کړي دي. نه مو په چا تېری کړی، اونه مو څوک په سپکه یادکړي دي، که څه هم هغوي هم انفرادي پښتنو اوهم دپښتون قوم ته سپکې سپورې ویلې دي. اما مونږ دهغوي هغه خبرې اونظر یې چې زمونږ نظرعندې، غلطې، اومضرې تشخیص شوي، په دقیقې مطالعې سره عندې ، بې بنیاده اومضرې ثابتې کړې دي. سره له دې هم زمونږ لیکنې یوازې منفي او ماتوونکې نه دي. مثبتې، تعمیري، تنویري اومعلوماتي هم دي.

برسيره پردې څنګه چې زمونږ دغه دفاعي ليکنې دوطن دجاري اوخينو لويو ملي موضوعاتو په هکله دي، اودغسې موضوعات زمونږ وطنوالان په يوه يا بل ډول سره متاثرکوي، هغه جالبي اوشايد ګټورې هم وي، په تيره چې مور کو ښې کړي زمونږ ليکنې دمسئوليت ، ادب، تهذيب اواخلاقو په چوکاټ کې وي. مونږ دغه سلوک دپښتونولي له مخې هم کړې چې دهغه له مخې پښتانه بايد په هرحال کې خپل درنښت او وقار وساتي. نومونږ ته اشخاص تر هغو چې مجرم اوخاين ثابت شوي نه وي محترم دي، که څه هم هغوي زمونږ دفکر، فلسفې او عقيدې دښمن وي. مونږ دغه سلوک دعقيدې له مخې او په دغه اميد اوفکر هم کړې چې کله چې جنجالي اوحتي پاروونکي اوحساس موضوعات هم په سره سينه تر بحث لاندې ونيول شي، هغه ممکن دفکري انکشاف ، بصيرتونو، ابتکاراتو او دنويو نظريو درامينځ ته کيدو مسبب وګر زي. مونږ هيله کوو چې دغسې سلوک عام شي اوپه دې هکله زمونږ دغه دفاعي ليکنې سرمشق کيدلې وشي .

پــــــايليک

١ - ايډ ورډ شلز، ((روښانفکر))، داجتماعي علومو بين المللي دايرت المعارف ، ټوک ٧ ، ٨ خپرونه دميک مين کمپنې او ازاد پرس ، ١٩٧٢ ، ٣٩٩
٢ - اين رينډ ، فلسفه ، څوک چې ورته اړوي . دسګنټ بوک خپرونه، ١٩٨۴ ، ٦٢
٣ - کارل پاپر، سرخلاصه ټولنه او دهغې دښمنان ، روټ لج اوکيګن پال، لندن ، ١٩٨٦،ټوک٢،٢٢۴
۴ - لارډاکټن، ددين، سياست او اخلاقو په باب ليکنې، ټوک ٣ ، لبرټي فنډ انډ يانا پوليس ، ١٩٨٨، ۴٣٦ .
۵ - اين رينډ، دنوي روښانفکر دپاره، دسګنټ بوک خپرونه، ١٩٦٨ ، ١٢٨
٦ -ايضا، ١٢٩ دعقليت يا عقلي عمل (rationality) اخلاقي ښه توب يا ښيګنې (virtue) په هکله اين رينډ وايي چې: ((دعقليت دښيګنې مفهوم دعقل پېژندنه او قبولې ده ديوه چا د علم ديوازنې منبع په حيث. ديوه چا د ارزښتونو ديوازنې قاضي په حيث او ديوه چا دکړو ديوازنې لارښود په حيث، دهغې مفهوم په ټولو ويښوګړيو کې، په ټولو چاروکې، په ټولو انتخابونوکې دپوره شعوري ويښتوب حالت ته او پوره ذهنې خيرلوب ته ديوه چا ژمنه ده. دهغې مفهوم ديوه چا تراخرې توان پورې دهغه ددرک يعنې ديوه چا دعلم دتل ترتله او فعالې پراختيا ژمنه ده. دهغې مفهوم ديوه چا د شته توب واقعيت ته ژمنه ده، چې په دې حساب يو څوک دې هيڅ ارزښت يافکر دخپل واقعيت له درک نه دباندې هبځکله نه لټوي. دهغې مفهوم وهغه اصل ته ژمنه ده چې ديوه چا ټول معتقدات، ارزښتونه،

اهداف، غوښتنې اوکړه باید حتما دتفکر له عملیي څخه راوتي وي، دهغې له خوا غوره شوی وي، او په هغې سره تالید شوی وي، دتفکر هغې دقیقه اورنه عملیه چې ترهغه حده پورې چې دیوه چاظرفیت اجازه ورکوي، دمنطق په ډېر بې رحم تطبیق سره تالید شوی وي. دهغې مفهوم دیوه چا دپاره دهغه دخپل قضاوت کولو او دهغه دخپل دماغ نه په استفادې سره دژوند کولو دمسئولیت منل وي (چې دادخیلواکې ښکنه ده.) دهغې معنی داده چې یو څوک باید هیڅکله خپل معتقدات دبل چا دنظریو اوغوښتنو قربانی نه کړي.

(چې دادپوره سم توب ښکنه ده) - چې یوڅوک باید هېڅکله کوښښ ونه کړي حقیقت په هیڅ ډول په مصنوعي توګه خلق کړي (چې دادرښتین توب ښکنه ده) - چې یو څوک باید هیڅکله نه په مادي او نه په معنوي موضوع کې دنااګنلې (څیز) او نه دغیر استحقاق (څیز) دعوا یا بخښنه وکړي (چې دادعدالت ښکنه ده) . دهغې معنی داده چې یو څوک بې له علت نه معلول ونه پلټي، او داچې یو څوک بې دنتایجو دپوره مسئولیت له منلو نه علت ته لاس وانه چوي - چې یوڅوک باید دزومبي (zombie) په څیر چې نه په خپلو هدفونو او نه په خپلو محرکاتو پوهېږي هېڅکله عمل ونه کړي - چې یو څوک له قرینې نه دباندې یعنی دیو ه چادحاصل کړي علم دپوره مجموعي نه سوا یا دهغه پرضد هېڅکله پرېکړه ونه کړي -او چې تر تولو زیات، یو څوک باید هیڅکله په دې لته کې نه شي چې له تنا قضا توسره ولښتي. دهغې معنی دتصوف رد دی، په هره بڼه چې وي ....

دهغې معنی عقل ته متعهد کېدل دي نه یوازې کله کله په هیجاني حال کې، یا په انتخاب شویو موضوعاتو کې، یا په خاصو اضطراري حالاتو کې، بلکه دژوندانه په ټولو حالاتو کې او دتل دپاره.) په دې ډول داین رینډ په نظر((عقلیت دانسان بیخکې ښکنه ، دهغه دنورو ټولو ښکنو سر چینه ده.)) (۵) این ریند،دخا ن غو ښتنې ښکنه،کوا لتي پیپربیک کلب، نیویارک ۱۹۹۸ ،۲۱،۲۰ .

۷ – ډیوډ هیوم، لیکنې، اخلاقي، سیاسي اوادبي، لبر تي فنډ، اندیانا پولیس، ۱۹۸۵، ۷۴

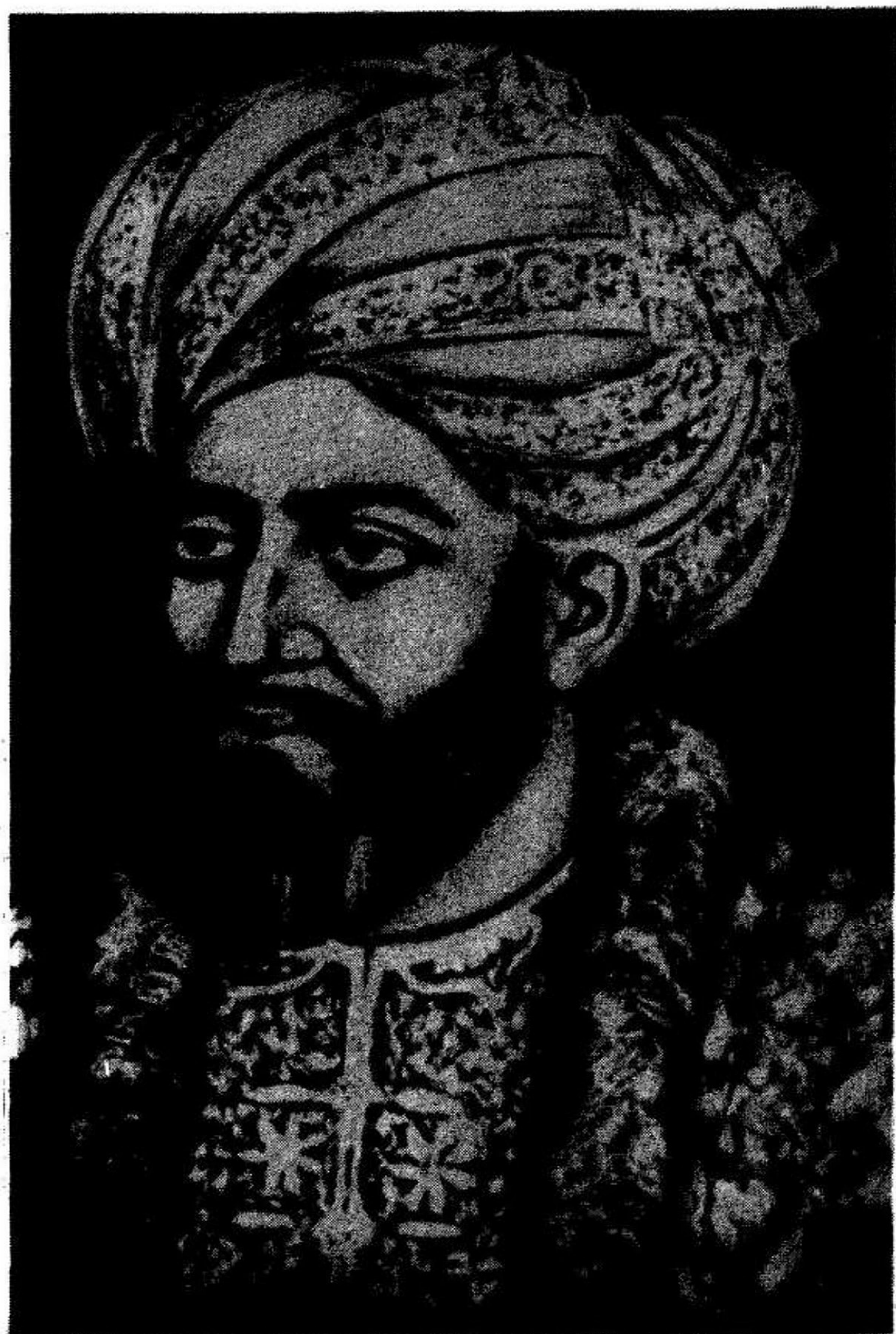
۸ – محمد نذیر کبیر سراج، رویداد هاي نیمه اخیر سده بیست درافغانستان، اریانا پلورنځي ، فرانکفورت ټوک ۱ ، ۱۹۹۷، ۸۰

۹ – محمد نبي عظیمي، اردو وسیاست درسه دهه اخیر افغانستان، خېرونکې سبا کتابخانه پېښور ، ۱۳۷۶ / ۱۹۹۷، ۷۲

۱۰ – ډیوډ هیوم، یادشوي اثر، ۸۵

لومړی برخه

دنن اوپرون چلینج

ستر ژغوروونکی، ستربنسټ ایښوودونکی احمد شاه درانی

بحثی پیرامون نفوس کشور

محمدحسن سهاک

مقدمه

سر شماری ساکنان یک کشور وتصنیف آنها از نظر، جنس وشغل نزدچینیان، هندیان، مصریان، و رومیان، یونانیان، و فارسیان، سابقه طولانی دار. هدف این سر شماري ها ازیکسو تعیین مردمانی بود که میتوانستند سلاح برگیرند، ازسوی دیگر بدست آوردن شماره مالیت دهندگان بود. دردولت های معاصر شمارش و احصائیه پهلوی حفظ اهمیت عنعنوی خود برای پلان گذاري اقتصادملی، ار زیابي های اقتصادي و توزیع مناسبات خدمات اجتماعی ضروري پنداشته میشود.

درافغانستان دردهه ۱۹۷۰ آن درقسمت بهبود و اصلاح سیستم احصائیوي اقداماتي بعمل آمد. درسال ۱۹۷۲-۱۹۷۳ سروی کامل نفوس کشور، با رعایت اساسات علمي و دموگرافیکي بهمکاري مالي وتخنیکي اداره کمک های انکشافي ایالات متحده امریکا توسط اداره مرکزي احصائیه افغانستان صورت گرفت. این سروی نفوس کوچي کشور را دربر نگر فت. دلیل آن معضله محاسبه مضاعف کوچیها بود. سروی مدت یک سال را در بر میگرفت و طی این مدت کوچي ها محلات بودوباش خود را عوض میکردند. اگر چه سر شماري کوچي ها براي آینده پلان گذاري گردید، ولي عملي نگردید. با آنهم نفوس کوچي ها درحدود یک عشاریه ۳ ، ۱ ملیون و مجموع نفوس کشور بشمول کوچي ها درحدود ۱۴ ملیون تخمین شد.

در سالهای اخیرجمهوري محمدداؤد خان اداره مرکزي احصائیه پروژه وسیعي راغرض سرشماري کامل نفوس(census) روی دست گرفت. این پروژه جزء یک پروگرام و سیعي بود که سر شماري زراعتي، سروی عواید و مصارف خانوار و سایر نیروهای احصائیوي را درقبال خود داشت .

سرشماري کامل نفوس کشور شامل مراحل تهیه طرح فراهم نمودن مقدمات، اجرا یا عملیات ساحه پروسه ارقام سروی مابعد شمارش (ostenunerationsurvey) بود. اداره مرکزي احصائیه بکمک و معاونت

تخنیکي و مالي اداره نفوس موسسه ملل متحد مرحله اجرا و مرحله مقدماتي سرشماري راکه شامل جمع آوري و بررسي نیازهای احصائیوي کشور، شناسایي و بررسي امکانات احصائیوي کشور، مطالعه سوابق ومدارک داخلي و خارجي، انتخاب میتودولوجي، تهیه نقشه ها، تهیه لست های قبلي خانوار، تعیین ساحات شمار، ترتیب پرسشنامه ها، لست فورمه ها، تدوین و چاپ انواع دستورالعمل ها وضرورت اموزشي و پلان گذاري برای پروسس ار قام بود) موفقانه بپایه اکمال رسانید. براساس نتایج مرحله مقدماتي سرشماري کامل نفوس، نفوس کشور درحدود ۱۵ ملیون نفرتخمین گردیده. اداره احصائیه مرکزی در دسمبر ۱۹۷۸ در مورد نفوس، توزیع نفوس به تفکیک شهری، دهاتي وکوچی وسایر موضوعات در مورد نفوس کشور معلومات آتي را به نشر رساند :

جدول شماره (۱)

اندازه نفوس کشور و توزیع آن به تفکیک مسکون و غیرمسکون

کته گوري نفوس	تعداد	فیصدي
مجموع نفوس	۱۵،۱۰۸،۰۰۰	۱۰۰
شهري نفوس	۲،۱۳۴،۰۰۰	۱۴.۳
دهاتی	۱۱،۵۲۵،۰۰۰	۷٦.۳٦
کوچی	۱،۴۴۹،۰۰۰	۹.۵۹

باساس ار قام فوق تراکم نفوس درفی کیلو مترمربع ۲۳ نفر بود. ولایت کابل با داشتن ۰۰۰ ۳۷۲ ۱ نفر در ردیف اول و ولایت نیمروز با داشتن ۰۰۰ ، ۱۰۵ در ردیف اخیر قرار داشت. از جمله۰۰۰ ۱۳۴ ۲ نفوس شهري ۵۹۴ ، ۱ ملیون. یا ۷۵ درصد در ولایت کابل، کندهار، هرات، بلخ، جلال آباد، بغلان، حیات بسر میبردند. ۴٦ درصد نفوس کشورکمتر از ۱۵ سال و٦. ۵ فیصد. بالاتر از ٦۴ سال و۴. ۴۸ فیصد بین ۱۵ و ٦۵ عمر داشتند که قواي بشري و یا نفوس مستعد بکار راتشکیل میدادند. فیصدی ذکور در مجموع نفوس ۳. ۵۱ و فیصدی اناث ۷. ۴۸ فیصد بود

جـــدول شـــاره (۲)

ولایت	شهر	دهاتي	مجموع
کابل	۸۷۰	۵۰۲	۱،۳۷۲
پروان	۳۰	۷۵۴	۷۸۴
میدان	۲	۳۰۸	۳۱۰
لوګر	۴	۲۲۰	۲۲۴
غزني	۳۹	٦٦۲	۷۰۱
پکتیا	۱۱	٦۹۵	۷۰٦
ننګرهار	۴۴	۷۴۲	۷۸٦
لغمان	۴۰	۳۴۷	۳۸۷
کنر	۳۷	۲۸٦	۳۲۳
تخار	۳۴	۴۹۴	۵۲۸
بغلان	۷۳	۴۱۳	۴۸٦
کندوز	۱۰۵	۴۷۰	۵۷۵
سمنګان	۳٦	۲۳۹	۲۷۵
بلخ	۱۰٦	۴٦۴	۵۷۰
جوزجان	۸۴	۵۵۸	٦۴۲
فاریاب	۷۲	۴۷۵	۵۴۷
بارغیس	۲۳	۲۲۴	۲۸۷
هرات	۱۵۹	۵۲٦	٦۸۵
فراه	۲۸	۳۲۸	۳۵٦
نیمروز	۷	۱۰۵	۱۱۲
هلمند	۲٦	۵۴۴	۵۷۰
کندهار	۲۳۷	۳٦۲	۵۹۹
زابل	٦	۱۷۵	۱۸۱
اروزګان	۱۸	۴٦۵	۴۸۳
غور	۳	۳۳۸	۳۴۱
بامیان	۲۵	۲٦۰	۲۸۵

چـون ار قـام فـوق بمقایسـه سـروی هـای قبلـي ا زاعتبـار بیـش تـر بر خـوردار بـود بعـد ازنشرآن مراجـع ذیعلاقـه داخلـي وخـارجي ارقـام مربـوط بـه نفـوس کشـورما را بمـلا حظـه آن تعدیـل نمودنـد. طورمثـال درسـالنامه

۱۹۷۸ دایره المعارف بریتانیکا نفوس کشور مارا درحدود ۲۰۲ ودرسال ۱۹۸۰ درحدود ۴. ۲۱ ملیون تحریر یافته است. بعد از نشر نتایج نخستین سرشماري نفوس کشور در سال ۱۳۵۸ / ۱۹۷۹ دایرة المعارف متذکره اندازه نفوس کشور ما را به رقم ۴. ۱۵ملیون تصحیح نمود همین رقم در دایر ها المعارف های امریکانا ، کو لیرز، نیز انعکاس یافته است .

مرحله اجرای سر شماري که طي آن باید معلومات مفصل در قسمت مشخصات دموگرافیکی ، اجتماعی واقتصادی نفوس ، منجمله تعداد گویندگان زبان های مختلف، نفوس، مشاغل وضمناً تسهیلاتی که در اختیارخانواده ها قرار داشت (آب اشامیدنی، وسیله تنویر وتسخین، نوعیت محل بودوباش و غیره) بدست می آمد، نسبت نبودن امنیت، علی الرغم تلاش های اداره مرکزی احصائیه و مصارف هنگفت دالري اداره نفوس ملل متحد (UNFPA) و مصارف افغاني از بودجه دولت ناکام شد، و تنها بنین ۵۰ و ۵۵ فیصد ساحات شمار سر شماری گردید. بهمین ملحوظ نتایج حاصله با رتباط مشخصات اجتماعی ، اقتصادی و دموگرافیکی نفوس فاقد ارزش استفاده عملی در مقیاس سرتاسری کشوراست.

قسمت اول

ترکیب قومی نفوس

بگفته میری لوویس کلفورد ((افغانستان درطول تاریخ خود محل تلاقي اقوام گوناگون بوده است و از همینرو قبایل کنونی این سرزمین نتیجه آمیزش مختلف این اقوام اند.)) ۱ بلحاظ تاریخي تاجائیکه بمن معلوم است کتابي بنام شرح و بیان سلطنت کابل نوشته مونت شیوارت الفنستون اولین کتابی است که در باره ترکیب قومي نفوس کشور ما بحث کرده است. موصوف نفوس قلمرو امپراتوری دراني را که با علاوه حدود افغانستان امروزی شامل خراسان،مکران گیلان، سند ،کشمیر، ملتان، ولاهور بود ۱۴ ملیون تخمین نموده است. الفنستون در راس هیاتی بدربار شاه شجاع در ۱۸۰۸ به پشاور آمد وکتاب خود را در ۱۸۱۸ نشر نمود.

(این کتاب راداکتر محمد حسن کاکر به پشتو دراورده و اکادمی علوم افغانستان آن را نشر نموده است.) بر اساس معلومات موصوف بیش ترین

تراکم نفوس درکشمیر وکمترین آن در هزاره جات بود. الفنستون ترکیب قومي قلمرو امپراتوري احمد شاهی را به شکل آتي ارائه نموده است:

افغانان	۴،۳۰۰،۰۰۰	یا ۳۱ %
بلوچ ها	۱،۱۰۰،۰۰۰	یا ۷ %
تمام گروپ های تاتار	۲،۲۰۰،۰۰۰	یا ۵ ۸ %
گویندگان زبان فارسي	۱،۵۰۰،۰۰۰	یا ۱۱ %
اقوام هندی	۵،۷۰۰،۰۰۰	یا ۴۱ %

فیض محمدکاتب، نویسنده، فاضل، و ادیب روشنفکر و مشروطه خواه دوره اول که در باره تاریخ مملکت ما بقول مورخ عبدالحی حبیبی در حدود ۵۰۰۰ صفحه چاپی و ناچاپ نوشته است،درسراج التواریخ ترکیب قومی نفوس کشور در دوره سدوزي را بدون ذکرمنبع بشکل ذیل ارایه مینماید :۳

افغانان	۴،۵۰۰،۰۰۰	یا ۳۰ %
ایرانیان	۱،۵۰۰،۰۰۰	یا ۱۰ %
تاتارها	۱،۵۰۰،۰۰۰	یا ۱۰ %
هندیان	۵،۵۰۰،۰۰۰	یا ۳۷ %
قبایل دیگر	۲،۰۰۰،۰۰۰	یا ۱۳ %

جمعیت ۱۵ملیوني مورد نظر فیض محمد، قسمیکه قبلاً متذکر شدم درحدود سابقه افغانستان زندگي میکردند. بعد ازانحلال امپراتوري درانی حدود کشوربتدریج محدود ترگردید وا فغانستان با ازدست دادن ولایات خراسان، ملتان کشمیر، دیره جات، پشاور، سند، بلوچستان، صوات ،باجور، و وزیرستان بحدود حالیه خود محدود شد. درنتیجه نفوس کشور که درسال ۱۸۰۸ توسط الفنستون باندازه ۱۴ ملیون تخمین شده بود، بعداز مدت ۸۰ سال به ۴،۳۵۰،۰۰۰ نفر تقلیل یافت. این رقم در ۱۹۰٦ با از دست یافتن مناطق و سیع درنتیجه معاهدات تحمیلي گند مک ودیورند به ٦ملیون نفر رسید موازي با تغیراتي که دراندازه نفوس کشور وا قع شد تر کیب قومي نفوس کشور بشرح آتیتغیر نمود .

۱ - هندیان (ملتانی ها، سندی ها، پنجابی ها، وکشمیری‌ها)، که در دوره سدوزیان بزرگترین گروپ قومی کشور راتشکیل میدادند، در دوره های بعدی از پیکرامپراتوری درانی متنزع شده، اول جزء دولت سکه ها و بعد جزء هند بر تانوی گردیدند .

۲ - با محدود شدن قلمروامپراتوری درانی، بخصوص با معاهده دیورند، قسمت اعظم پشتون ها نیزاز پیکرکشور جدا شدند. امروز از جمله ۳۲ مليون پشتون تنها ۱۳ مليون یا ۴۰ فیصد ان در افغانستان زندگی مینمایند.
۳ - بلوچ ها که در دوره سدوزی ۷ فیصد نفوس کشور را تشکیل میدادند، و سه ربع انها در افغانستان زندگی میکردند، امروز تنها ۳ فیصد شان در کشور ما حیات بسر میبرند .
۴ - فارسي ها که در حواشی غربي مملکت ما زندگی میکردند و باسایر فارسی زبان های غیرتاتار ده فیصد نفوس را تشکیل میدادند جزء اتباع دولت حالیه ایران گردید ند.
بر علاوه عوامل الی نیز در دوره های بعدی باعث تغییراتی در ترکیب قومی کشور ماگردید:
۱ - بابقدرت رسیدن کمونست ها در روسیه در۱۹۱۷ قیام های مردم اسیای میانه علیه شان شروع شد.این قیام ها که در ۱۹۱۸در وادی فرغانه اغاز شد تا ۱۹۲٦ برای مدت ۸ سال دوام نمود. در نتیجه این قیام ها ثلث نفوس این منطقه یا درجهاد علیه اردوی سرخ شوروی به شهادت رسیدند، یا از قحطی تلف شدند، و یا درافغانستان به مهاجرت مجبورگردیدند. باساس تخمین دیود مونتگمري ((درحدود ۵۰۰،۰۰۰ نفر تاجک و ازبک بداخل افغانستان مهاجرت نمودند.))
۵ -بگفته اقای محمد شکوری، عضو فرهنگستان تاجکستان، بعد از تسلیمی بخارا در ۱۹۲۰ تا سال ۱۹۲۴ درحدود ۴۰ فیصد از جمعیت تاجکستان کم شد. نزدیک به نیمی ازجمعیت تاجکستان یا نابود شد و یا با افغانستان گریخت. موصوف بکلام خود چنین ادامه میدهد:
((بخارا که با ساس تخمین روس ها در سال ۱۸۹۷ در حدود یکصد هزار نفوس داشت، بعد از مدت ۲۹ سال یعنیدر ۱۹۲٦ (سال ختم قیام.)) نفوس ان صرف چهل و هفت هزار نفر بود. همچنین نفوس خوقند براساس سر شماری سال ۱۸۹۷ درحدود ۸۲،۰۰۰ بود و باساس یک تخمین سال ۱۹۱۱ نفوس ان ۱۱۴،۰۰۰ و در سال ۱۹۱۴ نفوس ان به ۱۲۰،۰۰۰ رسیده بود - که بعد ازختم قیام باسمچی ها در سال ۱۹۲٦ صرف ٦۲،۰۰۰ نفر درخوقند زندگی میکردند.)) ٦

باین ترتیب تاجک ها که فیض محمد کاتب درسراج التواریخ از انها بعنوان یک گروپ مستقل نام نمیبرد، بعد از این به یکی از گروپ های عمده قومی تبدیل شدند، و تعداد ازبک ها با تعداد هموطنان هزاره ما برابرگردید.امروز تقریبا ازجمله ۵.۵ (پنج عشاریه پنج

افغان معاویه امیر دوست محمد خان

ملیون) تاجک وازبک درحدود ۲ تا۲،۵ ملیون آن بعد از انقلاب اکتوبر وارد افغانستان شدند. به مهاجرین بخصوص تاجک ها در همه عرصه ها فرصت های مناسب وحتی مساوی با اتباع کشور داده شد وبدون هیچگونه تعصب دردستگاه دولتی وحتی درارددواستخدام شدند وبمقامات عالی ارتقا نمودند، در حالیکه تاجک ها در مناطق دیگر اسیای میانه، که در مجاورت سایر اقوام مخصوصاً از بک ها زندگی میکردند، از تحصیل بزبان مادری محروم شدند. درانجا تحت تاثیر روحیه پان - ترکیستی باین تاجک ها گفته میشد که:((خلق تاجک و جود ندارد، تاجک ها همیشگی ترک وازبک بودن، که تحت تاثیر مدرسه و فرهنگ ایران زبان مادری، ترکی، خود راگم کردند و زبان فارسی را پذیرفتند، واکنون به غلط خودرا تاجک مینامند. ما باید آنها را بزبان اصلی ترکی خود شان باز گردانیم.)) بگفته اقای شکوروف تاجک ها خیلی عذاب کشیدند، ازجمله برای آنها میگفتندکه ((هرکس تاجک باشد باید برود، بالای کو های انجا زندگی کند.)) جناب شکوروف از یک واقعه ی که در۱۹۳۹ بوقوع پیوسته وخود ناظر آن بود چنین یاده‌آو ری مینماید: ((خوب بیاد دارم که درسال ۱۹۳۹ که من هنوز در بخارا بودم سر شماری همگانی اتحاد شوروی انجام میشد، درمیان مردم ترس وهراس افتاده بود که چرا مارا میشمارند. برای مامیگفتندکه به پدر وما در تان بگوئید که باید بگویند که ملت ما از بک است، زیرا که ما دراز بکستان زندگی میکنیم . درآن سال من باعمه پیرسال خود زندگی میکردم. این گپ هارا به عمه نگفتم.)) روز سرشماری دو نفر بخانه ما آمدند، درمیان پرسش های دیگراز عمه پیرم ملیتش راپرسیدند، گفت:((من فارس هستم)) گفت: ((شما ایرانی هستید)) ؟ شما شیعه؟ گفت: ((نه، فرزندم، من ایرانی نیستم ، شیعه هم نیستم – سنی هستم .)) مامور سرشماری پرسید ((اگر ایرانی نیستید، پس کیستید؟)) گفت: ((ملیتم راتاجک بنویسد)) ماموگفت: ((پس شما کوهستانی هستید؟)) .((درینصورت باید به کوهستان بروید - چرا اینجا زندگی میکنید؟)) عمه ام گفت: ((پسرم! من در این سن و سال بکجا میتوانم بروم؟)) ماموگفت: ((برای اینکه بیرون تان نکنند من شما را ازبک مینویسم. یادتان باشد که شما ازبک هستید.((عمه پیر گفت:((بنویسد)) وازآنها بسیار سپاس گذاری کرد.))

۲ – درافغانستان از زمانه های قدیم باینطرف یک جمعیت قابل ملاحظه ی ازملتانی ها، سندی ها ، کشمیری ها، و پنجابی ها، مخصوصاً درشهر ها حیات بسر میبردند . آنها یا توسط دربار مغولی هند درکابل و سایرمحلات تحت تسلط آنها بوظایف دیوانی، و لشکری گماشته شده بودند ویا هم مصروف تجارت و کاسبی بودند و یا اینکه بکارهای شاطری، چتربرداری، چلم برداری، ونغمه سرایي مجالس در بارهای حکام مغولی و درانی اشتغال داشتند. آنها بعد از همسانی یا تاجک نامیده شدند، ویا خود خودرا، بهمین نام مسمی نمودند. آنها با پشتون ها نسبت ساختمان قبیلوی شان همسان نشدند .

۳ - مقارن حصول استقلال کامل تقریباً تمام قزلباشان ساکن کشور، زبان ترکی راترک نمودند، ودري زبان شدند. اگر چه آنها هیچ خودرا تاجک نگفتند ، ولی همراه با پشتون های دری زبان شده، پله گویندگان دری راستگین نمودند.

برای مزید معلومات میخواهم یاد آور شوم که شاه اسماعیل صفوی در ۱۵۰۱ میلادی به نیروی قزلباشان دولت صفوی را تأسیس نمود. اردوی صفوی عمدتاً از قزلباشان تشکیل شده بود، و قزلباشان مقامات بلند اردو ودربار و دیوان را دراختیار داشتند. زبان ترکی زبان رسمی دربار وارد وحتی در مراحل اولی تشکیل این سلسله زبان دیوان اردو بود. قزلباشان عمدتاً بانادرشاه افشار در افغانستان وارد شدند و تعدادی ازانها در دوره صفوی درهرات و قندهار ممکن شده بودند. نادر شاه. افشار آنها را برای محافظت شهرکابل درمحله ی موظف نمودکه پسان بنام چندول بمعنی محافظان عقبی یادشد، مگر قزلباشان از نژاد واحد نیستند و ازاقوام ترک، ترکمن،کرد ولرتشکیل شدند. شاخه های بزرگ شان ذوی القدر، بیرم لو، قراچه لو، قراقو ینلو، آق قوینلو، اقاچري، افشار، وقاجار بود. آنها حتی تاشروع قرن جاری لسان ترکی راحفظ کرده بودند. باین ارتباط ذکر یک واقعه تاریخی به نقل ازسراج التواریخ بیمورد نخواهد بود:

((حین بازگشت امیر دوست محمد خان از بخارا (درجریان جنگ اول افغان وانگلیس) امیر بخارا همه محافظین را درخفا تلقین کردکه حین عبورامیراز رود جیحون (امو) بهرحیله ی که بتوانند زورقی راکه امیر با فرزندانش درآن مبی نشنید، بشگافند، تاغرق و فنا شوند. چنانچه ایشان راتحت الحفظ درکنارجیحون رسانده بکشتی ها نشاندند و زورق امیر را در خفا سوراخ کردحین راندن کشتی یکی ازگماشتگان امیر بخارا که از کید اقایش اگاه نبود نیز بمشایعت امیرکبیر بناوی دریک زورقی نشست که او را از نهر عبور داده مراجعت نماید. ودیگریکه ازحقیقت کار اگاه بود به زبان ترکی اورا خبر داد که ازکشتی فرود گشته با امیر درغرق شدن همعنای نکند. وامیرکبیر بواسطه ي که مادرش از بزرگ زادگان قزلباشیه کابل وترک زبان بود، زبان ترکی میدانست سخن راشنیده بافرزندانش ازکشتی فرودآمد، واز عبورکردن باز استاد.))

۴ - بر علاوه توسعه روزافزون دستگا دولت، تعمیم تعلیم وتربیه عصری، ازدواج های خارج ازگروپ های قومی نیز باعث از دیار مقدار گویندگان زبان دری گردید.

گروپ های عمده قومی

گرچه تعداد دقیق اقوام بدون انجام یک سر شماری کامل نفوس که همزمان درسراسرکشور صورت بگیرد ومشخصات هرفرد جداگانه ثبت شود، امکان پذیر نمیباشد، باآنهم سروی های دموگرافیکی سنوات ماضیه، تحقیقات اشخاص صاحب نظر و مسلکی و مشاهدات اشخاص مطلع ازمحلات بودوباش ساکنین و استنباطات منطقی میتواند تاحدودی مارادر زمینه رهنمای کند. دراین نوشته که بیشترجنبه معلوماتی دا رد فیصدی پشتون ها درمجموع نفوس بین ۵۰ و ۵۵ فیصد بدلایل آتی مورد تائید و استفاده قرار گرفته است.

۱ - پشتون ها در ناحیه ی که منتها الیه ارتفاعات پامیر و تمامی سلسله کوه های سلیمان گرفته تاجنوب دره هلمند و از انجا تا هرات و سرحدات ایران گسترده است، پراگنده اند. برعلاوه پشتون ها پهلوی ازبک ها وتاجک ها گروپ عمده قومی رادر شمال کشور تشکیل میدهند ودر حدود ۱۰ فیصد نفوس بشکل کوچی حیات بسر میبرند که باستثنی چند ده هزار گوجر، ایماق، عرب همه پشتون هستند.

۲ - فیصدی ۵۰ تا ۵۵ پشتون ها مورد تائید اکثر مراجع واشخاص مطلع که بامسأله نفوس کشور ما سر وکار پیدا کرده اند، قرارگرفته است.

پذیرفتن این مطلب که پشتون ها نصف و یا بیش ترازنصف نفوس کشور را تشکیل میدهند، ممکن برای یک هموطن مهاجر ما که در سنین جوانی مهاجر شده است، ویا در دوران اقامت در داخل کشور برایش امکان و یا فرصت مسافرت بولایات مهیا نشده باشد، دشوارخواهد بود،که اعم دلایل آن قرار آتی است:

۱ - دراین اواخریک تعداد کتب و رسالات توسط اشخاص برشته تحریردرآمده است ،که روی ملاحظات سیاسی تعداد پشتون ها را ازرقم واقعی آنها کمتر نوشته اند. کتب مانند افغانستان درمسیر تاریخ، افغانستان در پنج قرن اخیر، صفحات خونین ازتاریخ هزاره، وپژوهشی در تاریخ هزاره مثال های عمده آن میباشد .

۲ - از طرف دیگر ذهنیت هموطنان ما چنین است که بعضی ولایات راطور تیپک محل سکونت قوم خاص تصور مینمایند. طور مثال ارزگان وغزنی رامحل بودوباش هموطنان هزاره، کاپیسا وپروان را از تاجک ها و کندوز و بغلان رامحل بودوباش از بک ها میدانند. یاداوری این مطلب هم ضروری میباشد که یک تعداد اشخاص و بعضی نشرات خارج از سرحدات کشور (امید واقماران) باتبلیغات منظم خود میکوشند بهموطنان تفهیم نمایند که پشتون ها گویا تنها درمناطق جنوب کشورسکونت دارند، و سه گوشه دیگر مملکت به هزاره، ازبک و تاجک تعلق دارد، تابااین ترتیب زمینه رابرای طرح حکومت فیدرالی که مقدمه تجزیه کشور میباشد، تهیه نمایند. این نوع تبلیغات که بخصوص بعد از تجاوز شوروی شروع شد، امروز بشدت جریان دارد، اما واقعیت این است که پشتون ها بر علاوه جنوب کشور در سایر مناطق هم سکونت دارند. باین ارتباط یاد آوری یک خاطره شخصی در دورانی که دراداره مرکزی احصائیه مامور بودم و برای اجرای امور سرشماری به ولایت ارزگان موظف شدم بیمورد نخواهد بود. بعد از گرفتن مکتوب تقرربرای گرفتن سفرخرج به مدیریت عمومی اداری مراجعه کردم.

یکی از مامورین اداری وقتی مرا دید با تعجب پرسید : ((شمابه ارزگان میروید))؟ گفتم: ((بلي، چرا؟)) گفت((شماکه هزاره نیستید!)) واقعاً همان لحظه تصور من از ولایت ارزگان چنان بود که آن هموطن فکرمیکرد، درحالیکه عملاً دیدم که در ولایت ارزگان تعداد پشتون ها ازهموطنان هزاره ما بیش تر بود. این موضوع حتی درنوشته های نویسندگان مانند بصیراحمد دولت ابادی که افغانستان راعملاً سرزمین اقوام ترک نژاد میداند، ازجمله تنها هموطنان هزاره مارا ۳۰ فیصد قلمداد می نماید، نیز انعکاس یافته است. موصوف درصفحه ۱۲ کتاب خود بنام شناسنامه افغانستان درمورد ارزگان مینویسد که ساکنین تیرین کوت، و لسوالی دهراود، و لسوالي شهید حساس، و لسوالی چوره، ولسوالی نیش پشتون هیتند پشتون ها برعلاوه ۷۵ فیصد نفوس اجرستان، ٦٥ فیصد خاص اروزگان، و۵۰ درصد گزاب راتشکیل مینمایند. هزاره ها در دایکندی، شهرستان، گجران زندگی مینمایند ، درولایات پروان وکاپیسا هم تاجک ها ممکن با تفا وت درحدود ۱۰۰،۰۰۰ نفر از پشتون ها زیاد باشند. در ولایات کندوز و بغلان تعداد پشتون ها بمقایسه هریک از اقوام ساکن این

ولایات از بک، تاجک و هزاره، بیش تراست. در ولایت غزني پشتون ها به استثني جاغوري ومالستان، درمرکزولایت، و ولسوالي هاي زنه خان، ده یک، خواجه عمري، ناور، جغتو، قره باغ، مقر، گیلان، آب بند، اندر، گیرو، ناوه، جاني خیل، کتواز، سلیمانخیل، دهله، اومنه، زندگي میکنند، وتعداد آنها بمقایسه هموطنان هزاره زیادتراست. براي مزید معلومات خواننده رادرینجا بمطالعه چارت دعوت مینمایم که اکادمي علوم اتحاد شوروي سابق به نقل ازکتاب نفوس دنیا تالیف ای، اس، بروک درسال ۱۹۸۱ درمسکو نشر نموده، ومجله آئینه افغانستان آن رابه ترجمه پوهاند عبدالشکور رشاد در شماره ٦٨ مورخ جنوري ۱۹۹۸اقتباس نموده است. بروک ارقام چارت خود رابا ستناد نتایج مرحله مقدماتي اولین سر شماري کامل نفوس سنجش نموده است:

شمار نفوس افغانستان

نقل ازکتاب نفوس دنیا تالیف اس. ای. بروک طبع سال ۱۹۸۱،ماسکو، اکادمي علوم اتحاد شوروي، ص ۳۷۷

اقوام	نفوس	فیصدی	اقوام	نفوس	فیصدی	اقوام	نفوس	فیصدی
			اورمري	۵/۰۰۰	%	پنجابی‌هندو سکهه	۲۵/۰۰۰	۰/۲
افغان	۸.۰۰۰/۰۰۰	۵۲/۹	براچه	۵/۰۰۰	%	تیرایي	۲۰/۰۰۰	۰/۱
تاجک	۳۰۰۰۰۰۰	۱۹،۸				چچکر (بنگریوال)	۲۰۰۰۰	۰/۱
هزاره	۱۳۰۰۰۰۰	۸،٦	ازبک	۱۳۰۰۰۰۰	۸،٦	جت	۱۰۰۰۰	۰/۱
چارایماق	۴۵۰۰۰۰	۳/۰	ترکمن	۳۰۰۰۰۰	۲/۰	کوهستانی (کوشتانی)	۵۰۰۰	%
بلوچ	۱۳۰۰۰۰	۰/۹	افشار وقزلباش	۳۰۰۰۰۰	۰/۲	برگون	۴۰۰۰۰	۰/۳
نورستانی	۱۲۰۰۰۰	۰/۸	قرغز	۱۰۰۰۰	۰/۱	عرب	۳۰۰۰۰	۰/۲
پامیري	۱۰۰۰۰۰	۰/۷	قزاق	۵۰۰۰	%	مغل	۲۰۰۰۰	۰/۱
پارسي	۴۰۰۰۰	۰/۳				اقوام دیگر چون گوجر، یهود، ایغور	۳۴۰۰۰	۰/۲
کرد	۱۰۰۰۰	۰/۱	پشه ای	۱۰۰۰۰۰	۰/۷	مجموع	۱۵ ۱۰۸۰۰۰	۱۰۰/۰

دپوهاند عبدالشکور رشاد ژباړه

سالنامه سال ۱۹۹۷ بريتانيکا درصفحه ۷۷٦ ارقام آتي را ارايه نموده است:

۱ – گوينده گان زبان های ايراني

• گوينده گان زبان پشتو(بدون مهاجرين درايران وپاکستان ۱۱، ۸۷۰،۰۰۰

گوينده گان زبان پشتو (بشمول مهاجرين) ۱۳ ، ۳۵۴ ، ۰۰۰

• گويندگان زبان دري (بدون مهاجرين) ۷ ، ۲٦۰ ، ۰۰۰

تاجک ۴ ، ٦۲۰ ، ۰۰۰

هزاره ها ۲ ، ۰۰۰ ، ۰۰۰

ايماق ٦۴۰ ، ۰۰۰

• گويندگان زبان بلوچي ۲۱۰ ، ۰۰۰

• گو يندگان زبان های نورستاني ۱۷۰ ، ۰۰۰

• گويندگان زبان های پاميري ۱۴۰ ، ۰۰۰

۲ – گويندگان زبان های ترکي

• ازبکي ۲ ، ۰۰۰ ، ۰۰۰

• ترکمني ۴۴۰ ، ۰۰۰

۳ – گويندگان زبان های اند واریاني

• پشه يي ۱۴۰ ، ۰۰۰

۴ – سايرين ۴۳۰ ، ۰۰۰

معلومات درمورد ترکيب قومي نفوس، براي توزيع خدمات دولتي، سروي های احصائيوي وپروگرام انکشاف دهات وساير مقاصد اجتماعي و فرهنگي ضروري شمرده ميشود.

جامعه افغاني وجوامع همسايگان بلحاظ تجانس قومي

افغانستان به لحاظ تجانس قومي نودوهشتمين کشورجهان است. فيصدي اين تجانس در افغانستان ۳۴ درايران۲۴ و درپاکستان ۳٦ ميباشد(۸)در افغانستان و درسايرکشورهای همجوار بغيرازايران و پاکستان بزرگترين گروپ قومي بيش تراز نصف نفوس آنهارا تشکيل ميدهد (۹) به جدول شماره ۳ توجه کنيد :

جدول شماره (۳)

ارقام به هزاره

اسم کشور	اندازه نفوس	گروپ عمده قومي	سهم فيصدي گروپ عمده درمجموع نفوس
افغانستان	۲۵ ، ۰۰۰	پشتون	۵۲ . ۳ %
پاکستان	۱۳۳ ، ۵۰۰	پنجابي	۴۸ . ۲ %

تاجکستان ۵،۹۴۵ تاجک ٦۲ %
ازبکستان ۲۳،۲۰٦ ازبک ۷۱ %
ترکمنستان ۴،۵۷۴ ترکمن ۷۰ %
ایران ٦۲،۲۳۱ فارس ۴۵.٦ %

ازلحاظ جمعیت پشتون ها باداشتن ۰۰۰ ، ۳۴۴ ، ۳۲ نفوس بعد از پنجابي ها بزگترین گروپ قومي رادر منطقه تشکیل میدهند، مگر پنجابي ها بصورت دقیق کلمه گروپ قومي یااتنیکي واحد نبوده مردمان منسوب به گروپ هاي مختلف قومي را دربرمیگیر د .

جد ول شماره (۴)
اقوام عمده کشور های منطقه
(ارقام به هزار)

	قرغزستان	قزاقستان	افغانستان	پاکستان	تاجکستان	ازبکستان	ایران	ترکمنستان	مجموع
پشتون	-	-	۱۳،۳۵۴	۱۸،۹۹۰	-	-	-	-	۳۲،۳۴۴
فارس	-	-	-	-	-	-	۸۲،۴۴۰	-	۲۸،۴۴۰
ازبک	۵۷۰	۷۲۰	۲،۰۰۰	-	۱،۳۷۰	۱٦،٦۰۰	-	۳٦۰	۲۱،۲۲۰
روس	۱،۱۵۰	۷،۹۵۰	-	-	۵۸۰	۲،۵۴۰	-	۵۰۰	۱۲،۷۲۰
تاجک	-	-	۴،٦۲۰	-	۲،٦۹	۱،۰۳۰	-	۵۰۰	۹،۳۴۰
بلوچ	-	-	۲۱۰	۴۳۵	-	-	۱،۴۲۰	-	۵،۹۸۰
ترکمن	-	-	۴۲۰	-	-	-	۹۷۰	۲،۹۹۰	۴،۴۰۰

گرچه تجانس قومي توسط بعضي صاحب نظرآن علوم سیاسي در پهلوي جغرافیوي، وجود منابع طبیعي، ظرفیت صنعتي، جمعیت، روحیات ملي، کیفیت دیپلوماسي، موسعات سیاسي، وضعیت نظامي وکیفیت قیادت نظامي و سیستم پولي و مالي، به عنوان یک عامل زیر بنای قدرت ملي شمرده میشود، ولي باید بخاطر داشت که درطرح این مباحث بیشترکشورهای تازه باستقلال رسیده اسیا وافریقا مدنظراست،که درآن ها عوامل متحد کننده مانند دین، سابقه تاریخي مشترک وهمنوایي وزندگي مشترک درطول قرون متمادی به حد کافي وجود ندارد که تکیه برآنها همبستگي ملي راتقویت نماید.اما افغانستان نه مانند پاکستان روی ملاحظات مذهبي بوجود آمده ونه مانند روسیه باالصرف سر

زمین های دیگران بحدود فعلی رسیده است، وبا لاخره نه مانند سویس از میثاق چند قوم تشکیل شده است. افغانستان یک سرزمین بسیار قدیمی وتاریخی است واقوام ساکن آن باداشتن علایق واتکای شان بر همدیگر باهم برادر وار زیسته همبستگی بین خود بوجود اورده اند، بطور یکه این همبستگي شان نظر به همبستگي بین مردمان کشور های دیگر منطقه ایکه افغانستان درآن واقع است، بیش تر میباشد

قسمت دوهم

نظری به نوشته های بعضی هموطنان در مورد نفوس کشور

افغانستان درمسیر تاریخ نوشته میر غلام محمد غبار یکی از منابعی است که برای ارائه ترکیب قومی نفوس برآن وسیعاً استناد میشود درحالیکه این مطالب کتاب ثقه نمیباشد. غبار در صفحه ۱۱ کتاب خود بارتباط نفوس بدون ذکر ماخذ چنین مینویسد: ((قرار یک احصائیه سال ۱۹٦۲ مجموعه نفوس کشور بالغ است بر ٦۸۸، ۲۷۱، ۱۵ نفر، یازده ملیون آن تقریباً نودفیصد تمام نفوس) در دهات مملکت زیست مینماید. دونیم ملیون دیگر بشکل کوچی ونیمه کوچی دردهات موسمی وغژدی وچادر زندگی دارند... یک ملیون نفر وکمترازده فیصد) درشهر حیات بسرمیبرند) غبار درمورد رشدطبعی نفوس (تفاوت تولدات ووفیات)، بازهم بدون ذکرمنبع چنین مینویسد.((قرار احصائیه رسمي وفیات درفی هزار ۹۴ وتولدات فی هزار ۳٦ .۳۹ نفر است .وقرار بعضی احصائیه (متخصصین خارجی) وفیات فی هزار ۲۵ وتولدات فی هزار ۳۰ نفر است، که با ین حساب از دیاد نفوس درسال فی هزار ۵ نفر است.))

۱-اندازه نفوس

غبار رقم ۲۷۱،٦۸۷، ۱۵ رابدون ذکر منبع درج نموده است ونفوس دهاتی کشور رایازده ملیون یا ۹۰ فیصد کل نفوس نوشته است. باید بگویم که اولاً نفوس دهاتی کشور ما هیچوقت ۹۰ فیصد نفوس نبوده است. وثانیاً ۱۱ ملیون ۷۲ فیصد رقم ۳، ۱۵ ملیون است نه ۹۰ فیصد. برعلاوه غباردرنقل ارقام هم ازمنبع آن، دقت لازم بخرج نداده است. ازینرو، سرجمع نفوس شهری جمع دهاتی جمع کوچی ۳، ۱۵ ملیون نمیگردد، بلکه۴، ۱۳ ملیون میگردد، باین ترتیب:

نفوس کوچی	۲، ۴۵۷، ۷۴۵
نفوش دهاتی	۱۱، ۰۰۰،۰۰۰

نفـوس شـهری ۱،۰۰۰،۰۰۰
۱۴، ۴۵۷،۷۴۵

۲ - رشـدنفوس

غباردرهمان صفحه ، رشد نفوس رابه اندازه ۵ ۰ فیصد مورد تائید قرار داده است درحالیکه درپنجاه سال اخیر رشد نفوس کشورباستناد نوشته نیتن کیفتز وویلیام فلیکر همیشه بالاتر ازیکنیم فیصد بوده است. درقسمت وفیات وتولدات بازهم غبار بدون ذکر منابع آنها رابا لترتیب ۲۹.۵۶ و۴۷ ۹ في هزارتحریرنموده است. درنوشتن این ارقام بازهم اشتباه صورت گرفته است. درافغانستان نرخ تولدات دردهه ۱۹٦۰ بالاترازه۵ فی‌هزاربود، ووفیات درحدود۳۱ -۳۰ فی‌هزارتخمین شده بود. نرخ وفیات ۴۷ ۹ (نو عشاریه چل وهفت) فی‌هزار به هیچ صورت درست نمیباشد، زیرا باسپري شدن مدت تقریباً ۳۰ سال ازنوشتن کتاب حتی امروز هم این رقم پایان ترازسطح وفیات کشور هاي پیشرفته مانند اطریش (۱۱،۴ في هزار)است،که بمقایسه کشورماازسطح معیشت بلند تروتسهیلات طبي بیشتربرخوردارهستند .

۳- ترکیب قومي نفوس

غبار درحالیکه به تخمینات مختلف درمورد ترکیب قومي نفوس کشور دسترس داشت وحتي بعضي کتب ونشرات راکه حاوي این نوع تخمینات هستند، مورد استفاده قرارداده است، صرف به ذکراین مطلب اکتفانموده که :((زبان پشتو درولایات شرقي، جنوب وجنوب غربي کشور بیشتر تکلم میشود.گویندگان این زبان اصلاً ۱۲ ملیون نفر است ، که امروز درحدود ٦ ملیون آن بین خط مصنوعي دیورند وسواحل راست رود سند افتاده است.))

الف : غبار درمورد گویندگان سایر زبان های کشوراعداد بدست نمیدهد. وی این راهم نمي نویسد که در باره پښتون ها معلومات خودرا ازکدام منبع بدست اورده است. عجب است که ٦ملیون پشتون درافغانستان ودقیقاً بدون کوچکترین کم وکاست وتفاوت ٦ ملیون درآنطرف خط نامنهاد دیورند زندگي میکنند! علاوه برآن پشتون ها، برخلاف گفته غبارتنها درشرق وجنوب وجنوب غرب زندگی نمیکنند، ودر شمال کشور، نقاط مرکزي ودرغرب هم زندگی مینمایند وبه زبان پښتوتکلم میکنند. عبارت ((بیشتر تکلم میکنند)) هم مبهم والوده به غرض است. در چنین موارد اصلاً ذکرآن معمول نیست حالا اگر روش غبار راسرمشق قرار دهیم ومحل بودوباش اقوام رادرچهار سمت کشور به این

عبارت که ((بیشتر تکلم میکنند)) تعیین کنیم به یقین که بمشکلات موجه خواهیم شد.

غبار زبان های کشور را بدوگروپ عمده یعني زبان های ملي ومحلي تقسیم میکند، وزبان های دري، پشتو وازبکي رازبانهای ملي وزبانها ی بلوچی ونو رستانی را زبان های محلی میداند. حالا فهمیده نمیشودکه غبار زبانهای ترکمنی، براهوی، اورمړی ، قرغزی، قزاقی، پراچی، منجی، واخی، زیباکی، سریکی وغیره راشامل کدام گروپ میداند؟ این هم معلوم نیست که غباراین تقسیم بندي را براساس کدام معیار انجام داده است؟

ب – باساس نوشته غبار پشتون ها ۳۹ فیصد نفوس کشور راتشکیل میدهند. این رقم باحتمال قوی به نقل از رساله بنام اقتصاد افغانستان یا - نظام اجتماعي واقتصادي افغانستان نوشته! (۱) پلیاک تحریر شده است. پلیاک فیصدی پشتون هارا درمجموع نفوس کشور بدون انکه ماخذ آن را داده باشد ویاخودش درباره آن کدام سروی یا تحقیقی انجام داده باشد ۳۹ فیصد نوشته است. این فیصدی فاقد اعتبار علمي است وتوسط اوصرف برای پیشبرد مقاصد سیاسي مطرح شده بود. فیصدی پلیاک بافیصدی مند رج دایرةالمعارف بزرگ اتحاد شوروي، که باوجود داشتن ملاحظات سیاسي وتاریخي برای استفاده اکادمیک ترتیب شده است، نیز تفاوت دارد. دراین دایرة المعارف فیصدی پشتون ها درمجموع نفوس کشور ۵۰ است.

رساله نظام اجتماعی و اقتصادی افغانستان که در دهه های ۱۹۶۰ و۱۹۷۰ درمحافل چپی کشور بشکل رساله درسي دست بدست میکشت حاوی معلومات احصائیوی درمورد نفوس ، وضع مالکیت زمین، سکتور صنایع و موسسات و تاسیسات زیر بنایي بود. درنوشتن آن مانند سایرکتب ورسالات مارکسستي از فنون نوین مشاهده، از مایش، تجربه و تحقیق از راه سروي ونمونه گیری استفاده نشده بود. این کتاب با وجود یادآوري های یکنواخت نظریات مارکسستي بصورت ساده وعامیانه شده اش تاثیر نافذي برقضاوت محافل چپی و رادیکالي کشورداشت. بعد فیصدي ارائه شده این کتاب درمورد پشتون ها بصورت شاه بیت در اجندای ستمي ها درآمد. بر علاوه دراین رساله کوشش شده بود برای

بی اعتبار نمودن دموکراسی و بی ثبات نمودن اوضاع پهلوی مسایل طبقات موضوعات اتنیکی رانیز شامل نماید.

انتخاب فیصدی پلیاک توسط غبار بدون معرفی ارقام واحصائیه سایر منابع معتبر در زمینه موقف اورابه عنوان یک مورخ مورد سوال قرارمیدهد. استناد غبار به این فیصدي بعد زمینه رابرای پیشبرد اغراض سیاسی وتنظیمی وسمتي یک تعداد ناخلفان مهیا نمود.این ناخلفان توانستند در فقدان یک دولت مرکزي راه این فیصدي ها را در بعضي نشرات بین المللی باز کنند و شعار « برادر بزرگ مرد» راکه خبث باطن شان را ظاهر مینماید سردهند.

ج – در قسمت ٦ ملیون پشتون که بگفته غبار« انطرف سرحد زندگي میکنند» نیز یک نکته قابل یاد اوري است و آن اینکه غبار کتاب خودرا در ۱۹٦۷ تکمیل نموده است، درحالیکه نفوس « صوبه سرحد » براساس سرشماری سال ۱۹۵۱ درحدود ۸۹ ۵ ملیون و براساس نتایج همین سرشماری نفوس بلوچستان ۷۴ ۱ ملیون بود . بادر نظر داشت این فیصدی ها نفوس پشتون ها دراین هردو ایالت و پشتون های سایر ایالات در ۱۹۵۱ یعنی درحدود پانزده سال قبل از نوشتن کتاب غبار پشتون های انطرف خط دیورند ٦ ملیون بود. درسالی که غبارکتاب خودرا تکمیل نمود نفوس پشتون های انطرف خط متذکره به ۹ ملیون رسیده بود.اگر نتایج مرحله مقدماتي سر شماري کشور را اساس قرار دهیم بادر نظرداشت فیصدی رشد نفوس به اندازه ۲.۴ نفوس را برای سال ۱۹٦۷ سنجش نماییم درینصورت در۱۹٦۷ نفوس پشتون ها درهردوطرف خط دیورند در حدود ۱۵ملیون بود که ازانجمله ۹ملیون آن درآنطرف و در حدود ٦ ملیون آن درافغانستان حیات بسر میبردند .

افغانستان درپنج قرن اخیر

میرمحمد صدیق فر هنگ مولف کتاب فوق، اولین کسي است که نه تنها مسئاله عدم تجانس جامعه افغاني راازلحاظ نژاد، مذهب، وزبان برای تشدید حساسیتها و فراهم نمودن زمینه بهره برداری ازآن ها رامطرح نمود، بلکه متذکرشد که باشندگان افغانستان دارای استعداد های ذهني و اجتماعی گوناگون ونا برابراند. فرهنگ کوشید ثابت نماید که پشتون ها بمقایسه سایرین ازجهت زیستی فروتر هستند ، و

توانایي سازمان دادن وحفظ جوامع متجدد رادرسطح عالی درجهت خیر وصلاح عمومی ندارند. فرهنگ پشتون ها رامتجاوز، فاقد روحیه تساهل ومدارا معرفی نموده است . وی برای بی اعتبار نمودن بنیادهای ملي وتحریف تاریخ و بالاخره بدنام کردن رهبران ملی متعلق به قوم پشتون نه تنها به نوشته های دشمنان پشتون ها اتکا نموده، بلکه خودنیز باوارد نمودن اتهامات وسرا زیرکردن سیلی ازاکاذیب برپشتون ها ازهمه دشمنان این قوم اعم ازمغل، فارس وروس سبقت جسته است. فرهنگ دراین راه از تحریف حقایق تاریخي هم باک ندارد. طور مثال، برای اینکه ثابت کند که اسم افغانستان در زمان احمد شاه بابا خراسان بود واین نام بالای همه کشور اطلاق میشد به گفته صابر شاه ملنگ استناد مینماید. به عبارت فرهنگ توجه فرمائید: ((دولتي که درنیمه سده هژدهم توسط احمد شاه درانی پی ریزی شد نیز درعصر شاه مذکورخراسان نامیده میشد.)) چنانچه از زبان صابرشاه پیر ومرشد احمدشاه روایت شده است که راجع به شاه مذکور به حکمران لاهورگفت: ((او پادشاه ولایت خراسان است وتو صوبه دار پادشاه هندوستان.)) فرهنگ این مطلب را ازکتاب احمدشاه درانی نوشته گندا سنگهه اقتباس نموده است ، اما این عبارت دراصل متن چنین است: شاهنواز خان ازپیر پرسید ((احمد شاه برادر چه حال دارد ؟))
پیر درجوابش میگوید: ((وی پادشاه ولایت افغانستان وخراسان است. اوتصمیم دارد که هندوستان راهم فتح نماید و شما صوبه دار و رعیت شخص دیگرهستید. شما بکدام جرئت چنین صحبت مینمائید ؟))

همچنان صدیق فرهنگ برای اینکه زبان پشتو را ازانجام وظیفه اجتماعي آن محروم نماید واز تعمیم آن در اداره، محاکم، تعلیمات عالي وارد وجلوگیري کرده باشد، بازهم به تحریف حقایق تاریخي میپردازد. طور مثال در صفحه ۳۶۲ کتاب خود تحت عنوان سیاست نو درمسایل زبان مینویسد .

((بااینکه درافغانستان از قدیم الایام زبان های متعددی وجود داشت اما مسئاله زبان تااین هنگام مشکلي درمناسبات مردم بایکدیگر وارتباط شان بامقامات دولتي ایجاد نکرده بود. زیرا زبان دری که تقریباً ۴۰ فیصد ازباشندگان کشور به آن تکلم میکردند، درسراسر دوره اسلامي زبان رسمی وزبان معاملات درکشور به شماره میرفت.)) این

ادعای فرهنگ که «زبان دری درسراسر دوره اسلامی زبان رسمی وزبان معاملات درکشور بشمار میرفت.» فاقد ارزشی علمی است ونیازمند دلایل ومدارک میباشدکه درنوشته موصوف یافت نمیشود. ازلحاظ تاریخی اولاً در مورد زبان های رایج درکشور ما اطلاع دقیقی در دست نیست وبه علت کمبودی مدارک نمیتوان حدود وقلمروی کار برد زبان های شناخته شده از قبیل پشتو، دری، ترکی، و مغولی رامشخص نمود. ثانیاًدر دوران تسلط سیاسی اعراب زبان رسمی درخلافت اموی وعباسی عربی بود، نه دری. فارسی حتی در دربار آل بویه که یک سلسله بومی بود، نیز زبان رسمی نبود. آل بویه بجای فارسی به عربی، زبان بین المللی سر زمین های اسلامی توجه داشتند. وز رای بزرگ آنها مثل ابن عمید، وصاحب بن عباد ادبای زبان عربی بودند، ابن مسکویه مورخ وادیب معروف، ابوالفرج وابن ندیم که دردربار وتحت آنها بسر میبردند، همه ازبزرگان ونویسندگان زبان عربی بودند. این موضوع درقسمت سایرسلسله های مستقل درافغانستان وماوراالنهرکم وبیش صدق میکند، آنها اگر چه در قلمرو سیاست ازدربار خلافت ازاد بودند (حکومت اعراب). ولی درقلمرو فرهنگ (زبان، ادب) به تسلط عرب وابسته ماندند. با سقوط خلافت بغداد درنیمه قرن سیز د هم میلادی بدست مغل ها نیرو و توانایی گسترش زبان عربی عمدتاً به تشویق خواجه نصیر الدین طوسی کم گردید. اگر چه زبان فارسی کم کم بشکل زبان سیاسی ودیوانی در آمد ولی با آنهم حتی بعد ازسقوط بغداد زبان فارسی برخلاف قول فرهنگ درساحه دربار،اردو، کتابت و بخصوص علوم همیشه زبان مسلط نبود. طورمثال دردوران صفوی ها (۱۵۰۱-۱۷۲۲ م) زبان ترکی از اوایل تاختم آن زبان کتابت ورسمیات و زبان مسلط در دربار وارد وبود. شاه اسماعیل صفوی، موسس سلسله صفوی شاعر زبر دست به ترکی اذری بود و خطایی تخلص میکرد. برعلا وه فارسی هیچوقت زبان مسلط علوم اسلامی حتی در فارس وخراسان نبود. باستثنی علمای اسماعیلیه اکثر علمای سنی وشیعه دوازده امامیه اثار خود را در علوم اسلامی بزبان عربی مینوشتند. ازطرف دیگر ذکر این مطلب نیز حایز اهمیت است که رهبر ی سیاسی فارس، خراسان و ماوراالنهر رابعد ازسقوط بغداد خاندان عباسی ترکان بعهده داشتند. سلطه آنها بخصوص بر فارس، خراسان وماوراالنهراز دوام و ثبات بیش تر بر خوردار بود وحکمرانان سرزمینی که

در ۱۹۳۵ رسماً بنام ایران مسمی شد جزء دریک سلسله مورداستثنایی ترک ها بودند. لقب شاهنشاه ایران حاکي ازحاکمیت و برتری عنصرایرانی در دستگاه دولت نبوده است. این لقب مفهوم یک سلطنت مطلقه عمومي رادر دوره ساسانیان میرساند چنانچه درقرون وسطي همین مفهوم درغرب بالقب امپراتور روم و درشرق باشهنشاه هند مرتبط بوده است. هم شیر شاه وهم جلال الدین محمد اکبرخود را شهنشاه مینامیدند. درحالیکه اولی پشتون و دومی ترک چغتایی بود. احمد شاه دراني هم درهند بنام شهنشاه یاد میشد.صدیق فرهنگ دربنمورد به نوشته خود چنین دوام میدهد: ((احمد شاه ابدالی، بااینکه پشتو زبان بود، و دران زبان شعرمیگفت با درک این حقیقت (که درسراسر دوره اسلامی زبان فارسي زبان رسمي و زبان معاملات بود) زبان دری رابعنوان زبان رسمی و زبان معاملات حفظ کرد.))

صدیق فرهنگ محمد ظاهرشاه، شاه سابق را مورد ملامتي قرار میدهدکه باصدور مرفان بتاریخ ۳ مارچ ۱۹۳۷ راجع به زبان پشتو از درک حنیقي که اسلا فا وی بآن نایل آمده بودند، عاجزماند، ازآن عدول کرد وبارسمیت دادن پشتو (پهلوی دري) حلقه وصل و یکانکي را بین عناصر مختلف مردم ازهم گیسخت، وباین ترتیب حیثیت وحقوق سایر زبان ها سلب گردید، زیراکه به عقیده فرهنگ وهمفکرانش ((زبان فارسي بمقایسه زبان پشتو افضل وعالی است.)).(۱۰) هما نطوریکه ((تاجک فوق همه است)) حالا رسمیت دادن زبان پشتو و دریک ردیف قرار دادن آن بادری یک گنا ه نابخشودني است. فرهنگ بدون ارائه شواهد محمد گل خان مهمند رامتهم مینماید که تحریکاتي رابرای طرد زبان دری نه تنها در دوایر دولتي بلکه درموسسات تعلیمي وحتي خانه وبازار اغازکرد بعد بقول فرهنگ ((مجید زابلي داؤدخان، نعیم خان نیز وارد ومعرکه شدند . نظر محمد گل خان مهمند را درقسمت تعمیم زبان پشتووطرد سایر زبان ها ازخود نمودند وپس ازآنکه آن راباآب وتاب هتلري جلا و صیقل دادند آنرا بعنوان سیاست جدید فرهنگي در محل تطبیق قرار دارند.))

بالاخره فرهنگ بااین کلمات که سراسر تهمت و بهتان است ، اکتفا نکرده مینویسد: ((این وقتي بود که در سطح بین المللي المان نازي با وج قدرت رسیده بود، دورنمای پیروزي نهایی وحتمي آن عناصر

زورگو وفاشست مزاج (هدف فرهنگ شاه سابق، داودخان، زابلي و محمد گل خان مهمند است) رادرهمه جابخود جلب میکرد.)) فرهنگ حتي متذکرمیشود که محمد نعیم خان ومحمد داوُدخان به نظر حزب ناسیونال سو سیالست گردیدند. به گفته وی شاه سابق برای اینکه ازعم زادگان خود عقب نماند در مورد تعمیم زبان پشتو و طرد سایر زبان ها فرمانی صادرکرد.حالا مطمین هستم که خوانند ه بابیقراری منتظر است خود فرمان رابخوانند، زیرا از توضیحات که فرهنگ درمورد آن داده است، برای خوانند ه جای تر دید باقي نمیماند که اگر پهلوی کتاب بنام نبرد من از هتلر ومباني فاشیزم از موسولینی بیان معتبر و موثق دیگري ازاصول فاشیزم دردست است، باید همین فرمان محمد ظاهر شاه باشد که در۳ مارچ ۱۹۳۷در روز نامه اصلاح نشر شد، وصدیق فرهنگ آن رادر صفحه ۴۲۷ کتاب خود اورده است، لطفاً به متن فرمان توجه فرمائید :

((ج ع ج ا.ا. نشان عم محترم سر دار شاه ولیخان غازي وکیل صدراعظم ! مسلم است که مسئاله زبان در وحدت ملیه وحفظ اداب وشعایر یک ملت الراتِ معتنابهي داشته وتوجه باین مطلب ازجمله ضروریات حیاتیه یک مملکت بشمار میرود. چون در مملکت عزیز ما ازطرق زبان فارسي مورد احتیاج بوده واز جانب دیگر بعلت اینکه قسمت بزرگ ملت مابه لسان افغاني متکلم و مامورین علي الاکثر به نسبت نداشتن زبان پشتو دوچار مشکل میشوند لهذابرای رفع زیان این نقیصه وتسهیل معاملات رسمي واداري اراده فرمودیم، همچنان که زبان فارسي در داخل افغانستان زبان تدریس وکتابت است در ترویج واحیای لسان افغاني هم سعي بعمل امده واز همه اول مامورین دولت این زبان ملي رابیاموزند ... شما بوزارت خانه ها ونایب الحکومه گي ها ... امر بدهید که مامورین لشکري وکشوري مربوط خودرامکلف نمایند که در مدت سه سال لسان افغاني راآموخته ودرمحاوره وکتابت مورد استفاده قراربد هند.))

حالا خوانندگان محترم قضاوت کنند که درکجای این فرمان از طرد زبان فارسي صحبت شده است ؟ چرا باید تعمیم زبان پشتو به مفهوم طرد زبان فارسي تلقي شود.؟ اگر یک پشتون دردفتر بزبان پشتو مکتوبي رابنویسد ویادر محکمه به زبان مادري خود اقامه دعوی یادفع دعوی نماید، ویانتایج تحقیق خود رابزبان پشتو نشر نماید، چرا باید بگفته اقای فرهنگ

یگانگي بین عناصر مختلف ازهم بگسلد ؟ عجب منطقی ! باید بیشتراز نصف جمعیت کشور از اساسی ترین حقوق خود محروم باشند، تا وحدت ملی تحقق پیداکند، درحالیکه درنتیجهٔ اشنایی بازبان، بامعارف وافکار دیگران انسان صاحب نظر بارزتر، افق فکري فراختر، تفاهم فزونتر، وتساهل بیش تر درقبال، بنیش ها وعقاید متفاوت وحتی مخالف میشود. حقیقت این است که از صدیق فرهنگ وپیروان روش شوو نستي او افغان کسي است که((شاخه عقب نگهداشته شد ه زبان هند واروپایی(پشتو) رادر مکا لمات خصوصي وشاخه پیشرفته تر آن (فارسي) رادر مراودات رسمي، نشست های علمی، تالیفات وخطابه های خویش بکارمیبرند.)) ١١

حالا اگر یک پشتون جرئت کند و برای بیان مطلبي یادر مراوده رسمي ویا درمحفل اکادمیک از همین شاخه عقب نگهداشته شده استفاده کند، او دیگر حتی افغان نیست، فاقد هویت است، زیرا در مقابل زبان فارسي یابگفته آنها ((زبان مقدس فارسي.)) ١٢ قدعلم کرده است و زبان عقب نگهداشته خود رابازبان برگزیده گان خداوند برابر شمرده است. در نظر آنها ((پشتو یک زبان محلی است که جز در قسمتي ازافغانستان وقسمتي از پاکستان گوینده مادر زاد وادبیات قابل توجهي ندارد)) و((از لحاظ تاریخي نیز برای مقاصد دفتري وعلمي مورد استفاده قرارنگرفته است.))

حالا اگر یک پشتون بخواهد شایستگي لازم رابرای داخل شدن در محیط اکادمیک ویادر ساحه کار وفعالیت اجتماعي کسب نماید، باید مثل بلبل فارسي صحبت کند، در مراودات رسمي، معاملات تجارتي، نشست های علمي وتالیفات خویش ازفارسي استفاده نماید. درغیر آن همه آن الفاظ وکلمات رکیک مانند زورگو، فاشست وگرویده هتلرکه نثارمحمد داؤد ، ومحمد نعیم وشاه سابق گردیده است، مبارکش باد .

صدیق فرهنگ از ذکردو مطلب عمده در زمینه خود داري کرده ویا از آن ها بیخبر بود. یکي اینکه محمد ظاهر شاه اولین حکمران افغانستان نیست که برای تعمیم ورسمي قرار دادن پشتو اقدامي کرده است.پیش ازو، امیرشیرعلي خان درشروع دهه ١٨٧٠ درزمینه به قدامات وسیع تر متوسل شده بود بهدف واضحي که پشتو رایگانه زبان ملي ورسمي کشور قرار دهد. دیگر اینکه اگر شاهان پیش فرمان نظیر فرمان محمد ظاهر شاه راصادر ننموده اند، دلیل آن این بود که دولت های شان وظایف یک دولت عصري را انجام نمیدادند. زمینه دخالت آن ها

درفعالیت های اقتصادي ، اجتماعي وکولتوري محدود بود، وآن بدفاع، وحفظ امنیت کشور وجمع آوری مالیات ها محدود میشد، در حالیکه در ۱۹۳۷ دیگر آن دوران گذشته بود که دولت ها درجریان توسعه اقتصادي سهم نگیرند، وصرف بحیث ناظر بیطرف عمل کنند.

مقارن صدور فرمان فوق در دوران محمد ظاهرشاه دولت خود رابرای انجام وظایفی اماده مینمود ازقبیل ایجاد خدمات عمومي، تحت تاثیر قرار دادن افکار عامه،تشکیل نهادهای اقتصادي، ایجاد فرصت های مناسب براي استفاده مطلوبتر از منابع،توزیع مطلوب ترعاید و ثروت، کنترول عرضه پولي، کنترول نوسانات اقتصادی، تضمین استخدام عوامل تولید، وایجاد فرصت های مناسب برای سرمایه گذاري. دولتیکه حضور آن درهمه ساحات حیات اجتماعی محسوس باشد برای معرفی خدمات و input های جدید (کود، تخم اصلاح شده، ماشین الات زراعتي وغیره) تعمیم سواد، تعلیم وتربیه وخدمات صحی و پروگرام های انکشاف دهات بمردم مراجعه میکند، بدون شک مامورین آن باید بزبان مردم اشنایي داشته باشند. درغیر آن موفقیت این پروگرام ها در عمل مشکوک است.

از توضیحات فوق واضح میگردد که صدور فرمان برای تعمیم زبان پشتو در ادارات، نتیجه علاقمندی ذاتي صادرکنندگان آن بزبان پشتو نبود، بلکه برای تسهیل معاملات رسمی واداري بود. برعلاوه درازمدت دولت باتعمیم زبان پشتو پهلوي زبان فارسي میخواست باهداف ذیل برسد:

۱ – فعال ساختن قوه خلاقیت مردم

۲- مبارزه با موانع اجتماعي وفرهنگي

۳-بلند بردن کیفیت کار قوای بشري

۴-تامین عدالت اجتماعي.

درغیر آن اگر آنها واقعاً بزبان پشتو علاقمندي میداشتند چرا خود آن رایاد نمیگرفتند؟ واگر خودشان نظر به کبرسن نمیتوانستند، پشتو را یادبگیرند، چرا آن رادر فامیل های خود رواج ندادند؟ آیاهمان محمد نعیم خان که صدیق فرهنگ اورا فاشست خوانده است، در مذاکرات خود پیرامون قضیه پشتونستان بامارشال محمد ایوب خان عبدالرحمن پژواک رابحیث ترجمان باخود همراه نه ساخته بود؟ یاداوری یک قصه دیگرهم ازاین حال حکایه مینماید: در یکی از عید ها بعد از ختم نماز عید در جلال آباد یک ریش سفید شینواري در مقابل

حضور ملوکانه قرار گرفت وبه تاثر گفت ((اعلحضرته په تول عمرکي دي يوه کلمه پښتو هم ونه ويله.)) اعلیحضرت درجواب گفت : ((خاد گفتم)) شينواري سرخود را بعلامت تاثر شورداد وگفت. ((گوره اوس دي هم ونه ويله))

صدور یک فرمان، تأسیس پشتو ټولنه وتدوير کورس های پشتو، اگر چه درذات خود کار های مهم بود، ولی درعمل بيش ترجنبه نمايشي داشت ونتيجه آن، آنچه مد نظر دولت بود، در عمل بدست نيامد. هموطنان ما میدیدند که فارسي وسیله تقرب بدربار وپیشرفت است . وزیر ، شاعر، منشي، رازدار ،مصاحب دربار، همه وهمهٔ دري، زبان بودند، در دواير دولتي حتي درمناطق پشتون نشين نيز فارسي رسميت داشت، واز پشتو خبری نبود. تمام لوايح، اصولنامه ها، پاليسي ها، هدايات وفرمان ها بزبان فارسی ابلاغ ونافذ میشد . فارسی عملاً درمحاکم وارد وزبان مسلط بود اسناد ووثايق محاکم به همين زبان ترتيب شده بود . فارسي زبان تحصيلات عالي بود.حتي درموارد سمبوليک نيز دولت برای معرفي زبان پشتو توجه نداشت.باظهارات یک دانشمند هندی که باپشتو اشنايي دارد، توجه فرمائيد: ((پرون مې له ډلي ځخه دافغانستان دملکی هوائی شرکت دالوتکی په واسطه مسافرت وکړ لاکن ومې ليدل چې دالوتنې ټول اعلانونه په دري اوانگليسي ژبو کېږي. ميلمه پالوتکې پيغلې هم ديوه اوبل سره اوهم دمسافرانو سره په دري غږيدلې. دري خوږه ژبه ده اودافغانستان رسمي ژبه ده، لاکن پښتو هېړم چې پښتو څه شوه ؟))

تجربه افغانستان نشان دادکه رشد وانکشاف یک زبان درقدم اول منوط به این است که یک قوم به زبان فرهنگ وهویت و شخصیت خود تاچه اندازه علاقه دارد، وتاچه اندازه درحفظ آن میکوشد ، وچگونه دربار ورنمودن واعتلا وترویج آن سعي ميکنند. درغير آن قراريک مقوله پشتو ((په گوره ويلوخوله نه خوږيږي)) اما دراين ياداوري مجال آن نيست که کتاب فرهنگ به بررسي وبحث گذاشته شود. علا قمندان تاريخ کشور میتوانند درزمينه به مقاله ((نظری به کتاب افغانستان درپنج قرن اخير)) نوشته استاد سابق پوهنتون پوهاند محمد حسن کاکرکه در۱۹۹۰ ازطرف موسسه نشر کتاب امان در پشاور به مقدمه محترم حبيب الله رفيع نشر شده است ، مراجعه فرمايد. دراين نوشته تنهاآن قسمت های نوشته فرهنگ بررسي ميگردد که درآن راجع به نفوس کشور صحبت شده است.

میر محمد صدیق فرهنگ درکتاب خود درمورد نفوس وترکیب قومیی آن بطور مستقل بحث نکرده است. موصوف درابتدا باعبارات مبهم ازسرشماري هاى ناقصی که بگفته وی درسال هاى پلان گذاری صورت گرفته است نام میبرد.اصطلاح سال هاي پلان گذاري سال هاى ۱۳۳۵- ۱۳۵۲ ۱۹۵٦ - ۱۹۷۳ یعني ازشروع پلان گذاري تاسال اول پلان چارم را تداعی میکند. اما طی این مدت کدام سر شماري درکشور ماصورت نگرفته است، چه رسد بانکه سر شماري ها باشد. فرهنگ ممکن مثل معمول سرشماري را باسروی اشتباه نموده باشد، وهدف وی سروی سال ۱۹۷۲ (ADS) باشد که بهمکاري اداره بین المللي انکشافي امریکا USAID) صورت گرفت،که درانصورت هم عبارت فوق صحیح نیست، زیراکه آن سروی قسمیکه قبلاً تذکر دادم، تنها نفوس مسکون را احتوانموده بود، و براساس آن نفوس کشور ۱۴ ملیون تخمین گردیده بود، نه ۱۵ ملیون.

صدیق فرهنگ باستناد نتایج مقدماتي سر شماري کامل نفوس کشور، نفوس شهرکابل رادرحدود ۰۰۰، ۰۰ ۸ نفر تخمین نموده است. موصوف بادامه آن مینویسد که قبل از تجاوز روس ها قندهار ، وهرات هر یک بیش تراز یکصد هزار نفوس داشت. این ارقام هم صحیح نمیباشند. نفوس شهر قندهار قبل ازتجاوز روس ها با ستناد همان منبع مورداستفاده فرهنگ بیش تر از دو صد هزار نفر بود (۰۰۰ ، ۲۰۷). فرهنگ در قسمت تعداد باشند گان شهرغزني نیز خطا نموده است که ان راپنجاه هزار نفر وانمود نموده، درحالیکه نفوس غزنی باستناد همان منبع کمتر از چل هزار بود. وی همچنان گفته است که ۲۰ فیصد نفوس کشور یا۳ ملیون نفر درشهر ها حیات بسر میبردند ، حال اینکه رقم درست آن ۱۳۴ ۲ (دوعشاریه یکصدو سی وچهارملیون) یا۱۲ فیصد است. موصوف ۱۰ فیصد نفوس کشور راکه ۱.۵ ملیون نفر میشود ، کوچي قلمداد میکند ، که تنها رقم صحیح همان صفحه کتاب مذکور است وباستناد نتایج مقدماتي اولین سر شماری کامل نفوس تحریر شده است. اما تعجب دراین است که فرهنگ این رقم را در صفحات بعدی شاید به اقتضای مصلحت سیاسي کم تریعني درحدود یک ملیون قید نموده، وبرای آن دلیل وشواهدی هم نشان نداده است.

فرهنگ بحث خودرا پیرامون نفوس کشور درفصل اول کتاب خود بپایان میرساند، ومتعاقب آن در اخر کتاب یک بار دیگر بارتباط پالیسي های دولت ، در دوره صدارت سردار محمد هاشم خان بشکل ضمني مطرح مینماید . این بار فرهنگ بـرای گرم نگهداشتن معرکه پهلوی طرح سایر مطالب غرض آلودارقام وصحبت های جمعیتي رانیز طور تحریف شده برخ پشتون ها میکشد ومینویسد: ((تناسب گویندگان زبان های مختلف نیز تخمیني است. درباره پشتوزبانان ارقام متعددي ازچـل فیصد افغانستان درمسیر تاریخ (ص۱۱ -۱۲) تا ۵۵ فیصد گریگو ریان (ص ۲۵) ذکر شده است.)) باخواندن جملات فوق خواند چنین تصورمینماید که گویا فرهنگ میخواهد باذکر ۴۰ فیصد و۵۵ ، فیصد حدود تخمینات رابارتباط ترکیب اتنیکي نفوس نشان دهد اما او چنین نمیکند وبااین حذف خود گفته کاستن بوتول، دانشمند فرانسوی را که د رموضوعات نفوس صاحب تالیفات متعدد ، است، درعمل بالبات میرساند که گفته است : ((یکي از گرفتاریهای بزرگ مکالمات جمعیت شناسي این است که تقریباً همیشه ملاحظات دیني ، سیاسي، واخلاقي، به شبوه های غیر مستقیم و زیر جلی خودرا وارد معرکه میکنند، وبادخالت های تأسف اور شان موجبات، مبهم شدن مسائل رافراهم مینمایند.)) ۱۳ لطفاً بادر نظرداشت این نظر به قضاوت ونتیجه گیري فرهنگ توجه فرمائید ((اما اکثر مولفین به پیروي ازارقام رسمي دولت تعداد کوچیان رادوملیون نفر گرفته اند، وآنها راتماماً پشتون شمرده اند، درحالیکه بموجب سر شماری نمونه وي سال ۱۹۷۸ تعداد واقعی آنها از یک ملیون نفرتجاوز نمیکرد. بنابراین میتوان گفت که همان رقم ۴۰ فیصد به حقیقت نزد یکتر است .)) این جملات رامیتوانیم به عبارت ذیل هم بنویسیم، بدون انکه درمفهوم آن تغییر رو نماگردد: ((چون براساس (سرشماري نمونه ای) سال ۱۹۷۸ نفوس کوچي ها از یک ملیون نفر تجاوز نمیکرد ، واز طرف دیگر یک جمعیت بزرگ از کوچي های غیر پشتون نیز درکشورما زندگی میکنند، فلهذا تخمین ۴۰ فیصد غباراز صحت واعتبار بیش تربرخورداراست. برعکس چون گریگو ریان تعداد کو چی ها را به پیروی از ارقام دولت ۲ ملیون نفر تخمین نموده است، وهمه راپشتون شمرده است ، فیصدي او مدار اعتبار نمیباشد.)) این ادعای فرهنگ سراپا غلط است:

۱ - غبار برخلاف ادعای فرهنگ تعداد کوچی ها را نیم ملیون ازارقام رسمي دولت (بگفته فرهنگ) بیش تر نوشته است. اگر چه غبار((کوچی ونیمه کوچی)) نوشته است، ولي از محتواي كلام وی چنین برمی آید که از آن مطلب او کوچی های سال تمام بوده، زیرا که موصوف درجمله بعدی مساله اسکان آنها را از نظر مصالح اقتصادي واجتماعي يكي از مسایل مهم وحل طلب میشمارد، درحالیکه درمورد نیمه کوچی ها مساله اسکان مطرح نیست. نیمه کوچی ها قبل از اقدام بکوچ فصلي برخي غلات رادر محل پایگاه شان کشت میکنند، وبعد از تکمیل دوران کوچ تاافصل آینده مانند یک دهقان زند گي مینمایند. آن ها داراي ده ومحل سکوني میباشد.((نیمه کوچ نشینان)) درنظرکلا وس فردینااند که درباره کوچی های وطن ما تحقیقات وسیع را انجام داده است ((مردمان هستند که اقتصاد مبتنی هم بر مالداری متحرک وبادر جات کم وبیش مساوی به زراعت دارند وهم چنین به خاطر چرای دام دهات خودرا ترک میکنند وحتي چندین ماه سال دور از ان در زیرخیمه بصورت گروه های خانوادگي زندگی مینمایند.)) ازطرف دیگردرتمام نوشته های گریگوریان ذکر ی از نفوس کوچی ها بعمل نیامده است ودر ارائه نمودن فیصدی ۵۵ درسد به هیچ وجه ارقام رسمي دولت، طوریکه فرهنگ ادعا میکند، مدنظر وی نبوده است. کتاب گریگوریان بحد ی مستند است که ماخذ های آن صد صفحه رادر برمیگرد وفرهنگ در پیشگفتار کتاب خود متذکر میشود که کتاب گریگو ریان بنام ظهور افغانستان معاصر درباره تاریخ مطالب سودمند ی در بر دارد . باآنهم در عبارت فوق وی رامتهم مینماید که موصوف بدون غور لازم به ((پیروی ازارقام رسمي دولت)) فیصدی پشتون ها را درمجموع نفوس کشور ۵۵ نوشته است. برای اینکه غلطي ادعای فرهنگ ثابت گردد مطالب متن کتاب گریگو ریان رابه تفصیل ارائه مینمایم. گریگو ریان درصفحه ۲۵ کتاب خود پشتون هارابحیث گروپ عمده قومي (اتنیکي) معرفی نموده تعداد آنهارا در مجموع نفوس بین ۵۰ و۵۵ مینویسد. در توضیحات همان صفحه گریگوریان باستناد نوشته جارج مارکنسترن مینویسد که باشند گان افغانستان به چارگروپ عمده زبانی تقسیم میشوند:

الف - گروپ ایرانی شامل پشتو، دری، بلوچی وغیره ۸٦ فیصدً .

ب - گروپ ترکی ۱۳ فیصد،

ج - درد یک ۱ فیصد

د ـ سا برین یک فیصد - به تعقیب آن گریگوریان درصفحه ۴۱۷ منبع فیصدی کتاب خود را دایرة المعارف اسلامي (جلد اول صفحه ۲۳۰) معرفی مینماید. اوهمچنان به معرفی سایر منابع در زمینه میپردازد ومتذکر میگردد که یک تعداد منابع غربی وروسي بعد ازسال های ۱۹۴۰ این فیصدی را۵۰ ویا پایان تر ازان نوشته اند. گریگوریان علاوه میکند که منابع افغانی این فیصدی راتا۶۰ بلند برده اند، بدلیل اینکه بالای کرکتر افغانی جامعه تاکید نموه سال۱۹۶۰ بریتانیکا ودانلد ولبرمولف کتاب بنام افغانستان میباشد.

قسمیکه از نوشته فوق بر می آید درانتخاب ۳۹ فیصد(یابقول فرهنگ ۴۰ فیصد) کتاب ! پلیاک مسأله تعداد کوچی ها مطرح نبوده، بلکه انتخاب بیشتر روی ملاحظا ت سیاسي وعقیدتی صورت گرفته است، طوریکه قبلاً بیان کردم.

۲ - عبارت ذیل کتاب فرهنگ هم واضح نیست:((اماأکثر مولفین ... تعدادکوچیان رادو ملیون نفرگرفته اند وآنها راتماماً پشتون زبان شمرده اند.)) خواننده چنین تصور خواهد نمود که پهلوی کوچی های پشتون یک جمعیت قابل ملاحظه سایر اقوام نیز حیات بسر میبرند. چون موضوع واضح نشده است ممکن این عبارت چنین تعبیر شود که این جمعیت نصف ویاثلث ویاربع تمام کوچی هااست، درحالیکه به استثنی چند ده هزارنفرکوچی ایکه ترکمن، قرغیز، عرب، ایماق وبلوچ وگوجراند، دیگر تمام کوچیان پشتو ن میباشند. بین آنها گوجرنسبت به سایرین بیش تراند بطور یکه رقم مجموعی آنها در ۱۹۷۸ باا ستناد نوشته دانبل بالان ۰۰۰، ۱۵ نفرَ ویا ۲۲۷۰ خانوار میباشد، که از انجمله ۵۹۰ خانوار در دره فرخار درتالقان و۳۲۰ خانوار در ارتفاعات نهرین و۲۵۰ خانوار دراندراب بود و باش داشتند. کوچی های واقعی باسال تمام آنهای اندکه درطول سال زیرمسکن های قابل انتقال(خیمه) سکني میکنند وبکار زراعت اشتغال ندارند .۱۴

۳ - فرهنگ تعداد کوچي ها را باساس نتایج مرحله مقدماتي سرشماری کامل نفوس در ۱۹۷۸ یک ملیون ذکر نموده است. این رقم هم ثقه نیست. رقم ثقه آن یکنیم ملیون است. باید خطر نشان نمایم که ازجمله ۲۹ ولایت هیچ یکی از ولایات از شبکه متراکم سیرکوچ (حرکت) کوچي

ها بیرون نیست . از جمله ۳۲۵ واحد اداری کشور در سال ۱۹۷۸، بتعداد ۱۸۲ واحد اداری دارای جمعیت فصلي کوچی بودند . ٦٨ واحد اداری در تمام سال داراي جمعیت کوچک کوچی هااست، و۳۷ واحد اداری در خط السیر آن ها قرار دارد

۴ - فرهنگ سرشماري کامل نفوس ۱۹۷۸ راسرشماری‌نمونه ای میداند، در حالیکه این سر شماری کامل یا (census)بود، نه سر شماری نمونه ای یا به عبارت دقیق تر سروی‌نمونه ای (sample-survey) .برای توضیح مختصر هریکی گفته میشود که در سروی نمونه ای یا sampling قسمتي از نفوس که بتواند از تمام نفوس نمایند گي کند انتخا ب ومورد سوال قرار میگرد ونتایج سروی برکل نفوس تعمیم داده میشود اما در سر شماري تمام نفوس شمار میگردد ، ومشخصات هر فرد جداگا نه ثبت میشود. سر شماري همچنان درمعنی محدود به بررسي رسمي وکامل جزءی از نفوس هم اطلاق میشود ، مانند سرشماري دهالي، یا سرشماري صنفي وغیره .

۵- یاداوري این مطلب نیز ضروري است که اگر دولت های گذشته تعداد کوچیان رابلند تخمین مینمودند ، در مقابل تعداد مجموعی نفوس هم تخمین میشد مثلاً در ۱۹۷۵ در مسوده پلان هفت ساله تعداد کوچیان درحدود ۲ ملیون تخمین شده است. از طرف دیگر فیصدی انتخاب شده فرهنگ بافیصدی گریگوریان بین ۱۰و ۱۵ فیصد تفاوت دارد. حال اگر تنها تعداد کو چیان مد نظر فرهنگ میبود بدون شک ۰۰۰ ، ۰۰ ۵ نفر کوچی باعث چنین تفاوت فاحش نمی گردید.

از توضیحات فوق این نتیجه حاصل میشود که قبول وتائید ۴۰ فیصد (که رقم درست آن ۳۹ فیصد است) تو سط فرهنگ تنها بهمین دلیل بلند بودن تخمین کوچی ها ویا موجودیت چند ده هزارنفرکوچی غیر نبوده، بلکه نزدشان ملاحظات ودلایل دیگری وجود داشته،که داکترمحمد امین فرهنگ وعده نشرآن راداده است ازآن ها ذکری بعمل خواهد اورد.

بازگشت به سرزمین ((موعود))

درسال های اخیر کتب ورسالات تو سط عده ای از هموطنان ما برشته تحریر درامده که نیات قلبی شان را که نمایانگر خصومت شان به قوم پشتون وذهنیت تجزیه طلب آنها است، بدون درنظر داشت

عواقب آن ظاهر نموده اند.این نوشته ها در ینجا بعنوان مشت نمونه خروار مورد بحث قرارمیگیرند. دریکی از این نوشته ها امده است که :

((از نام کوها دره ها، ابادیها، رود خانه ها، پل ها، چمن زارها ... درمتن مراکز پشتون نشین کشور افغانستان میشودنتیجه بدست اورد که این کشور جای اولیه نشونمای پشتون ها نبوده است . بلکه پشتون ها با همت وشجاعتي که داشته اند سرزمین های دیگران رالصاحب نموده اند. مردم بومیآن راوادار به ترک زادگان و موطن شان کرده اند.)) ١٥ در نظر بناغلی عبدالصمد حقجو نویسنده عبارات فوق ، چون پشتون ها در افغانستان بیگانه اند ، باسایراقوام کشور قصد ((برادری)) و((اهنگ همدردي)) ١٦ ندارند لذا باید ((باین ملت (پشتون) که دیگرحکم یک دشمن رادارد ، وبا دشمنان که قبل ازاین بودند، هیچ فرق ندارند، باید مبارزه کرد وبه فکر نابودی آنها افتاد.)) ١٧ نویسنده بکلام خود چنین ادامه میدهد :

((اگر بکندهار وارد شو یم بازمشاهده میکنیم ومی شنویم که قلب کندهار (توپ خانه) رابرای خودانتخاب کرده است درغرب شهر یک اثر باستاني قرار دارد که اسم (چهل زینه) رابرخود گذاشته است. دهات، قصبات، رودخانه ها، راه ها، کوه ها، ولسوالي ها، هم اسما ي فارسي وهزاره گی دارند وبا هرمسافر محققی تر سان تر سان بخوایي میکند که باشندگان ما غاصبند ومابقوم ومردم دیگر تعلق داشته ایم وبه یا د انها که مارا ساخته اند اسمایی خود راحفظ کرده ایم ... ومیگویم که اسم من(توپخانه) است. اسم من(چهل زینه است) ،اسم من(تخته پل است)اسم من (بندداله) است اسم من(خاکر یز) است) ١٨

اینگونه مطالب نه تنها در اثار طرفدار ان اخوندها، به تحریک اخوندها ودرملک اخوند ها بلکه در نشرات بیرون از سرحدات ایران در نوشته های مخالفین دولت ایران، که لاف از احترام به حقوق بشر وتمامیت ارضي وعدم مداخله درامور دیگر ان میزنند، نیز بچشم میخورد.لطفاً به مطالب اتي که جریده کیهان لندن، نشر نموده است، توجه فرمائید:

((مصالح ملی ایرانِ ایجاب میکردکه تهران ازهمان ابتدا بجای حمایت ازهزاره های ترک زبان وحکمتیارپشتون که نشان داده است نه به قوم خود تعلق دارد ونه به افغانستان ونه به اسلام بلکه هدف

اوپشیبانی به ثروت وقدرت است نیروی مادی ومعنوی خود رادرپشت سرتاجک ها قرارمیدادکه ازچشمه فرهنگ مادري ماسیراب شده اند.)) ۱۹ این ایرانی ها علاقمند وحدت ملی کشورما هستند، ولي ببینیدآن را چگونه وتحت چه شرایط میخواهند.به پیشگویی‌جریده متذکره متوجه شوید ((دران تاریخ ایران میتوانست به بر پایي یک دولت وحدت ملی، با محوریت تاج کمک کند.)) ۲۰

حقیقت این است که برخلاف این نوشته ها اهل تشیع بشمول هزاره ها در مجاور سایر اقوام (بخصوص پشتون ها) به استثنی موارد نادر در صلح ومسالمت زیسته اند، از ازادي کامل اجرای مناسک مذهبی برخوردار بودند، حضورانان درمقامات دولتی کاملاً محسوس بود، در ساحات کاروفعالیت وتجارت محدود یتی برانها وضع نشده بود، ودر بودوباش درشهرها از تسهیلات زندگي شهري مستفید بودند . ازطرف دیگر این هم حقیقت است که درایران حتی پیشنمازان والمه جماعت بوسیله مقامات دولتي منصوب میگردند، گرویدن به شیعه گري تشویق میشود ودر نشرات دولتي به شخصیت های محترم اسلام وحتی صحابه کرام پیامبر اسلام اهانت میشود وشخصیت های بزرگ‌مذهبی آنها اهل تسنن رادر اثار خود تحقیر ونوهین میکنند ورهبران برجسته اهل تسنن از جمله کردها وبلوچ ها مخصوصاً درسال های اخیر در شرایطي که بمداخله مقامات درمرگ‌آنها دلالت دارد کشته شده اند. تبعیض فرهنگي، اقتصاي، وتعلیمی برضد کردها ، ترکمن ها ، عرب ها، وبلوچ ها بشدت ادامه دارد. دولت ایران درظرف دوسال گذشته طرح منظمي رابرای معدوم نمودن هویت بلوچ ها، از طریق تغییر موازنه قومي در شهر های عمده بلوچستان چون زاهدان، ایرانشهر، چابهار، وخاش روی دست گرفته است.عرب های ساکن خوزستان هیچگونه مشارکت موثر درتصمیمات مربوط به منطقه ای که دران زندگي میکنند ندارند اهل تسنن باداشتن نفوس درحدود ۱۵ ملیون حتي یک نفر و زیر هم درکابینه ندارند برعلاوه.کردها، بلوچ ها، ترکمن ها وعرب ها ازحق تحصیل بزبان مادري خود محروم هستند.

طرح اینگونه مطلب به نشرات قم وتهران منحصرنبوده بلکه مطالب مشابه آن درنوشته ها اعلامیه ها کنفرانس های مطبوعاتي اعضا وهواداران حزب وحدت، جنبش ملی واسلامي وبخش ستمي جمعیت(شورای نظار)

هم به کثرت دیده میشود. دراین نوشته های پشتو ن ها به نام های ((مفتحوار)) ((بی تذکره)) ((شتر سوار)) ((جاهل)) ((غاصب) فاشست)) خوانده شده اندکه بعقیده آنها ((بطورانحصاری باظلم وستم ۲۵۰ سال بالای سایراقوام حکومت نموده اند.)) ۲۱ به عقیده انها ((بعلت بافت وترکیب ناهمسان مذهبی، نژادی ، زبانی وجغرافیایی ونظایرآنها ساکنین افغانستان نمیتوانند دریک دولت بسیط وکاملاً متمرکزگرد هم آمد ه حاکمیت سیاي وملی را بنحوی برابرومساوی اعمال نمایند واز سوی دیگر درمجموع فراگیر وفراترهماهنگ ومتحد گردند.)) ۲۲ حزب وحدت اسلامي برای‌خروج ازاین ((بن سبت)) و((پرهیزازجنگ)) طرحی بمیان اورده که بر ساس ان باید((نظام سیاسي واداری کشور فدرالی باشد)) ((قوه مجریه فدرال باید مشورتي باشد))،((سمت های ریاست جمهوري نخست وزیری باید از نظام سیاسي واداري حذف گردد))، ((مذهب جعفری الن عشري باید رسمی گردد.)) ان ها حتی حکومت فدرالي را برای افغانستان اعلان نموده، ویش نویس قانون اساسی ((جمهوري فدرالي)) رادر۱۷ فصل و۲۷۲ ماده به همکاري مقامات ایرانی تهیه نموده اندو(آن را در((موافقتنامه حزب وحدت باجنبش ملی اسلامی هم منعکس نمودند.)) ۳ بموجیب این طرح کشور باید به پنج ایالت خسود مختار آنی تقسیم گردد: - جمهوري خو مختار ایالت مرکزی هزاره جات (کرمان)

- جمهوري خودمختار ایالت غرب (هرات)
- جمهوري خودمختار ایالت کابل (کابل)
- جمهوري خودمختار ایالت شمال (مزارشریف)
- جمهوري خودمختار ایالت جنوب (قندهار)

دراین تقسیم بندي ملاحظات قومي مدنظر بوده وهر یکی از ایالات کشوربزعم طراحان آن به یک ((قوم بزرگ)) تعلق دارد . در نظر رهبران حزب وحدت قوم هزاره یکی از اقوام بزرگ افغانستان است که به لحاظ ((کثرت جمعیت از تمامی اقوام موجود کشور اعم از پشتون ، تاجک ، ازبک بیشتراند. مضافاً انکه شیعیان افغانستان به قوم هزاره خلاصه نمیشوند ، بلکه تیره وخانوارهای دیگري نیز هستند که دارای مذهب تشیع میباشد مانند سادات ، افشار ، قزلباش ها وغیره. علي الهذا جمعیت شیعیان درافغانستان درحدود یک برسوم کل جمعیت اند))۲۴

بقول حسن یزدانیمولف کتابی بنام پژوهشي درتاریخ هزاره، هزاره ها باانکه دوثلث جمعیت خودرا که ٦٦ فیصد میشود درزمان امیرعبدالرحمن خان ازدست داده ان، بازهم ۳۰ درصد جمعیت کشور را تشکیل میدهند. اماآقای یزدانی فکر نکرده اند که اگر ۳۴ فیصد باقیمانده هزاره ۳۰ در صد نفوس فعلي کشور را تشکیل دهند هزاره ها در وقت امیر عبدالرحمن خان باید درحدود ۹۰ درصد نفوس کشور میبودند، حال انکه هزاره ها در ۱۸۸٦ یعني پیش از قیام شان در وقت امیر عبدالرحمن خان بقول صوبه دار محمد حسن پسر رجب علي خان ، سرکرده هزاره های جغتو در حدود ۰۰۰ ، ۱۲۰ خانوار بودند. ۲۵

بناغلي یزداني ضمن معرفی « داي » هادر قسمت دایزنگي مینویسد که: « دایز نکي شامل پنجاب ، ورس ،یکاولنگ ، لعل وسر جنگل میشود ودر حال حاضر بزرگترین قوم هزاره راتشکیل میدهند. همه شیعه اثن عشري. مردم پاک عقیده، درست کار وشجاع وماهر میباشند وجمعیت شان از ۰۰۰، ۵۰۰ ،اکمت نیست.» ۲٦ درحالیکه درقسمت پاکي عقیده ، درست کاري ، شجات ، ومهارت ، هموطنان ، دایزنکي خود باآقاي یزداني همعقیده هستم وبان افتخار هم میکنم ، بارتباط جمعیت شان باید خاطر نشان نمایم که بر اساس نتایج مرحله مقدماتي سر شماري نفوس مجموعي این مناطق درحدود۰۰۰ ،۲۵۱ نظربود(پنجاب۰۰۰ ، ۳۹، ورس۰۰۰ ، ۷۴ ، یکاولنگ ۰۰۰ ۵۴ ولعل وسر جنگل ۰۰۰ ، ٦۹ . چون این مناطق در طول بیش تر ازیکدهه مقاومت کمتر صدمه دیده اند، واز طرف دیکر مجموع مهاجرین ان هم بین ده پانزده هزار نفر بود از ینرو اگر رشد نفوس آنها رابه اندازه ۲۴ (دوعشاریه چهارم) فیصد (رقم تخمیني باساس مرحله مقدماتي سرشمار ي برای نفوس دهاتي) در نظر بکیریم ، بازهم در سال ۱۹۹۵ سال نوشتن کتاب نفوس آنها بیش تر از ۰۰۰ ، ۳۵۰ نفر نبود . برعلاوه یاداور این مطلب نیز ضروري پنداشته میشود که دراین مناطق بر علاوه هزاره ها مردماني از سایر اقوام نیر بودوباش میکنند . واقعیت این است که هموطنان هزاره ما به علاوه نقاط مرکزي کشور.۲۷

در سایر ولایات هم زندکي مینمایند. حسین علی یزداني درکتاب خود محلات بودوباش واقوام هزاره رادر ولایات مختلف باتعداد خانوار های انها مفصلاً معرفی مینماید . اگر ارقام موصوف را اساس قرار دهیم بازهم

تعداد هموطنان هزاره ما درخارج از نقاط مرکزي کشور بشمول ولایت کابل د ر۱۷۸ از نیسم ملیون تجاوز نمیکنند . همچنان در ولایت مرکزي کشور ، باساس سروی دموگرافیکی ومعلومات اشخاص مطلع از محلات هزاره نشین ، هموطنان هزاره ما تقریباً ثلث جمعیت ولایات مرکزي راتشکیل مدهند ، که درینصورت از جمله ۴ . ۱۵ ملیون نفوس کشور در ۱۹۷۸ تعداد مجموعی هزاره ها بین ۲ . ۱ و۵ . ۱ ملیون نفر بوده که ان بین ۸ و۱۰ فیصد نفوس میشود .

فتوای ((مرگ برادربزرگ))

بابقدرت رسیدن اداره تنظیمي کابل تلاش ستمي ها شدید تر شد ، آنها وهمفکران شان باین نکته توجه معطوف کردند که برای بقای‌این اداره یامحوریت تاجک ها برهبري برهان الدین رباني که ویرا درغرب یک دولت مرد ((صالح)) و((معتد)) معرفي نمودند ، قلمفرسایي کنند. به سلسله این فعالیت ها بعد ازانکه دریک تعداد نشرات بین المللي در نتیجه تپ وتلاش آنها روی ملاحظات سیاسي فیصدی پشتون ها در مجموع نفوس کشور پائین تراز رقم واقعي آنها انعکاس یافت ، همکاران جریده امید دور دکتور میر محمد امین فرهنگ ، سابق پوهیالي پوهنځي اقتصاد پوهنتون کابل حلقه زدند تابه پیشوا زحلول ((فصل نو تاریخ کشور)) وظیفه صدور فتوای ((مرگ برادر بزرگ)) که سال هاقبل بران میرغلام محمد غبار، ومیر محمد صدیق فرهنگ آن راباستناد یک رساله تبلغي بنام نظام اقتصادي افغانستان اعلام نموده بودند، قاطعیت بخشند . باید بعرض برسانم که نه رشته دکتور امین فرهنگ احصائیه ودموگرافیي است ، ونه هم موصوف درزمینه ، تجربه کار عملي دارد ولی چون شخص تعلیمیافته میباشد وسال ها در پوهنتون بحیث پوهیالي وظیفه اجرانموده است ، توقع میرفت که مقاله موصوف پیرامون مساله نفوس ونفوس شماري ازانتظام علمي برخوردارخواهد بود.اما متأ سفانه که چنین نیست.درینجا میخواهم نظریات دکتور امین فرهنگ رادر دوبخش مطلعه نمایم : نفوس شماري وترکیب قومي نفوس :

الف : نفوس ونفوس شماري

بقول داکتر محمد امین فرهنگ درکشورما برای اولین واخرین بار درسال های ۱۳۱۷ – ۱۳۱٦ / ۱۹۳۸ – ۱۹۳۷ یک سروي

نفوس انهم بشکل ناقص صرف روی اغراض سیاسي صورت گرفته است وبس. مرحبا ، به این اگاه ومعلومات ! به نوشته دکتورمیر محمد امین فرهنگ در شماره ۱۹۲ جریده امید توجه فرمائید :

((درسال های ۱۳۱۷ - ۱۳۱٦روی این موضوع (تثبیت نفوس کشور) بحث ومطالعه فراوان صورت گرفته،که درسالنامه های همین سال ها درج میباشند . در ان وقت وزارت داخله موظف گردید که تا تعداد تذکرهای هویت صادر شده راحساب نموده وبه مقامات بسپارد. در نتیجه معلوم گردید که درحدود ۵ ، ۳ ملیون نفریعنی صرف مردها تذکر دارند. وچون از طبقه نسوان هیچکس تذکره نداشت ، بنابراین عدد مذکور را دو چند یعني هفت ملیون نفرساختند ویک ملیون دیگررانیزبآن افزودند باین دلیل که بنابر تجارب دنیائی درهرکشور تعداد زن هانسبت به مردان بیشتر میباشند. علاوتاً کوچیان رادوملیون قلمداد کردن که جمله ده ملیون شد . وبنابر عوامل که بیشتر تشریح نشده است، عدد نهایي رابه ۱۲ ملیون تثبیت کردند. تاسال های زیادی همین عد را بحیث نفوس کشور ارائه میکردند.))

طرزالعمل ومیتود مورد استفاده در سروی ۱۳۱٦ که مسئولیت اجراي آن بگفته داکتر فرهنگ بوزارت داخله محول شده بود در دسترس من نیست. دکتور فرهنگ منبع خود را هم ذکر نکرده و به سالنامه هااشاره کرده ، که مسلماً چنین مطالب به تفصیل در ان ها گنجایش ندارد. در هر حا ل من با اطمینان گفته میتوانم که طر ز العمل و میتود ان به همین الفاظ عامیانه ای که دوکتور امین فرهنگ بیان کرده نبوده است. اخر اگر هدف اعلان نفوس کشور ۱۲ ملیو ن نفر بود باین همه صحنه سا زي ها چه ضرورت بود؟ ممکن داکتر فرهنگ این مطلب را ازکسي شنیده باشد ، ولی در قسمت صحت ان هیچ غور نکرده است.

داکتر امین فرهنگ نه تنها دولت افغانستان را باجملات فوق به جعل کاري متهم مینماید ، بلکه موسسه ملل متحد رانیز دراین توطیه بحیث شریک جرم معرفي مینماید. درزمینه باظهارات داکتر مخمد امین فرهنگ توجه فرمائید :

((بعد از انکه در سا لهای ۵۰ هینت های ملل متحد غرض مطالعه نفوس وارد افغانستان گردیدند سالانه یک فیصدی معین را به رقم فوق افزودند ، به موسسه ملل متحد بحیث عدد رسمي تسلیم دادند ،

چنانچه تا سال ۱۹۷۸ باین تجدید نظر ها و بکار گرفتن نمونه گیري ها نفوس افغانستان ۵ ، ۱۷ مليون تثبيت گرديد واين عدد دراحصاليه های ملل متحدنیز قید شده است ، درحاليکه در سال های ماقبل وزارت پلان تعداد نفوس راحتی بلند تراز ۵ ، ۱۸ مليون نفر نيز ارائه نموده است .))

قسميكه ديده ميشود ، در نوشتن این عبارات كوچكترين دقتي بخرج داده نشده است. ((هیئت های ملل متحد.)) ؟ اگر گفته دكتورفرهنگ صحیح باشد وهيات های ملل متحد غرض((مطالعه نفوس)) وارد کشور ما کر دیده باشند ، بدون شک انها در مسایل دموگرافي تخصص وتجربه داشتند. حالا باوركردني نيست كه انها بدون تحقیق در موردیک رقم ، که تقريباً بيست سال قبل وانهم با ستناد گفته داكترفرهنگ بدون استفاده از میتودعملي تثبيت شده بود بدون چون وچرا قبول کردند . دکتور فرهنگ طبق عادت خود توضيح نداده اند كه این متخصصين ملل متحد توسط كدام اداره ملل متحد ، دركدام سال. تحت کدام پروگرام ، وبرای پیشبرد كدام پروژه باافغانستان اغرام گردیده بودند ؟بعلاوه داكتر فرهنگ از نمونه گيري ها وتجديد نظر ها نام میبرد ، ولی بازهم فهمیده نمیشود که هدف شان كدام نمونه گيري ها است؟ اگر هدف موصوف سروی دموگرافي و دموگرافیکی اداره مرکزی احصائیه (ADS) باشد که در ۱۹۷۲ صورت گرفت باید بعرض برسانم كه اولاً آن سروي نمونه ای نبود. ثانياً همان سروی بکمک اداره انکشافی بين المللي امريكا (USAID) صورت گرفت نه ملل متحد. ثالثاً ان سروی صرف نفوس مسکون راحتوا نمود نه تمام نفوس را. همچنان تاجائیکه ازمطالعه اسناد وراپور های ملل متحد و گروپ بانک جهاني برمی ایدانها هرگز در مطالعات خود وتاتهیه راپورهای مر بوطه ، نفوس کشور مارا قبل ازکودتای ثور ۵ ،۱۷ . مليو ن اساس قرار نداده اند. طور مثال در ۱۹۷ تیمی از متخصصین بانک بين المللي انكشاف و عمر آن وارد کشو گردید ودر ساحات مختلف مطالعات را انجام داد و نتیجه مطالعات خود راضمن یک راپور در دو جلد نشرنمود. این راپور دراکثر وزارت خانه ها وواحد های اداري كشور موجود بود . این متخصصين تخمين ADS رابمثابه بهترین تخمین مورد استفاده قرار دادند که براساس ان نفوس کشور ۱۳ مليون نفر تثبيت گرديده بود که ازانجمله ده ونیم مليون دردهات ۲ مليون درشهر ها ودرحدود یکنیم مليون بشكل

کوچی حیا ت بسر میبردند. برعلاوه این گفته داکتر فرهنگ هم صحت ندارد که وزات پلان درسال های ماقبل نفوس کشور راهژده و نیم ملیون ارائه نموده است. اگر از عبارت سال های ماقبل که یک عبارت مبهم میباشد به حساب اغلاط معمولي درنوشته های داکترمیر محمد امین فرهنگ بگذ ریم ، باید بگویم که در ۱۹۷۵ درمتن مسوده اولین پلان ۷ ساله انکشاف اقتصادي و اجتماعی نفوس کشور به اندازه ٦٧ ، ١٦ مليون مدنظر بود، رشد سالانه نفوس ٣ ، ٢ . فیصد نشان داده شده بود. دوکتور میر محمد امین فرهنگ به سخنان خود چنین ادامه میدهد .

((درتمام احصائیه گیري ها توجه اصلي این بود که تعداد پشتون ها اکثریت راتشکیل میدهند واین مطلب در نشرات رسمي و غیر رسمي ذکر میشد، ولی باعداد ونسبت های متفاوت - اینک چند نمونه آن راتذکار میدهم.)) معنی عبارت فوق این است که حالا دوکتور امین فرهنگ ارقام راتقدیم میکند که توسط مقامات رسمي کشور و یاتوسط حلقات رسمي ویاکدام گروپ سیاسي نشر شده است ، و دران کو شش شده که تعداد پشتون ها رابیش تر از انچه است ، نشان دهد ولی موصوف باین موضوع دیگر توجهي نکرده است. افکار دوکتور فرهنگ در نوشتن این مقاله به حدي اشفته بوده که حتی نتوانسته مطلبي راکه شروع نموده تمام نماید. خوانندگان محترم ملاحظه کنید : ادم دانشمند پراو ازه ی : دوکتور اقتصاد، و صاحب نظر درمسائل ((نفوس)) و((نفوس شماري))، واز هه مهمتر اینکه متصدي ارشیف افغانستان درپوهنتون بوخوم المان که در ان بقول خودش ۷۰۰۰ جلد کتاب ور ساله علمي در باره افغانستان موجود است. باآنهم در نوشتن مقاله خود چنین بی‌اعتنایی نشان دهد، اگردوکتور فرهنگ این مطالب را واقعاً روی ملاحظات خاص سیاسي وبرای فریب نه نوشته ، چرا کوشش های دولت رادر زمینه برای خوانندگان طور مشخص وواضح معرفي نه نموده است ؟ درهمین قسمت مقاله دوکتور محمد امین فرهنگ بیک نکته دیگر نیز اشاره میکند ، که واقعاً مضحک است وانسان باخواندن آن بحال ملت غریب افغانستان باید تاسف کند که مناب وامکانات آن چگونه بهد ر رفته است. تصور کنید بعد از سال ها تحصیل وصرف صدها هزار مارک شخصي باداشتن عنوان داکتر اقتصاد ، آنهم د رشته اقتصاد ملي که مطلبي را باچنین عبارات عامیانه عنوان میکند . ((یکي از علل ان شوق

بزیاد نشان دادن نفوس کشور ، اخذ کمک های بیش تراقتصای از ممالک کمک دهنده بود تابا ینو سیله استحقاق خود رابلند برند.)) باید اول بعرض برسانم که در اعطا ی کمک های خارجي که شامل گرانت هاوقرضه های امتیازی (concessional) است ملاحظات سیاسي ، اقتصادی ستراتیجیکی ومسایل امنیت ملي ومنطقوي کمک دهندگان بیش ترمطرح است تامسایل اخلاقي وجمعیتي. بهمین دلیل قسمت اعظم کمک های شوروي سابق واروپای شرقي به کیوبا ومنگولیا وویتنام داده میشد ، وکمک های امریکا به اسرائیل وترکیه وکمک های موسسه کشور های صادرکننده پترول (OPEC) به سودان ، مراکش ، مصر ، وپاکستان تعلق میگرفت . اسیای جنوبي که از یک میلیار دو دوصد ملیون بیش تر نفوس دارد ، در سال ۱۹۹۱ تنها ۱۴ فیصد کمک های انکشافی رادر یافت نموده است ، وسهم کمک های خارجی در محصول غیر خالص ملي (GNP) هند کمتر از یک فیصد ، پاکستان ۱ ، ۳ فیصد ، بنگله دیش ۶ فیصد وسیلون ۱ ، ۵ است، درحالیکه کشورهای شرق میانه وشمال افریقاکه نفوس انها برابربه عثراسیای جنوبي است ۴، ۱۶ فیصد کمک های انکشافی در یافت نموده اند . بر علاوه سهم اسیای جنوبي از کمک های انکشافی ا ۸ . ۲۶ دردهه ۱۹۷۰ به ۲ ۱۴ فیصد دردهه ۱۹۹۰ پائین امده است . پهلو عوامل سیاسي ، اقتصادی وستراتیجکی ، ظرفیت وتوانایي جذب کمک های مالی کشور های دریافت کننده نیز بالاي حجم کمک های انکشافی تاثیر دارد . بانک جهاني درچهارمین گذارش سالانه خود مینویسد که ((مهمترین عامل محدود کننده تأ مین وجوه ، براي پروژه های عمرانی در کشور های درحال توسعه کمبود پول وذخایر مالي نی ، بلک فقدان خلاقیت وابتکارکلوگاها (تنگناهای) تشکیلاتی وموسسانی، فقدان پرسونل متخصص وماهر، فقدان تحریک شغلي وجغرافیایي وابعد محدود بازاراست .)) برعلاوه مسایل بازیرپر داخت وبالاخره اراده امادگی کشور ها براي توسعه اقتصادي نیز حایز اهمیت اند . نمیدانم داکتر محمد امین فرهنگ درکجا این مطلب راشنیده است که ((استحقاق)) کمک باساس نفوس تخمین میشود ، ویااینکه این ملاحظه درکدام پروژه افغانستان مطرح بوده است . نحو بحث وطرح مسایل توسط جناب دوکتور میر محمد امین فرهنگ خاطره مباحثات دهه هی ۱۹۶۰ و۱۹۷۰ رابین ((روشنفکران)) کشور تداعی

میکند که برای توجیهه نظر یات سیاسی خود باین چنین دلایل عامیانه توسل میکردند . بلاخره جناب دوکتور محمد امین فرهنگ از اظهارات خود دراین قسمت نین نتیجه گیری میکند :

((موضوع احصائیه در افغانستان اساساً پیچیده وسر در گم است .))

در اینکه افغانستا مانند سایر کشور های روبانکشاف فاقد یک سیستم موثر احصائیوی بود، در آن شکی وجود ندارد، ولی قسمیکه شما جناب داکتر محمد امین فرنگ فکر میکند ، موضوع احصائیه ((پیچیده وسر در گم)) نبود اینکه شما ازاقداماتي که برای تثبیت نفوس وجمع اوری احصائیه ها در سایر سالات صورت گرفته است اطلاع ندارید ، تقصیر از خود شما است. متأ سفانه معلومات شما بعنوان یک داکتر اقتصاد در سطحی است ، که فکر میکنیددر کشور تان صرف یک بار برای تثبیت نفوس کشور کوشش شده ،آن هم ٦٠ سال قبل توسط وزارت امور داخله . شما حتي از تأ سیس وفعایت اداره مرکزي احصائیه هم اطلاع ندارید . باید خاطر نشان نمایم که در نتیجه فعالیت هاَی اداره مرکزي احصائیه که در سطح ملي یکی ازباحیثیت دار ترین ادارات کشور بود ، اساس یک سیستم علمي ومتمرز احصائیوی بمنظور جمع آوري ، تصنیف ، تجزیه وتحلیل ، نشر وتوزیع ارقام واحصائیه های مورد نیاز مطابق به شرایط عینی کشور ومعیار های ین المللي گذاشته شد .

جناب داکتر فرهنگ ! میخواهم باطلاع تان براسانم که در اواخر دوره محمد داوًد خان در اداره مرکزي احصائیه نه تنها مسئاله نفوس (اندازه نفوس ، توزیع جغرافیایي نفوس ، ترکیب نفوس بر اساس سن وجنس) دگر سر در گم ومغشوش نبود، بلکه این اداره متکي بر روش های علم ومیتودیک ، محصول غیر خالص ملي ، معاملات اسعاري ، ارقام مر بوط بیلانس تادیات ، عواید ومصارف دولت واحصائیه خدمات اجتماعي واحصایه های سکتوري را نشر مینمود . مقامات پالیسي ساز کشور نه تنها در مواقع عاجل بلکه طور منظم برای پلان گذاري اقتصاد ملي ، ارزیابي پروژه های داخل پلان از احصائیه ها استفاده میکردند . جالب است که داکتر میر محمد امین فرهنگ بعنوان یک داکتر اقتصاد از پروژه های وسع سر شماري نفوس که همکاري مالي وتخنیکي موسسه ملل متحد رویدست گرفته شده بود ، هیچ اطلاع ندارد . وجالب تر هم اینکه میر محمد صدیق فرهنگ در کتاب خود همین پروژه سر شماري را

سروی نمونه گیري میداند ودکتور فرهنگ هم بدون آنکه باموصوف کمک کند ون عبارت راصحیح نماید ، عین همان عبارات رادر نوشته های خود تکرار میکند ، درحالیکه مردم هر روز براي همکاري باآن اول در رادیو وبعدتلویزیون دعوت میشدند .

ب - ترکیب قومی نفوس

این قسمت نوشته داکتر میر محمد امین فرهنگ هم از کوتاهی تحیق وتحلیل نظری حکایت میکند . برای تحلیل نظر موصوف اول میخواهم در باره کلیات ورشوس مطالب شان بحث نمایم.

داکترفرهنگ اولترازهمه خواسته است برای جلوگیري ازسوء تفاهمات نصب العین خود رابیان کند باین الفاظ :((من باین حقیقت اعتقادراسخ دارم که افغانستان یک مملکت داراي اقوام متعدد بوده وطوریکه دراین اواخربعضیها مینویسند یک کشور کثیر الملیت میباشد . ولی تعداد اقوام درمملکت ما برغنای کولتوري وفرهنگی آن افزوده است .)

اگر جاب دوکتور میر محمد امین فرهنگ باین مسئاله اعتقاد داشته باشد ، ویا نداشته باشد ، درافغانستان اقوام متعددی زندگي میکنند . این یک حقیقت افاقي است وباعتقاد دوکتور فرهنگ کدام ربطي ندارد. اصلاً ذکرکلمه ((اعتماد)) درینجا برای یک امر بدیهی بیمورد است. مگر این موضوع که افغانستان یک کشور کثیر الملیت است به تفکر نیاز دارد . این دیگر یک موضوع بدیهي نیست ودران ابهام واغراض سیاسي نهفته است . کاش دوکتور فرهنگ در باره آن به تفکر میپرداخت، واعتقاد خود را درزمینه ابراز مینمود.

استعمال کلمه ملیت عوض قومیت از فراورده های فکري کمونستن های بلشو یک روسی است . این کمونست ها این کلمه رادر هر کشو ری بکار میبردند ، که از لحاظ قومي متجانس نبود. تاآمدن روس ها در افغانستان کلمه ملیت عوض کلمه قومیت رواج نداشت وفرزندان فکري لینن وستالین این کلمه را در افغانستان رواج دادند .

۱- داکترفرهنگ برای ارائه ترکیب اتنیکی بابگفته خودش ترکیب ملیتی جامعه افغاني از جمله ده ها ماخذ تنها به معرفي آن منابع میپردازد که دران ها فیصدی پشتون ها در مجموع نفوس کشور پائین تر

از رقـم واقعـی ان انعکـاس یافتـه اسـت . وی بـاین ترتیـب میخواهـد ثـابت نماید که پشتون ها بـاید ممنـون احسـان مـیر محمـد صدیـق فرهنگ باشـند کـه انـهارا ۴۰ فیصـد معرفـي نمـوده اسـت ، درحالیکـه بااسـتناداین ((منابع جدیـد)) کـه داکـتر فرهنـگ برانـها اسـتنادمیکند فیصـدی شـان کمـتر ازان اسـت .

داکـتر فرهنـگ اول از دایـرة المعـارف یونیـورس چـاپ ۱۹۸۸ فرانسـه نـام میبرد که بگفته او تناسبات ((فیصدی ها)) اتـی راثبـت کـرده اسـت :

نفوس : ۱۴ ملیون

پشتون : ۳۵ تا۳۷ فیصد

تاجک : ۳۵ فیصد

هزاره : ۱۰فیصد

باقی اقوام : ۱۵ تا۲۰ فیصد

در بـاره ایـن ارقـام بـاید گفـت کـه اولا رقـم ۱۴ ملیـون در قسـمت انـدازه نفـوس ، همـه نفـوس کشـور مـارا اعـم از مسـکون وغـیره مسـکون (کـوچـی وهموطنـان مهـا جـر مـا را احتـوا نمیکنـد ، زیـرا کـه نفـوس کشـور ده سـال قبـل یعنـي در سـال ۱۹۷۸ در حـدود ۴ ، ۱۵ ملیـون تثبیـت شـده بـود . حـالا اگر تخمـین داکـتر محمـد صدیـق نـورزوی راکـه بلنـد ترین تخمـین درقسـمت تلفات جنگ ده سـال اسـت اسـاس قـرار دهیـم بـازهم نفـوس کشـور بـاید در ۱۹۸ بـالاتر از رقـم ۴ ، ۱۵ ملیـون باشـد. متاسـفانه دوکتـور محمـد امین فرهنـگ بـاین نکتـه متـو جـه نگردیـده اسـت . واقعیـت ایـن اسـت کـه ایـن رقـم شـامل نفـوس مـهاجرین در پاکسـتان وایـران نمیباشـد . ایـن رقـم توسـط اداره مرکـزي احصائیـه تخمـین شـده اسـت ودر سـالنامه معلومـات اساسـي سـالانه برتانیکـای جـهان ۱۹۹۸

(Britanica-Wold-Data-Annual-1998) نـیز درج اسـت کـه درهـر دومنبع بـاین موضـوع اشـاره شـده اسـت کـه ایـن رقـم صـرف نفـوس داخـل کشـور را احتـوا میکندونفـوس مـهاجـر رادر برنمیـگیرد. حـالا اگر تخمـین اداره مـها جریـن ملـل متحـد(UNHCR) را اسـاس قـرار دهیـم وتقریبـا ۱۵ ، ۳ ملیـون مـهاجر رادر پاکسـتان وتقریبـا ۳۵ ، ۲ ملیـون مـهاجر رادر ایـران هـم در نظـر بیـگریم ، نـه تنـها انـدازه نفـوس بلکـه ترکیـب قومـي نفـوس هـم تغیـر منمـاید وفیصـدی پشـتون هـا حتـی باسـاس همـین فیصـد ی هـا (بابگفتـه داکـتر فرهنـگ تناسـبات) ارائـه شـده دایـره المعـارف یـو نیـورس هـم بـه ۴۴

میرسد ، زیراکه باساس تخمین ما ریک سلي ونسکي ۸۴ درصد مهاجرین در پاکستان و در حدود ۴۰ فیصد مهاجرین را در ایران پښتون ها تشکیل میدهد. ۲۹ در۱۹۸۷ ملل متحد نیز نفوس کشور را بدون مهاجرین درحدود ۷ . ۱ ملیون تخمین نموده بود.از توضیحات فوق باین نیجه میرسیم که برخلاف ادعای داکتر محمد امین فرهنگ فیصدی ارایه شده درکتاب افغانستان در پنج قرن اخر حتی بمقایسه ((احصائیه های جدید نیز پایان تر است .))

ثانیاً درارقام فیصدی هموطنان تاجک مادر مجموع نفوس کشور به اندازه ۳۵ فیصد نشان داده شده است. حالا فهمیده نمیشود که هدف از ((تاجک)) کدام بخش ازجمعیت کشور است؟ اگر مراد از تاجک ها تمام دری زبانان بدون هموطنان هزاره باشد در ینصورت این فیصدی بافیصدی صدیق فرهنگ تفاوت دارد، زیرا صدیق فرهنگ در کتاب خود دری زبانان راچل فیصد قلمداد کرده است ، حال آنکه مجموع دری زبانان در دایره المعارف یو نیوریس ۴۵ فیصد میگردد (تاجک ۳۵ فیصد، +هزاره ۱۰ فیصد.) ولی اگر از تاجک ها ان هموطنان ماموردنظر دایره المعارف یو ینورس باشد که پهلوی فارسی وان ها ، قزلباش هزاره ها ، ایماق ها وسایر اقوام فارسی زبان شده (پښتون ها ، ملتانی ها ، کشمیری‌ها ، سندی ها وغیره) بزبان فارسی تکلم میکنند در ینصورت باید بگویم که این رقم از رقم واقعی بسیار بلند تخمین شده است . فرض کنیم که همه ساکنین ولایات کابل ، پروان ، کاپیسا ، بغلان ، بلخ ، بدخشان ، تخار هم تاجک اند، بازهم این رقم به ۵ ملیون یا ۳۵ فیصد نمیرسد (بدون مهاجرین.) مامیدانم که دراین ولایات پشتون ها، هزاره ها ، پشه یی ها، ازبک ها، قرغزها، گویندگان زبان های پامیری هم زندگی میکنند. حتی در منطقه ای که بنام شمالی یادمیشود ، وشامل ولایت کاپیسا ، پروان وشمال کابل است ممکن بین هموطنان پشتون وتاجک تفاوتی وجود نداشته باشد. از طرف دیگر در ولایات بغلان، بلخ ، تخار ، وبد خشان هم تاجک ها باسایر اقوام تفاوت چشمگیري ندارند. حالا اگر از داکتر محمد امین فرهنگ بپر سیم که اگر از جمله ۱۴ ملیون نفوس در سال ۱۹۸ در حدود ۵ ملیون ان تاجک باشد ، پشتون ها چند ملیون خواهد بود؟ که بر علاوه ولایات شمال کشور در شمالی ومرکز ولایات کابل واطراف آن در مجاورت تاجک ها زندگي میکردند ودر

حدود ۲ ملیون ان بشکل کوچی حیات بسر میبردند (۱۹۸۸) وقسمت اعظم نفوس را درکندهار ، هلمند ،ارزگان ، زابل، فراه، پکتیا، غزنی،ننگرهار،کنر ، لغمان ، وردگ، ولوگرهم تشکیل میدادند ، مطمین ام که داکترمیرمحمد امین فرهنگ شاه بیت میراثی غبار راتکرار خواهد نمودکه صرف ٦ ملیون این طرف سرحد و٦ ملیون انطرف سرحد .

۲ - دوکتور میر محمد امین فرهنگ برای تائید ادعای خود نوشته های ماریک ار. سلی ونسکی (Marek R.Slivinski) هم استناد مینماید ، ومیگوید ((م . سلی ونسکی ارقام ذیل را ارائه میدارد :
پشتون ۳۹ فیصد، تاجک ٢٦ فیصد، هزاره ۱۰فیصد، ازبک ۱۰ فیصد، ترکمن ۳ فیصد، وباقی ۱۲ فیصد.)) باید خاطر نشان نمایم که سلی ونسکی در قسمت ترکیب نفوس کشور تتبعی نکرده است بلکه نتایج سروی گال لپ پاکستان (Gallup-Pakistan) راکه بین اگست و دسمبر ۱۹۸۷ صورت گرفته بو ، ومنظور اصلی آن معلوم کردن سروی نمونه ای احصائیه فامیلی افغان های مهاجر در پشاوربود، تحلیل نموده تامشخصات عمده نفوس افغانستان رابراساس احصائیه ۱۹۷۹تثبیت نماید. موصوف نتایج کارخود را ضمن یک راپورنشرنمود. محتوی این راپور در زمستان سال ۱۹۸۸ در شماره مجله ORBIS تحت عنوان افغانستان ، نابودی یک خلق
(Afghanistan,the-Decimaton-ofa-people) نشرشد . بعد آن رامجله سروی اسیای میانه بنام افغانستا ۸۷ - ۱۹۷۸. جنگ ، دموگرافي وجامعه درهمان سال نشر نمود. دراین سروی تعدادنفوس کشور- اوسط تخمینات قبل ازجنگ یعنی بین ۵ . ۱۵ - ۱۲ ملیون درنظرگرفته شده بود. دراین سروی تعداد نفوس، ترکیب نفوس، توزیع جغرافیایی نفوس ، ویا تفکیک نفوس بر اساس شهری ودهاتی وکوچی گری وسایر مطالب مربوط به مشخصات اجتماعی ، اقتصادی، ودموگرافیکی مدنظر نبود. این مطالب به اصطلاح احصائیه دان ها :برای سلی‌ونسکی احصائیه (statistics) بود، یعنی مطا لبی بود که وی بعنوان یک متتبع ان رامیفهمید ودر قسمت آنها ماخذ ومنابع وجود داشت که چنین معلومات رادر برداشت.آنچه موردنظرسروی بود یعنی با صطلاح احصائیه دان ها پارامیتر(parameter) سروی بود بدست اوردن معلومات در مورد

مهاجرین واندازه تخمینات جنگ بین سال های ۱۹۷۸ و۱۸۷ بود ، این مطالبی بود که سلی ونسکی علاقمند بفهمیدن آن بود. دراین سروی برای اینکه تعمیم نتایج معرف تغییرات واقعی وپیش امد های دموگرافیکی نفوس مهاجر شده تواند ، ۷۰ فیصد نمونه (sample) سروی به شکل اتفاقی (random) و۳۰ فیصد آن بشکل سهمیه (quota) گرفته شده است . سهمیه برای آن کته گوري مهاجرین درنظرگرفته شده بود که بین مهاجرین تعداد انها کمتر بود مانند ساکنین ولایت بادغیس ، هرات ، غور، تخار ، تاباین ترتیب تغییرات وپیش امدهای دموگرافیکی ان درنتایج سروی انعکاس یاب . این سروی صرف ۷۹ . یعنی کمتر از یک فیصد مهاجرین افغان را در پاکستان احتوا نموده است. در قسمت انتخاب نمونه هم ملاحظاتی وجود دارد ، زیرا تنها کسی که باخصوصیات اجتماعی وفرهنگی یک جمعیت اشنایی داشته باشد ، ودرساحه تجاربی اند وخته باشد ، میتواند یک نمونه رابه کمترین اشتباه انتخاب نماید . لذا باید ارقام سلی ونسکی باقي احتیاط مورد استفاده قرار گیرد .

بائید یک لحظه قبول کنیم که پشتون ها ۳۹ فیصد نفوس راتشکیل میدهند . این همان فیصدی است ، که ابتداء توسط پلیاک ارائه شده ومورد تائید سلی ونسکی هم است . سلی ونسکی باین نظر است که ازجمله ۱۵ملیون نفوس ۵ ملیون آن مهاجراست . چون ۸۴ فیصد مهاجرین رادر پاکستان ودر حدود نصف مهاجرین رادر ایران پشتون ها تشکیل میدهند پشتون ها بنابر ان امروز پر شمار ترین قوم کشور نیستند موصوف تاانجاپیش رفته است که بر اورد کرده است که در داخل افغانستان امروز تاجک ها اند که باداشتن ۳۴ فیصد در رأس نفوس قرار دارند . درپی انها هزاره ها ، ازبک ها هستند که هرکدام ۱۴ فیصد نفوس کشو ر را تشکیل میدهند وپشتون ها که در گذشته هم از نظر جمعیت وهم بلحاظ سیاسي قوم مسلط بوده اند صرف ۱۳ درصد نفوس کشور راتشکل میدهند به محاسبه سلی ونسکی توجه فرمائید:

نفوس کشوَر	۱۵ ، ۰۰۰ ، ۰۰۰	
مهاجرین	۵ ، ۰۰۰ ، ۰۰۰	(ازانجمله ۷ ، ۳ ملیون پشتون)
نفوس باقیمانده	۱۰ ، ۰۰۰ ، ۰۰۰	
ازانجمله		
کوچی ها	۹۰۰ ، ۰۰۰	۹ فیصد

پشتون های مسکون	۱،۳۰۰ ، ۰۰۰	۱۳ فیصد
مجموع پشتون ها	۲،۲۰۰ ، ۰۰۰	۲۲ فیصد
تاجک ها	۳،۴۰۰ ،۰۰۰	۳۴ فیصد
هزاره ها	۱،۴۰۰ ، ۰۰	۱۴ فیصد
ترکمن ها	۴۰۰ ، ۰۰	۴ فیصد
سایراقوام	۱،۲۰۰ ،۰۰۰	۱۲ فیصد
سر جمع نفوس	۱۰ ، ۰۰۰ ، ۰۰	۱۰۰ فیصد

سلی ونسکی باین نظر است که ازجمله ۵ ملیون پشتون که ۳۹ فیصد نفوس راتشکیل میدهد، ۰۰ ، ۷۰۰ ، ۳ آن مهاجر اند و ۰۰۰ ، ۹۰۰ شان کوچی اند . لذا تنها۰۰۰ ، ۳۰۰ ، ۱ یا ۱۳ فیصد نفوس مسکون کشور پشتون اند . بعبارت دیگر از تورغوندی تاتورخم واز حیرتان تاسپین بولدک فقط ۳ ، ۱ ملیون پښتون زندگی میکنند .

ایااین ادعای سلی ونسکی درست است ؟

نمیدانم که جواب داکتر میر محمد امین فرهنگ چه خواهد بود ؟ اما اواکنون بیش تر از دو انتخاب ندارد . یاباید قبول کند که فیصدی سلی ونسکی غلط است ، ویا بموضع اولی خود هنوز هم پافشاری نماید. فرض کنیم هنوز هم داکتر فرهنگ باین فکر است که با مهاجرت ۷ ، ۳ ملیون پشتون بایران وپاکستان وبادر نظر داشت ۰۰۰، ۹۰۰ کوچی (که رقم درست آن در سالیکه سروی صورت میگرفت ۰۰۰ ، ۰۰۰ ، ۲ بود) در سراسر کشور تعداد پشتون ها از ۳ ، ۱ ملیون تجاوز نمیکند . درینصورت چه باید کرد ؟به نظر بنده راحل تنها این است که بایک هموطن اشنابا محلات ومردم کشور تماس بگیریم وهمین ارقام راپیش او بگذاریم ، توصیه اوبداکترامین فرهنگ چه خواهد بود؟ مطمین هستم که آن شخص داکترااقتصادمارامتوجه اشتباهاوخواهد نمود، وبرایش خواهد گفت که استادمحترم اقتصاد، ومسئول ارشیف افغانستان درپوهنتون بوخوم !

اگر یک لحظه فرض کنیم که همه پشتون های ننگرهار ، لغمان ، کنر ، لوگر ،پکتیا ، وردک، زابل ، کندهار ، هلمند وفراه مهاجر شده اند ، یعنی در این ولایات احد من الناس بنام پشتون باقی نمانده است ، بازهم پشتون های ساکن در ولایات کابل ، هرات ، غزنی ، ارزگان ، پروان وکاپیسا،کندوز، بغلان، فاریاب، وبلخ وجوزجان بیش تراز ۰۰۰ ، ۳۰۰ ،۱

نفرانـد (بـدون مـهاجر یـن . درایـن ده ولایـت ازجملـه ۱۱۵واحـد اداری در ۸۲ واحد ان پشتون هـا یابـه تنهای زنـدگی میکننـد ، ویـا درموقعیـت اکـثریت قـرار داردنـد ، ویـا اینکـه جمعیـت قـابل ملاحظـه ی آنـها دران بودوبـاش میکننـد. حـال بـاید دوکتـور اقتصـاد خـود را بـه سـه نکتـه دیـگر هـم متو جـه نمـایم .

۱ – تعداد کـوچی هـا باسـاس نتـایج مرحلـه مقدمـاتی سـر شـماری ، انطوریکـه میر محمد صدیـق فرهنـگ ادعـا مینمـاید ۹۰۰ ، ۰۰۰ نیـست

بلکـه رقـم درسـت آن یکنیم ملیـون اسـت کـه در زمـان سـروی ایـن رقـم در حـدود ۲ ملیـون بـود . از دیـاد رقـم ۶۰۰ ، ۰۰۰ کـوچـی ایـن فیصـدی را از ۳۹ بـه ۴۳ بلنـد میبرد، بـاین تـر تیـب :

بسـاکنین ده ولایـت	۱، ۳۰۰، ۰۰۰
کـوچـی هـا	۱، ۵۰۰ ، ۰۰۰
مـهـا جـر یـن	۳ ، ۷۰۰ ، ۰۰۰
مجمـوع	۶، ۵۰۰ ، ۰۰۰

بـاتصحیح ایـن رقـم ادعـای دوکتـور فرهنـگ مبنـی بربلنـد بـودن احصائیه مولـف کتـاب افغانسـتان درپنـج قـرن اخـیر درمـورد پشـتون هـا بمقایسـه (منـابع جدیـد) بـاردیگر بـا طـل میـگردد، ایـن موضـوع بـدون شـک بـرای داکـتر فرهنـگ دردنـاک نیسـت ، ولی چـاره چیسـت ؟

۲- بعـلاوه همـین ده ولایـت فـوق الذکـر، پشـتون هـا درنیمـروز ، بـادغیس ، غوروتخـار هـم زنـدگی میکننـد . ایـا داکـتر فرهنـگ فکـر نمـی کنـد کـه بامحاسبه آنها در رقـم فیصدی مـا از دیـاد وارد خواهـد شـد .

۳- بـالاخره دوکتـور فرهنـگ بـا هموطنـان پشـتون مـا کـه در ولایـات کندهـا ر، ننگرهـار ، پکتیـا، هلمنـد ، زابـل ، لـوگر ، لغمـان وفـراه زنـدگي میکننـد در دوران جهاد ومقـاومت مـهاجر نشـده انـد وباسـتناد همـین منبـع مـورد اسـتفاده شما ، بار عمده دفـاع ازوطـن را بعـهده گرفتـه بودنـد چـه بـاید کـرد؟ ایـا فکـر نمیکنید کـه باشامل نمـودن انـها در محاسـبه نفـوس کشـور مـا فیصـدی بدسـت خواهـند آمـد کـه نزدیـک بـه فیصـدی گریگوریـان یعنـی بـین ۵۰ و ۵۵ باشـد ؟ یاشـاید هنـوز هـم فکـر میکنیـد کـه همـان ۳۹ فیصد پلیـاک وهمـان ۶ ملیـون غبـار کـه ۶ملیونـه دیـگر آن در انطـرف سـرحد زنـدگی میکننـد ، مـدار اعتبـار اسـت .!

استناد به ارقام پروفیسرلوبی دوپری نیز در این مقاله برای توجهه مولف دوکتور امین فرهنگ کمک نمیکنند، زیرا فیصدی ارائه شده توسط دوپری بالاتر از فیصدی مورد استناد صدیق فرهنگ است .از طرف دیگر فهمیده نمیشودکه امین فرهنگ چرا از این منبع یاداوری کرده است ، زیرا نه بگفته امین فرهنگ ((احصائیه جدید)) است ونه پائین تر از رقم فیصدی پلیاک . یادآوری این نکته هم ضروری است که دوکتور فرهنگ بازهم درین مورد اشتباه نموده است ، زیرا که به اساس ارقام ارائه شده توسط دوپری درکتاب اوبنام افغانستان (صفحات ۵۸- ٦۳) نفوس مجموعی کشور در حدود ۱۴ ملیون است ، درحالیکه داکتر فرهنگ صرف بذکر ارقام پشتون ها، تاجک ها ، ازبک ها ، ترکمن ها ، اکتفا نموده است ، وچون اصل متن رانديده اند ، مجموع همين ارقام راکه ۱۲،۵ ملیون میگردد . نوشته اند ، که رقم مذکور قابل تصحیح است. دوپری در اثر خود پشتون ها را ۵ ملیون ، تاجک ها ۳،۵ ملیون هزاره ۱ ملیون ازبک املیون ، فارسی ۰۰۰ ، ٦۰۰ ،براهوی ۱،۸۰۰،۰۰۰، ایماق ۰۰۰ ، ۲۰۰ ، ترکمن ۰۰۰، ۱۲۵ ، بلوچ ۰۰۰ ، ۱۰۰ ونورستانی ۰۰۰ ، ۱۰۰ واقوام پامیری ، جت ها ومغول ها را هر یک چند هزار نفر نوشته است . اما موصوف در قسمت کوهستانی ها ، کوجرها ، ولرغزها معلومات نداده است.

سالنامه جهان وکتاب واقعیات ۱۹۹۰ World-Almanac-and-Book-of- facts,1995

این منبع مورد استناد داکتر فرهنگ بمقایسه منابع قبلی مهم ترمیباشد زیرا که دست اند رکاران جریده امید بر اساس ارقام همین منبع فتوای ((مرگ برادر بزرگ.)) راصادرکرده اند . داکتر فرهنگ باار تباط همین منبع به توضیحات خود چنین ادامه میدهد ((داکتر اشرف زی سید،کاغذ از نشریه سالنامه جهان وکتاب حقایق ارقام ذیل را که همه مربوط سال ۱۹۹۲ میباشند، بارتباط نفوس افغانستان در مقاله خود تحت عنوان (ارقام واحصائيه هاى جديد در مورد افغانستان ، در شماره ۱۸۲ مورخ ۱٦ اکتوبر ۱۹۹۵ هفته نامه امید داده است : جمعیت عمومی نظربه تخمین سال۱۹۹۲ - ۰۰۰، ۹۰۰ ، ۱٦. گروپ اقوام به فیصدی : پشتون ۳۸ فیصد،تاجک ۲۵ فیصد، هزاره ۱۹ فیصد، ازبک ٦ فیصد، ۱۲فیصد سایر اقوام ایزاد نویسنده .))

برای اینکه سلسله این ارقام واحصائیه های ((جدید)) تکمیل گردد، قسمت بعدی آن ذیلاً درج میگردد: ((زبان های عمده : پشتو ۳۵ فیصد، دری ۵۰ فیصد، ازبکی (ترکیک) ۱۱ فیصد مذاهب سنی ۸۴ فیصد وشیعه ۱۵ فیصد.)) اولین مطلبی که بران بحث ایجاب میکند ، عبارت ((احصائیه های جدید)) درمورد کشور است . باین ارتباط میخواهم خاطر نشان نمایم که در نشرات بانک جهانی ، صندوق وجهی بین المللی وسایر نشرات بین المللی در اواخر دهه ۱۹۷۰ وشروع دهه ۱۹۸۰ درموارد ذیل معلومات مفصلی نشر میشد : نفوس ، ترکیب نفوس باساس سن وجنس ، نرخ بیسوادی ، توقع ومعلومات در موارد کمیت های کلی اقتصاد از قبیل حجم محصول غیر خالص ملی (GNP)، GDP، فیصدی اشتغال قوای بشری یانفوس مستعد بکار، عرضه پولی وارقام مربوط به بیلانس تادیات ، بشمول ذخایراسعاری کشور ، حجم کمک های خارجی به تفکیک انکشافی وعادی ، عواید ومصارف دولت وسایراحصائیه های خدمات اجتماعی (تعلیم وتر بیه وصحت عامه). این موسسات نه تنها از نشرات اداره مرکزی احصائیه وزارت پلان وبانک مرکزی برای نشر استفاده میکردند ، بلکه هر سال هیاتی ازطرف صندوق وجهی بین المللی (IMF) به همین منظور از کشور ما دیدن میکرد، وبامنامات مسئول وزارت های مالیه، پلان ، تجارت، وهمچنان بانک مرکزی، واداره مرکزی احصائیه تماس میگرفت.این تماس ها تا سال ۱۹۸۹ دوام نمود. در سال ۱۹۹۰هیات موظف صندوق وجهی بین المللی به سبب دلایل امنتی عوض کابل با نمایندگان موظف اداره مرکزی احصائیه،بانک مرکزی ،وزارت مالیه ووزارت پلان دردهلی جدید ملاقات نمود وبعد از ان سلسله این ملاقات ها نسبت بدست گشتن حکومت قطع گردید.

اگر چه بعد از دهه ۱۸۸۰ بانک مرکزی افغانستان بمشوره مشاورین روسی از نشر ارقام مر بوط به عرضه پولی ، حجم ذخایر اسعاری راگزارش نمیداد، وازنشر ارقام ومعلومات جلوگیری مینمود، باآنهم تاسال ۱۹۹۲ اسم کشور مادر نشرات بین المللی منجمله راپور انکشاف اقتصادی مربوط بانک جهانی ، وسروی اقتصادی واجتماعی جهان مر بوط صندوق وجهی بین المللی انعکاس میافت.بعد ازاین سال نام کشور ما درهیچ یکی از این نشرات ذکرنمیگردید، زیراکه درنتیجه حاکمیت اداره کابل(شورای

نظار ، حزب وحدت ، جنبش اسلامی وملی) وحرکت طالبان کابل دیگر به مجسمه بودایی میماند که تباهی کشور را خاموشانه تماشا مینمود . تنها معامله گران سیاسی هستند که درهمین حالت هم ، که ملت در حال جان کندن است ، در غم چربی میباشند ونوید « ارقام واحصائیه های جدید» رابمردم میدهند ، بدون انکه فکرکنند که بدست اوردن ارقام واحصائیه ها به سر شماری ها وسروی های احصائیوی ضرورت دارد، واجرای این کار یک امر فنی ودقیق است مخصوصاً درکشوری مانند افغانستان که با اقلیم های گونه گون وپراگندگی جغرافیوی که مشکلات زیادی با خود همراه دارد، واحصائیه گیری باید باپلان گذاری دقیق وبسیج نیروهای فراوان انجام پذیرد، وبرای این منظور باید منابع مکفی مالی موجود باشد ، در حالیکه مخصوصاً بعد از ۱۹۹۲ که دامنه جنگ ها به کابل کشاینده شد، ادارات کشور دیگر نه رسیدگی به امور راداشت ، ونه منابع وامکانات این چنین امر را در دسترس داشت . برای معلومات این هموطنان بی خبرکه متاسفانه باداشتن القاب داکتر و استاد هم فخر فروشی میکنند ، میخواهم همینقدر بگویم که اجرای یک سر شماری که درنتیجه آن « احصائیه های جدید» بدست آید ، تأمین وسازمان دهی هزاران نفر نیروی انسانی راکه بخش عمده تران باید دارای تحصیل متوسط باشند ایجاب مینماید برعلاوه این کار به صدها عراده وسایط نقلیه صحرایی ضرورت دارد ، وبرای تحقق آن باید ده ها عنوان کتاب رهنما ودستورالعمل تدوین وچاپ شده باشد . متأسفانه این امکانات نه در ۱۹۹۲ ، نه بعد ازکودتای ثور بین ما افغان ها وجود داشت ، ونه امروز وجود دارد . برعلاوه ، در ارقام سالنامه جهانی تنا قض ها وجود دارد باین معنی که بین کمیت های آ ن روابط منطقی وجود ندارد ، واصل امانت دراقتباس معلومات رعایت نشده.است که درینجا میخواهم به بعضی از این نواقص اشاره کنم .

- سالنامه جهانی اندازه نفوس کشور مارا در حدود ۹ ، ۱٦ ملیون درج نموده است . دراین ارقام مهاجرین افغان در ایران وپاکستان شامل نمیباشند.این رقم از نشریه سال ۱۹۹۲دایرة المعارف برتانیه اقتباس شده است ، ولی توضیحي که با رتباط همین رقم در صفحه ۵۳۸ آن تحت شماره ۵۰ درج است نقل نشده است . طبق این توضیح نفوس منذکره شامل مهاجرین در پاکستان و ایران نمیباشد . حالا

اگر این مهاجرین راهم محاسبه نماییم ، باز هم فیصدی ارایه شده تغییر میکند وادعای داکتر فرهنگ مبنی بر بلند بودن فیصدی مولف فرهنگ بمقایسه ((احصائیه های جدید.)) از اعتبار ساقط میگردد .

- سالنامه جهانی ارقام مربوط به ترکیب قومی نفوس کشور مارا از صفحه ۲۰۵ نشریه بنام کشور جهان (Country-of-the-World) که از طرف Gala-Research.Inc. در سال ۱۹۹۵ نشر شده است ، اقتباس نموده است . اولین نکته ی که دراین فیصدی ها توجه خواننده راجلب میکند ، همانا تخمین بلند فیصدی هموطنان هزاره ما در مجموع نفوس کشور میباشد . اگر تخمین سال ۱۹۹٦ رادرمورد نفوس کشور اساس قرار دهیم ، باید از جمله تقریباً ۲۵ ملیون نفوس در حدود ۷۵ ۴ (چار عشاریه هفتادوپنج ملیون) آن هزاره باشند . مطلب دوم این است که در همین نشریه فیصدی هموطنان شیعه ما ۱۵ فیصد نشان داده شده است درصورتیکه هزاره ها ۱۹فیصد جمعیت کشور را تشکیل دهند ، فیصدي هموطنان شیعه ما باید بیشتراز ۱۹ فیصد باشد ، زیرا بر علاوه هزاره ها ، فارسی وان ها ، قزلباشان وهم تعدادی از تاجک پیر ومذهب تشیع اند وتعداد هموطنان فارسی وان ما بر اساس تخمین سال ۱۹٦۳ لویي دوپری درحدود ۰۰۰ ٦ است، که در ولایات فراه ، هرات ، کندهار ، نیمروز ، وغیره سکونت میکنند . ممکن چنین تصور شود که چون یک تعداد هزاره ها سنی اند، مجموع عمومی هزاره ها یعنی هزاره های سنی وشیعه از اهل تشیع بیش تر باشند که تشکل شامل برهزاره های شیعه ، قزلباشان ، قسمی از فارسی وان ها وتاجک ها میباشند ، اما این تصور درست نیست به سبب واضحی که درجمله هزاره ها ممکن ده فیصد آن سنی باشند که هزاره های بادغیس یا قلعه نو ، یا خراسانی درآن درتعداد زیادتراند . اینها بر اساس تخمین جانتنا، در ۱۹۷۸ در حدود ۰۰۰ ٦۰ وبر اساس تخمین آ. جی. اسلانوف در ۱۹٦۹ در حدود ۰۰۰ ۵۵ بودند . درینصورت ارقام سالنامه جهانی تنها در صورتی صحیح بوده میتوانست که هموطنان هزاره سنی ما درحدود ۲ ملیون میبودند ، در حالیکه تعداد واقعی آن ها بین دوصد و دوصد وپنجا هزار نفر است.

- سالنامه جهانی گویندگان زبان های ترک نژاد یا ارال التايي را یازده فیصد نشان داده است وفیصدی هموطنان ازبک مارادر مجموع نفوس کشور ٦ فیصد ارائه نموده است . حقیقت این است که

تعداد هموطنان ازبک ما بیش تر از ٦ فیصد میباشد واین فیصدی با فیصدی هموطنان هزاره ما درمجموع نفوس کشور مساوی میباشد وتناسب گویندگان ازبکی با سایرزبان های التایی ٦ : ۵ نیست .

دایرة المعارف بریتانیکا درکتاب سالانه خود درسال ۱۹۹۷ تعداد گویندگان زبان های ترکی راپشرح آتي درج نموده است:

گویندگان زبان ازبکی	۲،۰۰۰،۰۰۰
گویندگان زبان ترکمنی	۴۰۰،۰۰۰
گویندگان سایر زبان ترکی	۴۳۰،۰۰۰
مجموع	۲،۸۳۰،۰۰۰

درینصورت بر اساس ارقام فوق فیصدی از بک ها در مجموع نفوس در حدود ۸ فیصد ، واز ترکمن ها بشمول سایر گویندگان زبان های ترکی در حدود ۳ فیصد است ، که باینصورت تناسب ۸ : ۳ درست میباشد .

بی اعتنا یی وهم بیخبری نشریه سالنامه جهانی یا منبع مورد استناد دوکتورمحمد امین فرهنگ تنها به همین مورد خلاصه نمیگردد . در همین متن یک صفحه ای نشریه سالنامه جهانی که با افغانستان اختصاص یافته نکات ضعیف وضد ونقیض بحدی زیاد است ، که اگر قرار باشد هر یکی آن باعلامه صلیب مشخص شود ، بدون شک به گورستان عیسوی ها شباهت پید ا خواهد کرد . معلومات این نشریه بر علاوه نفوس در مورد رقم محصول غیر خالص ملي (GNP) نرخ های تبادله ،وسهم سکتور زراعت در محصول غیر خالص داخلیَ نیز ناقص میباشد . حتی اصطلاحات وعبارات این نشریه هم معیاری نیست . اگر آن را در مقابل دو نفر طلبه علم اقتصاد بگذاریم تعبیر وانتباه انها ازان متفاوت خواهد بود. مطمین هستم که دوکتور امین فرهنگ این نشریه را ندیده است ، وتنها به نقل ارقام آن اکتفا نموده است (امید مورخ ١٦ ماه اکتوبر ۱۹۹۵) اگر ان رامیدید بعنوان استاد مضمون اقتصاد ملی و شخص وارد در ((مسایل نفوس)) و ((نفوس شماری)) حتماُ متو جه این نکات میشد .

دوکتور میر محمد امین فرهنگ طی یک مقاله ای که به ضمیمه جلد دوم کتاب افغانستان در پنج قرن اخیر چاپ شده خودرا (بحیث متصدی آرشیف افغانستان در پوهنتون بوخوم المان)) قلمداد مینماید که در ان تعداد ۷۰۰۰ . اثر علمی در باره افغانستان موجود

است. جالب است که همین متصدی ارشیف افغانستان در پوهنتون بوخوم در باره ترکیب قومی کشور مطلبی مینویسد ولی کتاب شهور Grappen-Afghan-DIE-Ethnichen نخوانده است ، با آنکه این کتاب بزبان المانی نوشته شده نه بزبان پشتو این کتاب درهمین مورد بمقایسه اکثر منابع مطالب مفصلی در بر دارد . ذیلاً تخمینات.مندرج این کتا ب بشکل توحیدی آن ذکر میگردد . ۳۰

منابع	پشتون	تاجک	هزاره	ازبک	ترکمن	ایماق	بلوچ
M.Kinbur	۷۰۰۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰	-
M.Aslanov	۶۰۰۰۰۰۰	۳۳۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰	-	-
Krave song	۷۰۰۰۰۰۰	۲ تا ۳ ملیون	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	۲ تا ۴ صد هزار	۲۰۰۰۰۰	-
L.duprec	۶۵۰۰۰۰۰	۳۵۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	۸۷۰۰۰۰	۱۲۵۰۰۰	۸۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
A.Janoata	۲۸۰۰۰۰۰ بدون مهاجرین	۳۶۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰	-
Janatasch	۶۶۰۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰۰	۱۱۰۰۰۰۰	۱۱۲۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰	-	-
Weekes	۶۲۱۴۰۰۰	۳۴۶۰۰۰۰	۹۳۲۰۰۰	۱۳۳۰۰۰۰	۳۹۹۰۰۰	۸۲۹۰۰۰	۲۰۷۰۰۰

اینکه در پایان کلام میخواهم بعضی از مطالب عمده آن را طور خلص ذکرنمایم . یکی ازموانع اساسی درپلان گذاری اقتصاد ملی، ارزیابی های پروژه های اقتصادی وتوزیع خدمات اجتماعی فقدان یک سیستم موثر احصائیوی بود. اگر چه طرح وتطبیق یک روش منظم طرح رشد وانکشاف اغاز گردید ، ولی طی ربع یک قرن درقسمت نفوس اقدامات مهم صورت نگرفت . از طرفی تثبیت نفوس از طریق اجرای سرشماری کامل نفوس بلحاظ مالی وفنی دشوار بود - یک مشکل این است که در دل کوه های صعب المرور هزاران ابادی منزوی وجود دارد، که دستیابی باآنها صرف نظر از جنبه مالی طاقت فرسا است . مشکل دیگر شمارش کوچی ها است که تقریباً دایم در حال حرکت میباشند وشمارش شان وقت و مصارف زیاد را ایجاد میکند. بهمین دلیل هم سروی دموگرافیکی سال ۱۹۷۲ اداره احصائیه مرکزی نفوس کوچی ها را در بر نگرفت . در سر شماری سال ۱۹۷۸ هم این معضله با مسایل حساس دیگر از قبیل شمارش زن ها در بعضی نقاط کشور طور جدی محسوس بود. باآنهم در دهه ۱۹۷۰ درزمینه اقدامات جدی صورت گرفت

ودر این اقدامات بعضی موسسات بین المللی همکاری نمودند . در اثر آن اداره مرکزی احصائیه عمدتاً بمعاونت تخنیکی ومالی اداره نفوس موسسه ملل متحد اولین پروگرام وسیعی را در جهت جمع آوری ارقام در مورد اندازه ترکیب نفوس از لحاظ سن ، جنس ، قومیت ، زبان و سایر مشخصات اجتماعی و اقتصادی نفوس روی ودست گرفت ودر مرحلهٔ مقدماتی آن یک تصویر نسبتاً واقعی از اندازه نفوس ، توزیع جغرافیایی و ترکیب آن بر اساس سن وجنس بوجود آمد ، اما کودتا ی ثور موجب ناکامی این پروژه گردید، بطور یکه اداره مرکزی احصائیه دیگر نتوانست قرار پلان ارقام ومعلومات احصائیوی در مورد مشخصات دموگرافیکی، اقتصادی واجتماعی نفوس جمع نماید .

در قسمت ترکیب قومی نفوس مونت ستوارت الفنستون اولین مولفی است که در باره آن بحث کرده. بعد از سقوط امپراتوری درانی وانعقاد معاهده ظالمانه دیورند هم نفوس افغانستان کم شد ، وهم در ترکیب قومی آن تغییر وارد شد . مهاجرت ها از انطرف دریای آمو در ترکیب قومی نفوس هم تغییر قابل ملا حظه ی بوجود اورد و تعداد تاجک ها وازبک ها را در مجموع نفوس کشور محسوس تر نمود . باوجود تمام این تغییرات بحث روی موضوعات قومی نزد افغان ها تادهه ۱۹۷۰ مهم نبود . تنها عده ای معدودی از مولفان افغانی به این موضوع تماس گرفته اند ، ولی نوشته های شان در اصل برای معرفی افغانستان وآنهم بزبان انگلیسی بود ، مثل اثار عبدالرحمن پژواک و پروفیسر محمد علی ، سابق استاد پو هنتون .ازجمله محققا ن خارجی خارج مارکنسترن ، وارتن گریگوریان ولویی دوپری با ین مو ضوع علاقه نشان دادند ، گریگوریان ، وهمچنان ارنلد فلیچر ، مولف کتاب افغانستان ، شاهراه فتوحات ، فیصدی پشتون ها را در مجموع نفوس کشور ۵۵ نشان داده اند.اما درحلقات چپی کشور تنها ارقامی که طرف علاقمندی خود شان بود ، بازار پیداکرد. رساله ی بنام نظام اقتصادی واجتماعی افغانستان بقلم ا پلیاک ازجمله همین اثار تبلیغی بود که در دهه های ۱۹۶۰ و۱۹۷۰ بر قضاوت محافل چپی تاثیرات نافذی وارد نمود . میر غلام محمد غبار بر اساس ان فیصدی پشتون ها را در مجموع نفوس کشور کمتر از رقم واقعی ان نشان داد . به تعقیب او میر محمد صدیق فرهنگ این موضوع رادر کتاب خود آب وتاب داد. بعد از کودتای ثور این موضوع

ابعاد جدیدی کسب نمود. دراین دوره ازیک طرف حکومت پرچمی به پشتیبانی روس ها برای سرکوب نمودن مقاومت ازفکتورهای قومی استفاده مینمود وهم ازطرف آن و هم از جانب حلقات ستمی در تنظیم های جهاد ی درحق متصدیان سابق کشور دشنام دادن شدید شد. آنها نه تنها برای برحق جلوه دادن خط های فکری خود معایب سیستم سابق رابرجسته مینمودند بلکه بااینموضوع واضحاً جنبه قومی هم میدادند وپشتون ها را ((مسئول بدبختی مردم میدانستند.)) یکی از پیشقدمان این حرکت میر محمد صدیق فرهنگ بود ، که برای گرم نگهداشتن معرکه پهلوی مطالب غرض آلودخود ، ارقام وحجت های جمعیتی رابرخ پشتون ها کشید. وی باین فکر غلط بود که پشتون ها بلحاظ عدد هم در موقعیتی نیستند که ما عناصر فرهنگی ، موسسات قومی وهویت آن ها را در تشکیل ملت واحد مهم بشماریم. اوهچنان مخالفت خودرا با زبان پشتو و رسمی شدن آن اعلام کرد. این نظریات واستناجات فرهنگ بخصوص از طرف ستمی ها وفیدرالست ها با علاقمندی خاص استقبال شد و انها از ان ها در راه ارمان های تجزیه طلب خود که از طرف قدرت های خارجی بخصوص ایران تحریک وحمایه میشود، استفاده میکردند. آنها دراین راه تا حدی پیش رفتند که ارقام را بنام ((احصائیه جدید)) که غالباُ ساخت خود شان بود ، ازجیب های خود بیرون نمودند . امروز طرح مضر دولت فید رالی درکشور ما در نوشته های شان مقام خاصی دارد اما طوریکه دراین اوراق دیده شد استنباطات ونظریات شان درین مورد درست بوده نمیتواند ومهمتر انکه در این اواخر واقعیت های کشورانها را باطل ثابت نمود .

منابع

۱ – میری کلفورد، کشورومردم افغانستان، نشرکرده ، لین کوت، فلادلفیا، ۱۹۲۳، ۴۱

۲ – نویسندگان ومؤرخان اسلامی قبایل مغول راپیش وپس چنگیز خان در اوایل قرن سیزدهم عیسوی بنام تاتار یا دمیکردند . بعضاً این کلمه برای مغل ها وتاتار برده میشود .

۳ – فیض محمد کاتب ، سراج التواریخ ، جلد اول ، مطبعه کابل ۱۳۳۱ هجری قمری ، ۲

۴- محمد حسن کاکر ، حکومت وجامعه افغانستان ، دوره سلطنت امیر عبد الرحمن خان ، ۱۸۸۰ - ۱۹۰۱ نشر کرده پوهنتون دولتی تکساس در استین ، ۱۹۷۹ ، ۱۴۲ – ۱۴۵

۵ – دیود سی، مونت گمری ، ((ازبک ها در دو دولت)) درکتاب سرحدات قومی شوروی اسیایی ، تدوین کننده ویلیم کارگی ، نیویارک ، ۱۹۷۹ ، ٦٠

٦ – محمد جان شکوری ، عضو فرهنگستان تاجکستان ، جریده کیهان ، لندن ، ۱۹۹۴

۷ – سراج التواریخ ، جلد اول ، ۱۵۲

۸ – اید ورد آل ورت ، اسیای میانه ، ۱۲۰ سال حاکمیت روس ، نشر کرده پوهنتون د یوک ، ۱۹۸۹ ، ۹۳ – ۱۰۳

۹ – دایره المعارف بریتانیکا، کتاب سال ۱۹۹۷

۱۰ – نجیب مایل هروی ، تاریخ و زبان در افغانستان ، از انشارات بنیاد موقوفات افشار ،

۱۱ – جریده امید ، شماره ۲۴۷ ، ۳

۱۲ – دوکتور شادمان ، در مقاله تحت عنوان (انتحار بر لب گور) فارسی را زبان مقدس خوانده است .

۱۳ – کانستل بوتول ، اضافه جمعیت ، مترجم حسن پویان ، انشارات چاپ بخش ، ۱۳۷۰ ، ۱٦۴

۱۴ – در باره بیان مفصل کوچی گری ومساله اسکان در قرن نزدهم در افغانستان مراجعه شود به کتاب حکومت وجامعه در افغانستان، اثر یاد شده ، ۱۲۳ ، ۱۳۵

۱۵ – عبد الصمد حقجو ، ابزار تداوم وسلطه پشتون ها ، از انتشارات حوزه علمیه قم ، ۱۹۷۱ ، ۱

۱٦ – ایضاً ، ٦

۱۷ – ایضاً ، ۴

۱۸ – ایضاً ، ۱۰

۱۹ – جریده کیهان ، لندن ، ژوین ۱۹۹۷ ، شماره ٦٦۱ ، ۴

۲۰ – ایضاً

۲۱ – فصل ازادی گزارش مفصل از اولین سفر هیات بلند رتبه جنبش ملی اسلامی افغانستان به جمهوری اسلامی ایران ، نشر کرده ستاد استقبال ازهیات ، خزان ۱۳۷۱

۲۲ – مقدمه طرح قانون اساسی جمهوری فیدرالی افغانستان ، از انتشارات حوزه علمیه قم ، ۱۳۷۱

۲۳ – ایضاً ، ۲۵

۲۴ – حسین علی حاج کاظم یزدانی ، پژوهشی در تاریخ هزاره ، چاپخانه شهد قم ، ۱۳۷۲

۲۵ محمد حسن کاکر ، افغانستان مطالعه انکشافات سیاسي ، ، ۱۸۸۰ – ۱۸۹۶ ، چاپخانه عرفانی پنجاب ، ۱۹۷۱ ، ۱۶۰

۲۶ – یزدانی ، اثر یاد شده ، ۱۴۳

۲۷ – مناطق مرکزی افغانستان بلحاظ ساختمان جغرافیایی وخصوصیات فزیکی شش ولایت ذیل رادر بر میگیرد : بامیان ، ارزگان ، غور ، غزنی ، پروان و وردگ .مشخصات عمده آن عبارت است ازشرائط ناگوار، توپوگرافی ،کوهستانی بودن، عقب ماندگی اقتصادی وپراگندگی نفوس. این منطقه ۱۳۹هزارکیلو متروسیع بوده ودرسال ۱۳۵۸ درآن درحدود ۲،۶ ملیون مردم زندگی میکردند. پشتون ، هزاره ، تاجک وایماق گروپ های عمده قومی این منطقه میباشند .

۲۸ – در مورد تلفات جنگ افغان شوروی بلند ترین تخمین از داکتر صدیق نورزوي بوده که به ۱ ، ۷ ملیون میرسد. رجوع شود به مقاله داکتر نورزوی بنام ((مشاهدات ، ارزیابی، مسایل نفوس افغانستان)) مجله نویسندگان افغانستان ازاد (وفا) ، شماره ۳ ، ۱۹۸۸ ، ٦ – ۱۴

۲۹ – باساس تخمین ماریک سلی ونسکی پشتون ها ۸۴ در صد مهاجرین رادر پاکستان و ۴۰ در صد مهاجرین در ایران را تشکیل میدادند . رجوع شود به رساله موصوف بنام افغانستان، بربادی نفوس مجله اور بس (ORBIS) ۱۹۸۹، ۳۹ – ۵٦ .

30.Erwin Orywal, Die Ethnischen Grappen Afghanistans Wiesbaden, 1986, Dr. Ludwig Reichert Verlag.

پښتون، افغان، پټان

محمد معصوم هوتک

د نړۍ د اولسونو په ټولي کې پښتون ډېر لرغوني قوم دی او د زماني ډېري سړې او تودې پر راغلې دي ، د سترو يرغلګرو تاړاکونه يې ليدلي او مقابلې يې ورسره کړي دي او تر ډېرو سختو ازموينتونو سرلوړی او بريالي راوتلی دی. له تيرو څه کم شلو کلو راهيسې بيا دا قوم له يوه بنيادي ازموينت سره مخامخ دی چې لاتر اوسه هم پکښې ولاړ دي . دښمنانو يې د تاريخ ، ژبې او هويت د پايمالولو له پاره ناکام تلاښونه پيل کړي دي. زما د ليکنې موضوع ددغه قوم د پېژندنې په باب لنډې خبرې دي.

له څلورمې هجري پېړۍ راوروسته مورخينو د پښتنو بيان په څرګند ډول کړی چې تفصيل به يې وروسته راسي خو تر ميلاد تقريباً يوزر و پنځه سوه کاله مخکې موږ د هندي آريانو په ويدي سرودونو کې دپکهت پر نامه پيښيږو چې د زياترو خنيځ پوهانو په نظر پکهت د پښت معادله کلمه ده او زياتره افغاني پوهان د پښتون نوم هم له دې کلمې څخه راوتلی ګڼي.

مشهور يوناني مورخ هيرودتس (۴۸۴ ق م) د هخامنشيانو د بحث په ترځ کې د شاوخوا سيمې د اوسيدونکو په باب بيان لري ، د هغو د مشرانو نومونه راوړي او د کرو وړو په باره کې يې ږغيږي . نوموړي ليکي چې آرينان (Arians) د ميديانو (Medes) په شان غشي لري خو نور وسايل يې باختريانو (Bactrians) ته ورته دي. د ګندهاريانو جامې هم د باختريانو په شان دي ۱۰ په دې لړ کې د پکتيس (Pactyes) يادونه هم کوي او ليکي چې پکتيس واسکټونه

(cloaks) . ۲ اغوندي اومحلي ليندی او نيزې له خانو سره ګرزوي ۳ بل ځای د کوچيانو بيان راوړي چې دی ورته sagartians وايي او ليکي چې ددوی ژبه پارسيانو ته ورته د ه خو وسايل يې تر پارسيانو پکتيسانو ته نژدې دی ، اته زره اسونه لري . ۴

---

۶ دا ليکنه زما د هغې خبرنې لنډيزدی چې په ډيوه مجله کې په اقساطوخپره شوې ده.

د هیرودتس (Herodots) پکتیان د ټولـــو مورخینـــو پـــه اتفـــاق همدغـه ننـي پښتانـه دي (د تفصیـل لـه پـاره اسـلامي دایـرة المعـارف – لومـړی ټوک د افغـان بحـث وګوري) د پښتنـــو اصلـــي ټاټوبـــی یـــوه پراخـــه ســیمه وه چـې د ننـي افغانسـتان زیـاتره برخـې او د پاکسـتان شـمال شـرقي خـواوي پکـښې شـاملي وې. ددې پراخــې اورشـــو پخوانـــی نـــوم روه و. د تـــاریخ فرشته د بیان لـه مخـې روه هغـه سـیمو تـه ویـل کیـده چـې لـه سـوات څخـه دسیوی تـر ښاره اولـه حسـن ابـدال څخـه ترکـابل او کندهـاره پـورې غزیدلـې وې. ریـاض المحبـت د روه پـولي لـه ایلمـن یـاننبی هیلمنـد څخـه ترنشـقار، لـه براهـوي بلـوچسـتان څخـه ترکشـمیر پـورې ښودلي دي. پـه دې ډول پـه روه کـي د اصلـي افغانسـتان ټولي سـیمي شـاملي وې. ۵ لـــه تـــاریخي اســنادو څخـه داسې ښکاري چې پښتانـه د اسـلام پـه اوایلـو کـې لـه بـادغیس او هراتـه نیولې بیـا د غـور ترغـرو پـورې اودغـه راز پـه زابلسـتان، ګندهـارا او د ختیـځې پښتونخـوا پـه غزنیـو سـیمو کـې میشـته وو او هغـه د خوشـحال خـان خـټک خبره چې ((سر یې هـورې کندهـار لـم یـې دمغـار کـې و)) پـه پښتـو کلاسـیک ادب کـې د روه یادونـه زیاتـه شـوې ده.

اشرف خان هجري وایي:

قاصدان له روهه نه راځي مدت شو

سلام باد رارسوي منت یې تم دی

کاظم شیدا وایي:

په هندي ادا یې وکړې په ما چارې

زه شیدا په زړه ساده دروه افغان یم

پښتانـه پـه مجمـوع کـې نـورو اقوامـو د افغـان پـه نامـه بللـي دي. دوی خپـل خانونـه پښتانـه اوخپلـه ژبـه پښتـو بـولي. ددې کلمـې پـه بـاب پوهـانو بیلابیـل نظرونـه ورکـړي دي:خینودمهاباراتـه اسـواکا (Asvaka) تـه نـژدې بللـې ده. اسـواکا د ګندهـارا سـیمې تـه منسوبه کلمـه ده چـې د اس د سـپرلیو معنـا ورکـوي. خینـو دسانسـکریټ لـه اسـواغانه څخـه راپیـدا سـوی کلمـه ګڼلې ده چې معنـا یـې د سـورلیو ټاټوبـی (سـرزمین سـواران) دی. پـه دی ډول وینـو چـې افغـان هـم د خلکونـوم او هـم د سـیمې نـوم دی. ٦ داسې نظر هم شته چې اغوان پـه ارمني ژبـه کـې د غـرو اوسیدنکو تـه ویـل کیـده او دا نـوم پښتنـو تـه د ارمنـی ګاوندیـانو لخـوا ورکـړل شـویدی. ۷ البتـه

په ارمني ژبه اغوان د غرو اوسيدونکو ته وايي خو دا چې دا نوم دې په خاص ډول د افغانانو له پاره استعمال شوى وى . نوره څېړنه غواړي .
په اسلامي عصرکې به حدودالعالم بنايي لومړنى کتاب وي چې د افغان نوم يې ياد کړى دى (۳۷۲ ق). د ارواښاد علامه حبيبي په قول د حدودالعالم مولف په هغه خاى کې چې د پښتونخوا ښارونه لکه ګرديز ، لغمان او نور ذکرکوي په سول او بنيهار نومو خايو کې د افغانانو استوګنه ښيي او داسي ښکاري چې پښتانه په ښارو کې هم اوسيده او مشهور وو . ۸ تر دې يادونې وروسته نو د علامه ابوريحان البيروني په ګدون د غزنوي دورې د څينو ليکوالو او شاعرانو په اثارو کې د افغان او افغانانو بيانونه موندلاى شو . د غزني د دربار شاعر فرخى له نن څخه څه دپاسه زر کاله مخکې ويلي دي :
بګونه شل افغانيان دو پره وتيز چو دسته بسته بهم تير هاى بى سوفار
فردوسي په شاهنامه کې زابل ته نږدې د ((دشت خرګاه)) د اوسيدونکو په باب ډيرې خبرې لرې چې تفصيل به يې وږوسته ولولي او وايي:

چنين ګفت دهقان دانش پژوه
مراين داستان را زپيشين ګروه
که نزديک زابل به سه روزه راه
يکى کوه بد . سرکشيده به ماه
بيک سوى او دشت خرګاه بود
دګر دشت زى هندوان راه بود
نشته دران دشت بسيار کوچ
زاوغان ولاچين وکرد و بلوچ

د روښاني نهضت سترمخالف. اخوند درويزه ننګرهاري (۹۴۰ - ۰۲۸ اق)
په مخزن الاسلام کې د افغان او حتى افغانستان يادونه کوي دده خپله وينا داسي ده :
الحاصل هرکه ميخواهد که خودرا از بلاى هر دوجهان نګهدارد و در اسلام ثابت باشند ودرکفر نه افتند از پيران اين زمانه احتراز بکنند و مريد نشوند و الااحوال اورا پيش خواهد آمد چنانکه ديده ميشود درين ايام اکثر هرکه از افغانستان وبلاى که دران امده است از پيرى و مريدى در امده است .))۹

خوشحال خان خټک وايي:

د افغان په ننګ مې وتړله توره — ننګيالي د زمانې خوشحال خټک يم

رحمان بابا وايي:

چې کشور د افغانانو معطر شي — د هر بيت مصرع مې زلفې د خوبان کړي

کاظم خان شيدا وايي:

په هندي ادا يې وکړې په ما چاري — زه شيدا په زړه ساده د روه افغان يم

د شلمې پيړۍ په سرکې د افغان نوم له افغاني ملت سره د مينې او په افغانيت باندې د وياړلو يوه نخښه شوه. زياترو منورينو له خپلو نومونو سره د افغان لقب هم کېښی دې نامه نو نور بوازې د پښتنو تمثيل نه کاوه بلکې د هر افغاني تبعه له پاره کارېدی.

د څه مودې راهيسې په خارج کې ځينې افغاني نشرات د ايرانيانو په پيروي ((دافغانستاني)) بېخونده کلمه کاروي چې په هيڅ صورت د افغانيت مفهوم نه افاده کوي. زما په فکر ددې کلمې رواج به افغانيت وياړلې صفت ته زيانمن تمام شي.

لکه مخکښې چې مې وويل د افغان نوم پښتنو ته نورو ورکړی دئ خو وروسته يې د پښتنو ليکوالو او شاعرانو په ليکنه او کلام کې رواج موندلی دئ خو پښتنو خانوته لل پښتون وبلی دئ اوله پښتونولي څخه يې د خپل ژوند له پاره د يوه وياړلي اجتماعي قانون په توګه کار اخيستی دئ او اخلي يې.

پښتنو ته د پټان لقب هم ورکړه شوی دی دا لقب د هند په پراخه سيمه کې منځ ته راغلی او پسې عام شوی دی. تر ايجاد وروسته يې د ريښې معلوملو له پاره ډول ډول توجيهات شوی دي په مخزن افغاني او له هغه وروسته په ځينو اثارو کې چې د مخزن افغاني اغيزه پر پرته ده، پټان د بطان اوښتی شکل بلل شوی دی او پر زيات شوی چې دا لقب د انحضرت ص له خوا قيس عبدالرشيد ته ورکړه شوی دی بطان يې د بيړۍ د ملاتير بللی دی. ۱۰

د ځينو په نظر د پټان د نامه ريښه په هند کې د پښتنو له لومړنی تاتوبي سره تړلې ده. فرشته ليکي: کله چې پښتانه د غور له غرونو څخه د هند سيمو ته وليږد يدل او د بهار ولايت په پټنه کې يې واړول هنديانو بيا دوی پټنی ته منسوب کړل او پټانان يې وبلل. ۱۱

مشهور ناروېژي ختيځ پوه، مارګنسترن، په پټان کې د پښتانه پښتان ريښه

د خیله بولي . ۱۲ د پټان توجیه چې هر راز وي ، زما د څیړنې موضوع نه ده زه دونه ویلای شم چې دا نوم په هند کې ایجاد سوی او د پښتنو اثارو ته یې لار کړې ده. حقیقت دادی چې پښتون ، افغان ، پټان دیوه قوم درې نومونه دي ، ملا عبدالباقي افغان وایي :

پټان قیس عبدالرشید زموږ بابا نومونې درې

د وحدت پیاله یې نوش کړه له مشرکه سو راپرې

د پښتنو ژبه پښتو ده . لکه د افغان نوم چې د غیر پښتنو له خوا دې قوم ته ورکړه شوی دی و دغه راز غیر پښتانه اقوام پښتو ژبې ته افغاني وایي دا نوم همدا اوس د تاجکو ، هزاره وو ، اوزبکو او نورو ورونو قومونو په عواموکې د پښتو ژبې له پاره کاریږي. په پښتو ادبیاتو کې یې هم ډیر وراندې مثالونه شته . د روښاني افکارو مبلغ شاعر ، دولت لواني ، وایي :

افغاني لفظ مشکل و لوست کېنې نه شه

ورته وشوه کننده دیارلس حرفونه

له افغاني لفظ څخه یې مراد پښتو ژبه ده. پښتو یوه سوچه اریایي ژبه ده چې د هندو اروپایي ژبو د کورنۍ د هندواریاني څانګې د اوستا په ښاخ پورې تړلې ده. د پټې خزانې له مخې یې د ادبي اثارو څرکونه د هجرت په دوهمه پیړۍ کې لیدلای شو په هر حال پښتو ژبه د یوه ژوندي قوم ژبه ده چې د نوي او معاصرادب ټولو اصنافو ته یې په خپله لمن کې ځاې ورکړې دي او په اصطلاح د سیالانو سیاله ژبه ده .

لکه د پښتانه د نامه په برخه کې چې د پوهانو نظریات بیلابیل دي ، دغه راز د پښتنو د اصل نسب په باب هم راز راز خبرې شوې دي : چا د بنی اسرایلو بقایا بللي او چا بل څه لیکلي. اسناد ښیي چې دې موضوع ته د لومړی ځل دپاره د زرمې هجري پیړۍ په شاوخواکې منظم کار پیل شوی دی.د مغول جهانګیرد دربارمنشي ، خواجه نعمت الله هروي نورزي ،دنواب خان جهان خان لودي په سپارښتنه او د سمانا د حاکم هیبت خان کاکړ په مرسته د مخزن افغاني په نامه یو کتاب په ۱۰۲۰ هجري قمري کې وکیښ .په دې کتاب کې د پښتنو د اصل و نسب په باب مفصله څیړنه سوي او د پښتنو قبیلو د روایتي شجرو چارټونه ترتیب سوي او په دې برخه کې شفاهي روایتونه په لیکلي توګه ثبت سوي دي. تر دې کتاب وراندې موږ پر همدې موضوع باندې کوم منظم اثر نه لرو څکه نو د نعمت الله هروي زیار په

خپل وخت کې يو نوښت دي او دمولف او د هغه د همکارانو هڅه دقدر ورده. مخزن افغاني دټولو هغو اثارولـه پاره د قوي ماخذ حيثيت لري چې وروسته په دې برخه کې ليکل سوي دي. په تاريخ مرصع ، خلاصه الانصاب، صولت افغاني شوکت افغاني، توزک افغاني، تواريخ خورشيد جهان، دپښتنوتاريخ اونوروکې دمخزن افغاني محتويات رانقل شوي دي.دغه رازخينوختيځ پوهانو لکه سرويليام جونز ، الکساندربرنس،اوهنري جورج راورټي هم دمخزن روايتونه نقل کړي دي.

دمخزن افغاني د روايتو لـه مخې پښتانه بني اسرايل دي. په بني اسرايلو کې د ساول (طالوت) لـه نسله ګڼل سوي دي . ساول دحضرت يعقوب (ع) په دوولسو زامنو کې د ابن اسرايلو پاچاو.دوه زامن يې وو چې ارميا او برخيانوميدل ، لور يې د حضرت داوُد (ع) ميرمن وه . برخيا د حضرت داوُد وزير او ارميا يې سپه سالار و د ارميا زوی افغنه نوميدئ چې د حضرت سليمان (ع) سپه سالار و اود برخيا زوی آصف نوميدی چې د وزارت منصب يې درلود . افغنه لـه خدای ځلوينښت زامن. ورکړل او آصف ته اتلس زامن د حضرت سليمان د وفات پر وخت د افغنه او آصف لـه اولادې دومره پياوړي قبيله جوړه سوه چې په ټولو بني اسراييلو کي يې ساري نه و. وايي چې بني اسراييلو د حضرت سليمان (ع) تر وفات وروسته د خدای نافرماني ته ملاوتړلـه ، خدای د بابل پاچا ، بخت نصر، پر مسلط کړ او د بني اسرايلو خيني قبيلي حجاز ته او خيني غورتـه مهاجري سوي ، حجاز ته د مهاجرو بني اسراييلو وروستي مشر خالد بن وليد دي چي د خينو پښتنو مورني نيکه بلل سوی دی او د غور د بني اسراييلو متاخر سری قيس دي .

ددې نظر يې لـه مخې د حضرت محمد(ص) په ژوند کې حضرت خالد ابن وليد (رض) خپل هغه ترېرونه چې په غور کې اوسيدل د اسلام دين ته راوبلل د غور پښتو يو وفد د قيس په مشري مديني منوري ته وليږه هورې يې د اسلام مقدس دين ومانه او په ايمان مشرف شول انحضرت (ص) پر قيس باندې د عبدالرشيد نوم کښېښود .

قيس د مکې د فتح په غزا کي برخه واخيستله او د بطان لقب يې وګاټه. حضرت خالد ابن وليد خپله لور ، بي بي ساره قيس عبدالرشيد ته په نکاح کړه. قيس لـه خپلو يارانو سره غورته راستون سو. د اسلام د

مبين د بن تبليغ يې وکړ او په ۴۰ ق يا ۴۱ ق کې مړ سو. دري زامن يې پاته سول چې سړه بن ، بيټ او غرغښت نوميدل. اوسنی پښتانه د همدغو دروتنو اولاددي .خوشحال خان خټک د همدې نظريې تر اغېزې لاندې ويلي دي چې :

پښتون له اصله سړه بني دی — يا غور غښتي دی يا بيټني دی

لودی غلجی دي د بيټني له لوره — په سړه بن پورې بيا کرلانی دی

داوُد هغې نظر يې لنډيز چې په مخزن افغاني کې د لومړي ځل له پاره ثبت سو، وروسته يې پلويان او مخالفين پيداکړل اوتر نونسمې ميلادي پيړۍ پورې د يوې مسلطې او منل سوې نظر يې په توګه وځليده. پلويانو يې پښتو ژبه د عبراني ژبې يو اوښتې شکل وباله اوسامي ژبه يې وګڼله. د نونسمې پيړۍ په لومړۍ نيمايي کې اروپايي پوهانو د پښتنو د بني اسراييليت نظريه ترپوښتنې لاندې ونيوله اوتراوږدوتاريخي اتنيکي او ژبنيو څېړنو وروسته دې نتيجې ته ورسيدل چې دا نظريه پر پاخه تاداو ولاړه نظريه نه ده او افسانوي خوايې درنه معلوميږي. البته د تاريخ په څېړنو پراوو کې به د سامي اقوامو ځينې افراد او ګروپونه له پښتنو سره يو ځاي سوي او يکښې منحل سوي وي (اوسني سادات او تر هغه وړاندې مثالونه) ،خو حقيقت دادې چې پښتانه نسلاً اريايان دي او پښتو يوه سوچه اريايي ژبه ده .

پښتنو محققينو ددې نظريې د شنلو او څېړلو په نيامت د تورات د روايتاتو پر بنا اوږد تحقيق کړي دي او په نتيجه کې معلومه سوې ده چې :

د ساول (طالوت) په زامنو کې د ارميا په نامه هيڅوک نسته او زوی يې افغنه يو خيالي موجود دی . د ظفرکاکا خيل د وينا له مخې د افغنه نوم په ټول تورات کي نه موندل کيږي . ۱۳

- د ساول په زامنو کې د برکيا په نامه يو تن سته چې زوی يې آصف دي خو دا چې هغه دي د حضرت سليمان (ع) په وخت کې وزير مقرر سوي وي ، په تورات کې هيڅ راز اشاره نشته. فاضل استاد پوهاند عبدالشکور رشاد د (الدرس التام في التاريخ العام) په حواله ليکي (دشاول (طالوت) د پاچاکيدلوکال ۱۰۹۲ ق م او دمرګ کال يې ۱۰۵۶ ق م ښودل شوی دی او تر شاول وروسته حضرت داوُد (ع) د بني اسراييلو مشر وټاکل سو او تر ځلوېښت کاله واکمنی وروسته په ۱۰۱۶ ق م کال ومړ ... د پورتني ليکني په رڼا کې هم د درايت په حکم د مخزن افغاني دا ليکنه زړه ته نه لويږي چې وايي (برخيا او ارميا د ساول

دوه پس مرګي زامن وو اود هغو زامن آصف اوافغنه د حضرت داود وزیر او سپه سالار (رسول) دا خکه چې که موږ د برخیا او ارمیا زوکړه په ۱۰۵٦ ق م یا ۱۰۵۵ ق م فرض کړو نو د هغو د زامنو (آصف او افغنه) زوکړه که د پلرو په شل کلني کې پیښه وي نو آصف او افغنه باید په ۱۰۳۵ ق م یا ۱۰۳٦ ق م کې زوکړي او تر شل کلني په کم عمر کې د حضرت داود غوندي نومیالي پاچا له خوا د وزارت منصب دغه آصف او د سپه سالاري منصب افغنه ته ورکول له عقل و عادته لیري ښکاري . ۱۴

حضرت خالد بن ولید یو پیاوړي صحابي و. په اسلامي تاریخو کې یې د ژوند حالات بیان سوي دي مګر دده د هغه د عوت بیان هیڅ خاي نه سو موندلای چې دغور پښتنو ته به یې ورکړي او هغوي به یې د اسلام مبین دین ته رابللي وي. که دا خبرې فرض حال ومنو، بیا هم د خالد بن ولید په برخه کې د پښتنو د بني اسراییلیت دطراحانو څخه غلطي پیښه سوې ده. ددوي په نظر خالد بن ولید د امویانو په وخت کې د کابل والي و دحجاج بن یوسف له خوا چې د امویانو مشهور ظالم حکمران و، مرکزته وغوښت سو. خالد د حجاج له بیري مرکز ته نه ولاړ، په پښتنو قنوت له پښتنو سره یې خپلۍ وکړه او اوسني خالدي پښتانه چتې خپلي کسان دا نسبت ښکلېنو ته ورکوي، دده اولاده ده . باید وویل سي چې د کابل دغه والي خالد بن ولید نه بلکې خالد بن عبدالله القسري و. دغه خالد دیزید لمسی د عبدالله زوی و چې د عربو په بجیله قبیله کې د قسربن عبقر له اولادې څخه و او ددغه نسبت په واسطه یې خالد بن عبدالله القسري بولي په داسې حال کې چې د مخزن الغاني د روایت خالد د ولید مخزومي زوی او لقب یې سیف الله و. ده دکابل د والي په توګه وظیفه نه لرله د بني اسراییلیت د نظر یې له طراحانو څخه دادوه خالد نامي سره ګډ سوي دي .

- د بني اسراییلیت نظریه ښیي چې قیس په ۳۴ پښت افغنه بن ارمیا ته او په ۳۷ پښت ساول (طالوت) ته رسیږي . ۱٦ که اوسني پښتانه یوازې دافغنه له نسله وي نو ترقیس پورې دغو۳۴ نسلونو اولاده څه سول؟ هغوي خو هم باید پښتانه یا پښتنو ته نژدې قبیلې وي. موږ تراوسه پورې په کوم تاریخ کې د هغوي داولاد په باب څه نه دي لوستي . له قیس څخه تر نن پورې د ډېرو دقیقو شجرو له مخې ۲٦ پښته تاکل سوي دي په ۲٦ پښته کې په ملیونونو انسانان منشخ له راغلل ، په ۳۴ پښته کې خو به

هرومرو تر اوسني شمير زيات وي دا په ميليونونوانسانان چيري تري تم سول ؟

- د پښتو ژبې په باب علمي څيړنو دا خبره ثابته کړې ده چې پشتو سامي ژبه نه ده او لکه مخکې چې مې وويل دا ژبه د هندو اروپايي ژبو په کورنۍ اړه لري . دا څرنګه کيدلای سي چې قوم دې بني اسرائيل وي او ژبه دې اريايي وي . ۱۷

- پوهيږو چې ددې نظريې طراحان په مغولي واکمنۍ کې اوسيدل. په دې واکمنۍ (هند) کې تر پښتون د افغان کلمه ډيره مروجه وه د هغه وخت د پښتنو په نظر هم د افغان کلمه تر پښتون مقدمه ښکاريده خکه يې نو د ساول په کورنۍ کې د ارميا او افغنه افسانه وضع کړه. که دوی ته دا معلومه وای چې پښتون ـ پکهتون نوم تر افغان لرغوني دي هيڅکله به يې د ارميا پر زوی افغانه نوم نه وای ايښئ بلکه پښتون ته ورته نوم به يې ورکړئ وای.

مخزن افغاني د پښتنو د بني اسراييليت د نظريې تر وړاندې کولو وروسته ټولې پښتنې قبيلې او قومونه د بيټ ، سړه بن او غرغښت له لارې قيس عبدالرشيد ته رسولې دي. البته پښتانه ډير قوي شفاهي روايتونه لري او د هغو له مخې خانونه دغو درو څانګو ته رسوي . زما په فکرکه د قيس صحابي توب ثابت هم سي بيا هم دا درې نيکونه دده زامن نشي کيدلای او تراسلامی عصرډير وړاندې کسان دی خکه که مونږ دوی د قيس عبدالرشيد زامن و بولونو د ژوند زمانه يې بايد د لومړی هجري پيړۍ شاخوا وي يعنې په دغه وخت کې بايد پښتا نه د اجتماعي جوړښت له مخې د افرادو يا کورنيو په حالت وي. د قوم يا قبيلې تشکيل يې بايد ډير وروسته جوړ سوي وي او پردې خبره خو تقريبا اتفاق سته چې په دوو، درو پيړيو کې له يوه فرد څخه د زرګونو او لکونو افرادو زيږيدل ممکن نه دي خو تاريخ مونږ ته وايي چې د پښتنو ددغو درو نيکونو تر زماني دوی درې پيړۍ وروسته پښتانه د يوه داسې قوت په توګه موجود دي چې ستر پاچاهان حساب ورباندې کوي. د سبکتګين (۳٦٦ هجري قمري شاوخوا) غوندي پياوړي سلطان د خپل جنګي طاقت د پياورتيا او د خپلې پاچهۍ د ټينګښت په خاطر ورسره خيښي کوي او د زابل (زاول) د پښتنو د يو مشر لور خانته غواړي ۱۸ لوديان د ملتان په پراخه سيمه کې چې يوسل شل زره کلی لري ۱۹ دحميد لودي په مشري

د يو غښتلي سلطنت اساس ايږدي او سبکتګين يې پاچاهي په رسميت پيژني ۲۰ له دې ټولو خبرو څخه داسې نتيجه راوزي چې پښتانه د اسلام په صدر کې د افرادو په توګه نه بلکې د منظمو قبيلو په حيث موجود وو او د بني اسراييليت د نظر يې د طراحاتو دا خبره چې ټول پښتانه له قيس عبدالرشيد سره تړلي دي پر علمي تاداو ولاړه خبره نه ده .

اوس به د پښتون قوم خينې سترې څانګې د تاريخي اسنادو له مخې وڅيړو او وبه وينو چې ددې څانګو څرک تراسلامي عصر ډيرې وړاندې موندلای شو .

اودل - ابدال - اپتل - هفتل - يفتل

ابداليان د افغانستان په تاريخ کې ډيره مشهوره قبيله ده چې د معاصر افغانستان د جوړيدو له وخته يې د دوه نيمو سوو کالو په اوږدو کې واکمني د ټولو پښتنو له خوا منل سوې وه او د روسانو د غير مستقيم او بيا مستقيم تيري په نتيجه کې يې واکمني له مينځه ولاړه . ددې قبيلې زياتره مشاهير د افغانانو او ټولو پښتنو ګډ ملي افتخارات دي.

د ابداليانو د نامه ريښه هغې سپين پوستي اريايي قبيلې ته رسيږي چې په تاريخ کې يې د اپتل (Aptal) يا هفتل په نامه پيژنو. اروپايان دغه اريايي هپتاليانو ته سپين هونان (White.Huns) وايي . د هون ـ هان او ښتي شکل اوس په پښتو ژبه کې (خان) دئ چې خينې پښتانه يې د (خون) په بڼه هم تلفظ کوي . د اپتل قبيلې د څلورو سوه ميلادي په شاوخوا کې په باختراو تخارستان کې يو پياوړي دولت جوړ کړ، له ساسانيانو سره يې جګړې کړي او کتيبې يې د کندهار په شمال او ارزګان کې موندل سوي دي . ۲۱ عربو دې قبيلو ته هياطله ويل. تاريخي څيړني ښيي چې دغه سپين پوستي اريايان د اوسني افغانستان سيمو ته تر راتګ وروسته له پکهت (پښت) سره ګډ سوي دي . د افتاليانو ژبه چې پخوا هر څه وه له پکتيهانو سره له ګډون وروسته يو مخيزه پښتو سوی ده. ابداليانو ته د دراني لقب لوی احمد شاه بابا ورکړي دي. تراحمد شاهي عصر وړاندې يې ټولو تاريخونو نوم ابدالي يا اودالي راوړی دی .

د خينو ابدالي قبيلو د نامه څرک موږ ته په ډيرو لرغونو زمانو کې بريښي چې په هغو کې يوه الکوزي قبيله ده. د الکوزيو پښتنو ټاټوبی له لويه سره د ارغنداب ناوه ده ، د زابل ولايت په جلدک او د فراه په ولايت کې هم الکوزي ميشته دي . ارغنداب په تاريخي لحاظ د اراکوزيا

سیمه ده . د ق م څلورمې پېړۍ په دوهمې نیمايي کې چې مقدوني سکندر (تولد يې ۳۵۶ ق م) له اتيا زرو لښکرو سره د اسياپر لويه وچه بريد وکړ، دريم داريوش ته يې ماته ورکړه او هخامنشي سلطنت پايتخت يې وسو ، مخ يې پر اريانا ونيو. د هرات تر نيولو وروسته يې د هيلمند ناوه او ورپسې د اراکوزي ناوه د اراکوزيانو له سخت مقاومت وروسته فتح کړه . د ۳۲۹ ق م کال په دوبي کې يې د اراکوزي سکندر يې په نامه يوښار د اوسني کندهار په شاوخواکي جوړکړ. ۲۲ دغه اراکوزيان چې د ارغنداب پر غاړو يې د سکندر په وړاندې مقاومت کاوه بيله شکه د همدا ننيو الکوزيانواسلاف وو.

د اريايانو په لرغونو سرودونو (ويدونو) کې ۲۳ مور د ارغنداب په ناوه کې د پښي ، ډسه ، پراوته او بريسه قبيلو نومونه مومو چې له دوی څخه همدا اوس پښي په سيوی او کندهار کې سته ، بريسه په يقين سره د بړيڅ قوم نوم دئ ، پروټ د الکوزيو يو ښاخ دي ، د اپريديو نوم د اپاريتي په بڼه ثبت دي او په سليمانخيلو کې د ډاسو ډسه په نامه يو خيل سته . (۲۴)

ساک ـ سهاک ـ ساګزي ـ اسحاق زی

له تاريخي څېړنو څخه څرګنديږي چې د ساک قبايل د امو په شاوخوا کې اوسيدل او د ژوند زمانه يې تر ق م شپږ سوه کاله مخکې بلل سوي ده . وايي لوی کوروش د سيستان د فتح پر وخت همدغه ساکان د هغوي د ښو خدمتونو له امله (نيک کردار) بللي او نازولي يې دي . مرحوم علامه حبيبي ليکي چې دغه کوچي ساکان صحرانشين سول، د باختر په سيمو اود امو سيند په جنوب کې له پکهت يا پښت قبيلو سره ګډ سول. د ساکه نوم ددغو قبايلو په نومو کې خاي سو لکه په زابل کې سهاک او په هيلمند کې ساګزي. ساک او ساګزي پښتني قبيله ده چې له دې قبيلې څخه عبدالله محمد بن صالح ساګزي په سيستان کې د يعقوب ليث صفار پرخلاف پاڅون وکړ او مات سو (۲۵۹ هـ ق) . مشهور افغان پوه سر اولف که رو د کندهارا د ساک واکمنانو په نومونو کې خورا ډير پښتو مشابهتونه موندلي چې ګران لوستونکي يې په تاريخ مختصر افغانستان ۵۸ مخ کې لوستلای شي.

کله چې عربي فرهنګ پښتنو ته ننوت خورا ډېرې پښتو کلمې په عربي طرز او وروسته په پارسي بڼه وليکل سوې چې په هغو کې ساک په اسحق او ساګزي په اسحاقزي واوښتل. ۲۵

غرزي ـ غلزي ـ خلجي ـ غلجي

په پښتنو کې غلجي قبايل هم د شمير له مخې او هم په تاريخ کې د خپل ځانګړي نقش په خاطر د يادونې وړ موقعيت لري. دځلرمې هجري پيړۍ په سر کې له دې قبيلې څخه لوديانو په ملتان کې ديوې درنې پاچهي تاداو کښېښوو چې نيمه پيړۍ يې دوام وکړ چې د غزنوي سلطان محمود له خوا وروسته ورانه سوه (۴۰۱ ق). تر دې وروسته خلجيانو (غلجيانو) هم په هند کې د سلطنت ودانۍ ودروله (۱۲۰۶ ع) چې تقريبا ۳۲۸ کاله ولاړه وه. علامه حبيبي تراوږدو ژبنيو او تارخي څېړنو وروسته دې نتيجې ته رسيدلئ دئ چې خلجيان همدا غلجي افغانان دي چې له قديمه د غزني په غرو او رغو کې اوسې اود زاولستان پخوانې خلق دي او لسان خلجيه يې له شکه پښتو ژبه ده. ۳۶ د نهمې هجري پيړۍ په نيمايي کې لوديانو د دوهم ځل له پاره د شاهو خيل لودي سلطان بهلول په لاس د هندوستان په شمال (ډيلي) کې د يوه باعظمته سلطنت بنسټ کښېښوو چې تراليا کاله عدل وروسته د مغول بابر په لاس رنګ سو. تر بابر وروسته بيا ددې قبايلو (غلجيانو) خپلوانو، سوريانو، د سلطان العادل شير شاه سوري په همت په هند کې د پښتنو واکمنی ټينګه کړه تر هغه وروسته وينو چې په کندهار کې دحاجي ميرويس نيکه په قيادت ملي غورځنګ پيل سو (۱۱۱۹ ق)، پښتانه يې واکمنی ته ورسول ترانه ديرش کاله سلطنت وروسته د افشار نادر په لاس نسکوره سوه او تر دې وروسته بياله يو شمير هلو ځلو سره دې قبايلو سياسي واک نه دئ اخيستئ.

غلجي څوک دي ؟

دمخه تر دې چې د غلجيو په باب پر نويو څيړنو وغږيږم، لازمه بولم د هغې وجه تسميې يادونه وکړم چې ددغه قوم د نامه لپاره تراشل شوي ده او تريوې اندازې پخپله په پښتنو کې يې هم عموميت موندلی دي. ددغې وجه تسميې له مخې د غلجي نوم په اصل کې غلزوی دی او علت يې داسې بيان شوي دی چې د بيټ نيکه لور متو د

غور له یوه شهزاده سره ددوی په کور کې اوسیدلی ، پته مینه درلوده او د مخه تردې چې ددوی شرعي نکاح وتړله شي ، په منو کې د حمل نښانې څرګندې شوې ، مور وپلار یې تر معلوماتو وروسته نکاح وتړله او کله چې یې زوی پیدا شو غلزی (د غلا زوی) نوم پرکښیښود. داوجه تسمیه لومړی خل په مخزن افغاني کې لیکل شوي او وروسته نورو تاریخونو لکه خلاصه الانصاب ، تاریخ مرصع ، پښتانه د تاریخ په رڼا کې ، د پښتنو تاریخ ... کې نقل شوی ده تردې اندازې چې مرحوم محمد صدیق فرهنګ لاهم چې غلجیو په باب یې د نویو څیړنو په باره کې کافی معلومات درلودل په خپل الر افغانستان در پنځ قرن اخیر کې د غه وجه تسمیه تکرار کړیده .
البته د مرحوم فرهنګ دا یادونه د زیاترو محققینو په نظر د پښتنو سره د یو رازدښمنۍ ښکارندویې کوی چې په خواب کې یې پر نورو لیکوالو برسیره ښاغلي پوهاند دکتور محمد حسن کاکړ مفصله څیړنه کړي او دا نظریه یې یوه بې بنیاده خبره بللې ده . (وګورئ د مقالو په هغو مجموعه کې د پوهاند کاکړ لیکنه چې د پښتو او پښتنو په باب جعلیات نومیږي او په کانادا کې خو کاله خپره شویده.) ما هم ترخپله وسه د دیوه مجله دریم کال دریمه ګڼه کې پدې برخه بیان کړیدی. د پښتنو قومونو په باب نورې مضحکې وجه تسمیې هم شته او زمونږ استاد ښاغلي پوهاند عبدالشکور رشاد یې یو اوږد لست برابر کړیدی چې یوه برخه یې د حیات افغانی د پښتو ژبې په تعلیقاتو کې چاپ شویده.
د غلجیو دنامه په توضیح کې پوهان د نووڅیړنو له مخې تول په یوه خوله دي چې دانوم غرزي (کوهزاد) دي. غرزي یعنې د غرو خلک . علامه حبیبي د توماس چک له قوله وایي چې په لرغوني دري باختري کې Gar (ګر) غره ته وایي او د امو سیند د لوري خوا د غرنۍ سیمې اریایي اوسیدونکي غرچه نومیدل. غرڅه اوغرڅنې په ننۍ پښتو کې مروجې کلمې دي چې د غره مړونو ته وایي. غرزي کلمه ورو ورو په غلزي غلجي او خلجي اوښتې ده . غرد یوې لاحقې په توګه د پښتانه له نامه سره تړلې دئ عربو د غور پښتانه پاچهان ملوک الجبال بلل. دغزنوي دربار مشهور شاعر، ابوالقاسم فردوسي ، په خپل تاریخي شهکار، شهنامه کې د زابل په غروکي د افغانانو دیو مشراو پهلوان اوږد داستان لري. دامشر کک کوهزادنومیدي چې په قوي احتمال سره یې (غرزي کک ، غلجي کک) بللای سو. فردوسي په شاهنامه کې داسې وایي : ۲۷

چنین گفت دهقان دانش پژوه
مراین داستان را زپیشین گرو

که نزدیک زابل بسه روزه راه
یکي کوه بد ، سرکشیده به ماه

بیک سوی او دشت خرگاه بود
دگر دشت ، زی هندوان راه بود

نشسته در ان دشت بسیار کوچ
ز اوغان ولاچین وکرد و بلوچ

یکي قلعه بالای ان کوه بود
که ان حصن از مردم انبوه بود

مران حصن را نام مرباد بود
ازو جان نابخردان شاد بود

بد ژ در یکي بدکنش جاي داشت
که در رزم با اژدهاپای داشت

نژادش زاوغان سپاهش هزار
همه ناوک انداز و ژوبین گزار

ببالا بلند و به پیکر ستبر
به حمله چو شیر و به پیکار ببر

دورانش بمانند ران پیل
گه رزم چو شان تر از رود نیل

به نیرو جداکردي از کوه کمر
گریزان زرزمش بدي شیر نر

چو پیکار جستی زمردان مرد
زمردان بر اوردي ازگرز گرد

ورانام بودي کک کوهزاد
بگیتي بسی رزم بودش به یاد

هزارو صد و هژده اش سال بود
بسي بیم ازو در دل زال بود

داروانباد استاد احمد علي کهزاد په نظر د مرباد غر په فراه کې واقع دئ او(که نزدیک زابل بسه روزه راه) داسې تعبیر وي چې زابل پراخه سیمه ده او په دې خاي کې له زابل څخه مراد د هیلمند او ارغنداب غاړي دي. نوموړي استاد زیاتوي ((د شت خرگاه عبارت از سرزمین پهناوریست که علي العموم کوچي ها دران مستقر بودند و خیمه ها و غزدي ها و خرگاه هاي خود را در ان پهن دشت برپامي نمودند . راهی که بطرف هندوان رفته بود ،امکان دارد که از طرف جنوب در راه قندهار وچمن کویته جانب هند میرفته ، ولی امکان دیگر هم موجود است که راه مذکور از طریق قندهار و غزنه به مرکز کابلستان که در ان وقت حصه زیاد ان پیروان هندویزم بودند کشیده شده باشد . ۲۸

په شهنامه کې موږ پو شمیر نور بیتونه هم موندلای سو چې د کک کوهزاد هویت په مشخص کیدلای سي:

یکي گفت ای نامور پهلوان
دل کارزار و خرد را روان

نهنگ دمانست و شیر ژیان
به نیروي اوکس نبسته میان

نژادش ز اوغان سپاهش بلوچ
ابردشت خرگاه بگزیده کوچ

****

کک کوهزاد اژد های نراست | زکر شسب و ازسام جنگي تراست
دگر انـکه در کوه با ان دلیر | هـزاران جنگی همه هـمچو شیر
بمـردي فزونـند هر یک ز کک | بــود کـک زپیکار ایشان سبک
هـزاران سواران افغان گروه | ز لاچــین دلیران ابـر گرد کوه
ندارم درنگ امشب ایدر زکین | مگر سوی اوغان و خــرگه زمـین

******

سـوی دشت خرگاه تازیم زود | ز افــغان و لاچین بــراریم دود

د دښت خـرگاه موقعیـت مونـږ تــه دا راښیــي چــې دا د اوســنی زابـل او غزنی د پراخو دښتو سـره متصـل و چـې تـر نـن پـورې لاهـم د غلجـی کـوچیانو کـړدی پـورې پلنـې دي ، د شهنامې د متعـددو روایتـو لـه مخـې کـک کـهزاد افغــان ، د زابـل پـاچـا وه د دښت خـرگاه ښتانـه یـې عزیـزان و او پـه لښکرکـې یـې پـه زرگونـو اوغانــان شـامل وو چـې لـه دې ځرگندونـو څخـه ویلـی شـو چـې کـهزادهمداغرزی غلجـی دي. روایتـی شجرو د غـرزي پـه اولاد کـې د تـوران ، بولـر، بـارو، بـابو، درخــی ... نوموـنــه راښي چـې دا پخپلـه تراسـلامی اثـر ډیـر وړانـدې لرغونـي نومونـه دی . لـه دې څیړنـې څخـه داسـې نتیجـه راباسـو چـې پښتانـه اریـن نـژاد تـه منسوب ددې خــاوري بومــی انسانان دی . چـې وروسـته د تـاریخ پـه مختلفـو پړاوونوکـې د نـورو توکمونـو خلـک هـم ورسره یوځای شوي او داسـې پـه کـې منحـل شـوي دي چـې لـه بومـی پښتنوڅخـه یـې سـره بیلـوالی گران ښکـاري. ددوی ژبـه پښتـو لـه اریـايي ژبـو څخــه شـمیرل کیـږي . دهنـدو اروپـايي ژبـو لـه شـرقی شـاخه داوسـتا پـه گروپ پـورې تړلې ده ـ دا موضـوع اوس د بـو داسـې حقیقـت پـه تـوگه منـل شـوې ده چـې د ختیـځ او لویدیـځ پوهــان ورباندې متفقه الرایه دي او د تردیـد تکـی پـه کـې نـه وینـي .

لمن لیکونه

۱) د هیرودوتس تاریخ ـ اووم فصل ـ ٦٦ گنه ـ ۴۹۳ مخ ـ انگریزي ژباړه ـ دا یادابښتونه پياوړي مورخ پوهاند دوکتور محمد حسن کاکړ رالیږلې چې مننه ترې کوم.
۲) cloaks یو ډول بې لستونوجامې دي چې ارتې غاړې لري او ماد واسکټ کلمه ورته مناسبه ژباړه و بلله.
۳) دهیرو دوت هماغه اثر اووم فصل ـ ٦٧ گنه ـ ۴۹۳ مخ
۴) هماغه اثر اووم فصل ۸۵ گنه ـ ۴۹۷ مخ •
۵) کاکړ ـ پوهاند ډاکتر محمد حسن ـ افغان ـ افغانستان و افغانها و تشکیل دولت در هندوستان ، فارس و افغانستان ـ ۱۳ مخ ـ پېښور . ۱۹۸۸ م
٦) هماغه اثر ـ ١٦ ـ ١٧ مخونه
۷) هماغه اثر ـ ۱۵ مخ
۸) حبيبي ـ پوهاند عبدالحی ـ د پښتو ادبیاتو تاریخ ـ دوهم ټوک ـ ۱۵ مخ ـ کابل ۱۳۴۲ ش
۹) اخوند درویزه ـ مخزن السلام ـ ۲۰۷ مخ ـ دهلي ـ ۱۳۰۰ ق کال
۱۰) وګورئ پښتانه د تاریخ په رڼا کې ، خلاصه الا نصاب ، تواریخ خورشید جهان
۱۱) ظفر کاکاخیل ـ سید بهادر شاه ـ پښتانه د تاریخ په رڼا کښې ـ ۱۰۴ مخ ـ پېښور .
۱۲) تاریخ تلفظ صرف پښتو ـ د دوکتور روان فرهادي ترجمه ـ داستاد عبدالحی حبيبي له تعلیقاتو سره ـ لومړی ټوک ۲۱۱ مخ ـ کابل ـ ۱۹۷۷م
۱۳) ظفر کاکاخیل ـ سید بهادر شاه، پښتانه د تاریخ په رڼا کښې ـ ۳۵ مخ . پېښور.
۱۴) محمد حیات خان ـ حیات افغاني ـ پښتو ژباړه ـ دریم ټوک ـ تعلیقات ـ بامخ ـ کابل ـ ۱۳۷۰ ش .
۱۵) هماغه اثر ـ هماغه ټوک ـ تعلیقات ـ یج مخ
١٦) ظفر کاکاخیل ـ سید بهادر شاه ـ پښتانه د تاریخ په رڼا کې ـ ۲۵ مخ ـ پېښور .
۱۷) خيني کسان وايي داخبره ممکنه ده چې قوم دي بني اسرایل وي او ژبه دې هندو اروپایي وي او په مثال کې یې Yeddish ژبه راوړي دا ژبه د هندو اروپاي ژبو په جرمانیک ښاخ اړه لري اوبوه ډېره نوې جوړه سوې ژبه ده چې د Early German او Hebrew یو مخلوط دئ . نن ورځ د ایتالیا ، ترکیې ، هسپانیې ، شمالي افریقا او یوزیات شمیر امریکایي يهودان نه په پوهیږي. (وګورئ ؟ What is Jew_ ۱۱۷ مخ خلورم چاپ) دا چې ژب پوهانو په هندواروپایي کورنۍ پورې ترلي ده علت به يې غالبا دا وی چې پدې ژبه کې تر عبراني ژبې د جرمني ژبې مواد ډېر دي .

۱۸) حبيبي ـ پوهاند عبدالحي ـ تاريخ مختصر افغانستان ـ ۱۴۱ مخ ـ ۱۳٦۸ ش ـ د سازمان مهاجرين مسلمان افغانستان نشرات .
۱۹) رشاد ـ پوهاند عبدالشكور ـ لودي پښتانه ـ ۱۳ مخ ـ كابل ـ ۱۳۳٦ ش .
۲۰) تاريخ سلطاني ۲۳ مخ ، تواريخ خورشيد جهان ٦۷ مخ ، لودي پښتانه ۱۲ مخ
۲۱) حبيبي ـ پوهاند عبدالحي ـ تاريخ مختصر افغانستان ـ ۲۳۴ ـ مخ ـ ۱۳٦۷ ش
۲۲) هماغه اثر ۴۰ مخ
۲۳) ويدي سرودونه له نن څخه نږدې څلور نيم زره كاله وړاندې ويل سوي دي ـ ويونكي يې هغه اريايي قبايل وو چې د امو په شمال كې اوسيدل او خپله مينه يې اريانا ويجه بلله . اريايي مدنيت د ويدا په څلورو كتابو كې منعكس سوی دي چې نومونه يې ريګويدا ، سام ويد ، اتهروا ويد، يجور ويد دي ـ ريګ‌ويد يې په ټولو كې قديم دئ.
۲۴) حبيبي ـ پوهاند عبدالحي ـ تاريخ مختصر افغانستان ـ ۱۰ مخ
۲۵) ددغه راز بدلونونوري نمونې دادي صرود . سردسير ، جروم .ګرمسير ، مستنج . مستنګ ، سجستان ـ ساګزستان ، قهستان ـ كوهستان ، ميرواعظ، ميرويس ،لهوګرد . لوګر ، طوخي ، توخي ـ سفيد روان ـ سپيروان (په كندهار كې د يوه كلي نوم دئ) او نور .
۲٦) حبيبي ـ پوهاند عبدالحي ـ پښتو و لويكان غزنه ـ ٦۹ مخ ، كابل ، ۱۳۴۱ ش
۲۷) كهزاد ـ استاد احمد علي ـ افغانستان در شاهنامه ـ ۲۸۴ ـ ۲۸۹ مخونه ـ كابل ـ ۱۳۵۵ ش
۲۸) هماغه اثر ۲۸۷ مخ

د پښتو اصل او ريښه

حبيب الله تږی

کله چې سړی هغه روايات او نظريات راسپړي چې د پښتو داصل او ريښي په باره کې په مختلفو آثارو کې راغلي دي ، نو له راورتي سره دا خبره هرو مرو مني چې « د پښتو د ژبې د اصل او ريښې په باره کې هم د نظر اختلاف تر هغه نه کم نه دی لکه خپله د پښتنو داصل او نسب په باره کې چې دي.» ۱

پښتو چا د ديوانو ژبه بللې ده ، چا سامي ژبو ته ورکش کړې ده او چا په هندو ايراني ژبو پورې تړلې ده . چا د هندو ايراني ژبو د سترې ونې په هندي څانګه پورې مربوطه ګڼلې ده او چا يې په ايراني څانګه پورې . چا بيا پښتو اصلاً د ساکانو يا سيتيانو ژبه بللې ده او چا د هندو ايراني ژبو تر مينځ يوه مستقله ژبه او د اتصال کړی ګڼلې ده .

د تذکرة الملوک ۲ مؤلف وايي چې ځينې روايتونه پښتو دديوانو ژبه بولې . دي ليکي :

« ځينې روايتونه وايي چې افغانانو خپله ژبه له ديوانونه زده کړه ، ځينې نور بيا وايي دا د کسې دغره د اوسيدونکو ژبه ده .دافغانانودا عادت وو چې ددغو خلکو ښځې او لوڼې به يې تړې بوولې او ودونه به يې ورسره کول اوځکه يې نو پښتو ژبه ورنه زده کړه او خپله ژبه يې چې ابراهيمي [عبري] وه ، هيره کړه .» ۳

کوم مطالب چې د پښتو د اصالت په باره کې ځينې غربي مؤلفينو ليکلي دي ، په هغو کې هم بعضې د تذکرةالملوک له افسانوي روايت نه وروسته نه پاتې کيږي .

هنري راورتي ليکي :« د پښتو ژبې د افعالو او ضمايرو له خصوصياتو او ځينو نورو مشخصاتو نه داسې ښکاري چې دا يوه عجيبه او لرغوني ژبه او له هرې معلومې ژبې نه متفاوته ده .» ۴

راورتي وايي ددې خبرې دليل دادی چې پښتانه اصلاً د يهودو د لسو ورکو شوو قبيلو بقايا دي . دی وايي کوم وخت چې دا قبيلې د فلسطين په يهوديه کې اوسيدې هلته يې ژبه ديو شمير نورو قبايلو له‌لهجو سره ګډه شوه .کله چې دا قبيلې له خپل اصلي ملکه دهغوي دا اوسنی ملک افغانستان ته روانې وې ، په لاره کې يې ژبه د ډېرو نورو ملکونو له ژبو

سره هم ګډه شوه. څرنګه چې دغه د لارې په سر ملکونه اکثره غرني وو نو خلک يې په مختلفو درو کې پداسې ورو ورو قومونو ويشل شوي وو چه له بهر سره يې رابطه او مخابره نه لرله ځکه يې نو د هر قوم ژبې له نورو ژبو سره بيخي توپير لاره . راورټي په پای کې ليکي څرنګه چې د پښتو ژبې اساس همدغه ګډوده ژبه جوړوي نو له دې امله دايوه عجيبه او له نورو نه متفاوته ژبه ده . ۵

کله چې راورټي دخپل ګرامرپه مقدمه کې دپښتو اونورو ژبو په ارتباط غږيږي، د هغوکسانو نظريات ردوي چې وايي پښتو يوه آريايي ژبه ده او وايي ((پښتو زما په خيال دسامي ژبو په کورنۍ پورې اړه لري)) پدې پسې راورټي کوشش کوي دا وښيي چې پښتو هم په صوتي ، هم په صرفي او هم په نحوي لحاظ له عربي او عبراني ژبو سره تړلې ده . ٦

راورټي يو خيرک او د ډيرې وسيعې مطالعې خاوند محقق ؤ او له زړو ايراني ژبوپه تيره بيا زند سره يې دپښتونـژدې ارتباط پوره درک کړی ؤ. مثلاً يو ځای ليکي :

((نن له اباسيند نه سمدستي لويديځ پلوته داسې يوه ژبه ويل کيږي چې د عبارانو او ساختمان په لحاظ له هرې معاصرې ژبې نه بيخي فرق لري او په غالب ګومان له زند ، پهلوي او عبري نه راوتې ده او دا ژبه پښتو.... ده .)) ۷

خو څرنګه چې دراورټي مطالعه په زړو فارسي او پښتو اثارو کې ډيره پراخه وه او پدغو اثارو کې ، چې راورټي په ډير زيات اهميت ورته قايل ؤ پښتانه په مکرر او متواتر ډول بني اسراييل بلل شوي وو او خپله پښتنو هم دا روايت تائيداوه ، نو له دې امله دی تر پايه له سامي ژبو ، په تيره عبرې سره ، د پښتو د اصل او ريښې په نږدې ارتباط کلک ودريد او ورنه تير نه شو .

سر وېليم جونز، د بنګال د شاهنشاهي آسيايي ټولنې دموسسي رئيس ، له راورټي نه پخوا پښتو له سامي ژبو سره ورته بللې وه . جونز د بنګال د آسيايي ټولنې په مجله کې په هغې يوې لنډکۍ او بې درنګه تبصره کې چې ديوې تاريخي ليکنې په ارتباط يې وکړه ، وويل چې ((پښتو له کلداني ژبې سره ډيره زياته ورته ده .)) ۸

مکر د پښتنو د تاريخ او ژبې په شمير وتلو خيرونکو او د ژبنيو مطالعاتو مقتدر پوهانو له کلداني او نور وسامي ژبو سره د پښتو ارتباط په قاطعيت رد کړ او ويې ويل چې پښتو له اصله يوه اريايي ژبه ده .

کلا پروت لومړنی وتلی مستشرق و چې په کال ۱۸۱۰ کې يې د اسيايي ادبياتو د ارشيف په اول ټوک کې دا نظريه په صراحت رد کړه چې ګونډې پښتو له سامي ژبو سره تړلې ده . ده وليکل چې((د پښتو او سامي ژبو تر منځ نه په کلماتو کې اندکترين شباهت شته او نه په ګرامري جوړښت کې .)) ۹

منستوارټ الفنستن ، چې د پښتنو د ټولنې او تاريخ د مطالعې په برخه کې د ډېراوچت صلاحيت خاوند و ، په کال ۱۸۱۴ کې د پښتو او کلداني ژبې د ورته والي په باره کې د ويليم جونز خبره رد کړه او ويې ليکل چې ده دوه سوه او اتلس پښتو کلمې ديو شمير نورو ژبو له معادلو کلمو سره مقايسه کړې . خو ((له دې وونه يوې هم له عبراني او يا کلداني سره اندکترين شباهت نه لاره .)) ۱۰

يو بل انګريز مولف ، جان ملکم ، هم د فارس په تاريخ کې الفنستن ته ورته نظر څرګند کړ او ويې ليکل : ((د عبري او پښتو يا د افغانانو دمعاصرې ژبې تر منځ د نږدې والي هيڅ څرک نه لګيږي .)) ۱۱

د پښتنو د تاريخ ، ژبې اوادبياتو لوی محقق اوسترمستشرق، برنارډ ډورن ، هم په کال۱۸٦۳ کې وليکل چې((پښتو ژبه له عبری يا کلداني ژبې سره نه دګرامرپه لحاظ اندکترين شباهت لري اونه د لغاتو په لحاظ.)) ۱۲

دورن د پښتو منتخباتو په مقدمه کې هم داخبره وکړه چې ((پښتو له هيڅ سامي ژبې سره څه ارتباط نه لري .)) ۱۳

په يو بل اثرکې هم چې دهرې مځکې انجيل نوميږي اوپه کال۱۸۴۸ کې بيګسترخپورکړی دی ، د پښتو د ساميت نظريه په قاطع ډول رد شوې او ليکل شوی دی چه پښتو ((د سامي ژبو هيڅ خصوصيات نه لري.)) ۱۴

البته يوزيات شمير غربي مولفينو او د ژبنيو مطالعاتو پوهانو نه يوازې دا چې له ډېر پخوا نه د پښتو د ساميت نظريه رد کړې بلکه دايې هم په ډاګه کړې ده چې پښتو يوه هندو اروپايي ژبه ده .

بیا هم کلاپروت لومړنی غربي محقق دی چې پښتو یې یوه آریایي ژبه وبلله او دا عقیده یې په ډېره کلکه په ډاګه کړه چې ((پښتو بې شکه د هندو ـ جرمانیک ژبو د ستري ډلې یوه څانګه ده .)) ۱۵

د ژبنیو مطالعاتو ډېر لوی عالم پاټ (Pott) هم پښتو په قاطع. آریایي ژبه وبلله . لوونتال پدې ارتباط داسې لیکي :

((پاټ Pott چې بل دده په سویه ستر د فق اللغه عالم نه دی تیر شوی ، یوه شیبه هم پدې صرفه نه کوي چې پښتو د هندو اروپایي ژبو په کنار کې ودروي .)) ۱٦

دورن هم په کال ۱۸۴۷ کې د خپلو منتخباتو په مقدمه کې پښتو یوه سوچه آریایي ژبه وبلله او وېې لیکل چې((پښتو دهندو-فارسي ژبو په لویه کورنۍ پورې مربوطه ده .)) ۱۷

اما هر څومره چې د ژبې تاریخي. مقایسوي څېړنې زیاتره دعلم حیثیت غوره کاوه ، د ژبو په باره کې مطالعه هم هغومره دقیقه کیدله . د پښتو په برخه کې هم پوهانو یوازې پدې قناعت ونه کړ چې د هندو- ایراني ژبو په کورنۍ پورې مربوطه اریایي ژبه یې وبولي ، بلکه غوښتل یې داهم معلومه کړي چې ددغې لویې کورنۍ له کومې څانګې سره خاص ارتباط لري.

څرنګه چې په پښتو کې د هندو ایراني ژبې دلویې کورنۍ ددواړو ډلو خصوصیات دورایه او په وفرت موجود دي ،نو له دې امله چا پښتو په هندي ډلې پورې مربوطه وګڼله او چاپه ایراني ډلې پورې .

کوم غربي لیکوال چې پښتو یې لومړی ځل د هندوایراني ژبو له هندي ډلې سره مربوطه وګڼله هغه رابرت لیچ دی . لیچ په کال ۱۸۳۹ کې د بنګال د آسیایي ټولنې په مجله کې د پښتو ګرامر په باره کې یو مضمون ، چې په حقیقت کې په لویدیځ کې د پښتو ګرامر لومړنی طرحه ده ، خپور کړاو د هغه په مقدمه کې یې د پښتو اوسنسکرت داصواتو له یوې ساده مقایسې نه وروسته ولیکل چې ددغو دوو ژبو اصوات ښیي چې پښتو په قاطع ډول د سنسکرت بنه لري . ۱۸

اما چا چې پښتو د هندي ژبو د یوې ښایسته وسیعې تاریخي - مقایسوي مطالعې په نتیجه کې دهندو ایراني ژبو له هندي څانګې سره مربوطه وګڼله هغه رودولف هورنل دي. هورنل په خپل هغه اثرکې چې دګادي ژبو مقایسوي ګرامر نومیږي لیکي چې د هند شمال غربي سرحد

تر نهايي حدودو پورې پراکرت ژبې ویل کیږي .((خو له دې خاې نه ها خوا پښتو او کافري ژبې پرتې دي.)) دی خبرې ته دوام ورکوي اولیکي : ((ترومپ په خپلو هغو مقالو کې چې د پښتواوکافری ژبو په باره کې یې لیکلي دي ، له ګادي سره ددغو دوو ژبو نږدې والی ته توجه وراړولې ده ... مګر خبره له دې نه وړاندې خي او [دغه ژبې] ، خصوصا پښتو د مګادي پراکرت ژبې مسلم خصوصیات لري .)) ۱۹

هورنل پدې پسې له خینو ګادي ژبو سره د پښتو او نورستاني ژبو یوشمیرګډ خصوصیات او ممیزات په ګونه کوي او په پای کې لیکي :
((له دې نه څرګندیږي چې مګادي ، پراکرت او پښتو او کافري ژبې په لرغوني زمانه کې بیخي سره نږدې وې اوحتی یوه ژبه یې جوړوله وروسته سوراسیني ژبې دمګادي او د غو ژبو تر منځ واقع شوې او مګادي ژبه یې ورو ورو د شرق په لور بیخي لرې تیل وهله.)) ۲۰

په پښتو کې د هندي اریايي ژبو خصوصیات دومره بارز وو چې حتی فرانسوي لوی ختیخ پوهان جیمزډار مستتر هم په اول سر کې په خپل هغه اثرکې چې هند ته د فلالوجیکو مطالعاتو د سفر رپوټ نومیږي او په کال ۱۸۸۷ کې خپور شوی دی ، د هندوایراني ژبو په هندي ډله پورې مربوطه وګڼله.)) ۲۱

اما چاچې پښتو اول وار د هندوایراني ژبو د ونې له ایراني څانګې سره وتړله هغه شپلي ډیور دی . ده په خپل هغه اثر کې چې((د مقایسوي فلالوژی اجمال)) نومیږي او په کال ۱۸۵۳ کې خپور شوی دی ، پښتو اساسا ، د ایراني ژبو په کتار کې ودروله خو په عین وخت کې یې وویل چې پښتو ځانته خاص موقعیت لري . دی د ایراني ژبوپه بحث کې لیکي چې د افغانستان ژبه یعني پښتو هم په همدې څانګه پورې اړه لري خو((ځانته یې په یوه خاصه اوابتکاري طریقه انکشاف ورکړي دی .))۲۲

د ژبنیو مطالعا تو لوی عالم ، ماکس میولر،هم پښتو له ایراني ژبو سره مربوطه وګڼله. ده په خپل هغه اثرکې چې عنوان یې " په شرق کې د جګړې دمرکز ژبې " دی او په کال ۱۸۵۵کې خپورشو، ولیکل ((افغاني یادپښتنو ژبه دخپل ګرامرپه لحاظ د فارس د ژبو له ډلې سره تړلې ده.))۲۳

میولروروسته په خپل یوه بل اثر " د افغانانو ژبه " کې چې ، په کال ۱۸۶۲ کې خپور شو ، خپله خبره نوره هم تصریح کړه او پښتو یې دایراني ژبو په شرقي ډلې پورې مربوطه وګڼله او پدې ترتیب یې له " زند " سره ونښلوله . ۲۴

پاتې په کال ۱۸۳۳ کې اروپايي ژبې په پنځو کورنيو ويشي او پښتو اوفارسي دواړه يې په دوهمه کورنۍ پورې مربوطې ګڼي . ۲۵
اما ځينو پوهانو بيا پښتو د هندي او ايراني ژبنيو ډلو ترمنځ يوه خانته اومستقله ژبه بللې ده. ډاکتر ارنست ترومپ چه د خپلو ډيرو وسيعو ژبنيو مطالعاتو او څيړنوپه لړ کې يې پښتو ګرامر هم ليکلي دي ، پښتو د هندي او ايراني ژبو ترمنځ يوه د اتصال کړۍ بولي او ليکي :((پښتو کلمات مستقيماً له ګاونډيو پراکرت لهجو ، په تيره بيا پنجابي او سندي نه مشتق شوي دي ، د صرف او ترکيب د عمليې د ساختمان له نظره سندي ته بيخې زياته ورته ده. پښتو په تيره زمانه کې دمتعدي افعالوله نظره له سندي سره کامل مطابقت لري اويوازې د سندي ژبې پراساس تشريح کيدلی شي.مګر پښتو په هيڅ صورت کومه د پراکرت لهجه نه ده، بلکه يوه زړه مستقله ژبه ده چې له هندي آريايي ژبو دايراني ژبو کورنۍ ته دبدلون لومړنۍ مرحله ښيي اوځکه نو د دواړوخصوصيات اوممیزات پکښې څرګند دي، خوبيا هم دپراکرت خصوصيات زياتره پکې بارزدي. دپښتوداخصوصيت دهغې له جغرافيايي موقعيت سره هم اړخ لګوي .۲۶
پروفيسور اډيلنګ (M.Adelung) هم پښتو يوه خانته مستقله او خاصه ژبه وبلله ۲۷ او شيلي ډيورهم لکه څنګه چې ورانديې وويل شول، وايي چې ((پښتو خانته په يوه خاصه اوابتکاري طريقه انکشاف ورکړی دی .))
۲۸

ډورن خپله د پښتو په باره کې هم همدا نظر لري او وايي چې پښتانه ،نه دايرانيانو له پښته دي او نه د هنديانو ، بلکه داددغو دواړو سترو ولسونو ترمنځ يو مستقل قوم دی . ۲۹
جان ملکم هم پدې برخه کې ډورن ته ورته نظر لري او ليکي چې ((پښتانه له فارسيانو او هنديانو نه متفاوت خلک دي .)) ۳۰
اماد ټا خبره چې د پښتو د ژبې د اصالت د ټاکلو په برخه کې د کاني کرښه شوه هغه فرانسوي لوی عالم اوستر مستشرق جيمز دارمستتر دی . ده د خپل هغه درانه اوستر اثر په اوله برخه کې چې د افغانانو ولسي سندرې نوميږي او د پښتو عنوان يې د پښتو نخوا هاروبهار دی ، پښتو او زند په پوره تفصيل او ډير دقت سره مقايسه کړې او په پای کې دې نتيجې ته ورسيد چې پښتو له زند سره دومره نژدې ارتباط لري لکه نوې فارسي يې چې له زړې فارسي سره لري . پدې ډول دار مستتر ديوه

واقعي طالب العلم په حیثیت خپله پخوانی نظریه د نویو حقایقو په رڼاکې بدله کړه او پښتو یې په قاطع ډول د هندو ایراني ژبو د لویې ډلې د ایراني ډلې په شرقي ډلګۍ پورې مربوطه وګڼله او په ډاګه یې کړه چې پښتو زند ته بیخي نږدې یوه بله ژبه ده . خو پښتو د شمالي هندي ژبو عناصر هم په بیخي خلاص لاس او پراخه پیمانه کسب کړي دی .۳۱

مارګنسترن چې د پښتو ژبې په تیره بیا د هغې د تاریخي مقایسوي څېړنې په برخه کې له ډارمستتر نه راوروسته د ډېر اوچت صلاحیت خاوند دی ، د ډارمستتر نظر کاملاً تالیدوي . خو په عین وخت کې پښتو په شرقي ایراني ژبو کې د ساکانو لرغوني ژبې ته دومره ورنږدې بولي چې وایي پښتو له اصله ، غالباً ،یوه د ساکالهجه ده . دی خبرې نه دوام ورکوي او وایي چې البته ددې امکان نشته چې سړی دې ددغو دوو ژبو ډېر نږدې اړیکې تثبیت کړی . ۳۲ د مارګنسترن خبره خینې نور مؤلفینو هم ، اساساً ، تالیدوي . ۳۳

که سړی د مارګنسترن نظریه منـي او پښتو د ساکا یوه لهجه ګڼي ، نو معنا به یې داوی چه پښتو لږترلږه دوه رزه کاله پخوامعموله وه . ځکه دساکانومشران له میلاد نه تخمین سل کاله دمخه یعنې د (۹ ق م) په شاوخوا کې ، په ننی پښتونخوا کې مسلط شول او په پنځم میلادي کال کې یې سلطه پای ته ورسیده او پدې پسې یې ژبه هم لادرکه شوه .

اوس سوال دادی چې پښتو او ساکاخو ، اساساً ، دایراني ژبو په شرقي ډله پورې مربوطې ژبې دي ، نو پښتو دادومره قوي د هندي ژبو خصوصیات له کومه کړل ؟ دا سوال دوه احتمالي خوابونه لرلی شي . یوداچې پښتو له اصله یوه ایراني ژبه وه او د هندي ژبو ډېر زیات عناصر لکه څنګه چې دار مستتر او نور وایې وروسته ورداخل شوي دي . بل داچې پښتوله اول سره نه داسې یوه ژبه وه چې هم یې د هندي ژبو خصوصیات لرل او هم د ایراني ژبو. راځئ چې لومړی دا اول احتمال وڅېړو .

دیوه قوم ژبې ته دیوه بل قوم د ژبې په ډېره وسیعه پیمانه خصوصیات ، معمولاً هغه وخت ورداخلیدلی شي چې لومړی قوم ددوهم قوم تر ډېرې قوي او اوږدې سیاسي او ثقافتي سلطې لاندې راغلي وي. خو تاریخ شاهد دی چې د پښتو ملک په اسلامي عصرکې هیڅکله هم د هندوستان تردغه راز سلطې لاندې نه دی راغلی ، بلکه

پدې دوره کې ډير خله هندوستان د افغانانو او پښتنو تر سياسي سلطې لاندې راغلی او اساساً همدا کار په هند کې د اسلام او اسلامي ثقافت دخپريدو سبب ګرځيدلی دی . اما له اسلام نه وړاندې داسې يوه دوره تيره شوې چې په هغې کې د پښتنو ملک د هندوستان تر يوې قوي اوطولاني سياسي او ثقافتي سلطې لاندې راغلی ؤ. دادوره دموريا دکورنۍ دواکداري عصر دی چې د چندراګوپتا د واکدارۍ له سر نه (۳۲۳ ق م) پيل شوې او د آشوکا په مرګ(۲۲۷ ق . م) پای ته رسيدلې اونږدې سل کاله يې دوام کړی دی . په واقعيت کې همدا يوازينۍ دوره ده چې کيدی شي پښتنو ته د هندی ژبو خصوصيات په دومره وسعت اوقوت ورننوتي وي او ددې معنی داده چې پښتو بايد لږترلږه يوه دوه نيم زره کلنه او حتی تر هغه نه هم زره ژبه وي .اما کله که سړی هغه اول احتمال منې او داسې ګنی چې په پښتو د هندي او ايرانې ژبو خصوصيات ان داول سرنه موجود وو هلته نو بيا د ترومپ نظريه تقويه کيږي او پښتو د هندي او ايراني ژبو تر منځ يوه ډيره لرغونې د اتصال کړی يا په بل عبارت ددغو دووکورنيو ديو شمير ژبو دانشعاب منشا ګرځي.

ماخذونه

۱) هنري راورتي ، پښتو ګرامر،لندن،کال ۱۸۶۰ ، مخ ۱۷

۲) تذکرة الملوک دپښتنو تاريخ دی او راورتی دخپل ګرامر په مقدمه کې معرفی کړی دی.

۳) د راورتي ، پښتو ګرامر ، مخ ۸

۴) د راورتي ، پښتو ډکشنري پيښور، کال ۱۹۸۲، مقدمه ، مخ ۱۲

۵) همدا اثر ، همدا مخ

۶) راورتي ، پښتو ګرامر ،مقدمه ، مخ ۲۲ ۲۳

۷) همدا اثر ، مخ ۴

۸) ويليم جونز ، آسيايي مطالعات ټوک ۲ ، مخ ۱۷۶ کال ۱۷۸۴

۹) راورتي ، پښتوګرامر ،مقدمه ، مخ ۱۷

۱۰) منستوارت الفنستن ، د کابل سلطنت شرح او بيان اتريش،کال ۱۳۶۲، ـ مخ ۱۹۰- ۱۹۱

۱۱) جان ملکم ، دفارس تاريخ ۲ ، ټوک کال ۱۸۱۵ ، لندن ،مخ ۵۹۷

۱۲) برناد ډورن ، د افغانانو تاريخ ،يادداشتونه ، کال ۱۸۳۶ ، لندن،مخ ۶۵

۱۳) ډورن ، پښتو منتخبات ، مقدمه کابل،کال ۱۳۵۶ ، مخ ۲

۱۴) ايسيدورلو ونتال ، د بنګال د آسيايي ټولنې مجله ، کال ۱۸۶۰ ،ټوک ۲۹ ، مخ ۳۲۵ .

۱۵) راورتي ، پښتو ګرامر ،مقدمه ،مخ ۱۷

۱٦) لوونیتال ، مخکې یاده شوې خپرونه ، مخ ۳۲۵
۱۷) دورن ، پښتو منتخبات ، مقدمه ، مخ ۲
۱۸) رابرت لیچ ، د بنګال د اسیایي ټولنې مجله ، کال ۱۸۳۸ ، ټوک ۸ ،مخ۱
۱۹) رۆ دولف هورنل، د ګادي ژبو مقایسوي ګرامر، مقدمه کال ۱۸۸۰ ، لندن ،مخ ۳۳
۲۰) همدا اثر ، مقدمه ،مخ ۳۴
۲۱) جورج ګریر سن ، دهند د ژبو سروې ، ټوک ۱۰ ،کال ۱۹۲۱ ، لندن، مخ ۹
۲۲) شیلي ډیور ، د مقایسوي فلالوجي اجمال کال ۱۸۵۳ ، نیویارک ، مخ ۲۹۹
۲۳) ماکس میولر،په شرق کې دجګړې دمرکز ژبې کال ۱۸۵۵، مخ۳۲
۲۴) جورج ګریر سن ، دهند د ژبو د سروې ، ټوک ۱۰ ، مخ ۹
۲۵) لوونیتال ،مخکې یاده شوې خپرونه ، مخ ۳۲۵
۲٦) ډاکتر ارنست ټرومپ ، پښتو ګرامر ، مقدمه ،کال ۱۸۷۳ ،لندن، مخ ۱۲
۲۷) راورټي ، پښتوګرامر ، مقدمه ،مخ ۱۸
۲۸) د شیلي ډیور مخکې یاد شوی اثر ، مخ ۲۲۹
۲۹) دورن ، دافغانانو تاریخ ،یادداشتونه ، مخ ۷۲
۳۰) جان ملکم ، د فارس تاریخ ، کال ۱۸۱۵ لندن ، مخ ۵۹۷
۳۱) ګریر سن ، د هند د ژبو سروې ، ټوک ۱۰ ، مخ ۹
۳۲) جورج مارګنسټرن ، اسلامي دایرة المعارف ، ټوک ۱ ، مخ ۲۲۰
۳۳) اولاف کرو ، دی پټانز ،کال ۱۹۵۸، نیویارک ، مخونه ٦٦– ٦۸

ښاغلي بابي زرتښت اواوستا اوپه اوستايي دوره کې دپښتنوځرک

محمد حسن کاکړ

محترم لطیف جان بابي له مانه وغوښتل چې د هغه د يوه نوي اثر، زرتښت او اوستا ، په باب يوڅه وليکم .ما دده غوښتله ومنله سره له دې چې ډېر وخت شوي ما د لرغوني افغانستان د تاريخ په باب لوستنې نه دي کړي .۱

ښاغلي بابي د خپل هيواد د تاريخي او ژبنيو موضوعاتو په هکله څېړنې او ليکنې کوي . په دې باب يې يو شمير آثار هم چاپ کړي دي . په همدغه لړ کې يې د پښتو نومنبود نوی خپور شوي اثر دی. دده د زرتښت او اوستا اثر ديوې لړۍ کړۍ ده .

لکه چې له نامه نه يې ښکاري دغه اثر د زرتښت او اوستا په باب دي . په هغه کې د زرتښت هسکيدنه او تعليمات چې د اوستا په کتاب کې تول شوي دي د تاريخ په رڼا کې بيان شوي او د اشتقاقانو دعلم له نظره څېړل شوي دي . په پای کې يې اعلام يعنې هغه کلمې چې په متن کې راغلي په يوه لست کې پر هغو شکلونو کې راوړي چې هم په پښتو کې دي او هم په اوستا کې راغلی دي . ددغسې موضوعاتو په باب دا لومړنی اثر دی چې ما په پښتو کې او د پښتو له نظره لوستلي دی . په دې ډول دا اثر ابتکاري دي . خو څرنګه چې په هر ابتکاري اثرکې نيمګرتياوې وي ، په دغه اثرکې هم نيمګرتياوې ليدل کيږي . د زرتښت يا زرتښت او اوستا په باب څه ليکل په اصل کې يوګران کار دی . همداراز داروپا په هغو ژبو پوهيدل هم ضروري دي

۱- وروسته له هغه چې ماځپله ليکنه محترم بابي ته واستوله په هغې باندې يې دنورو منابعو او په خاص ډول دلاندې منبع له مخې يا نظر واچوه اوله سرنه تنظيم کره. زردتښتي تمدن، دماڼک چې دهاله په قلم. دغه کتاب چې په هغه کې اوستايي تمدن له لرغوني زماني نه ترا ۶۵ عيسوي کال پورې په عمده ډول داوستا او شاهنامې اويوناني ليکوالو دليکنو له مخې ليکل شوي دي. په ۱۹۲۲ کې داکسفورد پوهتون له خوا خپور شوی دی.

چې اوستا او هم هغه اثار پکې ژباړل شوي چې پخوانیو یونانیانو لیکوالو هم د زرتښت اواوستا او هم د اریایانو په باب راپېړي اینبي دي . البته دا یو ایدیالی حال دي او ایدیایي حال په اساني سره میسر نه وي . خوبو محقق په دغسې حال کې هېم لاس ترزني نه کښيني ، په خاي یې له دوهمو منابعو څخه استفاده کوي. بناغلي بابي همدغسې کړي دي. د زرتښت او اوستا په باب څېړنه دیو بل دلیل له مخې هم یوګران کار دي او هغه دا چې دهغو په باب لومړني منابع لږدي .

هغه څرمني چې اوستا پرې لیکلې شوې وه ، او په ثمرقند اوپرسي پولیس کې خوندې وې د مقدوني لوی سکندر د یرغل په وخت یاسوزیدلي او یا له مینځه وړل شوې دی . لکه چې د مخه وویل شول دزرتښت تعلیمات چې د هغه د پیروانو په سینو کې له یوه نسل نه بل نسل ته نقل کیده په پای کې د ساسانیانو په وخت کې غونډ او تالیف شول . د زرتښت دین هم د ساسانیانو او هم تر هغه دمخه د هخامنشیانو په وخت کې رسمي دین و .

داوستا مرکزي موضوعات زرتښت او د هغه تعلیمات دي . دهغه د پیداکیدو خاي اومهال په یقیني دول معلوم نه دی . د زیږیدو مهال یې له عیسوي میلادنه د مخه د شپږو سوه او زرو کالونو تر مینخ اټکل شوی دی . دې د سپي تاماګانو (Spitamas) په کورنۍ کې پیدا شوی دی. داوستا په یوه کتابګوټي یعنې یشت (Yasht) کې دی د سپي تامازرتښت (Spitama-Zarathushtra) په نامه یاد شوی دی په لاندې دول :

((چې دهغه په زیږیدو او د هغه په لویدو سره
اوبو او بوټو خوبني وښووله
چې د هغه په زیږیدو او لویدو سره
اوبه او بوټي دیر شول
چې د هغه په زیږیدو او لوئیدو سره
هر کلی وواییه
د سپیڅلي واحد تولو هست شویو
هرکلی دی وي چې زمونږ دپاره پیدا شوی
مذهبي لاربنود
سپي تاما زرتښت.)) ۲

د زرتښت پلار پوروشاسپه (Pourushaspa) بوول شوي ، او په پوروشاسپه [دبني اسپي زوی؟]اسپه کورنۍ ته منسوب و . د زرتښت د زیږیدو ځاي هم په باوري ډول معلوم نه دی .ویل کیږي چې هغه به د پارس ختیځه خوا کې د بلخ یا باختر کومه سیمه وي . دا چې په اوستا کې ددغې سیمې نومونه په کراتو راغلي دغه اټکل تائید وي .په دې برخه کې بله مونیده داده چې زرتښتي دین د اوومې پیړۍ تر نیمایي یعني د اسلام ترخوریږد پورې د پخوانۍ افغانستان یا اریانا یا ایریانا او پارس د خلکو دین و. بلخ ته د زرتښت د منسوب کیدو بل دلیل دادی چې اریائیان دمیلاد نه دمخه د یونیم زر او دوه زرو کالو نو ترمینځ په بلخ کې آباد شوي و ، چې لرغونو یونانیانو هغه د بکتریا یا باختر په نامه یادو ، او((برسیره پردې د ایران ۳ او هند په مذهبي لیکنو کې د سینونو اوخایونو عمومي یادوني څرګندوي چې افغانستان ددغه ستر لیږد وروستي پړاوو ، چې هلته د اریائیانودغه دوه ډلې سره یوځای شوې.)) ۴ بوه ډله یې په بلخ یاباخترکې پاتې شوه ، او بله یې له هندوکش نه واوښته او دهند په هوارو سیمو باندې میشته شوه. په هرحال ،زرتښت په بلخ کې ویشتا سپه پاچا.(King-Vishataspa) دربارته لار پیداکړه اودربار یې دپاچا په شمول په خپل دین واړو ه او له هغه وروسته دهغه دین په ټولې اریانا کې خپور شو . خو په پخوانۍ افغانستان کې د زرتښت ددین ترڅنګه چې زر به یې مبادي بیان شي وروسته بودایي دین هم ورو ورو رواج پیداکړ چې د هغه موسس بودا و. دهغه اصلي نوم سه درتا ګواتما و او وروسته په بودا باندې یادشو ، چې په سانسکرت کې د " روڼ شوی " معنی ورکوي . دی له میلاد څخه ۵۶۳ کاله دمخه په شمالي هند

۲ - دهاله ، زردبتي تمدن ، بادشوي الر فسخ ۴۲ دبخدي دواکمني کورنۍ بو جنرال سپیتامنز(spitamenes) نومیده . دی غالباً داسپه له کورنۍ څخه و په هر حال دې دخپلو سورو جنګ سالیو په ملګرتوب له مقدوني سکندر سره تر ډیره وخته پورې وجنګیده ترڅو په پای کې په سغدیانه کې دماساګیتانو له خوا، چې دساکانو یو خیل و، ووژل شو. اریـن ، دسکندر فتوحات ، دسلکنورت ترجمه ۱۹۵۸، مخ ۲۳۲

۳ - لیکونکي دهاله دنورو ایرانیانو په شان ، پخوانۍ افغانستان یا اریانا په ایران کې شامل ښودلی دي. خوداسمه نه ده او ددغې لیکنې په پای کې یې ناسموالی بیان شوی دی.

۴- دهاله ، دزرلښتي مدنیست ۲۱.

کي په پوې واکمنې کورنۍ کې پيداشوي و . په افغانستان کې دباميان دوه لوی بتان او دهغو په شاوخوا کې څو زره سمڅې د بوديزم ځرګندې علامې دي. هندويزم خو ددغو دواړو دينونو دمخه وروسته له هغه چې د آريانيانو يوه ډله دهند په هوارو ځلګو باندې ميشته شوه تکميل شوی و.

د همدغو اديانو او هم په چين کې د کنفيوسيوس ددين او په لويديځې اسيا کې دموسويت او عيسويت او وروسته داسلام ددين د هستګيدوله امله ده چې ديني او اخلاقي ارزښتونه د ختيځ دولسونو د کولتورو نو مهم عنصر تشکيلوي او هغه دوی د نړۍ له نورو ولسونو نه متمايز کوي. اسيا دنړۍ ټولو سترو دينونو ديه وچه ده .

د زرتښت دين ، يا په دقيق ډول د هغه فکري او عقيدوي سيستم د لرغونو اريانيانو يعني دويدي دورې د اريايانو له عقايد وڅخه الهام دی چې شروع يې د ځلورو ويداګانو په جمله کې له ريګويدا نه کيږي . د زرتښت تعليمات داوستاپه کتاب کې ټول شوی دی او اوستا ټولو هغو ليکنو ته راجع کيږي چې د زرتښت او د هغه د پيروانو له خوا رامينځ ته شوی دی . همداراز اوستايا زند اوستاهغې ژبې ته هم راجع کيږي چې دهغه تعليمات پکې بيان شوي دي . خو د اوستا کلمه په دغو ليکنو کې نه ده راغلې . هغه د لومړۍ ځل لپاره په پهلوي ژبه کې ذکرشوي ده .هغه نوم هم معلومه نه دی چې زرتښت يا د هغه پيروانو به د زرتښت تعليماتو دپاره په کار کړي وي. همداراز د هغې ژبې نوم هم معلوم نه دی چې دوی پرې ګړيدل او ليکنې يې پکې کړي دي داوستا کلمه هم راز راز تعبير شوې ده . په غالب احتمال چې هغه به دويد (vid) له فعل له اخيستل شوی وی چې معنی يې " پوهيدل " دي په دې ډول د اوستا معنی " علم " يا "عقل " کيږي. ۵°دويدا کلمه چې دسانسکرت کلمه ده او معنی يې علم " يا " مذهبي علم " دی هم د ويد له کلمې نه مشتقه شوې ده . د اوستا ژبه د سانسکرت له ژبې سره نږدې ده. لومړنۍ يې د لرغونې اريانا او وروستنۍ يې د لرغونې هند ژبه وه . داوستا کلمه د لومړی وار دپاره په پهلوي ژبه کې راغلې چې هغه په

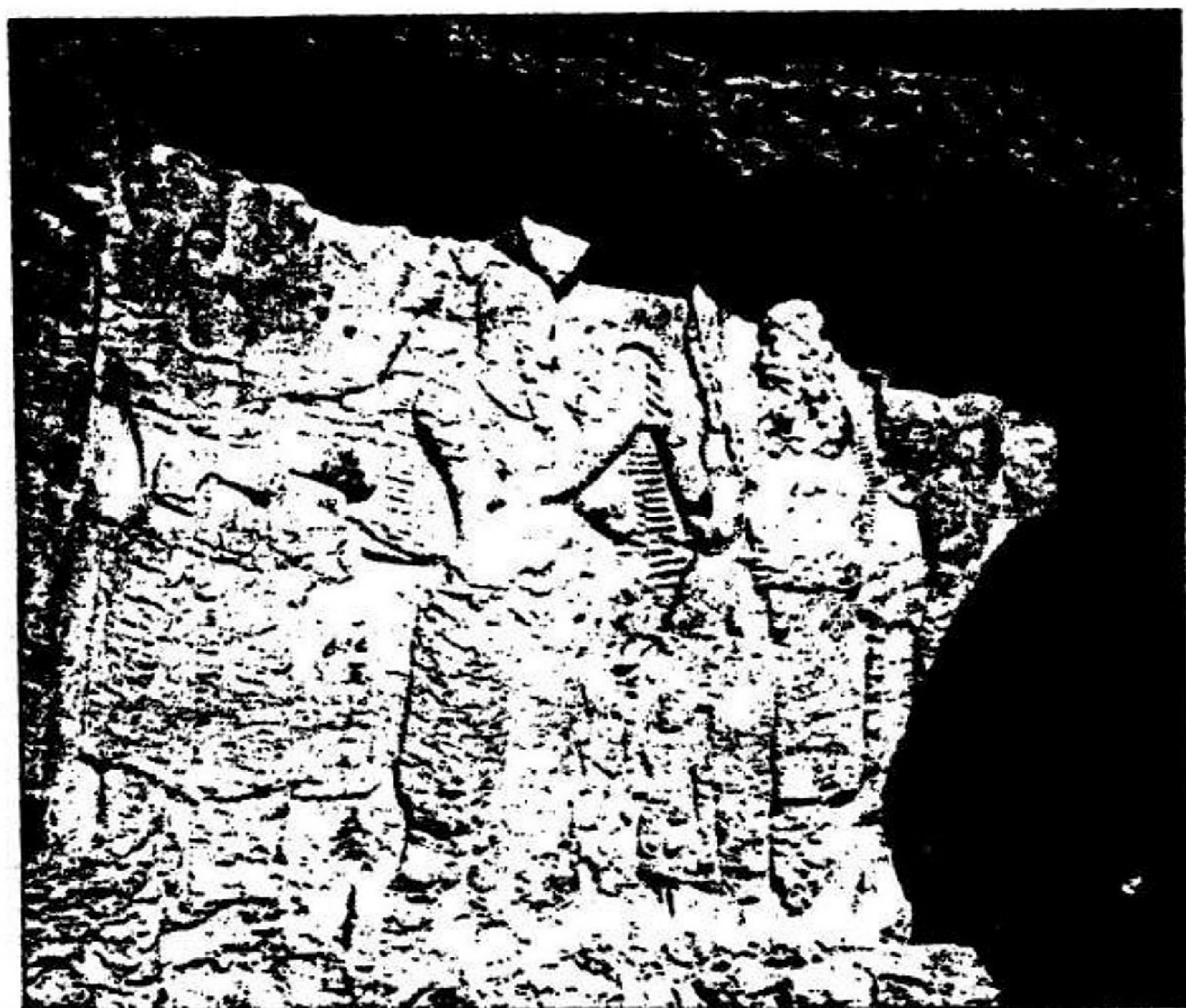
۵° دهاله زرتښتي تمدن . ۳۸

پارس کې لـه زرتـښت نـه پنځلس پېړۍ وروستـه رامینځتـه شـوې ده .٦ اوسـتا پـه پـهلوي کـې د اوسـتاک (Avistak) یـا اوسـتاک وزنـد (Avistak-u-Zand) په بنوراغلي ده او زند پـه پـهلوي کـې د تفسیر معنـی لـري . پـه دې ډول زنـد داوستا تفسیر کیږي . دغـه برخـه د زنـد اوسناپـه نامـه تراوسـه هـم د زرتـښت په پیروانو کـې پـه اوسـني ایـران او هنـد کـې ژونـدی ده. پـهلوي پـه ارامـي الفبا کې له نبي نـه دکـین پـه لـورې لیکلـې کیـده. او ارامـي الفبا پـه اصـل کې سامي الفبا وه چې لـه میلادنـه اتـه سـوه کالـه رومبـی یـې د ایـران شـمال لویدیـځ تـه لارموندلـې وه . ارامـي همـداراز د شـمال - لویدیـځ سـامي ژبـو یـوه څانـګه وه چې پـه ختیـځې ارامـي او لویدیـځي ارامـي بـاندې ویشـل شـوې وه.

اوسـتا د څلـورو لـړو ډیـر ورو ټوکـو مجموعـه ده ، هـر ټوک یـې پـه بیـل مهال کې منیځ تـه راغلی لکـه هندویزم چـې پـه پیړیـو پیړیـو کـې تکمیـل شـوی دی. د اوسـتا یـو څـو ورې برخـې بیلـې دی او هغـه د کمکـی یـاخرده اوستا پـه نامـه یادیږي. پـه اصل کـې د اوسـتا ژبـاله برخـه لـه مینځـه تللـې ده . او هغـه څه چـې پـه پـهلوي کـې داوسـتا پـه نامـه تول شـوی دی د اصلـي اوستا یـوه برخـه ده. پـه هـر حـال اوستاهم د ویداګانـو پـه شـان مذهبـي سـندرې دي او دڅلـورو ټوکونـو نومونـه یـې دادي : یشنـا (Yasna) ، وسـپرید (Vispered) ، یشـتونه (Yashts) او وندیـداد (Vendidad) . ددغـو توکونوتـر ټولـو مـهم یـې یشنـادي او ګاتـا ګان (Gaths) د هغـه لرغونـې برخـه ده ، دومـره لرغونـې چـې د ویـدي دورې لـه لیکنـو سـره ورتـه والی لـري . ویـل کیـږي چـې پخپلـه زرتـښت ګاتـاګان ویلـي دي . ګاتـاګان د ټولـې اوسـتا نـه یـوازې لرغونـې برخـه ده ، بلکـه هغـه ترټولـو مهمـه هـم ده او لـه نـورو برخونـه د ژبـې ، اسلوب او وزن پـه لحـاظ تـوپیر لـري. دهغـو اصلـي اهمیـت لا پـه دې کـې دي چـې هغـه د زرلـښت د تعلیمـاتو ، و عظونـو او الهامـاتو مجموعـه ده او هغـه پـه عمومـي ډول داهورامـزدا او اهریمـن تـر مینـځ لـه جنـګ ، لـه دغـه جنـګ سـره دانسـان لـه ارتبـاط ، د بدیـو پـه قـواوو بـاندې دنیکـي د قـواو دلـه نـهایي بـرې ، او د اهوارامزدالـه موعـود او متوقـع سلطنت نـه بحث کـوي . یشنا چـې ګاتـاګان د هغـه یـوه برخـه ده ز ردتښتـي دین بنسټ تشکیلوي ، چـې هغـه د نیکـي او بـدي دمقـابلې پـه نامـه خلاصـه کیدلی شي. دغه فکـر د یشنـا لـه دغـې جملـې نـه ښکـاري((هغـه دوه لومړنـي ارواح چـې هغـوی خپـل ځانـو لـه د غبرګونې پـه بـڼه پـه عمـل کـې وښودل

دبـدي او نيکـي فکـر،قـول اوعمـل دی . او ددوی ترمینـځ عـاقلان پـوه شـول چې نیکی بـه غـوره کـوي او احمقـان بـه هغـي نـه کـوي .)) ۷
دیشنا پـه بـل خاي کې دغـه فکر پـه لاندنـی منظومې کـې بیـان شـوی دی .
" د غو لومړنیو ار وا حو چې خانونه د غبر گونو په څیر و ښو دل
په فکر او قول او عمل کې ښو یې لانبه او بـل یې بد
ددوی تـر مینځ د حـق لاره غوره کـره عـاقل ، نا معقول هـسې نـه
او څه وخـت چې بیادوی سـره ولیدل د لومـړی خل دپاره پیداکړ دوی
ژونـد او نـا - ژونـد چې پـه پـای٠کـې پـه نصیب بـه شي
ډیـر بـد ژونـد دبـدي ، او ډیـر ښه فـسکر د ر ښتیني.)) ۸
پـه دې ډول اخلاقيـات د زرتـښت د تعلیمـاتو ښسـټ دی ، چـې د هغـه لـه مخـې ((هغـه څوک چـې د قـانون (ashavan) پـابندي کـوي ، دفریـب او خیـانت (druj,angra mainyu) پـه مقـابل کـې بـه لـه ښه روح ، اختـري ببري او لـه عـاقل روح (Ahura Mazda) سـره مرسـته کـوي . څنـگه چې هغـه بـه لـه ربنتـي فکرخخـه الهـام اخیستـي وي ، هغـه د ټول جـهان ددروج (druj) ، دهغـه د تابعـانو (daevas,Devas) د هغـه درو جانيـانو (kavi,karapan) د هغـه د جـادوګرو (yatu) اوپریـانو (pairika) او د هغـه د لمـانځلو رسـم (د ژوندیومخلوقـاتو قربـاني او نشـه کوونکـې څښاک) پـه مقابل کې بـه خپـل دریـځ ټاکـي . هغـه لـه بـې دینـانو (dregvant) اوترکـاتو (Turks) سـره یـوځاي د پیوونـده کړي لـه ژونـد نـه پـه تینـګه اوړي . هغـه دهـدف پـه هوښیـاري سـره پـه منظـم ډول ژونـد کـوي د قـانون (Asha) لـه مخې د ښه روح پـه پـیروي سـره چـې د هغـې تمثیـل بـه دیـوه اخلاقـي مشاور (vatu) لـه خـوا کیـږي . پـه دې ډول هغـه بـه پـه دغـې نـړی او تـر هغـه وروسـته د هیلـې سـلطنت (xshatra) د تبرکـاتو سـلطنت ، دلرتولـو ښه سـلطنت (vahista,manah) د ښې جـایزی (ashi,ada) ژونـد درک کـړی پـه پـوره سـعادت (Haurvatat) تلپـاتې لـوب (ameretat) سـره ،او تـر هغـه وروسـته بـه سـخته ازمونیـه (yah,mazishta) اودنـړی لـه سـره جوړونـه (frasho,kẹriti) وي " [9] تـر زرتـښت نـه دمخـه د دوو ډلـو اربـاب النـوع عبـادت رواج لاره : اهـوراګان (ahuras) اودیـوان (devas) یـادای وان (daevas) . څنـګه چـې پـه هغـه وخـت کـې انسـان لـه طبیعـت سـره نـژدې ژونـد کـاوه ، هغـه دخپـل ژونـد دپـاره د شـاوخوا پـه طبعـي قـواوو بـاندې ډیـر متکـي و .

۹- کـارنوي، زرتښتـي دیـن ، مـخ ۳۶۷

اهورا مزدا او اهریمن له خپلو پیروانو سره هغسې چې
له میلاد نه د مخه په شپږمې پیړۍ کې د پرسي پولیس
د ښار د تریپیلون په وره کې انځور شوي دي.

منبع:- امریکایي اکاډیمیک دایرة‌المعارف، ۱۹۹۷، ۳۸۸

دې زر په دې فکر شو چې ګته یې په دې کې ده چې هغه پټ قوتونه له خان نه راضي وساتي چې طبیعي سیر راهنمایي او اداره کوي . فکر یې وکړ چې لاندې اوبه ، مځکه ، ونې ، او فصلونه او پاس لمر ، ستوري ، سپوږمۍ ، اوورېځې دا هوراګانو یانه لیدونکو خاوندانو په قدرت کې دي. له یوه نه یې مننه وکړه چې دورخې له خوا نړۍ روښانه کوي ، اوتودوي ، بل یې ولمانځه چې په فصلونوباندې یې دباران نعمت اوروي او دې قادر کوي چې ښه حاصلات ټول کړي ، او بل ته یې ددعاګانو پورته کړه چې ده ته روغتیا ورکوي . په دې ډول انسان ورو ورو په لوړ ونه لیدونکو ارواحو او د هغوی دورکړې او بخشش په قدرت باندې معتقد شو،او څنګه چې هغوي دده په فکر په ده باندې ډېرې لورېنې کړې خاق یې موظف کړ چې د هغو عبادت وکړي او په جشنونو او خاصو ورځو کې د ډوډۍ اوبخو غوښو خیراتونه ور وړاندې کړي. خو تجربو زر وروښووله چې داهوراګانو قدرت مطلق نه دی .څه وخت چې سیلۍ پرې راغلې او ږلۍ پرې واورېدلې ، څه وخت چې سړو وریږداوه او تودو ښیو وربروه ، او هغه وخت چې وبا او طاعون ووهه او توپانونو او زلزلو تکان ورکړ دی دې نتیجې ته ورسېد چې بدکاره ارواح به هلته هم اوسي چې له ښو ارواحو سره مقابله کوي اود هغوی ګټورکارونه خنثی کوي. په دې ډول تخلیقي تصور طبیعي نړۍ د یو لړ بدکارو قواوو مکان هم وباله چې هغوي دخیر رسولو له ملایکو سره ټل جګړه کوي . انسان ددغو ملایکو دښمنان دخان دښمنان هم و بلل. خپل خیر یې په دې کې وګانه چې په نیکو قواوو باندې په ټینګه معتقد وي، اوله هغو سره دګدو دښمنانو پرضدمرسته وکړي .

مرسته وکړي . دغه عقیده خپره شوه چې انسان کولی شي د قربانیو په وړاندې کولو ، او د خاصو مراسمو په اجراکولو سره له دیوانو سره په جنګ کې اهوراګان پیاوړي کړي .[10]

ویل کېږي چې زرتښت په هغې کلیوالي کورنده کې کورنۍ کې زیږېدلی و چې یوازې د اهوراګانو عبادت یې کاوه . نو دهغه د تعلیماتو مرکزي ټکی دا شو چې د اهورامزدا (Ahura.Mazda) یا عاقل خدای دکایناتو یوازینی خالق دی ، او ددیوانو عبادت د بدی عبادت دی .

---

[10] دهاله ، زرتښتي تمدن ، ۱۷- ۱٦

دهغه په عقیده امیشاسپنتکان (Amesha,Spentas) د سخاوت اوه اسماني موجودات دي چې د اهورا مزدا د استاخو په حیث وظیفه اجرا کوي . د هغو په مقابل کې خبیثه ارواح دي چې په هغو کې سپنتا مین یو (spenta,mainyu) تر ټولو مهم دی ، او دروج (druj) یا انګرامین یو (angra,mainyu) د هغو داستاخي په حیث د مقابلې ډلې یعنې د امیشا سپنتکان د ډلې پر ضد نیغ ولاړ دي. د زرتښت په عقیده دغه نړۍ ددوی د جګړو ډګردی چې په هغې کې سپنتا مین یو د نیکې کارونه کوي او انګرامین یو یا د روج مین یو د بدي کارونه کوي . خو داد اهورامزدا حکم دی چې ربښتین توب به په پای کې بریالي کیږي او زړه نړۍ به په اورسره له مینځه ځي او نوي نړۍ به د هغې په ځای مینځ ته راځي . اهورا مزدا یا اورمزد (Ormazd) خپل مطلق قدرت له لاسه ورکوي، او له سپنتا مین یو سره یو ګنل کیږي ، په داسې حال کې چې انګرامین یو چې داهریمن (Ahriman) استاذی دی له هغه سره مخالفت کوي . اهریمن د خبیثه ارواحو یا د بدیګانو رب النوع داهورامزدا رقیب او مخالف دی .

د زرتښت دین د وحدانیت په لور روان دین دی . څنګه چې د هغه په فکر وروسته له هغه چې اهورامزد ابه دخپلو استازو د مجادلو په نتیجه کې د اهریمن استازي له مینځه وړي په پای کې به په کایناتو کې یوازې یو خدای یعنې اهورامزدا پاتې کیږي او وحدانیت به په دې ډول حقیقي کیږي . اې . جې . کارنوي (A.J-Carnoy) وای چې « زرتښت په څرګند ډول یو بنیادي مصلح و چې غوښتل یې د وحدانیت هغه فکر چې د هغه په چاپیریال کې په بالقوه ډول موجود و له ټولو هغو امتیازاتو څخه پاک کړي چې عنعنې ته یې منل ، او انسان او ارباب نوع له هغه متا بعت نه وزغوري چې په جادوګري کې نغښتې وو.»[۲]

کوم هغه اخلاقیات چې زرتښت تبلیغول د کروندګرۍ په اجتماعي ژوند بنا و . د هغو له مخې ښه سړی هغه څوک دی چې دسولې او ښه ګاونډیتوب په روحیه سره خپلې رمې پیایي او کرونه کوي. دی باید د یوانوته له اطاعت کولو نه سروغړوي ، څکه چې هغوی له خبیثه ارواحو سره په ګډه دا هورا مزدا مخالفت کوي او د کروندګري

---

[۲] د کارنوي یاد شوي اثر ، مخ ۸۶۳

ژوند لــه خطـر سـره مخـامخ کـــوي . دی د کرونـــده ګري کســـب د شـــیطانت اوخبـائث لـــه مینـــخه وړونکـــی او برخـــلاف د پریمـــاني او نیکمرغـــي راوړونکـــی بـولي . دغـه فکـر پـه وندیداد کې پـه لانـدې الفاظو کې بیـــان شـوی دی .

((پـه رښتیـاده بدمرغـه هغـه مځکـه چـې د ډیروخـت دپـاره دبـدګر لـه خـوا شـاړې پـاتې کیـږي او هغـه یـوه ښه کرونده ګرتـه ضـرورت لـري .

حتی دیوې ښکلـي پیغلـې پـه شـان
چې تـر ډیره وختـه بـی ماشـومه وي
او یـوه ښه میـړه تـه ضـرورت لـري
سپی تامازرتښته ! هـر هغـه ځوک چـې مځکـه کـري
پـه کیـڼ لاس او پـه ښي سـره
پـه ښي لاس او پـه کیـڼ سـره
هغـه تـه راوړي هغـه پـه پریمـانی سـره.))

یاداچې :

((څه وخـت چـې جـوار لویـږي ، بیـانو شـیطانان پـه وېره کـې لویـږي ، څه وخـــت چـې دانـې توکیـږي ، شـیطانان توخیـږي ، څه وخـــت چـې ډنـډې لیدلـې کیـږي ، شـیطانان ژاړي، څه وخـت چـې غـــوږې څرګندیـږي ، شیطانان بیـا ځغلـي ، پـه هغـه کـور کـې چـې جـوار اوړه کیـږي ، شیطان تکـول کیـږي .)) [۳]

دغـــه فکرونـــه شـایـد د زرتـــښت د وخـت او د هیـــواد د اجتمـــاعي ژونـد انعکـاس وي ، چـــې هغـــه لـــه پووندـــه تـــوب نـــه کرونـــده ګري تـــه د انتقـال مرحلـه وه . [۴] زرتـښت کرونـــده ګر پـــه ډول ډول ســـتایلي دي . هغـــه یـــې ځارو، او خـــواري کـښ ښوولي ، چـې لـږ خـوب او ډیـر کـار کـوي ،د سـپیدو پـه څرک سره لـه کوره وځي ، او د تیـارې پـه خوریـدو سـره پـه کـور ننـوځي ، دی تولـه ورځ پـــه مځکـــه بـانـدې کـار کـــوي ، او پـــه دې ډول د انســـان نیکمرغـــی ډیـروي. زرتښت پـه خپلـې عقیـدې کـې بـل غـټ مقام اورتـه قـایل شـوي دي. او ریـي د اهـورا مـزدا زوی ګڼلـې چـې هغـــه مزدیښنـایي کورونـــه رونوي.

---

[۳] دهاله ، رزتښتي تمدن ، مخ ۴۸

[۴] کارنوي ، زرتښتي دین ، پادشري الر ، مخ ۸۶۳ .

دزرتښت دپاره د کور نغري د محراب په شان وچې کورنيو يې شاوخوا عبادت کاوه . لرګي په لاس او عابد کور والا د عاکوي چې دغه سپيڅلې نښه ګونډې د تل دپاره دده په کور کې وځليږي . دی له هغه نه داسودګی او توبني ، ژوند او ميراني ، سپيڅلتوب او عقل او خليدونکی اولاد توقع کوي. تودنغری په بدل کې کور والا د خارويو په ګلې ،د ميړو په ډيرښت ، په فعال دماغ ، فعال روح او نيکمرغه ژوند متبرک ګرزوي. په زرتښتي دين کې نغري ته دومره اهميت قايل شوي دی چې د هغه په ځليدو او هغه ته د قرباني په ورکولو سره د کورنيو د تلليوکسانو ارواح حاضريږي ، او په دې ډول دمړو او ژونديو تر مينځ نه ليدونکی او نه شليدونکی علايق دوام کوي.

زرتښت شايد لومړی لارښودوي چې ددوه ګون توب فکر يې داخلاقو په بنسټ په دغه ډول بيان کړي دی. ممکن دهمدغه اخلاقي قوت له امله وي چې دغه عقيده چې د اريانا وای جاه په خاوره کې دکيانانو په دوره کې د وشتاسپه پاچاپه واکمنی کې هسکه شويده نه يوازې د زرتښت په وخت کې بلکه له هغه وروسته د پارس د هخامنشيانو ، ديونان او باختري اوساسانيانو په دورو کې د اوومي پيړی ترنيمايي يعنې داسلام تر خوريدو پورې يې د نړی د يوی برخې انسانانو په زړونو او دماغونو باندې حاکميت وکړ ، او د هغوی ژوند يې د خپلو اصولو له مخې تنظيم کړ ، دا ځکه چې اخلاقي بنسټ په اصل کې ډير ټينګ بنسټ وي ، لکه چې يوه امريکايي متفکره ، ايېن رېنډ (Ayn.Rand) وايي: ((د اخلاقيانو قوت د ټولوعقلاني قوتونو په ډله کې ترټولو ستر قوت دی ... دانسانانو زياتره برخه به د ضد عقلانيانو ، تناقضاتو ، منافقتونو او غولولو سره سره د لويو موضوعاتو په هکله ، د اخلاقي حق په جانب توب احساس نه غير عمل ونه کړي اوکوم هغه اخلاقيات يې چې منلي وي دهغو به مخالفت ونه کړي .)) [5] .

زرتښتي دين که څه هم د اسلام په خوريدو سره نابود شو ،خو يو شمير پيروان يې اوس هم دايران په يزد او د هندوستان د بمبی په ښار کې د پارسي په نامه شته دي . دابه سمه نه وي چې ووايل شي د هغه ټول ارزښتونه حتی په افغانستان کې هم له مينځه تللي دي . د هغو

---

[5] اين رېنډ، فلسفه :څوک چې ورته احتياج لري، د سکنت کتاب خپرونه ۱۹۸۲ ، مخ ٦۷ .

آثار تر اوسه هم په رواجونو ، قصو او افسانو کې پاتې دي . ددغې عقيدې له مخې کورونو ته د مړو داراواحو ورتګ اوډکورنيو له خوا د هغوی په نومونو خيراتونه ورکول تراوسه هم يوقوي رواج دی . بل مثال يې ددوه ګون توب فکر دي چې د بدی او نيکی په نومونو کې په ولسي قصو او روايتونو کې يې دوام کړی دی . د دوه ګون فکر د انقلاب اوضد انقلاب ، شرک او وحدانيت ، او داسې نورو سره متناقضو مفهومونو کې تبديل کيږي. خو په دوو کته ګوريو کې لکه انقلاب يا ضد انقلاب ، نيکي يا بدي، سپين يا تور ، تخت يا تابوت ، ټول يا هيڅ کې د فکر محدودول په واقع کې د ازادی اوانتخاب تجديد دی. ددوه ګون فکر د څو ګون توب د فکر په خلاف او په نهايت کې نيمګړی فکر دی. نيمګړی په دی دی چې هم په فکر او هم په واقع کې د ضدينو تر مينځ نور ځکرونه اونورانتخابونه شته لکه د انقلاب او ضدانقلاب تر مينځ اعتدال يا تدريج ، د سپين او تور تر مينځ نور رنګونه ، د تخت يا تابوت تر مينځ عادي ژوند ، د ټول يا هيڅ ترمينځ يو څه ، او د الحاد او اعتقاد تر مينځ شک يا بې پروايي او داسې نور .

د زرتښت د اخلاقي دوه ګونتوب په باب د تبصرې ور بل تکی دادی چې اخلاقي مفاهيم مهالونو ځايونو اوکولتو رونوته منسوب وي ، نه د ا چې هغه به په ټولو مهالونو ، ټولو ځايونو او ټولو کولتورونو کې په عين مفهوم سره وجود ولري. اخلاقي مفهومونه او پسه مشخص ډول دنيکی او بدی مفهومونه به په مطلق ډول پسه هر ځاي ، هر مهال اوهرکولتور کې موجود وي خود هغو محتويات به له يوه مهال نه و بل ته له يوه ځايه وبل ته او له يوه کولتور نه و بل ته تفاوت ولري . داهم حتمي نه ده چې متناقض فکرونه به په واقعيت کې سره متناقض وي ، يا پوره سره متناقض وي : د تيارې په ژړ کې رڼا وي ،او د رڼا په ژړ کې تياره . کله کله تياره او رڼا دومره سره ګډه شوی وي ، چې حاصل مخلوط يې نه رڼا وي ،نه تياره.هرنارينه د ښځي کروموزوم لري او هره ښځه د نرکروموزوم. په بدي کې نيکي وي ، او په نيکي کې بدي هره. تاريخي دوره په خان کې د مخنی او اينده دورونو عناصر هم لري ، اوهيڅ تاريخي دوره که هر څومره انقلابي يا هر څومره محافظوي هم وي ، نه پوره انقلابي وي ، نه پوره محافظوي. حقيقت دادی چې تاريخي دورې له يوې بلې نه په مطلق ډول بيليدلې نه شي او څوګوت

توب ، نه دوه ګون توب ، په فکر او تاریخ کې حقیقت دي ،او د کوم فکر معتقدین چې مسلط وي هغه فکر هم مسلط وي .

زرتښت په اصل کې د تاریخ له نظره ډیر مهم دی . اوستا د بخدی دورې اریاناواې ځاه د لومړی ځل دپاره د ټاریخ رڼا ته سپارلی دی . د بلخ سیمه که څه هم د نړی له هغو سیمو څخه ده چې غنم پکې په ډیرې پخوانی زمانی کې کرل شوي او د غنمو په کرلو سره هلته زراعتي تمدن په ډیره قدیمه زمانه کې شروع شوي دی ، او د میلاد نه ددوو زرو کالو مخکې شاوخوا کې اریایان پرې باندې میشته شوي دي ، او هلته یې سیاسي نظمونه جوړ کړي او ودانسی یې پکې کړې دی ، خوددغو کارنامو په هکله ځایي باوري لیکلي معلومات نه شته ، تاریخ یې ددغسي تختې په شان دي چې یوازې یو څو ټکی لري. خو اوستایي تخته لیکلي شوې تخته ده .

ددغې دورې په باب که څه هم یونانی منابع ، د فردوسي شاهنامه ، عربي او فارسي منابع او میخي خطونه معلومات ورکوی خو دا ټول ډیر لږ،ډیر نیست او دوهم لاسی منابع دی. یوازې اوستادکیانی دورې په اخره کی دویشتاسپه پاچا په عصر کی د بخدی اریانا وای ځاه په باب تر ټولو منابعو نه په کراتو زیات معلومات ورکوی . اوستا بیحوري ځایي منبع ده ، او بیجوري به وي . سره له دې هم باندینیو او په خاص دول ایرانیانو زرتښت او اوستا ایران او ایرانیانو ته منسوب کړی دی . خوداسې کار نه دی، په اوستا کې د ایران او ایرانیانو نومونه نه شته . په هغه وخت په هغه خاوره کې چې له ۱۹۳۵ څخه راهیسې د ایران په نامه یادیږي کوم پیژندل شوی سیاسي نظم مینځ ته نه وراغلی . دکیاني دورې نه وروسته د میلادنه دمخه په المه پیړی کې د اوسنی ایران په شمال ، ختیځ کې دمادواکمنی پیل شوه . بیا د میلادنه دمخه په ۵۵۸ کې د سیروس په سروالی سره په پارس کې د هخامنشیانو واکمنی پیل شوه . دغه امپراتوري ورو ورو له اباسین نه ترمصره پوري پراخه شوه ، تر څو په ۳۳۰ ق.م کې لسوی سکندر له مینځه یووړه . هیرودوت په خپل تاریخ نومی اثر کې په ق . م پنځمې پیړی کې دغه کورنی هخامنشي ، هیواد یې پارس اواوسیدونکی یې پارسیان یادکړي. نه ایران یا ایرانیان یا حتی اریایان . د ایران کلمه چې پهلوي ده او له اریانا څخه راوتلی ده ممکن د لومړي ځل دپاره د ساسانیو په دوره کې رامنځ ته شوې وي .

د ساسانیانو واکمنی ارتخ شیرپاپه کان په ۲۲۶ میلادي کې شروع کړه اوپه ۶۵۱ کې عربانو له مینځه یووړه . په اسلامي دوره کې عربانو پارس دالعجم په نامه یادکړ .د ایران کلمه له یولسمې پیړۍ نه وروسته دفردوسي په شاهنامې سره بیا مروجه شوه . خو دغه کلمه د پارس په ځای تر نولسمې پیړۍ نه دمخه استعمال شوې نه ده . د ایران کلمه په ۱۹۳۵ کې دپارس په ځای ددغه ملک رسمي نوم شو .په دغه کال کې رضاشاه پهلوي له باندینیو څخه وغوښتل چې د پارس په ځای د ایران کلمه استعمال کړي . [٦] له بلې خوا هغسې چې په دغې لیکنې کې یو ځای بل ځای راغلي ، د زرتښت په وخت کې بلخ یا بخدي د کیانانو د واکمنۍ مرکزو. اسپه یې واکمنه کورنۍ اواوسید ونکی یې اریابان وو . دوی خپل هیواد داریانا وای جاه په نامه یادوه . اریانا اول د پیشدادیانو یاپاراداتانو په دوره کې چې له لرغوني مهال نه ترق م ۲۰۰۰ کلونو پورې اوږده وه دامو په شمال کې بیدیایي هیواد ووچې اوسیدونکی یې د اهورا مزدا په هدایت د مرککی سرونه د مامون کیدو په غرض د جنوب په لور ولیږدیدل ، او یوه برخه یې د بلخ په سیمې باندې میشته شوه . او هلته یې د اوستا یې مدنیت بنیاد کښیښود . ددوی بیا هم خپل ټاټوبې د اریانا وای جاه په نامه یاد کړ . دلته مناسبه ده وویل شي چې په پخواوختونو کې د نفوسو د لږوالي ، د ساحو دپراخوالي اود پوونده توب په وجه اوهم دا چې د هیوادونو پولې نا ټاکلې وي، د هیوادونو نومونه هغومره مهم نه و ، لکه چې د ملي دولتونو په دوره کې دی. په هغه وخت کې امپراتوري ګانې او دولتونه هغومره چې دواکمنو کورنیو په نامه یادیدل، دهیوادونو په نومونو نه یادیدل . د مثال په دول د هیرودوت په تاریخ کې د پارس نوم یو څوځلې ذکر شوي ، په داسې حال کې چې پارسیان پکې په کراتو راغلي دي. داسې هم باختریان یا باکتریان او د باختر یا یا کتریانو مونه دراخله . په هر حال ، هیوادونه او خلک یې باید د هغوي په اصلي نومونو یادشي ، نه د بل چاپه نومونو ، لکه هسې چې د قیق مورخان کوي .

---

[٦] کاکړ م ح ، افغان . افغانستان و افغان هاو تشکیل دولت در هندوستان ، فارس و افغانستان ، وفا ، پیښور ، ۱۹۸۸ ، مخونه ۱- ۴ .

هنري ولسن ممکن لومړنی مورخ اوسي چې په ۱۸۴۱ کې یې دغه کارپه خپل کتاب،لرغوني اریانا، کښکرې وي.ده خپل کتاب د یونان او باختردورې دپاچایانو د هغو سکو له مخې کښلي،چې چارلزمیسن،یوه انګریزي ګرځندوی ، د نونسمې پیړۍ په دریمې لسیزې کې د خپل سفر په موده کې په افغانستان او بلوچستان کې ټول کړي وو. مورخ ولسن ددغو سکو له مخې ثبیته کړې چې اریانا د هغه هیواد نوم و، چې د فارس او هند تر مینځ پروت و. دغه اریانا د یونان او باختری دوری اریانا وه، چې د سکندر تر مړینې نه وروسته مینځ ته راغلې وه . سکندر چې ترمیلادنه دمخه په کال ۳۵۶ کې پیدا شوی و ، په کال ۳۲۳ کې په ۳۳ کلنۍ کې مړ شو. د یونان او باختري دورې تر پیل نه دمخه د هخامنشي امپراتوري د سکندر په فتوحاتو سره له مینځه نه تللې وه . پارس موجودو ، خو له برمه لویدلي و. [7]دا چې د یونان او باختری قلمرو. په دغه مهال کې د اریانا په نامه یادیده څرګندوی چې لږ تر لږه په دغه دوره کې دویدی دورې اریانا وای جاه یوازې د اریانا په نامه یادیده .

د ویدي دورې اوسیدونکو او بلخ په باب مورخ احمدعلي کهزاد وایي چې ((پکت ، یا پښت یا بخت بیک ریشه برمیګردد و از قدیم ترین قبایل ویدي کتله اریایي باختر است که حین مهاجرت د وحصه شده و حصه ی دربخدي ماند.)) د هغې بلې دلې د خلکو په باب بیا لیکي چې ((هیرودوت از قوم پکتي یا پکتیس یا پکتویس و ازخانه مسکون انها پکتیکا یا پکتیا که در ریشه این نام ها کلمه بخد یا بخدي محفوظ مانده ذکر کرده .)) [8] ددغو وروستیو په باب د هیرودوت خپل عبارات دادي : ((هلته نور هندیان هم شته چې د پکتیک (Pactyic) ملک ګاونډیان دي او دوی د هند په شمال کې اوسیږي .)) دی دا هم وایي چې دغه پکتیکان د ((باختریانو (Bactarian) په شان ژوند کوي.)) وریسې وایي چې((د هندیانو په ډله کې دوی تر ټولو ډیر جنګیالي دي)) . بیا وایي چې ((پکتویسو (Pactyes) واسکتونه اغوستل او خایي

---

[7] کاکړ ، د افغان او افغانستان یاد شوی اثر . مخ ۱ .

[8] د قول نقل د عبدالحی حبیبي له خوا ، محمد هوتک ، پټه خزانه ، د پوهني وزارت خپرونه ، کابل ، ۱۳۳۹ / ۱۹۶۰ ، مخ ۲۰۷ .

لیندی او چړې یې له خانو نو سره ګرزولې .)) [۹] د جارج مارګن سترن داریایي ژبو د متخصص هغه نظر چې د پښتو په باب یې وړاندې کړی دی ، هم د پورته توجیهه په تائید تمامیږي ، په دې تفاوت چې دي دپښتو ژبه د اوستا له ګاتا ګانو نه راوتلې بولي په دې دول چې ((دپخوانی اریاناهغه څانګه چې پښتو ترینه راوتلې ده باید د ګاتاګانو په سندرو پورې اړه ولري ، چې د اوستا ډیره لرغونې برخه ده)) . [۱۰] دپښتو ژبې د اصل او ریښې په باب محترم پوهاند تړی مستنده او پخه لیکنه لري چې په همدغه کتاب کې لوستل کیدلی شي.

د ویدي د پکت یا پکتیک د اوستا د بخدي یا بکتریا تر څنګ بله مؤضوع داده چې ایا د هغو اوسیدنکو خانله کوم سیاسي نظام لاره ،یا هسې خواره واره ووبې له دې چې سیاسي نظام ولري ؟ شواهد ښیې چې دوی په بخدي کې د اوستا په دوره کې او په مشخص دول د سکند ر تر راتګ نه د مخه خانله سیاسي نظام لاره ، لکه هسې چې د اریا یا هرات خلکو ، او د اراکوزیا یا کندهار خلکو سیاسي مشران او په غالب احتمال واکمني کورنۍ لرلې ، خو په دغه مهال کې هغه ټولې دهخامنشي واکمنو تر اثر لاندې وې . د بخدي سلطنت تر ټولو مهم سلطنت و . هلته داسپه کورنۍ واکمنه کورنۍ وه . یوناني مورخانو بخدي یا بلخ د بکتریا (Bactria) په نامه یاد کړي ، چې د هغه مرکز زرې اسپه (Zariaspa) یا بکترا (Bactra) [۱۱]و. د بخدي نومیالي واکمنان دلهراسپه ، وشتاسپه ، ګرشاسپه ، اروت اسپه په نومونو یادشوي دي . د وشتاسپه لوی وزیرد جم اسپه او د زرتښت پلار د پوروشاسپه په نومونو پیژندل شوي دي . اسپه په اوستا کې داس په معنی کلمه ده . [۱۲] اسپه چې داس مونث

---

[۹] هیرودوت ، تاریخ د ډی ودګرن انګریزي ژباړه ، د شیکاګو د پوهنتون خپرونه ، ۱۹۸۷ ، دریم فصل ، ۱۰۲ پارګی (مخ ۲۵٦) ، اووم فصل ، ٦۷ پارګی (مخ ۴۹۳)

[۱۰] د قول نقل د کاکړ له خوا ، د افغان او افغانستان یاد شوي اثر مخ ۵۱ .

[۱۱] ارین ، د سکندرفتوحات ، د اوبرې وی سیلنکورت انګریزي ژباړه ، د پنګون چاپ ، کال ۱۹۵۸ .

[۱۲] دهاله زرتښتي تمدن یادشوي اثر ، مخ ۱۸۳.

دی ، د پښتو کلمه ده ، او په همدغه شکل تراوسه هم په پښتو کې ژوندی ده . په دې حساب داسپه کورنی پښتنه او واکمنان يې پښتانه کيږئ . ميرغلام محمد غبار ، احمد علي کهزاد ، يعقوب حسن خان اوعبالرحمن پژواک لادمخه دغه نظر ورانديې کړی وو چې ((... د بکتريا (بخدي) لرغوني هيواد د افغان لومړني پاچا يې ده . ځکه چې د پښتون کلمه له بکتريانه راوتلی ده.))[13] دا چې د افغان او ځينې نور پښتني نومونه داس له کلمې نه راوتلي دي همدغه نظر قوی کوی چې د اسپه کورنی پښتنه وه.

ابو ريحان البيروني وايي چې د افغان نوم په هغې کلمې پورې اړه لري چې په مها باراتا يا د هندوانو په حماسی کتاب کی ، چې د سانسکريت په ژبه کښل شويدی ، داسواکا په بڼه يادشوي دي . احمد علي کهزاد په دې هکله تفصيل ورکړي او ويلي يې دي چې اسواکايا اسواغانه دسانسکرت ترکيبي کلمه ده په معنی داس او مکان. په دې ډول اسواکا يا اسواغانه د سورو هيواد کيږي .[14] دپخواني يونان يوه ليکوال دکونرسين د ((خوسپه)) په يوناني شوي شکل ذکر کړي چې اصل يې ممکن د نبواسپو ملک يا بڼه اسپه خلک وي . اريڼ، بل يوناني مورخ چې دعيسوي ميلاد . ۹۰ کال نه خو کاله دمخه پيداشوي دي دسوات او باجوړ د خلکو په ډله کې د اسپه زي(Aspazi) نوم هم اخلی. تر هغه د مخه سترابو ، د يونان جغرافيه پوه او مورخ چې دولادت کال يي تر ميلاد نه د مخه ٦۳ کاله اټکل شويدی اسپه زی د هپه سی په نامه زکرکړی . سراو لاف که رو ، د پټان نومي کتاب مولف وايي چې((اسپه زی اوهپه سي په اصل کې يوه کلمه ده چې يوسف زی د هغې معرب دي . ددې معنی داده چې داسلامي دورې يوسف زي په اصل کې اسپه زي وو. دی وايي چې همدا اوس هم يو کليوال يوسف زی د خان ته ای سپ زی (Isapzai) يا اسپه زی (Aspazai) وايي ، نه يوسف زي .[15]

---

[13] وارتن گريگورين ، د معاصر افغانستان هسکيدنه ، د اصلاحاتو او عصري کولو سياست ، ۱۸۸۰ – ۱۹۴۰ د ستفور د پوهنتون خپرونه، کال ۱۹٦۹ ، مخ ۳۴٦ .

[14] کاکړ، افغان او افغانستان يادشوي اثر ،مخ ۱٦ ۲۴ هماغه يادشوي اثر . مخ ۲۴ .

[15] هماغه اثر يادشوي اثر ،مخ ۲۴ .

په منځنیو پېړیو کې د غور یوه واکمنه کورنۍ شنسب نومېده، چې دشین اسپ ترکیبي کلمه ده.

څنګه چې په اوستا یې بلخ کې واکمني کورنۍ په خان د اسپي نوم ایښي وله دینه داسي ښکاري چې خلکو او په خاص دول پښتنو اس ته په لوړ نظرکتل، او وروستیو د هغوی پیروي کړېې وي. د هغه مهال خلکو د اوبن، غوایي، سپي او وزې هم قدر کاوه او چاچې به په هغو ظلم کاوه هغه ته به جزا ورکول کېده، خو اوستا اس ته د نن ورځې په اصطلاح د سوپر مین حیثیت قایل و. ((ښینو ملایکو به چې غوښتل په خپل وار اسمانو ته وخېژي د اسونو دلې به یې په خپلو بګیو (Chariots) پورې ترلې. ویل کېږي چې هغو اسونو چې د پاسنیو موجوداتو بګۍ کشولې په شمیر کې به څلور سپین رنګي، خلیدونکې اوجګ اسان وو. سمان به یې په سپینو او سرو زرو نال شوي وو. اوپه مخکه یا اسمانو کې تر ټولو چټک موجودات وو.[16] واکمنان به دجنګ میدان ته په اسونو تلل او جنګیالیو به ملایکو ته د عاوې کولې چې ورته چټک اسان ورکړي. څه وخت چې ساتونکي ارواح په غوره کې وو، کور والابه یې په چټکو اسانو متبرک کول.

په وروستیو پېړیوکې اس، اس سور، رکابونه او په واقع کې ټول یراق هم د صلاحیت او واک نخښې وي. د عربي سیاسیه کلمه چې په اسلامي نړۍ کې په عمومي دول د سیاست او دولت چلولو د فن په مفهوم په کاریده، د اس داداره کولو په معنې هم په کاریده. هغه وخت چې عثمانیانو د اس لکۍ د صلاحیت د نښې دپاره په کارولې او د سلطان ښینې لوړ رتبه نظامي منصبداران یې ((دامپراتورۍ د رکابونو داغاګانو)) په حیث نومول دوی په څرګند دول داس والا تصویر د اغیزمن واک دسمبول په شان ګڼه. په لویدیځي نړۍ کې د فرانسوي شوال (cheval) کلمه چې داس معنې ورکوي، په نورو ژبو کې په بیلو بیلو بڼو کې مروجه شوه او په هغو کې د اس او داس والا مفهوم د قدرت مستعار رسمبولونه ګڼل کېدل ۰ ۲٦ اروپا فیودالي نظام په یوه معنی په اس

---

[16] دهاله، زرتښتي تمدن، مخ ۱۸۳

✦ ۲٦ برنارد لویس، د اسلام سیاسي ژبه، شیکاګو د پوهنتون خپرونه، شکاګو، لندن ۱۹۸۸ مخونه ۱۱، ۱۹.

اواس والا باندې ولاړو ،او اس والا پکې د غوره درېخ خاوند و . په واقع کې اس د ماشين د عصر نه دمخه په هغه تناسب مهم و لکه وروسته چې ماشين مهم شو . داسونو اهميت هغه وخت ډير شو، چې رکاب جوړشو ، او په هغه سره د اوږده واټن وهل په لږوخت کې ممکن شول . که رکاب لرونکي اسان نه واي ، ممکن د اسياستر فاتحان نه واي ، او چنګيز خان امير تيمور ، بابر شاه نادرشاه افشار او احمد شاه دراني بريالي شوي نه واي چې ملکونه لاندې کړي او امپراتوري ګانې جوړې کړي . نو عجيبه نه ده چې په لرغوني بخدي کې واکمني کورني په خان باندې داس نوم ايښي و او اسان يې د سوپر مين په شان بلل .

دپرون چلینج

-۲-

ژغورونکی، بنسټ ایښودونکی میرویس نیکه

قايد ميرويس هوتک اوخپلواکي

محمد حسن کاکړ

د حاجي ميرويس هوتک په ژوندکي (۱۶۷۳- ۱۷۱۷) کندهار د نفوسو په لحاظ له اوس څخه متفاوت و. په هغه مهال کې د کندهار خلک چې زياتره يې ابداليان (درانيان) او غرزيان يا غلزيان وو مالداران پوره کوچيان، نيمه کوچيان ، بذګران او دځمکو خاوندان وو.

د پښتنو اصلي ټاټوبي د بلخ ، غور او ننګرهار سيمې دي. داچې دوي ولې اوڅه وخت نورو سيمو ته وکوچيدل بيل بحث غواړي خويه التمې عيسوي پيړۍ کې زيات پښتانه د خاي د تنګوالي له امله دپښور شاوخوا سيمو او سوات او يا جوړته وليږديدل.دغزنويانو، په تيره د سلطان محمود غزنوي په دوره کې دوی شمالي هندوستان ته مخه وکړه . او د هندوستان داسلامي سلطنتونو په دوره کې د« هندوستان » دځنګل په نامه يادشول.هلته يې په خپله هم خپلواک دولتونه جوړکړل، چې دا موضوع هم بيل بحث غواړي .

پښتانه په ديارلسمې پيړۍ کې د مغلو د تاړاکونو په سبب دکسي ياد سليمان د غرو په درو کې ميشته شول. ابداليان د کسي له غرو درونه ورو ورو د لويديځ په لور وکوچيدل.دوی دشپاړسمې پيړۍ په نيمايي کې دارغستان د سيمې ستره ډله وه . له هغې سيمې نه يې لاهم د لويديځ په لور کوچ وکړ او دکندهار په شاوخوا سيمو باندې ميشته شول او ددغو سيمو اوسيدونکي يې لکه پارسيبانان او ملتانيان او نور وشړل. نور يې لاندې کړل ، هم يې د هغو مځکې و نيولې، او هم يې پراخې بې مالکې ځمکې خپلې کړې . دوی پدې ډول دکندهار په ختيځه کې د غلزيانو ګاونديان شول .

غلزيان چې په غور کې هسک شوي وو ، په اوومې پيړۍ کې دچينې زاير ، شون چونګ مشهور په هيون تسانګ ، د ليکنو له مخې دغزني په شاوخوا سيمو کې ابادوو . دوی په واقع کې د ګومل اوکرمې د سيندونو او کلات تر مينځ درو اوهواروکې دعمده قوم په حيث پراته وو. دوی په يولسمې پيړۍ کې دسلطان محمود غزنوي په وخت کې نوم وايست . په ينځلسمې او شپاړسمې پيړۍ کې يې په هندوستان کې دولتونه هم جوړ کړل ، چې دمخه دې ټکي له اشاره وشوه . په افغانستان

کې هغه غلزيان چې د کابل اوننګرهار تر مينځ سيمو باندې پراته وو دختيځو غلزيانو ، او هغوی چې د کابل او کندهار تر مينځ آباد وو ، دلويديځو غلزيانو په نامه ياد شول . دوی د شمير او زور په لحاظ له ابداليانوسره برابر وو، او چې سره ګاونډيان شول ، رقيبان وګرځيدل . په غالب احتمال داولسمې پېړۍ په نيمايي کې دوې سره جوړه وکړه ، اويه خيلو کې يې بېوه ګډه پوله وټاکله . دغه پوله د مورخ سلطان محمد دراني په قول ګرماب ، او د نورو په قول جلدک دی. موافقه د غلزيانو دمشر سلطان ملخي توخي او د ابداليانو دمشر ، سلطان خدايداد مشهور په سلطان خوکي ترمينځ وشوه.دهغې له مخې هغه سيمې چې د ګرماب په شمال ختيځ کې پرتې وې د غلزيانو شوې ، او هغه چې د ګرماب په لويديځ او سهيل کې پرتې وې ، د ابداليانو ګڼل شوې . دغې موافقې ددغو سترو پښتني قومونو تر مينځ د ټکر امکان کم کړ . خو تر هغې مهم په دغو سيمو باندې ددغو قومونو ميشته کېدل وو.

دا معلومه نه ده چې د ابداليانو خيلونه په کو شرايطو ميشته شول. د هر خيل دپاره مخکې د کوم ويش له مخې وټاکلې شوې ، يا هر خيل کومه هغه سيمه چې جرګړې وه ، پرې باندې ميشته شو ؟ خو څنګه چې په هغو سيمو باندې چې دابداليانو خيلونه ميشته شول د هغو مخکو په نسبت چې د غلزيانو خيلونو ونيولې پراخې وې احتمال لري چې په دغه مهال کې د ويش مسأله نه وي مطرح شوې . وروسته د نادرشاه افشار په وخت کې عبدالغني خان الکوزي دهرخيل دپاره سيمه وټاکله، او داحمد شاه دراني په وخت کې په دغه ويش کې نسمون راوستل شو . خو غلزيانو په هماغه اول سر کې دهرخيل دپاره سيمه وټاکله ، لکه چې مولف امان الله هوتک ليکي ((د سوري سيمه د تن زو ، عمرزو ، شيخ زو ملي زو ، معروف زو ، خدر زو، لغرو ، بابې زو ، او ساګزو شوه. غوره مرغه چې ... مخکې دمغولو تر راتګ د يوسف زو او ممند و مينه وه ، د ساګزو ، بابې زو ، طاهرو ،يوسف خيلو او سادت خيلو په برخه کې راغلې . دروغاني شاوخوا د برخو د کام شوې . دالنه غر علاقه درمې زو ، با بيانو ، بابې زو ، طاهرو او هوت خيلو شوی ، اودسره خنکل د رخت يحيې سيمې دبابو زو ، ساوت خيلواو پو لړو شوې .)) " داشي بنکاري چې دغه ويش چې ددوهم ملکيار (نه اول ملکيار چې هغه دهوتک نيکه زوی و) په مشرۍ وشو، دايمي و، لکه چې وروسته دعبدالغني خان الکوزي ويش په

ابدالیانو کې دایمي وو. په پښتنوکې یوازې په بونیر، سوات، دیر، باجوړ، او اتمانخیلو کې دمخکو دویش رسم نوبتي او موقتي و، چې هغه څه وخت چې یوسف زي په دغو سیمو باندې قابض شول، دشیخ ملي په ابتکار عملي شو. په هرحال، ملکیارله خپل ویش نه وروسته ولس دکرنې په لور وهڅوه، او له کوچیتوب نه یې وګرځوه. ددغه هدف دپاره یې ولس دکاریز دکیندلو دپاره وګماره چې دهغې زمانې له کاریزونو څخه نږدې پنځه شپیته کاریزونه یې تر اوسه هم ودان دي. خونوی ژوند په دغو قومونو کې نوی مسایل پیداکړل. په هرقوم کې دمخکو، څرخایونو او کاریزونو په سرلانجې پیداشوی، اودهغو هوارولو دپاره ضرورت محسوس شو. څنګه چې په دوی کې قومي ضوابط اوعنعنه قوي وه هر قوم هڅه وکړه چې دځان دپاره واحد سیاسي نظم مینځ ته راولي، ترڅو دهغه له لارې خپلې دننې چارې سمبال کړي، له نورو قومونو سره پیداکېدونکې جنجالونه رفع کړي، او له صفوي اومغلي امپراتوریو سره چې دوی دهغوی په قلمروکې راتلل روابط ولري. دلته په دغو اوارو سیمو کې دمخکه والو قومي مشرانو له کورنیونه هم سروالې کورنې هسکې شوې اوخپلواک ریاستونه مینځ ته راغلل. دسلطان خودکي اوسلطان ملخي له نومونو څخه هم معلومېږي چې دوی دخپلواکو ریاستونو واکمن سروالان وو. دابدالیانودسرکورنې سدوزی وه چې دهغې موسس اسدالله مشهورپه سدودصفوی امپراتورشاه عباس (۱۵۸۸ - ۱۶۲۹) په وخت کې دقوم دسروال په حیث پیژندل شوی و. دغلزیانو سرواله کورنې اول توخي او وروسته هوتک شوه چې دمیرویس له هسکېدونه وروسته دباد شاه خیل په نامه یادیده او هوتک په مرغه، اته غر، او سورې کې میشته وو.

غلزیان او ابدالیان دګرګین تر رالګه پورې په دننیو چاروکې خپلواک وو، که څه هم لومړنې دمغلي او وروستې دصفوي امپراتورۍ په قلمروکې شامل وو. دغه امپراتورۍ ګانې دشپاړلسمې پېړۍ په سرکې هسکې شوې وې. چې دکابل صوبه دمغلواو کندهار دصفوي امپراتورۍ په قلمروکې شامل وو. اودهندوکش په اخوا سیمو باندې شیباني ازبکانو قبضه کړې وه. خوکندهار دزیات اهمیت په سبب دمغلو او صفویانو ترمینځ یو وخت بل وخت دټکر میدان کېده او څوځله یې دهغه په سر جنګونه هم کړي وو. دغلزیانو او ابدالیانو لویانو ددغو امپراتوریو

له رقابتونو څخه استفاده کوله، او دوی په بین المللي سیاست کې وارد وو. دامعلومه نه ده چې دغو مشرانو په خپلو قامونو باندې تر کومه حده حاکمیت چلوه . خو دا معلومه ده چې دوی دخپلو قومونو شخړې ، اوهغه قوم مینځي او بیروني مسایل چې دوی یې متاثرکول، په جرګو سره هواروول او په جرګو کې دخیلونو سرانو قوي غړلاره . په دوی کې دجرګو رواج ښيي چې ددوی لویان مطلق واکمنان نه ،بلکه ولسي مشران وو .دا هم معلومه ده چې دغو لویانو له مربوطو امپراتور یو سره دمالیاتو په تولولو کې کمک کاوه. په دې دول ولس له خارجي عمالو سره سروکار نه لاره ، مګر دا چې دمالیاتو له ورکولو نه سر وغړوي اوامنیت ګډود کړي . نو خلک په خپل کاروبار بوخت وو.کلي ، باندې ، کلاوې او ماجتونه یې جوړ کړل ، کاریزونه ،نهرونه او ویالې یې وایستلې، مځکې او باغونه یې ودان کړل. په دې دول ولسونو دکروند ګري ژوند ته په زیاته اندازه مخه وکړه . په ابدالیانوکې د نیمه کوچې توب ژوند هم رواج پیداکړ، خو دغلزیانو له هر خیل نه یو څه سوچه پوونده پاتې شول . دوی شمالي هندوستان او د غزني شاوخوا سیمو ته تلل راتلل. په عین حال په دوی کې خینو سوداګري هم کوله اوسوداګران یې آن تومرکزي اسیا ، جنوبي هندوستان او بنګال پورې هم تلل.

په کندهار کې رقابتونه او سیاستونه وروسته له هغه لاجدې شول چې شاه حسین صفوي چې په ۱٦٩۴ کې پاچا شوی وګرګین خان چې په اصل کې ګرجي او نوی‌مسلمان شوی وکندهار ته د بیګلرګی په نامه دوالي په حیث له ډیرو اختیاراتو سره ولیږه. په دغه وخت کې کندهار ته د مغلو له خوا خطر متوجه شوی و . د هندوستان مغلي دولت له صفوی دولت څخه غوښتې و، چې کندهار ورپریږدي .ددې احتمال وچې د کندهار په سردوی سره ونښلي سره له دې چې دواړه دولتونه له پخواني برم او زور څخه لویدلي وو .ګرګین خان غوښتل ددغه خطر په مقابل کې د قومونو قدرت خانته منتقل کړي .نویې لومړی کاردا بشو چې دمالیاتو په تولولواودنیغ حاکمیت په چلولو سره د قومي مشرانو واک محدود کړي .دغه سیاست چې دعنعنوي سیاست په خلاف و،ابدالیان وپارول.ګرګین خان ددوی ترمینځ د سیسې وکړی .او په دوی کې یې یوه دله د بلې دلې پرضد ولمسوله. هغه وچې ددولت خان سدوزی (داحمدشاه نیکه) قوي دله یې پر بلې دلې وخپله ،او د وروستی دلې

مشران ، عطاسدوزی او عزت يې وهځول چې خپل قوم کندهار له نږدې خاې په خاې کړي. دوی همدغستې وکړل ، خو ډيره موده نه وه تيره شوې چې ګرګين پر هغو نابېره ودانګل، ويې خپل او مهاجرت ته يې اړ کړل. نږدې ټول ابداليان شوراوک ، بکوا ، فراه ته وکوچيدل چې وروسته يې په هرات کې دلومړی خل د پاره خپلواک دولت هم تاسس کړ. په کندهار کې غلزيان دعمده قوم په حيث پاتې شول. په دغه وخت کې د قوم مشر حاجي ميرخان هوتک ، يا حاجي ميرويس خان هوتک و چې په کال ۱۶۷۳ کې زيږيدلی و. په دغه وخت کې به شايد دپنځو وپشتوکالو و. دغه خوان مشر په راتلونکو نويو او سختو شيبو کې پاخه تجويزونه ونيول او عملي کړل، او په هغو سره يې ثابته کړه چې دې نه يوازې د خپل قوم بلکه د نورو قومونو په رهبري کولو او قرباني ته د هغوداماده کولو په لاره کې په سيمه کې بې جوړې شخصيت و اوګرګين خان دده په پرتله خام او تند مزاجه بيګانه حاکم و .

ګرګين خان د ابداليانو له شړلو څخه وروسته ميرويس هوتک ته رجوع وکړه . په غالب احتمال د ګرګين خان هدف داو چې دده قوم هم وځپې او په کندهار کې قوي قوم پرې نه ږدي او په ورو قومونو باندې د خپل خيال حکومت وکړي خو دميرويس هدف د ګرګين خان د هدف په خلاف او هغه د پوره خپلواکي خپلول و. نوخپل هدف ته درسيدلو دپاره يې له ګرګين خان او صفوي دولت سره په ظاهر کې ددوستي لار غوره کړه . او دګرګين خان په غوښتنه يې دښاردکلان تری منصب ومانه او هغه ته يې خان نږدې کړ دومره نږدې چې د مورخ سلطان محمد دراني په قول ((ګرګين بي مشوره او بکار نپرداختي ، بغير اجازه او اقدام صلح و جنګ نه ساختي ، اکثر ماليات دور دست را بموافقت ومراقبت او بدست مې اوردي و لشکر رابه سر کردګی ميرويس ميفرستادی و ماليات راحصول مينمودې)). خو ډير موده نه وه تيره شوی چې ګرګين په ميرويس باندې بدګمان شو او هغه يې دپارس پاى تخت اصفهان ته تبعيدکړ اوله شاه حسين صفوي نه يې و غوښتل چې ((خوب است اين مرد در اصفهان باشد . ارامي قندهار مربوط به حبس اين مرد است ورنه باعث اختلال قوم و حکومت شاه در قندهار ميګردد و بايد به او اجازه عودت به قندهار هيچ داده نه شود)).په دې ډول ميرويس په ژوندانه کې د لومړي خل دپاره په سخت مشکل واوښت. مشکل يې داو

چې دی په یوه بیګانه ملک کې د هغه ملک دسیاست مخالف پېژندل شوی ، او تر خارنې لاندې نیول شوی و. نوبې سملاسي هدف داشو چې خان ازاد کړي او هیوادته بیرته وګرزي تر څو خپل اصلي هدف ته درسیدو دپاره کاروکړي . هلته یې د سوغاتونو په ورکولواو دخپل تدبیر اواغیزناکی وینا په برکت دربار ته لارپیداکړه او ددربار په یوی متنفذی ډلی باندی یې دومره نفوذ وکړ چې دهغی سروال یعنی صدراعظم اعتماد الدوله په شفاعت شاه حسین دی نه یوازې معاف کړ ، بلکه کندهار ته یې دورتګ اجازه هم ورکړه ، چې د پخواپه شان دګرګین خان مشاور اوسی او په عین حال کې دهغه اعمال وڅاری . دسیاسی بندې لپاره دایوه هسی کارنامه ده چې نظیرئې ماته په تاریخ کې معلوم نه دې. میرویس په اصفهان کې خاڼله داهم معلومه کړه چې دفارس امپراتوری مخ په خورې ده ، رسمي سیاست دسنیانو اوشیعه ګانو ترمینځ اختلاف شدید کړی، درباریان په مخالفو ډلو سره ویشل شوې اوپخپله شاه یو ضعیف شخص دی. ددغو کشفیاتو په اساس میرویس دې نتیجې ته ورسید چې دپوزه خپلواکۍ ګټلو وخت رسیدلې دی.

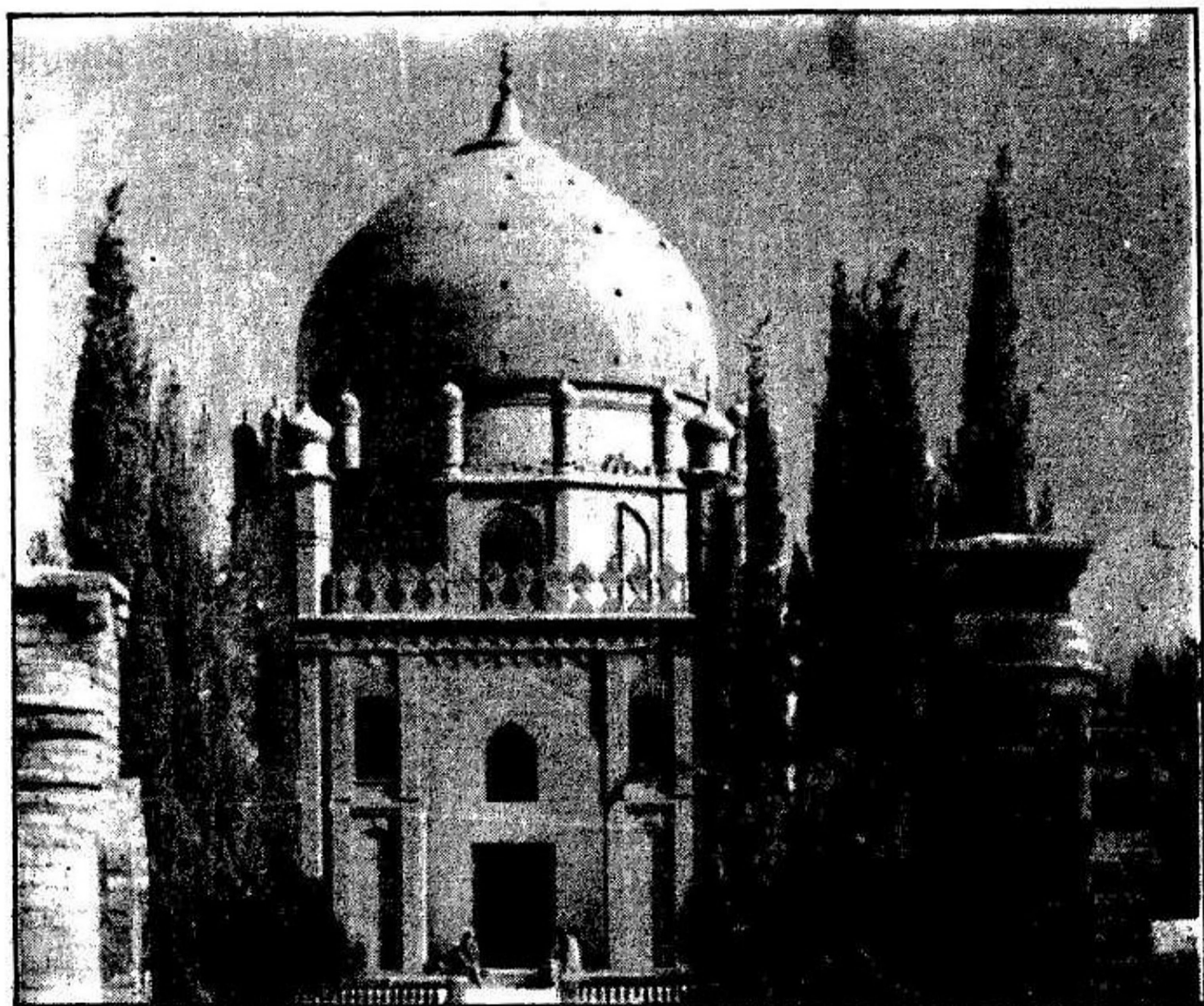
میرویس کندهار ته تر ستنید و وروسته دشاه دسپاربتنې او دمصلحت له مخې له ګرګین خان سره دمشاوری او دنبار دکېلان لر په صفت بیا همکاری غوره کړه .خو ګرګین خان پرې داده نه واو ویې غوښتل چې وېې ازمایي. نو یې دهغه لور خپل زوی ته په نکاح وغوښته . دمیرویس دپاره دابله سخته کشاله شوه ، په دې چې په پښتنو کې په تیره دسر په پښتنو کې دادود نه و چې خپلې لونې پر دوهغه هم باندنیو ته نکاح کړي. نو یې دقومی مشرانو په صلاح یوه بله نجلی دخپل لور په نامه دګرګین خان زوی ته په نکاح کړه او هغه یې په دې دول غافل کړ. میرویس وروسته قومی مشران دمانجی په کلی کې په پټه سره جرګه کړل. دمانجی کلی دکندهار دختیځ په دیرش کیلو مترې کې دکابل - کندهار په لارکې دپوپل زیو په سیمه کې پروت دی . دریدی خان مهمند په قول چې په خپلی منظومی محمود نامه کې یې راوړې ، اوهغه په پټه خزانه او دخپلواکۍ لمر ځرک کې نقل شوی دې ، دمانجی په جرګې کې دغو مشرانو ګډون کړی وو: سیدال خان ناصر، بابو جان بابی، بهادر خان اندړ، ملا پیر محمد میاجي، عزیزخان نورزی ، یوسف خان هوتک ، ګل خان بابړ ، نورخان، بړیڅ ، نصروخان الکوزی، یحیی خان هوتک ،

حاجی نور محمد مشهور په حاجی انکو اویونس خان کاکړ. میرویس جرګې ته خپل وړاندیز وړاندې کړ او هغه داو چې دبلوڅو، کاکړو، او ترینانو خانان دې خپل ولسونه دمالیاتو له ورکولو څخه واړوي لړڅو ګرګین خان مجبور شي له پوځ سره لیرې لاړ شي او دوی وکولی شي هلته هغوی له مینځه یوسي. جرګه والو دهغه تجویز ومانه، په قران یې لوړه وکړه او له هغه سره یو موټی شول. میرویس هغوته هغه فتواګانې هم وښوولی چې له وطن نه یې دغاصبانو دشړلودپاره دمکې له علماوو څخه ترلاسه کړې وې. میرویس مکې ته دحج دادا کولو دپاره له اصفهان نه تللی و، او دغه فتواګانې یې ترلاسه کړې دي. دبلوڅو، کاکړو اوترینانو خانانو دمانجی دجرګې له پریکړې سره سم خپل ولسونه دمالیاتو له ورکولو نه واړول او دپاڅون لومړی عملی ګام یې وچت کړ. دګرګین خان په مقابل کې دالومړنی ولسی ((سرغړونه)) وه. هغه هم خپله مشورتی جرګه وبلله او میرویس هم پکې ګډون وکړ. میرویس بیاهم دمصلحت له مخې (دسرغړونی) د خپلو دپاره په کلکه خپل ملاتړ و ښود. ګرګین وروسته له هغه شپږنیم زریز پوځ د کاکړستان، ژوب او بلوچستان په لور واستوه او پخپله دیوه سپاره کندک په قوماندانۍ وریسې روان شو، او میرویس ته یې وویل چې له خپلو قومنې ایله جاریو سره به دارغستان په ده شیخ کې ورسره یوځای کیږي. میرویس په داسې حال کې چې ګرګین خان له خپل کندک سره موعو د ځای ته رسیدلی وو،له خپل اوه سوه ییز قومي ایله جاري سره خان وورسوه. د شپې له خوا یې نابیره پرې ودانګل او هغه یې له تول کندک سره له مینځه یووړ. داپیښه که څه هم مهمه وه معنی یې دانه وه چې کندهارازاد شو. په بلوچستان کې شپږنیم زریز پوځ او دکندهار په ښارکې دولس نیم زره عسکر د هغه په حصار کې ځای په ځای وو. دکندهار صفوي عسکر و وسلې اوتو پونه لرل او دښار په تینګ حصارکی یې خانونه مامون ګڼل. په هغه برسیره ((د ښار د باندې اکثر کلي اوولس ایرانیان وو .)) دا تول دمیرویس دپاره یو بنل چیلینج وو .خو میرویس په ابتکاري تجویز نیولو او د هغه په عملي کولو کې پوخ شوی وُ. لومړی یې واړه ایله جاري تولي د ښارشا وخوا وګماړل اود ښار رابطه یې له خارج سره قطعه کړه. دصفوی پوځ دګرګین خان دسرنوشت څخه بې خبره پاتې شو. دایله جاری بل تولی دبابو جان بابی په قوماندانۍ خان د ښارکلا ته ورسوه . وریسې میرویس له څه

باندې درې زرو ایله جاریو سره په داسې حال کې چې هغوی د صفوي د وژل شویو عسکرو په وسلو سمبال او د هغوی جامې یې هم په تن وې ښارته ورسید. میرویس د ګرګین جامې په تن کړی وی. اوټول سواره ښارته ورننوتل. د پارس عسکرو په میرویس د ګرګین خیال وکړ او پښتنو دښارحصارته په ننوتلو سره په بې ساري چټکۍ سره عملیات پیل کړل. دپارس عسکرو او منصبدارانو ته لی دغونډ یډ و وخت ورنکړ. ډیری ترینه ووژل څه لی ژوندي ونیول او څه یې وتښتیدل. پښتنو دمیرویس په مشرۍ په دغه ډول په کندهار کې د پردیو د دوه سوه کلن حاکمیت علامه له منځه یووړه اوله لاسه تللې خپلواکی یې بیرته خپله کړه. داوخت کال ۱۱۱۹هجري قمري او ۱۷۰۹ عیسوي و.

د صفویانو هغه شپږنیم زره عسکر چې کاګرستان او بلوچستان ته تللي وو، دګرګین خان له مرګ نه وروسته کندهار ته ورسیدل، خو له پښتنو سره له یوې ناکامې مقابلې نه وروسته چې په هغې کې ډیری ووژل شول او ونیول شول وتښتیدل او دتراجیدي خبر یې اصفهان ته ورسوه.

له هغه وروسته میرویس په څرګند ډول جرګه وبلله او جرګه والو ته یې په خطاب کې وویل.((تاسې چې د دین دپاره هرڅه کوي ... د مرمرو په ډبرې باندې به ولیکل شي. او خلک به یې د محشر تر ورځې درناوي وکړي.)) د جرګه والو یوه ډله اندیښمنه وه او څرګنده یې کړه چې ((دپارس امپراتوري پراخه او زو روره ده، پریمانه پوځونه او خزانې لري، مونږ غریبان به په کومو وسایلو له هغو سره مقاومت وکولی شو؟)) دمیرویس دپاره دا هم ګرانه شوه چې اوس به خپل ځینې بې زړه اوتسلیم طلب وطنوال څنګه قانع کوي. په قوت اوفصاحت یې هغوي ته خطاب وکړ چې ((ډېره موده شوې چې دپارس خلکو د انصاف اوعدالت له حدودو څخه تیري کړی دی اوپه بیلو بیلو لارو یې زمونږ عزت اوولس زخمي کړی دی.)) هغه دا هم ورته وویل چې اوس د صفوي امپراتوري ضعیفه شوې اود رنګید و په حال کې ده. هغو ته یې هغه فتواګانې هم وښودلې چې د پردیو د سلطې د طردولو په مقصد یې د مکې، ماورالنهر او هندوستان له علماوو څخه ترلاسه کړې وې. هغه په دې ډول دشکمنو اوتسلیم طلبانو شک او تر دد رفع کړ. بیا جرګه والو دی د خپل قاید په حیث غوره کړ، او ډیرو یې د مقاومت کولو دپاره تیاري وښود.

د ژغورونکی، بنسټ ایښودونکی میرویس نیکه مقبره

د صفوي حکومت خپل عکس العمل په دوو بڼوکي څرګندکړ: مذاکره او زور لومړی یې دخپل حاکمیت داعادې دپاره قاید میرویس ته استا زي ولیږل.قاید میرویس دهغه لومړي نماینده، محمدجامع ته وویل چې((ته خیال کوي چې عقل او پوهه ... هغو غرونو ته چې دغه هیواد یې احاطه کړی دی نه ده راغلې . پربږده چې ستاپاچا څنګه چې یې زړه وي خپل زور واز مایي . کله هغه څنګه چې ته وایې زورور وي بوازې به کړو نه په تشو خبرو زموږ له طرحو سره مقابله وکړي.)) قاید میرویس دپارس دوهم استازي ،محمد خان ، دهرات والي ته چې دحج د سفر ملګري یې و هم ورته ځواب ورکړاو ورته یې وویل چې له لوی څښتن څخه مشکور اوسه چې فساد دوستي په سبب پر مونږ د میلمه حق پیدا کړی دی . که داسې نه وای ناته به جزا درکړل شوې وای څکه چې ((ته مونږ ته په سپک نظرګوري او موږ وروسته له هغه چې څخیرونه شکولي دی د مړ یتوب دپاره بولې . خو په یقین سره پوه شه چې دانتقام وخت رسیدلی دی او غیر لمن افغانان د پارس د خلکو دپاره دخدای تعالی غوره شوی وسایل دي. زمونږ توري ایستلی شوی دی اوترڅو چې ستاسي شاه له تخت نه کوزنه کړل شي ، او هیواد موفتح نه شي په تیکو کې به نه شي .)) له هغه وروسته د صفوي حکومت په نظامي عملیاتو لاس پورې کړ او خسر وخان ، د ګرجستان والي او د ګرګین خان وراره یې د دولس زریز پوځ په قوماندانۍ کندهارته ولیږه .

خسرو خان په خپله دنده کې لږه حده پورې بریالي شو . لښکرو یې په ګرشک کې د پښتنو یو لښکر په شاوتمبوه او په ۱۷۱۱ کې یې د کندهار ښار کلا بند کړ او له اوسیدنکو څخه یې بې له قید و شرط نه تسلیمي وغوښتله . میرویس محاصره کوونکي په محاصره کې ونیول اودسونګ او خوړو شیان یې پرې بند کړل . د محاصرې دوام او دبې قید او شرط تسلیمي تقاضاددې سبب شو چې خسروخان د عبدالله سدوزی په مشري ابدالي متحدین له لاسه ورکړي او محاصره شوی ښاریان په خپل مقاومت کې ټینګ شي . سره له دې چې په اول کې خپلو غوښتل چې تسلیم شي . په دغه حال کې قاید میرویس په یوه لوی لښکر سره چې دنوې او لیرې قامونو له جنګیالیو نه یې د مقابلې په مقصد برابر کړی و ، د خسرو خان پر پوځ برغلل وکړ او هغه یې د پوځ له دیرې برخې سره له مینځه یووړ. د پارس بل انتقامي پوځ د محمد خان رستم په قوماندانۍ

هم په همدغه سرنوشت واوښت . له هغه وروسته د صفویانو نظامي وجود او سیاسي سلطه اول په کندهاراو وروسته په هرات کې له مینځه بووړل شوه او میرویس خپلواکي یقیني کړه.
قاید میرویس وروسته کندهار له کلات نه تر فراه پورې یې له کوم جنګ نه اداره کړ، او په ۱۷۱۷ کې په پخه خواني کې د څلوروڅلویښت کالو په منګ وفات شو. دی په اصل کې له ۱۷۰۹ نه وروسته دکندهار واکمن و. دده دواکمنۍ او اداري په باب معلومات نشته خو دي ښي له کوم شک نه دکندهار په پوره خپلواک کولو سره دافغان دخپلواکۍ بنسټ ایښودونکی دی. باید په یاد ولرل شي چې د خپلواکي بیرغ لومړی روښانیانو هسک کړی و . روښانیانو د بایزید انصاري مشهور په پیر روښان ، د هغه د زامنو او لمسیانو په مشري د مغلو د سلطې پر ضد په شپاړلسمې او اولسمې پیړی کې په وقفو سره مبارزې وکړې . په دغو مبارزو کې د پیرروښان دکورنۍ د سرکسان تول تلف شول. د خپلواکۍ ګټلنو په لارکې یلهکورنۍ شاید دغومره تلفات نه وي ورکړي . په هرحال له هغو وروسته داولسمې پیړی په دوهمې نیمایي کې ایمل خان مومند او خوشحال خان خټک د عین مقصد دپاره له مغلو سره کلونه کلونه وجنګیدل. د روښانیانو په شان دوی هم په مقصد ونه رسیدل خو دوی تولو د پښتنو تاریخ د تودو مبارزو تاریخ وګرزوه او د مبارزو روحیه یې ژوندۍ وساتله .
د قاید میرویس حرکت د همدغو مبارزو په لړ کې بریالي حرکت دی . هغه په کندهار کې د صفوي د امپراتورۍ پوځونه له مینځه یووړل ، اوکندهار یې پوره خپلواک کړو. دغه بریالي توب یې په لږو منابعو اوبشري قواووسره حاصل کړ. په بشري قواووکې فعاله برخه دغلزیو هغه هم د تولو غلزیونه بلکه دلویدیځو غلزیو وه. له دوی سره کاکړان، ترینان، بلوچان، بریڅ، یو شمیرابدالیان اوهزارګان ودریدل. دابدالیانوغټې برخې دکندهار په ازادولوکې برخه نه لرله اومیرویس ونه شوکولی تول ابدالیان دازادی په مبارزې کې له خان سره ملګري کړي.له دغو قومونوڅخه میرویس درې نیم زره جنګیالي تنظیم کړی وچې دمولف امان اله هوتک په قول یې((یوڅه ګودې رندې وسلې لرلې))، په داسې حال کې چې ددښمن شل زریزپوځ لویک اوتوپونه لرل اوتنظیم شوی وو.

سره له دې هم پښتانه پرې غالب شول. دوی په دوه دليلونو پرې غالب شول . يو دليل يې داو چې گرگين خان په خپل نوي سياست يعنې د قومونو د داخلي خپلواکي په محدودولو سره قومونه اود هغوی مشران وپارول او هغو د پوره خپلواکی گټلو په لارکې د ميرويس ننګه په ټينګه وکړه .خو دابه درسته نه وي چې ووېل شي ټولو قومونو اومشرانو او خانانو يې هم دغسې وکړل.په وروستيو کې ځينې تسليم طلب وختل. البته ميرويس د هغوی انديښنې رفع کړې . خو دغه اطمينان موقتي ثابت شو . د ميرويس له مرګ نه وروسته د هغه ورور اوجانشين ميرعبدالعزيز ، هم تسليم طلب وخوت ، تر څو دميرويس مشرزوی ، مير محمود ، دازادۍ غوښتونکو په ملاتړ هغه له منځه يوړ . دغې پېښې د ميرويس په کورنۍ کې د انتقام او تربوري حس وپاروه تردې حده چې دغه حس په پای کې د هغه دکورنۍ د سقوط يو سبب وګرزيد.

د پښتنو د بريسالي لوب بل دليل پخپله ميرويس دی . ماد ميرويس په باب دغسې ليکنه تراوسه نه ده لوستلې چې ليکونکي به يې هغه مذمت کړی وی .برخلاف ،مورخانو دده شخصيت اوکارنامې ستايلي دي. ج ت . کروشنسکي اوجان هان وې ، معاصرو باندېنيو تاريخ کښونکو ، دده او همدا راز دده داخلاقوکارنامې په تفصيل سره بيان کړي او ستايلي دي . ددې عمده دليل دا دی چې ميرويس نه يوازې دهوتکو بلکه د لويديځو غلزي قومونو سروالې کورنۍ ته منسوب و ، اودی په دغې سروالې کورنۍ کې دولسي مشر په حيث هسک شوی و . دلويديځو غلزيو خپلواک رياست که څه هم سلطان ملخي توخي تشکيل کړی و ، د ميرويس په وخت کې د هغه پلارښالم خان هوتک د هغو مشرو چې د هغه له مرګ نه وروسته ميرويس د قوم په مشري غوره شو. دميرويس کورنۍ شتمنه ، سوداګره او دودی ماره وه . په خاص دول دميرويس مور، نازو انا چې د سلطان ملخي توخي لوروه ، شاعره ، عالمه ، دودی ماره او په ولس مينه ميرمن وه. او هغې خپل زوی ، ميرويس دهدفمن ژوند دپاره روزلي و. پخپله ميرويس له قومي مشرانو ، علماوو ، سوداګرو او وګړو سره محشور و .په ولسې دود او دستور پوهيده اولانجې يې په جرګو هوارولې . د خپلواکي ګټلو دحساس دوران مشکلات يې په يو لړ جرګو سره حل کړل . پنځمه يې دسره غره په شنه کوتل کې ددابنفرپه غبرګه کې ديوي ونې لاندې وکړه چې هغه وروسته د پنځو ونه

یاده شوه . دا چې دی فصیح او قانع کوونکی و شاید له دې امله وچې دی جرګه مار سروال و. ممکن دهمدغو شخصي اوصافو په سبب وي چې دی د خپل پلار قایم مقام وټاکل شو. په هرحال میرویس په مکه اوهندوستان کې د فتواګانو د حاصلولو او په پارس کې وطن ته د ستنیدو په مقصد له علماوو او دولتي مامورانو سره مجلسونه او بحثونه وکړل . په دغو مجلسونو کې یې نوی اومخالف نظریات واوریدل، بصیرتونه زد ه کړل ،اوله سیاست سره لاهم علاقمن شو . له سیاست سره د همدغې علاقې له امله وچې ده خپل هدف ته درسیدلو په لارکې له خپلې شتمنی نه چې هم ورته په میراث پاتې وه او هم یې پخپله په سوداګرۍ سره ډیره کړې وه ، په سخاوت سره استفاده وکړه. ده د خپلو سفرونو ، تجربو او همداراز د خپل د فعال اوبا وقار شخصیت او خپلواکۍ حاصلولو د داعیې په برکت وکولې شول چې په خپل وطن کې علما اوقومي مشران اوخانان تردې اندازې ترخپل تاثیر لاندې راولي چې هغوی خپل مقتدیان اوولسونه د خپلواکۍ د غاصبانو په مقابل کې پاڅون ته وهڅوي. عامه خلک په دې نه پوهیدل چې هغه د ازادي جنګ و . دمولف امان الله هوتک په قول((په ناصرو او هوتکو کې هم عام خلق په دې نه وو خبر چې مونږ د خپلواکۍ جنګیالیان یو.)) خو میرویس دغسې شخص وچې په ډیرو سختو حالاتو کې هم په خپل هدف کې تکنی نه شو . بلکه نور یې هم دهغه په لور و هڅول. تجویزونه یې ونیول اودهغو په برکت او دملګرو په همکارۍ یې وکولې شول پوره خپلواکۍ وګټي، خپلې کارنامې دوپاړ نه ډک سر مشق وګرزوي او خپل نامه ته ابدیت ورکړي. میر غلام محمد غبار دی ((مرد مبتکر و مبارز و موسس بولي)) اواضافه کوي چې ((برای انهدام تسلط خارجي و حصول ازادي واستقلال ملي درګوشه افغانستان عملا راه را بازکرده بود.)) دده نوښتګر تدبیرونه سرې ته د جوزف ستالین ویناپه زړه کوي چې ویلي وه ((ښه د پلوماسي دیوې فرقي کارکوي.)) د پوره خپلواکۍ د ګټلو په لارکې د قومي مشرانو او خانانو بې دریغه ملاتړاو پخپله د میرویس دولسي شخصیت)) له امله و چې ده د خپلې سروالۍ په دورې کې له هغونه خان وچت ونه نیو او یوازې یې د قاید یا سترمشر یا وکیل په لقب اکتفا وکړه . داسې ښکارې چې د خپلواکۍ ګټل، نه حاکمیت چلول د هغه اصلي هدف و .میرویس وروسته له هغه چې قاید شو د مرګ تر ورځې یې

د مشر په حیث سلوک وکړ، نه دامیر یا پاچا په حیث چې خان به دخدای نائب یا سوري ګڼي اوولس به رعیت بولي .ده په واقع کې بوازې خپل خان ، خپله کورني او خپل قام خپلواک نه کړ. ده قومونه هم خپلواک کړل او هم خپلواک پریښودل. خپلواکي ګټل او خپلواکي ورکول د قاید میرویس ستره کارنامه ده.

دثورانقلاب یادثورکودتا؟

محمدحسن کاکړ

> په دې کې خطر دی چې خپلې مفکورې له نورو څخه واخلی. باید له نورو څخه معلومات حاصل کړې خومفکورې، دتجربو په شان، بایدپخپله ستاواوسي.
>
> لارډاکتن

(دغه لیکنه په کال ۱۳۶۸ / ۱۹۸۹ کې په پېښور کې دآزاد افغانستان دلیکوالو داتحادیې (وفا) په اداره کې په یوه سمینارکې لوستل شوې وه، اودلته په یو څه سمون سره دلومړي ځل دپاره خپرېږي).

په کال ۱۳۵۷ / ۱۹۷۸ کې دثور دمیاشتې په اوومه دمحمد داؤد په سروالۍ دافغانستان دلومړي جمهوریت نسکوریدنه او په ځای یې دنورمحمد تره کي په مشرۍ دافغانستان ددموکراتیک جمهوریت دریدنه داردو کارؤ. دادټول پوځ کار هم نه و. په پوځ کې دهغې برخې کار و چې ستر اتیجیکي مقام یې لاره. دغې برخې له هغه ځای نه دبرحال حکومت دتصمیم نیولو عالي مرکز په چټکۍ سره له کارنه وغورځوه. په یوه حساب یې دلسو او په بل حساب دځلیرویشت ساعتو په اوږدو کې حکومتي واک یا په دقیق ډول دحکومت دسر والي مقام ترلاسه کړ.

دپوځ دغه برخه دپلچرخې دزغروري ځلورم لمبر قواوي اودبګرام هوایي قوه وه. په دې حساب دحکومت نیونه دهغو نظامیانو، په خاص ډول دهغو نظامي منصبدارانو کارو چې تر نورو قواوو څخه ډېر په پیچلو او عصري وسلو سمبال و. ددغو منصبدارانو شمېر دحفیظ الله امین په قول یوازې په کابل کې درې سوه تنه افسران وو. دی په عادي نظامي تمریناتو کې ډېر انداختونه کړي اوځانونه دحکومتي واک غصبولو دپاره تیارکړي وو. تره کی په خلقي پوځیانو باندې دومره ډاډه و چې ویل یې غواړي دزمري په میاشت کې انقلاب وکړي، او په هغه باندې دزمري انقلاب نوم کښېږدي. په هر حال، دغه منصبداران دقوي عقیدې اوټینګې ارادې خاوندان وو، اودکودتا په وخت کې یې دمخالفو منصبدارانو، په تېره دامرانو په محصورولو او وژلو کې له ګرندیتوب نه کار واخیست. له څه کم یولک نظامي افرادو څخه ممکن دوه زره دپاڅیدونکو په پلوې پاڅیدلې وي. سره له دې چې دپوځ سنره برخه دحکومت پرخواوه پیښې په دغسې چټکۍ سره رواني شوې

د یرغلگرو ماتوونکی غازی وزیر محمد اکبر خان

اونتیجه دومره زردپا څیدونکو په ګته تمامه شوه چې مخالف منصبداران دمحمدداوُدلـه مړیني نه وروسته له سرته رسیدلي عمل سره مخـامخ اوپـه ظـاهرکې تسلیم شـول.ښاریـان خوځه کوې چې په دې نیوهېدل چې څوک څه کوي ګوندي لویان حتی دګوند عمو مـي منشي، نورمحمد تره کی، اودګوند منشي، ببرک کارمل،هم په کودتا یـې عمـل خـبر نـه وو. له ګوندي لویانوڅخه یوازې حفیظ الله امین اوله نظامي منصبدارانو سره رابط غـړي چـې هغه هم یوڅوکسه وو،خبروو. امین چې د ثورکودتا دهغه په ابتکار او قوماندې سره دهمدغو رابطو غړیو له لارې دخلقی منصبدارانو له خوا پیل اوبریالی شوه په دغه وخت کې دګونـد دلوړمشرتابه یعني سیاسي دفتر یاپولټبورو غړی هم نه و.دی چې دپخوا نه د تره کی لخوا نه پـدې دنـده ګمـارل شوی ودی دمرکـزي کميـتي غـړي اودخلقـي فراکسیون دنظـامي ګوند یانوآمرو.دثور دمیاشتي په پنځمه اوشپږمه تره کی او کارمل اوپنځه نورګونـدي لویـان بندیان وو، نوریې یاپټ وو او یادچاردهي په کلیواوباند وکـې سـرګردان ګرزیـدل.ګونـدي ایډیا لوګانو په دغه عمل باندې دانقلاب نوم کښېښود، حال داچې هغه کودتـا وه، اول بـه زه دلته دواړه په لنډ ډول معرفي کړم.کودتا دکو(coup) اودتا (d,etat) نه جـوړه فرانسـوي ترکیبي کلمه ده په معنی د(دولتـي سټروک) یـا(ددولـت سقوط).پـه اصطـلاح کـې کودتـا دحکومت سملاسي نیولوته چې زیاتروخت په تشدد سره ترسره کېږي ویل کېږي. دانقـلاب کلمه دځرخولومعنـي لـري،اوتعریـف یـې یـو اوتاکلـي نـه دي. پـه معنـوي ډول انقلاب دحکومت.ترکیب ته دتغییر ورکولو په معنـی و، چـې هغه لزوماً دزورلـه لارې څه نـه و.پـه دربارکې چې به کوم وزیر تبدیل شو خلکو بـه دغـه تغیـیر دانقـلاب پـه نامـه یـاداوه خـود ۱۷۸۹ کال نه وروسته په دغه تعریف کې تغییر راغي. خلکو دغه کال دېوه نوي ډول انقلاب شروع وباله چې له ماضي سره یې مقاطعه حقیقي وه،اوخصوصیـت یـې تشدداوداجتماعي ، سیاسي اواقتصادي اساسي تحول دپاره نامحدود امکانات وو.خلکو داسي هم فکرکاوه چې دغه نوي حادثه له ملي سرحداتو څخه اوړي اوبوڅه عمومي اوعالمي ده.حتي هغه خلـک هم چې انقلاب یې نامطلوب ګانه په دې موافـق وو چـې انقـلاب ددوي دعصـر دسیاسـت دپاره اساسي و ۱

وروسته انقلابیونو انقلاب هغه عمل ته وایه چې دټولني زیاتره خلک پـه عمـدي ډول حـاکم نظـام نسکورکړي، او پـه ځاي یـې دځپلـي خـوښي ترهغـه ښه نظـام راولي. ولادمیرلینن، دشوروي اتحاد مؤسس چې دشلمي پېړۍ ډیر وتلی انقلابـي دي، انقلاب پـه دي ډول شرح کوي. ((دانقلاب اساسي قانون چې په ټولو انقلابونو په تیره په شلمې پیـړۍ کې دروسیې په دریو انقلابونو سره تائید شوي دي، په لانـدې ډول دي: ددې دپـاره چـې انقلاب وشي دزبیښل شویو اوستم ځپلو ولسونو دپاره کافي نه ده چې په زړې لارې بـانـدې

۱- رابرټس ، جی. ام. دنړۍ تاریخ ، دپنګون چاپ کال ۱۹۹۲ ،مخ ۶۹۳

دژوند کولو ناممکني درک کړي، او اوښتون وغواړي. ددې دپاره چې انقلاب پېښ شي اساسي خبره داده چې استثمارکوونکي په زړې لارې باندې ژوند اوحاکميت ونه شي کولی.)) دې وراندې وايي : ((يوازې هغه وخت چې (لاندني طبقات) ونه غواړي په زړې لارې باندې ژوند وکړي او (پورتني طبقات) ونه شي کولی په زړې لارې باندې حاکميت ته دوام ورکړي، انقلاب بريالی کېدلی شي. دغه حقيقت په نورو الفاظو کې هم افاده کېدلی شي. انقلاب بې له عمومي بحران څخه په ټول ملک کې (چې استثمار کونکي اواستثمار شوي دواړه متاثره کړي) امکان نه لري . له دينه داسې نتيجه اخيستله کېږي چې ددې دپاره چې انقلاب پېښ شي اساسي داده چې لومړی دکارگرو زياتره برخه (يا لږترلږه دطبقاتي شعور خاوند په سياسي لحاظ فعال او سوچمن کار گران) پوره درک کړي چې انقلاب ضروري شوی اودوی ددې دباره تياردي چې دهغه دپاره خانونه قربان کړي. دوهمه داچې حاکمه طبقات په دغسې حکومتي بحران کې لتاړ وي چې هغه حتی تر ټولو ببرته پاتې کارگران هم په سياست کې کشوي .)))((دهراصيل انقلاب علامه دخپل شويو کارگري پرگنو په حجم کې لس چنده يا حتی سل برابره زياتوالي دې چې تر اوسه بې تفاوت او دسياسي مبارزې دکولو مستعددي)) ، حکومت ضعيف کوي، او دانقلابونو دپاره ممکنه کوي چې هغه په چټکی سره نسکورکړي)) لينن داهم وايي چې ((انقلاب دکارگري طبقې داکثريت په نظرياتوکې بې له کوم تحول څخه امکان نه لري ، داسې تحول چې ، پرگنو له سياسي بحران څخه په لاس راغلي دې ، نه هڅکله يوازې په پرو پا گند سره)) ۲

په دې ډول دخلقيانو دواک نيولو عمل حتی پخپله ددوی د ((سترلاربنود)) دوينا له مخې هم انقلاب نه و، خو څنگه چې دخلک دموکراتيک گوند لوبانو او ايديا لوگانو دخپل گوند غړي په انقلابي فکرونو سره مجهزکړي وو، دوی په هغه باندې د ((انقلاب)) نوم کښېښود. انقلاب دگونديانو دپاره دعقيدې په شان سپيڅلي ارزښت پيداکړ اودوی په خپله انقلابيان شول، په داسې حال کې چې په ټولني کې دانقلابي شرايطو څرک هم نه وو، لکه چې وروسته به په دغه ټکي باندې بحث وشي. انقلابيانو سمله لاسه په دې پيل وکړ، چې له ماضي سره پريکړه وکړي . نو يې افغاني تجاربو ته شاکړه. دسر دولتي افغاني ماموران يې په تيره هغوی چې په لوېديځي نړی کې تحصيل کړي وو، ياووژل ، يابنديان ياموقوف کړل او يايي ورته تنزيل ورکړ. ددوی او همدا راز د نورو حرفوي اوملکي ماموراتو په ځای يې خپل گونديان وگمارل، سره له دې چې دوی په دولتي چارو ونه پوهيدل. په عين حال کې يې زيات شمير شوروي مشاوران هم په نظامي او هم په ملکي

۲- لينن ، کين تلونکي کمونيزم ، دماشومانو ناروغي ،مترقي خپرووونکې موسسه ، مسکو ، د۱۹۷۷ کال انگريزي چاپ مخ ۹٦ .

ځانګو کې استخدام کړل او په دوي باندي یې تر غیر ګوندي افغانانو نه زیاته تکیه وکړه. داټول ددي دپاره چې دوی خپل دولت په انقلابي اصولو بناکړي اودهغه له لاري دټولنې دپېړیو پېړیو اجتماعي روا بط سمله لاسه په انقلابي ډول واړوي ، اوکه څوک ورسره مخالفت وکړي، او یا حتی ور سره همکاري و نه کړي ور سره ((انقلابي برخورد)) وکړي ګوندي لوبانو ددغه فکر په اساس عمل کاوه چې ددولت په نیولو سره دوي دخلکو دژوند او مرګ واک ترلاسه کړي اوځنګه چې دوی انقلابیان او دخلکو خد متګاران دي بوازي دوی دولس ستونزي هوارولي، اودولتي چاري په مخ بیولي شي . نور محمد تره کي ویل چې ((مونږ انقلاب کړي، مونږ حکومت کو))

((انقلابي برخورد)) ددوي په خپل سر غوځونکي چلند شو. دولتي شکل اړول اوله نوروسره ((انقلابي برخورد))کول پاروني وکړي خوهغه څه چې ټول و لس یې وېساروه، او ګوند یان ئې ورسره لاس په ګریوان کړل ددوی هغه کوښښونه وو چې غوښتل یې په هغو سره اجتماعي روابط واړوي. دهمد غه مقصد او همدا راز ددولتي شکل اړو لو دپاره یې اته فرمانونه یو په بل پسې په خپل سر وایستل او په حاکمانه ډول عملي کړل داسي چې دعمل په جریان کې یې دخلکو دحقوقو، ار زښتونو او ژوند پروا و نه کړه . ولس په ټول هېواد کې دانقلابیانو پرضد پاڅونونه وکړل،اوانقلابیانو هغه په وچ زور وځپل. په زرګونو یې بندیان کړل، وکړول، او ووژل، سره له دي هم انقلابیانو ناري و هلې چې ددوی دولت دخواري کښو دولت دي. ددوی په فکر ددي معنی داوه چې دوطن بذګران اوکارګران اوپه مجموع کې خواري کښان له خپل بد حال څخه اګاه، له هغه نه بېزاره او دهغه په اړولو پسي وو ، خو په خپله په دې قادر نه وو چې خپلې هیلې او غوښتنې مشخصې اوافاده کړي ، او په عمل کې یې پیاده کړي . نو ددوي رښتیني ځامن یعني هغه نظامي منصبداران کوم چې دافغانستان دخلک دموکراتیک ګوند په خلقي فکرونو مجهزکړي او په ګوندکې تنظیم کړي وو ، ددوي په نمایندګي پاڅیدل اوهغه نظام یې نسکورکړ چې دخواري کښو په زیان او د ((فیودالانو)) ، ((ارستوکراتانو)) ، ((پانګه ورو)) ،((کمپرادورانو)) او((طفیلیانو)) په ګټه وو .

لکه چې د مخه یې ذکر و شو له خواري کښو نه دګوندیانو مطلب کارګر اوکروندګر وو خودوی په دېرو لحاظو نو سره په اساسي ډول متفاوت وو او د نورو په مقابل کې یې ګډ دریځ نشو غوره کولی. دکا رګر و په باب دغومره ویل بس دي چې په افغانستان کې ددوی شمیر دومره لږ وو ، لکه یو ټاپو چې په سمند رکې وي. بخپله نور محمد تره کي هم په دغه حقیقت اعتراف کړي و. ده په کال ۱۹۷۹کې دمارچ په ۱۸ دشوروي اتحاد دصدراعظم ، الیکسي کاسیګن د یوي تیلیفوني پوښتنې په ځواب کې ویلي وچې ((په افغانستان کې دکارګروشمیرډیرلږدي.)) دغه لږکارګران هم زیاتره

ددولت اولږ یې دخصوصي صنایعو مستخد مان وو. دوی هغسي کارګران هم نه وو کوم چې په لویدیځې اروپاکې دتیري پیړۍ په لومړي نیمایي کې وو . هغه مهال کارګرو په ډیرو سختو شرایطو کې دپه اصطلاح دبخور نمیر په حا ل کې ژوند کاوه . دافغانستان دکارګرو ژوند د اروپا دتیري پیړۍ دکارګرو تر ژوند نه په کرالو ښه وو. لومړۍ ډلې چې دخلقي حکومت په مقابل کې دکومې موضوع په سرکار پرېښود دمکروریانو کارکوونکي وو، چې حکومت دهغو غوښتنه و منله او موضوع یې زرغلی کړه. دکارګرو په خلاف کرونده ګر دافغانستان دخلکو غټه برخه تشکیلوی او افغانستان دورو مځکه والو ملک دي. لوی مځکه وال هم په ملک کې وو، په هرات، فراه، میمنې، کندوز،اومزارکې خو ددي شمېر لږوو. دزرګونو جریبو نو مالکان په ټول ملک کې دګوتو په شمېر وو . دورو مځکه والو ترڅنګه دېې مځکو کرونده ګرو ، زراعتي ، اجاره ګرو او په مجموع کې دبذګرو یا زرا عتي کارګر و شمېر هم ډیروو، اودي. ددوي دژوند په باب دیوه مهم ټکي په نظر کې نیول حتمي دي ، او هغه دا چې د مځکو دحاصلاتو په باب له مځکه والو سره دبذګرو مناسبات دپېړیو پېړیو دعرف او عادت له مخې داسي تنظیم شوي وو ، چې دمځکې دماهیت یعني ښېرازتوب اونا ښېراز توب په تناسب دمځکې په حاصلاتو کې دکرونده ګرو برخه پانیمایي ، پادریمه ، پاځلورمه اویا پینځمه وه اودحکومتي مالیاتواونور غرامالو تادیه هم دمځکه والو په غاړه وه. په کندوز کې دمځکو داجوره کار عایدات دحکومتي او سط مامور له قانوني معاش نه ډیر زو. دمځکې داجاره ګرو عایدات تردې هم زیات وو، او داپه دې سبب چې دوی له مځکونه د خپل زحمت په اندازه حاصلات ترلاسه کول . هو، دهغو بذګرو حال بد و چې بذګري ورته نه پیداکیده . دغسي بذګراونور وزګاران په صناعتي اوتعمیراتي اجوره کارو تبدیلیدل ، او په ښارونو ، په تیره دکابل په ښار کې ددوي شمېر ډیر وو. په دې حساب په یو څه استثني سره کرونده ګردلږو ډیرو شتمنو په لولو سره دمارکستي اصطلاحاتو په اساس دوروبو رژواګانو په ډله کې حسابیدلې شول . داسي شواهد په لاس کې نه شته چې وښیي کرونده ګرو دغسي صنفي یاطبقاتي شعور پیداکړي وو، چې د هغه له مخې خپل کره عیار کړي اود مځکه والو په مقابل کې جګ شي. دوی په هیڅ و خت کې دفیودالي روسي ، یا فیودالي جرمني اویا دفیودالي فرانسي دبذګرویه شان دصنفي روحیې له مخې دمځکه والو په مقابل کې ګډ عمل نه دي کړی . نو عجیبه نه ده چې دوي دخلقي حکومت ترشا و نه دریدل سره له دې چې دغه حکومت دهغو دملاتړ دګټلو دپاره دمځکو اصلاحات عملي کړل ، او په هغه سره یې لویو مځکه والو له دیرش جریبه مځکه پرېښودله ، اضافګي یې ترینه وا خیسته او په یې مځکو بذګرو باندې یې دکورنۍ په سر پنځه جریبه وویشله . په واقع کې حکومت دمځکو داصلاحاتو په عملي کولو سره دپخوانیو زورمنو حکومتونو دتشدد چلند په عمل کې هم تالید کړ او هم یې له هغونه زیات زور زیاتي وکړ . په معاصر افغانستان کې

په تيره دامير عبدالرحمن خان په وخت کې هغومره چې حکومتي عمالو بدګران تکولي مخکه والو نه دي تکولي .مخکه والو دهغو دتکولو دپاره نه حقوقي اونه عملي امکان لاره. داچې يادګر او له هغو سره مخکه وال اوروحانيون دحکومت دنا دودو په مقابل کې يو وخت بل و خت پاڅيدلي دي بايد عجيبه ونه ګڼله شي. دوي هيڅ وخت دمجردو مفاهيمولکه نظام ، صنف، طبقي ، طبقاتي فکر او طبقاتي مبارزي اوداسي نورو په فکرکې نه وو. دمعاصر افغانستان دسياسي تاريخ تر ټولو مهم بعد له حکومت سره دنورو ډلو په تيره دقومونو تصادم ، اودننه په حکومت کې داعلي واک په سرد ډلکيو ، کورنيو او افرادو ترمينځ جګړي دي . نو کودتا يې نظاميان دخواري کښو او بدګرو دفکري او عملي لاري نمايندګان نه شي کېدلي سره له دې هم نو رمحمدتره کې به ويل چې نظامي انقلابيان دخواري کښانو يعني دبذګرواوکارګرو خامن دي . له دغې وينانه دهغه مقصد داوچې هغه څه چې نظامي انقلابيانو وکړل ددوي دخواري کښو پلرونو دهيلو اوغوښتنوله مخې و . دغه توجيه هم سمه نه ده. نظامي ګونديان ټول تعليميافته ګان وو او په هغو کې دځينو دتحصيل موده دولس کاله ، د ډيرو شپاړس کاله ، او دنورو لا اوږده وه . په افغانستان کې تحصيل که څه هم عمومي او وړيا و په واقع کې عمومي نه و دخواري کښو يعني دبذګرو دخامنودپاره په عمل کې ممکنه نه وه چې دومره اوږد تحصيل وکولي شي . په لغمان کې په ابجد، لومړنی ښوونځي او منځنی ښوونځي کې زما بيخي ډير شمير همصنفا نو او نورو تحصيل پريښي دي . زماهغو همصنفانو اوتورو لتحصيل ته دوام ورکولي شو چې کورنيو يې دهغو کارته سخته اړه نلرله . نظامي ګونديان دمارکستانو په اصطلاح دوړو بورژواګانو، غټو بورژواګانو ، فيودالانو او بيوروکراتانو په ډله کې حسابيدل. ځيني يې دواکمني کورنی تبرته هم منسوب وو. په دې ډول دغه نظامي ګونديان دلوړ تحصيل، (چې ډير ويې په شوروي اتحاد کې کړي وو) عايداتو ، سليقې ، جهان ليد، هدف او په يوه کلمه د شخصيت له نظره له عامه خلقو نه متفاوت اوحتی له هغوی سره په مخالف قطب کې وو . د عصري تعليم کړو او خارج ته تللو افغانانو په حيث دوي په دغسي شغل بوخت وو چې سروکار يې له تخنيک ، دولت او قدرت سره وو. دوی عصر يان اودعصري ژوند اوتحول غوښتونکي وو. هغوي چې په ګوند کې تنظيم شوي او له کمونيستي تعاليمو سره اشنا شوي وو متعهد شوي وو . چې دخپل ګوند په دستور او اتکا سره حکومتي واک تر لاسه کړي که څه هم دغه کار په غير قانوني ډول سره تر سره شي . په دي ډول دوی په دغسي کمونستي افکارو کې نغښتي وو چې دافغانستان دشرايطو او دخلکو دذهن محصول نه ، بلکه له خارج نه په تيره له شوروي اتحاد نه ، وارد شوي وو دوی په وا قع کې له خپل ولسُ نه بيګانه شوي وو او په ولسي مبارزو کې يې برخه نه وه اخيستي. ځنګه چې ددوي د ايډيالوجي مرکزي تکي دقدرت تر لاسه کول و دوي په هغه ټينګ ودريدل . دغه ټکي نه يوازي ددوي دپاره بلکه

د ډېرو نورو تعليم کړو يا دنوي تحصيل کړي دلي خواصو (elites) دپاره هم ډېر جالب و. خو دوی په دي چي نظاميان وو تر نورو نه په ښه موقعيت کي وو . په ډېر و بيرته پاتي ملکونو په تيره په افغانستان کي سياسي او نظامي قدرتونه سره تړلي دي. له ۱۹۵٦ څخه وروسته چي دافغانستان پوځ په خاص ډول په عصري و سلو سمبال شو او د نويو اوپيچلو وسلو داستعمال دپاره منصبداران په باندنيو ملکونو کي تعليميافته شول دوي و روسته د ښه موقف خاوندان وګرځيدل.دغه عنعنوي نظامي ساحه دحکومتي کيد و او دولتي کبد و او په نتيجه کي دواک کتلو دپاره تر هرې بلي ساحي او تر هربل وخت نه زياته مهمه شوه . افغانستان چي دخپل خاص موقعيت له امله دخپل نفوس په تناسب لوي پوځ اوزيات شمير منصبداران لرلي دي په هغه کي يې د ښه استعداد خاوندان جلب کړي دي.

په معاصر افغانستان کي نظاميانو په عمومي ډول او انقلابي منصبدارانو په خاص ډول دملک عمومي سياست ډېر متاثر کړي دي . خو په سياست باندي ددوي اثر دعامه ذهن پرخلاف اودهيواد په زيان تمام شوی دی . ددغه حکم دپه حقه ښودلو د پاره به څو مثالو نه راوړم .دمحمد داوُد دصدارت په دوره کي پخوا له دي چي په کال ۱۹۵۵کي لويه جرګه وغوښتله شي او له هغې نه له شوروي اتحاد نه دوسلو دپيرودلو اجازه ترلاسه شي دپنځوسو ياشپيتو لوړ رتبه منصبدارانو نه يوه لوړه شورا جوړه شوه . محمد داوُد دغې شورانه څرګنده کړه چي دامريکې په ګډون لويديځ هيوادونه نه غواړي په افغانستان باندي وسله خرڅه کړي مګر داچي شرط پرې باندې کښېږدي په داسي حال کي چي شوروي اتحاد هم په مونږ وسله خرڅوي او هم زمونږ دبيطرفي درناوي کوي. نو افغانستان بايد له شوروي اتحاد څخه وسله په بيه واخلي . مشهور مرستيال خان محمد دبوي و ينا په تر څ کي دمحمد داوُد دنظر په ملاتړ څرګنده کړه چي افغانستان ته دپاکستان له خوا خطر متو جه دي او امريکا هم د پاکستان په خوا ولاړه ده . په دي حال کي زمونږ دپاره بله لاره نه شته مګر داچي له شوروي اتحاد څخه و سله ترلاسه کړو . شورا په نږدي اتفاق سره دغه نظروما نه. جنرال اسدالله ساپي ، دملي دفاع د و زارت د محاکماتو رئس، ورسره مخالفت وکړ اودليل يې راووړ چي افغانانو تر اوسه په بيطرفي سره خپل ملک ساتلي او اوس نه ښايي خپل ملک دشورويانو غيږي ته و سپاري . ده دا هم وويل چي مونږ بايد په ديني لحاظ هم دغه کارونه کړو . نو دمحمد داوُد په مشري دنظامي منصبدارانو دغه فيصله دافغانستان دکشالي اصلي منبع ده . دوی په دي نپوهيدل ، ياپې نه غوښتل په دي پوه شي چي دغه شوروي اتحاد دختيځي اروپا له هيوادو نو سره څه ډول سلوک کاوه.

دنظامي منصبدارانو بل مثال هغه خلقي منصبداران او په سر کي يې اسدالله سروري دي کومو چي په خپلو کوندي لويانو زور اچوه چي دمحمد داوُد حکومت بايد ړنګ شي . دوي له دغه درک نه عاجز وو، چي کومه هغه سياسي خلا چي په دغسي عمل

سره منځ ته راتلونکې وه ، ددوی ګوند هغه دکولی نه شوه . و روستی مثال چې دانقلابي منصبدارانو دي لاهم ورانوونکي ثابت شو . دشورویانو په نظامي يرغل سره چې ددوي انقلابي حکومت يې نسکورکړ دوي بايد دخپلو خواري کښو ((پلرونو)) وطن،ازادي، ناموس اوخپلواکي نه ددفاع په خاطرچې د همدغه مقصد دپاره دهغو په پسو اواعتبار روزل شوي ،اومنصبداران شوي وو،دهغه مخالفت کړي واي اويه خپل مخالفت سره خپله ملي اوانساني وظيفه ترسره کړي واي.اما دغو غولول شويوانقلابيانو داچې له خپل پلارني هيوادنه دفاع ونه کړه، برخلاف له غولوونکو، افغان وژونکو او افغانستان نيوونکو سره يو ځاي شول، او دخپلو خوارکښو ((پلرونو)) په خپلو او وژلو او د وطن په ورا نولو کې ور سره حشر شول. ددي دپاره چې دموضوع په هراړخ باندي بحث شوي وي ، بايد دانقلابي منصبدارانو ،او په عمومي ډول، دانقلابيانو نظرهم په پام کې ونيول شي، دوي خپل انقلاب په دي موجهه کاوه چه ((فيوداليزم)) ، ((ماقبل فيودالی حـال)) ، ((پانګه والي)) ، ((کمپرادوري)) او په عمومي ډول دوطن بيرته پاتي توب دوطن زياتره خلک يعني خواريکښ بذګران ، کارګران او بيوزلان د ژوند له ښيګڼونه محروم کړي او دژوند ښيګڼې اودهيواد شتمني يوه مفت خورلړه کې يعني((فيودالانو))،((پانګه ورو)) ،((روحانيونو)) ، ((اويه بل عبارت))،((حکمراني طبقي)) خپل کړي.ددوي په فکر ددغه حال اودبيرته پاتي توب له مينځه وړل.اوداجتماعي عدالت تامينول له انقلابي لاري نه غير په بله لار ممکن کيدلي نه شو،اودوي دهمدغه مقصد دپاره په انقلابي عمل باندي لاس پوري کړ. دافغانستان وا قعيتونه دغه نظر نه تاليد وي . لکه چې د مخه پري بحث و شو ديـا دوشويو دليلونو ترڅنګه بل دليل دادي چې کومې هغه انقلابي نسخې چې دانقلابي منصبدارانو باندنيواستادانو ايسلي وې اود بيرته پاتي توب درفع دپاره په هغو عمل شوي دي دهمدغو خواري کښو افغانانو اونورو لـه خوا ردشوې دي . دهمدغه مخالفت په وجه ګوندیانو دغه نسخې ورو ورو واړولي او په پخوانيو اشنا لارو باندي يې بيرته يو ن پيل کړ. اوس (۱۹۸۹) دوي په ظاهر کې له خپلو انقلابي معتقداتو نه هم اوښتي او په دغسي سيا ستو نو يې پيل کړي چې ددوي له معتقداتو سره په تضاد کې دي. سره له دي هم دوي له يوه شي نه لانه دي تير شوي ،اونه غواړي له هغه نه تير شي ، يا پوره ترينه تير شي ، مګر داچې ترينه واخيستل شي .دغه شي قدرت دي ، خو اوس چې پري سخته راغلي دانقلاب نوم هم نه اخلي په داسي حال کې چې پخوايي په ډير و قلقلو سره د ((زغورنده انقلاب)) او((دپه شانه تلونکي انقلاب)) په نامه ياداوه .خو داپه هيڅ ډول کفايت نه کوي. دانقلابي منصبدارانو او په عمومي ډول دانقلابيونو ديادو شويو ګروهو ، پريکړو اوکړو نتيجه دڅورکودتا او دبرحال دولت رنګول شول بې له دي چې بل دولت يې پرځاي تينګ شي. دغه حال زمونږ د جامعي دپاره ښه عواقب نه لري. دافغان دتاريخي لويې جامعي دپاره به

تر دې بل سترمصیبت کوم وي چې ددولت یا په دقیق ډول دیوه سیاسي نظام له لرلو نه محرومه وي . دخلق دموکراتیک ګوند د انقلابي سر والانو د قدرت نیولو هڅه سرې ته دبي بي اوکنیزې هغه قصه په زړه کوي چې هرافغان یې په خوله وایي ، مګر هیڅ افغان یې دکاغذ په مخ نه راوړي. دغه ګوند ثابته کړه چې د ایدیالوجۍ دمخې حتی داستعداد اوعزم خاوندان هم حکومت نه شي کولي داخو لا پسه خاي پریږده چې جامعه لـه سره تنظیم کړي دعا وکړئ چې لکه د دغسې ګوند د مشرتابه غړي دافغانانو لـه مینـځ نـه بیا هسک نه شي .

ببرک کارمل
خپل یاپردی؟خپلواک یابلواک؟

محمدحسن کاکړ

زمونږهدف باید زمونږ وطن ، زمونږ ټول وطن، او بل څه نه، مګر زمونږ وطن اوسی‌او دخدای تعالي په لطف دغه وطن یوستراوپر تمین یادګار وګرزي، نه دظلم اوترور ،بلکه دعقل، دسولي او دازادي .
ډانیل وبستر

غوارم پـه دغـې لیکنـې کـې دهویـت او ملـي خپلواکـي پـه رڼا کـې په ببرک کـارمل بـاندي یـو څه ولیکـم .

لومـړي بـه یـو څه توضیحـات وړانـدي کـړم . پـه افغانسـتان کـې چـې یـو ډیـر لرغونـی هیـواد دي سیاسـي نظامونـه ډیـرپخـوا تاسیس شـوي و او دملـي دولـت بنیـاد پکـې امیر شـیر علـي خـان ایښی دي خودغـه دولـت دانګلیسـانو پـه دوهـم جنـګ سـره لـه مینـځه لاړ.کـوم هغـه دولـت چـې امیرعبد الرحمـن خـان لـه سـره تنظیـم کړاساساً دلـور ترکودتـا پـوري وپـائید .
په دغـې دوري کـې دغـه اوسـنی افغانسـتان هسـک شـو، اود ((دولـت خـداداد افغانسـتان)) پـه نامـه ددغسـي دولـت بنیـاد پکـې کـښیـودل شـوچـې پکـې دلومـړي خل دپـاره متحـد الشـکله سیاسـي ،اقتصـادي،حقوقـی،اوپـولي ، نظامونـه دپـاچـا پـه سـروالي سـره تاسیس شـول،اوپـاچـا پکـې درسـول د((نـایب)) او ((دخـداي دسـوري .)) پـه نامـه نـړدي لـه نـامحد ودو اختیـاراتو څخـه بهره مـن وګڼل شـو.

دپـاچـا امـان الله خـان پـه پـاچـایي کـې دخلکـو برابـري پـه اساسـي قـانون کـې چـې پـه ۱۹۲۳کـې وایسـتل شـوه، ومنلـه شـوه ، او د ملـي او مدنـي ټولنـې د جوړولـو پـه لـور لومړنـې ګامونـه واخیسـتل شـول، پـه دي معنـي چـې پـه دغـه قـانون کـې ومنلـه شوه چـې ((تمـام مـردم افغانسـتان نـزد دولـت حقـوق مسـاوي دارنـد.)) د ((برابـرو حقوقـو)) افغانـان پـه اساسـي قـانون کـې پـه دغـه

عباراتو ازاد هم اعلام شوي ، ((تمام مردم افغانستان داراي ازادي هاي فردي اند.)) او((حريت فردي ازهرگونه مداخله وتعرض مصئون است.)) بل غټ او ښتون دپاچا په مقام کې راوستل شو او هغه داچې پاچا((... بر اساس اصول شرعيت ومواد اين قانون حکم خواهد راند واستقلال راحفظ وبه ملت وفادار خواهد ماند)) په دي دول دپاچا پخواني نبودي نا محدود اختيارات محدود شول، اودغه اختيارات هنم بايد د(صدر اعظم) او (وزيرانو) له خوا چې پاچا به يې غوره کوي ، عملي شي ، داتول تغيرات په دغسي يوه نوي افغانستان کې ومنل شول، چې داساسي قانون په ژبه ((... دراجراي امور داخلي وخارجي اش کاملاً آزاد ومستقل است.)) ددغه قانون غټ اهميت په دي کې دي چې هغه د آينده قوانينو دپاره سرمشق وگرزيد. دپاچا محمد نادرخان قانون د((سلطنت مستقله افغانيه)) او((تابعيت افغانيه)) اصطلاحاتو په خايولو سره لاهم ملي بنه غوره کره. ۳۳ کاله وروسته په ۱۹۶۴ کې دمحمد ظاهرشاه په پاچايي کې بل نوي اساسي قانون وايستل شو ، چې هم دمحتوياتو او هم دعملي کيد و په وجه هم تر پخوانيواوهم تر وروستيو قوانينو نه مهم او په ملي ژوندانه کې اغيز ناک ثابت شو.په هغه کې ومنل شوه ، چې ((حاکميت ملي درافغانستان بملت تعلق دارد)) دغه ملت دقانون په ژبه ((توسط ... وري درحيات سياسي مملکت سهم ميگيرند.)) په عمل کې همد غسي وشول . خلکو دوه خلي دولسي جرگې غړي په دغسي ازاد دول غوره کړل،چې هيڅکله يې په دغو مره آزادي سره نه و انتخاب کړي. په خپله پاچا دملي حاکميت تمثيل کوونکي وښودل شو، چې وظيفه يې ((داسلام دسپيڅلي دين)) ، ((دوطن استقلال)) د((ساحې بشپړ توب)) د((اساسي قانون)) او د((خلکودحقوقو)) ساتل تعين شو ل. په قانون کې دافرادو مجموعه دملت په نامه ياده شوه په دغو الفاظو چې ((ملت افغانستان عبارت است از تمام افراديکه تابعيت افغانستان رامطابق با حکام قانون دارا باشند.)) دملت هر فرد افغان په نامه اعلام شو په دي دول چې ((برهر فرد افراد مذکورکلمه افغان اطلاق ميشود.)) کومې هغې لويې جرگې چې دغه قانون غوره کړ دافغان کلمه داسې تعريف کړه: ((مقصد ازکلمه افغان اين است که هر فرد افغان که در افغانستان زندگی ميکند وتبعه افغانستان است از هر قوم و قبيله ايکه باشد افغان گفته ميشود.)) اساسي قانون دوي موظف وگرزول چې

((دفاع از وطن وظیفه مقدس تمام اتباع افغانستان است)) دغه تول ارزښتونه په هغه اساسي قانون کې هم ومنل شول، چې دمحمد داؤد خان دجمهوري دولت په دوره کې په ۱۹۷٦ کې وايستل شو. په دغه قانون کې لا ((دفاع ازاستقلال، حاکمیت ملي، وتمامیت ارضي)) په اوله ماده کې اعلام شول، خو په دغه قانون کې يو شمير اقتصادي منابع دولتي اعلام شول، او په دې ډول دولت ته لار څه سو شلستي بنه ورکړل شوه.

په يادو شويو قوانينو کې يادشويو ارزښتونو دافغانانو په زړونو کې لاهم ټينګ ځايونه لرل. په هغه بر سيره افغانان خپلو کورنيو، خپلو قامونو، او خپلو ناموسونو ته هم په ټينګ ډول وفادار وو. دوي دغو ارزښتونو ته خپله وفاداري دافغان او انګليس په جنګونو کې په عمل کې په اثبات رسولې وه. باندينيانو په تيره انګليسانو دهمدغې وفاداري په وجه دوی ته په مجموع کې دافغان ملت،او افرادو ته يې افغانان ويل. دافغان کلمه حتی دامير شير علي خان په سکوکې هم کښل شوي وه. دغو ارزښتونو دشوروي تر ير غل پوري بديهي شکل غوره کړي وو. په عين حال کې په جامعې کې نور ارزښتونه هم رادننه شول، ار دتعليم کړو افغانانو مغزونه تسخير کړل، چې له هغونه يو هم ببرک کارمل و.

ببرک کارمل په خاص ډول وروسته له هغه په ملي او بين المللي ډګرکې نوم وايست چې دشوروي اتحاد حکومت دي د۱۹۷۹ کال ددسمبر په ۲۷ مه په کابل کې دوزيرانو دعالي شورا او دانقلابي شورا درليس يعني د افغانستان دحکومت او دولت دسروال او په عين حال کې دخلق دموکراتيک ګوند دعمومي منشي په حيث په اقتدار راوست. دغه عمل دافغانستان دپورته يادوشويو تولو اساسي قوانينو دارزښتونو، دافغاني تولني دارزښتونو او د افغانانو دغوښ اکثريت ددهن پر خلاف ؤ. البته کارمل، دهر بل افغان په شان، حق لاره چې دغه مقام ته ځان ورسوي، خو نه دادده حق و، او نه ور سره دافغان ملت منله چې دی دې دشوروي په پوځ او زور سره حکومتي او دولتي مقام تر لاسه کړي. ده ولي دغسې وکړل، او ګوند يې ولي دده دريخ ومانه.؟ ددغې پوښتنې خواب ددوي دوينا وو او ليکنو له مخې دادي چې دوي غوښتل دسو شلستي نظام له لاري خپلو وطنوالو ته خدمت وکړي. دلته به په دغه فکر باندي چې هغ سم دي يا ناسم دي، او په افغانستان غونډي هيواد کې هغه دتطبيق وړدي يانه دي بحث ونه شي. خودا به

دافغانستان خلک ور سره ونه مني ، لکه چې عملاً یې ونه منله ، چې دوي یا نور افغانان دي دباندني پوځ په زور دحکومت او دولت سروالي خپله کړي. داچې ددغه فکر خاوندانو دشوروي پوځ له لارې دولتي واک تر لاسه کړ، او په دې دول دهمدغو خلکو دحاکمیت حق نقض کړ، پو خرګند حقیقت دی خو داچې دوي افغانیت ترک کړي وو، یا داچې دوي خانونه نیمګړي افغانان ګرزولي وو، اویایې دافغانیت پر خلاف عمل وکړ ، بحث غواړي .

پخواله دې چې پورتنه موضوع تر بحث لاندې ونیسم ، غواړم دافغان دکلمې په هکله چې دهغې په باب په همدغه اثر کې دمحترم محمد معصوم هوتک او زما په یوې بلې لیکنې کې بحث شوي، یو څه ووایم.

دافغان اصل اسواکا (Asvaka) اسواک ؟) دي ، چې دلومړي ځل دپاره په مهابارانا (Mahabarata) ، دلرغوني هند په هغې حماسې کې ذکر شوي چې تر عیسوي میلاد نه دمخه ۱۲۰۰ کال کې کښل شوي دي ، اسواکا ، اسواغا نه (Asvaghana) دسانسکرت ، یا لرغوني هند دژبې تر کیبې شکل داس والا، یا اس سپور ، اوهم داس سور دهیواد په معنې دي. اسواکا په زره پارسو کې دابګان (Abgan) ، اوګان (Avgan) ، او په هندي کې داوا ګانه(Avagana) په شکل راغلي، چې وروسته په اسلامي دوره کې افغان شوي دي . دري ویونکي اوس هم افغان داوغان په نامه یادوي . (دپښتون کلمه تر اسواکانه هم لرغوني ده ، او هغه دویدي دوري په ریګویدا کې له نن نه دري زره کاله دمخه منځ ته راغلې ، دپکتاس یا پختاس (Pakhtas) په شکل، او دلرغوني یونان دلومړي مورخ،هیرودوت (ترمیلادنه دمخه پنځم قرن) په عصر کې د پکتو یس یا پکتیس (Pactyes) په بڼه قید شوي ، چې دپکتیک یا پکتویک (Pactyic) دهیواد او سیدونکي و۲دافغان یا اوغان کلمه دنورو له خوا دپښتنو دپاره په کارېده ، خودوي خپل خانونه په هغو نومونو یادول چې وروسته پښتانه ، پشتانه ، یاپختانه شول .

دلته دلاندې ټکو په نظر کې نیول لازم دي . یو داچې دافغانستان هر تبعه ، که څه هم دافغان په نامه یا دشو، دهر قوم افرادو دنورو قومونو دافرادو په مقابل کې خانونه خپل قوم ته منسوب بلل ،اونورو پښتانه دافغانانو په نامه هم یادول. بله داچې دافغان کلمه له هیواد یعني له افغانستان سره نښتي ده، اولکه چې دمخه مې وویل افغان

اوافغانستان(افغان ستان) دواړه هم داس سورو ، اوهم دهیواد په معني دي. داسي بنکاري چې دوخت په تیریدو سره دافغان نوم یوازي خلکو یعني پښتنو ته مختص شوي ،اوهیواد یي دنوروو له خواد((جبال الافغانیه کشور افغان ، مرز افغان ،حدافغانیان ، او [همداراز] دافغان په نامه یادشوي دي ،)) ۳ او بیا افغان افغانستان شو ، په داسي حال کې چې په خپله پښتنو له هیرو دوت نه په را وروسته مهالونو کې خپل هیواد دپښتونخوا یا روه په نومونو یادوه.دافغانستان نوم دمورخ سیفي په تاریخنامه هرات کې ۳۴ کرته ذکر شوي دي . دغه اثر دخوارلسمي میلادي پېړي د۱۳۱۸ او ۱۳۲۲ کلونو په مینځ کې لیکل شوي دي . دامیر شیرعلي خان او امیر عبد الرحمن خان په وختوکې دافغانستان پولي دلومړي ځل دپاره دبین المللي توافقاتو په موجب وټاکلي او حد بند ي شوي، او دافغانستان نوم له هغه وروسته په ملي او بین المللي سطح کې رسمي اوعام‌شو. ۴ بله داچې پخواله دې چې په قانون کې دافغانستان نه دفاع دټولو اتباعو وظیفه وګڼله شي ، دوی دوطن په دفاع باندي ټینګ ولاړ وو. دوي خکه دوطن په دفاع باندي ټینګ ولاړ وو، چې دوي ، ددوي پلرونه ، اوددوي نیکونه له همدغه وطن سره په روحیاتي او د ژوند په لحاظ تړل شوي وو. وطن یا هیواد دوی ته هسي یو جغرافیوي موقعیت نه و. هغه ددوي مینه وه اود ما یکل ګل ون په نظر((څنګه چې دهیواد اصطلاح دیوه ځا مېنې ته راجع کیږي ، هغه تر ټولو موښساتو څخه دیره سپېڅلي ده.مېنه یوازي په جغرافیوي حس سره موقعیت نه دي ، بلکه هغه هغه ځاى دي چې یو څوک وریوري اړه لري . مېنه دارزښت سر چینه ، دژبي منشأ ، او هغه نغري دي چې له هغه ځاي نه دکورني دتقلید وړ لو یان هسک کیږي . داهغه ځاي دي چې هلته یو څوک یو څوک کیدلي شي .)) ، له همدي امله افغانان دایتالویانو او جرمنیانو په شان ، خپل هیوادته پلارني هیواد وایي ، او څنګه چې دغه هیواد د((دیرو ارزښتونو ، په شمول دعنعني ، ژبي ، تاریخ ، اوعرقي هویت سرچینه ده ، په اساني سره لیدل کیږي چې هغه وخت چې دغه ارزښتونه وتر ټل شي،یوڅوک دهغو ددفاع دپاره وسلوته لاس اچوي.)) ۵ . افغانان دخپل هیواد نه ددفاع په لارکې حتي ددنیا دستر و فاتحانو ، او امپراتورانو په مقابل کې په میړاني سره جنګیدلي ، اویه دي لار کې یې دومره دیري قرباني ورکړي . چې شاید نورو خلکو له خپلو ملکونو نه ددفاع په لار کې نه وي ورکړي . په دي دول دافغانانو او په خاص دول دپښتنو هویت او پېژند ګلو ي په افغانستان پوري مبنلي ده. له همدي امله به وي چې پښتو په حماسي اشعارو کې دوطن تر نورو ژبو نه دیره غني ده ، او دملنګ جان تراني جوک نه لري . څنګه چې افغانستان یو دیر لرغوني هیواد دي ، او څنګه چې پښتانه په هغه کې په زرګونو کلونو اوسیدلي دي ددوی دغه هویت ددغې اوږدي مودې په بهیر کې ښه ټینګ شوي دي . نو دافغانیت غټ عنصر وطن ، یعني افغانستان ، تشکیلوي ، اویو افغان دخپل وطن او دخپلو وطنوالو په قرینه ، اوا ر تباط کې خپل شخصیت تکمیلوي ، خان ازادګڼي،او په مجموع کې خپل ملت ته په واکمني

باندي معتقد وي . په اصل کې دغه عقيده دوی ته له خپلو نيکونونه په ميراث پاتې ده ،او دوي دهمدغه ميراث په برکت اودخپلي ميراني او په همت دسيمي په خلکو کې په ازاد اوسيدلو او له وطن نه ددفاع په لار کې نوم ايستلي ، اوددغو اوصافو له برکته يو سر لوړي ملت کڼل شوي دي . سره له دي هم کارمل،کارمليانواوپه کارمل پوری اړوند دافغانستان دخلق دموکراتيک ګوند درهبری غړو په خپل پلارني وطن باندي دشورويانو نظامي برغل ومانه او ديته يې غاړه کښيښوده چې دهغه عمال ددوي په خپل وطن کې پري باندي واک وچلوي . ماهيځ فکر نه کاوه چې افغانان ، هغه هم په اصطلاح روښانفکر افغانان به چې دخپلواکي په ارزښت پوهيږي ، خپل افغا نيت به چې خپلواکي يې يو عنصر دي ، په سوويتيزم باندي بدل کړي ، چې بلواکي يې غټ عنصردي. دابه سمه نه وي چې وويل شي دوی افغانان نه وو .دوي افغانان وو.خو افغانيت يې ناقص شوي وو.دغه حکم بحث غواړي، اوزه به دلته دغه بحث په ببرک کارمل باندي پيل کړم ، په دي هيله چې معلومه کړم هغه څومره افغان پاتې شوي او څومره شوروي شوی و. دغه بحث به په کارمليانوباندي هم رښا واچوي ، څکه چې هغوي په خپله اراده هغه ته هغسي تسليم شوي وو، چې لکه ديوي طريقي مريدان خپلو مرشدانو ته تسليم شوي وي .

دکارمل په هکله په ډيرو خپرونو کې معلومات شته ، خو هغه هم لږاو هم غير دقيق دي. هغه څه چې زه يې دلته دهغه دسوانح په باب په کاروم ، په هغو معلوماتو بنادي ، کوم چې ماله محترم پوهاند ډاکټر عبدالغفار متوکل،اومحترم سپينتا حسين خيل څخه ترلاسه کړي دي. ، دواړه کارمل او دهغه کورنۍ له نږدي نه پيژني او دواړو ماته دهغو په هکله ليکلي معلومات لطف کړيدی دي. پوهاند متوکل دنجات په ليسه کې دکارمل همصنفي او دهغه تر بندي کيدو ، يعني تر هغه وخته پوري چې کمونيست شوي نه و، دهغه ملګري و. پوهاند متوکل په پوهنتون کې له تدريس نه برسيره دمرکزي روغتونو سرطبيب هم و.

ببرک کارمل په کال ۱۹۲۹ کې دکمريو په کلي کې دغسي پلار اومور څخه پيدا شوي ، چې دافغانستان له تابعانو څخه وو.دکمريو کلي دکابل دښار په شل کيلو متري کې دجنوب شرق په لور دچکري منارد غره شمالي دامان کې پروت دي. غرب ته يې دشيوکيو او سهاکو ، ختيځ ته يې دحسين خيلو او بت خاک کلي پراته دي. شمال ته يې دبګراميو کلي اوچمن پروت دي . زياتره خلک يې په دري اولږيي په پښتو خبري کوي،خو دببرک نيکه،ميرزامحمد هاشم خان دکمريوله کلي نه نه و .هغه لا له افغانستان نه نه و. دمحترم سپينتا په وينا دکلي په خلکو کې اوس هم ويله کيږي . چې دي دکومې مور له خوا حرامي زيږيدلي

او دعرب خان په جومات کې دشپې له خوا اچول شوي ، اودغه ماشوم بیا دکلي خان ، عرب خان ، لوي کړي دي . خو محترم سپتنا دغه اوازه بې بنیاده ګڼي او وایي چې ((خپله میرزا محمد هاشم په ټول افغانستان کې ...نه پلار لري، اونه مور ،نه کاکا ، نه ماما ، او هیڅ خوک داثابتولي نه شي چې دي به دنني افغانستان وي .)) دده په قول ((میرزا محمد هاشم خان دکار ګذار په نامه [په] رسمي دولتي دفتر کې با صلاحیته مامورو. دغه رسمي دفتر په دولتي تشکیل کې انګریزانو په کال ۱۸۷۹ کې دخپل اشغالګر پوځ په مرسته خینې منطقې اشغال کړې وې نو دغه دفتر دجنرال فریډرک رابرټس نومي له خوا په کابل کې پرانستل شو ، چې ددغه دفتر په مرسته داشغال شویو کلو باندې ونه مالیات اومحصولات راټولیدل،او داشغالګر پوځ دخوراک اوځښاک ټول ضروریات ددغه . دفتر په ذریعه اکمالیدل، چې انګریزانو دخپل اعتماد وړ کار کوونکي میرزا محمد هاشم هلته مقرر کړي و .)) دي وړاندې لیکي چې ((دکلي اکثرخلک په دي عقیده دي چې میرزا محمد هاشم اصلاً له کشمیر نه انګریزانو سره جوخت کابل ته راغلي دي .))

میرزا محمد هاشم خان له افغانستان نه دانګریزانو له وتلو نه وروسته کشمیرته ستون نه شو ، او په کمریو کې یې هستوګنه غوره کړه ، خودي هلته هسې خوار کشمیري مهاجر نه ، بلکه دښه ژوند اوعزت خاوند شو. غټ دلیل یې دادي چې ده دخپل ماموریت په دوره کې ددغه کلي له خانانو ، صدرالدین خان او همداراز ، له عرب خان او دهغه له زوي ، محمد عمر خان ، سره روابط ټینګ کړل ، ان تر دي چې محمد عمر خان خپله خور هغه ته په نکاح کړه او دخور په ټیکري کې یې ((ډیره اندازه ځمکه)) ورکړه . محمد عمر خان ملا خیل ته منسوب ، او دکلي خان و. په کلي کې دری خیلو نه اوسي په نامه دملاخیل، میر بې خیل او مندی خیل. دغه خیلونه چې یوازي په همدغه کلي کې میندل کیدلي شي ، خانونه عربان بولي ، خو دخانۍ او ملکۍ په سر یې سره سخت رقابتونه اوجنګونه کول او لا س بري به زیاتره دملا خیلو وو. دغه خیل دمیرزا محمد هاشم خان په مرسته لا دزیات اعتبار خاوند شو په دي چې دهغه یو مشر ، صدر الدین خان ، دهغه په کمک سره دفعه دارمقررشوي وه. او دي تر مرګه پورې دانګریزانو مواجب خور و، او له مرګ نه وروسته یې هم معاش دانګریزانو له خوا دده وارثانو ته تادیه کیده . دهغه وارثانو دده معاش دحسام الدین په ذریعه له هندوستان

شخه هر کال په لاس راوړ. حسام الدین هم ملاخیل ، او دهغه زوي کرام الدین کاکړ و، خو ده په دي دکاکړ تخلص خانله غوره کړ ، چي موريې کاکړه وه. په هر حال ، میرزا محمد هاشم خان ددوو خامنو خاوند شو : محمد حسین او گل حسین. محمد عمر خان خپلو دغو خوریو ته بیاخپلي لوني واده کړي. له محمد حسین خان نه دري خامن دهمدغي ښځي له خوا پیداشول چي نومونه یې سلطان حسین ، سلطان محمود ، او سلطان مسعود شول . داهسي نومونه دي چي دهندوستان په مسلمانانو کي زیات رواج لري، او دوي خپل نومونه واړول چي افغاني بڼه ورته ورکړي : دسلطان حسین نوم ببرک ، او دسلطان محمود نوم محمود بریالي شو. ببرک بیا وروسته له هغه چي په کمونیزم باندي معتقد شو ، دکارمل لقب غوره کړ خو دکارمل کلمه لکه هسي چي ښکاري دکار ملګري په معني به وي نه ده. د یو بل راوی په قول هغه (سلطان حسین) د خپل نوي نوم (ببرک کارمل) لپاره د تصور په تال داسي خیالي تصویر جوړ کړي و چي د کارل مارکس او ولادیمیر لینن د نومونو سره په پیوند کي چي په هیڅ منطق او لیک دود سره پیوند نه نیسي، پیونداوه په دي دول.

ددغه لقب ایستل یا جوړول پخپله دکارمل نوښت نه دي. هغه د همدغه راوي په قول ((په اغلب گمان چي شاه محمد دوست ... دکارل مارکس او لینن له نومونو نه جوړکړي دي)) شاه محمد دوست دغه نوم په اصل کي په خپل زوي باندي ایښي و ، او کارمل بیا دهغه په اجازه خپل تخلص وگرزوه. په هر حال، دببرک کارمل مور د محمد عمر خان لور ، اودهغه دزوي محمد حنیف خور، اوملاخیله وه، چي دغه خیل په اصل کي عرب دي ، (محمد حنیف دمشهور پرچمي عبدالوکیل پلار دي) او دکارمل پلار دمیرزا محمد هاشم خان کشمیري زوی دي . په دي حساب ببرک کارمل دمور له خوا عرب او دپلار له خوا کشمیري دي .

البته میرزا محمد هاشم خان په افغانستان کي لومړني کشمیري نه دي . تر هغه دمخه هم کشمیریان په افغانستان کي اوسیدل. کشمیر چي داحمد شاه دراني په وخت کي په ۱۷۵۲ کي نیول شوي و، تر ۱۸۱۸ پوري دافغانستان دامپراتوري یوه برخه وه . په دغه مهال کي او

هم وروسته له هغه چې دپنجاب مها را جه ، رنجيت سنګهه ، پرې باندې مسلط شو ، له کشمير نه ډير خلک کابل ته راغلل ، لکه چې له نيولو نه وروسته يې افغانان هلته تللي وو . دامير شير علي خان په وخت کې په کال ل ۱۸۷٦ کې چې دقاضي عبد القادر تر څارنې لاندې دکابل اوسيدونکي وشميرل شول ، ټول شمير يې ۷۰۰ ، ۱۴۰ تنه وټاکل شو ، او دکشمير يانو شمير پکې درې زره تنه وو . ٦
ببرک کارمل په کمريو کې هم ژوند نه دې کړې چې داطرافي او کليوالو خلکو ارزښتونه يې خپل کړي وي. هغه ترڅو دې خپل ټول عمر دکابل په ښار کې تير کړي ، څو هلته هم نه په يوه محل کې ، او نه ټول وخت له خپل فاميل سره . دې په داسې حال کې چې دپلار کورېې په کمريو کې و ، په کابل کې دنجات په عالي ښوونځي کې شامل شو ، او هلته يې دعبدالرشيد خان په کورکې ژوند کاوه ، چې دمور خپلوان يې و. دهغه کور دنجات ليسې ته نږدې په جوي شير کې واقع و. کارمل به کله دخپلې عمه ميره ، غلام فاروق خان کره هم اوسيده . دهغه کور دپرانچه په ګذر کې وچې دمرده شويانو په کوڅې هم ياديده . غلام فاروق خان ټيلګرافي دمحمد نادر شاه له وژل کيد ونه وروسته بندي شوي هم و. په دغه وخت کې دکارمل پلار چې له يو نظامي مستعجل کورس نه فارغ شوي و، دهغه عالي نظامي کورس قوماندان مقرر شو ، چې دلوړ رتبه منصبدارانو دپاره جوړ شبو وو . هغوي چې دترفيع وخت يې نږدې و، او ددې دپاره چې ترفيع وکړي بايد دغه کورس ولولي . په دغه کورس کې چې دملا لي ليسې ته نږدې واقع و، جرمنانو تدريس کاوه. په هغه کې سردار محمد داوُد ، سردار اسدالله سراج ، محمد اصف خان ، مشهور په قوماندان اصف خان هم شامل و. کارمل به دخپل پلار دليدلو دپاره هلته له او په دغه ترڅ کې يې دکورس له يو جرمنې استاد، مايور، سره چې دپلار استاد يې و پېژند ګلوي پيداکړه ، او دهغه له لوري سره يې ددوستي تا روغزوه. له هغو نه به يې دجرمني هيټلرد فتوحاتو ، او نازيزم په باب مجلې او عکسونه ترلاسه کول ، او صنف ته راوړل. دهمدغې پېژند ګلوي له امله به و ، چې کارمل دغې عصري کالي اغوستل چې دجرمني خوانانو په شان مطوم شي : شا پو ، نيمه اروپايي پتلون ، او لنډ لستوني کميس. نورو شاګردانو دغې کالي نه اغوستل. ببرک کارمل په ځوانۍ کې مذهبي احساسات لرل ، او يو وخت بل وخت به په دهمزنګ کې دعلم اوجهل دمنار په وړاندې لاس په دعا ولاړو . په مکتب

کې‌یې‌تبارزنه لاره . پلاریې دعالي نظامي کورس له اکمال نه وروسته دغزني په فرقه کې مقرر شو ، او له هغه وروسته یې خپل فامیل دکابل په شهر اراکې په یوه کرایي کورکې هستوګن کړ. محمد حسین خان یونیم کال وروسته له هغه چې در پشخورو په فرقه کې قوماندان مقرر شو ددهمزنګ بندي خاني شاته بل کرایي کور ونیوه . وروسته یې دکابل ښار والي نه په نوي ښارکې یوه نمره خمکه تر لاسه کړه ، اوهلته یې دوه کورونه ودان کړل ، چې په یوه کی په خپله اوسیده ، او بل یې ګوداکبر اعتمادي ته په کرایه ورکړ . اعتمادي له ښه نامه نه بهره من نه و، او ببرک دکرایي اخیستلو له لاري دهغه په کورکې لار پیداکړه . هلته به دي هم په ((خورد ونوش)) کې اخته شو ، او له کرایي نه به تیریده. دغه کاریې دپلار دپاره دمنلو وړ نه و. دمحترم پوهاند متوکل په الفاظو ((یک روز عصر وقتي من بدیدن ببرک بخانه شان رفتم مشاهده نمودم که در حویلي کتاب ها حریق شده وپدرش ببرک رابا میز ، مشت ولغت میزند ومادرش فریاد میکشد . وقتیکه داخل [حویلي] شدم فرقه مشر صاحب به عصبانیت گفت : غفارجان ! این ببرک خاین مرا بدنام ساخته نزد حکومت روي ندارم ، برایش نصیحت کن . هر گاه ازاین رفقاي هر جایي خود دست ور دار نمیشود . این خانه براي او نمیباشد .)) دابه چېې کتابونه وو، چې ببرک کارمل به حتي دمکتب په دوره کې هم لوستل.دي دمطالعي خاوند و ، مګر دچپي کتابونو مطالعه یې دپلار دپاره دمنلو وه، دا اوله ((هرجایي رفیقانو)) سره دهغه محشوریت دپلار اوزوي تر مینځ اختلاف خلق کړ. داختلاف بله موضوع دمحمد حسین خان بله ښځه کول و، له پورتنی پیښې نه زر وروسته دببرک مور مړه شوه ، او کوند پلار یې خپله کونډه ورینداره چې ښینه یې هم وه، په نکاح کړه. ببرک له دغه کار سره مخالف و. ماله نو رو کسانو څخه اوریدلي دي ، چې ببرک له هغې یعني له خپلي خاله سره هم جوړ و. له هغه وروسته کارمل اناهیتا کورته بلله . اناهیتا چې له امریکې نه دنرسنګ دکوم کورس له ویلو نه وروسته ستنه شوې وه ، په ډاکتر کرام الدین کاکړ واده وه . ددوي دوستي محمد حسین خان زوروه ، لکه چې محترم متوکل وایي ((این موضوع محمد حسین خان را رنج میداد ، وبمن گفت : ((ببرک خاین با خانم کاکا ي خود معاشقه مینمًاید .)) دببرک کارمل دپاره کو ر نو کور نه و ، کله به دمحمد زمان خان کره اوسیده ، او کله یې دحقوقو دپوهنځي په لیلیه کې چې دشاه دو شمشیر ه زیارت تر شا دښلام

نبي خان ځوځـي پخوانـي کـو رو ، لـه غـلام جیلانـي بـاختري ، محمـد امـان . اورنـګ اونـورو سـره شـپې تـیرولې. محتـرم متوکـل وایـې ((بـبرک از خانـه ګریـزان شـده بـود وبـه دامـن ایـن وآن مـی افتـاد . در آواخـر در خانـه محمـد نبـي خـان ، معلـم پشتوي مکتـب نجـات واقـع جمـال مینـه زنـدګی میکـرد ، تـا وقتیکـه جیلانـي بـاختري در جمـال مینـه خانـه ابـاد کـرد ورفقـا را در انجـا جمـع مینمـود نـد ، وجلبسـه میکردنـد، امـا ایـن جلبسـه هـا سیاسـي ګفتـه نمیشـد ، چـون همـه مصـروف فـلاش وقمـار میبودنـد.)) جـلالي بـاختري دکـارمل دخالـه زوي و . داوخـت کـارمل دحقوقـو لـه پوهنـځي نـه فـارغ شـو ي و.

دکـارمل دتحصیلاتـو پـه هکلـه مـې دقیـق معلومـات تـر لا سـه کـولي ونـه شـول. داسـي ښکـاري چـې دي پـه کـال ۱۹۴۸ کـې دنجـات لـه لیسـې نـه فـارغ شـو ي وي . غوښتـل یـې دحقوقـو پـه پـو هنـځي کـې تحصیـل وکـړي ، خـو دپـو هنتـون ریـس ، ډاکـتر محمـد انـس ، دي پـي سـي بـي تـه معرفـي کـړ ، پـه دې دلیـل چـې کـارمل دنجـات دلیسـي دسـاینس لـه څانـګې نـه فـارغ شـو ي وُ. پـي سـي بـي دفزیـک ، کیمیـا ، او بیـالوجي لومـړي تـوري دي ، اودغـه سـخت کـو رس چـې دیـوه کـال دپـاره و ، دطـب پـو هنـځي دپـاره حتمـي مدخـل و. کـارمل دغـه کـو رس لـه څو میاشـتو نـه وروسـته تـرک کـړ. شـاید دا پـه کـا ل ۱۹۵۰ کـې و . پـه دغـه وخـت کـې دپوهنتـون دمحصلانـو اتحـا دیـه چـې دمحصلانـو لومړنـی اتحادیـه وه دسـردار شـاه محمـود خـان دصـدارت پـه دوره کـې دپوهنـې دوزیـر ، فیـض محمـد خـان ذکریـا ، لـه خـوا منظـور شـوې وه ، او پـه فعـالیت یـې پیـل کـړي و . دغـه اتحادیـه دمـالي ، انظبـاطي ، اواداري کمیټـو پـه لرلـو سـره ښه فعالـه وه،او پوهـاندا متـو کـل یـې مرسـتیال و ، دچارشنبي پـه ورځـو کـې یـې داسـتقلال پـه کـول کـې پـه زینـب ننـداري کـې کنفرا نسـونه ورکـول. کنفرانـس ډیـر او ریدونکـي لـرل ، چـې یوبـې زه وم. اتحادیـه لـه صنفـي حـد نـه اوښتـې ، او پـوره سیاسـي شـوې وه ، او دورځـي موضوعـات یـې څیـړل. پـه دې ډول دغـې اتحـا دیـې دوینښ زلمیـان ، وطـن ، اونـداي خلـق لـه ګوندونـو سـره پـه ګـډه دکـابل سیاسـي فضـاتوده او الهـام بخښونکې ګرزولـې وه ، تـردې حـده چـې سـردار شـاه محمـود خـان او در بـار یـې پـه دموکراسـي باندي پښیمانـه کـړل . پـه داسـي حـال کـې چـې حکومـت دلـو مـړي ځل دپـاره دملـي شـورا داومـې دورې انتخابـات ، اوتـر هغـه دمخـه پـه ۱۹۴۹ کـې پـه ټول ملـک کـې دښاروالیـو انتخابـات آزاد پـرې ایښي و ، داتمـې دورې انتخابـات چـې بـاید د۱۹۵۲ کـال پـه پـاي کـې شـوي واي ، مقیـد وګرزول. تـر هغـه دمخـه یـې غـیر حکـو متـي ازاد اخبارونـه هـم بنـد کـړي

وو. ددغو تحديدالو پر ضد په کابل کې مظاهري وشوې او په يوې مظاهرې کې مظاهره کوونکو دارګ لر ختيخ وره پورې خانونه ورسول، او له پاچا نه يې وغوښتل، چې دستوري انتخابات لغواعلان کړي ، حکومت نه داچې دهغوغوښتنه ردکړه ، دټولوګوندونودسرکسان يې بنديان کړل. په دغې مظاهرې کې ببرک کارمل خوځونکې رول لاوبوه، خو دهغه دنيت په هکله راويان شکونه لري . سپينتا حسين خيل وايې چې ((کله چې د۱۳۳۱ کال دحمل دمياشتي په ۳۱ ورځ دملي شورا دالمي دورې په مناسبت مظاهره جوړه شوې وه ، دمظاهرې دله دباغ عمومې دپله له خوا دپل خشتي جومات نه ورخرمه اپارتمانونو مخې ته ورسېده ، او په هغه ځاې کې [خلک] سره جمع شول ، په کوم ځاې کې چې دډاکتر عبد الرحمن محمودي معاينه خانه وه. دببرک سپين بالاپوش په ځان و، او دمظاهرې لر مخه روان و او دحکومت پر ضد يې شعارونه ورکول . محمودي اوغبار دواړه دمعاينې خانې داپارتمان برندې ته را ووتل: خو دمطلب خبرې يې مظاهره چيانو ته وکړې ، او ببرک يې دافراطې شعارو نو نه منع کړ ، او ديوې مسالمت آميز ه مظاهرې خواهش يې وکړ ، خو بيا کله چې مظاهره له هغه ځايه وخوځيده ، ببرک هغه دارګ په لور روانه کړه ، مظاهرې قهر آميزه شکل غوره کړ ، چې په نتيجه کې مير غلام محمد غبار ، ډاکتر محمودي ، فرهنګ ، بران علي تاج ، سرور جويا ، اونور بنديان شول ... ببرک هم بندي شو،خودببرک اونوروبندي خانې ډېر فرق درلود.)) وروسته غبار په دغه هکله کارمل په يوې غونډې کې لورن کړ.دمحترم سپنتا په قول غباردنورمحمد تره کې په کورکې ببرک د يوې ((درويشت کسيزې کميټې په وړاندې)) په دغوالفاظومخاطب کړ: ((لو پسر جنرال خاين ، جاسوس دولت ، که بمظاهرات فرمايشي تعدادي از وطن پرستان راچندين سال بزندان انداختي . اګر چه خود هم بزندان آمدي ولي شب وروزت معلوم نبود که بکجا بودي . اکنون با ز ميخواهي که براي بادارت خدمت بداري وچند وطن پرست ديګر را روانه زندان بداري.)) په دغه ورځ چې ((.. غبار هر څو سره ببرک وغانده او افشاي که ببرک ځان دهغه ولنه کړه ، بلکه ډېر په احترام يې غبارله داستاد په نامه خطاب وکړ ، او غوښتل ديانه جملې يې دهغه په صفت کې بيان کړي . پس له دې غبار نور نو ګوښه له رانغي .)) محترم متو کيل هم په مظاهره کې دببرک رول په دغوالفاظو بيانوي:(درهمين وقت محمودي ، غبار وداکترقيوم رسول تيزبندي شده

بودنــد وگفتـه میشد کـه بـبرک بـراي راپـور دادن بحکومـت وقـت خـود رادربنـدي گري داده اسـت.)) ديـوه بـل روايـت لـه مخـي کـارمل پـه دي فکر نـه وچي دمظاهري کولو په سبب به بندي شي .
دکابل ولايت توقيف خانـه د۲۳ کلـن کـارمل دپاره دسياسـي استحالي مرکزوګرزيـده. هلتـه دده بنـدي خانـه دسپنتا پـه قـول دنـورو لـه بندي خـانو يعني کـوټو نـه ((فـرق لاره)) غبـار هـم پـه هغـي وينـا کـي چـي ببرک تـه يـي وکـړه ، همدغسي فکر القا کـوي. پـه تـو قيف خانـه کـي کـارمل بـه هغـي کـوټي تـه تـه چـي هلتـه ميراکبرخيبراوصالح محمد اکا اوسيدل ، دسپنتا دليکنـي لـه مخـي)) ((صـالح محمـد اکـا بـه ويـل چـي بـبرک نومـي هلـک زمونـږکوټي تـه راتـه، ميراکبرخيبرسـره يـي خـبري اومرکـي کولـي.)) ببرک هلته لـه مير اکبر او همـدا راز لـه مـير محمـد صديـق فرهنـګ سره چـي هغه هم هلته بنـدي و ، دسـو شـلزم فکـري ملګرتـو ب ېيـل کـړ ، خـودي پـه پـاي کـي پـه سـوويتزم کـي دومره ډوب شـو ، چـي خان يـي لـه هغونـه بيـل کـړ، او پـه شـوروي اتحـاد پسوي وتـاړه. دهغـه دغـه استحاله مـا دهمدغـه اثـر پـه پسوي بلـي ليکنـي کـي بيـان کـړي ده.دلتـه بـه دغـو مـره ووايم چـي دډموکراسـي بـي اړتـوب ،حکومـت واکمنـي اودبنـدي خـاني سـختي ګانـي کـارمل شـايد پـه دي فکـر کـړي وی چـي ددې دپـاره چـي سياسـي التداړتـر لاسـه کـړي، بـايد دشوروي اتحـاد مـلا تړدکمونسـتي کيـد ولـه لاري وکـتي. کـارمل چـي دسـردارمحمد داؤد دصدارت پـه دوهـم کـال کـي پـه ۱۹۵۴کـي د بندنـه ازاد شـو، او ديـوه روايـت لـه مخـي دمحمدحسـن شـرق پـه واسـطه دحقوقـو پـه پوهنـځ کـي شـامل شـو.لـه ميرآکبر سـره پـه ګډه ويـل چـي (...د ربنـدي خانـه راه يګانـه وعقيـده مشـترکي را در راه سـيادت مـردم افغانسـتان بـا همديـګر يافتـه بودنـد .)) ۷ دغـه عقيـده دشـوروي دولـه کمونـيزم يـا سـوويتزم عقيـده وه ، خودسـردار محمـد داودخـان دصدارت پـه لـس کلنـه (۱۹۵۳ - ۱۹۶۳) دوره کـي ددغـي عقيـدي پـه اسـاس دعمـل کولـو دپـاره مجـال نـه و، کـه څه هـم حکومـت لـه شـوروي نـه دځپلـو انکشـافي پلانونـو دپاره کريـد لونـه تـر لاسـه کـول ، خـو د همـد غـو او نـورو انکشـافاتو ، پـه تـيره دنـوي تعليميافتـه منځنـي طبقـي پـه پـن کيـدو سـره سـو شلسـتي او اسلامسـتي فکرونـه افغانسـتان تـه ننوتـل ، اوسياسـي حلقـي رامنـځ تـه شـوي . کـارمل پـه ۱۹۵۶ کـي لـه پوهنـځي څخـه خـارج شـو ، او وروسـته لـه دي چـي داحتيـاط عسکري دوره يـي تيره کـره پـه ۱۹۵۸ کـي پـه پوهنـځي کـي بيرتـه شـامل شـو او پـه ۱۹۵۹ کـي لـه هغـه فـارغ شـو . اول يـي دپوهنـي پـه وزارت کـي پـه

ماموریت پیل وکړ ، او بیا د پلان وزارت ته لاړ ، چې صدیق فرهنگ یې مشاورو .کارمل په عین حال کې دکرنې په وزارت کې ، چې غلام حیدر عدالت یې وزیر و ، او دکارمل خاله زوي غلام جیلاني باختري یې اداري رئس و ، داجیر په حیث هم کار کوه ، اوله معمول نه زیاته اجوره ورته ورکول کیده .کارمل په ۱۹۶۰ کې صدراعظم محمد داود خان ته لوی خدمت وکړ. ورته یې اطلاع ورکړه چې صبغت الله مجددي تر پل ارتن لاندي بم ایښي ، اوغواړي هغه وخت یې وچوي چې دشوروي اتحاد کوم عالي رتبه هیأت چې کابل ته راغلي و ، له هغه نه تیر یږي . دغه اطلاع دصبغت الله مجددي ورور، رحمت الله مجددي له خوا ، دمیر اکبر خیبر په ذریعه ور رسیدلي وه . رحمت الله مجددي دمیراکبرخیبرتر نفوذ لاندي تللي وه ۸ احتمال لري چې کارمل په دغه کار سره په عین حال کې دشوروي حکومت اعتماد هم خپل کړي ، او د کې جې بې غړي شو ي وي. کارمل په عین حال کې دربارته هم لا ر پیداکره . په دي هکله شفاهي روایتونه ډیر دي ، دیوه لیکلي روایت له مخې ((از منابع موثق شنیده میشد که ببرک کارمل توسط اقاي میر محمد صدیق فرهنگ ... در تشویق جوانان به قبول کمو نیزم سهم بار زي داشتند .)) ۹ پخواني پاچا هم له دغې کتنو نه منظور لاره.دمحترم عبد الحق واله په قول پاچا ((هم بانورمحمد نره کې وهم با ببرک کارمل پنهانی ملاقات هاي داشت که بیش تر منظور شان نرم ساختن آنها وواضح ساختن این حقیقت بود که هنوز زمینه در افغانستان براي سو شلزم مساعد نیست .)) ۱۰ کارمل دفکري ملګرو جلبولو کارته هغه وخت زوره ورکړه چې دپاچا او محمد داودخان په لطف نې په دولتي ماموراتو کې اعتبار پیداکړ. حکومت په خاص دول دصدراعظم نوراحمد اعتمادي په وخت کې په داسې حال کې چې دنو رو ګوند ونو په تیره داسلامي تنظیمونو په مقابل کې سخته رویه غوره کړي وه ، دکارمل ددلي په مقابل کې یې نرمه رویه نیولي وه . حکومت حتی دمسکو دکورنې دکمو نستانو په مقابل کې چې په ۱۹۶۸ کې چې نمایند ګانو یې دشوروي اتحاد دکمونست ګوند په کانګرس کې په مسکو کې ګډون کړي وو، او داکار دهغوي په کمونست توب په څرګند دول دلالت کا وه ، اوحکومت ته یې دهغوي پر ضد دقانون له مخې داقدام کولو زمینه برابره کړي وه هم څه ونه کړل ، سره له دې چې سید قاسم رښتیا لیکي چې ده هم پاچا او هم اعتمادي ته ددغه انکشاف دمضرو عواقبو

خبرداري ورکړي وه. ۱۱ دخلق دموکراتیک ګوند دپاره چې له نامه نه غیر کمو نستي ګوند و اوپه ۱۹۶۵ کې په منظم ډول میدان ته وتلي و ، په ډیر و سطحو کې او دډیرو حلقو اوکسانو له خوا فعالیت کیده ، له ۱۹۶۷ نه وروسته چې هغه دپرچم او خلق په ډلو وویشل شو ، او کارمل دلومړني ډلي مشر و ، دکارمل دپاره چې ټول عمر یې په ښار کې تیر کړي و ، تر نورو ګوندي لویانو نه په ښار کې هغه ته د فعالیت زمینه زیاته برابره وه نو یې په ښار کې په دولتي مامورانو ، تعلیمیافته ګانو ، او نورو ښا ریانو کې خپل فعالیت ته تر پخوا زیاته زوره ورکړه. له پخواني صدراعظم محمد داودخان سره یې لیدني اوغونډي کولي . په دغو غونډو کې محمد زمان خان ، دنجات دلیسي پخواني مرستیال ، او دصدارت دتفتیش برحال رئس هم له کارمل سره ګډون کاوه . محترم متو کل دهغه له قول نه لیکي چې « داودخان ببرک راهمیشه ببرک جان خطاب میکند وخیلي دوستش دارد .» محمد داود اوکارمل چې په اساسي ټکو کې سره په تضادکې وو په یوه ټکي باندي سره جوړو چې هغه دقانوني پاچایي او ددموکراسي له نظام سره مخالفت وو. دواړو دهغه دبې اعتباره کولو دپاره له یوه اوبل نه دمظاهرو په تحریکولو او دبې ثباتي په راوستلو کې استفاده کوله . دکارمل دغونډو بل مرکز په مکرو رویانو کې دجیلاني باختري یوه کوټه وه . کارمل به هلته له خپلو ملګرو لکه سلطان علي کشمند ، عبدالسلام ، سلیمان لایق ، باختر ي اونورو سره ګوندي جلسي کولي. شاه محمد دوست به چې په صدارت کې زیات وقت دقلم مخصوص مدیر و ، او دمحمد هاشم میوند وال دصدارت په دوره کې لکه سوري ورپسي هر چیري روان و ، دهغه اونورو په باب اطلاعات راوړل اودمحترم متوکل په قول « ګذارشات را به مجلس مي اورد وان ها به مرجع خود روانه میکردند .» دجلب او جذب بل عامل محمود بریالي ، دکارمل سکه ورور و.کارمل هغه دشلو کلو نو نه کم خوانانو دجلبولو دپاره ګما رلي و ، او دجلسو لګښتونه یې ورکول. دجلب اوجذب عمده مرکز داناهیتا راتب زاد کورو ، چې په ځلور مه کارته کې دمر کزي دواخانو ډیپو ته مخامخ واقع و. لکه چې دمخه وویل شول اناهیتا دکارمل معشوقه وه که څه هم دي دمرده شویانو دکوڅي عبد الباقي په لور ، محبوبي، واده و او اناهیتا په ډاکتر کرام الدین کاکړ واده وه. دلته به خوانان کارمل بلل اونجونې اناهیتان بللي ، ا و دودکا او نڅا مجلسونه به هم کیدل. اناهیتا دپلار له مړیني نه

وروسته له خپلې مورسره اوسيده چې هغې دشاه محمود خان په کورکې خدمت کاوه. اناهيتا له خپل اول ناکام عشق نه وروسته ډاکترکرام الدين کاکړنه چې دشاه محمودخان کورنې ډاکتروو((سوغات)) په شان وړاندې شوې وه. اناهيتا چې وروسته يې دښځو دموکراتيک سازمان جوړ کړ، دښځو په تيره دتعليم کړو پېغلو په تنظيمولو کې دافغانستان لومړې اوتراوسه بېجوړې ښځه ده.خو دمير غلام محمد غبار له قول نه ويل شوي چې ((اگر انا هيتا باعزيز سراج ازدواج ميکرد هر گز امروز پشت سازمان وسازمان بازي نميگشت و... مبارزه انا هيتا گرفتن انتقام از فرار پدر ويک مشت عقده ها واهانت هاي بود که خانواده سلطنتي برو روا داشته بودند واز ين حالت ابراز تاسف ميکرد .)) ۱۲

د قانوني پاچا يې په دوره کې سياسي حلقې او په هغو کې چپي حلقې ډيري فعالي شوي ، په تيره وروسته له هغه چې په کال ۱۹۶۵ کې دخلق دموکراتيک گوند او ښځو دموکراتيک سازمان په منظم دول ميدان ته ووتل. په دغه دوره کې کارمل دوه خلي او اناهيتا يوځل دکابل له انتخاباتي حوضونه په ولسي جرگه کې انتخاب شو ل ، خودکارمل او دهغه دملگرو د پر مختګ غټ دليل له دوي سره دشوروي اتحاد مالي مرسته وه . دهمدغه گوند داعتبار وړ يوه کس ماته دنيکو لاي دوريانکوف له قول نه چې په مسکو کې دپښتو ادبيالو متخصص و ، او په دري هم پوهيده وويل چې ((دپرچم دسرهرکس په مسکو کې دوسيه لري.)) داچې دغه لويان څوک وو، څر گند ه نه ده ، خود احقيقت دي چې کې جې بي دمياشتي ۰۰۰، ۳۵ روسي روبله کارمل ته ورکول چې دگوند په چار ويي ولگوي . پوهاند متوکل هم وايي چې شوروپانو هغه ته معاش ورکوه. ثريا بها چې دپرچم غړې وه،اودغذايي فقردنياروغي په وجه مسکوته دتداوي دپاره په شخصي لگښت تللي وه ليکي چې دوو ريا نکوف ((ازعلت مريضي من پرسيد.برايش گفتم که من فقرغذايي داشتم.حالا کاملاً وزن گرفته صحتمند شده ام.)) ثريا بها اضافه کوي چې((دوريانکوف خيلي متأ ثر شد و نا خود اگاه گفت : ((ما هانه مبلغ سي وپنج هزار روبل را کار مل چه ميکند ؟ ...مابراي چه [باو] پول ميفريستم؟)) ۱۳ ثريا بها په کابل کې دهمد غي موضوع او نورو موضوعاتو په باب دانتقاداتو له امله دببرک کارمل،مير اکبرخيبر،سلطان علي کشتمند ، داکتر اناهيتا راتب زاد ، سليمان لايق او نوراحمد نور په مخ کې تر تحقيق لاندې ونيوله شوه دهغې په خپلوالفاظو((ببرک کارمل باعصبانيت

گفت.)) ((بگو جانم ! لورا(سي ای ای) چند میده هد که این چنین پر و پاکند وتبلیغات راعلیه من راه.اندا خته ای ؟))
((گفتم سي و پنج هزار روبل روسي .))
((گفت اگر روي پرده سینماي فلم بیاندازي کسي باورنخواهد کرد.))
((گفتم روزي همه باور خواهند کرد.))
((گفت تاریخ راما خواهیم ساخت.))
((گفتم بلي تاریخ راشما ننگین خواهید ساخت.)) ۱۴
دمعاش له موضوع نه پرته دغه نوري خبري هغه هم په دغسي قالبي عباراتو کې مبالغه بنکاري ، خو سره له دي ثریا بها به زره وره وه ، چې د هغه په باب یې هم ، کارمل دګوندي لوبانو په مخ کې په دغسي الفاظو مخاطب کړي وي خو میر اکبر دهغې په خوا و او هغه کارمل ته دهغه ددغه تور په ځواب کې چې ((رفیق خیبر! تواین دختر راتشویق وبر علیه من تحریک مینمایي.)) وویل چې او((دختر بي تر س ، بي الایش وحساس است، هرچه را زود درک میکند واین گنا ه خودمااست که نتواستیم اعتماداو راجلب کنیم.))
۱۵بل مهم تکي دلته دادي چې لر تر لره دغه پرچمي لوبان په دي خبر ووچې ددوي ګوند دشوروي اتحاد معاش خوردي او دهغه په برابر به ارومرو ورته خدمت کوي .دوي شاید په دي نپوهیدل چې دوي په افغانستان غوندي هیوادکې کمو نزم ته خدمت نه شي کولي،اوپه دي به پو هیدل چې دشوروي دولت ته خد مت کولي شي اوهغه دا چې هغه ته دافغانستان په باب اطلاعات ورکړي . دوي همدغسي کول.کرنیل الیکزاندرمورو زوف (Alexander-Morozov) چې په کابل کې د۱۹۷۵ نه تر ۱۹۷۹ پوري په شوروي سفارت کې دکې جي بي دمدیر مرستیال و،لیکي چې(([حفیظ الله] امین په دي خبر نه و چې دشوروي استخبارات دمحمد داود په حکومت کې دیر چمیانو له اشتراک نه خبر وو او دغه اشتراک دشوروي استخباراتو په اجازه عمل شوي و .)) دي وراندي لیکي چې ((نزدي ټولو هغو پرچمیانو دشوروي پټو اجنسي ګانو ته اطلاعات ورکول کوم چې دمحمد داود په جمهوریت کې په مرکزي کمیټي کې شامل وو ، او دهغو نومونه دامین په لست کې ذکر شوي دي .)) ۱٦ حفیظ الله امین دلورترکودتا وروسته دګوند ي موضوعاتو په هکله مسکو ته یوه لیکنه استولي وه ، چې په هغې کې دغه پورته موضوعات هم شامل وو. دببرک کارمل طرفداران هم دکې جي بي مخبران وو ، لکه چې دکې جي بي یو بل مامور وایي چې حفیظ الله امین ((... بیا دکارمل دپلو یانو په وژلو پیل وکړ چې دهغو نه ډیر و مونږ ته مخبري کوله .)) ۱۷ ببرک کارمل په دغسي خدمتونو سره په کې جي بي باندي ځان دومره ګران کړي و چې دغوايي تر کودتا نه وروسته کې جي بي کوښښ وکړ چې دشوروي حکومت هغه دافغانستان ددولت سروال کړي ، که څه هم چې هغه په کودتا کې هیڅ برخه

نه ده اخیستي ، ولا دمیر کوزیچکین (Vladmir Kuzichkin) دکي.جي.بي.دګرجنرال چې پنځه کاله په تهران کې دشوروي په سفارت کې دپټوفعالیتونو داداري، د S مدیریت آمرو،اوپه ۱۹۸۱کې یې انګلستان ته پناه یووړه لیکي چې((زمونږاکي جي بي خیرنوخرګنده کړې وه چې[نورمحمد] تره کي به مصیبت ناک انتخاب اوسي : هغه سخت دریزه و، زمونږ په ګته په سیاسي پیچلو موضوعاتو باندې یې خپل سر نه خلاصاوه او تل دخپلو نږدې ملګرو تراثر لاندې و، نه زمونږتراثرلاندې . له بلې خواکارمل، مونږ نظر ورکړ، چې دنازکو سیاستونو په ضرورت پو هیده. برسیره پردې هغه کالونه دکي جې بي اجنټ و په هغه باندې مونږ ددې اعتماد کولی شو چې زمونږ مشوره به مني.)) ۱۸ سره له دې هم ، کوز یچکین وایي، چې د شوروي لوړې واکمنې جرګه کې.یا ((پو لټوبو رو فیصله وکړه چې دتره کې ملا وتړي خکه چې پخپله[لیو ینډ] بر یژنیف هغه پیژنده .)) کو زیچکین ځکه په کارمل باندې داده و چې هغه دکمو نیزم په هغه شکل باندې معتقد شوي و چې سوویتزم [شورویت] یې دټول جهان دپاره دسر مشق په حیث منلې و ، لکه چې دکارمل له خولې نه ویل شوي : ((نو [اریا] میداني [که] ما طرح انتر ناسیو نالیزم پرو لتیري داریم . پرولتاریا وطن ندارد ، همه جهان وطن ماست .)) ۱۹کارمل په سوویتزم باندې دومره ټینګ و چې غوښتل یې افغانستان هم دهغه برخه وګرزوي .)) ده پخواله هغه چې په قدرت ورسول شي حتی غیرګوندي کسانو ته ویل چې ((دې غواړي افغانستان دشوروي اتحاد شپارسم جمهوریت کړي .))۲۰

دکارمل او کارملیانو اعمال دهغوي ددغې عقیدې انعکاس و، چې افغانانو ته څرګند دي او هغه محترم حبیب الله رفیع په دغو الفاظو بیان کړي : ((دوي نه دکمونزم لومړي درس داو چې په انتر نیشنلزم کې وطن نه خایږي ، او دملي ګټې ساتل له انتر نشنلزم سره خیانت دي . دوي ملي ګټې نه پیژندلې ، ددوي په نظر دکمونیزم دوینا یو عادي سړي تر یو یا شرف افغان نه [ډیر] ارزښت لاره.)) ۲۱ دپرو لتاریا بین المللي هویت او داچې هغه وطن نه لري په اصل کې دکارل مارکس فکردي ، او کارمل اونور په افتخارسره پرې باندې معتقد شوي وو، بې له دې چې فکر وکړي چې هغه یو پوچ سیا سي شعاردې اوروسانو سوویتستي دولت ددې دپاره جوړ کړي وو چې په هغه سره دخواري کښوکارګرواوکمونزم په نو مونو په اول سر کې خپل ګاونډي هیوادونه لاندې کړي . څنګه چې ددغې عقیدې خاوند کارمل خپل ځان او خپله پرچمي ډله دشوروي اتحاد دخد مت دپاره چې دوی د((شوراګانو هیواد)) په نامه یادوه تیاره کړې وه شورویانو په پای کې دکابل دکو څو دغه سوویتست

انقلابي دافغانستان ددولت سروال کړ په داسي حال کي چي هغه په جامعي کي بې بنياده اود دغسي عمدتاً بناري دلي مشر و چي خلقيانو دخپل حکومت په دوره کي دوه خلي خپلي وه او بخپله کارمل يې له يو شمير نورو پر چمي لويانو سره له وطن نه شړلي او دافغانستان له تابعيت نه محروم کړي و.
اوس به دغه موضوع وڅيړ م چي شوروي لويانو وروسته له هغه چي کارمل يې دافغانستان دانقلابي شورا دمشر ، دوزيرانو دشورا دسروال، او دخلق دموکراتيک گوند دعمومي منشي په حيث هسک کړ ، په خپل واک پرېښود يايي خپل دستورونه پري عملي کول ؟ ددغي اساسي موضوع سپړل به دسوويتزم ماهيت هم څرګند کړي. افغانانو وليدل چي ببرک کارمل، ګونديان او رجيم يې په عمل کي بيواکه وو خو دابه ډيرونه معلومه نه وي چي دوی په اصل کي په عمدي ډول بيواکه کړل شوي وو ، اودوي دغه بيواکي يا سياسي مريي توب دخپلي ايډيا لوجي په حکم منلي و ، په دي خام فکر چي په افغانانو باندي واک وچلوي. دغه حقايق دشوروي اتحاد له هغو ليکلي شويو رسمي اسنادو او منابعو څخه څرګند دي، چي له ړنګيدو وروسته يې برالا شوي دي. دهغو تر څيړلو دمخه به ووايم چي په افغانستان باندي دشوروي اتحاد له يرغل نه وروسته دببرک کارمل په سر والي سره نوي عمدتاً پر چمي حکومت دخواونيو په موده کي په بناري دولت باندي بدل شو ، په داسي حال کي چي دشوروي اتحاد څه باندي سل زره عسکريه چوڼيو او ښارونو کي ځاي په ځاي شوي او مشاوران يې په ملکي او نظامي ساحو کي داجرايي آمرانو په حيث ننو تل. دهېواد اطرافي سيمي داسلامي تنظيمو نو په لاس کي ولوېدلي چي لويانو يې په پېښور کي مقرو نه نيولي وو ، او له دغه ښار نه يې ددوستو هېوادونو وسلي او نورې مرستي دپاکستان له نظامي استخباراتو نه ترلاسه کولي او جنګياليو ته په افغانستان کي رسولي . په اصل کي دننه په وطن کي جنګياليو مجاهدينو دافغاني او اسلامي جذباتو په پيروی ، دخپلي وسپنيزي ارادي په قوت او دولس دغو څ اکثريت په ملاتړ دير غلګر پوځ او دهغه تابع حکومت پر ضد دغسي ملي جهاد پيل کړی و ، چي حتی شکاک نړيوال يې خپلي ملاتړي ته هڅولي وو. مقصد داچي دکارمل حکومت دخپل تأ سيس له پيل نه دولس دغوڅ اکثريت سره په ضديت کي واقع شو ،اود خپلي بقا دپاره يې په شوروي اتحاد باندي په کلي ډول اتکا وکړه. دشوروي اتحاد حکومت هم دهمدغو مقابلو په سبب اوهم داچي دافغانستان موضوع بين المللي شوه ، په دي وېره کي شو چي دکارمل حکومت به ناکام شي ، اود هغه په ناکامي سره ممکن دهغه لاس نه يوازي له افغانستان څخه لندشي، بلکه امپراتوري به يې هم په منځنۍ اسياکي ضرر وويني. دهمد غې وېرې له امله اوهم داچي نه چي دساره جنګ په دغه نوی پړاو کي دپرچمي حکومت هم دامين دحکومت په شان ددوی

له کنترول نه ووځي هغه يې له هماغه اول سر نه دخپل کنترول لاندې ونيو . دامين په وخت کې دشوروي اتحاد لوبان ((په زياتيدونکي اندازې وبرېدل چې شوروي اتحاد به افغانستان له لاسه ورکړي او امريکا ليان به چې ايران يې له لاسه ورکړي و، هلته ځاي ونيسي.)) ۳۲ ليونيد شبرشين (Leonid Shebarshin)، دکې جي بي مرستيال، لاپه دې فکر و، چې امين قصدکړي و چې ((په موږ باندې د((مصردجمهوررئس انور)) سادات کانه وکړي.))
۲۳ ددې دپاره چې دغسې څه پېښ نه شي دشوروي حکومت، که څه هم کارمل او پرچميان يې له تره کيانو سره چې اوس يې خانوته ((اصولي خلقيان.)) بلل په قدرت رسولي وو، اوسره له دې چې دغو ټولو دشوروي دولت سره دوفاداري تعهد ونه کړي وُ، غوښتل يې چې تر هغو چې دافغانستان خلکو ، دمنطقې او جهان حکومتونو دافغانستان دغه نوی حکومت نه وی منلي لښکری به يې په افغانستان کې وي ، او په حکومت باندې به يې کنترول ولري . په دغه حال کې دببرک کارمل دپاره دخپلواک رول لوبولو مجال نه و پاتې. دشوروي حکومت حتی دشخص کارمل دساتلو دنده هم په غاړه واخيسته.
دشوروي اتحاد دنظامي پر غل په سبا ببرک کارمل له دوشنبې، دتاجکستان دشوروي جمهوريت له مرکزنه ، دبګرام هوايي ميدان ته په الوتکه کې او بيا له بګرام نه دکابل ښارته په ټانک کې راوستل شو. کارمل په ښارکې په ارګ کې هستوګنه غوره کړه . هلته دشوروي اشپزانو، پېشخدمتانو، مشاورانو، اودرايورشپه اوورځ دده خدمت کاوه. دکارمل نږدې ساتونکي افغانان وو، خو د هغو وسلو کارتوسونه نه لرل. دهغه ساتنه دکې جي بي افسرانو او ددولتي اوحکومتي مانيو، دګوند دمرکزي کومټې او ارګ ساتنه دشوروی کوماندوګانو کوله .))۲۴ کارمل نور نو هغه کارمل نه وُچې په کابل کې به ازاد ګرزيده، او په خپله خوښه به يې له يوه اوبل سره کتل، خو شورويانو دهغه ډېر قدر کاوه. دومره ډېر شورويان دهغه په خدمت کې ووچې هغه دېته اړه نه لرله چې دخپلې کورنۍ له غړيو سره ووينې، ياپې دهغوی له حضورنه پرته ووينې. مېرمن يې، محبوبه کارمل، چې مهذبه ښځه وه اويو وخت په پوهنتون کې زما شاګرده وه زياتره وخت په شوروي اتحاد کې وه. کارمل خپلې معشوقې،اناهيتا له هم ضرورت نه لاره،ځکه چې دکې جي بي عاملانوکارمل اودګوند دپولټبورو خينو غړو ته روسې پېغلې استولې. په واقع کې دشوري حکومت چې خومره يې په وسه کې وه دکارمل دخوښ ساتلو دپاره وسايل برابر کړی وه ببرک کارمل دشوريانو په لورينې سره ځان په دغسې چاپيريال کې ،وموند چې په ټول عمرکې يې نه و ميندلی ددغوټولو په بدل کې کارمل له يوه شي نه شېرشو چې هغه واک

دي ۲۵مولف گل زرک خد راڼ لیکي چې « دروسانو له واک اوصلاحیت نه پرته له هیڅ یوه وطن فروش[پرچمي] سره دخپلي ارادې واک اواختیارنه شته. یوه نمونه یې همداده چې دببرک وطن فروش په دفترکې دده دمیزترشا پرده لېږې [لګېږي].دپردې شاته یوروسي اویوترجمان تل ناست وي.په دي برسیره دببرک او مراجعینو ټولې خبرې اترې ثبتېږې .» ٢٦ خو ببرک کارمل دلایل لرل چې هغه دمحترم محمد آصف اهنګ چې دکارمل دمکتب ددورې دوست و، له قصې نه څرګندېدي. دهغه له قوله حکایت دی چې «هنوز دوسال اززمامداري کارمل نه گذشته بود که روزی شخصاً بخانه ام تیلفون کرد وازمن خواهش نمود تا فردا روز ساعت ده بجه صبح بملاقات اوحاضر باشم.» په ارګکې د کارمل کوټې ته دښاغلي آهنګ دننوتلو په قصه کې راغلي چې [وقتي] باعصای چوب خواستم داخل اطاق کارمل شوم محافظ شوروي باداشتن چوب ممانعت[نمود] ومنهم مقاومت کردم صداهای هردوی مارا کارمل صاحب شنید: خودش بیرون آمد واز محافظ شوروی خواهش کرد مرا با چوب دست اجازه دهد.[محافظ] مثلیکه امراورا نشنیده باشد چوب را از دستم بیرون کشید. کارمل باطاق خود بازگشت من که چاره دیگر نداشتم چوب... را داده لنګیده داخل اطاق شدم. [کارمل] به اغوش باز وصمیمانه اول مرابوسید وګفت: «مرارفقای شوروی بې نهایت دوست دارند وبرای حفظ جانم حتی اوامرم رانادیده میګرنند.» منکه قدرت حکمرانی وصلاحیت پیش خدمت روس رابه چشم سردیده بودم موضوع را به تائید حرف اوخاتمه دارم.» ۲۷ ګمان نه کوم چې پخپله کارمل په خپل دلیل باندې دزړه باور لاره . ضیا مجید پخوانې نظامې منصبدار او دکارمل دوست چې نوی له باندې نه هېواد ته ستون شوی و، هم دببرک کارمل دبلواکې قصه لرې : « روزې طبق هداست او [کارمل] نزد ش رفتم. او باپیشانې واغوش باز مرا پذیرفتند وبالطف فراوان گفتند : « خیلې ارزو داشتم که با افغانستان باز ګردې تاپیرامون مسایل ګذشته...باتوصحبت نمایم.» و امروز براې این کار وقت کافې دارم ،[ولې] هنوز دقیقه ی چندی از صحبت ما نګذشته بودکه دروازه اطاق بازمیشود وپاسبان شوروي کا رمل به انګلیسي شکسته به بی اعتنالی ... اشاره به ساعت بند خودکردوګفت وقت تمام شد.کارمل صاحب دوستانه ازوی به انګلیسی خواهش کرد:« لطفاً اجازه بدهید یکد قیقه بیش تر.» کارمل صاحب مرادوست داشت ومیخواست بیش تر

صحبت نمایند ... اما سلطان بیچاره دست وپازبان بسته تسلیم شده حتی حق صحبت بدوستان شخصي خود رانداشتند.)) ۲۸

په ببرک کارمل باندي ددغسي قیو دو دعملي کولو یوه معني داده چې هغه باید چارې دشورویانو په دستور اجراکړي. پخواله دې چې ببرک کارمل په قدرت ورسول شي شورویانو دافغانستان په باب یوه عالي جرګه کې جوړه کړې وه چې له یوري اندرو پو ف ، دکې جي بي رئیس، اندري ګرومیکو ، دباندنیو چارو وزیر، دمتري اوستینوف (Dmitri Ustinov)، دملي دفاع وزیر، او بوریس پانوماریف (Boris-Ponomarev)، دمرکزي کمیټې دبین المللي منشي ، نه جوړه وه . دغه جرګه کې موظفه وه چې دافغانستان په باب معلومات غونډ کړي او دګوند پولټبوروته سپارښتني وکړي. پولټبورو بیا دهغو له مخې پرېکړې کولې او دعملي کولو دپاره یې حکومتي اوګوندي څانګو ته سپارلې. دغه څه دشوروي اتحاد له هغو ارشیفي اسنادو څخه څرګندېدی چې په دې وختو کې په واشنګټن کې دودرو ولسن بین المللي مرکز په مجله کې دشوروي اتحاد اوافغانستان ۱۹۷۸ – ۱۹۹۸ تر نامه لاندې په ٥۱ مخونو کې چاپ شوي دي. ۲۹ددغو اسنادو عام کېدل دشوروي اتحاد رنګېدلو ممکن کړي دي. زه دلته یوازې دموضوع په اړوند له هغو نه استفاده کوم، اووایم چې دشوروي اتحاد دګوند پولټبو رو دپورته یادې شوې جرګه کې دراپور له مخې د۱۹۸۰ کال دجنورې په ۲۸ دافغانستان په باب په دیارلسو فقروکې عمومي دستور العمل وایست چې زیاتره یې دموضوع دباندنی اړخ په هکله و. دداخلي موضوعاتو په هکله ددغه لاربنود دستورونه دادي : ((دګوند دالتحاد په باب دګوند ژوند او جوړښت دهغه خط په اساس چې دشوروي اتحاد دسوشلستي جمهوریتونو مرکزي کمیټې دافغانستان دخلق دموکراتیک ګوند له لویانو نه په یوې سپارښتني کې غو ښتنه کړې وه .)) (دڅور کودتا وروسته دشوروي اتحاد مرکزي کمیټې دخلقیانو او پر چمیانو دیوموټي کېدو په هکله په یو ې سپارښتني کې څرګنده کړي ده چې ((ولادمیر لینن په دې ټکي باندي ټینګا رکړي و چې یوانقلاب هغه وخت مفهوم لرلي شي چې په دې یوه شي څنګه خپل ځان وساتي.)) ۳۰ ((دافغانستان دخلق دموکراتیک ګوند په سروالي سره له دموکراتیکو اوچپي سازمانونو ته دیوې واقعاً ممثلي پراخي جبهې دجوړولو په برخه کې دیو شمیر سو شلستي هیوادو نو (چکو سلواکیه ، بلغاریه اونور) له تجاربونه استفاده.)) ((دافغان په خوانانو په تیره دمحصلانو په هیاتو باندي دګوند دنفوذ ټینګتیا [او] دکمسمول په کومک سره دیو لړ سپورتي، کولتوري اونوروسازمانو نو تشکیل.)) ((دافغانستان ددموکراتیک جمهوریت دسیاسي او اجتماعي مترقي موسساتو اعظمي انکشاف اوټینګتیا، دیوه نوی اساسي قانون دایستلو اوملنو دکارکړ ندېتوب، اود قومونو او اقلیتونو داستاځو دپاره ددغسې مواقعو ایجاد چې هغوي په ټولو حقوقو سره په جرګو اومحلي شوراګانو کې ګډون وکړي.)) ((دافغانستان په دموکراتیک جمهوریت کې

دزیاترو قومونو له لویانو سره دتماس ایجاد اودمذاکرو شروع او دهغو طریقو پلټنه چې په ډېره لږه موده کې له جنګ غوښتو نکو سره په دغه شرط مصالحه وشي چې له ضد- حکومتي فعالیتونو نه لاس واخلي.)) ((له مسلمانو روحانیونو سره داوږدي مودې دپاره ددغسې پلان دپاره کار چې هدف یې داعتدالي مسلمانو مشرانو جذب وي، چې له [حکومتي] مقاماتو سره همکاري وکړي دمر تجعو روحاني حلقو د نمایندګانو انزوا، له شیعي روحانیونو سره دتماس ایجاد، او دشیعه ګانو په مقابل کې دهر نوع تبعیض (په شمول داقتصادي تبعیض) رد.)) ((په هېواد کې دعادي اقتصادي ژوند تأسیس او په خاص ډول په ښارونو اوکلیو کې دکار ګرو دمادي ژوند سمون. ددولتي اوخصوصي سکتورونو تر منځ دمتوازني او متقابلي سودمنې همکاري تهیه.)) ۳۱ دا اوځیني نور موضوعات لکه د((خلقي پوخ سمبالول.)) او ((ددولتي مصونیت.)) او ((داخلي چارو دارګانونو له لارې مرستي کول.))دیوه عمومي پروګرام خاکه وه .

مهمه داده چې دغه پروګرام ددستورالعمل په توګه دشوروي اتحاد دحکومت جوړکړ او دکارمل حکومت، یې دهغه دتطبیق دپاره موظف کړ. داهغه موضوعات وچې وروسته دکارمل حکومت دهغه دعملي کولو دپاره فعالیت کاوه، خو په عملي کولو کې یې هم ازاد لاس نه لاره که څه هم چې په همدغه پروګرام کې ویل شوي وچې ((زمونږ خوا)) به دپرچمي حکومت له عمالو سره دهغو په عملي کولوکې ((کارکوي.))هوا! دوي په ګډه سره کار کاوه، خو دشوروي مشاوران حاکمان وو، او دکارمل دحکومت عاملان بیواکان ، لکه چې مولف انتوني ارنلدلکي: ((۱۹۷۹په ختمید و سره په افغانستان باندې نور نو دافغانستان دموکراتیک ګوند حاکمیت نه کاوه، دشوروي اتحاد کمونست ګوند حاکمیت کاوه.))۳۲ واقعیت دادی چې شوروی اتحاد په افغانستان باندې نه، بلکه دکارمل په حکومت باندې حاکمیت چلوه . ددغه حکم رېښتین توب له دغه حقیقت نه هم ځرګند دي چې ببرک کارمل او نورو دماموراننو په شان له شوروي لویانو څخه استهداکوله. شاه محمد دوست، ددموکراتیک افغانستان دباندنیو چارو وزیر، دجنوري په ۴ مه په مسکو کې اندری ګرومیکوته ځرګنده کړه چې ((ببرک کارمل تل په دې ټینګار کوي چې هغې مشوري اوهیلو ته دې په خپرسره پاملرنه وشي چې شوروي رهبران یې راکوي.)) ۳۳ ګرومیکو خپلې پولتېو رو ته داد ورکړ چې ((دوی [دکارمل دحکومت لویان] زیاتره له موږنه مشوره غواړي. مونږ یې ورکوو. دوی اعلامیې خپروي.)) ۳۴ په مشخص ډول ګرومیکو دجنوري په ۱۷ مه خپلې پو لټبورو ته وویل چې ((ببرک کارمل له مونږ نه مشوره

وغوښتله چې که داسلام اباد په اسلامي.)) کنفرانس کې ګډون وکړي. مونږ ورته مشوره ورکړه چې ښه داده چې دهېواد له پولو نه اخوا نه شي.)) ٣٥ دشاه محمد دوست استهداګاني هغسي وي چې لکه ماشومان يې له لوبانو نه کوي. ده په همغې يادي شوي کتني کې له ګروميکونه په دغو الفاظو استهداوکړه: ((ايادچين په باب زه څه ووايم، او که يې ووايم په کوم ظرفيت سره؟)) يا داچه ((دهغو پرو پاګندي مبارزوپه هکله چې امريکا اونورلويديځ هيوادونه يې [دبشري حقوقو] په باب کوي، اجازه په دي باره کې چې دودسمبرله ٢٧ مې نه وروسته دافغانستان دموکراتيک جمهوريت مشرانو تول سياسي بنديان دطبقې،دين،ژبې، قوم، ياعرق ياسياسي نظرياتوله توپير نه غيرازادکړی دي،څه ونه وايم؟)) ګروميکو ورته شاباسي ورکړ چې((داافغانستان دموکراتيک جمهوريت له خوا يو معقول او مهم اقدام دی . ته بايد ارومرو دهغه په باب په تفصيل وغږيږي.)) ٣٦ شاه محمد دوست، که څه هم دافغانستان دموکراتيک جمهوريت دبهاندنيو چارو وزير و، دوزارت چاري دشوروي سر مشاور، واسيلي سفرو نچوک (Vassiliy Safronchuk) داتو مرستيالانو په مرسته په مخ بيولې تردي حده چې ((له دغه وزارت نه هيڅ ټېلګرام استول کيدلې نه شو مګر داچې ددغې ولې دکوم کس له نظره تېر شي.)) ٣٧ دنورو وزيرانو حال هم همدغسې و، ((شورويانو دټولو کليدي وزارتو نو لکه دمخابراتو کنترول په خپل لاس کې نيولی وو، هروزير لږ ترلږه دوه مشاوران لرل او... هيڅ وزيرهڅ ډول پريکړه که څه هم وړه به وه، بې له دي چې له خپل هر چيري حاضر سيوری نه مشوره واخلي، نه شوای کولي.)) ٣٨ داسي هم نه وه چې لکه ځنګه چې دګروميکو له وينا نه معلوميږی هغو ی داعلاميو په خپرولو کی ازاد و. کومي هغه وينا وی چې ګوندی او حکومتې لوبانو په رسمي محافلو کې ورکولې دهغو ليکنو دري ترجمي وې چې شوروي مشاورانو په روسي يا تاجکي ليکلي. پخپله کارمل هم له دي حال نه مستثني نه و: (باوبيانيه مينوشتند ويا زمينه ترتيب بيانيه نوشتن وبيانيه دادن تحت کنترول را باو واګذاشته بودند زيرا اداره امور کشور مستقيم وغير مستقيم خصوصاً بسال اخير زعامت او برياست خاد وابسته شده وتحت نظر بلا انفکاک مشاورين شوروي وچند سر سپرده بی اراده افغاني شان کنترول ميګرديد.))٣٩ حکومتي اوګوندي لوبانو سره له دې هم خپل وظايف تر سره کول، او د ((ازاد،خپلواک، سرلوري او غوړيد ونکي افغانستان)) قلقلي يې رواني

سـاتلي وې . شـايد وويـل شـي چې څنګه چـې دوی دافغانـانو غـوڅ اکـثريت خپـل دښمـن ګرزولي وو، دوی تـه بلـه لاره نـه ده پـاتي مـګر داچـې دشـورويانو واکمنـې تـه غـاړه کـېږدي. ددغـې اسـتدلال پـه برابـر کـې بـه وويـل شـي چې دازادو انسـانانو پـه حيث هغـې چـې دوی سـو ويتيـزم غـوره کـړی وو، هغـې يې لـرک کـولي هـم شـو، خـو چـې اراده يـې کـړې وای. خـو لـه يـو څو پرچميـانو نـه پرتـه نـو ر تول پـه سـوو يتيـزم بـاندې تينـګ ودرېدل. ببـرک کـارمل لا نـه يـوازې ((امـدن بـا عسـاکر شـوروي را اشـتباه نمیپنداشـتند[بلکه بـر فقـاي شکاک خـود] بـه صراحـت وا فتخـار ګفتـه بـود[کـه] شـوروي هـا در پيـاده کـردن سـو شـلزم وعدالـت اجتمـاعي تجـارب... کـافي داشـته، وهـر ګز در اجـراءات خـود غلطـي نخواهنـد کـرد. حوصلـه داشـته بګذاريـد شـوروی هـا امده انـد تاکشـور مـا را بحيـث نمونـه در منطقـه انکشـاف بخشـند.)) ۴۰ کـارمل او نـورو سوويتيسـتانو داجتمـاعي عدالـت او سـوويتزم پـه نومونـو ښواکـې منلـې وه پـه دې اميد چـې پـه افغانـانو بـاندې واکمنـې وکـړي. پـه دې دول دوی هـر يـو خان پـه خپلـواک اوبلـواک بـاندې ويشـلي و، خـو دافغانـانو غـوڅ اکـثريت هـم ددې خپلـو اکـې - بلواکـې اوهـم شـوروي - واکـې نـه منلـه. برسيره پـر دې، ببـرک کـارمل، هغـه هـم دجنـګ او اضطـرار پـه حـال کـې، دغسـې شـخص نـه و ، چـې دافغانـانو سـروالي وکـولي شـي . دغـه حقيقـت حتـی دهغـه شـوروي ((ملـګرو)) تـه هـم څرګنـد شـوی و، بوريـس ګرومـوف (Boris Gromov)، پـه افغانسـتان کـې دشـوروي دپـوځ اخـري سـر قومانـدان ليکـي چـې کـارمل((يـاوه سـراي. بيمـانند وفراکسـيون بـازيي همتـا بـود کـه اسـتادانه ميتوانسـت در لابـلای ګفتارهـاي انقلابـي پنـهان ګردد. ايـن [استعداد] بـا اوکمـک ميکـرد تـاپيرامون خـود هالـه ی ازيـک رهـبر بيافريند. هـر بـاری پـس از ارتکـاب يـک اشـتباه ديـګراو همـګان را متقـاعد ميکـرد انيـد کـه حـال ديګرهمـه چـيز بمـن روشـن شـده، ديـګر اشـتباه نخواهـم کـرد.)) ۴۱ خوګرومـو ف دا پـه نظـر کـې نـه نيسي چـې يـو سـروال هغـه وخـت نـيروخې چـې چـارې پـه خپـل فکـر اوواک اجـراء کـړي، پـه داسـې حـال کـې چـې شـوروي عمـالو دکـارمل لاس اوپښې تړلـې وې. دشـوروي اتحـاد يـو نظـامي مـورخ، نيکـولای ايوانـوف هـم پـه همدغـه فکـردي لکـه چـې وايـي ((هغـه [ببـرک کـارمل] دهيچـازوي نـه و.)) (He was nobody). ۴۲ دغـه د((هـيڅـا زوی)) پـه اصـل کـې لـه بلواکـې نـه عـلاوه، دعمـل سـړی نـه و. پـه ملـګرو ملتونـو کـې دشـوروي اتحـاد يـوه عـالي رتبـه مـامور حتـی پـه ۱۹۸۴ او ۱۹۸۵

((معرفي کاوه. يولي ورانتسوف (yuli vorontsov)، دشوروي اتحاد دباندنيو چارو دوزارت مرستيال، ځرګنده کړه، چې کارمل په ۱۹۸۵ کې ((کار پرېښود، په شراب څښلو يې پيل وکړ.)) دی لکه چې په دې خبرنه و، چې کارمل ډېر دمخه په شراب څښلو پيل کړی و. دورانتسوف مهمه خبره داده چې کارمل ((ډېر وخت خان ګوښه کړی و، لږ وډېر کنکس و، او ورو ورو مخ په خوړی روان و.)) ۴۳ داسې ښکاري چې کارمل بلواکې په دغسې حال کړی‌و. دهغه او دصحې جنجالونو په شمول دالتهابونو، دوينې لوړفشار، او ځيګر دناروغۍ په نومونو کارمل د۱۹۸٦ کال دمارچ په ۳۰ مه دعلاج دپاره مسکوته بوتلل شو. هلته معالج ډاکتر دانتظار په خلاف ځرګنده کړه چې کوم جدي رنځ دکارمل ژوند نه لړ ني: خو ((دغه ناروغ بايد يوازې دقوي الکولي شرابو له څښلو نه ډډه وکړي.)) ۴۴ کارمل په همدغه حال کې هم کولی شول دژنيو خبرې وخنډوي، چې دملګرو ملتونو دسر منشي دخاص استازي، ډيګوکور دروېز، تر ځارنې لاندې دافغانستان او پاکستان دنمايندګانو له خوا له ۱۹۸۲ څخه وروسته په غير مستقيم ډول په وقفو کې کېدې. او س اتحاد شوروي دميخاييل ګو رباچوف په واکمن کېد و سره غوښتل خپلې لښکرې ديونو په وساطت له افغانستان څخه وباسي، خو کارمل په دې نظر و، چې شوروي اتحاد دې پنځه لکه نور عسکر هم افغانستان ته واستوي، دافغانستان سر حدات دې مصون کړي، دمقاومت تنظيمونه دې وځپي، پاکستان دې دده حکومت په رسميت وپېژني او وروسته له هغه دې شوروي خپل پوځ وباسي ۴۵ کارمل دخپل نماينده، شاه محمد دوست، په ذريعه دژنيو خبروته خنډکېدلې شو.ګورباچوف وروسته (دنومبر ۱۳ مه) خپلې پولټبوروله ځرګنده کړه چې ((کارمل خانله اجندالري، اوله موږ سره رښتيا نه کو.)) خوګورباچوف چې له کارمل نه واوښت اساساً له دې امله وچې دهغه په فکر ((داچې لر اوسه ملي پيوستون نه شته دهغه ستر علت دادي چې کارمل هيله کوي چې په کابل کې زموږ په مرستې سره [دقدرت په ګدي] ناست اوسي.)) ۳٦ کارمل نور دشوروي لپاره ګټور نه وه. خو برطرف کول يې درامه وګرزېده.

په شوروي اتحاد کې دکارمل دسفر په دوران کې دکې جي بي عمالو اول هغه ته په اشارو او وروسته په واضح ډول وويل چې دګوند دعمومي منشي وظيفه دخاد سروال، نجيب الله ته په وقار سره پرېږدي اوبخپله يوازې دانقلابي شورا رئس اوسي. ليوېند شبرشين وايي چې ((موږ په

ځرګند دول ورته وویل چې په نړۍ او افغانستان کې وضع او پېښونکې ده ، اوددې وخت راغلې چې دی دعمومې منشي مقام خپل یوه ځوان ملګري ته پرېږدي.)) دي ورانـدې لیکي چې ((دغه افغان تکمارو، غوښتل یې له وخت نه استفاده وکړي، او تر هرڅه دمخه کابل ته ځان ورسوي. په پرنسیپ کې یې موافقه وښودله، خو ځرګنده یې کړه چې باید له ملګرو سره مشوره وکړي چې په داسې حال کې چې بدلون راولې په ګوند کې څنګه ثبات وساتي.))۴۷ کارمل په مسکو کې دیوې میاشتې له لم کېدونه وروسته دمې دمیاشتې په لومړي ورځ کابل ته ستون شو.په سبایې دکې جې بې دباندنیواستخبارالوآمرولادمیر کریچکوف (Vladmir-krychkov)، هم ځان کابل ته ورسوه . هغه ځکه کابل ته زر ځان ورسوه چې کارمل له موقع ورته کړي خپل ګوند دخپلې موقوفې پر ضد ولمسوي. کر یچکوف په خپل سملاسې کتنې کې په کارمل باندې غږ وکړ چې په خپلې موافقې باندې ودرېږي. دشبرشین په قول ددغې خبري په اورېدو سره ((دکارمل مخ تور واوښت. له دینه یې انکاورونه کړ چې په مسکو کې خینې توفقات شوي و، خو اخطار یې ورکړ چې بر طرفې به یې دقاراوغضب ځپه خوره کړي ، اودشوروي اتحاد نوم اونښان به په نه جبران کېد ونکې دول سره خساره من شي.سمله لاسه یې چې خبري یې په بې سره دول له خولې نه وتلې چیغې کړي چې ومې وژنې، قربانۍ مې کړلې، زه دمرګ دپاره، دبندي توب دپاره او کړول کېدو دپاره تیاریم، دکریچکوف خبري یې نه اورېدلې، نه یې غوښتل چې خبري ې قطع شي اوخپلې له عصبانیت نه دکې یو اړخېزي خبري یې اورېدي کړې. اواز یې لوړکړ، دخپل له نظرنه لوېدلو دلایل یې یو په بل پسې قطار کړل چې دئولو نتیجه هماغه یوه وه چې دشور اتحاد محرک دافغانان دوضع له سرحداتو نه دباندي واقع دي، اوهغه دشوروي اتحاد دجهاني منافعوله خوادکته کېږي.)) ،((کریچکوف په نرم اودېرنرم اواز،اوپه منظم دول، لکه چې له یوه ګران ناروغ اومایوس ملګري سره ګرېږي، کارمل متیقین کاوه، عزت النفس یې ورستایه اودهغه درناوي اودرنښت خوښوونکي تصویررسم یې ورکاوه چې ملګري به یې په تول عمرکې په شوروي اتحاداوافغانستان کې چا ریېر کړي وي.دشوروي اتحاد دشهرت په هکله کریچکوف ځرګنده کړه چې په افغانستان کې هیڅ څوک له هغو مذاکرونه خبر نه دي چې په شوروي اتحاد کې شوي دي.((ته فکر کوی چې افغانان خره دي، دهغه درد خواب و.)) ((کارمل

دنزاکت له دايري نه ووت، په هغه حقيقت يې خواشيني ښکاره کړه چې هغه ټول هغه څه کړي چې شوروي اتحاد يې په دې قادرکړ چې د افغانستان په چارو کې مداخله وکړي. کريچکوف په ټينګه ورته وويل چې دشوروي عساکر په افغانستان کې وژل کېږي او دا دشوروي خوانه ځيني حقوق ورکوي. کريچکوف په ټينګه ټرينه وغوښتل چې (خپل خان دافغانستان انقلاب دپاره وساتي.) کارمل په چيغه ځواب ورکړ (چې د افغان انقلاب په سوله کې پريږدئ.وځئ، خپلې لښکرې وباسي. افغانان پريږدئ چې له خپل انقلاب نه په خپله دفاع وکړي .) دمسکو استاذي دغسې وښودله چې دلښکرو دايستلو په هکله يې څه نه دي اوريدلي.))

((دواړه خواوې ستړي شوي وې. کريچکوف دميني موسکاوکړه او په بله ورځ يې دبيا ليدلو غوښتنه وکړه چې دواړه خواوو به په دغو خبرو ښه سوچ کړي وي. کارمل په غلي دول رضايت ښکاره کړ، خو دسبا په ماسپښين يو تاثير ښووونکي هيات دملي دفاع، کورنيو چارو او دولتي مصونيت دوزيرانو په شمول ورباندي غږوکړ چې استعفی وکړي. کارمل بيا دنا هيلي توب په ځرګند ولو سره انفلاق وکړ خو په پای کې تسليم شو او [دی په ۲ مه يې] دمرکزی کميټي پلينوم ته استعفی وراندې کړه.)) ۴۸

دکارمل استعفی له نجيب الله سره چې دده په ځاي دګوند عمومي منشي شو دموافقت په معنې نه وه. په ګوند کې تر نجيب الله نه، سره له دي چې په خپل نظام کې تر ټولو لوړ مقام ته هسک شوي و، دکارمل پلويان زيات وو او کارمل دهغو په ملاتړ له نجيب الله سره دمخالفت لار ونيوله او په دغه لړکې يې دهغه د((ملي پخلا ينې)) له سياست سره چې دشوروي حکومت په دستوريې د۱۹۸۷ کال دجنوري په ۱۵ مه اعلان کړ، مخالفت شروع کړ. کارمليانو شايد دکارمل په دستور دسازمان نجات ملي افغانستان په نامه چې زرد سنما په سپک نوم ياد شو اوبيا ترک شو، نوي سازمان وايست او په مظاهره يې شروع وکړه چې په هغې کې يې دشوروي پر ضد شعارونه هم ورکړل. مظاهره وځپل شوه، او کار ملي لويان يا له حکومتي مقامالو نه وايستل شول، اويا درتبو تنزيل ورته ورکړ شو. ۴۹ نجيب الله حس کړه چې په داسې حال کې چې کارمل دانقلابي شورا رئيس وي، که څه هم دايو تشريفاتي مقام و، وبه نه شي کولي چاري دنوي سياست په رڼا کې پنه مخ بوځي. نو په دې پسې شو چې له دغه مقام نه يې هم کوزکړي. کارمل دې کارته هم حاضر نه و، ترڅو نجيب الله ورڅرګندده کړه چې که استعفی ونه کړي هغه شنل

دوسيې به يې په دوران واچولای شي چې په هرې يوې کې د هغه په خيال تورن کېږي. کارمل مجبور شو د ۱۹۸٦ کال دنومبر په ۲۰ دانقلابي شورا له سروالي نه هم استعفی وکړي. نجیب الله له هغه نه وروسته چې دببرک کارمل وجودیې هم دخپل موفقیت دپاره خنډ باله، هغه یې دشورویانو په مصلحت دمسکو په لور روان کړ. عجیبه داده چې دغه کارمل په داسې حال کې چې دخپل پرولتاریايي فکر له مخې افغانستان یې خپل وطن نه ګڼه، دافغانستان اشغال یې دشوروي لښکرو په ذریعه منلي و، او دوطن یوه برخه، واخان، یې چې وېل کېږي دیوی موافقي له مخې شورویانو ته پرې ایښي و، ۵۰ دکابل په هوايي میدان کې پخوا له دې چې الوتکې ته وخېژي په مخکه پاندې پراخ پرېوت، اوهغه یې ښکل کړ. دیوې لیکلي منبع له مخې: ((روزیکه میخواستند کارمل را بروسیه ببرند [کارمل] به نزدیک طیاره بخاک افتیده ومیکوشیدند تا در دل خاک وطنش فرو رود اما باجبرو ناخواسته ار [او] رابطیاره انداخته بردند.)) ۵۱
کارمل په مسکو کې د۱۹۹۱ کال دجون تر میاشتې پورې اوسېده، پخواله دې چې دهمدغه کال داګست په میاشت کې دمیخاییل ګورباچوف پرضد نا کامه کودتا پاندې پېښ وشي. کابل ته ستون شو، کارملیانو دشوروي اتحاد تر ړنګید و وروسته (دسمبر ۱۹۹۱) چې په افغانستان کې نو ر نو کمونستانو توختنه نه شوه کولي، په ظاهر کې کمونستي عقاید هم ترک کړل: دطبقاتي جنګ پرځاي یې قومي جنګ غوره کړ اوشاید په دې منظور چې دمخالفو دلو تر مینځ دقومي جنګونو دپاره پکې ووهي اوخپل خانونه له سمله لاسي خطر خخه بسچ کړي. د۱۹۹۲ کال په مارچ کې یې په مزار کې له قوماندان احمد شا مسعود، عبد الرشید دوستم او داسلامي وحدت ګوند اونورو سره دپښتنو پر ضد ائتلاف وکړ او په اپریل کې یې دجمهور رئس، نجیب الله پر ضد کامیابه کودتا وکړه. ۵۲ خو کارملیان چې دپخواني خلق دموکراتیک ګوند دخوډلګیو له ډلې نه یوازې یو ډلګۍ و، یوازې دمرستندوی قوت په شان وو، او لویان یې ورو ورو له وطن نه ووتل، لکه هسې چې دنورو ورته ډلګیو لویان له وطن نه ووتل. افغانستان اوس دکارملي لویانو له وجود نه پاک دي، لکه هسې چې دنورو ورته ډلګیو دلویانو له وجود نه پاک دی. پیروان یې اوس دګوتو په شمار په افغانستان کې پاتې دي، اوهلته دمسلمانو افغانانو په شان ژوند کوي. پخپله کارمل په ټول دغه وخت کې کله په مزار، کله په حیرتانو او کله په تاجکستان کې دریه دره ګرزېده، ترڅو د۱۹۹٦ کال دوسمبر په ۲ مه په مسکو کې دکوما په حال کې مړشو چې شاید دځیګر دناروغې له امله به و، مړی یې دهغه دوصیت له مخې په حیرتانو کې دعبدالرشید دوستم په اجازه ښخ شو. خو طالبانو بیا دهغه جسد دامو په سیند کې واچوه، او داهغه وخت وچې دوی د۱۹۹۷ کال په سپتمبر کې په حیرتانو باندې مسلط شوي وو. ببرک کارمل اوس دنړۍ په هېڅ برخه کې

کورنه لري. دحفيظ الله امين، او نجيب الله کوورنـه هـم ورک دي. لـره کـې د۱۹۷۹ کـال داکتوبر په ۱۰مه دکابل په قول اوچکان کې خښ شوي و، خو د هغـه کور هـم دروسانو د يرغل نه وروسته د خپل خای نه بيخايه او ورک کړی شو. دمحمد داوُد خان کورهم نامعلوم دی، خودی چې لمنګ افغان اومسلمان و،ددوي په ډله کې نه راځي ،که څه هم الوکـرات اودوطن درواني بې ثباتي موسس دي.

دابـه سمه نـه وي چـې پـه ببرک کـارمل او دهغـه پـه فکـر ونـو او کـړو بـاندې لـه يـوه سره دبطـلان کـرښه وکاږلـه شـي. کـارمل دافغانسـتان پـه سياسـت اوټولنـې بـاندې خپـل اثـر پـرې ايښي دي، کـه څه هـم هغـه منفـی دي. پـيروان يـې اوس هـم پـرې اعتقـاد لـري، اونبـی عظيمـي پـرچمـي لادي دهيـواد پـه اولـه درجـه رجـالو کـې حـسابوي او پـه خپـل کتـاب کـې وايـي چـې((درايـن کتـاب باامـانت داري کـامل از زبـان همکـاران، رفقـا ودوسـتانيم، اززبـان بعضـي از رجـال درجـه اول کشـور مـانند سـردار محمـد داوُد، دوکتـور نجيـب الله وببرک کـارمل وغـيره صحبـت شـده.)) ۵۳ دايـو حقيقـت دی چـې دغـه ښاري شـوي، زړورنـکي، اوږدپـړي، منـدلي اولنـد کـې بکـوف. ۵۴ پـه خپلـو عقـايدو، کـړو، او شـخصيت سـره دوطـن پـه زرګونـو خوانـان او خوانـانې نـه پـه زور، بلکـه دهغـوی پـه خپلـه خـوښه دخپلـې لاري پـيروان وګرزول او پـه خپـل کمونسټي ګونـد کـې تنظيـم کـړل، او بيـا يـې خپـل خان اوخپـل ګونـد تـر دي حـده پـوري دشـوروي اتحـاد غونـډې دنـري دوهـم سـتر نظـامي قـدرت تـه داعتبـار وړ وګرزول چـې همڅغـه شـوروي اتحـاد بيـادوي پـه افغانسـتان غونډې هـواد کې پـه واک راوسـتل. دغـې کارونـه هـر څوک نـه شـي کولـې، يـا يـې هـر څوک نـه کـوي. يـو څوک بـايد دده کاملـه بيوګرافـي وليکـي. دلتـه بـه زه دده پـه هکلـه پـه يـو څو ټکـو بـاندې تبصـره وکـړم .

ببرک کـارمل دپراخـې مطـالعې، منطقـي اسـتدلال، اسـتقامت، او پرلـه پسـې هـا نـد اوزيـار سـره خان ددغـې قـوت خـاوند کـړ چـې پـه ((روښانفکـرو)) بـاندې يې پـه ژور دول نفـوذ وکـړ، خـودی لـه هيـڅ ځـا او هـيڅ پرنسـيب سـره ربنتينـی نـه وه هـر هغـه څوک يـې خنثـي کـوه يـا لـه مينـځه وړه چـې دمقصـد پـه لارکـې يـې خنـد کېـده او لـه هـر هغـه څيزاوهرهغـه چانـه يـې اسـتفاده کولـه،چـې پـه دغـه لارکـې يـې ورسـره مرسـته کولـه. پـه دغـه لارکـې يـې دخپـل خان واک او اراده هـم شـورويانو تـه وسـپارله، اوکارمليـان يـې هـم پـه همـدي لاري بـاندي روان کـړل،او لـه خان نـه يـې پـه پـاي کـې دغـې يـو ذليـل سـروال جوړکـړ چـې دافغانستان پـه تـاريخ کـې څه چـې حتـی ددنيـا پـه تـاريخ کـې هـم سـاري نـه لـري، خووروسته لـه هغـه چـې شـوروي اتحـاد سـقوط وکـړ، اوکمونـيزم يـا پـه

دقیق ډول سوسیالیزم په عمل کې باطل وخوت هغه خپل فکربدل کړ، او دخپلو پخوانیو وېناوو پرضد یې وېناوې وکړې. داهغه وخت و چې ده دخپرتانو په بندري بنارکې دجنرال عبدالمومن تر سیوري لاندې دکانتینرونو نه په جوړې کوډلې کې ملت، وطن ،اوملي واکمني ته دخاینو او خاین په شان ژوندکاوه.هلته دنړۍ دبهواکو سروالانو په دله کې دغه تر تولو بهواکه پخوانی سروال بناغلي حامد علمي په دغو الفاظو مخاطب کړ: ((هما نطوریکه شما مخالف تجاوز شوروي به افغانستان بودید بهمان اندازه منهم مخالف بودم. من ازروزاول مخالف امدن شوروي ها به کشور بودم، ولي ما قرباني جنګ سر دشدیم. مبارزه من نسبت به مبارزه شما دشوارتر و خطرناکتر بود زیرا شما در خارج ومن در داخل قلعه مبارزه میکردم و بالاخره توانستیم نیروهاي شوروي را از وطن محبوب خویش بیرون کنیم وافتخار تیاریخي را براي فردفردکشور خویش کمایي نمایيم)) دکارمل دغو او لاندې خبروزه حیران کړم، حیران یې په دې کړم چې ده څنګه خپل ځان په دې قانع کړې و چې دغسې وغړېږي. افغانانو نه څوګنده ده چې ده دخپل حاکمیت په دوره کې هر څه چې په رسمي ډول ویلي و، ددغو خبرو پرضدو. څوګنده ده چې کارمل حتی له خپل ځان سره هم ربنتني نه و، او یو څوک چې له خپل ځان سره ربنتیني نه وي، له نورو سره ربنتیني کېدلې نه شي. دحیرانې ور بل ټکې دادی چې یو شمیر انسانان څنګه ددغسې نارښتیني انسان پیروي کوي، او نبي عظیمي لادې دافغانستان ((په اوله درجه رجالوکي)) هم حسابوي. دکارمل خبرې یو عام شوي نظر تائید وي، او هغه داچې یو کمونست دخپل هدف په لارکې دروغ ویل، منا فقت کول، له وطن نه تېرېدل، او اخلاقي اصول تر پښو لاندې کول رواګڼي، او په دې ډول دهغه پېژندل اسان کار نه دی.

ببرک کارمل په دغو خبرو هم بسیا نه ده کړې. بناغلي علمي یې دنورو ژورنلستانو په څېر په دې ملامت کړې چې له هغه سره یې جفا کړې. دهغه په الفاظو: ((نه تنها تو بلکه تمام خبر نګاران و ژورنلستان دربرابر من جفاي بزرګ را مرتکب شده اید،طوریکه من اضافه از چارسال در شوروي وچکوسلواکیه زنداني بودم ولي هیچ خبر نګار درباره من ګزارشي به نشر نرسانید وهیچکس دنیا را از زنداني بودن من اطلاع نداد، خصوصا ژورنلستاني مانند شما که خود را افغان میګولید باید از روس ها میپرسید که رئیس جمهور ما کجا است وچرا به شوروي برده

شده است.)) يوازې داهم نه ده . دغه کارمل په دې اوښکې توبولې چې دافغانانو اصيل خويونه له مينځ نه تللي دي: ((... مسئله اي که زيادتر مرا متاثر ميسازد از بين رفتن اوصاف وخصايل افغاني است، طوريکه ما افغانها در وعده ووفا به ان، شجاعت، مردانگي، ثبات واستقامت شهرت خوبي داشتيم: به حرفي که ميزديم وفا ميکرديم وقولي که ميداديم تاپاى جان استاده ميبوديم ... من ازاين ازبين رفتن ها سخت مايوس هستم ونميدانم چطور دوباره اين خلا را ترميم کنيم.)) تر هر څه ډېردې په دې غمګين وچې ((... من از شرايط کنوني سخت متاثر هستم وروزها براي وطنم ميگريم.)) ۵۵

له دغو وينااوو څخه ښکاري چې کارمل په پاى کې د((افغان)) او ((وطن)) په زور قايل شوي و، په داسې حال کې چې دمخه يې هم وطن او هم افغانان تر پښو لاندې کړي وو، په دې ډول چې ده دشوروي پوځ په کمک سره په خپل سروال کېد وسره دافغانانو دملي حاکميت حق نقض کړي و، او کله چې همدغه پوځ افغانستان ورانوه، او افغانان يې وژل ده دکارمليانو هغه د ((قواى دوست)) په نامه يادوه. برسيره پردې ده همدغه پوځ دشبر شين په قول افغانستان ته بللي، او بيا چې همدغه پوځ دده حاکميت تثبيت کولي نه شو، ده له شورويانو څخه وغوښتل چې پنځه لکه نور پوځ واستوي، او په هغه سره افغانان دده دپاره ايل کړي. په دې ډول کارمل خپله ګته په دې کې لټوله چې شورويان افغانان ايل کړي، لکه چې نيکه يې، ميرزا محمد هاشم خان غوښتل انګريزان افغانان ايل کړي په دې حساب کارمل په دښمن لمانځنې کې دخپل نيکه په لارروان و، په دې تفاوت چې نيکه يې جنرال فريد رک رابرتس، دافغان -انګليس په دوهم جنګ کې دانګريزي پوځ سر قوماندان دپاره اوکارمل دجنرال سرګى سوکولوف دافغان شوروي جنګ کې دشوروي پوځ سر قوماندان اودنورو دبري دپاره خدمت کاوه، په داسې حال کې چې دافغانانو غوڅ اکثريت دمرګ په قبول سره له دواړو سره جنګيده . په هر حال دحيرتانو کارمل له شوروي کارمل او له هغه کارمل سره چې پخواو، په خرګند ډول په تضاد کې دي. اوس سوال دادې چې اصلي کارمل کوم دي؟ کارمل څله له خان نه څو کارمله جوړ کړل؟ څله په زرګونو روښانفکران ددغسې يوه کس مريدان شول، اوڅله تر اوسه هم دستر جنرال نبي عظيمي په شان کارمليان دده پيروي کوي؟ ددغو پوښتنو ځواب شايد په دې کې وي چې ((انقلابي

روښانفکران)) دکارمل دموفقیتونو په سبب هم دهغه تر نفوذ لاندي تللي وو. داچي کارمل، کارملیان، خلقیان، اوشوروي. کمونستان په خپل اصلي هدف کي ناکام شول، یو څرګند حقیقت دي. خو کارمل ددغي ستري ناکامي نه دمخه په خپلو ګوندي رقیبانو باندي غالب شوی او په خپل فکر دافغانستان واکمن ګرزیدلي و. په لنډ ډول کارمل دګوند دتنظیمولو په اوله کي میر غلام محمد غبار په دسیسي سره لیري کړ، لکه هسي چي علي محمد زهمایي چي دسپنتا په قول ((ددموکراتیک خلق په ګوند کي یي سیاسي فعالیت درلود)) لیري کړ، څکه چي بیا هم دهغه په قول((دګونددکنګري په وخت کي دداسي خلکو حضور... ببرک اولتره کي نه خطر متوجه کوه، چي په انتخاباتو کي به یي دبري چانس کم وي.)) ده حتي میراکبرخیبر هم اول له خپل مخي نه لیري کړ، او په پاي کي یي له مینځه یوور. دسپنتا په قول.((دکنګري په وخت کي تره کي او ببرک میر اکبر نه ووبل چي نه فعلا دپولیسو منصبداریي، که له په کنګره کي ګډون وکړي، نوخلک به بیا دي ګوند له پولیسي ګوند ووایي، په دي بهانه یي میراکبر او دهغه ملګرونه قناعت ورکړ، هغه په کنګره کي اشتراک ونه کړ، که هغه په کنګره کي اشتراک کړي وای، حتما هغه [له] تره کي او ببرک نه دېري رایي اخیستلي، چي ممکن اول یادوهم شخص وای ... په هر صورت ببرک نه چانس نه و چي دوهم غړي دګوند شوي وای.)) دببرک زور په تره کي اوامین نه رسیده، نو یي انشعاب وکړ، او دخیبر په مرسته یي خپل ګوندکي قوي کړ، خو کله چي دواړه ګوندکي بیرته یوګوند شول، او کله چي دهغه او خیبر تر مینځ اختلافات پراخ او جدي شول کارمل دخپلو جلادانو له لاري، چي په غالب احتمال دکي جي بي په ابتکار به و، خیبر له مینځه یوور. دغي موضوع نه ما په خپل کتاب کي تفصیل ورکړی ، او یکي مي ویلی چي خیبر دکودتا پر ضد و او ویل لی چي کودتا به بریالی شی خو هیواد مونږ نه منی او په دغه کار سره به یي موږ په خطر کي واچوو.کودتا وشوه ، او هغه دخلقیانو په ابتکار بریالی شوه، او یاخلقیانو پر چمي لویان دکارمل په شمول له ملک نه وایستل. په پاي کي کارمل په دي موفق شو چي امین دشوروي په پوځ سره له مینځه یوسي، او دهغه په زور دافغانستان واکمن شي، خو دده دغه بریالي لسوبه ده درښتیني ناکامي پیل شو، څکه چي هغه په خپل دغه بري سره نه یوازي خپل بالفعل او بالقوه مخالفان، بلکه دکابل خپل پخواني ملاتړان اویه مجموع کي دافغانانو غوڅ اکثریت دخپلو

عقایدو، دخپل کوند، دخپل رجیم، اودخپل شوروي اتحاد نه پخلا کېدونکي دښمنان وګرزول. ده په واقع کې په خپل دغه بربالي توب سره دهغوی نو رمونو او ارزښتونو پر ضد عمل وکړ، چې افغانان دهغو په رڼا کې افغانان، مسلمانان، اوخپلواکان شوي وو، او دهغو په الر یې خپل وطن خپل کور، ګور، ناموس او دخپلو نیکونو دغې میراث ګانه چې دښامر هنې په ژبه «ستاره کې پرتې دي تولې تللې افساني زما.»

پایلیکونه

۱- محمدعلم فیض زاد، جرګه های بزرګملي افغانستان وجرګه های نا منهاد وتحت تسلط کمونست ها وروس ها (پښاور)، ۱۳۶۸ / ۱۹۸۹ . په دغه الر کې دافغانستان داساسي قوانینو متنونه، او دلویو جرګو پرېکړې قېدي دي، اوزه له محترم حبیب الله رفیع نه منته کوم چې ددغه مهم الر یوه نسخته یې مانه ښیلی ده.

محمد حسن کاکړ، «دافغانستان داساسي قانون تاریخ»، ایرانیکا دایره المعارف، توک۶ ، خپرونکي مازده، کلفورنیا، کوستامیسا، ۱۹۹۲ ، ۱۵۸ -۱۶۲

۲- محمد حسن کاکړ، افغان، افغانستان وافغان ها وتشکیل دولت در هندوستان، فارس وافغانستان، دازادافغانستان دلیکوالو اتحادیه (وفا)، پېښور، ۱۳۶۷ / ۱۹۸۸ ، ۱۶ -۲۱

ـــ حکومت او جامعه په افغانستان کې، دامیر عبدالرحمن خان سلطنت، دټکساس دپوهنتون خپرونه، ټکساس لندن، ۱۹۷۹ ، XVII

هیرودوت، تاریخ، مترجم دګرین، دشیکاګو دپوهنتون خپرونه، شیکاګو، ۱۹۸۸ دریم فصل، ۱۰۲ م لمبر (۲۵۹ مخ)، اووم فصل ۶۷ م لمبر (مخ ۴۹۳)

۳ - حبیب الله تږي، (افغانستان)، ازاد افغانستان (اخبار)، دافغانستان دمطالعالو دمرکز خپرونه، پېښور، لومړۍ کال، لومړۍ ګڼه، مارچ، اپریل ۱۹۹۸ /۱۳۷۷ ، ۲۷ دغه اخبار پخوا دوفا په نامه خپریده .

۴- اریانا او خراسان داوسني افغانستان په شان سیاسي واحد وته اوهیوادونه نه وو. سر حدونه یې نالګالي او تل په تغییر کې و. په ارغونو مهالونو کې دنن پر خلاف دهیوادونو دلومونو ذکر کول معمول نه و او هغومره چې دهغو واکمني کورنۍ ګانې مشهورې وې، هغوی مشهورنه وو. په خراسان کې ددغه حقیقت غښتی مثالونه دطاهري، صفاري، سلجوقي ، غزنوي، غوري اوتیموري واکمني کورنۍ ګانې وې. اریانا خو لاهسې هیواد وچې اوسیده و لکنۍ لنی اریائي نژاد وو نه ترک نژاد، سامي نژاد ، تنژاد، ازبکان. هزاره ګان او ازبکان خوبیې اوسیدونکې نه وو. دوی دخراسان په اوله دوره کې هم دخراسان اوسید ونکي نه وو. خراسان په اصل کې دپارس دخلکو له خوا دلمر خاته هیواد په نامه یادیده . دوی اوس هم دخپل وطن لمر خاته ولایت دخراسان په نامه یادوي لکه افغانانو دمشرقي، جنوبي او شمالي نو مونه دخپل هیواد دهغو سیمو دپاره بکارول چې په غو سمتو کې

واقع و. داسې هم دمنځنۍ ختیځ، او لیرې ختیځ اصطلاحات دراوخلې چې اروپاییان یې په ترتیب سره دلوېدیځې اسیا او ختیځې اسیا دپاره استعمالوي.

۵ – مایکل گل ون، جنگ اوهست لوب، یوه فلسفي څېړنه ، څېړونکې: دپنسلوانیا دولتي پوهنتون، یونیورسټي پارک، ۱۹۹۴ ، ۱۵۸ ، ۱۶۲

٦ –محمد حسن کاکړ، افغانستان، دداخلي سیاسي انکشافاتو مطالعه، ۱۸۸۰ – ۱۸۹٦ ، دپنجاب دپوهنې مطبعه، لاهور، ۱۹۷۱ ، ۱۴۰

۷ – محمد حسن شرق ، کرباس پوش های برهنه پا، خاطرات ، دوکتور محمد حسن شرق، ۱۳۱۰ – ۱۳۷۰ ، ارمې کمپیوټر پوست، دهلي جدید، ۱۹۹۱ ، ۲۳۴

۸ – محمد حسن کاکړ، افغانستان ، دشوروي یرغل او دافغانانو غبرګون ، ۱۹۷۹ – ۱۹۸۲ ، څېړونکې: دکلیفورنیا پو هنتون، برکلي، لندن ، ۱۹۹۵ ، ۵۳

۹ – محمد حسن شرق، یا دشوي اثر ، ۲۳۴

۱۰ – عبدالحق واله ، ((اعلحضرت بو طنست بو گرد وقیا (اخبار)، فبروري۱۹۹۸ ، ۲

۱۱ – خاطرات سیاسي سید قاسم رښتیا، ۱۹۳۲ – ۱۹۹۲ مطبعه امریکن سپیډي ، ورجینیا، ۲۳۴ – ۳۲۱ دمولف نوم چې سید قاسم رښتیا دی، ذکر شوي نه دی.

۱۲ – ثریابها، ((ازدژخیمان بیدادگرتاقرارازجهنم کمونیزم)) قلم (مجلـه) مـارچ ۱۹۹۰، کلیفورنیا، ۷۲

۱۳ – ایضاً ۷۹ ،

۱۴ -. ایضاً ۸۱ ،

۱۵ -. ایضاً

۱٦ – الیکزاندر مورو زوف، ((په کابل کې زموږسرې)) نیوټایمز(مجله)، مسکو، ۳۸ ، ۱۹۹۱ ، لومړی برخه ، مخ ۳۹

۱۷ – ((کودتا کانې او وژنې په کابل کې)) ټایم (مجله)، ۱۹۸۲ ،مخ ۳۳

۱۸ – پورتنی منبع

۱۹ – ثریا بها ، یاده شوي لیکنه، مخ ۷٦

۲۰ – کاکړ، یادشوي اثر افغانستان (۱۹۹۵) مخ ٦۴

۲۱ – حبیب الله رفیع، ((دافغاني روښنفکرانو مسئولیت اورسالت)) تعاون مجله دافغانستان تعاون مرکز څېړونه پېښور، اکتوبر – نومبر : ۱۹۹۷ ، مخ ۱۰

۲۲ – جې – م، کورنیکو ، ((دافغان هالند، دنظامي مداخلې او بیرته وتلو اړیانتیاوي)) دجنوبي اسیا او دمنځني ختیځ مطالعاتو جورنال ، ژمی ۱۹۹۴ ، پنسلوانیه ، مخ ۷

۲۳ – اود ، ر. وستناد ((په افغانستان کې دشوروي دمداخلې په باب نوې روښنې غواسناد)) بو لیتن، ودرو ولسن بین المللي مرکز، ژمی۱۹۹٦ / ۱۹۹۷ مخ ۱۳۰

۲۴ – بوریس گروموف، ارتش سرخ در افغانستان ، دعزیز اریا نفر ژباړه ، (د ایران) دبساندېنو چارو دموسسې چاپ اوخپرونې، تهران، ۱۳۷۵ / ۱۹۹٦ ، مخ ۲۴

۲۵ – کاکړ افغانستان یا دشوي کتاب (۱۹۹۵) مخ ٦۹

۲۶ - گل زرک خدران، دتــاریخ لــه خاطرونــه ، درســونه ، عبرتونــه ، لومــړي ټوکه پــښور(؟) ۱۳٦۷ / ۱۹۸۸ ،مــخ۸-۸

۲۷ -دقول نقل حسن شرق، یادشــوي اثــر ، مــخ ۲۳۹

۲۸ - پورتنــي اثــر ، مــخ ۲۴۰

۲۹ - (اتحــاد شــوروي او افغانســتان ، ۱۹۷۸ - ۱۹۸۹ : دروســي او ختیــځ جرمنــي لــه ارشیفونو څخــه اسناد)، دســاره جنــگ بــین المللــي تــاریخ بــو لیستن، دود روولســن بــین المللــي مرکــز، ژمــی ۱۹۹٦ / ۱۹۹۷ ، ۹ -۸ گنی

۳۰ - مــوروزوف، یــا ده شــوي لیکنــه، ۱ مــخ ۳۹

۳۱ - اتحــاد شــوروي او افغانســتان ، یــاده شــوي لیکنــه مخونــه ۱٦۳ -۱٦۴

۳۲ - انتونــي ار نولــډ، دافغانســتان دوه گوندیزکمونــیزم،دســتفورډ پوهنتــون، خپرونــه ، کلیفورنیــا ، ۱۹۸۳ مــخ ۹۹

۳۳ - اتحــاد شــوروي او افغانستان - یــاده شــوي لیکنــه ، مــخ ۱٦۲

۳۴ - ایضــا

۳۵ - ایضــا

۳٦ - ایضــا

۳۷ - ارنولډ، دوه گوندیــز کمونــزم ، یــاد شــوي کتــاب ، مــخ ۹۹

۳۸ - جــیراردیت، افغانســتان ،د شــوروي جنــگ ،کــروم هلــم خپرونــه ، ۱۹۸۵ ، مــخ

۳۹ - محمدحســن شــرق، یادشــوي کتــاب، مــخ ۲۳۸

۴۰- پورتنــي اثــر، مخونــه ۲۳٦ ، ۲۳۷

۴۱ - کریمــوف، یادشــوي اثــر، مــخ ۱۵۳

۴۲ - کــاکړ، افغانســتان، یادشــوي اثــر (۱۹۹۵) مــخ ۷۴

۴۳ - دیېګــو کوردوویــز او ســیلیګ س. هــري ســن، لــه افغانستان نــه دبــاندي، دشــوروي دوتلــو داخلــي قصــه،داکســفوردپوهنتــون خپرونــه ۱۹۹۵، نیویــارک، اکســفورډ،مــخ ۲۰۴

۴۴ - ایضــا

۴۵ - کــاکړ یادشــوي کتــاب (۱۹۹۵) مــخ ۲۵۹ ، ســلیګ هــري ســن، افغانســتان نــه دبــاندي یــاد شــوي کتــاب، ، مــخ ۲۰۳

۴٦ - دقول نقل، دسیلیګ هري ســن لــه خــوا، افغانســتان نــه دبــاندي یــا دشــوي کتــاب ،مــخ ۲۰۸ ، کــاکړ، افغانستان (۱۹۹۵) مــخ ۷۴

۴۷ - سیلیګ هري ســن ، افغانستان نــه دبــاندي، یادشــوي اثــر، مــخ ۲۰۴

۴۸ - پورتنــي اثــر، مخونــه ۲۰۴ - ۲۰۵

۴۹ - کــاکړ، یادشــوي اثــر (۱۹۹۵) مــخ ۲٦۱

۵۰ - ســید طیــب جــواد، (الحــاق واســترداد واخــان) مجلــه قلــم، جــون جــولاي ۱۹۹۲ ، مــخ ۳۹ ، محمــد نذیــر کبیــر ســراج .رویدادهــاي نیمــه اخــیر ســده بیســت در افغانســتان ، جلــداول ، چــاپ اریانــا پلورنــځي، فرانکفــورت، ۱۹۹۲ مــخ ۱۷۷۰ بناغلــي جــواد دموافقــت لیــک نیــته جــون ۱۹۸۱ اوبناغلــي ســراج یــي د۱۹۸۰ کــال دمــارچ ۱۲ مــه نیــي . دغــه اختــلاف ، او داچــي دمعاهدت لیــک متــن تــر اوســه چــا نــه دي خپــور

کړي . په دي کې شک پیداکوی چې واخان به دکومې لیکلي شوي موافقت نامې له مخې شورویانو ته تسلیم شوي وي. البته په دي کې شک نشته چې واخان شورویانو په واقع کې تر خپل کنترول لاندې نیولی و.

۵۱ - محمد حسن شرق، یادشوي کتاب، ۲۴۰
۵۲ - محمد حسن کاکړ((افغانستان، سیاست، دسیسه،کوتاه فکري ونفرت)) جرگه، ارگان نشراتي حرکت تأسیس حکومت انتخابي در افغانستان، لاس انجلس. شماره ۵ ، اپریل ۱۹۹۳ ، ۱۰ -۱۹
۵۳ - محمد نبي عظیمي، اردو وسیاست ، درسه دهه اخیر افغانستان، ناشر سباکتابخانه، پشاور، ۱۳۷۶ / ۱۹۹۷ ش
۵۴ - بکوف، ببرک کارمل وطنفروش ، په کابل کې خلکو کارمل دبکوف په نامه یادوه .
۵۵ - حامد علمي ، سفر ها وخاطره ها ، کتابخانه دانش، پشاور، ۱۳۷۵ ، ۱۹۹۶، ۲۰۹،۲۱۰

په قومي او ژبنيو ليکو باندې دافغانستان دويشلو په مقصد دمسکو احتمالي پلان

بـروس رچردســن

دبناغلي بروس رچردسن دغه ليکنه دهغه دنوی خپور شوي کتاب يو فصل دي په نامه د: افغانستان، دشوروي دترورسلطنت ختمونکي، دغه فصل پخوا په افغانستان(اپريل ۱۹۹۸) کې خپور شوي، او تر هغو دمخه ماته په همدغه اثر کې دنيولو دپاره استولي شوي و.

په دغې ليکنې کې دافغانستان په باب دنويو منابعو له مخې عمده مطالب خاي شوي دي. يو عمده مطلب يې دادی چې دشوروي حکومت لويانو ديوري اندروپوف او ميخائيل ګورباچوف په ګډون دافغانستان دلاندې کولو اوويشلو په مقصد دغې سياستونه وايستل چې دهغه له مخې تنظيمونه اوقوماندانان، دنظامي عملياتو تر څنګه په نورو طريقو سره پخپلو کې په جنګ واچوي او په دې ډول ددوي دپوخو نو اولاس لاندې پر چمې رجيم پر ضد دمقاومت جبهه ضعيفه کړي. په دغه کارکې دوی له خينو سره ترڅه حده بريالي شول. وروسته يې په لاپراخه پيمانه دقومي مليشياوو او قوماندان واکمنې پلانونه وايستل. شورويانو تر انګريزانو نه زيات دافغان اوانګليس په جنګونو کې دافغانانو تر مينځ دنفاق اچولو کارته زوره ورکړه که شوروي اتحاد ړنګ شوي نه واي ممکن دافغانانو مشکل لا هم زيات واي. په دغې ليکنې کې دا اودغسې نور عمده مطالب تر بحث لاندې نيول شوي دي ، او ددې دپاره چې هغه په دقيق ډول لوستونکو ته وړاندې شوي وي ما دغه ليکنه پخپله په پښتو وا ړوله خوخينې ورې رابردونکي برخې مې دملي مصلحت له مخې پرې ښوولې.

محمـــد حســن کـــاکړ

ترکستان،افغانستان، دکسپين سيمې، پارس دسطرنج هغه ګوټونه دي چې
په هغو سره دنړۍ دلاندې کولو دپاره لو به کيږي.

لارډکرزن

لکـه هسې چې دشوروي دولت داويـا کـالونو پـه تـاريخ کـې زيـاتره پـيښ شـوي دعمـل پـه ډګر کې ددغـه ضد اسـتخباراتي دولـت دوج زور سـلوکونو پـه وروسـته دورونـو پـه خـاص ډول انـګازې راپـور تـه کـړي دي.

دبدكري پاخونونو پر ضد دشوروي سوزونكو عملياتو له هغو تجاربو خخه منشاء اخيستي ده چي شوروي اتحاد دشلمي پيړۍ په سركي په قفقازكي دمخنو (Makhno) او تامبو (Tambov) پاخو نونو پر ضد او په منځني اسيا كي دبزمه چي (Basmachi) پاخون په مقابل كي كړي وو. دنړۍ له دوهمي جګړي نه وروسته دوره كي سرو لښكرو او دولتي امنيتي خاصو واحدونو دبالتيک او اوكرايين پاخونونه په ګده وخپل ددغو واحد ونو تكتيكونه دله يېز اعدا مونه، تبعيد ونه، او دپراخو زراعتي مځكو شاړ كول وو، په دي هدف چي دپاخون كوونكو بشري او مادي بنسټ په فزيكي دول له مينځه وايستل شي. ۱ ددغي سابقي په نظر كي نيولو سره په افغانستان كي له ۱۹۷۹ خخه وروسته دمسكو اعمال بايد نه بي مثاله او نه حيران كوونكي وګڼل شي. دكي. جي. بي . ام. وي. دي (M.V.D) او جي ار(G.R) خاصو موظفو واحدونو دمجاهدينو په مقابل كي له خاصو تخنيكونو نه كار اخيسته، چي هغه استخبارات، سازشونه، خرابكاري، پارونه، او مځكنيو، او هواي قواوو دلوړو وسلو له سوزونكو قسابليتونو سره دورو واحدونو ګډ ول وو، په دي مقصد چي عنعنوي زراعتي جامعه بيرته ابتدايي حال ته واروي . ۲ له يوه نظره شورويانو افغان پاخوونكو ته دبزمچي په ويلو سره بي له دي چي پام يي شوي وي، د ((لوبي)) په له لاسه وركولو باندي اقرار وكړ دادهغوي له نظره دتاريخي سابقي په لرلو سره يو سپک نوم و، او په اصل كي ددي دپاره وضع شوي و، چي په هغه سره ديوه عنعني اسلامي كولتور دوړو مځكه والو بذكرو نوم داغي كړي. دغه اعمال او همدا راز شوروي اتحاد ته دتلقين او روزني په منظور دزركونو ماشومانو انتقال په ګده دمسكو دنياتو پيش ګويي كوي، چي مقصد يي په نهلستي طريقي سره دافغان دتولني له سره تنظيمول دي. دغه طريقه سري ته هغه سترا تيجي په زړه كوي چي ((روسي)) او شوروي اتحاد په نونسمي او شلمي پيړۍ كي په قفقاز او منځني اسيا كي دمسلمانو ولسونو په مقابل كي په مخ بيولي وه.

دكاسكاد (kaskad) عمليات

د۱۹۸۱ كال په دسمبر كي په مسكو كي ليونيد برېژنيف ببرک كارمل ته دستور وركړ، چي په افغانستان كي دشوروي دحضور دتينګښت او په شوروي اتحاد پوري دهغه دتړلو دپاره دګر هواركړي. دجنرال غلام صديق ميره كي په قول چي هغه دشوروي پلان په باب له اصل منبع نه معلومات ترلاسه كړي و، او وروسته له هيوادنه ووت، دبريژنيف پلان دهغه شديد مخالفت له امله عملي نه شو، چي دخلق اوپر چم دكمونستي دلو

ترسينځ موجود و. ۳ بريژنيف دخپلو استخباراتي شبکودسروالانو په شوروه دافغانستان دتوته کولو پلان ياد کابسکا دعمليات وايست. ۴ دکاسکاد عمليات موظف و په پته هغسي کارونه وکړي چې دهند وکش په شمال کې دنهو ولايتونو دکوبنه کولو دپاره ضروري وو، چې هغه دشوروي په هغو جمهوريتونو کې مدغم کړي چې هلته هم عين قومونه اوسي. دشمال په دغو ولايتونو کې غير پښتانه [په مجموع کې] په اکثريت کې دي. دهندوکش جنوب افغانستان به په دغسي نامه خپلواک عمدتا پښتني حکومت وي چې هغلته به دلوی پښتونستان او بلوچستان دبيلتون غوښتني حرکتونه دعامل په حيث فعال وي. دغه حرکتونه به په دغي چاودونکي سيمه کې دشوروي پلان ايستونکو دپاره دبې ثباتي دپيداکولو او له نارامي نه داستفادي کولو دپاره شايد خورا ارزښتناک ثابت شي.۵ ميره کې څرګنده کړه چې ((بريژنيف کارمل ته وويل چې... افغانستان به تجزيه شي، په دي ډول چې دکابل په شمول به دشمال نهه ولايتونه دشوروي اتحاد تر پوره کنترول لاندي وي، او نور مملکت به په خپل سرنوشت پاتي وي.)) ٦ شورويانو په خاص ډول دکندوز، سمنګان، بدخشان، بغلان، تخار، بلخ، جوزجان، بادغيس، او فارياب له ولايتونو سره علاقه لرله. دغه پلان به شوروي اتحاد په دي قادر کړي چې دغه سيمه لاندي کړي، بې له دي چې په دېرو لګښتي نظامي عملياتو باندي تکيه وکړي، او دمخابراتواودموادواستولودوه ارخيزي لويني لاري خوندي وساتي. دشمالي سيمواوسيدونکي زياتره تاجک او ازبک دي چې په قومي لحاظ دشوروي اتحاد دجمهوريتونو [له اسيدونکو سره] ورته وي. ۷ کې. جي. بي. ددغه پلان ملاتړ وکړ چې دهغه له خپل نظرسره چې دافغانستان کشاله ځنګه هواره شي. نسبتا نږدي و. ميره کې وويل چې ((دکې. جي. بي. لوړو ماموراتو داسي حس کړه چې افغانستان په محدودو قواوو سره کنترول کېدلې شي.)) دکې.جي. بي. نظر داو چې په خاد باندي په ټينګه زوره واچوي، چې قومي، مذهبي، او نيشنلستي. عواملوته پام واړوي او له هغو نه کټه وچته کړي. ۸ دکاسکاد ترخارني لاندي دکې. جي. بي. دسر حدي محافظ مديريت پوځونو دافغانستان دشمالي ولايتونو ساتنه په دغسي ډول سره په خپلو لاسونو کې ونيوله چې هغه لکه دشوروي اتحاد دمنځي اسيا دجمهوريتونو توسعه اوسي. دکاسکاد ترکنترول لاندي به شمال له جنوب او جنوب غرب نه په څرګند ډول بيل وګنل شي، او پاليسي به ددغه نظر له مخې عملي شي. دماسکو هدف داو چې دغسي شرايط خلق کړي چې

په هغو سره به محلي خلق خپله ګټه په دي کي ووينی چی موجوده وضع په خپل حال وساتي.

په دي ډول انکشافي پرمختيا اوګټه اخيستنه نوردي په کلي ډول په شمال کې متمرکزه شوه. شورويانو دامو سين. انکشاف ته چې شوروي اتحاد له افغانستان څخه بيلوي زوره ورکړه. دغازاو بريښنا پروجې تر لاس لاندې ونيولی شوې. دکندوز او هرات په سيمو کې داوبو کولو دوه بند ونه ودان شول، اونوريې داوږدې مودې او ستراتيجيکي پلان جوړولو په مرحله کې و. ۹ شورويانو او متحدينو يې په شمالي سيمو کې دښارونو، کليو، اواطرافي سيمو له ورانولو څخه ډډه وکړه، په داسي حال کې چې مسکو په جنوب کې په فعال ډول په دي پسي شو چې نه يوازې دخپل حاکميت په مقابل کې مخالفت له مينځه يوسي، بلکه ټول هغه څه هم له مينځه يوسي چې دپښتنو ژوند پرې باندي ولاړ و، او دهغوي دژوندانه وسايل يې برابرول. ۱۰ دشمال له سيمې نه دباندي داوبو کولو شبکي، فصلونه او کلي وران شول، سيمي بې نفوسه شوې، او جنوب پسته رښتيا نی شاړې باندې بدل شو. ۱۱ دنظامي عملياتو طرح دغسي منظم کوښښ بنوده چې په هغه سره دقومي اساس له مخې انتخابي سيمي يعنې هغه سيمې چې نږدې ټولي پښتني وې بې نفوسه کړي. دشوروي نظاميانو له خوا دجنو سايد (يادقوميت په اساس قتل عام) له طريقې نه استفاده وشوه چې مقصد يې دپښتنو شړل وو. هوايي بمبارې ګانو په شمول دهوايي انفلاقونو او دنيپام بمونو کلي په پوره ډول په کنډوالو بدل کړل. توپ لرونکو هلي کو پترونو دپرار په حال کې خلک ووژل. دبمونو، راکټونو اوتوپونو په شديدو ويشتنو باندي کلي هوارشول، دشوروي او پرچمي رجيم ګډ و مخکنيو قواوو قتل عامونو اونورو له وحشت نه دکو اعمالو سيمي په کلي ډول په فرارمجبوري کړي. بنه ځند وروسته چې برغل به سست شوي و، افغانان به په ضد انسان (انتي پرسونل) ماينونو سره چې دپه شاتلو نکو لښکرو له خوا به په کليو، فصلونو او دخوړو دزيرمي کولو په ځايونو کي ايښودل شوي وو، عيبي کېدل او وژل کېدل. دفصل تولولو په وخت کي درمندونو ته اورواچول شو، تاکونه به وايستل شول، او باغونه به وران شول. اورمې اوګلې به له مينځه يوړلي شوي. دپېريو پېريو داوبو طرزونه چې دافغان کرنه پرې باندي متکي وه ويجاړ شول او نيرازه مخکي په بيديا وو واړولي شوې.

په دي ډول دقوميت په اساس دشديدې سوزوني سياست دغسي سنجول شوی کوښښ بنيي چې ((ترورحکومت وکړي)) او هغه په

دې ډول دپښتني کليو په مقابل کې دشوروي او پرچمي رجيم دعملياتو دجنګ په نظم باندې بدل شو. ۱۲ دکا سکاد بل ارخ دمحل له غير پښتني قومونو څخه دخاصو قواوو غوره کول، جلبول او تنظيمول وچې په شمالي سيمو کې دمسکو له خوا قدرت ونيسي اوتينګ يې کړي. دغه قوه به دشوروي اتحاد دعين قومونو دمنسوبينو له خوا پياوړي کيږي. ددغو همکارانو له دلي څخه ديادوني وړاودشوروي داستخباراتو دابتکار دتوجه وړ محراق داحمد شاه مسعود دپنجشير وسله وال مخالفان او دعبدالرشيد دوستم جوزجاني مليشاشوي. ۱۳ شورويانو په سيمې کې دقوميت،مذهب، ژبې اوتاريخ بيلوونکي مميزات تر موجودو ملي سرحداتو څخه مهم وګڼل. په دې ډول دشوروي په ملاتړ او فعالي مرستې سره دتاجک او ازبکو مليشايي قواوو څخه دغې شوروي پالې ائتلاف راووت چې په خپل پښتنون ضد تمايل سره په خپلو کې سره يو موټي شوي وو. ۱۴ [مترجم دلوستونکو پام دغه مهم ټکي ته اړوي چې سره له دې چې شورويانو او دپرچمي رجيم لوبيانو دافغان دقومونو ترمينځ دنفاق اچولو او دښمني پيداکولو سياست عملي کاوه دافغان قومونو نه له هغه سره مخالف وو، او خپل مخالفت يې په عمل کې په بېلو بېلو بڼو وښود. البته احمدشاه مسعود او عبدالرشيد دوستم داقتدار دګټلو دپاره له دغه چلند سره ممد شول، خودوي په دغه برخه کې دخپلو قومونو نمايندګي نه شي کولي.] دکاسکاد دتطبيقولو په پړاو کې دمقاومت له وتليو لوبيانو سره دهمکارۍ تړونونه مهم وګڼل شول، څکه چې دغو تړونونو لږ ترلږه دشوروي لښکرو قطارونو ته اجازه ورکوله چې په لويو ستراتيجيکي لارو په تيره دسالنګ په حساسي لارې باندې، چې په کابل کې يې دموادو دتهيه کولو او ارتباط ساتلو دپاره په خاص ډول اهميت لاره، په محفوظ ډول تګ وکړي. ۱۵ شورويانو په دې ډول د۱۹۸۰ لسيزې په زياته مسوده کې دافغانستان دتوته کولو پلان ته زوره ورکړه. دوي د۱۹۸۴ کال په آخر کې له ترمز نه مزار شريف ته دريل دغزولو خط، او همداراز هلته ديوه اداري مرکز په جوړولو باندې بيړه کوله. په نتيجه کې ددېرو راپورونو له مخې د۱۹۸۴ کيال دوسمبر او د۱۹۸۵ کال دمارچ تر مينځ شورويان مزارته دمرکز دليږدولو پلانونو دطرح کولو په کاربانډي لګيا وو.

دافغانستان ددموکراتيک جمهوريت دوسله والو قواوو دتوته کولو دپاره هم تياري نيول شوي و، او هغه داچې شورويانو وسنجوله چې دجوزجاني قومي مليشيا ددوي داوړدې مودې دستراتيجي اوهدفونو دپاره پښه څرګند ډول ښه مناسبه ده. ۱٦ شورويانو دليل راوړ چې

((دلښکرو دلامتحول تنظيم په مقصد دشمال نظامي علاقي چې مرکز به يې مزاروې، تاسيسيږي.)) دمحل دتاجکو او ازبکو څخه ددغې علاقې قواوې د کې جې. يې دخاصواو عسين قومونو تنه دمنسوبينوله خوا جلبيد لي. په دغې طريقې سره دغښي يوه تينګه نظامي قوه رامنځ ته شوه چې په داسي حال کې چيني دشوروي دځلويښتم لمبر پوځ قوماندانۍ ته يې وفاداري ساتله په خپلو محلي کتو باندې په تينګه ولاړه وه. ۱۷ دکابل [پرچمي حکومت] دهيواد توته کول نه ردول اونه يې له نظره غورځول. دغه سياسي عمليه په نسبتا په زړه پورې چاپيريال کې روانه وه اوځنګه چې د۱۹۸۲ کال له پيل نه داحمد شاه مسعود دپنجشير له مخالفو قواو وسره دنه يرغل يو لړ ترونونه وشول دشمالي افغانستان په زياترو برخو کې په واقع کې هيڅ جنګ ونه شو. کوم هغه جنګونه چې په دغه مهال کې وشول هغه داحمد شاه مسعود دپنجشيردمخالفو قواوو او دشوروي هغه ګډ عمليات وو چې دمقاومت دهغو ډلو په مقابل کې يې کول، چې له مسعود سره په مخالفت کې وو، او کومو چې د سالنګ په لارکې دشوروي قواوو دانتقال مخه نيوله. ۱۸ نو راعمال لکسه دمهمو قوماندانانو وژنه، داطرافي او ملکي خلکو په مرکز ونو باندې بر غلونه، دوسلو دکاروانو نو مخنيوي، او دليرولارو ديو څو برخو دکنترول دپاره مسابقه په هغو سيمو کې په شدت روانه وه چې پښتانه پکې په غالب اکثريت کې وو. ۱۹

دکاسکاد دنطبيق په جريان کې شورويانو دافغان دمقاومت دشمالي غرو دموافقينو په جلبولو کې خپل ستراتيجيکي لېري هدف درک کړ. شورويانو په خپله برخه کې له احمد شاه مسعود نه ليکلي شوي دادګير نې ترلاسه کړي چې هغه به ژمنه کوي چې دشوروي او پرچمي حکومت دموقفونو په مقابل کې، او همدا راز په جنوبي سالنګ اونورو سيمو کې چې دده تر مطلق کنترول لاندې و، دنظامي فعا ليتونو مخه ونيسي. ۲۰ د۱۹۸۰ کال دلسيزې له نيمايي نه وروسته دغير پښتني قومو نو او په خاص ډول دپنجشير دمخالفو قواوو او دجوزجاني مليشيا په مينځ کې دخاصو مليشايي قواوو تنظيمونه دمرکز دساتنې دپاره وسيله وګرزيده. همدا راز هغه له شوروي نه کابل ته دمهمو موادو دانتقال دپاره دلارې دمصئون ساتلو وسيله هم وګرزيده. ۲۱ داهم د۱۹۸۰ لسيزې په مينځ کې وچې دشوروي او ايران حکومتونو په ګډه دافغانستان توته کول دپټې خولې داتفاق په کولو سره چټک کړ، داسي اتفاق چې په ظاهرکې دبوه ګډ دښمن يعنې دامريکې دباندنيو سياستونو دشنډولو دپاره تجويز شوي و.

په نتيجه کې تهران ته سفر او له هغه سره تماس نيول نه يوازې داچې اغماض شو، بلکه دمسکو او کابل له خوا تشويق شو او ځنګه چې دافغانستان شيعه ګانو ايران خپل مذهبي او کولتوري مرکز ګاڼه د۱۹۸۰ لسيزې اخري نرم والي دايران دنفوذ خپريدو او دهغه دبشري کومکونو دپاره په پراخه پيمانه اسانتيا وې برابرې کړې بې له دې چې کابل يې مخه ونيسي ، ۲۲ دايران دنفوذ په خوريدو سره دمقاومت محلي تنظيمونو په تيره داحمد شاه مسعود نظار شورا خپل تنظيمونه دايراني پرنسيپونو په اساس عيار کړل. په دې ډول په غير پښتني تنظيمونو په تيره په شيعه تنظيمونو کې مذهبي او سياسي لغات هغه شو ل چې دايران خميني پاله حکومت په کارول.۲۳ ددغسې اوږدې مودې لوخ والي اغيزه داشوه چې دايران حکومت دمشروع او حمايه کوونکې قدرت په حيث په پراخه پيمانه ومنل شي او دنظرياتو او سياست پيروي يې وشي، (۲۴) دايران - شوروي اتفاق دمسکو دقومي ژبې تقسيموونکې ستراتيجي ددليل وجود وګرزيد چې دکاسکاد برې يقيني کړي. ۲۵ په نهايت کې په ۱۹۸۰ لسيزې کې په افغانستان کې ډير مهم انکشافات له مرکزي شويو موسساتو څخه چې په کابل يا پښتنو کې و، دقومي وفادارې په اساس محلي شويو واحدونو ته دقدرت او مشروعيت تدريجي انتقال و. هغه څه چې په خاي پاتې شول او په لويديځې نړۍ کې يې پام جلب نه کړ، ددغسې قدرت ميکانيزم و چې دمسکو پلان به په دوام لرونکې ډول سره تطبيقوي په عين حال کې چې هغه به زرتقويه کيږي.(۲۶) د۱۹۸۹ کال له بيرته وتلو نه وروسته دقوميت په اساس دهيواد دټوټه کولو پلان هيڅکله ترک نه شو .

پايليک

۱ – جان جي، ژپاک، چکستي، دکې. جي.بي . تاريخ ، ليکز نتن، خبرونکي دليکزستن کتابونه، ۱۹۸۸ ، ۵۸

۲ – پاسني، ا لر، ۱۱۲

۳ – يوسف بودانسکي، ((دکابل سقوط دسيمه يېز ستراليجکي بدلون تګ نه دي وروکړي)) دباندنيو چارو او دفاع ستراليجي پاليسي ، واشنګتن، ۱۹۹۲ ،۱۱

۴ – پاسني ليکنه ، ۱۱

۵ – پاسني ليکنه ،۱۱

٦ – پاسني ليکنه، ۱۱

۷ – پاسني ليکنه ،۱۲

۸ – پاسني ليکنه ، ۱۲

۹ - ايلي كرو كاو سكي، (افغانستان او دشوروي جهاني منافع) دروزان كلاس په تدوين شوي اثر كي ، افغانستان : په ستري لوبي بيانظر، خپرونكي، فريدم هو س، نيويارك، ۱۹۸۷، ۱۷۷

۱۰ _ پاسني ليكنه۱۷۸

۱۱ - پاسني ليكنه،۱۷۸

۱۲ - دروزان كلاس، ((جنوسايد په افغانستان كي، دايزراليل چارني په تدوين شوي اثركي په نامه د، دجنو سايد په پراخېدونكي كړي كي، دوهم توك، نيوبرنزوك، ترانس اكشن پبلشرز، ۱۹۹۴ ، ۱۲۹ -۱٦۴

۱۳ - بودانسكي، ياده شوي ليكنه، ۱۲

۱۴ - پاسني ليكنه ، ۲۲

۱۵ - بوريس ګروموف، محدودقطعات، ۱۸۸ - ۱۹۷

۱٦ بودا نسكي، ياده شوي ليكنه، ۱۲

۱۷ - پاسني ليكنه ، ۱۲

۱۸ - شهنواز تني، مركه له ليكونكي سره، راولپنډي، نومبر ۱۹۹۷ ، تني، دافغانستان ددفاع پخواني وزير ، په پنجشير كي دجمعيت دتنظيم او شورويانو دهغو ګډ و عملياتو تفصيلات څرګند كړل، چي دهغو مجاهدو دلو په مقابل كي ي كول كومو چي دډموكراتيك جمهوريت، پاشوروي قواو دپرضد ير غلو نه كول

۱۹ - بودانسكي، ياده شوي ليكنه ۱۲

۲۰ - شبر شين دمسكو لاس ، ۱۷۷ - ۲۱۴

۲۱ - بودانسكي، ياده شوي ليكنه ، ۲۲

۲۲ - پاسني ليكنه ، ۲۳

۲۳ - موسي خان جلال زي، په افغانستان كي فرلوي او اتنيكي تشدد، پيښور، والسكارد، ۱۹۹٦ ، ۱۳۷

۲۴ - بودانسكي، ياده شوي ليكنه ، ۲۳

۲۵ - شهنواز تني په يادي شوي مركي كي چي محترم سيد نور الحق حسيني ترجمه كوله له شوروي اتحاد سره داحمد شاه مسعود دهمكاري په هكله زما دپوښتني چي په مقابل كي څرګنده كړه چي ((په هغه حال كي چي نجيب الله به نورنو خپل وظايف تر سره كولاي ونه شول، احمد شاه مسعود دشورويانو له خوا دهغه دخلف په حيث ونومول شو ، هغسي چي ببرك او نجيب دشورويانو دګټو دتمثيل كولو دپاره غوره شوي وو، دي هم غوره شو، زه شخصاً بوريس ګروموف پېژنم ، او هغه څه چي هغه ، په خپل كتاب، محدود قطعات، كي دمسعودپه باب ليكلي واقعي دي.))

۲٦ - د۱۹۹۷ كال داكتوبر په ٦ مه دكندهار دسرپوزي په بندي خانه كي له څلورو ايراني عسكرو او همدا راز له جنرال اسماعيل خان سره زما دپاره دمركو كولو چانس پيداشو. دغه عسكر دطالبانو له خوا دهرات په جګره كي نيول شوي وو. له هغو څخه يوه يي په افغانستان كي دجنګ په كولو سره اعتراف وكړ او وي ويل چي دهغه مطلب دغنيمت ګټل وو، نورو ايراني بنديانو په افغانستان كي دخپل حضور اونقش په هكله له څرګندونو سره ميلان ښكاره نه كړ.

جنرال اسماعیل خان څرګنده کړه چې په ایران کې روزل شوي هزاره ګان په الوتکو کې بامیان ته واستول شول ، اوبیا دایران له خوا ، مامورشول چې دافغانستان په شمال کې دطالبانو پر ضد التلاف کې وجنګیږي. جنرال اسماعیل خان یانه غوښتل او یاې نه شو کولې دهغو عسکرو دشمیر په باب وغږیږي کوم چې ایران یې تهیه کړي. دغومره یې وویل چې((شاید پنځه یالس زره.)) دده کورنی په تهران کې ده، اوهلته دغې اوسي چې لکه په کورکې بندی وی. په دغومرکوکی سید نورالحق حسیني تر جماني کوله.

په پنجشیرکې اوربند

درښتین توب ستر دښمن زیاتره یوازې عمدي، تجویز شوي او دمنافقت دروغ نه بلکه پاتې کېدونکې ، هڅونکې او غیر واقعبینانه افسانه ده.

جان اف ، کنیدي

د۱۹۸۰ کال په پسرلي کې دکابل. رجیم دشوروي دیر غلیزو پوځې واحدونو په پله احمدشاه مسعود، دپنجشیر دجبهې قوماندان ته یو هیات واستوه چې ددغې درې له مجاهدینو سره دمذاکرو په کولوسره مقاومت ختم شي. دغه هیات له پنځو کسانو څخه جوړوو چې په هغو کې داحمدشاه مسعود تره، محمد عیسي، هم شامل و. ۱ دپنجشیر ددرې مشر تابه پوهیده چې دغې تعیین کوونکې وخت راغلې چې یو لړ ضروري تشکیلاتي، سیاسي، اونظامي اقدامات وشي. ۲ په جبهه کې په دې اتفاق وشو چې په دریو مهمو ضرورتونو باندې سوچ وشي او هغه تسوید او عملي شي.

۱ - دغې یو پلان چې احمد جان پهلوان شند کړل شي.

۲ - دغې یو سیاست چې دشوروي له قوماندان سره خبري وشي.

۳- دغې یو سیاست چې درقیبو مجاهدو تنظیمونو په مقابل کې دپنجشیر دجبهې ګټې خوندي وګرزولې شي. هیات په دره کې لا په خبرو بوخت و، چې روسي پوځونو داپریل په لسمه ۱۹۸۰ دلومړي خل دپاره په پنجشیر باندې یر غل وکړ. وروسته، چې دلایل یې څرګند نه دي، معلومه شوه چې دیرغل روسي قوماندانانو له هغو خبرو څخه خبرکړل شوي نه وو، چې له احمد شاه مسعود سره رواني وي. ۳ یو دلیل به یې دکابل، شوروي ګډه پریکړه وي چې دپنجشیر له جبهې سره دزور له دریغ نه خبرې وشي.

روسانوپه پنجشیر باندې ددوي دلومړي یرغل په دوران کې داپریل په ۱۷ مه دکابل دقوماندانې دمرکز دحکم له مخې سمله لاسه امروشو چې دپنجشیر دجبهې په مقابل کې له عملیاتونه لاس واخلي. په همدغه وخت کې و چې احمد شاه مسعود یوازې دځلوښتم پوځ له

قوماندانی سره دخبرویه کولو باندې تینګار وکړ. ۴ عبدالحفیظ منصور، داحمد شاه مسعود سیاسي امر او بیو ګرافي لیکونکي په خپل کتاب کې د۱۹۸۲ کال دهغه اوربند په هکله موافقه په تفصیل سره بیانوي چې مسعود او دشوروي دخلوېښتم لمبر اردو دقوماندانان تر مینځ شوې وه. دمنصور کتاب، پنجشیر دجهاد په دوران کې، نومیږي، چې په کال ۱۹۹۱ کې په پېښور کې خپور شوي دي. منصور په خپل دغه کتاب کې دشورویانو دغوښتنو په هکله هیڅ نه وایي خو ګریګور یيف (Grigorev) وایي چې دمنصور او شوروي لیکوالو دمشاهداتو تر مینځ جدي تفاوتونه او حذفونه موجود دي. ۵ ددې ټکي یادونه مهمه ده چې دنباغلي منصور کتاب په ۱۹۹۱ کې له چاپ نه وروسته چې په پېښوراوکابل کې دخرڅلاو دپاره وړاندې شوي و، دمسعود دکسانو له خوا بې له دې چې دوي کوم دلیل وړاندې کړي، راټول شو. داکتاب بیا په بل کال یعني ۱۹۹۲ کې چاپ او دخرڅلاو دپاره عرضه شو. ویل کیږي چې څنګه چې دغه کتاب داحمدشاه مسعود دپاره په سیاسي لحاظ ګران تمامیده هغه له دکانونو نه دهغه دټولولو حکم وکړ. ۶ په کال ۱۹۹۲ کې دکتاب دوهم چاپ هغه څرګند ونې سمې کړې او مسعود اود پنجشیر جبهه یې تر ېخوا نه زیاته په مثبت ډول وښودله، چې په دې ډول یې د(پنجشیرزمري) افساني دایمي توب یقیني کړي وي. ۷ روسي نومیالي ختیځ پوه اس. ای. ګریګوریيف (S.E.Grigoriev) دښاغلي منصور کتاب د۱۹۹۱ او ۱۹۹۲ کالو نسو دواړه نسخې روسي کړې او په کال ۱۹۹۷ کې یې دسان پیټر سبرګ دولتي پوهنتون له خوا خپورکړې په نامه د: پنجشیر دیوه افغان مورخ له نظره ۱۹۷۵ - ۱۹۹۰. ګریګوریيف چې د۱۹۹۲ کال داپریل په ۷ مه کابل ته دیوه بل مقصد دپاره په سفر تللی و، له منصور سره دلیدلو غوښتنه وکړه، چې په ظاهر کې دهغو اختلافاتو اوتنا قضالو په باب معلومات تر لاسه کړي چې دعین پېښو په باب دهغه اودروسي دنظامي ارشیفونوترحو ترمینځ موجود دي. پروفیسر ګریګوریف لیکي: (۸) ((دهغو نیمګړو معلوماتو له مخې چې ددغه مولف په باب دمنصور په کتاب کې ورکړ شوي دي، دي په پنجشیرکې پیداشوي، او په دغه دره کې یې تر یوه وخته پورې ژوند کړي دي، او په پېښور کې دافغاني مهاجرینو په کمپونو کې زیات ګرزیدلي دي، عبد الحفیظ منصور دافغانستان داسلامي جمعیت په مشر تابه کې مقام لاره، اوددغه تنظیم په سیاسي څانګه کې دمسئولي عهدې خاوندو. دجمعیت دتنظیم له استازو سره دخبرو په بهیر کې زموږ کوښښونو چې دهغه په هکله نور معلومات ترلاسه کړو نتیجه ورنکړه. له

منصور سره دشخصي ليدنې دپاره دجمعيت دتنظيم له مشر تابه نه زموږ غوښتنې، چې ديادو شويو نيمګړتياوو په باب سره وغږيږو هم ناکامې شوې. منصور دډيرو مهمو پېښو په باب چې په هيواد کې ياپه خپله په پنجشير کې شوې سترګې پټوي او تفصيل نه ورکوي، لکه چې هغه دده په نظر مهمې نه وې. په مولف باندې دکتاب دګډې ودې طرح په هکله کلک انتقادونه کېدلې شي ـ دې هغو پېښو ته ډېره توجه کوي چې په اصل کې بې اهميته دي او مهم حقايق له ياده باسي . دغه کار او په خاص ډول داوربند د موافقې په باب جزيات کوم چې موږ يې له خپلو [روسي] اسنادو سره متناقض مومو دهغه له تاريخي ارزښت نه کموي.))

«دغه کتاب تر زياتې اندازې لنډ شوی دی، لکه هسې چې ضمايم يې خلاصه شوي دي، چې هغه دډيرو پراخو موضوعاتو په باب اوديو شمېر اسنادو متون دي. په عمومي ډول داهغه ليکونه دي چې دکابل رجيم دپنجشير دمشر تابه او دپنجشير دخلکو په نومونو عنوان کړي دي.داساسي پېښو نيته ليک د(جمعيت دتنظيم دپلويانو له نظره) د۱۹۷۵ څخه تر ۱۹۹۰ پورې پکښې ذکر شويدي. په جهاد کې ددو همې درجې ګډون کوونکو لکه دمجاهدينو دفرعي څانګو قوماندانانو او صفوفو نه شته والې ددې مانع کيږي چې موږ له خپلو منابعو نه دهغو سوانحات تکميل کړو.))

((دمنصور نتايج اودريخونه دپنجشير دخلکو دقومي او روحي تصوير په باب دپنجشير دستمي توب علايم څرګندوي.)) ۹

هغسې چې ګريګوريف وايي دمنصور تفکر او اصطلاحات ستمي توب ښيي. دغه په بيان کې يوه ببولاله او ربدله کېږي - پنجشير لومړي اوتر ټولو دمخه. دهغه له پانونه شايد يو نااشنا لوستونکي په دې فکر شي چې شوروي اتحاد په دوو هيوادونو باندې دانګلي دي - پنجشير او افغانستان.

پايليک

۱ – اس.اى.ګريګوريف، پنجشيرله ۱۹۷۵ نه تر ۱۹۹۰ پوري ديوه افغان مورخ له نظرنه،

۲ – پاسنى الر، ۴۰

۳ –پاسنى الر، ۴۰

۴ – پاسنى الر، ۴۱

۵ – پاسنى الر، ۵

٦ – له پوهاند عبدالشکور رشاد سره دليکونکي مرکه، کابل، اکتوبر ۳۰، ۱۹۹۷

۷ – پاسني مرکه

۸ - ګریګوریف، یادشوی اثر، ۵
۹ - ګریګوریف، یادشوي اثر، ۵-۶

د۱۹۸۲ کال داوربند توافق لیک

> که نړۍ زموږ په انګیزو خبره شوه موږ به زیاتره په خپلو دېرو ښو کړو باندې هم خجالت شو.
>
> فرانسوادوک دی لا روچې فوکا

دکې. جي. بي. دپخواني سروال، یوري اندروپوف، دبریژنیف دمشر تابه دتاج میراث په پای کې دافغانستان دپنجشیر په دره کې انعکاسات وکړل. اندروپوف په کال ۱۹۸۲ کې دکې. جي. بي. کرنیل اناتولي کازنا چیویف (Anatoly Kaznacheyev) له دوو تاجکي ترجمانانو سره دپنجشیر درې ته واستوه. ددغه هیات هدف داو چې داحمدشاه مسعود او دشوروي دځلوینتم لمبر اردو تر مینځ دنه تعرض یو لیکلې شوې تړون وشي. ۱ ددوو شپږو میاشتو سختو دورونو له خبرونه وروسته احمدشاه مسعود، داکتر عبدالحي، اوبسم الله خان دپنجشیر دجبهې په استازې توب سره داوربند یو توافق لیک په رسمي ډول لاسلیک کړ. ۲دشوروي سروال، اندروپوف، په دې منظور چې له احمدشاه مسعودسره دکار اړیکې ټینګ کړي، دښه نیت یولیک تسویدکړ، چې هغه ته دبسم الله خان په لاس ورواستول شو. بسم الله خان دغه لیک دجنګلک جګړن محمد داودخان په ذریعه احمدشاه مسعودته ورسوه. داندروپوف په دغه پیغام کې دپنجشیر دجبهې دکشالې دهوارولو په مقصد له مسعود سره دمخامخ لیدلو دپاره تیاري وښودل شو. مسعود موافقه ونښو دله،خو په دې شرط چې دپرچم اوخلق له ډلو نه دې هیڅوک په دغو خبرو کې ګډون ونه لري. ۳ لومړنی غونډې په بازارک کې وشوې، او دهغو نتیجه دمسعود او دهغه دشوروي مقابل لوري ترمینځ شفاهي موافقه وه. دهغې په موجب باید ټول نظامي عملیات دشپږو میاشتو دپاره وځنډول شي. له هغه وروسته بیادداړو خواوو تر مینځ دشپږو میاشتو تمدید ومنل شو. ۴ دهمدغه کال په پای کې داوربند لیکلې شوی توافق لیک لاسلیک شو چې باید د۱۹۸۳ کال دجنورې په لومړې ورځ نافذ شي. ۵

اندروپوف څه باندې یو کال وروسته له هغه چې په واک راغلې و، مړشو. وروسته له هغه چې دکانستانټن چرنینکو (Konstantin Chernenko) انتقالي بې الره دورې نه داندروپوف ولیعهد، میخاییل ګورباچوف، د۱۹۸۵ کال دمې په ۵ مه په واک راغې، په پنجشیر کې یې داندروپوف ابتکاري عمل له سره ونیو. دغه عمل دپخوا په شان له احمد شاه مسعود سره ددوه اړخیزو خبرو اوهمکاري له مخې دوام وکړ، چې نتیجه یې دمسعود ترحکمرانې لاندې دیوې خودمختاره شمالي سیمې تاسیسول شول. ۶ د۱۹۸۲ کال دتوافق لیک له لاسلیک کولو نه وروسته دپنجشیر جبهې دخپل خان په ګټه اعلامیه کې په ټینګار سره څرګنده کړه

چې ګلبدين حکمتيار په مشري له اسلامي حزب نه پرته دمجاهدينو ټولو تنظيمونو په يوه اتفاق سره ددوی دفيصلې ملاتړ وکړ. حکمتيار شوروپانو ته دهر راز امتياز ورکولو جدي مخالف و. ۷ عبدالحفيظ منصور په خپل کتاب کې دلسو موادو داوربند توافق ليک په دې ډول بيانوي . ۸

هغه څه چې موړترسره کړل

۱ – دغه توافق ليک دټو ل افغانستان دازادي په لور لومړی ګام دی.

۲- بايدشوروي -کابل رجيم ټول قطعات له اناېې نه پرته له پنجشيرنه وو خي.

۳ – دپنجشير جبهه داحق دخان دپاره ساتي چې دشوروي ټول هغه مواد وګوري چې اناېې ته ورل کېږي .

۴- هيڅ هغه نظامي ملاتړ به پرې نه ښودل شي چې اناېې ته ننوځي.

۵ - کوم هغه غير نظامي مواد چې اناېې ته ورل کېږي، بايد دهغو په باب اول ليکلي شوې اجازه حاصله شوې وې.

٦- له اناېې نه پرته له ټول پجشير نه بايد دشوروي - کابل رجيم ماينونه وايستل شي.

۷ - دشوروي خوا او دکابل حکومت بايد ټول هغه مناسب اعمال اجراکړي چې دپنجشير دجبهې دلوپانو پر ضد تر ورستي عمليات له مينځه يوسي.

۸ - دمتعاهد و ډلو له خوانه به اشخاص په خپله خوښه ديوه او بل خواته تسليم شي. هغوي چې په زور سره نيول شوي دي، بايد خپلو خواوو ته تسليم کړل شي.

۹ - هغه علاقې چې په دغې موافقې کې شاملې دي.

الف: پنجشير ب: شوتل ج: داندراب يوه برخه، د: سنجان ذ: بولغين او ګل بهار

۱۰ - دپنجشير دولسوالي مشر به دجبهې له خوا غوره شي.

په پورتنې بيان کې د۱۹۸۲کال توافق ليک مهم تفصيلات ذکر شوي نه دي.داهغه تفصيلات دي چې [نه شته والي‌يي]دکتاب افاقي توب اوپه دې ډول دهغه تاريخې ارزښت په جدي ډول کموي.دپادونې ورتکې دسالنګ لوېې لارې ته داشارې نه شته والي، يادهغه په اهميت ياندې سترګه پټول دي.داسې هم دشوروي موافقه کوونکوله خوادهغه په باب دتقاضاګانو دااهميت نه پېژندل دي.دګريکوريف په نظرښاغلي منصوردجانبدارې په خاطر دغه واقعيتونه په عمدي ډول تحريف کړي دي.۹دسالنګ دلارې مامون تيا دشوروي مذاکره کوونکودپاهر ستراهميت لاره. ددوی له نظره هغه((دتوافق ليک روح اوزره وه.)) ۱۰ پنجشير که په ګوښه ډول وکتل شي، دشوروپانو دپاره ياهيڅ ستراتيجيکي اهميت نه لاره، ياپې ډېرلږستراتيجيکي اهميت لاره.پنجشير يوازې او يوازې سالنګ ته دنږدې والي په وجه اودپنجشير دجبهې دمشرتابه له خوا دهغه دمامون

ساتلو په امادګۍ کې اهمیت لاره. ۱۱دشوروي اعلي واکمنۍ ته دچرنینکو په هسکیدوسره دبروهڅومحافظه کارانوچې داندروپوف له چلند سره مخالفت کړي و،دپنجشیر داوربندد‌موافقې په باب دقوې مخالفت اوازونه پورته کړل.وروسته میخائیل ګورباچوف دمسکو- پنجشیرارتباط دافغانستان دتجزیه کولوله پلان سره داحمد شاه مسعود، محمدحسن شرق اوسلطان علي کشتمند په مرسته رابرسیره کړه .۱۲

دغه څه معلوم دي:دعبد لکمال دکابل هوټل دیوه مامورا‌وکتونکي په قول د۱۹۷۹ کال په اپریل کې احمدشاه مسعود او دشوروي نظامي غړو په دغه هوټل کې سره غونډه وکړه. دغونډې نتایج که څه هم په عمومي ډول معلوم نه دي، وېل کېږي چې هغه دمسعود او شورویانو تر مینځ لومړني تماس او همداراز د۱۹۸۰ کال په سر کې پنجشیر ته دمذاکرې دهیات داستولو دپاره عامل و .

د۱۹۷۸ کال له اخر نه وروسته احمد جان پهلوان، دپنجشیر ددرې یو جنګي قوماندان، دکابل درجیم دګنوپر ضد نظامي عملیات رهبري کول. ۱۳ داحمد جان پهلوان جنګیالي توب احمد شاه مسعود اندېښمن کړی و اودهغه جنګي قابلیت یې دخپلې سروالي دپاره خطر او دغسې فعالیت ګانه چې په ده باندې به دشوروي اعتماد له مینځه یوسي چې په نظامي پراخو عملیاتو باندې کنترول لرلې و شي، او دقرار داد ونو په اساس خپلې ژمنې تر سره کولې وشي. ۱۴ منصور هغه ((دېر مهم توافق لیک او سند)) تر بحث لاندې نیسي چې پنجشیر جبهه مناثره کوي او هغه داحمدشاه مسعود او شورویانو تر مینځ په کال ۱۹۸۵ کې لاسلیک شوي و. دغه موافقه تر هغه وخته پورې تر تولو دېره مهمه موافقه وه. دنویو معلوماتو له مخې دغه ((موافقه)) دمحمد حسن شرق او میخایل ګورباچوف تر مینځ دغونډې نتیجه وه چې په کال ۱۹۸۵ کې شوي وه. ګورباچوف په دغې غونډې کې محمد حسن شرق او سلطان علي کشتمند ته وظیفه ورکړه، چې دد وو خودمختارو سیمو درا مینځ ته کولو په لور زیاروباسي: یوه به دتاجک خود مختاره سیمه وي چې داحمدشاه مسعود اومسکو له خوا به په ګډه اداره کېږي. بله به یې مرکزي غرنۍ سیمه وي چې دشیعه ګانو تر اداري کنترول لاندې به وي. د ((هزارستان)) په نامه دغه مرکزي سیمه به په دغه پلان کې دهم - مذهبي سلطان علي کشتمند او همدا راز دایران داشتراک دجایزي په شان وي . ۱۵د۱۹۸۸ کال په پای کې شورویانو داوږدې مودې دپاره داحمدشاه مسعود دتاکتیکي اوسیاسي قابلیت په هکله داعتماد کمېده څرګند کړه. په لوګر کې یې ګلبدین حکمتیار ته مذاکره کوونکي واستول او دافغانستان په سلو کې پنځه نوی حاکمیت یې هغه ته پیشنهاد کړ. دوي په دي وخت کې په

دې فکر شوي وو، چې حکمتیار تر تولو ډېر اغیز ناک تشکیل لري، او په غالب احتمال به په سیاسي لحاظ استقامت وکولی شي. په عوض کې شورویانو دکابیني په عهد و کې ددموکراتیک خلق کمونیست گوند غړو دپاره دکابیني پنځه په سلو کې تقاضا وکړه، حکمتیار ونه منله . ۱۶

پایلیک

۱ – گریگوریف، یادشوي اثر ، ۴۱

۲ – عبد الحفیظ منصور، پنجشیر دجهاد په دوره کې، ۱

۳- پاسنی اثر، ۶۷

۴- پاسنی اثر ، ٦٦

۵- پاسنی اثر، ۵۰

٦ محمد حسن شرق، خاطرات دوکتور محمد حسن شرق، ۱۳۱۰ تا ۱۳۷۰ چاپ شخصي ، ارمی کمپیوتر پو اینټ ، دهلي ، دچاپ کال نامعلوم ، ۲۵٦

۷ – منصور، یادشوي اثر، ٦۹

۸ – پاسني اثر، ٦۷

۹- گریگو ریف، یادشوي اثر، ۵-٦

۱۰ – پاسنی اثر ۵۱

۱۱ – پاسنی اثر، ۵۱

۱۲- محمد حسن شرق، یادشوي اثر، ۲۵٦

۱۳ – گریگو ریف، یادشوي اثر، ۳٦

۱۴ – پاسنی اثر ، ۳٦

۱۵ – شرق، یادشوي اثر، ۲۵٦

۱٦ له صدراعظم، دمگ ۲۱ له پېلوټ سره دلیکونکي مرکه، کندهار، اکتوبر ۲۳ ، ۱۹۹۷

دپنجشیر دسیسه

> هرسړي درې سجیې لري: هغه چې ښکاره ګندوي یې، هغه چې لري یې.او هغه چې فکر کوي لري یې.
>
> الفونسکار

یوه خوخنده شریکې واحد د۱۹۷۹ کال دجون په ۱۱ مه دکفتر خاني پل چې دسالنگ په جنوبي برخه کې واقع دي ، په هغو چاودونکو موادو سره وران کړچې هغه دکابل دحکومت پر ضد په پخوانیو عملیاتو کې خپل کړي وو. ۱ ددغې حملې په اثر دسالنگ له لارې دافغانستان له شمالي سیمو سره دکابل ارتباط دنهو ورځو دپاره

وشلېده. دغه عمليات داحمد جان پهلوان له خوا پلان او رهبري شوي وو، پهلوان يو نامتو جنګيالی و چې له کمونستانو سره يې سخت جنګونه کړي وو . دپنجشير خلکو په اکثريت سره دي دهغه دجنګي قابليت او مشري داوصافو دلرلو له امله دپنجشير ولسوال کړ.۲ د۱۹۷۹ کال ددسمبر په اخره کې احمد جان داحمد شاه مسعود له خوا دنامعلومو دلايلو له مخې کابل ته واستول شو. داحمد جان په غياب کې عبدالحفيظ منصور، داحمد شاه مسعود سياسي مشاور دهغه پر ضد دغلطو تورونواوتونو رسولو مبارزه پيل کړه.وروسته له هغه چې احمدجان پهلوان د۱۹۸۰ کال په خبوري کې پنجشيرته ستون شو دمسعود په حکم سره دخيانت په تو ربندي شو. ۳ احمدجان پهلوان د۱۹۸۰ کال اپريل په ۹ مه اعدام شو.

سيد اصرارالحق حسيني مجاهد، د۱۹۸۰ کال په اخره کې په جرمني کې له احمد سميع او عبدالستار سره دمرکو په ترڅ کې ددغه اعدام رېږدوونکي تفصيلات بيانوي. دوی دواړو له ۱۹۷۸ څخه تر ۱۹۸۰ پورې داحمد جان پهلوان په سروالې سره له کمونستانو سره وهلي وو. حسيني وايي:

((احمدجان پهلوان دکابل له رجيم سره دموافقو کولو په سر چې خبري پرې کېدي په تېنګه مخالف و.دي يو زړور قوماندان او ښه جنګيالی و.مسعودنه غوښتل چې دکمونستانو پر ضد اقدام وکړي او دي دکابل درجيم په مقابل کې داحمد جان پهلوان له عملياتو سره په ټينګه مخالف و. دي له دي سره هم په ټينګه مخالف وچې احمد جان دي حاکم وي. هغه دپنجشير واک دځان دپاره غوښته، نوېې وواژه، خلکو ته چې داحمد جان پهلوان په باب پوښتنې کولې په دروغو ورته ويل کېده چې هغه دروزنې دپاره اندراب ته تللی دي. دوی ځکه دغسې ويل چې پوهېدل خلک دهغه وژنه نه تاليد وي.))

پــــــايليک

۱ – ګريګوريف، يادشوي اثر، ۳۶
۲ – پاسني اثر، ۳۸
۳ – پاسني اثر، ۳۸

د مسعودستان پيدايښت

> .... وژنه، غد راو سازش
> په جنګ کې زوراو دوکه دوه اساسي فضيلتونه دي.
> تا ما س ها بس

په ۱۹۸۳ کې په اندراب کې داحمدشاه مسعود دتوښو لارې دجمعه خان دمجاهدينو له خوا وشليدلې. مسعود په ۱۹۸۲ کې دموافقې له لاسليک کولو نه وروسته داندراب له لارې له شورويانو څخه نظامي مواد تر لاسه کول. ۱ جمعه خان ته دمسعود دموادو اصلي منبع معلومه وه. نو هغه داعتراض په ډول دهغو بريالي قطع کولو عامل شو. په دې ډول دمسعود دپاره، دحساسو موادو ضياع مسعود / شوروي وهڅول چې په يوې ګډې قوې سره په اندراب باندې بريد وکړي. ۲ مسعود به دتوضيح دپاره ويل چې جمعه خان دده دموادو درسيدو مانع کيږي. اودې بله چاره نه لري. مګر داچې بريد وکړي، او دخپلو موادو ليکې ساموني وساتي. ۳ خو هغسې چې دپېښو جريان وښوده دمسعود روايت دتحقيق په نتيجه کې سم ونه خوت. دهغه وينا داعتبار وړه نه وه. ټول مواد له پاکستان نه راتلل. اندراب ته له شمال څخه نه ورل کېدل. عبدالحفيظ منصور، داحمدشاه مسعود سوانح ليکونکې، دملامتي وړ دغه مقابله«په اندراب دهندوکش په شمال باندې عمليات ضروري او بې ويني.» وبلل، خو دغه عمليات په وينو باندې ککړو. ۴ دالومړنى يعني بې سابقې پيښه نه وه، دبغلان دپخواني ښاروال، سيد باقي الله حسيني، په قول دمقاومت په رقيبو ډلو باندې داحمدشاه مسعود يرغلونه افسانوي شوي دي. په کال ۱۹۸۱ کې احمدشاه مسعود داسلامي حزب په قوماندان، سيد منصور، باندې په اندراب کې يرغل وکړ. منصور له جنګ کولو نه ډډه وکړه، کيله ګې ته واوښت، او انجينر سليم ته يې پناه يووړه. څه وخت چې جګړه کيله ګې ته ورسيده، او دانجينر سليم مجاهدين هم يکې ښکيل شول، انجينر سليم اومنصور، په داسې حال کې چې احمدشاه مسعود تعقيبول، په خنجان کې وليان ته واوښتل، او هلته دواړه په يوې نښتې کې ټپي شول. دوليان په نښته کې، ديوې وينالـه مخې، داحمدشاه مسعود قواوې دشوروي اتحاد دجنګي واحدونو له خوا په مستقيم ډول حمايه کېدلې. منصور او انجينر سليم، ددې دپاره چې

داحمـد شاه مسعود/ شوروي دګډو عمليـاتو پـه اثـر لـه حتمـي مجازاتو نـه امان ومومي، غوربند تـه پـه شـا لاړ. احمـد شـاه مسـعود ددې دپاره چـې خپـل هدف پټ کـړي، او دخپلـو سيالانو پـه مينـخ کـې يـې لـه خپلـو تېريونـه خان تبرئـه کـړي وي، ادعـا وکـړه چـې منصـور دهغـه دمـوادو لاري شـلولې دي. ۵ ډېر خلک په احمد شاه مسعود بـاندي بدګمـان وو. وېـل بـه يـې چـې دپښنو په اظهارکې پـوره صـادق نـه دې. پـه بـاندې نـړې کـې خينـو تـه دکيلـه ګې دجغرافيـوي موقعيت پـه بـاب او داچـې هغـه پـه پنجشير کـې لـه عمليـاتو سـره څه ارتبـاط لـري، معلومـات نـه وو. خـو دمحـل يـوه ډلـه لويـان پـه اسـانۍ سـره دوکـه کيدلـې نـه شـول. دوی سـره جـرګه شـول چـې داحمدشـاه مسـعود پـه مقـابل کـې دخيـانت دتـور پـه هکلـه مينـځګري تـوب وکـړي. لکـه چـې څرګنـده وه جغرافيـوي شـواهد غـير قـابل رد وو. انجينـر سـليم دکيلـه ګې اوخنجـان دپښنو پـه نتيجـه کـې لـه جـرګې نـه دخپلـو عرايضـو پـه بـاب داد وغوښتـه . دجـرګې لويـانو دشـواهد و پـه کتنـې سـره پـه احمدشـاه مسـعود بـاندې حکم وکـړ چـې انجينـر سـليم تـه يـو ميليـون او اوه لکـه افغانـۍ تـاوان ورکـړي.

په يوې بلې پېښې کې په کال ۱۹۸۶ کې انجينر سليم او عبـد الحـې حقجـو پـه نهرين کې سره ولېدل، او دسولې په روحيه يې په قـران شـريف بـاندې لاسونه کېښودل اولوړه يې وکړه چې خپل منځې دعوا ګانې به يې له دې چې په وسله وال بريد حل کـړي، په سوله سره فيصله کوي. بله ورځ انجينر سليم له عبدالحې حقجو سره له يوې غونـډي نـه وروسته په داسې حال کې چې اودس يې تازه کوه دراکتو نو په حملې سـره چـې لـه تولـو خواوو نه چار پېر شوی و. ووژل شو، عبدالحې داحمدشاه مسعود په حکم سره په دغسې بې رحمۍ سره يو بل دعوه لرونکې رقيب له مينځه يووړ. ٦ يوه بله پېښه چـې داسلامې حزب اودجمعيت مجاهدين پکې ښکيل شوی وو، په کال ۱۹۸۱ کې پـه کيلـه ګۍ کـې دشوريانو نظامې مقرته نږدې وشوه، دعمراخان تر قوماندانې لاندې دجمعيـت قـواوو دامـان الله تـر قوماندې لاندې دحزب په قواوو باندې بريد وکړ. امان الله په دغه وخت کې دانجينر سليم تر قوماندې لاندې و. يوه ورځ يا زيات پخواله دې چې دغه پېښه ختمه شوې وي، دشوروي ذره لرونکو موټر و دجمعيـت جنګيـاليو تـه مهمـات ورسـول، تېيـان يـې ورپـه خای کـړل، اوزخمونه يې ورپانسمان کـړل. ۷ پـه ۱۹۸۰ کـې داسـلامې حـزب يـوه شـپيته کسيزه ډلـه مجاهدين له پاکستان نه دبغلان په نيت روان شوی وو، چې هلته په شوروي نظاميانو باندې بريد وکړي. دوی مجبور وو دپنجشير او اندراب له غرنيو سيمو نه واوړي . په دوی باندې په داسې حال کې چې په وسلواو نظامې مهماتو سره درانده وو دجمعيت دجنګياليو له خوا غړ وشو، ووهل شول اوبې وسلې شول. ۸ په يوه لحـاظ دوی نيکمرغـه وو چـې لـه دوی سـره ددوی قوماندان، عبدالغيور نه و،اوکه وای شايد نيست شوی وای.احمد شـاه مسـعود خپلـو

شيريکيانو نه لادمخه حکم کړی و،چې دغه رقيب قوماندان خای په خای ووژني، ۹دادحزب او جمعيت دخونړيو نښتو دلړی لومړنی معلومه نښته وه.

دجهاد په متصاعد بهير کې دقوم- مرکزي منظمه طرح په ډاګه شو دادخيانت هغه طرح وه چې دنظار شورا ما نيفستويې خپله کړې وه، چې په هغې سره خپل غړې يې لمسول چې په رقيبو مجاهدينو باندې بريدونه وکړي، دزور ليږدول پيل کړي، او دهغو پښتنو مالونه چور کړي چې په شمال کې اوسي.(۱۰) دراپور له مخې دغه پاروونکې مانيفستو پاسند دډاکترعبدالرحمن په لاس دشوروي دسر مشق له مخې ليکل شوي دي دافضل احمد پناه په نامه چې دماوستې دوختونوم يې دي، هم ياديږي. ددغې مانيفستو الفاظو هغو الفاظو ته ورته وي چې نازي پروپاګند چيانو ديهودانو پرضد دخپل قتل عام په پروګرام کې په کارول.

پايليک

۱ ګريګوريف، يادشوی اثر، ۴۵

۲- پاسنی اثر، ۴۵

۳- منصور، يادشوی اثر، ٦٦

٤- ګريګوريف، يادشوی اثر، ۴۵

٥- له سيد باقي الحق حسيني سره دليکونکې مرکه. ښاغلي حسيني دبغلان پخوانې ښاروال اودهغو لومړنيو ليکوالو په دله کې و، چې دفرقوی او اتنيکي تشدد په باب يې په افغانستان کې خبرداري ورکړي و،پښور، مي ٥ ، ۱۹۹۱

٦- له حسيني سره مرکه،

-۷ = =

-۸ = =

-۹ = =

-۱۰ = =

-۱۱ = =

دفرخار پېښه

پروپاګند ددروغ ويلو دهنر هغه څانګه ده چې خپل دوستان پرې غولولې شې بې له دې چې خپل دښمنان پرې دوکه کړې.

ف. م. کارنفورد

د۱۹۸۹ کال ددسمبر په ۲۴ مه سيد جمال، دګلبدين حکمتيار يو لوی قوماندان، دهغه ورور، او دوه نوميالي منصبداران ددغسې جرم په تور غرغره شول چې هغوی نه ووکړي. دوی په دي تورن شوی وو چې دفرخار په تنګي کې يې دنظار شورا ۳٦ تنه مجاهدين داوو قوماندانانو په

ګډون په يوه ناڅاپي يرغل کې وژلي وو.۲ په کابل کې دباندنيو چارو دوزارت يوه مامور چې نه غواړي نوم يې واخيستل شي، راته وويل چې دغه يرغل په خپله داحمد شاه مسعود له خوا دسياسي او تاکتيکي ملا حظو له مخې ترتيب شوی ووا و داچې په هغه کې ٦ کسه وژل شوي و نه ۳٦ تنه لکه چې په اولني راپور کې يې ذکر شوي و. ددغه مامور په الفاظو: ((په موږ کې يو متل دي چې په دغه باب ښه تطبيقيږي. مسعود په يوې ګولۍ سره درې هدفه وويشتل: اول داچې مسعود غوښتل چې ګلبدين حکمتيار بې اعتباره کړي چې دباندنيو چارو دوزير په صفت يې تازه داسلامي هيوادونو په کنفرانس کې ګډون کړي و. نو هغه يې په دې تورن کړ چې دير غل حکم يې ورکړي و. بله داچې مسعود غوښتل خان له قاضي اسلام الدين نه خلاص کړي، په دې چې هغه دجمعيت يو قوماندان و، دنظار دشورا مخالف و. دريمه داچې مسعود غوښتل سيد جمال له مينځه يوسي چې هغه له هغه سره په تالقان کې په قدرت کې شريک و. زه دوه نفره پيژنم، چې ددغې پېښې شاهدان وو، خو ددې دپاره چې ضرر ورته ونه رسيږي نومونه يې نه اخلم، نو ګوره چې داحمدشاه مسعود په يوې ګولۍ سره درې هدفه وويشتل.)) ۲

داعدام له پېښې نه وروسته حکمتيار په ټينګه وويل چې دموضوع په هکله دې په ازاد ډول تحقيق وشي، او څرګنده يې کړه چې ((دا ددوو قوماندانانو تر مينځ جنګ دي اومونږ له لازمه نده دهغه په باب له جمعيت سره وجنګيږو.)) ۳هغه داهم وويل چې دهغو ۳٦ تنو نومونه دی وښودل شي چې وايي په يرغل کې وژل شوي دي. مسعود دحکمتيار غوښتنې ته اهميت ورنکړ او يوازې د٦ تنو نومونه يې وښودل چې دهغه په قول وژل شوي وو.

دفرخار دپېښې په باب دخپريدنو عامه وسايلو هيجانات دحکمتيار شخصيت دنړۍ والو په نظر کې ټيټ راوست. ۴ په دې ډول احمدشاه مسعود په دسيسې او دروغو سره دصبغت الله مجددي (دعبوري) حکومت دهغه دباندنيو چارو وزير پر ضد وپارو او په خپله حکومت يې هم فلج کړ. دمسعود له دسيسې نه وروسته مجاهدين تر پخوا زيات ډلې ډلې شول او هر يوه په خاص ډول سره دګډو دی په زياتولو کې برخه واخيسته، او دغه حال دطالبانو تر هسکېدو پورې دوام وکړ.

پایلیک

۱- محمد یوسف او مارک اوکن، دیږ تلک، دافغانستان نابیان شوی داستان، لندن، خیرونکسي کوپر، ۱۹۹۲، ۱۲۹،

۲- له سید نورالحق حسیني سره په پښور کې په یوې مرکې کې(نومبر۱۰ ، ۱۹۸٦) څرګنده شوه چې قاضي اسلام الدین، دجمعیت دتنظیم یو لکره قوماندان، په یوې غونډې کې داحمدشاه مسعود له خوا دنظار شورا له جوړولو سره مخالفت وکړ او ویې ویل چې ((موږ ولې دوو تنظیمونو ته ضرورت ولرو، دغه یو یې بس دي، اوهغه ددې دپاره چې له مسعود نه غټ سړی جوړکړي .)) دهغه خینو ګډون کوونکو ملګرو دغونډې په پای کې ورته څرګنده کړه چې په خپل دغه مخالفت سره یې خپل ژوند له خطر سره مخامخ کړی دي. دغې پیشګویي په ټول افغانستان کې زر انګازې وکړې. له همدغې غونډې نه دلګ په لارکې وچې دخپل تنظیم ملګرو یې پرې ودانګل او ویې واژه. ښاغلي نورالحق حسیني په پښور کې د۱۹۹٦ کال په پای کې په یوه مطبوعاتي کنفرانس کې ګډون وکړ په دغه کنفرانس کې دجمعیت مامورانو دنظار دشورا دتشکیل اعلان کړ، چې تردي نامه لاندې به ((دافغانستان دټولو مجاهدینو دګټو دپاره یوه پراخ بنسته موسسه رامنځ ته شوې وي.)) دکنفرانس ویناوې او چاپېریال دباندنیو ژورنلستانو په نظر کې نیولو سره ترتیب شوي و،

۱- دډاکټر الیکزاندر فید ولوف، داوکراین دامنیتي سرویس آمر، څرګنده کړه چې دنظار شورا دمسکو نه په الهام سره جوړه شوې ده، په دې مقصد چې داحمدشاه مسعود دسیاسي لوړتوب دمخالفت پرضد، او دجمعیت دنورو غړو له خوا دهغه مخالفت پر ضد عمل وکړي چې هغه شوروپانو له امتیازات ورکړي ده، شخصي مفاهمه، نومبر۲ ، ۱۹۹۲

۱-کله چې موږ د۱۹۹۷ کال دنومبر په ۱۲ مه په اسلام آباد کې له شهنواز تني سره په خپلې مرکې کې له هغه نه دفرخار دپېښې په باب پوښتنه وکړه، هغه له دینه تعجب وکړ، چې موږ له دغې پېښې نه خبرو، هغه وویل چې په دغې پېښې کې پنځه کسه وژل شوي و،) خوده ونه غوښتل چې دمعلوماتو منبع څرګنده کړي.ده وویل چې((حمله دمسعودلخواشوی وه)) ده داهم وویل چې (له مسعود سره په دغه کارکې دنجیب دصمد اوکور مالي (Koor-I-Mali) ملیشیا وو مرسته کړی وه، چې دسید جمال موقعیت ور وښیې، او ویې نیسي.)) دمرکې مترجم، سید نورالحق حسیني،

په بګرام کې خيانت

> ته به خپله سوله يا وګټې يا په بيه واخلې، له بدنه يې په مقاومت وګټه، له بد سره يې په مصالحې سره په بيه واخله.
>
> جان رسکن

دافغان، شوروي دجنګ په شديد حال کې، دافغان درقيبو مجاهدينو ډلو تر مينځ کړ کيچونه هم شديد او زيات شول. دياودونې وړ دښمنې دګلبدين حکمتياراو احمد شاه مسعود ترمينځ وه، چې دمحمد داؤدپه دوره کې پيل شوي وه. په کال ۱۹۸۴ کې. عبيدالله نيازي، دحکمتيار دحزب قوماندان دشورويانو دټوپونو، اوراکټونو په يوې سختې حملې کې ووژل شو. عبيدالله نيازي دجهاد له پيل نه وروسته په بګرام او يادهغه په شاوخوا سيمو کې دشوروي په نظامې قواوو باندې بريالې پر غلونه کړي وو. په همدې ډول مولوي صفي الله، دحرکت انقلاب اسلامې قوماندان، دبګرام دعملياتو په ډګر کې دشوروي اتحاد په قواوو باندې ګداروونه کړي و، اوهغه هم په پورته ډول سره شهيد شو. هغه څه چې دوی پرې باندې خبر نه وو داو چې ددوی خايونه داحمدشاه مسعود له خوا په پټه په خطر کې غور زول شوي و. مسعود ددوي دمو قعيتونو دقيقه جغرافيه دشوروي قواوو قوماندانې ته ښوولې وه، په دواړو حالاتو کې درادېو يې مخابرو پر يکونې داحمد شاه مسعود شوم پلان څرګند کړ. هغه ولې دغسې وکړل؟

دلويو قوماندانانو له مينځه وړل ده ته يوعادې کار ګرزيدلې و، په تيره هغوی چې دشوروي په قواوو باندې يې ددينې جذباتو تر تاثير لاندې بريدونه کول، او ده دشويو معاهد و له مخې ددغو قواوو په ساتلو باندې خان متعهد کړی و.۱

ليونيد شبرشين، دکې. جې. بې مدير، دمسعود دخيانت په باب ليکې((دتروريستې اعمالو په هکله دهغه تجارب هغه په دې قادر کړ چې په سيمه کې يو شمير هغه لويان له مينځه يوسې چې دسلطې ادعاوې يې لرلې.)) داليکزاندر فيدو توف په قول((داشغال په ټوله دوره کې يوه وړه پاراشوتې قوه VDV چې خينې افراد يې ماپيژندل داحمدشاه مسعود دساتلو دپاره مؤظفه شوي وه. شورويانو فکر کاوه چې که دمسعود دغه فعاليتونه څرګند شول، ياله خطر سره مخامخ شول، ممکن دداخلې انتقام اخيستلو په وجه هغه له مينځه يوړل شي.))

پايليک

۱ – کله چې مور له شهنواز تني نه وپوښتل چې له شورويانو سره په جنګ کې تر ټولو ښه قوماندانان څوک وو؟ ،هغه وويل ((هيڅ يو)) هغه څرګندوي کړه چې مسعود تر شورويانو نه ډېرافغانان وژلي دي .)) زه ډېر افغانان پېژنم چې دمسعود په لاس وژل شوي دي، هر څوک درقيبو دلو تر مينځ له ښتنو څخه خبر و، دفرخار اوبکرام پېښې چې تادهغو په هکله پو ښتنې وکړي، دمسعود عمليات و، خو نور افغانان هم وو، چې لاسونه يې دافغانانو په وينو ککړ وو.)) له شهنواز سره مرکه، راولپنډي، دنومبر۱۲ ، ۱۹۹۷ . مترجم سيد نورالحق حسيني.

۲ – شېرشين، دمسکو لاس، ۱۷۷ – ۲۱۴

زموږ په مغزو کې دغه فکر تاوېده ژاتاوېده چې په خپله دشهنواز تني لاسونه به دخومره افغانانو په وينو ککړ وي.

په کابل کې سملاسي اعدام اودجنګ جنايتونه

> يوه پېښه شوې چې دهغې په باب ګرېدل ګران اوچوپ پاتې کېدل ناممکن دي.
>
> ايډ مسو ند بروک.

د۱۹۹۲ کال په اپريل کې په کابل کې داحمدشاه مسعود مجاهدينو دخاد دستګاه ونيوله، او په ځای يې د((ملي مصّونيت)) په نامه دېټ پوليس نوې اداره تأسيس کړه.۱ هغوی په پنجشير کې له بندي خانو نه علاوه، په کابل کې دېټ سرويس دغسې بندي خانه سالله چې هلته به يې دتحقيق په جريان کې بنديان کرول ۲ دغه نوې ځانګه رياست تحقيق نومېده، او داوازې په قرار دهغې پنځه زره اجنتان په ټول هېواد کې خواره وو.۳

يوه ځوان افغان چې دشپېتو ورځو دپاره تر تحقيق لاندې نيول شوی و څرګنده کړه چې شپېته بنديان په دغسې يوې ورې تاخانې کې اچول شوي وو، چې اوبه او صحي اسانتياوې يې نه لرلې. وروسته بيا دې دپنجشير دکار کامپ ته ولېږدول شو، هلته يې په اونيو اونيو سترګې پټې وي، وهل کېده، په مقعد کې يې بوتل تخته کېده، په لغتو وهل کېده ، اوپه مقعد کې يې ګوتې وهل کېدلې ، هغه اوس له دايمي درد او داخلي خون ريزي سره شپې او ورځې تېروي.

نويد فريدون، يو نامتو افغان جورنلست، دمسعود دملي مصونيت دمامورانو له خوا دبنځو اوماشومانو په مقابل کې دوحشت ناک برخورد اوتولنيزو اعدامونو قصه لري. ۴ [خو مترجم نه غواړي دغه لړزوونکې او له وحشت نه ډکه قصه په پښتو واړوي، له دغې قصې نه څرګنده ده چې دانسانانو په برابر کې ددغو مصونيتانو اونظاربانو اوهمداراز دوحدتيانو او ګلم جمانو سلوک حتى داکسايانو، کا ميانو اوخادستانو تر سلوک نه هم زيات بې بندو باره او بې مسئوليته وو.]

پايليک

۱ - دمحترم محمد حسن سهاک په قول کله چې احمد شاه مسعود په ۱۹۸۸ کې دبانک او حکومت کمونستي مامورانو سره په سازش کې دقندوز بانک ونيو، يو عشاريه څلور مليارده افغانۍ يې دنظار شورا نظامي عمالو ته تخصيص کړې. پنځه سوه اولس ميليونه افغانۍ دخاد دپراختيا دپاره بېلې شوې. دغه پيسې داحمدشاه مسعود دپټ پوليس تشکيل دپاره تومنه شوه چې په هغه سره وروسته دکابل خلک تروربدل، تيلفوني مفاهمه، نومبر ۱۶، ۱۹۹۶

۲-مصطفې دانش، (دافغانستان مست توب له تشدد سره.) ژينو، دسويس دجهاني چارو مجله اکتوبر، ۱۹۹۶، ۳۷.

۳ - پاسني ليکنه اومخ،

۴ - نويد فريدون، (په کابل کې اتنيکي تشدد) دسپيچ۹ ،لندن، سپتمبر۱۹۹۶ ، ۱۲ الف

۵ - پاسني ليکنه

۶ - دانش ، ياده شوي ليکنه، ۳۸.

دورانکاري اعمال

... دنړۍ تر ټولو پخوانی لوبه

دجنګ دحال مستعار نوم د((پنجشير زمري)) چې احمدشاه مسعود پرې باندي ياد شو ددغسې لوړ همت اودغسې مشرحکايه کوې چې ستره هيله به يې وطن اوبيرغ ته دزړه له کومې نه خدمت کول وي. خو حقيقت ديوه بل راز شخص تجسم دي، او سوړ په دغو پاڼو کې په تفصيل سره دغسې شخص وينو چې دشخصي جاه طلبې اوقومي احساس اوريې استهلا کوي. دلته هغه تبصري دياودونې وړدي چې دشوروي دپوځونو لوی قوماندان، بوريس ګروموف دخاطرو په پښتو متن کې ديوه لوړرتبه استخباراتي مامورله قول نه نقل شوې دي. دغه کتاب په کال ۱۹۹۴ کې داپريل په ۱۳مه دمشوفسکي کمسمول(Mashovsky Comsomol) په ورخپانه کې راوتي و، په نامه دمحدود قطعات. تبصره يې دادي:

((خو کـه تـه ربنتـين تـوب غـواړي هغـه دادی چـې احمدشـاه مسعود تر زياتې اندازې پوري پـه مـوږ پـورې تړلـې او زمـوږ دنفـوز عـامل و. نږدي يـو کـال زمـوږ منصبدارانـو لـه هغـه سـره خـبرې کـړې، او دوی سـره پـه کده پريکړيـې کـړې دي. اوهغـه ډېر وخـت هغـه څه کـول چـې مـوږ ورتـه ويـل.)) ۱

((احمدشاه مسعود په خپـل ورځنـې ژوندانـه کـې اسلامي فرضونـه پـه ځای کـول. خو زموږ استخباراتي سرويس تـه معلومـه ده چـې هغـه لـه خپلـو نـږدي ملـګرو سره شـراب څښل.)) ۲

((احمدشـاه مسعود دعـادي خلکـو خدمـت کـاوه، اوهغـوی ورباندي ګران و. دافغانانو په مينځ کـې دغـه قومـاندان تـر نـورو ډېـر منلـی و. همدغـه وجـه وه چـې زمـوږ دقطعـاتو قومـاندان دهغـه دهمکـاري لـه جلبولـو سره علاقه لرله چې په پنجشير کې دخونړيو پـېښو مخـه ونيولـه شـي. پـه پـای کـې دځلوينښتم لمبر پـوخ کوښښونـو مطلوبـه نتيجـه ورکـړه. پـه کـال ۱۹۸۲ کې موږ خپـل هـدف تـه ورسـيدو.((پـه دغـه کـال کـې.)) مـوږ لـه احمـد شـاه مسعود سـره دغـسې ټينـګ علايـق تاسيس کـړل چـې ترهغـو چـې دشـوروي قـواوې په افغانستان کې وي هغه په خپـل حـال پـاتې شـول.))۳

((پـه افغانسـتان کـې دهغوکـالو نـو پـه بـهيرکې [چـې موږهلتـه ووا] لـه احمد شاه مسعود سره زموږ نظـامي شـته والـې انکشـاف وکـړ، سـره لـه دې هـم زمـوږ دمحـدود قطعـاتو قومـانداني دهغـه دډلـې وسله وال فعاليتونـه لـه سـترګونه نـه غـورزول. پـه کـال ۱۹۸۲کـې دشـخص احمدشـاه مسـعود اودځلوينښتم لمـبر اردو داسـتازو تـر مينـځ موافقـه وشـوه چـې دهغـې پـه قـرار مسعود ژمنه وکړه چې په جنوبـي سـالنګ کـې بـه چـې پـوازې دده پـه قبضـه کـې و دهـرراز وسـله وال فعـاليت مخـه نيسـي چـې دشوروي دنظـامي لاريـو پرضد به کـېږي.)) ۴

((احمـد شـاه مسـعود دوسـلو اوسـهاتو دنـه لرلـو لـه املـه مجبـور و دغـسې موافقې تـه غاړه کېږدي ... ددغـې موافقـې لـه مخـې مسـعود خپـل تنظيـم تـه حکـم وکـړ چـې دکـابل حکومـت پرضـد لـه وسـله والـو ښتنـو نـه دده وکـړي، اوخپـل ټول قـوت د[ګلبديـن حکمتيـار] داسلامی حـزب پـه مقابل کـې پـه کـار کـړي.)) ۵

دپنجشير يرغلونه

نـو داديپنجشير يـر غلونـه ولـې؟ ايـا هغـه جـزا ورکوونکـې مشـهورې ښتـې وې، لکـه هسـې چـې بـاندينو جورنلسـتانو ترسـيم کـړي، يادعامـه خبرونـو جـوړي کـړي پـېښې دي چـې لويديـځو مطبوعـاتو پـه هغـو سـره احمدشـاه

مسعود دافغانستان دمقاومت يو هيښناک او سدبر شخص ښودل دي؟ جورنلستانو په شعوري يا غير شعوري ډول احمد شاه مسعود ددغسې قيام کوونکي په حيث ښودلې دي چې دشوروي له هيښناک پوځ سره يې په پر له پسې ډول ډغرې وهلې دي. خودا دهغه څه په خلاف دي چې دبوريس ګروموف په خاطراتو کې راغلې، لکه چې هغه ليکي:

((مونږ [ځلوينتم لمبراردو] هر وخت کولی شو چې احمدشاه مسعود وځپو.))

(دبوريس ګروموف دخاطراتو په دري متن کې داسې راغلي ((رهبري نظامي شوروي در افغانستان هرګونه امکانات رادر اختيار داشت که ... شکست خورد کننده ی را بروی سعود تحميل کند. هرګاه چنين لزومي به پيش مي آمد ما [مسعود] را نابود مي ساختيم ترجمه.)) دکې. جې. بې. مدير، ليونيد شبر شين په خپلو خاطراتو کې راوړي چې انجينر محمد اسحق د١٩٨٨ کال په اخرکې دعربستان په طايف ښار کې لا بې کولې چې مونږ ته دشوروي دراتلونکو نظامي عملياتو په باب اطلاعات له افغاني منابعو څخه نه، بلکه له شوروي منابعو څخه په لاس راتلل. شبر شين ليکي: ((مارشال سوکو لوف [په کابل کې دشوروي اعلی ناظم او قوماندان] دخپلو استخباراتي مامورانو او احمدشاه مسعود ترمينځ ددغسې ښو دسيسوي تماسونو څخه حتماً خبريده او دشرايطو په ملا حظې سره به دهغه معلوماتو دی فکرکولو ته هڅولی وای. پنجشير دافغان دجنګ دغه تر ټولو ډېر عمده اوډېر نامتو شوی عمليات ساختګي وو له يوه بې اهميته سروال احمد شاه مسعود نه يې يو مهم ملي شخصيت جوړکړ، په نړی کې يې نوم ورخپورکړ، او له امريکې او اروپانه يې دمقاومت ټولو مربوطو تنظيمونو ته ډيسو او وسلو سيلاب روان کړ. دپنجشير دعملياتو ثمريا دهغو پوره بې ثمري په ټوله هغه دوره کې چې زموږ پوځ په افغانستان کې و ترپوه خل نه زيات حس شوه.)) ٦ شوروي جورنلست ولادمير سنګې ريف(Vladmir Snegirev) هم دپنجشير پرضد زموږ ډېر مشهورشوی برغلونو ته چې دعامه وسايلو دجورنلستانو له خوا خپاره شوی دی، په شک او ترديد سره ګوري اووايي ((حتی دمځه ماګمان کړی وُچې په پنجشيرکې يعني چيرته چې مارشال سو کولوف، مارشال اکسومييوف (Axomeev) او جنرال وارنيتکوف(Varennikov) زموږ قواووي رهبري کړي دي، زموږ بريالي توبونه يو لوی جعل وه. دغه جعل په دي وختو کې دباندنيو استخباراتو دځانګې آمر ليونيد شبر شين، دياددښتونو په خپريدو سره تائيد شوی دي.))

چچنيا

په کال ١٩٩٥ کې دچچنيا دجنګ دمقاومت مشر ذوکر دودايوف Dzhokar-Dudayev خپل دوه استازي عبدالواحد او شامل بسايوف، کابل ته په منډه واستول. ددغه سفر مقصد داو چې له کابل نه دروسانو په مقابل کې وسله تر لاسه شي. اسماعيل خان، ګلبدين حکمتيار، او عبدالرب رسول سياف بې له کوم ترددنه موافقه وکره چې

دڅیچن له مجاهدینو سره دې دوسلو او روزنې مرسته وشي. اسماعیل خان له مخکې نه هواني توغندي، ستنګر داستولو ژمنه هم وکړه. احمدشاه مسعود او برهان الدین رباني دڅیچن له خلکو سره له مرستې کولو نه ډډه وکړه په دې دلیل چې((موږ له روسانو سره ښه مناسبات لرو او موږ به داسې څه و نه کړو چې دغو مناسباتوته خلل ورسوي.)) ددودایوف پلان داوچې په دغو توغندیو سره دروسي هغه الوتکه وولي چې دمې دورخې په نمایش کې دمسکو دپاسه تېرېږي. دغه توغندي باید له ایران نه ګروزني ته انتقال شوی وای. خو څه وخت چې ایران له دغه پلان نه خبرشو توغندي یې و نیول او دځو میاشتو دپاره وسائل. ایران دمسعود په شان له روسیې سره د روابطو ساتلو هیله کوله. ۸

سالنګ ۱۹۸۸

دشور وي او مسعود تر مینځ د۱۹۸۸ کال له اوربند نه وروسته نا ارامه کوونکې اوازې خپرې شوې. داسې ښکارې چې روسانو له حیرتان نه دسالنګ په لار دکابل په لوردکابل دحکومت دوسلو لارې ګانې تال کړې. افغان حکومتي منصبداران په زور له لاریونه ښکته کړل شول، بندیان شول، په مسعود باندې خرڅ شول، یا هغه ته ورکړل شول. دري وبونکې افسران وژغورل شول، او ښتو وبونکې ووژل شول.

دسومالې ارتباط

۱۹۹۲ او ۱۹۹۵ کالو نو تر مینځ احمدشاه مسعود دارپانا افغان په ملکې الوتکو کې له بګرام نه سومالې ته وسلې په قاچاقې ډول رسولې. دغه وسلې دسومالیې دجنګ مشرانو له خوا دامریکې نظامیانو په مقابل کې په کارېدلې، چې په یوه برالا عمل کې داولسو امریکایانو په مرګ اوشاید که دسومالیانو دزرګونو په مرګ نه وي دهغوي دسل ګونو په مرګ تمام شوي وي. ولې سومالې ته دوسلو قاچاق؟ زما په فکر دلته دوه امکانه موجوددي: لومړي امکان به داوي چې وسلې زر په درنو اسعارو بدلېږي. خو تردي نه دغه امکان زیات ښکا ري چې دهغه مسکو مرجع به له هغه نه غوښتې وي چې له دغه افریقا یې هېواد سره مرسته وکړي چې امریکې پکې خان دخیل کړي دي، او هغه دامریکې پرضد عمل کوي.(۱۰)

ژوند طرز

دغه څه معلوم دي: احمدشاه مسعود له شورویانو سره ډېرې موافقې کړې دي. ولې؟ هرې قرارداد کوونکې خوا څنګه ګټه تر لاسه کړه؟ شو اهد څرګندوي چې احمد شاه مسعود پیسې، نظامي مهمات، او دپنجشیر په

مقابل کې دنه تعرض تضمینونه تر لاسه کړل. داسې هم احمدشاه مسعود دافغانستان دوېشل کېدو په صورت کې به دمسکو له خوا دشمالي سیمې اداري سروال اوسي. (شهنواز تني) شورویانو په خپلې برخې کې دسالنګ دلويې لارې دتجريد کيدو په باب له احمد شاه مسعود نه داډ ګيرنې تر لاسه کړې، چې دنظار شورا په قواوو سره به هغه چې دکابل حیاتي شاهرګ شمېرل کېده دمخالفو ډلو له حملو نه بچ ساتي. دشورویانو دپاره داندېښنې وړ بله مسئاله داموسین نه اخوا داسلامي حزب چپا وو نه وو، چې دنړې له دوهم جنګ نه وروسته به يې دلومړي خل دپاره دشوروي خاوري ته جنګ وړي واي. احمدشاه مسعود دوسلو په زور دنورو دورتګ مخه ونيوله اودشوروي په نظامي مرستې سره يې وکولي شول چې له جنګ نه دشمالي سیمو دزیاتو برخو په بچ کولو سره دروسانو پرضد یرغلونه محدود کړي.

پایلیکونه

۱ - بوریس ګروموف، سرې لښکرې په افغانستان کې، پښتو کوونکې، پردیس مسافر، مقدمه، پېښور، ۱۹۹۷، ۷۱

۲ - پاسنی اثر، ۲۶۴

۳- پاسنی اثر، ۲٦٦

۴-پاسنی اثر، ۲٦٦

۵ - پاسنی اثر ۲٦٦

٦ - شبرشين، یادشوي اثر، ۲۱۴

۷ - ولادمیر سنګیریف،(زما په اجنتانو کې جنرالان وو،) ترود ورخپانه مسکو، ۳۲ جنوري ۱۹۹۲ ، ۱-۲

۸ - پوهاند ودیر ساپي په پېښور کې دنومبر په لسم کال ۱۹۹۷ کې دیوې مرکې په ترخ کې لاندې پېښې بیان کړي : په ۱۹۹۱ کې، احمدشاه مسعود، ببرک کارمل، اوډاکتر عبدالرحمن چې په فضل احمد پناه باندي هم یادیده ، له یو شمیر پرچمیانو سره پوهاند ساپي ته مراجعه وکړه او دنجیب پر ضد يې کودتاته تشویق کړ، وروسته په ۱۹۹۲کې، مسعود، عبدالرشيد دوستم، ببرک کارمل، فرید مزدک، او نجم الدین کاویانی دګلبدین حکمتیار دوژلو دپاره چې وروسته له هغه چې صدراعظم شوی و، دسیسه وکړه.

۹ - دغه پېښه په پېښور او کابل کې په کال ۱۹۹۷ کې دنومبر په میاشتې کې په مرکو سره تائید شو. سیدافري بانوري، په کابل کې دحمل اونقل په ریاست کې پخوانې کرنیل شاهنواز تني، او محمد نعیم اجمل، په لیبیا کې پخوانې سفیر، منابع وو، مترجم سید نور الحق حسینی،

۱۰ – سيد ابرار، داريانا افغان رڼس. پوهاند وديـر ساپـي تـه پـه ۱۹۹٦ کـې داسـتولو مربوط سندونه وښودل. ساپـي دنجيب پـه وخت کـې دهـوا نـوردي رڼس ؤ، ساپـي دغـه پـټه پـه پيښور کې نومبر ۱۰ – ۱۹۹۷ کې ديوی مرکې پـه ترڅ کـې څرګنـده کـړه، پـه واشنګټن کـې دسـنا دبـانديـنيو اړيکـو کميټي يـوه مشاور، چـې پخـوا داسـتخباراتو غـړې و، او دخپـل دنامـه يـادول يـې نـه غوښتـل، ديادشـوي سـند منبـع يـې ماتـه څرګنـده کـړه، خـود احمدشـاه مسعود دسـوانح لـه راکولـو نـه يـې ډډه وکـړه (برخــه ۲)

ديړ په سوري کې

کـوم څه چې مـوږ يې ننداره کـوو داسـاسـي حقيقـت رابرسـيره کـېدل دي.
لـه نـوی روسـيي لانـدې زوږ شـوروی پـروت دی .
بـسـي نومــه

وروسـتى پـېښې دسـاتند وی ـ تـابع هغــه رابطــه څرګنــدوی چــې دساږه جنګ پـه بهير او پـه سـيمې بانـد ې دهغـه نـه پـه راپيـدا شـرايطو کـې داحمدشـاه مسعود او ماسکو تـر مينـځ تاسـيس شـوي وو. مثـال يـې هغــه سملاسـې تبصـري وي کومــې چــې اليکزانــدر ليبيــد (Alexander Lebed) دسرو لښکرو يـوه پخوانـي جنرال، پـه دې وختـو کــې پـه واشنګټن کــې پـه يـوه مطبوعــاتي کنفرانــس کــې کــړې وې. هغــه ويلــې وچــې ((نــرى دې دطالبــانو پـه مقابل کـې چــې دروسـيي دوســت افغـاني لويـان (احمدشـاه مسـعود اوعبدالرشيددوسـتم) يـې شـرلې دي لـه روسـيې سـره پـه افغانسـتان کـې دهغـې دنفـود پـه ساتلو کـې مرسـته وکـړي.)) ۱

عبدالرشيد دوسـتم او احمـد شـاه مسـعود هغـه کسـان دي چــې لــه کــال ۱۹۹۳ نــه يــې وروسـته سـره نــه ووليدلــې، يعنــي وروســته چــې ددوی قــواوې دکــابل تنظيمــي حکومــت تــر شــاه يــو مــوتي شــوې وې او بيــا دکــابل دکنتـرول پـه سـر سـره ونښتـل، او دښمنـان شـول او پــه نښتــو کــې يــې پــه زرګونــو خلـک ووژل شـول،اودکابل دښارزياتره برخــې پــه کنـډوالو بدلــې شــوې. ۲

خـو پـه يـوه موافـق وخـت يعنـي د۱۹۹٦ کـال داکتوبـر پـه ۱۰ مـه پـه جنـګ کــې دغــو شـکمنو اتـډيوالانو (احمـد شـاه مسـعود عبدالرشـيد دوسـتم او کـريم خليلــي) داوليــګ نويليــايوف (Oleg-Nevelyaev) تــر څارو ســترګو لانــدې نظـامې اتحـاد سـره وکـړ. نـو يليـايوف پـه مزارکـې دروسـيې قونسـل و. دغـه توافـق ليـک چـې پـه خنجـان کـې لاسـليک شـو، پـه ظـاهرکې شـمال تـه دطالبـانو دنظـامې قـواوو دپرمختـګ دمخنيــوي پــه مقصــد و. هغســې مقصــد چــې دمسـکو دمصٔونيتــي او ســوداګري دګټو پرضــد بــه وي.۳ دنيــو يليــايوف

اوعبدالرشيد دوستم لـه مسکو نـه ترلاسـه کـرې دي. مسکو ددي دپاره چـې دافغانستان په دننيـو چـارو کـې خپلـه نـه سـتري کېدونکـې لاسـوهنه حـق پـه جـانب وښيـي، اساسـی کـارد ولوبـوه چـې هغـه طالبـان(دتولـې سيمې دپـاره دافراطيونـو) په شان معرفـي کـوي پـه داسـې حـال کـې چـې خپـل مـاموريت يـې د(منمـدن کوونکـي نظـام) پـه شـان پـه تکمـاري سـره اعلامـوه. د۱۹۹۷ کـال پـه اګست کـې عبدالـودود، داحمدشـاه مسـعود پيلـوټ، لـه خپـل سـې، ۱۷ هلـی کـوپـټر سـره طالبـانو تـه واوښت او بيـايې دپـل مـتک دورانولـو داسـتان بيـان کـړ چـې دهمدغـه کـال پـه تـېر جـولای کـې پيښ شـوی و. هغـه پنجشـير تـه دسـرک دويجـاړولو بيـان هـم وکـړ. ۴ پـل مـتک پـه سـتراتيجيکی لحـاظ مـهم و پـه دې چـې هغـه يوازينـی سـرک و چـې د سـالنګ پـه خولـه کـې پـروت و. احمدشـاه مسـعود ددي دپـاره چـې دطالبـانو دپرمختـګ مخـه ونيسـی دغـه دوه سـتراتيجيکی هدفونـه دچوونکـو مـوادو او دروسـيي مشـاورينو پـه مرسـتی ويجـاړ کړل. ده دملـی جـهاد پـه لـس کلنـې دورې کـې دشـوروی اتحـاد ديرغلـګرو پـوخ پـر ضـد لـه دغـه کارنـه ډده کـړې وه. ۵

تم جانستن(Tim-Johnston) پـه کال۱۹۹۷دسپتمبرپـه ۱۵مـه لـه کـابل نـه يـو راپورخپورکړ،اوېکې يې وويل چې يوري باتورين(baturin-yuri) دروسيي دجمـهور رئـس، بوريس يلتسين، نظامي مشاور پنجشير ته واستول شو. دهغه له دغه سفر نه وروسته په روسيي هلی کوپټر کې دلونا ريو(lunar-l) توغنديو نوی ډوله محموله، چې په فراګ -۷ باندې هـم ياديږي دروسانو له خوا احمدشاه مسعود ته واستول شوه. دغو توغنديو احمد شاه مسعود په دې قادرکړ چې په کابل باندې له خپلو مخکنيو جبـهو نـه ګذار ونـه وکـړې. او احمدشـاه مسعود له دېنه انکار وکړچې له يوري باتورين سره يې ليدلې دي. دستيلايت په تيلفون کـې يې له پنجشير نه وويل چې ((نه مې له کوم روسي يا باند نيـو نظـامې افسـرانو سـره خبرې کړې، او نه مې ورسره ليدلې دي، او دغه وينا وې ټولې بې بنياده پر وپاګندې دي.)) ٦ يـوه اونی وروسته، دسپتمبر په ۱۵ مه په مسکو کې داحمدشاه مسعود او يوري بـاتورين دپنجشير دغونډې يو ګډ عکس خپو رشو. ۷

مـارک اچ . ملسـتاين(Mark H. milstein دسـو لجـراف فـرچـون Soldier-of fortune دمجلـې لوړرتبـه خبريـال پـه خپلـې مجلـې کـې پـه يـوې مقـالې کـې وليکـل چـې دقرغـز او ازبـک اجـيران لـه ده سـره دترمـز پـه سـفر کـې ملـګرې وو. ترمـز دافغانسـتان سـرحد تـه ورخرمـه پـه ازبکسـتان کـې دپخوانـي شـوروي اتحـاد نظـامي چـوني لرونکـی ښارګوټی دي. ملسـتاين وايـي: ((دغـه اټکـل شـل مـج(مجـاهدين) داجـير کيـدو پـه مقصـد دمياشـتي دپرشـو ډالـرو داجـورې پـه اميـدوو. دوی دروسـی منصبدارانـو پـه ملګرتيـا روان وو چـې ددوسـتم اومسـعود پـه ليکـو کـې دطالبـانو پـر ضـد وجنګيـږي.)) ۸

په دې ډول په نهائي تحليل کې داحمدشاه مسعود، عبدالرشيد دوستم ،کريم خليلي اونورو عملونه نه يوازې ددوی دخپل هيواد او دجهاد دروحيې او عزت په مقابل کې خيانت دی، بلکه دهغو غير متجانسو عناصرو په مينځ کې چې ټول سره په ګډه دافغانستان عنعنوي ټولنه جوړوي، دقومې ګډژوند دنسبتاً برابر جهت تخريب هم دی. په دې برسېره ديوه مغرور زعامت له خوا دقدرت، شخصي لوی والی، او اقتصادي ګټو دپاره دقوميت په اساس دجنګ پرمخ بيول داعتماد په مقابل کې هغه خيانت دی چې ادعا کوی دتاجکو، ازبکو اوهزاره ګانو دمصالحو دپاره يې کوي، خوتاجکان، ازبکان، اوهزارګان افغانان دي ، هغې افغانان چې په ميړانه وجنګېدل او له يوه ملحد برغل نه يې خپل هيواد وژغوره. ددوی قرباني او ددوی خاطره بايد هېڅکله له خاورو سره بيخايه برابره نه شي.

پايليک

1 – جارج ميلون،(لبيد دچوبايس په مقابل کې دروسيې آينده په خطرکې) وال ستريټ جورنال، ۲۵ نومبر۱۹۹۶ ، دسر مقالې مخامخ ته،
۲- جان برنز (دوه افغانی دلې ژمنه کوی چې دکابل له نويو حکمرانانوسره وجنګيږي) نيويارک ټايمز، اکتوبر ۱۱، ۱۹۹۶، ۴
۳- پاسنی ليکنه
۴-ريوټر، جولای ۵، ۱۹۹۷
۵ – پاسنی منبع
٦ – پاسنی منبع، جولای۱۵ ،۱۹۹۷
۷ – ازويستيا، سپتمبر۲۳ ، ۱۹۹۷
۸ –مارک ملستاين،(هغه هيواد چې سولې له ياده ايستلی) سولجراف فارچون(مجله) فبروري۱۹۹۷، ۷۲

افغانستان ۱۹۹۷

ولې زه او ته اوډېر نورخلک دجنګ پرضد په ټينګه پاڅيږو؟ ولې موږ هغه دډېرو دردناکو مصيبتونو په ډله کې يو بل مصيبت ګڼو؟ موږ دجنګ پرضد په پورته ډول عکس العمل ښيو ځکه چې هر يو دخپل ځان دژوند حق لري، ځکه چې جنګ ټول انساني ژوند ته خاتمه ورکوي ځکه چې هغه انفرادي انسانان سپکاوي ته راکاږي، ځکه چې هغه دوی مجبوره کوي چې دخپلې ارادې پرخلاف نور انسانان ووژني، او ځکه چې هغه ارزښتناک مادي څيزونه له مينځه وړي کوم چې دانسانانو په زيار سره توليد شوي دي.

زما په نظر هغه قوي دليل چې موږ دجنګ پرضد پاڅېږو دادی چې موږ مجبور يو همدغسې وکړو. موږ ځکه دجنګ پرضد يو چې مجبور يو دعضوي دلايلو دپاره شته اوسو.

زيګموند فرويد

دافغانستان دټوټه کولو پلان هيڅ ترک شوي نه دی، دبريژنيف دکاسکاد پلان په ټل ترټل توب کې اوسي. داهغه پلان دی چې دتهران اومسکو په نيغ دخيل توب سره خپرېږي .۱ په داسې حال کې چې دوينو توئيدل دوام لري دافغانستان خلک له ويره وونکې چلينج سره مخامخ دي . ۲ يو څو هيوادونه دي چې دخلکو دارادې پرضد او داقليت په ملاتړ دخپلو خاصو اغراضو دپاره دجنګ لمبوته پکې وهي. ددوي داعمالو دپه حقه نبودلو او نافذ کولو مجرا يعنې دملګرو ملتونو جهاني موسسه په دغې پروسې کې معکوسه شوې ده په داسې حال کې چې هغه په اصل کې دجنګ دختمولو او بيطرفۍ دپاره جوړه شوې ده.

لکه چې داکافي نه وي دافغانستان خلک درښتين توب دپاره هم ځانونه دجنګ په حال کې ويني. ټولنيز خپروونکې تنګ نظره وسايل دعادت له مخې داسلام په پېداينښت او حيثيت او همداراز دافغان دپيريو پيريو تاريخ لرونکې عنعنې اوټولنې باندې نيوکې کوي. دافغانستان خلک يوازې غوارې دوی ته دموفق کېدو چانس ورکړل شي. هغسې چانس چې خپل ماشومان وروزي او تعليم ورته ورکړي. دوی بس هغه څه غواړي چې نوره دنيا يې دخپل دځان دپاره مسلم حق ګڼي، هغه حق چې ازاد اوسي او خپل ژوند په خپله په مخ بوځي. موږ دغومره ددوی

مديون يو، تر هغه لږ به نه يوازې ناانسان توب وي، بلکه دعدالت سر چپه والى به هم وي.
((تاريخ به هغه څه په يا دولري چې موږ يې نن دلته کوو.))

پايليک

١ - په افغانستان کې دجنګ پايښت بايد دمسکو، تهران او په شمال کې دهغوى((تابعانو)) دپاره غابس دغابس(Quid-pro-quo) په مقابل کې وګڼل شي. ځرګنده ده چې دملګرو ملتو نو په عمومي اسامبلې کې دافغانستان (رباني) استازې توب دمسکو او تهران دحرصناکو غوښتنو تابع دى، چې هغه په خپل وار کې دهمدغې موسسى په داخل کې دجنګ دتاوان په باب ديالوګ سست کوي. بلکه داچې دجنګ دوام به ددې باعث شي چې له افغانستان څخه پايپ لاين تېر نه شي، او مسکو او تهران دواړه په دغه هکله سخت فعاليت کوي، دمرکزي آسيا نه استثمار شويو منابعو ته دغښتوي تجارت لارو دوام چې تر اوسه دمسکو ترنفوذ لاندې و، هم په خطر کې لويدلى دي. دايران او روسيې د((تابعانو)) په باب به داقتصادي، ديپلوماتيکي او نظامي حمايې دوام په افغانستان کې شايد داقليت په حمکرانى تمام شي، چې داد معادلې بله خوا ځرګند وي،
٢ - دشمال اتحاد د((نه پخلاکيدونکو)) کتابى مثال راښيي. اجتماعي پوهان نه پخلا کيدونکي هغو ته وايي چې يو خل چې وسله راپورته کړي، بيا ددې توان له لاسه ورکوي، او ياپه خپله نه غواړي چې سولې ته راوګرزي. کله کله دغه نه پخلا کيدونکي هغه کسان دي چې هيښتناک جنګي جرمونه يې کړى وى، او په دې پوهېږي چې که جنګ ختم شي، اويا کله چې ختم شي، دوى به مجازات شي. نور هغه کسان دى چې هغوى هغه ((داعيه)) چې دهغې دپاره جنګيږي، يافکر کوي چې دهغې دپاره جنګيږي، تردې حده پورې بين المللي او خپل ارمان ګرزولي وي، چې بيا له خپل دښمن سره هيڅ راز روغې جوړې ته نه حاضريږي. يوازنى ځيز چې دوي يې مني، هغه پوره بريالى توب دى.

دخنجان معاهده

دافاجعه ده داتوطيه ده
دادخنجان معا هده ده
دې کې غلام شته دې کې بادار شته
دادتاريخ توره توته ده
دې کې وحشت دی دې کې نفاق دی
داد روسانو يوه دسيسه ده
دې کې ځوغله دي ځو قاتلان دي
دشيطانت يوه نسخه ده
دانه منو مونږ داشندوو مونږ
ددې ملت دافيصله ده

شاهي سعادت

دوهمه برخه

دنن چلینج

خپلواکۍ ګټونکی تولواک امان الله خان

د ملي ټولنې جوړول

انوارالحق احدي

ملي ټولنه هغې جامعې ته وايي چې اوسيدونكي يې د قومي ، ژبنيو او مذهبي توپيرونو سره سره خانونه د هغې اودهغې د ټاټوبي غړي و بولي ، هغې ته نهايي وفاداري ولري، او له بلې هرې جامعې نه زيات له هغې سره د كلك اجتماعي ، سياسي او رواني تړون احساس وكړي. ژبني ، قومي ، مذهبي ، ديني او تاريخي يووالي ټول كولی شي چې د ملي ټولنې له جوړيدو سره مرسته وكړي ، خو دملي يووالي احساس په دغو فكتورو نو پورې منحصرنه دي . په نړۍ كې داسې ډېرې ټولنې شته ، چې وګړي يې په هر لحاظ سره متجانس وي ، لكه جاپان او يا په ډيرو اړخونو كې سره توپير ولري لكه سويس . په متجانسو ټولنو كې د ملي ټولنې جوړيدل نسبتاً اسان وي . خو په غير متجانسو ټولنو كې د ملي ټولنې جوړول نسبتاً ګران وي ، او هغه روڼ فكر ، قوي عزم او پرله پسې هڅې غواړي .

د ملي ټولنې دجوړولو مشكلات ديوه هيواد د سياسي انكشاف تر مسيره پورې هم اړه لري . په غربي هيوادونو كې سياسي تكامل له مشخصو مرحلو نه تير شوي دي: اول دولت جوړ او ټينګ شو، بيا ملي ټولنه جوړه شوه او ملي وحدت مينځ ته راغی ، بيا د اقتصاد ودې ته توجه وشوه ، بيا په سياست كې عامو خلكو ته برخه وركړل شوه او دموكراسي تعميل شوه ، اوكله چې اقتصاد ښه وده وكړه بيا د ملي عايداتو عادلانه ويش مطرح شو . ددغو بيلو بيلو سياسي مرحلو تر مينځه په ډيرش - څلويښت كاله وخت تيريده ، او د پاليسي په جوړولو كې به په عمومي ډول پر حكومتونو باندې قيود كم وو.د مثال په ډول په دغو هيوادونو كې ددولت د ټينګيدو نه وروسته ، كله په زور او كله په خوښه حكومتونو په خلكو باندې دملت جوړولو پروګرام تطبيق كړ. څرنګه چې دملت جوړولو پروګرام د ډيموكراسي له دورې نه مخكې عملي شو ، خلكو نه شو كولی چې د ډيموكراتو حقوقو نه په استفادې سره د حكومت له هغو پروګرامو سره مخالفت وكړي،كوم چې په زور عملي كيدل . دغه حال د ملت جوړولو پروسه چټكه كړه. همدارنګه د كارګرو د حقوقو د نه انكشاف له امله په دغو هيوادونو كې د اقتصادي ودې مرحله چټكه اود اقتصاد وده زياته كړه .

خو ددریمې نړۍ په هیوادونو کې د ملتونو دسیاسي تکامل مسیر له پورتني مسیر نه فرق لري. ددریمې نړۍ په هیوادونو کې هم اول دولت جوړیږي ، خو د دولت له جوړیدو سره سم د سیاسي تکامل ټولې او یالا اقل دوه درې مرحلې یوځاي پیل کیږي . په دې اساس په دریمې نړۍ کې د دولت له جوړیدو سره سم حکومتونه مجبور دي چې د ملت جوړولو ، اقتصادي ودې ، ډیموکراسي ، او د ملي عایداتو د عادلانه ویش موضوعاتو په هکله هم په یووخت کې تصامیم ونیسي . کله کله دغه بیلې بیلې پروسې سره تصادم کوي او تصادم بیا سیاسي ناکراري پیدا کوي . د مثال په ډول په هغو ټولنو کې چې بیل بیل قومونه ژوند کوي ،که د ملي ټولنې جوړښت پوخ نه وي کیدی شي چې له ډیموکراسي نه د قومي اختلافاتو د تقویې لپاره استفاده وشي، ملي وحدت نور هم کمزوری شي، اوسیاسي ناکراري را مینځ ته شي . په دې حال کې ضروري ده چې د دولت له جوړیدو نه وروسته د ملي ټولنې د جوړیدو په لار کې هڅې وشي خکه که ملي ټولنه جوړه نه شي نورې سیاسي مرحلې که کامیابي هم وی سیاسي نا کراری پیدا کوی او هغه په خپل وار د اقتصادي ودې ، د ډیموکراسي تکامل او ملي یووالي ته تاوان رسوي .

په غیر متجانسو ټولنو کې د ملي ټولنې د جوړیدو غټ مشکل د ټولنې په هویت باندې موافقه ده. د ملي ټولنو په هویت کې د اکثریت قوم عمده رول لري . په جهان کې اکثر دولتونه قومي هویت لري . په اروپا کې دا حکم بالکل عام دی . فرانسه ، جرمني، پولیند ، هنګري، یونان اویو شمیر نور هیوادونه یې څرګند مثالونه دي .دامریکې ټولنه که څه هم له مختلفو قومونو نه جوړه ده ، او ځینې خلک په خپلو کورونو اوخصوصي معاملاتو کې په خپلو قومي ژبو غږیږي او خپل رسم او رواج مراعاتوي خو په سیاسي ژوند کې دوی ټول امریکا د یوې ټولنې په صفت مني. تقریبا ټول په انګریزي خبري کوي،له بل هرهیواد نه زیات امریکې ته وفادار دي ، او د ټولنې د اکثریت د قوم یعني د انګلو سکسن حاکم نقش د ملي ټولنې په هویت کې مني. زمونږ په منطقه کې هم داکثرو دولتونو هویت په قومي اکثریت پوري تړلی دی: د مثال په ډول په ازبکستان، تاجکستان، ترکمنستان، ایران، ترکیه او عربي هیوادونو کې که څه هم قومي اقلیتونه شته، ددولتونو هویت د قومي اکثریت هویت ته منسوب دی.

د ملي تولنې د جوړیدو د پاره ضروري ده چي د یوه غیر متجانس هیواد ټول قومونه ددولت او ملي ټولني په هویت باندي موافقه وکړي، او دولت ددغه هویت د تعمیم په لاره کي هڅي وکړي. لکه چي دمخه مي وویل ددولت او ملي هویت په تعین کیدلو کي داکثریت قوم هویت مهم رول لري. په دي ارتباط دژبي موضوع خورا مهمه ده. ملي تولنه ملي ژبي ته ضرورت لري، چي په هغي باندي د تولني ټول قومونه سره مفاهمه وکړي. له سویس او کوم بل مملکت نه پرته په نورو ټولو هیوادونو کي ملي ژبه د ملي ټولني په جوړیدو کي لوی نقش لري. هغه تولني چي ملي ژبي نه لري ، هلته ملي وحدت کمزوري وي. خو په قومي لحاظ په غیر متجانس هیواد کي طبعاً ددولت له جوړیدو سره سم ټول خلک په یوه ژبه مفاهمه نه کوي. دا ددولت وظیفه ده چي بي له دي نه چي خلکو ته خاص تکلیف ایجاد کړي، ملي ژبي ته ورو ورو عمومیت ورکړي. زمونږ په منطقه کي دایران دولت په دي برخه کي ډیر موفق دي سره له دي چي په ایران کي د فارسي ژبو شمیر په سلو کي د شپیتو په شاوخوا کي دي . صفویان، قاجاریان، پهلویان او اوس اسلامي رژیم د ملي ژبي په هکله موافق وو او نورو قومونو ته یي حق ورنکړ چي د فارسي ژبي د ملي حیثیت په هکله تغیر راولي. د مرکزي اسیا نوي جوړشوي دولتونه لکه تاجکستان ، ازبکستان او ترکمنستان هم ددغو هیوادونو د قومي اکثریت ژبه د ملي ژبي په صفت پیژني. د تعمیم دپاره یي هڅي کوي او قومي اقلیتونه تشویق کوي چي د خپلو قومي ژبو برسیره نوري ملي ژبي هم زده کړي . د ملي هویت روزنه د ملي ژبي د تعمیم نه برسیره د واحد ملي کلتور ودي ته هم ضرورت لري . هغه وخت چي د ملي ژبي موضوع حل شي په هیواد کي اقتصادي فعالیت د هیواد بیلي بیلي برخي سره ونښلوي معارف وده وکړي او مفاهما تي عامه وسایل عمومیت پیدا کړي د ملي کلتور وده ډیره چټکه کوي .

د ملي تولني د جوړولو دوهم عمده حساس د هیواد د وګړو تر مینځ قانوني مساوات دي .که یوه تولنه په قومي اوملي لحاظ متجانسه هم وي تر څو پوري چي د هغي وګړو ته مساوي حق ورنکړای شي هلته ملي تولنه نه شي جوړیدای . همدغه دلیل دی‌چي د فرانسي له انقلاب نه دمخه په اروپایي هیوادونو کي ملي تولني نه وي جوړي شوي. تر هغه دمخه د اکثر هیوادونو وګړي په قانوني ډول په بیلو بیلو طبقو ویشل

شوي وو او د قانوني مساوات خاوندان نه وو. په بالفعل ډول د خلکو تر منځ قانوني مساوات د ملي ټولنې د جوړېدو دپاره حتمي دی. د ملي ټولنې ټول وګړي باید دا حق ولري چې د جمهوري رياست او صدارت نه نيولې تر ولسوالي پورې هر دولتي مقام د لياقت اويا د خلکو د خوښې له لارې تر لاسه کړي. د ملي ټولنې هيڅ وګړي باید د قومي، جنسي، مذهبي شتمني او طبقاتي توپيرونو له امله د دولتي مقامونو له نيولو نه محروم نه شي. (په افغانستان کې ددولت اوحکومت رئيسان له دې امر نه په ديني لحاظ مستثنی دي خکه چې ددولت او حکومت مشران باید سنيا ن وي .) همدارازدملي ټولنې غړي باید وکړای شي چې د لياقت په درلودلو سره په هره تعليمي مؤسسه کې غړيتوب تر لاسه کړي او دملي ټولنې هروګړي باید د اقتصاد په دولتي او خصوصي سکتورونو کې بېله کوم تبعيض نه دکارکولوحق ولري.لنده داچې په اجتماعي،سياسي او اقتصادي چاروکې بايددملي ټولنې دغړوترمينځ((قومي)) سمتي، قبيلوي، ديني او طبقاتي توپيرونو پر اساس تبعيض ونه شي.

قانوني مساوات که څه هم د ملي ټولنې د جوړېدو عمده اساس دی تر څو پورې چې په ملي هويت باندې موافقه نه وي حاصله شوي، قانوني مساوات نه شي کولای چې د ملي ټولنې د جوړېدو پروسه پر مخ بوځي. په څينو غير متجانسو ټولنو کې چې د ملي هويت موضوع نه وي حل شوې، د موکراسي، چې د قانوني مساوات اعلی شکل دی حتی سياسي ناکراري مينځ ته راولي، او د ملي ټولنې مشکل نور هم زياتوي. په دې اساس د ملي ټولنې په هويت باندې موافقه او دملي هويت تعميم د ملي ټولنې د جوړېدو او سياسي انکشاف لپاره لومړی ضروري شرط دی.

په افغانستان کې دملي جوړېدو په لارکې په زره پورې پرمختګ نه دی شوی. دغه امر درې عمده عوامل لري: قومي فرقونه، په عمومي ډول د حکومتونو بې پروايي او کله کله په يوه وخت کې د سياسي انکشاف له بيلو بيلو مرحلو سره مخامخ کېدل، او د ملت جوړولو لپاره د يوې واضح ستراتيجي نشتوالی.

په افغانستان کې بيل بيل قومونه ژوند کوي. که څه هم د قومونو تناسب په هکله يې د علماو د تخمينونو تر مينځ توپير شته خو ډير پوهان په دې نظر دي چې د افغانستان نفوس لا اقل په سلو کې پنځوس پښتانه په سلو کې ۳۶ تاجک په سلو کې ۸ هزاره، ۸ ازبک او په سلو کې

شپږ چـار ايمـاق دي . دنـورو قومونـــو لکــه ترکمنـــانو، بلوڅانـــو ، نورســتانيو، پشه يـانو او براهويـانو تناسـب ډيـر کـم دی. څرنـګه چـې افغانسـتان لـه قومـي لحاظـه يـوه غيره متجانسـه ټولنـه ده ، لـه بيلـو بيلـو قومونـو نـه د ملـي ټولنـې جـوړول اسـان کـار نـه دی . دغـه کـار روڼ فکـر ، معقولـه سـتراتيژۍ ، قـوي عـزم او دوام داري هـڅې غـواړي . پـه افغانسـتان کـې د سياسـي انکشـاف هـڅې هـم د دولـت جوړولـو لـه مرحلـې څخـه نـه دي اوښتـې ، او کلـه کلـه چـې دولـت جوړولـو نـه برسـيره نـورو موضوعـاتو تـه توجـه شـوې ده ، حکومـت د سياسـي انکشـاف لـه بيلـو بيلـو مرحلـو سره پـه يـوه وخـت کـې مخـامخ شـوې او دغـه حـالت د ملـت جوړولـو پروسـه لـه مشـکلاتو سـره مخـامخ کـړې ده. خـو د ملي ټولنـې پـه جوړيـدو کـې تـر ټولـو نـه مـهم د حکومـت د مشـرانو سياسـي پوهـه، سياسـي ثبـات او جرئـت او د واضحـې معقولـې سـتراتيژي درلـودل دي. پـه دې برخـه کـې د افغانسـتان پخوانيـو حکومتونـو غـټې نيمګړتيـاوې درلـودې .

د افغانسـتان د دولـت تيـره د احمـد شـاه بابـا پـه لاس ايـښودل شـوې ده. احمـد شـاهي دولـت کـه څه هـم د ډيـر وخـت لپـاره قومـي دولـت و خـو سـدوزی واکمنـو د ملـت جوړولـو لپـاره کومـه واضحـه سـتراتيژي نـه درلـوده او اداري يـې هـم د امپراتـوري شـکل درلـود. پـه دې ډول د سـدوزيو پـه دوره کـې پـه افغانسـتان کـې دملـي ټولنـې دجوړيـدو پـه لار کـې کـوم موثـر پـر مختـګ ونـه شـو. داحمـد شـاه بابـا دولـت دده د لمسـيانو او د محمـد زی زمـامدارانو پـه لومړيـو کلونـو کـې ډيـر کمـزوري شـو . نـوی نسـبتاً قومـي دولـت د امـير عبدالرحمـن خـان پـه لاس جـوړ شـو . د امـير عبدالرحمـن خـان او امـير حبيـب الله خـان پـه دورو کـې ډيـره توجـه د دولـت جوړيـدو تـه وشـوه . او دملـي ټولنـې جوړولـو او اقتصـادي ودې تـه کومـه خاصـه پاملرنـه ونـه شـوه . د شـاه امـان الله خـان پـه دوره کـې دملـت جوړولـو اقتصـادي ودې او دموکراسـي پروسـې ټولـې چـارې يـوځاي شـروع شـوې خـو د ملـت جوړولـو هـڅې يـې نيمګړې وې او د ملـي هويـت پـه هکلـه يـې قـاطعيت او وضـاحت نـه درلـوده. د ملـي هويـت کـوم هغـه نسـبتاً ضعيـف شکل چـې ورانـدې شـوی وو هغـه هـم پـه جـدي ډول عملـي نـه شـو . شـاه امـان الله دخلکـو د قـانوني مسـاوات پـه هکلـه کلکـې هلـې ځلـې وکـړې خـو څرنګه چـې د مخـه مـې وويـل تـر څو پـوري چـې د ملـي هويـت موضـوع نـه وي حـل شـوې ملي ټولنه يـوازې د قـانوني مسـاوات پـه سـتنه بـاندې نـه شـي جوړيـدلای. د ۱۹۲۹ کـال اغتشـاش نـه يـوازې دا چـې دملـت جوړولـو

اقتصادي ودې او ديموکراسي پروګرامونه ناکام کړل بلکه دولت يې هم دومره کمزوری کړ چې وروسته محمد نادر شاه او صدراعظم محمد هاشم خان د دولت د ټينګيدو لپاره ډيرې هلې ځلې وکړې. د صدراعظم محمد هاشم خان دغه ستراتيژي چې د اکثريت قوم او ژبه (پښتون او پښتو) په ملي هويت کې اساسي برخه ولري ، عملي ستراتيژي وه . خو حکومتونو د هغه په تطبيق کې له قومي عزم نه کار وانه خيست او په نتيجه کې د ملي ټولنې د جوړيدو په لاره کې دغه لومړی ستراتيژي ناکامه شوه . د صدراعظم شا محمود خان او صدراعظم محمد داود خان په دورو کې د ملي ټولنې له جوړيد و نه اقتصادي ودې ته زياته توجه وشوه او دمحمد ظاهر شاه د مشروطې پاچاهي په دوره کې يو ځل بيا د ملت جوړولو اقتصادي ودې او ديموکراسي پروسې ټولې يوځای پيل شوې . د ملي هويت په هکله د محمد ظاهر شاه ستراتيژي دا شوه چې پښتو او دري به رسمي ژبې وي او پښتو به برسيره پر هغه په دې چې داکثريت ژبه ده ملي ژبه هم وي . که څه هم دا يوه معقوله ستراتيژي وه خو د تعميل په لاره کې يې هيڅ دول موثر ګامونه وانه خيستلای شو . سره له دې چې محمد ظاهر شاه د خلکو د قانوني مساوات په هکله موثرې هلې ځلې وکړې، خو څرنګه چې ملي هويت پوخ نه وه ددغې دورې له ځينو ليبرالی ازاديو نه د قومي اختلافاتو د تقويې په لاره کې استفاده وشوه او دملي ټولنې د جوړيدو پروژه يو ځل بيا ناکامه شوه . د محمد داود خان په دوهمه دوره کې ديموکراسي له مينځه ولاړه، د ملي وحدت په هکله کوم واضح فورمول طرح نه شو ، او ددولت په استحکام او اقتصادي ودې باندې ټينګار وشو . دکمونستانو په دوره کې خلقيانو د ملي وحدت پر ځاي پر طبقاتي جګړې باندې ټينګار وکړ . او پرچميانو ، خصوصا د کارمل په دوره کې قومي اختلافات تشويق کړل او غوښتل يې چې خپل حکومت د قومي اقليتونو په مرسته ټينګ کړي . کمونستانو له ديموکراسي هيڅ اهميت نه درلوده ، او د جګړې دوام دوی ته ددې موقع ورنکړه چې د اقتصاد په برخه کې کوم موثرکار وکړي. د برهان الدين رباني په دوره کې دملي وحدت ځاي قومي جګړو ونيو، ديموکراسي خو څه چې حتی د افرادو عادي حقوق هم د " حکومت " او ټوپکچيانو له خوا تر پښو لاندې شول . اقتصاد په ټپه ودريد او دولت يوازې په بين المللي سطحه کې يو ضعيف قانوني موجوديت درلود. د طالبانو د دولت او ملت جوړولو ستراتيژي لا تر اوسه پورې معلومه نه ده.

په دې ډول افغانستان کې د ملي تولني د جوړيدو په لاره کې موثر ګامونه نه دي اخيستل شوي. څرنګه چې د مخه مې وويل تر څو پورې چې په غير متجانسو تولنو کې دملي هويت موضوع نه وي حل شوې د ملي تولنې جوړيدل ډير ګران کار وي.

دملي هويت په تعيين کې د ژبې موضوع ډير اهميت لري.

مخکې له دينه چې انګريزانو نيمايي پښتانه له افغانستان نه بيل کړل پښتنو په افغانستان کې دومره غټ اکثريت درلود چې پښتو بايد د افغانستان يوازنې رسمي او ملي ژبه واى. اوس هم، لکه چې دمخه مې وويل، په افغانستان کې د پښتنو شمير په سلو کې له پنځوسو نه ډير دى، او په دې اساس پښتو بايد رسمي او ملي ژبه وي. خو پښتو تر ډيره وخته پورې رسمي اهميت نه درلود او کله چې به په تيوري (قانون) کې هغې ته د ملي هويت په تشخيص کې اهميت ورکړ شو، په عمل کې به نه يوازې دا چې پښتو نسبت دري له اولويت نه درلود. بلکه په واقعيت کې پښتو دوهمه درجه او محکومه ژبه وه. په يوې غير متجانسې تولنې کې واړه قومي اقليتونه له خپلو ژبونه برسيره ملي ژبه زده کوي. په افغانستان کې له هغو ورو قومونو لکه نورستانيانو، پشه يانو، او بلوڅانو نه پرته چې له پښتنو سره په ګډه ژوند کوي نورو قومي اقليتونو پښتو نه ده زده کړي، او رسمي چارې ددوى په منطقو کې په دري اجرا کيږي.

برسيره پر هغه د قانون او واقعيت ترمينځ دومره غټ تفاوت موجود دى چې د دولت لوى مامورين که څه هم پښتانه دي، په پښتو نه شي غږيدى. په دې ډول د ملي هويت په برخه کې د افغانستان سياسي انکشاف له تضادونه ډک دى. قانون او د دولت پاليسي په تيوري کې د پښتو د تعميم حکم کوي خو په عمل کې پښتو يوه محکومه ژبه ده. ددغه تضاد نتيجه داده چې دملي هويت د تعيين او تعميم په هکله هم پښتانه اوهم خينې قومي اقليتونه له حکومتونو نه ناراضه دي. د قومي اقليتونو خينې پښتون دښمنه دلې چې وينې پښتو د پښتنو له منطقې نه دياندې مروجه ژبه نه ده غواړي د پښتو نظري تفوق د ملي هويت په تعيين کې له مينځه لاړ شي. له بلې خوا د پښتو د تعميم طرفداران په دې ناراضي دي چې پښتو يوازې په تيوري کې ملي او رسمي ژبه ګڼله شوې خو په عمل کې هغه نه يوازې رسمي حيثيت نه لري بلکه ډير مامورين وربانديې ملنديې وهي. دواړه دلې د تيوري او عمل توافق غواړي: د پښتو مخالفين غواړي چې پښتو دملي هويت په تعين کې

عمده رول ونه لري . برعکس پښتانه غواړي چې دولت دې د ملي هويت په تعيين کې پښتو ته خاص اهميت ورکړي او بيا دې ددغه ملي هويت د تعميم دپاره کلکې هڅې وکړي او د قانون حکم دي عملي کړي. په دې ډول دواړه خواوې له دولت نه ناراضي دي.

په هغو هيوادونو کې چې د ملي هويت موضوع نه وي حل شوې په نورو سياسي ساحو کې پر مختګ د شکو بند وي . همدغه دليل دی چې په تيرو لسو کلونو کې په افغانستان کې د دولت کمزوري حتی د هيواد جغرافيايي يووالي له خطر سره مخامخ کړ. دافغانستان حکومتونو اوځينې سياسي ډلو يا په ناپوهيي اويا په بې مسؤليتي سره د افغانستان د ملي هويت او د ملي تولنې د جوړيدو له موضوع سره برخورد کړي اوکوي يې. برسيره پردې چې دخلق ، پرچم اوشعلې ډلو په عمل کې له قومي تعصباتو نه خانونه ازاد نه کړل ، دوی د ملي هويت له موضوع سره هيڅ علاقه ونه ښودله . په ۱۹۷۱ کې چې په ولسي جرګې کې دا بحث روان و ، چې ددولت د مامورينو بايد دواړه رسمي ژبې يعنې پښتو او دري زده وي، د پرچم او خلق ډلو دايوه کاذبه موضوع وبلله او دمشکل په رفع کې يې برخه وانه خيستله . کمونستانو به دايم ملي موضوعاتونه په ټيټه سترګه کتل . او ټينګلر به يې کاوه چې طبقاتي فرقونه روا سياسي فرقونه دي. دوی د ملي داعيې پلويانوته تنګ نظره ناسيونالستان ويل . بنسټ پالو اسلامي ډلو هم نه يوازې د ملي هويت د تشخيص او تعميم موضوع مهمه نه بلکه دوی هغه داسلامي اتحاد سره متضاده ګڼله او مخالفت يې ورسره کاوه .خو کله چې د کمونستانو حکومت سقوط وکړ ، دغو ډلو يا ستمي غوړجګ کړ او يا يې له دې چې د ملي وحدت کوم فورمول وړاندې کړي په قومي تعصباتو کې منحط پاتې شول.سره له دې چې په تيرو پنځو کلونو کې د ملي وحدت موضوع د افغانستان په سياست کې ډيره مهمه موضوع شوې وه د غو بنسټ پالو ډلو جمعيت اسلامي او حزب اسلامي تر اوسه هم د ملي وحدت او ملي ټولنې د جوړولو لپاره کومه فارمول نه دي وړاندې کړي . په تيرو دوه درې کلونو کې قومندان احمد شاه مسعود له يوې خوا د ملي ګرايي او ا فغاني ناسيونالزم دعوی کوي. خو له بلې خوا له افغان او پښتو سره حساسيت لري اوهڅه يې کړې چې حتی د خپنو دولتي دموسساتو منل شوي پښتو نومونه ورک کړي او په ځاي يې ايراني اصطلاحات عام کړي. اسلامي حزب که څه هم په تيرو څلورو کلونو کې قومي موضوعاتو

نه لري متوجه شوي دي خو دغه بدلون يو تكتيكي حركت دى او په تيوري كي حزب اسلامي تر اوسه پوري د ملي وحدت موضوع ته په اهميت قايل نه دى. همدارنګه عبدالرشيد دوستم او حزب وحدت د فيدراسيون خبري كوي ،د قومي اقليتونو دپاره نور حقوق غواړي ، خو دوي دا خبره نه كوي چي په ملي سطح كي به د قومونو روابط په كومو اصولو ولاړ وي ، اود ملي هويت فورمول به څه وي.

د ملي تولني د جوړولو دپاره ناپيلو ملي او سياسي اشخاصو هم د كوم پاخه فكر محصول ستراتيژي نه وه وړاندي كړي . خيني كسان بي له دي چي د ملي تولني په جوړولو كي د ژبو او ملي تولني اهميت وخيري د پښتنو دملي حيثيت او تعميم طرفدارانو او مخالفينو ته بد وايي. دوى بي له دي چي د ملي وحدت د ټينګيدو لاره توضيح كړي ، په بي محتوا شعارونو سره خلك ملي وحدت ته بولي . په دي كي شك نه شته چي ملي وحدت يو عالي هدف دى ، خو دملي وحدت ټينګيدل تر هر څه دمخه د ملي هويت تعيين او تعميم ته ضرورت لري . دغه ډول ملت پالان يا دملي هويت دتعيين او تعميم په اهميت نه پوهيږي اويانه غواړي چي ديوي مهمي موضوع په هكله موقف ونيسي . خيني نور تش په نامه ملت پالان د وطن پالني او ملي وحدت تر مينځ فرق نه شي كولي. دوى په دي ټينګار كوي چي يوازي د وطن مينه (patriotism) كفايت كوي چي خلك وربانډي تول شي ، اوملي وحدت تر لاسه شي .

خو دوى په دي نه پوهيږي چي له سويس نه پرته ممكن په بل هيواد كي يوازي د وطن پالني په احساس باندي ملي تولنه نه وي جوړه شوي وطن پالنه د ملت پالني يو اساسي ركن دي. اما يوازي په وطن پالنه باندي ملي تولنه نه جوړيږي . په هغي تولنه كي چي په ملي هويت باندي موافقه نه وي شوي هلته حتى د وطن په حدود باندي نزاع كيږي او اكثر داسي واقع كيږي چي په يوي مخكي باندي بيل بيل قومونه د وطن دعوى كوي . ددي ادعا ښه مثال دا عرابو او اسراييلو دعوى ده چي دواړه فلسطين ته خپل وطن وايي او دهغه دپاره حاضر دي چي له خپل ژوند نه تير شي . څرنګه چي دوى په ملي هويت باندي موافق نه دي له عين خاوري سره ددوي تعلق مشكل نه شي رفع كولي ، او ددي امكان ډير كمزوري دي چي دوى به په يوي ملي تولني كي سره ګډ ژوند وكړي. په بين المللي سطح كي ددغه حكم ، چي يوازي وطن پالنه دملي تولني سره ګډ ژوند وكړي په بين المللي سطح

کې ددغه حکم ، چې يوازې وطن د جوړيدو دپاره کفايت نه کوي ، بل بنه مثال په شمالي ايرلينډ کې د کاتوليکانو او پروتستانانو اختلاف دی . په افغانستان کې ددغه حکم بنه مثال د قوماندان احمد شاه مسعود موقف دي. په تيرو څلورو کلو کې هغه او د هغه ملګرو دملت پالنې او دوطن پالنې دعوی کړې دي . ددوی ډير پښتانه مخالفين هم خاينو نه وطنپالان او ملت پالان بولي ، خو څنګه چې دغه دواړه ډلې د ملي هويت په موضوع باندې سره توافق نه لري ، دوی نه يوازې له يوه او بل سره مشترکه مبارزه نشي کولی بلکه په متقابل سنګر کې ناستې دي، سره له دې چې دواړه ډلې د وطن پالنې او ملت پالنې ادعا کوي. په دې اساس د هغو " روښانفکرانو " نظرچې وايي يوازې د وطن پالنې په شعارو باندې ملي تولنه جوړيدلی شي، پوخ نظر نه دي.

خينې نورتش په نامه ملت پالان دموجودحال(Status-quo) دوام غواړي.دوې هغه کسان چې د ژبو دسياسي اهميت په هکله غربيې پر فاشزم متهموي ،اوغواړي چې د ملي هويت دتعيين په مساله کې د ژبې اهميت نفی کړي .خو څنګه چې دمخه مو بحث وکړ.موجودحال نه پښتنو او نه د قومي اقليتونو خينودلوته دمنلو وړدي . دغه حال دسيکا لوژي په اصطلاح پيژندګلوی ناموافق توب (cognitive dissonance) منبع ته راوړي او هغه د خلکو نه رضايت زياتوي .

زما په فکردملي وحدت لپاره لار پيدا کول اوس هم بوډير مهم سياسي ضرورت دي .ترڅو پورې چې قومي روابط دسياسي عدل او صداقت په اصولو ونه دريږي ،ملي هويت تعين اوتعميم نه شي ، دافغانستان سياسي انکشاف به په ښوييد ونکې بيخ ولاړوي.له اساسي موضوعانو نه تيښته مشکل نه شي رفع کولي.دافغانستان سياسي دلې او سياسي شخصيتونه بايد په دې برخه کې ژورفکروکړي،اوکلک موقف ونيسي.

د ملي تولنې د هويت په هکله بايد د قومونو د وګړو شمير او خينې تاريخي واقعيتونه په نظر کې ونيول شي. په دې کې شک نه شته چې د افغانستان له تولو قومونو نه د پښتنو شمير ډير د ی. دا هم ښکاره ده چې پښتون او افغان په اول کې مترادفې کلمې وې او وروسته د افغان نوم حاوي شو ، او د هيواد تول وګړي يې په غير کې ونيول او د وطن په اساسي قوانينوکې په همدغه مفهوم ومنل شو.همدغه دليل دی چې د دولت هويت تل افغان و.په نړۍ کې افغانستان يوازنی افغان دولت دی. زمونږ په سيمه کې نور قومونه هم خانګړې دولتونه لري. تاجکستان ،

ازبکستان، ترکمنستان ایران تول قومي دولتونه دي . ددغو تولو دولتونو هویت د هر هیواد د اکثریت په قوم پوري تړلي دی. څرنګه چې په افغانستان کې پښتون له تولو قومونو نه لوي قوم دی ، د ملي تولني هویت باید افغان وي . په دې اساس که له اول نه د افغانستان سیاسي انکشاف د نورو ډېرو هیوادونو د سیاسي انکشاف مسیر تعقیب کړي وای پښتو باید د افغانستا یوازنی رسمي او ملي ژبه وای او هغه باید اوس د افغانستان د تولو اوسیدونکو د تفاهم وسیله وای . خو په افغانستان کې سیاسي انکشاف له نور مال مسیر نه اوښتی دی ، او سره له دې چې د پښتنو نفوس په سلو کې تر پنځوسو نه زیات دی ګن شمیر اقلیتونو د پښتو پرخاي دري زده کړې ، او مونږ باید دغه واقعیت د ملي تولنې په جوړولو کې په نظر کې ونیسو . په دې اساس ښه به داوي چې پښتو او دري دواړه رسمي ژبې وې. خوسیاسي عدالت ، تاریخي واقعیت او په هیواد کې د پښتنو اکثریت دا حکم کوي چې پښتو دی د افغانستان ملي ژبه هم وي . په دې ارتباط زما موقف د ۱۹۶۴ کال د اساسي قانون چې د مشروطي پاچایي په لسیزې کې حاکم وو ورته دي . د ۱۹۶۴ کال اساسي قانون پښتو او دري د رسمي ژبو او پښتو د هیواد د ملي ژبې په صفت پیژندلی وه . خو د اساسي قانون دغه حکم ښه تطبیق نه شو ، او په رسمي چارو کې حتی د پښتنو په منطقو کې هم یوازې دري مروجه وه . دغه حالت برسیره پردې چې دملي هویت له تعمیم سره مرسته نه کوله په پښتو باندې ظلم و . او پښتنو ته د منلو وړ نه و.

څرنګه چې مې دمخه بحث وکړ ، ژبه د ملي هویت په تعین کې لوی نقش لري. که د افغانستان تاریخ او د پښتنو شمیر په نظر کې ونیسو ، له پښتو نه پرته بله ژبه نه شي کولی چې په افغانستان کې ملي حیثیت پیدا کړي . د پښتو د ملي حیثیت مخالفین تر اوسه په دې نه دي قادر شوي چې د پښتو په مقابل کې بد یل وړاندې کړي . که هدف متحد افغانستان او د ملي تولنې جوړیدل وي باید پښتو د ملي ژبې په صفت ومنله شي او دتعمیم ملاتړ یې وشي ، خو دافغانستان خینی " روښانفکران" اوسیاسي ډلې له دغه فکر سره حساسیت لري ، که څه هم ژبه د ملي هویت په تعیین او دملي تولنې په جوړیدو کې په عمل او تیوري کې لوی رول لري .په دوی کې خینې لا یادې علمي په وجه یا د پاروني په مقصد په هغو کسانو او ډلو باندې د فاشستي تور لګوي چې هغوی پښتو ته په ملي حیثیت قایل دی او په تعمیم باندې یې

تېنګار کوي. کـه د ملـي ژبې تاکنـه او د هغې تعميـم فاشـتي حرکـت وي نـو لـه سويس او کومـه بـل ملک نـه پرتـه بـه پـه ټولـه دنيـا بـاندې فاشـزم مسلط وي ، خکـه چـې د نـړۍ د هيوادونـو لـوی اکثريت رسـمي او ملـي ژبـې لـري .

د هيـواد ملـي او رسـمي ژبـه زيـاتره يـوه وي . خـو پـه څينـو هيوادونـو کې لـه يـوې ژبـې نـه زيـاتې رسـمي ژبـې وي . زه نـه غـواړم دلتـه د فاشزم پـه هکلـه څه وليکـم . بـس دومـره ويـل غـواړم چـې فاشيزم درې عمـده مشخصات لـر ي: فاشـيزم قـايد پرسـته وي ، فاشـيزم د ډيموکراسـي پـر ضـد وي او افـراد وتـه د دولـت پـه مقـابل کـې حقـوق نـه ورکـوي ، اوپـه غـير متجانسـو ټولنـو کې فاشـزم ديـوه خـاص نـژاد ، قـوم ، ديـن ، يـا طبقـې خلکـو تـه نسبت نوروتـه قـانوني او عملـي امتيـازات ورکـوي . پـه افغانسـتان کـې د فاشـزم ټاپـه د کمونسـتانو لـه خـوا پـه ملـي شـخصيتونواو ډلـو بـاندې پـه نـاروا ډول ولـکول شـوه . اوس غـير کمونسـتي اشـخاص او ډلـې هـم د کمونسـتانو پـه پـيروۍ دغـه اصطـلاح اسـتعمالوي . د مثـال پـه ډول د افغـان ملـت ګونـد پـه دې ټينـګار کـوي چـې د پښتـو تعميـم د ملـي هويـت د روزنـې او دملـي ټولنـې د جوړيـدو لپاره ډير مـهم ضـرورت دي . د پښتـو د تعميـم مخـالفين کلـه کلـه افغـان ملـت د فاشـزم پـه تـور متـهموي خـو د افغـان ملـت د مخـالفينو دغـه ادعـا يـا د سياسـي فلسـفې نـه د مطلقـې بيخـبرۍ او يـا د شـيطان صفتـې محصـول دی .
د افغـان ملـت ګونـد د خپـل تاسيس لـه وخـت نـه د ډيموکراسـي مـلا تـړ کـړي ، د خـدای (ج) لـه حـاکميت نـه وروسـته يـې د ملـت د حـاکميت پـر نسـيب منلي اوحکومـت يـې دايم ولـس تـه مسـول ګڼلـي ، او ټينـګار يـې کـړې چـې انتخابـات دي هـر څو کالـه بعـد اجراشـي او حکومـت دې د پارلمـاني اکـثريت لـه خـوا جـوړ شي . څوک چـې پـه سياسـي فلسفه کـې لـږ څه معلومـات ولـري ، پوهيـږي چـې ديموکراسـي او فاشـزم سـره متضـاد مکتبونـه دي او هغـه ډلـې چـې ډيموکراسي منـي هغـو ی‌هيڅکلـه فاشـزم نـه شـي تحمـل کولی. دافغـان ملـت ګونـد کرنـلاره د فاشـزم سـره پـه ښکـاره مخـالفت وايـي چې هر فرد څينې حقوق لري چې دولـت نـه شـي کـولی هغـه ورنـه سـلب کـړي. .همدارنـګه پـه اقتصـادي چـارو کـې د افغـان ملـت ګونـد د اجتمـاعي عدالـت ملاتـړ کـوي، پداسـې حـال کـې چـې فاشيسـتي ګوندونـه اکـثره د جګـو طبقـو امتيازاتو د خوندی کيـدو لپـاره هلـې ځلـې کـوي . يواځنـي تکـی چـې پخـوا يـې کمونسـتان هـڅول ، او اوس ستميان هـڅوي چـې افغـان ملـت پـه فاشـزم متـهم کـړي دادی چـې دافغـان ملـت ګونـد د پښتـو دملـي حيثيـت او تعميم پـه هکلـه کلـک دريـځ غـوره کـړي، او دا دبـې علمـو اويـاد شـيطان صفتـو

اشخاصو او دلو لپاره د فاشزم معنی لري . خو څرنګه چې دمخه مې بحث وکړ ، دملي ژبې تعيين او تعميم په ډيرو هيوادونو کې مروج دي . زمونږ په منطقه کې هم ټول دولتونه ملي ژبه لري. د مثال په ډول په ايران کې يوازې فارسي ملي او رسمي ژبه ده ، په ترکيه کې يوازې ترکي ملي او رسمي ژبه ده ، په ټولو عربي هيوادونو کې يوازې عربي ملي او رسمي ژبه ده ، په تاجکستان کې يوازې تاجکي ملي او رسمي ژبه ده . په ازبکستان کې يوازې ازبکي ملي او رسمي ژبه ده ، په پاکستان کې يوازې اردو ملي او رسمي ژبه ده او په هند کې لا اقل په تيوري کې هندي ژبه ملي ژبه ده. که د پښتو له تعميم نه د افغان ملت ملاتړ ددغه ګوند د فاشستي دليل وي ، په دې اساس دغه پورته ذکر شوي دولتونه هم بايد فاشستي خاصيت ولري. اما داعلمي حکم نه ، بلکه د پښتو د مخالفينو پرتې دي.

د ملي هويت تعيين او تعميم يوه داسې اساسي موضوع ده چې له دغه کارنه پرته د ملي ټولنې جوړول ګران وي. همدارنګه تر هغو چې ملي هويت تعميم نه شي ، د هيواد د بيلو بيلو قومونو د ملتپا لانو تر مينځ اتحاد هم ګران کيږي . هر کله چې دملي هويت مشکل رفع شو ، بيا د افغانستان د ټولو قومونو مليت پا لان په يوه سياسي سنګر کې د اسلام ، استقلال ، ديموکراسي ، د افرادو حقوق ، پرمختګ ، مرفه ژونداوديوې مدني ټولنې لپاره په ګډه مبارزه کولی شي. په افغانستان کې همدا اوس د ملتپا لانو د بې اتفاقي يولوی عامل د ملي هويت او ملي ژبې د نه تعميم مسئاله ده .

څرنګه چې دمخه مې بحث وکړ په ملي ټولنه کې دا هم ضرور وي چې د ټولنې ټول وګړي د مساوي حقوقو او وجائبو خاوندان وي . که د کوم قوم ، کومې ژبې او يا کومې منطقې خلکو ته قانوني او يا بالفعله امتيازات ورکړل شي او دنورو قومونو له خلکو سره د تبعيض سلوک وشي، دغه حالت دملي ټولنې له جوړيدو سره مرسته نه کوي. دافغانستان ټول هغه اوسيدونکي چې د دولت او ټولنې افغاني هويت ومني او دهيواد په رسمي اوملي ژبو باندې وغږيږي کولی شي چې د ولسوالي نه نيولې ان تر جمهوري رياست پورې مقامو نه دلياقت يا د خلکو د رايو له لارې تر لاسه کړي .سياسي ،اجتماعي او اقتصادي امتيازات بايد هيڅ قوم نه منحصر نه وي . او د هيواد ټول افراد د هيواد له امکاناتو نه د استفادې مسياوي چانس ولري . د ملي هويت د تعميم تر څنګه قانوني او بالفعله

مساوات د ملي تولنې د جوړېدو لپاره مهم دی. په افغانستان کې د قانوني او بالفعل مساوات په هکله خینې دلې څه شکایتونه لري. دغه شکایتونه د ملي ستم د طرفدارانو له خوا په ښکاره ډول افاده شوي. (دملي ستم طرفداران د خپلې پخوانۍ خانګړې ډلې نه برسېره د پرچم په پخواني ګوند، په جمعیت اسلامي اوپه شورای نظارکې دېرنفوذلري).

د ملي ستم د مفکورې پیروان ادعا کوي چې په افغانستان کې د پښتنو کولتور حاکم او د نورو قومونو کولتور محکوم دی. کولتور د یوې تولنې د عقایدو، رسومو، او ژوندانه د لارې مجموعه ده. په افغانستان کې د اسلام مقدس دین د ټولو مسلمانو قومونو کولتوري چوکاټ جوړوي. څرنګه چې اسلام د ټولو مسلمانو افغانانو تر مینځ مشترک دی په افغانستان کې د ټولو قومونو کولتور یو بل ته سره دېرورنه دي. کوم هغه کولتوري اصل چې پښتانه له نورو قومونو نه بیلوي هغه پښتنولي ده، خو پښتونولي هیڅکله په غیرپښتون قومونو باندې جانه ده تحمیل کړې. په اصل کې د امیر عبدالرحمن خان د پاچایي نه راپدې خوا حتی د پښتنو په منطقه کې د افغانستان بیلوبیلو حکومتونو د شریعت د تعمیل هڅه کړې، او لاأقل په حقوقي اوجزایي مسئلو کې یې د پښتنولي ساحه دېره محدوده کړې. څرنګه چې د ۱۹۵۰ لسیزې نه را پدیخوا هم د قبیلوي ژوند اساسات کمزوري شوي دید پښتنولي ساحه حتی د پښتنو په اجتماعي مناسباتو کې هم محدوده شوې. په دې اساس دا ادعا چې پښتانه په کولتوري ساحه کې په نورو باندې ظلم کوي واقعیت نه لري. که چیرې ژبه د کولتور یو مهم عنصر وګڼو نو په رسمي معاملاتو کې د پښتو محکومیت د ستمیانو دغه ادعا چې پښتانه په نورو قومونو باندې کولتوري ظلم کوي ،نوره هم کمزورې کوي.

د ملي ستم د مفکورې پیروانو یوه بله ادعا داده چې په افغانستان کې د ثروت ویش د پښتنو په ګته دی، او نورو قومونو نه پکې مساوي حق نه دی ورکړ شوی. په اکثروهیوادونو کې د ملي ثروت او ملي عایداتو د ویش په هکله مقایسوي ارقام موجو دي. خو په افغانستان کې متاسفانه د ملي ثروت او ملي عایداتو په هکله ارقام نه شته او له دې امله د ملي ستم د پیراونو دغه پورتنۍ ادعا په موثق ډول نه تالیدیدلی او نه ردیدلی شي. خو څرنګه چې په افغانستان کې مځکه د عایداتو عمده منبع ده او دمځکې د ویش په هکله یو څه ارقام شته هیله ده چې دمځکې ویش بحث به دملي ثروت او ملي عایداتو په ویش باندې یو څه

رنا واچوي. په افغانستان کې حتی د کمونستانو د مځکو د اصلاحاتو له پروګرام نه دمخه مځکې نسبتاً په مساوي ډول د خلکو تر مینځ ویشل شوې وې . په داسې حال کې چې په ایران ، ترکیه ، عراق ، مصر ، پاکستان او هندوستان کې د مځکود اصلاحاتو له پروګرامونو نه دمخه لویو ملاکانو په زرګونو جریبه مځکې درلودې. په افغانستان کې د مځکې د مالکیت تراکم نسب نورو هیوادوونه ډیر کم و .لویي دوپري ، امریکایي مشهور مورخ په دې برخه کې تحقیقات کړي دي . هغه وایي چې د ۱۹۶۳ کال نه دمخه په افغانستان کې په سلو کې شپیتو دهقانانو خپلې مځکې خپله کرلې ، او په ټول هیواد کې یوازې د بر شو ملاکانو له زرو جریبونه زیاته مځکه نه درلوده .۱ محمد حسن کاکړ ، د افغانستان مشهور مورخ ، د انظر تایندوي چې په افغانستان کې د مځکو ویش نسبتاً مساوي و . دی وایي چې د نفوسو ډیر والی او دمځکو کموالي داسلامي قانون نه پیروي چې د هغه په اساس د متوفی مال د هغه د کورنۍ د ټولو غړو تر مینځ په نسبتاً مساوي ډول ویشل کیږي او دخینو پاچایانو لکه امیر عبدالرحمن خان دغه پالیسي چې له متنفذ و خلکو نه به یې د هغوی دسیاسي کمزوري لپاره مځکې نیولې د مځکو د نسبتاً مساوي ویش عمده دلایل دي (۲).

د کمونستانو له کودتانه وروسته دوو اجتماعي عالمانو بوشوروي ولا دیمیرګلوخودید، او بل هندوستاني ، سدهان موکرجسي ، د افغانستان حکومت له ارقامونه په استفادې سره د مځکې د ویش په هکله نسبتاً دقیقې مطالعې کړي دي. دواړه عالمان وایي چې د مرحوم محمد داوُد خان دجمهوري ریاست په دوره کې په افغانستان کې په سلو کې دوڅلویښت کورنیو له پنځو نه تر ۲۷ جریبو پورې مځکه درلوده او په سلو کې پنځه او یا کورنیو لا اقل یوڅه مځکه درلوده . دوی دخپلو څیړنو پر اساس حکم کوي چې په افغانستان کې په سلو کې څلویښت برخې مځکې د په سلو کې نهو کورنیو په لاس کې وې او دغه کورنۍ د افغانستان زمینداره طبقه بلل کیده . خو دغونسبتاً نویو زمیندار وهم په اوسط ډول له ۷۵ جریبونه زیاته مځکه نه درلوده د ګلوخودید او موکرجي په نظر د منطقې د نورو هیوادونو د زمیندار په نسبت ۷۵ جریبه مځکه ډیر کم شي دی (۳).

د کمونستانو دمځکو د اصلاحاتو پروګرام هم په افغانستان کې د مځکو کموالي او د مځکو د نسبتاً برابر ویش واقعیتونه تایید کړل.

کمونستان په دې فکر وو چې په افغانستان کې مځکې ډیرې او د مځکو د ملکیت تراکم قوي دي. دوی فکر کاوه چې که دوې د طبقاتي جګړې غر جګ کړي او مځکې له زمیندارونه واخلي او په بې وزلو خلکو یې وویشي دوی به د میلیونو افغانانو ملاتړ تر لاسه کړي. کمونستانو تخمین کړي وو، چې دوی به له زمیندارونه تقریباً شپږ ملیونه جریبه مځکه ونیسي او په بې مځکو خلکو باندې به یې وویشي.

خو دوې یوازې یو نیم ملیون جریبه اوله درجه مځکه هغو خلکونه چې له دیرش جریبو نه یې مځکه ډیره وه ونیوله او مجموعاً یې د یوګمیلیون او درې لکه جریبو اوله درجه معادل مځکې په ۲۹۶۰۰۰ بې مځکو کورنیو وویشلې . د کمونستانو د تخمین پر اساس له کوچیانو نه غیر ، هغه وخت په افغانستان کې تقریباً ۶۳۰۰۰۰ بې مځکو کورنیو ژوندکاوه . ددې لپاره چې دیوې متوسطې کورنۍ د متوسط ژوند احتیاجات د مځکې له حاصلاتو نه تهیه شي ، یوفامیل باید لا اقل ۲۰ جریبه مځکه ولري. خو کمونستانو حتی دغه محدود تعداد بې مځکو کورنیو ته له پنځه جریبه نه زیاته مځکه ورنکړای شوه. په افغانستان کې د زراعتي مځکو د کموالي او د مځکو د نسبتاً مساوي ویش له امله کمونستانو بالکل تعجب وکړ او کله چې دا ورته ښکاره شوه چې ډیرو بې مځکو کورنیو ته مځکه نه شي ورکولی بیا یې د طبقاتي جګړې خبرې سړې کړي .دغه څیړنې که څه هم د قومونو تر مینځ د مځکو په ویش باندې پوره رڼا نه اچوي ، خو که دا ومنو چې په افغانستان کې په عمومي دول مځکې کمې دي ، د مځکو ویش نسبتاً مساوي دي، او مځکه د عاید عمده منبع ده نو بیا حق لرو چې د ستمیانو د غې ادعاته چې په افغانستان کې د ثروت ویش په قومي تبعیض باندې ولاړ دي ، او دیرې مځکې دپښتنوپه لاس کې دي دشک اوتردید په سترګه وګورو. برسیره پردې کله چې ګورو چې د پښتنو خینو ولایتونو کې (کنړ ،لغمان ، ننګرهار ، پکتیا ، او لوګر) نسبت نورو ولایاتونه خمکې کمې او د خلکو شمیر دیر دي. او په ټول افغانستان کې یوازې دیرش نفره چې هغه هم ټول پښتانه نه دي ، له زرو جریبونو زیاته مځکه لري، نو زمونږ شک او تردید په نورو قومونو باندې د پښتنو د اقتصادي ظلم په هکله نور هم قوي کیږي . خو څرنګه چې د مخه مې بحث وکړ تر څو پورې چې د ملي ثروت او ملي عایداتو د ویش په هکله موثق ارقام تر لاسه نکړو د اقتصادي ظلم ادعا په قاطع ډول باندې نه ردیدلای شي، او نه

تـائيديدلای شي. هغـه خلـک چې پـه يقين سـره د اقتصـادي تبعيض ادعـا کـوي بـايد چې د خپلې ادعـا د ثبوت دپاره موثـق ارقـام وښيـي .

د ملـي ستم د طرفدارانـو لـه ټولـو نـه لـوی شـکايت دا دی چې پښتنو پـه افغانـستان کـې عمـده دولتـي پوسـتونه تقريبـاً انحصـار کـړي او د نـورو قومونـو وګرو تـه بـې موقـع نـه ده ورکـړې چـې مـهم دولتـي منصبونـه تـر لاسـه کـړي .

لـه نيکـه مرغـه دغـه موضـوع امريکـايي څيړونکـي ، بـارني روبـين څيړلـې ده. دی ليکـي چـې د ديموکراسـی لـه لـسيزې نـه د مخـه (۱۹۶۳ کـال نـه پخـوا) پـه افغانـستان کـې عمـده دولتـي مقامونـه د مختلفـو قومونـو تـر مينـځه داسـې ويشـل شـوې وچـې پښتنـو تـه پـه سـلو کـې ۵۷۹ ، تـاجکو تـه ۲۹،۲سـاداتو تـه ۶۴ نـورو سـني قومونونـه مجموعـاً ۴،۵ ، او اهلـي تشيع تـه ۲،۲ برخـه رسـيدلې وه . د محمـد ظـاهر شـاه د ديموکراسـی پـه دوره کـې بيـا د مهمو دولتي مقامونو ويش داسې فرق وکـړ چې پښتنو تـه پـه سـلو کـې ۵۶۱ تـاجکو نـه ۳۳سـاداتو تـه ۳،۳ نـورو سـني قومونـو تـه ۵،۵ او اهـل تشيع تـه ۲،۲ برخـه ورسـيده. (۴)کـه څه هـم ددغـې احصـايې پـر اسـاس د ديموکراسـي نـه مخکـې او د ديموکراسـۍ پـه دوره کـې پښتنـو د خپـل نفـوس پـه تناسـب لـه خپـل حـق نـه لـږ څه زياتـه برخـه تـر لاسـه کـړي خـو دغـه حکـم تاجکـانو او ساداتو پـه هکلـه هـم صـدق کـوي پـه اسـلامي ټولنـه کـې سـادات خـاص موقـف لـري او دا د تعجـب وړ نـه ده کـه څه هـم د سـاداتو شـمير پـه سـلو کـې حتـی يـو هـم نـه دی. دوی لـه ديموکراسـی نـه دمخـه ۶،۴ او د ديموکراسـي پـه دوره کـې ۳،۳ عمـده دولتـي مقامونـه تـر لاسـه کـړي و. خـو دا تعجـب خاي دی چـې د ملـي سـتم د مفکـورې ډيـر پـيروان تاجکـان دي . او سره لـدې چې د تاجکـانو شـمير پـه سـلو کـې لـه ۲۶ نـه زيـات نـه دي دوی لـه ديموکراسـی نـه د مخـه پـه سـلو کـې ۲۹،۲ او د يموکراسـی پـه دوران کـې پـه سلو کې ۳۳ برخې مـهم دولتـي مقامونـه تـر لاسـه کـړې وو . پـه واقعيـت کـې د ديموکراسۍ پـه دوره کـې پـه مـهمو دولتـي مقـامونو کـې د شـمير پـه تناسـب د تـاجکو برخـه تـر پښتنـو نـه زياتـه وه . د بـارني روبـين احصايـه يـو جـدي تبعيض تـه د اهلې تشيع خصوصاً د هزاره ګانو پـه مقـابل کـې پـه ګوتـه کـوي . ويل کيږي چې پـه افغانستان کې د اهـل تشيع شـمير پـه سـلو کـې لـه لـسو څخـه ډيـر دي خـو ددوی برخـه پـه عمـده دولتـي مقـامونو کـې د ديموکراسـی نـه پخـوا ۱،۸ او وروسـته ۲،۲ وه .د ملـي ټولنـي پـه جوړيـدو کـې

باید دا ټکي په نظر کې ونیول شي او هڅه وشي چې د دولتي مقامونو په نیولو کې د قوم پر اساس تبعیض ونه شي.

ددغو ارقامو له بحث نه منظور دا نه دی چې په افغانستان کې په قانون او عمل کې د خلکو تر مینځ پوره مساوات ټینګ دي. که څه هم د محمد ظاهر شاه د نیمګړې دیموکراسۍ په دوره کې کوم خاص قانوني امتیاز هیڅ قوم ته نه و ورکړ شوي، ددې امکان موجود دی چې په عمل کې به له خینو سره د تبعیض سلوک شوي وي، خو د ملي ټولنې د جوړېدو لپاره دغه ډول تبعیضونه باید مشخص شي او باید ورسره مبارزه وشي، نه دا چې په یوه قوم باندې د امتیاز تورونه ولړول شي. لنډه دا چې دملي ټولنې جوړېدل دوه غټې ستنې غواړي: په ملي هویت باندې موافقه او د هغه تعمیم او دهیواد د ټولو وګو دپاره په عمل او نظر کې قانوني مساوات. د قانوني مساوات په هکله د افغانانو تر مینځ کوم کلک اختلاف نشته. له کومو قومونو سره چې دمساوات سلوک نه دی شوي لکه هزاره ګان هغوی ته باید په نظراو عمل کې پوره قانوني مساوات ورکړل شي. له نزاع نه ډکه موضوع د ملي هویت او د ژبو موضوع ده. هر کله چې د پښتو د تعمیم غوښتنه کېږي خینې خلک ددغې غوښتنې نه فاشستي غوښتنه وایي. دغه سلوک نه یواځې دا چې د ناپوهۍ ښکارندوی دی، د هیواد د سیاسي تکامل په مخ کې د یو لوی مشکل حل کول خنډوي. خینې افغاني شخصیتونه په دې نظر دي چې د ملي هویت او د ژبو موضوع له نفاق نه ډکه موضوع ده او لا اقل اوس باید ورباندې خبرې ونه شي. خو مشکلات سیاسي وي یا اجتماعي یا شخصي په سکوت او موقف نه نیولو باندې نه حل کېږي. غټې خبرې غټ تصامیم غواړي. هغه اشخاص او هغه ټولنې چې د غټو تصامیمونه ډډه کوي پرمخ تللی نه شي. په دې برخه کې باید له معنی او صداقت نه ډک بحث وشي. دغه فکر چې په افغانستان کې دې دري او پښتو دواړه رسمي ژبې وي خو پښتو دې ملي ژبه هم وي هم عادلانه دې او هم له تاریخي او د خلکو د شمیر له واقعیتونو سره سم دي. په دغې ټکي باندې موافقه د ملي او دیموکراتو قواو داتحاد او د ملي ټولنې د جوړېدو دپاره مهمه ده. هیله ده چې سیاسي ډلې او سیاسي لیکوالان په پوره مسؤلیت په دې باب ښکاره او علمي بحث وکړي او هسې کاذب او موقتي محبوبیت لپاره بې معنی طرح وړاندې نه کړي.

پـــــــايليک

۱. لويي دوپري، افغانستا ن ، خپرونکي: د پرنستن پوهنتون ، پرنستن، ۱۹۷۳ _ ۱۳۷

۲. محمد حسن کاکړ، حکومت او جا معه په افغا نستان کې، د امير عبدالرحمن خان د سلطنت دوره، ۱۸۸۰ _ ۱۹۰۱خپرونکي: د تکساس دولتي پوهنتون خپرونه ، استين او لندن ۱۹۷۹ _ ۱۱۵ _ ۱۲۳

۳. د موکرجي او ګلو خوديداد ارقامو دپاره وکوري د نظيف شهراني ليکنه" مقدمه: مارکسستي انقلاب او اسلامي مقاومت په افغانستان کې، د نظيف شهرا ني او را برت کين فيلد له خـــوا تدوين شوي کتاب، په افغانستان کې انقلا ب او بغاوت ، خپرونکي :د کليفورنيا پوهنتـــون د بين المللي مطالعاتو موســه، برکلي ، ۱۹۸۴ _ ۱۹ _ ۱۸

٤. با رني روبين، په افغانستان کې سياسي خاصا ن ، مستاجر دولت جوړونه ، مستاجر دولت ړنګونه ، د منځني ختيځ مطالعاتو بين المللي جورنال فبروري ۱۹۹۲_ ۷۷ _ ۹۹

افغانستانه!

صفيه صديقي

ته مې مينه ته الــــفـــــت يې

ته زما ژونـــدون يې پـــــت ، يې

ته غيرت د لــــــــــوړتې مې

ته مې شـــان يې ته شـــوكت يې

تـــه مې تن ته مې وجــــــود يې

تـــه كعبه مې د سُــــــجود يې

تـــه مې هست يې ته مې بـــــود يې

ته مـــــې روح ته مـــــې كالـبد يې

د يـــورپ جنـــــــت به څه كړم

د هـــند تاج او تخـــــت به څه كړم

شنې لـوخړې شوې‌ايرې شوې

دا اوښتې بــــــخت بـــه څه كړم

لـــه زګيرونــــــــه دې واری شم

زه يې اورم تــــرې لوګی شـــم

د چــا بــــــــد نظر درپرېوت

كـــــــاشكی زه دې سپيلنی شم

به توتې توتې جانـانه

زما خوږ افغانسـتانه !!!

پښتانه لیکوالان بد کوي چې ژاړي

سعد الدین شپون

د دعوت د جریدې د زمرې او وږي په ګڼو کې مې د پښتانه لیکوالان ولې ژاړي؟ په عنوان یو وروکې شکایت لیک ولوست . په زړه پورې او خواب غوښتونکی و.

کالونه کالونه پخوا مې یوه ترانه پښتو ته اړولې وه . داپه دویم جهاني جنګ کې د فاشیزم په اجباري کمپ کې لکه چه کوم یهود لیکلې وه . هغه وخت نو د یهودانو برخه خواره وه او خپل خانله حکومت یې نه لاره او هر چیرته ه ګل کیدل.

دغه ترانه تر اوسه راسره پرته وه چه اوس یې د خپرونې موقع مساعده بولم .

یو بزګر روان مسلخ ته
کراچۍ یې مخته کړې
یو سخوندر ، پرې په غاړه
کراچۍ پورې تړلی
زیږې مرې سترګې تروړې ،
بېنې راکاږي خو مجبور دی
...

پاس آسمان کې تولکې ده
هر خوالیته هسکه کیږي
د وزرو په تیرو تورو
د هوا زړه غوځوي
شنه پسلو نه باد ته ناځي
له خندا لول بوټي شنه دي
درسته ورخ خندا خندا ده
ان تر نیمې شپې لا خاندي
او سخوندر روان مسلخ ته
بزګروایې سخوندر جانه
ناغیری پریږده را درومه
تاته چاویل چه سخوندر شه
ولې تالوځې هوا ته
...

لکه هوغه توته کی
د شینکي آسمان په زړه کې
چې اتڼ کوي او ناڅي؟
د سخوندر نو بس ورمېږ وي
یا د جغ لاندې سو لېږي
یا چاړه پرې رابنکل کېږي
خو که تا وزرلرلی
بیا به ته هم الوتلی
لکه پورې توته کی چې
نه قصاب ورته پسخېږي
نه د جغ لاندې ستمېږي .

... ...

اوس به دغه کراړه ترجمه دخپلې موضوع پورې ونړم . دا په خاې خبره ده چې پښتو کتابونه زیاتره ، اول خو څوک چنداني لولي نه او که لولي یې نو پیسې وربانې نه خاورې کوي او که هسې وریا په لاس ورغی ، بیا یې د بل سرې په کور کې ولید (او کوربه تللی و چه د دودی انتظام وکړي او ده خپل پام غلطاوه) نو ودې شني چه ویې لولي او که بیا یې خوښ شو ودې شي چه کوربه نه یې امانت وغواړي ، او ودې شي چه بیرته یې ورنه کړي . اوس نو پښتنو لیکوالو ته خدای نبه بانه په لاس ورکړې ، کله تاجکی ملامتوي او کله هندکی ، کله پرچمي پرګني او کله ستمي زموږ د ملامتی کوته لکه چه درې بنده نه بلکه یکي یو بند لري، چه خانته نه کنجک کېږي، تل بل ته سیخه وي.

یو وخت یو هندي په یوه سیمینارکې په انګلیسي دآسیا په بیرته پاتې توب غږېده .ده څو ځلې په خبروکې دا فقره تکرارولـه چې The trouble is مانا ، " غم دادی " دسیمینار رئیس په آخرکې ورته وویل " تاسو چې په هرې غونډې یا حل غوښتونکی مسالې د trouble ناپه لکوي په لوی لاس د هغې د حل لاره بندوي ، ځکه trouble مانا تلکیف ،مانا غم مانا ترازېدی . نوکه تاسو د یوې ستونزې د حل په لټه کې یې ، هغه trouble نه بلکه problem یا " سوال " و نومې او بیا ددې سوال د حل پسې شي. trouble مازې خوا خوړې او زړه سواندې را پاروي او د مسالې لاره تېرې حنال دا چه سوال پوښتنه او داسې نور توري استعجاب او د غوښې دحل کولو لیوالتیا راهڅوي. زه وایم پښتانه لیکوال هسې ژاړي .

اول دي د پښتـو اثـارو سـره د بيعلاقـه ګي عوامـل وخيـري بيـا دې نـو د همدغـو عواملـو د لـرې کولـو تدبير وکـړي او تـر هغـې چـه دا لـرې کېـږي، بـايد پـه همدغـو موجـوده شـرايطو کـې داسـې اثـار وليکـي او خپاره دې کـړي چـه پښتانـه (چـه لاهـم د نـورو ژبـو اوکلچـر دالرلانـدې دي) دغـه پښتـو اثـار ولـولي . ماتـه يـې عوامـل معلـوم دي خـو زه يـې ددغـې ليکنـې دلنـدولو او تمرکـز د سـاتلو لـه کبلـه لـه تفصيلـه تيريـږم. دلتـه بـه پـه يـوې اثـارې قدربسياشـم. اصلـي عـامل د ايرانـي فـلات (دايـوه نيمـه علمـي غونـدې اصطـلاح ده چـې د تمـدن څېرونکـو اومورخينـو ددغـې سيمې پـه يـوې ارتـې ترانګي اينبي ده چـه هلتـه يـوه بـل تـه سـره ورنـږه کلچـر خپـور و او ګډه ژبـه يـې فارسـي وه) موجوديـت دي. دا هغـه لويـه کـړۍ ده چـه سـعدي ، بيـدل ، خليلـي ، اقبـال ، تورسـن زاده ، بـهار او د همـدې سـکښت پـه زرهـاو نـورې نمونـې پـه کلتـورې اډانـه کـې سـره نښلـوي. دا کـړۍ دسيمې پـه کـوم خـاص سياسـي چوکـاټ پـورې محـدوده نـه ده بلکـه ټولـه سيمـه ،د صوفيـانو پـه اصطـلاح ، د همـدې فـلات، د اقطـابو ، او تـادو او غـوث تـر فرهنـګي نـګين لانـدې ده . د زرنـه د زيـاتو کـالونو راهيسـې اغـزل شـوې ، پخـه شـوې او قـوام تـه رسيدلې ده . پـه دې سيمه کې چې چـا قلـم چلـولی شـو ، بچـک مـې نـه دې‌چـې بـاج يـې نـه وي ورکـړې. زمـوږ سـتر بابـا، احمـد شـاه ، پـه دې فـلات کـې زمـوږ د پـاره يـو خابـکي بيـل کـړ ،سياسـي اسـتقلال يـې راپـېرزوکړ خـو لـه ژبـه اوکلچرکـې يـې همـا غسـې د جـغ لانـدې پريښودو ، دا څه چـې ده پخپلـه هـم خپلـې ليکنـې تـرې خلاصـې نـه کـړای شـوې . بابـا ګانـو، خوشـحال اورحمـان دوارو پـه کـې ددې فـلا ت پـه ژبـه، تبـه ازميلـې ده. دعلامـه حبيبـې زيـاتره اثـار د همـدې فـلات د ژبـې پـه اسـنادو بنـادې او . حتـی ان چې دده خپـل زيـاتره اثـار پـه همـدې ژبـې ليکـل شـوي دي . زه بـه دلتـه خپـل سـترګو ليـدلی مثـال راوړم او پـه دې کـې مـې موخـه دا هـم ده چـه د يـوه سند پـه حيـث پـاتي شـي. د بيتـاب نـوم خـو بـه مـو اوريـدلی وي ، عبدالحـق بيتـاب ، د فارسـي ژبـې يـو روان شـاعر و. پـه پوهنـځي کـې زمـوږ دبديـع (چـه دوی هغـه وخـت علـم بالـه) اسـتاد و . دده او خليلـي ، (چـه بيـا وروسته يـوه شـوم دواړه پـه قـام سـاپـي او تربـوران دي) پـه ملـک الشعرا کيـدو مقابلـه وه ، خـو د خينـو سياسـي دلايلـو پـه وجـه بيتـاب ملـک الشعرا شـو. دواړه د فارسـي ژبـې منل شـوي اسـتادان وو. يـوه ورځ د تفريـح پـه وخـت کـې مـا د منـدلنو يـوې ونـې تـه تکيـه وهلـې وه ، پـام مـې شـو چـه بيتـاب صـاحب د کـوم ګليـوال سـره چـې دده سـره يـې کـار و ، خـبرې کولـې . غوږونـه مـې څک

کرل . کليوال په پښتو د بيناب صاحب نه لکه چې پېښې شوېښتې . که کورم د بيتاب صاحب آواز راغی " خو خو خلي مې درته ويلي چې ماسکه پېښې نشته " اريان درمان پاتي شوم چه دا بيتاب خو پښتون دی ! نور غوږ مې هم ونيو او بيتاب صاحب په کره ، سره اونکه پښتو او اين چې د کليوالو په لهجه په پښتو ګډ و . ما د خانه سره ويل ، کور يې ګډ کړي ، چا فکرکاوه چې بيتاب دې پښتون وي . بيتاب به په عمرکې ، يو پښتو توری ، که دروغژن نه شم ، نه وي ليکلی . د " من لاله ی آزادم " په نامه بنګلی شعر ويونکی ابراهيم صفا هم همداسې درواخله . ايله دلته په امريکا کې چه مې دده زوی ، ډاکتر موسي صفا وليد چه بې چوخسه پښتو وايي ، پوه شوم چه ابراهيم صفا پښتون و . دغه ورور ،انور بسمل هم همداسې . حتی دداوی په پښتونولی هم زه لرغون خبرنه وم . د افغانستان پارسو، منيرات مرې خو په همدغو غبتلني وه . په معاصرو مونږوالو کې به دسليمان لايق او الهام نومونه صرف د بيلګې په حيث ياد کړم . زمونږ نامتو مورخ ، حسن کاکړ ، بيشکه چه زموږ د سياسي هويت ژوندی ساتلو ته بې کچه خدمت کړی دی خو فارسي آثار يې تر پښتو که زيات نه وي کم خو نه دي چې نه دی. د لرې پښتو نخوا ليکوالانوته خودومره فارسی نه ورځی (هغوی بيا په بلنی ګرايی کی ورليږی) خواوس هم کله چې دکار خبره دکانی کېږي ، يا وجيزه پخپلو وينا و يا ليکونو کې تبی کوي نو د همدې فلات ژبه کوي . دهغې بنخې خبره چه غور (جاغور) يې لاره او د واده په شپه چې په ليناره کې خاوند وربالدي ګوتي لپولی او ويې ويل " څنګه بنايسته پوست مخ دې دی ! " نودې ورته وويل ، " دا مې غور دی ، مخ مې لا بل دی (مانا دا چې ته ګوتې پرې وهې زما غور (جاغور) دی ، مخ مې لا بل دی . ليکوال خو هرې سورې ته لاس وروري او خپله طبعه ازميي ، مګر نالوستي پښتانه ، د کلي او باندو پښتانه چه زموږ د کلچر پوره غوا هماغلته ده هم ترې بچ پاتې نه شول . خو جافز (حافظ) او شيخ سادي (سعدي) هلته هم اوليا دی. دغه دايران د فلات طلسم ، دغه فوبيا او رعب هلته هم مسلط دی. زموږکلی کې يو وخت يو جاپانی د سروې دپاره راغلی و ، ده چيرته يې پښتو هم زده کړې وه خو کليوالو ، چه روک پښتانه دي ،ورسره فارسي ويله . کسر دادی چه هر هغه څه ، هر هغه څوک او هره هغه انرژي چې له بهره به راغله ، ددوی په نزد د فارسي په طلسم به سمبال وه . چې حاضر وخت او خپل نژدې چاپيرڼال ته کسم نو حتی په امريکا کې هم

تري خلاص نه يو . سري داسي منګل دی چه تر اوسه بنځه ده ته " بنځه دو " وايي اوميرمن يې داسې کونړی ساپی.ده چه لاهم کونج ته قونج او خلوبنت ته خوليښت وايي . دوی دواړه دخپلې يو کلنې لورکې سره چې په امريکا کې زيږيدلې ده فارسي وايي . بل مثال يې زما اندړ ملګری دی چه بنځه يې کتاسه ورډګه ده . دوی يو د بل سره فارسي وايي .
ددغو عواملو ميتوديک څيړل به بل وخت ته پريږدم او رابه شم دې ته چې اوس خو نو داسې ده چې ده ، علاج يې څه دی ؟
زه ددوو لارو تجويز کوم خو په لومړنی لارې د مزل کولو متره په خان کې نه وينم . دا لومړی لار داده چې د پښتو وپوهنکو او د خپل کلچر او ژبې مينو حکومت ټينګ شي . پښتو ژبه رسمي شي ، هم د مکتب ژبه شي او هم د دفتر ، هم ددربار هم د سردار . که دا وشونو (دوه مثالونه نه لرم خو بيا هغوی نور نوغی لري) په څوکالونو کې به حتمی يو داسې غورځنګ ، داينامېزم اوتحريک راشي چې بيا به د ايران فلات ورته حيران شي.دويمه لار چې اوس حاضر موږ ته لا پرانتې پاتې ده (بلکه تل به پاتې وي) د ليکلو ، چاپولو او ليکلو ته د نورو د تشويقولو لار ده . په دې کې موږ مجبور نه يوچه د چا نه اجازه واخلو، منت ورته وکړو ، او د خولې ماتيدو امن وغواړو . خپله ژبه موده ، ورکې ليکو يې ، وربانديې خبرې کوو، ورکې سند رې وايو ، د نورو ژبو نه يې په کې ترجمه کوو.
دا خبره سمه ده خو" خو" په کې شته . يوه" خو" چه ډيره مهمه " خو" ده داده چه دهندوخبره the-trouble-is څوک به يې ولولي؟ خلک پښتو نه لولي
زما عاجز په نظر هماغسې چه هندو ستونزه سمه نه طرحه کوله ، زموږ ځيني ليکوال د خلکو د پښتوله نه لوستلو نه ، د نه ليکلو دپاره پلمه جوړوي . دا څنګه خلک دي چې د رحمن په کلام طالع ويني ، د خوشحال شعرونه هرځاي د متلونو په حيث رانقلوي ، د حمزه کلام په سندرو کې بولي ، د الفت اشعار په ننګرهارکې خولې په خولې ګرځوي ، او زمونږ ليکنې نه لولي ؟
هغه ورځ ، خواخوږو د پېښور نه بيا په يوه بسته کتابونو وويشتم . (که ددوی دا پيرزوينې نه وي ، موږ به څه کا ؟) . په د غو کې د هيلې د مجلې څوکنې ، د ګوهر رحمن ، بيکسيار ، پيوند او آزمون اشعار اود نارنج ګل د مشاعرې ګيډۍ شامل وو. په دغو کې په کابل کې د يوه سيمينار د مقالو غوړچاڼ او د عامه کتابتون او ملي آرشيف مجله هم وه .

یوه هفته کیږي چه په همدغو کلانو بوخت یم. ا چې پښتو دی خو تولې زما د ښو دی. او هره مقاله او نظم زما په ذهن کې په سلهاو خوږې اوترخې تبصرې را تخنوي . اچه کدوله دې ماته خکه د خاصې پاملرنې وړ دی چې خامخا یو څه پرتله،اوسیالي اورقابت ورسره مله وي. زه ددغو دوو څیرونو په هرې مقالې قضاوت نه کوم او نه دا اوسنی لیکنه کوم ادبي نقد دی ، خو زما خپل قضاوت (لکه هغه وخت چې د سړي خپل زوی د بل همزولی سره غیږې نیسي) دادی چه دواړه غوږ په غوږ روان دی خو دا موټر وال یو څه غرند یو . ډیر نه ، ((تفاوت یې په ذره دی یا په گام !)) زموږ والو دا ، د احساساتو د حدنه زیاتو پرسولو ته ډیره هڅه کوي او د همزولو دا ، ارقامو اواسنادو ته دلیل به یې ، ودې شي چې زموږ او زموږ د همزولوټر مینځ د سیاسي دریځ په فرق کې وي . زموږ حکمونه زرور ، د باور او هیلې نه ډک او خیني وختونه بې د احتیاط د بریک نه صادریږي او خو شبیني موکله د ماشومانو ، لاسونو پرکولو ته رالیته شي . همزولی ترموږ دقیق ، پښه نیولی او بې منجاله بنکاري .

اوس که یو بې تفاوته ، دوه ژبې لوستونکی دغه مقالې ولولي نو حق به لري چې د همزولو دا ، په دې بلې غوره وکنې او چه بله همداسې مجموعه ورته راشي نو بیا د همزولو دا ، په زغرده لولي او زموږ والو خواله رغبت نه کوي . څوک به وایي دا سنا قضاوت دی او عادلانه او عمومي نه دی . زه یې منم. خدای دې وکړي چه همداسې وي .

یره ، " زه دې لیونې وای خو چه تاراله خندلی ."

دا ټربل(trouble) نه دی بلکه پرابلم (problem) دی چې باید حل شي. نور نغوړکي او بچکي هم لري. خو اصلي پرابلم دادی چې موږ خلکو ته په لیک کې داسې شي نه ورکوو چې دهغوی د معنوي او مادي ژوند سره دې ارخ ولګوي اوتنده یې ماته کړي.چې نه ځې په شا به یې کړي خو که نه خوري نو بیا داسې خواړه ورکړه چې دده اشتها راولي.

دابنکلې کیسه به مې ډیر وخت په زړه کې وي چې د سږکال د نوامبر په میاشت کې مې خالص صاحب ته، چه په عربستان کې ناروغ پروت و ، دامریکا نه تلفون وکړ. هغه ډیر په تکلیف کې و او نوی د عملیاتو نه راوتلی و .نه پوهیږم ، څنګه او په کوم جرات ماترې د پښتو شعر او شاعرۍ پوښتنه وکړه . خالص وویل چه نن ورځ په پښتو شاعرۍ کې دپیرمحمد کاروان نوبت غږیږي . یوه پخه او نقدي خبره چې خالص

صاحب وکړه داوه چه کاروان د فارسي ژبې د لویو استادانو سره سیالي کولی شي. د خالص په خبرو مې له دې کبله هم سیاله وشوه چې د کاروان په اشعاروکې دخدای، کعبې، او داسې نورو تورو استعاری یادونه ډیره شوې او تل ویریدم چې خدای مه کړه څوک ملا یې تکفیر نه کړي. نو ګورو چه خالص مریض و، نو عربستان ته لاړ، چه د شعر تړی شو نو خپل کاروان ته ستون شو.

دا خبره (که رښتیا هم وي دومره زیاته شاربل شوې ده چې نور نو حتی د هغې په شرو مبو کې خوندنه دی پاتې،) چې په تیرو دوولسیزو کې د کمیت په لحاظ ډیر پښتو آثار خپاره شوي خو د کوتو په شمیر نه غیر نور تول د باطله داني جوګه و د بیرې حکم دی. دابه دکوم کرجن (قهرجن) کلیه وي چې دهرالسرد لوستلواوپه هغې باندې دحکم کوله حوصله ورسره نه وه نو عمومي حکم یې کړی دی. دتیرو دوولسیزو دتوپاني ساحل په شکوکې داستعداد دسرو زرو بنایسته زیات بخرکي پراته وو خو زر شوي ندي پرې لو بنتي اوتوپان بیرته سند ته لاهو کړي دي.

دکار خبره داده چې که لیکوال د تولنې د سکنیو ارزښتونو مطابق، د هغوی په ژبه او په داسې قالب کې چې د هغوی د ښکلا د تجربو سره موافق وي لیکنه وکړي نو خامخا لوستونکي او خریداران پیدا کوي. خپله داخبره به یو څه تعدیل کړم اول دا چې د "تولنې" په ځای به لوستونکي ووایم او دا ځکه چې زمونږ تولنه کې لوستي د نالوستي په تناسب په شمیرکې د ډیر ښکته درجو په لړکیو کې راځي. خو اوس حاضر زما مخاطب همدوي دي، او که په لیکوالو کې داسې یو نیم نړیپدا شي چې د رحمن بابا په شان یې خلک په سروګرخوي، نو غوړي لاغوړ څوک به راته د انتقاد ګوته لکه کړي چې سړی ځنکه دخپل میړنې ولس د مطرح کولو نه مخ اړولی شي؟ دا انتقاد خو لاسپک دی، زه به یې نوره غوسه را وپاروم او وبه وایم چې زما مخاطب لوستونکي هم نه بلکه پخپله لیکوال دي. دجومات دتاخچو نه تیر، د خلکو په منلونو کې دداخلیدو نه تیر، لږ تر لږه د نورو پښتنو لیکوالو د لوستلو جوګه خو دې وي. که پښتانه لیکوال داسې کتاب، رساله یا لږ تر لږه مقاله ولیکي چې نور پښتانه لیکوال یې په لوستلو خوند یا ګته واخلي نو بیا که مادي نه وي معنوي خریداران خو پیداکوي. همدا کار دی چې، زما په نظر، په روانو شرایطو کې شوونی دی. د لیکوالو شمیر دې څوک کم نه ګني. په پېښور، کوټه، ننګرهاراوکابل کې ددوی لویې خالې دي. یوه بله ښه

زیرمه د هغو لیکوالو هم ده چې دوه لسیزې یې دجهادي تنظیمو نو په نشراتي دفترونو کې کار کړی او قصیده یې هما غلته پخه کړې ده . بله زیرمه په لویدیځو ملکونو کې میشته لیکوال دي . همدا اوس له مسکو، لندن،سټاکهو لم ، اویو شمیر نورو ځایو لکه جرمني او هند نه منظمې پښتو خپرونې راوځي .

یو تجویز چې څه موده مخکې ما " لیمه" مجلې ته استولی و ، د لیکوالو د پخلاینې وړاندیز و . هلته ما ویلي و چې راځي پښتو خپل ګډ ټکي و منو او دهرې نبي یا کیني عقیدې ګروهیدلي چې یو د پښتو په مزی منګولې خښې کړو . د افغانستان د نورو ژبو ویونکو همدا کار کړی او بیرته یې خپله عنعنه روانه کړې ده خو موږ هم نبي رټو او هم چپ اوپه هرې خوا سرې ، نورې اونورې ټاپې لګوو . موږ د خانه د وچې د هماګ د بین المللي محکمې قاضیان جوړ کړي دي او په لوی لاس له خپلو لیکوالو د بوسنیا " کراجیچ " جوړوو، محکوموو او رټو یې . پرېږدي تر هغې چې محاکمه او په دارځړول کیږي زموږ ژبه راشتمنه کړي .

زه خپلو پښتنو لیکوالو ته دا تجویزکوم چې یو د بل سره دې راشه درشه ټټینګه کړي . اوس چې په نړۍ کې د ټکنالوژۍ په برکت داطلاعاتولویه لاره پرانتې ده که نورنه وي نو دلینګ، تلفون، فکس،اي میل او انټرنیټ تار خو دی ورسره ولري . هرې پښتو خپرونې نه دې برسیره په خپل الر، خپلې سلا مشورې او تجویزونه ور واستوي او ورسره دی څه چې تیار وي هغه دیار وی ووايي او مالی مرسته دی ورسره وکړي . دا ځکه چې د جلا وطنی او مفلسي په دې چاپیریال کې د یوې داسې خپرونې خسمانه ، چه وریا ویشله کیږي ، مشکله ده . برسیره په دې مالي مرستې د خپرونو ویشل او توزیع لا بل مهم خدمت دی چې پښتانه یې کولی شي . مثلا زه باید دومره خو وکړم چې د غه شان خپرونې دلته په امریکا کې نورو پښتنو ته ورسوم .

که د سیمینارونو په جوړولو مو وسه نه رسیږي ، د مخ کتنوی ، نقد او نورکمکي ادبي مجلسونه، مشاعرې، اود ولاړې غونډې خو جوړولی شو.

زما وروستۍ یادونه دا ده چې ګل مخ اوځې او پښتو لراو برنه لري ، دټولې پښتونخوا د لیکوالو پیوستون حتمي دی .

دوهمه برخه

د نن او سبا چلینجونو ته ځواب

ـ ۲ ـ

در رد توهین نامه کسانی بنام بناغلی((سیدفرهاد))

محمد حسن کاکړ

بناغلی ((سید فرهاد)) در هفته نامه امید (۴ دسمبر۱۹۹۵) زیر عنوان ((توهین نامه ی بتاریخ)) در باره کتاب من افغانستان ،تجاوز شوروی و جواب افغان ،نوشته ی دارد.این نوشته نقد بر کتاب من نی بلکه مجموعه خلاف حقیقت ها ، اهانت ها و تهمت ها است.طرز افاده و استدلال آن میرساند که این نوشته کار دیگران بنام بناغلی ((سید فرهاد)) میباشد. نصف آن بدفاع از بناغلی عبدالغفور روان فرهادی ومیرمحمد صدیق فرهنگ وقف شده و نسبت با آنها اخلاص فراوان نشان داده شده است ، در حالیکه آنها درکتاب ضخیم من موضوع جزیی اند.

بناغلی ((سید فرهاد)) با تمام اخلاص که با آنها نشان داده این حقیقت را پوشانیده نمیتوانند که وقتی اتحاد شوروی با تجاوز نظامی و تحمیل حکومت پرچمی استقلال وحاکمیت ملی هموطنان ما را نقض کرده بود آنها مقامات بلند و معاشات فوق رتبه را درهمین حکومت قبول کردند، و باینوسیله تجاوز شوروی و حکومت تابع آن را پذیرفته ،فکر سلوک، و حیات اجتماعی ورسمي خود را تابع فکر و عمل آنها نموده از شخصیت متکی بر وجدان و قضاوت آزاد خود گذشتند و بحیث مشاوران وزارت امور خارجه و صدارت وظیفه گرفتند که برای شناسایي و استقرار حکومت تابع شوروی در افغانستان مشوره ها بدهند و تجاویز تقدیم کنند. آنها باین صورت وطن ،هموطنان، ازادی وحق حاکمیت هموطنان خود را پشت سر گذاشتند . در حالیکه ازادیخواهان وطن با قبولی جان و مال اشکال مختلف مبارزه را در پیش گرفتند. آنها در واقع با این تسلیمی خود را در صف نا ازادگان قرار دادند. ناازادگان بزرگان شده نمیتوانند مگر آنکه در قدم اول از نا ازادگی خود را نجات دهند و نجات از ناازادگی بدون شک در ذات خود یک کارنامه بزرگ میباشد ، اما این کارنامه برای آنانیکه به نا ازادگی خو کرده باشند نزدیک به ناممکن میباشد . با آنهم عجب است که بناغلی ((سید فرهاد)) نوشته مرا در باره بناغلی فرهادی و فرهنگ ((توهین به بزرگان)) ،((حمله بر دو دانشمند و صاحب قلم)) و ((قتل روحی)) خوانده است ، در حالیکه آنها با قبول کردن خدمت به حکومت پرچمی تابع شوروی از آنچه بودند خود را هنوز هم کوچکتر نموده بودند . بناغلی فرهادی قبل بر آن هم

بـا نوعـی از نـاازادگی حوکـرده بـود بـاین معنی کـه موصـوف بحیث مـامور ودیپلومـات (دیپلومـات توسـعه دیپلومـه بمعنـی کـاغذ دولاشـده میباشـد کـه بـه سـبب آن دیپلومـات شـخص دو رویـه ، دو زبانـه ، غـیر صمیمـی و منـا فـق هـم خوانـده میشـود) آنچـه در بـاره موضوعـات رسـمی میگفـت وعمـل مینمـود بـه دسـتورامرآن بـود نـه بدسـتور فکـر و اراده خـودش. چـون وی شـیفته مقـام دولتـی بـود بـرای حفـظ و ارتقـای بمقـام بـالا تـر بـامران خاضعانـه متـابعت مینمـود ، و متـابعت را در سـلوک ، حرکـات و چـهره هـم نشـان میـداد. امـا وقتـی آنـها دیگرامـران او نمیبودنـد و مقـام و ترفیـع بـا و داده نمیتوانسـتند، بـا آنـها قطـع رابطـه مینمـود. مثـال بـر جسـته ایـن سـلوک بـاغلـی فرهـادی بـا محـترم شاه سابق میباشـد کـه موصـوف همینکـه خلـع شـد حتـی از سـخن زدن بـا او امتنـاع نمـود، در حالیکـه همـین شـاه او را در پـاریس یعنـی جاییکـه او از آنجا بـا موصوف از گپ زدن امتنـاع نمـود بحیـث سـفیر مقررکـرده بـود .

بناغلی فرهادی در واقع با این امتناع ولی نعمت خود را رد کرد. سلوک بی پرنسیپی در اصل قابل نکوهش میباشد ، ولی در قسمت بناغلی فرهادی شاید عجیب و غیر متوقع نباشد به سببی که چوکی رسمی او رالغییر داده بود ، مثلیکه چوکی احـراز کننده ست عنصر خود را به شیوه خاص خود تغییر میدهد . ازخدمت موصوف بحکومت پرچمی تابع شوروی معلوم است که وی حاضراست بهرکس وهرگروه داخلی یا خارجی خدمت کند همینقدرکه موصوف را مشاور ، وزیر یا سفیرمقررکند. بمانند ستالین و هتلراو هم به مقدس بودن دولت معتقد میباشد ، با این تفاوت که آنها از دولت برای تحقق ارمان های اجتماعی استفاده میکردند واو از دولت رتبه عالی ومعاش فوق رتبه میخواهد . در نتیجه همین نوع سلوک بودکه زندگی فاقد اصول ونا ازادگی جز سجیه بناغلی فرهادی شده بود .البته این چنین نبوده که او قدرت ازاد زیستن و اصولی زیستن را نداشت .او هـم بمثل انسان های دیگر این چنین قدرت را داشت، ولی چون موصوف یک شخص راحت طلب شهری بـود ، طاقت تحمل دشواری ها رانداشت،که با زندگی اصولی بودن همراه اومیباشد . به همین سبب بود که وی زندگی مستریح اما ناازاد شهری را بقیمت ازادی شخصی و زندگی اصولی‌اختیارکرده بود. حقیقت این حال در دوره تشتت فعلی مبرهن ترشد. موصوف آنچـه دراین دوره در باره موضوعات ملی گفته وکرده برخلاف آن است که دردوره گذشته گفته وکرده.بود در این دوره او دیگر کسی نیست که د رگذشته بـود. کاش این استحاله وی بضرر مردم نمیبود .اما چنین نیست .در این دوره او تا توانسته در خفا با پشتونها و پشتو مضرت کرده .

جـدی ترازینکـه ایـن مضـرت وی شـاخچه دسیسـه ی اسـت کـه آن را حکومـت ایـران در سـازش بـا حکومـت روسـیه علیـه پشـتونها (درواقـع علیـه ملـت افغـان)

مسوده اولی این نوشته در جریده امید ۲٦ جنوری ۱۹۹٦ نشر شده است اما این جریده از نشر دفاعیه های دیگر ابا نمود.
براه انداخته است . نوشته های اهانت امیز و تهمت های فراوانیکه در جریده امید نثار پشتونها و پشتو شده. بدستور باغلی فرهادی کرده شده. مثال مشخص نوشته های است که در این جریده بر ضد من جا داده شده است . در این جریده از دسمبر۱۹۹۵،۴ تا تحریر این سطور (۱۰ جنوری۱۹۹۹) نوشته های زیادی بر ضد من ظاهر شده و این نوشته ها به تشویق و تحریک او بوده و یا ازطرف او دکته و انشاشده است. تمام این نوشته ها بعد از نشر کتاب من در اکتوبر۱۹۹۵ بوده که د ران از قبولی عهده مشاوری باغلی فرهادی نگاشته ام ، مثلیکه از عبدالحی حبیبی ، عبدالروف بینوا و میرمحمدصدیق فرهنگ نگاشته ام . اما من انچه راکه در کتاب خود در باره باغلی فرهادی و دیگران اورده ام ، خود اختراع نکرده ام . من فقط وقایع را دران ثبت نموده ام که خود انها در وقوع ان سهم گرفته بودند . علاوه بر ان این وقایع خلاف واقعیت نبود .اگر بفکر باغلی فرهادی این وقایع خلاف حقیقت میبود باید میکوشید ان را خلاف حقیقت ثابت بنماید. اما او این کار را کرده نمیتواند به سببی که من خلاف حقیقت نمی نویسم. چون اعمال متذکره این تسلیم شدگان اهمیت ملی داشت و چون بیان این نوع اعمال از جمله وظایف یک تاریخنویس میباشد ، من بحکم وظیفه ومسلک موظف بودم ان را بنگارم بدون انکه در ان تصرف کنم . من حیرانم که باغلی فرهادی با انکه تا درجه داکتری در زبان شناسی درفرانسه تحصیل نموده چرا ازاین طریقه بد میبرد.هنوز هم متحیر میگردم که وی بخودصلاحیت میدهد که عملی راکه برخلاف مصالح علیای جامعه میباشد، با اراده خود مرتکب گردد ولی با انها دشمنی مینمایند، که ان را بیان مینمایند. جای تاسف است که این داکتر دیپلومات عوض انکه از ارتکاب این عمل بر خلاف مصالح ملی توبه کند و یا حد اقل در باره ان سکوت اختیار نماید دیگران را در خفا تحریک میکند که برضد بیانگران چنان نوشته ها بنمایند که مخالف اخلاق واداب و اصول زندگی مدنی میباشد. این داکتر و این دیپلومات از ان بد نمیبرد که به وسلیِ سفرنچوک، سر مشاور کشور اشغالگرکه در وزارت امورخارجه بمثل وزیر خارجه عمل مینمود، درباره سیاست خارجی افغانستان مشوره ها میداد ولی اکنون ان هموطن خودرا توهین مینماید که در مقابل

اشغالگران وحکومت تابع آن استاده بود. این سلوک شاید جز اخلاق مقام و دولت پرستی او باشد و یا شاید او در. اصل مفهوم آزاد زیستن را درک کرده نتواند .شاید هردو شاید ها درست باشد. اگر وی مفهوم آزادی را درک میکرد و بازندگی براساس پرنسیپ خوکرده میبود، هرگز چنین نمیکرد، بلکه برعکس ایمان به ازادی و اصولیت را در این دوره تشتت درعمل بااثبات میرسانید و سرمشق میشد و یا حد اقل با مسئولیت مینوشت و مثل یک مرد بنام خود مینوشت و از توطیه ها و تحریکات خودداری میکرد وعمر باقیمانده خود را باصداقت ، نماز ، دعاوتصوف میگذرانید که تاحال بآن تظاهر نموده است. اینا موصوف نه آنکه چنان نمیکند بدستور باغلی برهانالدین ربانی، سرکرده نامنهاد حکومت مطرود، درموسسه ملل متحد از افغانستان نمایندگی میکند وبقرار منابع مصارف دفتر ومعاش خودرا از حکومت ایران میگیرد وامور مربوط بافغانستان درملل متحد را بمشوره دپلومسات های روسیه فیدرالی اجرامینماید. اگر باغلی داکتر عبدالغفور روان فرهادي، این دپلومات نامدار ما ، یک شخص متقی، مسلمان راستین، افغان اصیل وبزندگي اصولي وازادی فکر ووجدان پابند میبود، هرگزچنین نمیکرد.

بعد از این مقدمه اکنون میخواهم آنچه را که در کتاب خود درباره باغلی فرهادی، فرهنگ، حبیبی ، و بینوا نوشته ام بدون زیادت وکمی بانوشته ((سید فرهاد)) درباره آن خدمت خوانندگان پیش کنم وبرای شان موقع دهم که خود قضاوت کنند که نوشته من درباره شان حقیقت دارد و یامن برآنها تهمت بسته ام .

برخ اول نوشته من درباره آنها حاوی چند تبصره عمومی وبرخ دوم آن ذکروقایع درباره شان میباشد.دربرخ اول کتاب خود (ص ۷۴) نوشته ام که بعد از تجاوز شوروی بر افغانستان ونصب رجیم پرچمی ((تعدادی از افغان های سرشناس غیر کمونست هم بوزارت خانه های مختلف گماشته شدند. اما این سازشکاران که همکاری با رجیم متذکره را سرمشق گذاشتند بزودی دریافتند که مناصبی برای شان داده شده است. ولی صلاحیت نی .اضافه بر آن تا آن وقت در سیاست افغان واقعیت این شده بود که هرکسیکه بارجیم همکاری کند دگر ازاهمیت اجتماعی (دگر) برخوردار نخواهد بود.)) درپاورقی کتاب خود (ص ۳۳۲) این سرشناسان را معرفی نموده گفته ام که ((مقرری این افغان های سرشناس – عبدالحی حبیبی ،مولف ،نویسنده، شاعر وعضو سابق پارلمان ، عبدالروف بینوا ،شاعر ، وزیر سابق و عضو پارلمان ، میر محمد

صدیق فرهنگ مولف ، عضو سابق پارلمان و یکی از بنیاد گزاران حزب وطن ، وروان فرهادی دانشمند و دیپلومات برای همه (مردم) بمنزله یک تکان شدید بود. آنها بخصوص بین عقلی گراها از شهرت خوبی برخوردار بودند و آنها از ایشان توقع داشتند که کم ازکم از رجیم تابع دوری اختیار کنند. اما آنها درخدمت شان داخل شدند بدون آنکه بتوانند تاثیری بر سیاست آن وارد کنند . آنها زمانی با رجیم بهمکاری پرداختند که شوروی ها کشور شان را اشغال کرده بودند و هزار ها افغان را میکشتند.))

برخ دوم همچنان معلوماتی در بردارد که من از صحبت های خود با انها حاصل کرده بودم. باین عبارات ((من با تنتنی حبیبی که پسان درکابل وفات نمود با دیگران دیدم و موضوع قبولی عهده ها رابا ایشا ن درمیان گذاشتم . بینوا گفت کنه وی در شفاخانه بستری بود که خبر مقرری خود را شنید. وقتی من باوگفتم که پس دلیلی دردست دارد که عهده را نه پذیرد موصوف مرا باحتیاط فراخواند و گفت باید در این وقت بحرانی محتاط باشیم. بعد از ان دوستان نزدیکترش به عین منظور کوشیدند مگر آنها هم ناکام شدند . در ۱۹۸۰ رجیم او را در لیبیا بحیث سفیر مقرر نمود. بعد بمرض سرطان استخوان مبتیلا شد ، برای تداوی به امریکا رفت و در انجا در ۱۹۸۵ وفات نمود.))

((میر محمد صدیق فرهنگ عهده خود را از روی سیاست قبول کرده بود .گفت که کارمل با واطمینان داده است که میخواهد آن وعده های خودرا ایفا کند که در پارلمان برای تشکیل حکومت دموکراتیک داده بود . استدلال کردکه از انجا که سیاست فن امکان میباشد اوعهده را پذیرفت تازمینه را برای بازگشت قوای شوروی مساعد نماید.))

((چنان معلوم میشد که موصوف بارجیم همنوایی داشت. طی سالیانی با محمد عمر پیلوت،کریم نزیهي واصف اهنگ در بیشبرد افکار چپی خط ماسکو فعالیت نموده بود .در دهه پنجاه در محبس کارمل وخیبر را که آنها هم بندی بودند بااین افکار ساخته بود.))

((فرهنگ در وزارت معادن و صنایع بحیث مشاور کار میکرد. اوهمچنان کارمل را بدربار معرفی کرد. و باتکای ان در تشویق جوانان بقبول کمونزم با ببرک کارمل سهم بارزی داشتند . من بفرهنگ گفتم که شوروی ها که قشون خود را با فغانستان فرستاده اند این کار را نه بخاطر

کارمل و نه برضد امین کرده اند، بلکه انها از خود اهداف دارند و ورود قشون شان باحتمال غالب مصایبی را ببارخواهد اورد ، فرهنگ سکوت اختیارکرد. پسان که از خواب غفلت بیدار شد بموضوع پی برد و با مریکا رفت ودرانجا انتقادات نرمی بر کارمل وارد نمود. با انهم کارمل ترتیبی را در پیش گرفت که بموجب ان اثارگرانبهای نقاشي را که فرهنگ در منزل خود (پوشانیده) گذاشته بود محفوظ باشد و درباره ان به پرچمی هدایت داد که در منزلش میزیست. بعد از انکه نجیب الله مقامش را اشغال نمود پرچمی دیگری در منزل اواقامه اختیار کرد واو ان اثار را از خود نمود.))

درقسمت بیوگرافی کارمل (ص ۳۰۸) این راهم گفته ام که او((بعد از فراغ از پوهنتون در وزارت پلان شامل کارشد و بامیرمحمد صدیق فرهنگ، علی محمد زهما، استاد پوهنتون وبا انها یکه درباره کمونزم معلومات اختصاصی داشتند، درتماس شد. کارمل دردهه شصت فرهنگ را استاد خطاب میکرد و بعد از انکه شوروی ها اورا برمسند قدرت رسانیدند فرهنگ را بحیث مشاور مقرر کرد و برایش وعده داده که شوروی ها درظرف چند ماه خاک افغانستان را ترک میکنند و فرهنگ بحیث مشاور اقتصادی قدرت واقعی خواهد داشت.))

((روان فرهادی با انکه یک مسلمان صادق و شاید از ابتدا با رجیم مخالف بوده باشد عهده ای را که کارمل برایش داد پذیرفت . فرهادی بمناصب رسمی دل بستگی داشت و کارمل او را تازه از زندان خلقی رها کرده بود .فرهادی علاوه بر ان بدبین بود ، استدلال کرد که معادله طور غیر قابل مقایسه بنفع شوروی ها میباشد. مقصد ش این بود که شوروی ها مقایسه با افغان ها بیحد قوی اند . وقتی برایش گفتم که شوروی ها با جنگ نمودن با افغان ها داخل خاک خودشان خود را بلحاظ اخلاقی ضعیف تر نموده اند ، موصوف موضوع را تبدیل نمود . فرهادی ، تقریبا برای دوسال به رجیم خدمت نمود وطی ان دومرتبه به شوروی سفرکرد. او حتی تجاوز را انکشاف مثبتی در روابط افغان وشوروی خواند. فرهادی بعد (۱۹۸۳) فرار کرد. در ۱۹۹۳ بحیث سفیر دولت اسلامی افغانستان در ملل متحد مقرر شد.))

اکنون خوانند گان محترم قضاوت کنند که نوشته من درباره بناغلی فرهادی وفرهنگ ذکر واقعیات بوده و یا انچنانیکه بناغلی ((سید فرهاد)) گوید ((توهین به بزرگان))، حمله بر دو دانشمند و ((صاحب قلم)) ((شخصیت کوبی)) و ((قتل روحی)) میباشد ؟ طوریکه دراول گفتم انها وقتیکه اتحاد شوروی با قوه نظامی خود وطن شان را اشغال کرده بود در خدمت رجیم ساخت ان داخل شدند و مردم ووطن خود راکه انها را در دامن خود

پرور انده بودند تنها ماند ند . ایا کسانیکه بزرگ وبه وطن و مردم خود صادق باشند انها را موقعیکه معروض به تجاوز اجانب شده باشند تنها میگذارند و با حکومت دست نشانده آن همکاری میکنند؟ هرگزنی. دیگر اینکه اگر بناغلی «سید فرهاد» از دانشمندان واقعاً دفاع میکرد ، چرا از بینوا و حبیبی دفاع نه نموده است؟ معلوم است دفاع بناغلی « سید فرهاد» از علمانی بلکه تنها از بناغلی فرهادی و فرهنگ است . بدفاع از فرهنگ مینویسد که او «چه ضرورت داشت که در کتاب خویش افغانستان در پنج قرن اخیر ، پشتا ره اعمال کرملن و اجیران افغانی اش را با اسناد غیر قابل انکار برملا کند.» بناغلی«سید فرهاد» این سوالیه را قسم انتقاد بر نوشته من در باره او از قول منابعی بنام (الف) وبناغلی داکترحسن شرق اورده است که قراران ، فرهنگ به ترویج عقاید چپی خط مسکو میپرداخت.اول اواین کارراطوریکه بناغلی «سید فرهاد» ادعا میکند، نکرده،اگر میکرد باید آن رابیش ترازهمه درحق پرچمی ها خصوصاً کارمل مینمود. فرضاً این ادعای بناغلی«سید فرهاد» درست هم باشد معنی ان این میشود که فرهنگ اجیران افغانی کرملین را برملا نموده، نه آنکه با عقاید چپی خود وداع نموده است. یک شخص میتواند چپی وکمونست باشد در عین اینکه علامان پیکینگ و یا مسکو را بباد انتقاد قرار دهد. فرهنگ وقتی کتاب خود را مینوشت شاید برعقاید سیاسی خود تجدید نظرکرده باشد.او کتاب خود را در سال های اخر عمرخود در اخیر دهه هشتاد نوشته است . موصوف شاید چنان جذ می نبوده باشد که با ان نظرات خود تا ابد پابند بماند که افغان ها بی بنیاد بودن آن را در عمل ثابت مینمودند. بهمان نحو بناغلی «سید فرهاد» بدفاع از بناغلی فرهادی میپرسد که « این خواننده حقیر علاقه دارد که خواند خطی ، اعلامیه ای و یا مقاله ای که بر آنچه نویسنده مذکور (کاکړ) ادعا نموده است، گواهی دهد.» براستی هم من آنچه را از قول بناغلی فرهادی اورده ام، بر منابع کتبی مبتنی نیست. من درکتاب خود اورده ام که من با بناغلی روان فرهادی و دیگران دیدم و درباره قبولی مناصب شان با ایشان صحبت نمودم. اکنون در باره او بصورت مشخص ترمیگویم که بعد از نصب او بحیث مشاور وزارت خارجه سه مرتبه او رادر دفترش دیدم ، واو در یکی ازین دیدار بمن گفت که «معادله طور غیر قابل مقایسه بنفع شوروی ها میباشد.» این روایت بقدری درست است مثلیکه گفته شود دو پای در صورتیکه خوردسال و مریض نباشد با دو پاه راه رود و چارپاه با چار. این سوال بناغلی «سید فرهاد» نشان میدهد که این فکر ازخود او نیست. تنها بناغلی فرها دی میداند که منبع این نوشته من شخص خودش است بناغلی «سید فرهاد» از این اغماض نموده که بناغلی داکتر روان فرهادی به مناصب دولتی علاقمندی داشت.موصوف در طول دوره ماموریت خود بحکومات خدمت نموده که سیاست های مخالف و حتی متناقض را دنبال میکردند و او نه انکه سیاست های شان را به پیش برده به معتقد بودن بران هم تظاهرنموده است . او حتی طوریکه گفته شد، بحکومت پرچمی

ساخت شوروی هم خدمت کرده با انکه وقتی خود را ((خدایار کابلی)) میخواند. شخصیکه خدایار باشد به حکومتی خدمت نمیکند که سران و با داران سران ان ملحدین باشند. همچنان شخصی که کابلی واقعی باشد با حکومتی همکاری نمیکند که یک عامل عمده ویرانی کابل باشد، مثلیکه حکومت بناغلی ربانی یک عامل عمده ویرانی کابل است، و داکتر فرهادی اکنون با ان خدمت میکند. باین صورت خدمت جناب داکتر عبدالغفور روان فرهادی بحکومات که به سبب داشتن ماهیت های مختلف سیاست های ضد ونقیضی را دنبال میکردند واضح است، آنچه واضح نیست عقاید واصول خود او است .

موضوع دیگر نوشته انتقادی بناغلی ((سید فرهاد)) حفیظ الله امین وامینی هااست. اول باید بگویم که کتاب من در باره حکومت خلقی نیست. اما من درکتاب خود بحیث مقدمه اختلافات بین پرچمی ها وخلقی ها را از یکطرف و اختلافات بین امینی ها و ترکی خیل را از طرف دیگر بیان کرده ام و این کار رابخاطری کرده ام که همین اختلافات در نهایت به اتحاد شوروی بهانه داد بر افغانستان تجاوز کند. البته برای روشن ساختن بعضی موضوعات نقاطی را که بدوره خلقی ارتباط میگیرد، هم ذکر کرده ام. درینمورد موقف اردوو منصبداران نظامی هنگام تجاوز شوروی اهمیت خاصی دارد که هم آن را بیان و هم ارزیابی نموده ام. بناغلی ((سید فرهاد)) صرف یک جمله مرا ازمتن ارزیابی بیرون نموده و بر اساس آن ادعا نموده که من ازامین و امینی ها دفاع کرده ام . برای اینکه خوانندگان بدانند که من در آن از امین وامینی ها دفاع کرده ام و یا رول منصبداران اردو را طور متوازن ارزیابی نموده ام بهترمیدانم تمام آن متن را دراینجا بخوانندگان پیش کنیم ودراخرکلمه بناغلی ((سید فرهاد)) راهم ذکرنمایم.(ص۳۱-۲۹).

((وقتی خلقی ها بقدرت رسیدند کوشیدند اردو را خلقی نمایند. اردو رااز منصبدار های غیر حزبی تصفیه کرده منصبدار های خود را ترفیع دادند. این کار بزرگترین منبع تشنج دراردو شدکه همراه با مسایل دیگر به قیام های بزرگی منتهی گردید که درمجموع اردورا ضعیف نمود. بیگانه شدن بیسیاری ازمنصبدارها برآن افزوده شد بخصوص در فرقه هفت ریشخور که به تره کی وفا دار بودند....منصبدار های طرفدارتره کی بعد از آنکه موصوف بتاریخ ۹ ماه اکتوبر خفه ساخته شد بغاوت نمودند.اگرچه منصبدار های طرفدارامین نظربه منصبد ارهای دیگر گروه های متعهد بیش تر بودند و با آنکه آنها نظر به منصبدار های طرفدار تره کی و منصبدار های پرچمی مصمم تر بودند، با آنهم با

متجاوزین مقابله نکردند، با وجود انکه از جمله تمام منصبدارهای کمونست منصبدار های طرفدارامین بیشترین و طنخواه و کمترین کمونست بودند. وجود سروری وطنجار و گلاب زوی با اردوی متجاوز شاید این منصبدار ها را زیر تاثیراورده باشد که ازمقابله خودداری کنند.مهمترازان عقیده ی بود که این منصبدار ها بکمونزم واتحاد شوروی داشتند. حتی منصبدارهای وفادرا به امین از رو گردانی او از اتحاد شوروی خبر نداشتند. همچنان نباید تاثیرات کورس های تبلیغی کمونزم و دوستی با اتحاد شوروی را که در واحدهای اردو دایرشده بود از نظرانداخت. در باره جلب دوستی شوروی هردو گروه عمده حزب یعنی خلقی ها و پرچمی ها با هم چنان مسابقه میکردند که مردم به طنز میگفتند انها برای اینکه توجه شوروی را بخود جلب کنند مثل انباق ها سلوک مینمایند.))

((تمام این انکشافات بین منصبداری ها کمونست این عقیده ساده را ببار اورد که اتحاد شوروی دوست را ستین افغانها بوده و هر انچه حکمرانان ان میکنند به نفع شان میباشد .اینکه این منصبدار ها کمونست بودند به یقین معلوم نیست اما عقیده انها در باره اتحاد شوروی کامل بود.به قدرت رسیدن انی انها را خمار ساخته بود. بعد از تجاوز بعضی از انها استدلال میکردند که چون امین به کمونیزم خیانت کرده اتحاد شوروی مجبور شد انچه را که باید میکرد،کرد. حوادث هم منصبدار های امر را مغشوش نمود، زیرا که انها از امین چنان دستور ها دریافت نکرده بودند که در صورتیکه شوروی برکشور تجاوز کرد انها چه رویه اختیار کنند. علاوه بر ان انها ، بر خلاف بسیاری افغان ها،از قدرت نظامی شوروی با خبر بودند و هم این تبلیغ که ((قوت های ارتجاعی)) و ((امپیریالست ها در راس امپیریالست جهان خورامریکا)) خطراتی را به ((انقلاب پر شکوه ثور)) متوجه نموده اند شاید برانها موثر شده باشند. معني تمام اینها این شد که کشور شان ، هموطنان شان، وحیثیت شان که از انها تقاضا میکرد مثل اسلاف خود در برابر متجاوزین استادگی کنند، قربانی ان ایدیالوجی بیگانه شد که در خدمت روسیه قرار داشت.))

((درگذشته هیچگاه مدافعان حیثیت ملی دروظایف خود مثل این منصبداران کمونست ناکام نشده بودند. درگذشته هیچگاه منصبدار های نظامی دریونیفورم تحقیر نشده بودند مثلیکه این منصبدارها تحقیرشدند.

انها برای اینکه از گفته های طعن امیز زن ها مامون باشند از رفتن در سرویس های عامه در لباس رسمی که درافغانستان معمول است خود داری کردند. فی الواقع افاده ((میرمن منصبدار)) بحیث کلمات تحقیر بعد از تجاوز برای ماه ها ورد زبان عام بود.))

بناغلی ((سید فرهاد)) ازین متن صرف یک جمله را بیرون نموده براساس ان حکم نموده است. علاوه بران ان جمله را هم تحریف نموده و قسمت انتخابی را که ترجمه نموده به غلط ترجمه نموده و در مجموع مفهوم اصل جمله رامسخ نموده باین ترتیب که ((تمام مامورین طرفداربه امین بیشترین وطن پرست وکمترین کمونست بودند.)) طوریکه ذکرشد، موضوع فعلی صاحب منصبان نظامی وخاصتا صاحب منصبان کمونست خلقی است نه مامورین خلقی غیرازان. هم مفهوم جمله من ان نیست که موصوف ترجمه نموده است. جمله من این است : ((اگر چه منصبدار های طرفدار امین نظر به منصبدارهای سایر گروه های متعهد بیشتر بودند ، وبا انکه انها نظر به منصبدارهای طرفدار تره کی و منصبدارهای پرچمی مصمم تر بودند ، با انهم با متجاوزین مقابله نکردند، با وجودیکه از جمله تمام منصبدارهای کمونست منصبداراهای طرفدار امین بیشترین وطنخوا وکمترین کمونست بودند.)) پیش تر از ان بناغلی ((سید فرهاد)) تبصره کنان گفته است که ((اقای کاکر خوانندگان امروزی را کورو کرتلقی نموده میخواهد مجسمه بی روح را مرد زنده بخوانندگان تعریف نماید. حالا خوانندگان قضاوت کنندکه ایا من خوانندگان را ((کوروکر)) فکر کرده ام یا خود بناغلی ((سید فرهاد)) با همین مقصد این کار را قصدا کرده است؟

بناغلی ((سید فرهاد)) یک جمله دیگر را هم از قرینه بیرون نموده درباره ان تعبیر های مشابهی نموده است. جمله من درباره امین است که بعد ازیکه تاز شدن خود خواست تغییرا تی درمامورین حکومتی وارد نماید و به اشخاص غیر حزبی کار دهد. من در کتاب خود باین موضوع تفصیل نداده ام . صرف همینقدر نوشته ام که ((درعین حال امین شروع کرد به برطرفی مامورین طرفدار شوروی از مقامات حساس ومقرری تحصیلکرده های غربی بمقامات بالاتر.)) بناغلی ((سیدفرهاد)) ان را دفاع از حکومت امین تعبیر نموده خواهان شواهد شده است. اما

وی ((مقامات بالاتر)) ،((مقامات عالی را)) ترجمه نموده که صحیح نیست. مقامات عالی ((بحیث مفهوم مطلق بمامورین یا ماموریت های عالی رتبه راجع میگردد در حالیکه کلمه ((بالاتر)) درینجا ترفیع برتبه بالاتر را افاده میکند. درهرحال، امین بعد ازیکه تاز شدن خود به وارد نمودن تغییرات در اداره شروع کرد و خواست با اعلام شعار((قانونیت ،مصئونیت عدالت،)) از زشت بودن رجیم خود بکاهد. من نام های اشخاص غیر حزبی را بیاد ندارم که امین دراواخر دوره سه ماهه خود با انها ترفیع داده و یا جدیدا استخدام نموده است.اما در این شکی ندارم که او همچو حرکتی را براه انداخته بود. این کار درجمله دیگر چیزها ، شوروی ها رانسبت به او بدگمان نموده و این موضوع با موضوعات مهمتر دیگر باعث ان شد که انها امین وحکومت اش را از پا در اورند . بتائید گفته خود اکنون میخواهم از منابع شوروی شواهد ارایه نمایم که عبارت از فیصله نامه مورخ ۳۱ ماه اکتوبر ۱۹۷۹ پولتبوروی کمیته مرکزی حزب کمونست اتحاد شوروی است . در ان از ((تغییر جهت سیاسی امین به غرب)) نام برده شده و امده است که امین ((عزم دارد در صحنه سیاسی عملا تمام اشخاص متنفذ حزب ودولت رامحروم نماید.)) علاوتا در ان تشویش کنان اظهار شده که ((کاملا ممکن است امین برای اینکه قدرت شخصی خودرا حفظ کند ، جهت رجیم را کاملا تغییر دهد .)) این تشویش بخاطری اظهار شده است که در نظر پولتبورو ((علایم نارام کننده ازکوشش های امین بنظر میرسد دایر بر تماس های او بانمایندگان اپوزیشن محافظه کار وزعمای اقوام مخالف حکومت که در جریان ان [امین] امادگی نشان میدهد موافقه نماید درباره متوقف شدن مبارزه مسلحانه ان ها برضد حکومت که در شرایط مصالحه به ضرر انکشاف ترقی کشور خواهد بود.)) در فیصله نامه این هم امده است که امین مصمم است ((سیاست متوازن تر را اختیارکند.)) ((سیاست متوازن تر)) امین در نظر زعمای شوروی این بودکه ((... نمایندگان دول متحده امریکا بعد از تماس خود با افغان ها [امین و امینی ها] باین نتیجه رسیده اند که ممکن است خط مشی افغانستان را بطرفی تغییر داد که بنفع واشنگتن باشد.)) ۱ در این زمینه والنتین فالین ، معاون مدیر شعبه بین المللی کمیته مرکزی ، گفته بود که ((درکدام فرصتی بعد از مرگ ترِه کی ... ما اطلاع حاصل نمودیم که امین پلانی سردست گرفته که انچه راکه سادات { رئس جمهور مصر } کرده بود بنماید. موصوف به

طریقه ی انتظار داشت که قطع روابط را بامـا موجـه نمـاید، کـه اخـران بـه اخـراج مشـاورین منتـهی میشـد.)) ۲ .مـن بـاین موضـوع تفصیـل دادم تـا نشـان دهـم کـه چـون امـین میخواسـت سـمت هـای سیاسـت داخلـی و خـارجی افغانسـتان را مثـل محمـد داود و موسـی شـفیق تغییر نمـاید و افغانسـتان را ، در جملـه دیـگر چـیز هـا بـه غـرب نزدیکـتر نمـاید برایـش حتمـی بـود کـه تحصیلکـرده هـای غـرب را بـه مقامـات بلنـد تـر برسـاند ، و مـاهیت انحصـاری حکومـت را تغییر نمـاید . بـاین منظـور حرکتـی را بـراه انداخـت امـا شـوروی هـا ان را متصـل بعـد از شـروع ان خنثـی نمودنـد.

بناغلـی ((سید فرهـاد)) یـک موضـوع دیـگری را هـم از لزینـه جدا کرده چنان تعبیر نمـوده کـه مفـهوم ان برضـد ان اسـت کـه مطلـب مـن اسـت . مـن درکتـاب خـود (ص ۲۰۳) نوشـته ام کـه متصـل بعـد ازنصـب رژیم پـرچـم ((اعضـای حـزب در شـهر هـای ولایـات نظـر بـه کـابل بدفعـات بیش ترکشـته میشـدند حتـی درشـهر مـزار کـه در همـواری واقـع اسـت وبـا شندگان ان نسبتا بـه ملایم بـودن مشهور شـده انـد حزبـی هـا بـه چنـان تعـداد کشـته شـدند کـه بـادیگر شـهرها همسـری وحتـی زیـادت نمـود.)) بناغلـی ((سید فرهـاد)) از ان چنـان تعبیر نمـوده کـه گویـا مطلـب مـن تحقـیریک قـوم یـانژاد اسـت. ایـن تعبیر بحـدی مضحـک اسـت کـه بجـواب دادن نمـی ارزد ولی میخواهـم صـرف همینقـدر بـاطلاع بناغلـی ((سـید فرهـاد)) برسـانم کـه اول باشـند گان ان شـهر مـزار بمثـل باشـندگان شـهر هـای دیـگر منسـوب بیـک قـوم یـا یـک نـژاد نـی ، بلکـه مخلوطـی از افـراد منسـوب بقـوم هـا و بـی قـوم هاسـت ودیـگر اینکـه چـون ایـن شـهر در همـواري واقـع اسـت باشـندگان بـه مثـل باشـندگان شـهر هـای دیـگر کـه در همـواری واقـع انـد، نظربـه باشـندگان منـاطق کوهسـتانی مـلایم تـر میباشـند . بصـورت عمومـی سـجیه مردمـان شـهر باسـجیه مردمـان کوهسـتانی فـرق میکنـد . برجسـته تریـن مثـال ایـن واقعیـت شـاید پشـتون هـای مـهمند منـاطق برمـهمند و کوزمـهمند باشـند. امـا بناغلـی ((سید فرهـاد)) بـه کلمـه مـلایم ، کلمـات سـاخته خـودرا از قبیـل ((کلـه خـام)) و ((استعداد نفـر خدمـت شـدن)) اضافـه کـرده و براسـاس ان حکمـی صـادر نمـوده کـه مقصـد ش غـیر از زهـرپاشـی چیزدیگری شـده نمیتوانـد.حکـم او ایـن اسـت :" کلمـاتی چـون((نـرم)) ((مـلایم)) ،((کلـه خـام)) و((اسـتعداد نفرخدمـت شـدن)) ازواژه هـای ((تفرقـه نـادری اسـت کـه بـا حمایـه روس هـا

و باگماشتن محمد گل مومند. (وامثالهم) در طول سال به صحنه عمل پیاده شده.))

بناغلی ((سید فرهاد)) همچنان تاسف کنان اظهار نموده که کاشکی کتاب من ((بیانگر مداخله پاکستان و دسایس پاکستانی در کشور ما میبود " مطلب اواین است که من مداخلات پاکستان را در امور داخلی کشور بیان نکرده ام این بیجا و نادرست است. زیراکه انقدر که من از سیاست های مداخله گرانه مقامات پاکستان در امور افغانستان تا سال ختم کتاب خود در جون ۱۹۹۴ به تفصیل حرف زده ام مولف دیگری تا ان اندازه به تفصیل حرف نزده است .من همچنان سیاست کشور های دیگر نزدیک ودور اسلامی را طور انتقادی هم بیان وهم تحلیل نموده ام و همین سیاست هارا منشاء عمده جنگ های داخلی بخصوص ویرانی شهرکابل تشخیص نموده ام، بااتکه کتاب من دراصل شرح و بیان رویدا دهای داخلی یعني تاريخي، سياسی میباشد. در ینجا میخواهم صرف جمله اخرین از بیان و تحلیل از توافقات پشاور راطور مثال ذکر نمایم، که نتیجه ابتکار نفوذ نمایندگان سیاسی ، واستخباراتی پاکستان ، ایران و عربستان بود و سران تنظیم های افغان از انها متابعت کردند، بااتکه موضوع تعیین سر نوشت سیاسي افغانستان وکاملا مربوط به موخوالزکر بود .جمله من این است که "توافقات پشاور نشان داد که افغانها اکنون مجبور اند با بیش تراز(یک اتحاد شوروی) معامله کنند واین اتحادیه شوروی ها یجدید مانند برادران بزرگ در لباس اسلام مصمم اند از انها حاکمانه سرپرستی کنند." اکنون میخواهم درباره نوشته بناغلی " سید فرهاد " چند تبصره مختصر نموده کلام خود راختم نمایم.

۱: بناغلی ((سید فرهاد)) درتمام نوشته خود نه درباره من ونه درباره کتاب من حرف مثبتی هیچ هم ندارد و حتی کتاب مرا " توهین نامه ی بنام تاریخ " خلاصه نموده ، درحالیکه این کتاب بیانگردفاع یک ملت پانزده ملیونی افغان بر ضد تجاوز نظامی یک ابر قدرت دو صدو هشتاد میلیونی و مسایل مربوط باین مقابله بوده که اثرات ان تنها باافغانستان محدود نماند.بلکه درمنطقه و جهان هم سرایت کرد وعلاوه بران دران بصدها موضوع دیگردر شکل سیاست های حکومات متعدد منطقه وجهان مطالعه شده ، مثلیکه اخراب وتنظیم ها ووقایع

دینامیک دسته جمعی انسان های منسوب به کشور ها و کولتور های مختلف جهان در ان مطالعه شده است. بناغلی سید " فرهاد" درباره این موضوعات حرفی ندارد ، وکتاب راصرف از زاویه دو سازشکار دیده و بدفاع از انها مانند یک شخص موظف و متعهد حکم ها نموده و باین ترتیب نوشته خود را کاملا یکطرفه و پارتیزانی نموده است.

۲: بناغلی ((سید فرهاد)) باحواله کردن اتهامات برمن که من باستثنی پنج سال حبس تمام عمربالغ خود رادر تحصیل ، تدریس ، تتبع ، تالیف وترجمه گذارنده ام ، خود را بحیث کسی معرفی نموده که به علم ، معلم و کتاب ارزش نمیدهد.

۳: بیسار عجب است که بناغلی ((سید فرهاد)) مرا نمی شناسد اما کتاب مرا و خودمرا با کلمات زشت وقباطع یاد میکند درحالیکه موصوف نه تاریخ دان است نه در سابق کتاب های تاریخ را ارزیابی کرده ، ونه نویسنده است ونه درباره جریانات سیاسی علاقمندی نشان داده . اگر این نوشته ابتکار خود بناغلی ((سید فرهاد)) میبود و موصوف در موضوعات ملی بالقطع نوشتن عادی میبود در ان صورت باید او دردرجه اول کسانی را مورد انتقاد و ملامتی قرار میداد که در برابر پول و رتبه بحکومت دست نشانده شوروی متجاوز خدمت کردند و با این خدمت خود پروای وطن ، استقلال و حاکمیت ملی افغان را نکردند. معلوم است که این نوشته ابتکار و یا ازکس دیگری بنام بنا غلی ((سید فرهاد)) بوده که خود فاقد اصول اخلاقی وبلند همتی ولی پخته کار، تجربه کار دردسیسه بازی و خرابکاری میباشد.

پاورقی

۱-خلاصه یادداشت ها ی نمره ۱۷۲ جلسه بیروی سیاسي کمیته مرکزی حزب کمونست اتحاد شوروی درباره مشی سیاسي اینده پیرامون وضع افغانستان " . جورنال مطالعات اسیای جنوبی و شرق میانه ، شماره زمستانی ۱۹۹۴ _ ۵۳ ، ۵۸ .

۲ - سلیگ هری سن ، خارج از افغانستان ، قصه درونی برگشت شوروی ، بتعلم دیگو کورو دو ویز و سلیگ هری سن ، ناشر: پوهنتون اکسفورد ، نیویارک اکسفورد ، ۱۹۹۵ ، ۴۴.

در رد نوشته های غیرمسول پوهیالی فرهنگ

محمد حسن کاکړ

پوهیالي داکترمحمدامین فرهنگ درهفته نامه امید (شما ره۱۳۹ اول جنوري ۱۹۹٦ و ۱۹۴ مورخ ۸ جنوري) تحت عنوان ((ازحقیقت گویي تاجعلکاري)) و همچنان تحت عنوان ((نقش پوهنتون کابل درجهاد علیه کمونزم درافغانستا ن)) درهمان جریده (شماره ۱۲،۱۹۹ فبروري) نوشته هاي نموده که عمدتاً بر ضد شخص من است. موصوف در باره چند موضوع کتاب من، افغانستا ن ، تجاوز شوروي وجواب افغان، که ازطرف پوهنتون کلیفورنیا در ۱۹۹۵ نشر شده است، ویک مصاحبه من که قسماً در باره زبان پشتو درمجاهد ولس (جولاي اگست ۱۹۹۵) انتشار یافته است، هم چند مطلبي نگاشته است.

پوهیالي فرهنگ در مورد آن قسمت کتاب و مصاحبه من سخن زده است که در باره میر محمد صدیق فرهنگ ، پدر پوهیالي موصوف میباشد. پوهیالي فرهنگ در نوشته ها ی خود از پدر خود دفاع نموده است، که من در باره موصوف یک چند مطلب انتقادي را در کتاب خود اورده بودم. نوشته های پوهیا لي فرهنگ بنابر آن به تحریک از عصبیت صورت گرفته است، چنانچه خودش میگوید: ((من به حیث یک افغان که متاسفانه بصورت ناجایز فامیل وشخصیت آن مورد تجاوز قرارگرفته است، حق دارم که مطالب ...... را به چاپ برسانم.) (۱) یک معنی این جمله این است که پوهیالي فرهنگ موضوع را از نظر علم بررسي کرده نتوانسته است. خودش هم با این ناتواني خود اعتراف میکند و میگوید ((من نه صلا حیث علمي آن رادارم ونه میل آن را دارم که درباره این اثر [کتاب من] کد ام نقد علمي بنگارم.))

۱ـ مسوده اولی این نوشته در جریده افغان ملت (۱۴ نومبر۱۹۹٦ و۱٦ فبروری ۱۹۹۷) ومتن پښتوان درخپلواکی ورمه (همان سال) نشر شده است. امین فرهنگ به جواب آن درجریده امید (۵ جنوری و ۱۲ جنوری۱۹۹۸) مطالبی نگاشته که درآن اصول اخلاقی واداب نویسیندگی را زیر پاگذاشته وچنان کلمات زشت درآن بکار برده مثل که آنرا کدام بازاری یله گرد نوشته باشد.

(۲) جای دیگر طور مشخص میگوید که او تاریخ نمیداند . ضمن تبصره بر یک نوشته محترم پوهاند داکترمحمد یحیی ابوی مینویسد که ((پوهاند امیر صاحب ابوی با تاریخ و تاریخنویسي مانند این حقیر قطعاً اشنایی ندارد)) و((من درمورد مطالب مربوط به تاریخ افغانستان کدام تبصره ندارم ، زیرا درخود صلاحیت علمي این کار را نمي بینم.)) ۳ پوهیالی فرهنگ که از نادانی خود در باره تاریخ با این صراحت اعتراف میکند باید در باره آن چیزي نمي نوشت، چه رسد بآنکه آن را ارزیابی کند. مگر او نه اینکه چنان نکرده است ، بخود صلاحیت چنان مورخین را قایل شده است که خواسته است بز غم خود آثار مورخین را((با ارایه اسناد و مدارک معتبر و انکار ناپذیر رد و بباطل نماید.)) برعلاوه موصوف با کمال بیباکي مینویسد که ((جناب پوهاند صاحب در پهلوی وارد نمودن یک سلسله اتهامات بی پایه و بیمایه مبادرت به جعلکاري و دروغگویی نیز ورزیده است که اگر [من] آنها را با ارائه اسناد و مدارک معتبر و انکار ناپذیر رد و باطل نسازم نسل های آینده کشور آن را بحیث واقعیت های تاریخی پنداشته بابن ترتیب تاریخ وطن عزیزما یک باردیگر توسط چنین مورخین بظاهر بنام ونشان ولی دراصل جعلکار وبی پرنسیپ ... بطرف خدعه و فریب کشانیده میشود.)) ۴ موصوف با این هم اکتفانکرده نسبت های غلیظ تر از قبیل((منتهای دیده درایی)) ، ((الوکدایی)) وامثال آن را به من والرم روا داشته است .

از همه اولتر میخواهم توجه خوانندگان را باین نقطه معطوف نمایم که امین فرهنگ در سلسله درجات علمي پوهنتون در درجه ابتدایی یعني پوهیالي قرار دارد . ولي همین پوهیالی در دوره تشتت فعلي بحدی بیباک شده که حتي پوهاند ها راهم باالفاظ هرزه یادمیکند. حال از شخص موصوف میپرسم که درحالیکه او باعتراف خودش تاریخ نمي داند چطور میتواند وقایعی را که من بارتباط صدیق فرهنگ بیا ن کرده ام او ان را ((اتهامات بی پایه بیمایه)) میداند و میخواهد آن را ((باارائه اسناد و مدارک معتبر و انکار ناپذیر رد وباطل سازد ؟)) کجاست ((اسناد و مدارک معتبراو انکارناپذیر)) او؟ چون قرار نوشته خودش و هم در واقعیت او قادر باین کارنیست از اصل موضوع خارج شده دشنام ها داده است و با این کار راه کساني را در پیش گرفته است که وقتي از بحث روی اصل موضوع ناتوان شوند ، ان را به شخص تبدیل میکنند و دشنام میدهند.

تبدیل کردن بحث از موضوع به شخصی موضوعی در منطق است بنام لاتیني The-Argument-ad-Hominem یا صرف ad Hominem یمعني ((بسوی انسان)) این یک کار اسان ومعمولاً پیشه کسانی است که از درک اصل موضوع ویا از دفاع از موقف خود عاجز باشند. داند هال میگوید که ((ماموضوع را نادیده مینگریم و برکسی که آن راتمثیل میکند

وبا از ان دفاع مینماید می نازیم . مثلاً وقتی کسی براي ساختمان پارک موتر از قطع نمودن درخت ها دفاع میکند ما اورا ملامت مینمائیم که چرا جراب سفید پوشیده است .)) ٥
نتیجه تبدیل نمودن موضوع به شخص این میشود که شخصیکه این کار رامیکند عوض منطق و عقل از حساسات کار میگیرد و الفاظ را استعمال میکند که شخصی سالم استعمال آن را عار میداند. پوهیالي فرهنگ فقط چنین کرده است . اگر ازو پرسیده شود که اگر موضوع رابرای غور رسي بکدام محکمه قانوني پیش کند آن را بهمان طرز و عبارات افاده خواهدکرد؟ یقین دارم که جواب موصوف منفی خواهد بود، زیراکه اگر جوابش مثبت باشد قاضي محکمه حتی دعوای او راهم نخواهد شنید. محکمه عامه یا قضاوت خوانندگان هم چنین است به سببی که به قول دانشمندي ((آنچه را که او[قضاوت کننده] محکوم یا تبرئه می نماید در واقعیت افاقي وجود و در دسترس قضاوت ازاد دیگران قرار دارد .)) ٦ امین فرهنگ کلمات غلیظ و هرزه راکه بمن نسبت داده است در واقع امربا آن خودرا معرفی نموده است. بقول مربي بي ((بااستثنی نموی سبزیجات مانند وانسیاقات حیوان مانند ما [انسان ها] تقریباً تمام آنچه هستیم با استعمال الفاظ ارتباط پیدا میکند.)) ۷

امین فرهنگ ، طوریکه درفوق ذکر نمودم ، هم میگوید که او تاریخ نمیداند ، وهم تاریخ مرا ((الرکذابی)) و مرا ((جعلکار و بي پرنسیپ)) میداند .از موصوف میپرسم که کسی که د سپلین را نداند چطور میتواند آن را ارزیابي کند و درباره آن و مولف آن حکم ها صادر نماید ! ایا او فکر نکرده است که این روش مخالف عقل و زاده تعصب است . ایا او فکرنکرده است که کسی که وظیفه اش تدریس علم یعنی تدریس دسپلین خالي از لنا قضات است ، باید منطقی ومعقول برخورد کند؟ ایا او فکر نکرده است که درصورتیکه استاد پوهنتون کاربرد الفاظ هرزه را بخود اجازه دهد ،از هرزه گان کوچه و بازار چه گیله ! دراصل جای تعجب دراین است که حکم های پوهیالی فرهنگ به ارتباط نوشته های است که من در باره پدر و تالیف او نموده ام ، ولی او آن را به تمام کتاب عام نموده است . من متحیرم که پوهیالي فرهنگ با این روش و با این نوع ذهنیت چطور تدریس کرده است! نوشته های من درباره صدیق فرهنگ هوایي نیست . آنچه را که من درباره موصوف نوشته ام قسماً براساس مشاهدات خود و قسماً بر اساس گفتار ها و نوشته های حکومت وقت ود یگران بقید منابع یعني مستند ذکرکرده ام . چون همین نوشته ها پوهیالی فرهنگ را تحریک بنوشتن نموده است برای موصوف لازم بود آن را نادرست ثابت کند و اگر این کار را کرده نمیتوانست سکوت اختیار میکرد .

درباره این موضوع اتفاق است که کذا بیت و جعلکاري کـار یک شخص کم وجدان است . درباره این موضوع هم اتفاق است که شخص باوجدان بخود اجازه نمیدهد کسی را کذاب ، دسیسه کـار وجعلکار خواند مگر آنکه کذابیت ، دسیسه کاري و جعلکاري او با ثبات رسیده باشد . علاوه بر آن کسی را کذاب خواندن و جعلکار دانستن به ناحق بی احترامی بخوانندگان ومشابهه با روش کمونست های جذمی است که وقتی در برابر مخالفان استدلال کرده نتوانند ان ها را ضد انقلاب خوانند و تهمت ها برایشان حواله کنند .این روش همچنان بی احترامی باالفاظ است که شخصی نامحترم آنها رابیجا استعمال میکند. درنهایت این روش کم فرهنگی رانشان میدهدکه شخصی کم فرهنگ به سبب آن با لفاظ هرزه عادت میکند.برخلاف ،اهل دانش وفرهنگ وانهائیکه شرف خود و دیگران را گرامی میدانند در استعمال کلمات تمیز بخرج میدهند . آنهانه تنها دوستان بلکه مخالفان خودرا هم باکلمات احترام یاد میکنند ، با آنکه نظریات شان را که باطل تشخیص کنند ، بیرحمانه رد مینکنند.آنها کلمات را که در تمام موارد بکار میبرند بااحساس تمیز و مسئولیت استعمال میکنند . آین رند ، متفکر امریکایی در زمینه میگوید: ((مگرصادرکردن حکم اخلاقي یک مسئولیت بسیار بزرگ میباشد . کسیکه میخواهد داورباشد برایش حتمی است که سجیه متقی داشته باشد)) و بخاطر ملاحظات فامیلي ، مادي و احساساتی از شواهد چشم نپوشد. موصوفه به کلام خود بااین عبارات دوام میدهد : ((برای یک شخص معقول حتمی است که درمحکمه درون ذهن [وجدان] خود بمثل او [قاضي] راستکاري دقیق و سخت را رعایت کند یعني در جائیکه در آن نظر به محکمه عامه مسولیت بزرگتر است.)) رعایت این کلمه یعنی ((راستکاری سخت و دقیق)) مهم است به سببی که باالفاظ رند ((داور هر وقتیکه حکم اخلاقی صادر میکند شخص خود را در معرض حکم قرار میدهد)) و((شخصیکه قضاوت میکند باید از روی آن بالای خود او قضاوت شود.)) ۸ اکنون بعد از ذکر این اصول که رعایت آن برای دوام زندگی امیخته با اخلاق حتمی است به سراغ نوشته های امین فرهنگ میروم و میخواهم معلوم نمایم که این کلمه ها در((محکمه داخل ذهن)) اوچه ارزشی دارد.

امین فرهنگی درباره من مینویسد که ((وقتیکه ما درماه جوزای ۱۳۵۷ اساس حرکت وحدت ملی رادر پوهنتون کابل گذاردیم یکی ازهمکاران اسم شماربحث کسیکه درجریان داخل ساخته شود

درباره این موضوع اتفاق است که کذا بیت و جعلکاري کار یک شخص کم وجدان است . درباره این موضوع هم اتفاق است که شخص باوجدان بخود اجازه نمید هد کسی را کذاب ، دسیسه کار وجعلکار خواند مگر آنکه کذابیت ، دسیسه کاري و جعلکاری او با ثبات رسیده باشد . علاوه بر آن کسی را کذاب خواندن و جعلکار دانستن به ناحق بی احترامی بخوانندگان ومشابهه با روش کمونست های جذمی است که وقتی در برابر مخالفان استدلال کرده نتوانند ان ها را ضد انقلاب خوانند و تهمت ها برایشان حواله کنند .این روش همچنان بی احترامی باالفاظ است که شخصی نامحترم آنها رابیجا استعمال میکند. درنهایت این روش کم فرهنگی رانشان میدهدکه شخصی کم فرهنگ به سبب آن با لفاظ هرزه عادت میکند.برخلاف ،اهل دانش وفرهنگ وانهائیکه شرف خود و دیگران را گرامی میدانند در استعمال کلمات تمیز بخرج میدهند . آنهانه تنها دوستان بلکه مخالفان خودرا هم باکلمات احترام یاد میکنند ، با آنکه نظریات شان را که باطل تشخیص کنند ، بیرحمانه رد مینکنند.آنها کلمات را که در تمام موارد بکار میبرند بااحساس تمیز و مسئولیت استعمال میکنند . آین رینډ ، متفکر امریکایي در زمینه میگوید: ((مگرصادرکردن حکم اخلاقي یک مسئولیت بسیار بزرگ میباشد . کسیکه میخواهد داورباشد برایش حتمی است که سجیه متقی داشته باشد)) و بخاطر ملاحظات فاميلي ، مادي و احساساتی از شواهد چشم نپوشد. موصوفه به کلام خود باآین عبارات دوام میدهد : ((برای یک شخص معقول حتمی است که درمحکمه درون ذهن [وجدان] خود بمثل او [قاضي] راستکاري دقیق و سخت را رعایت کند یعني در جائیکه در آن نظر به محکمه عامه مسولیت بزرگتر است.)) رعایت این کلمه یعني ((راستکاری سخت و دقیق)) مهم است به سببی که باالفاظ رینډ ((داور هر وقتیکه حکم اخلاقی صادر میکند شخص خود را در معرض حکم قرار میدهد)) و((شخصیکه قضاوت میکند باید از روی آن بالای خود او قضاوت شود.)) ۸ اکنون بعد از ذکر این اصول که رعایت آن برای دوام زندگی امیخته با اخلاق حتمی است به سراغ نوشته های امین فرهنگ میروم و میخواهم معلوم نمایم که این کلمه ها در((محکمه داخل ذهن)) اوچه ارزشی دارد.

امین فرهنگی درباره من مینویسد که ((وقتیکه ما درماه جوزای ۱۳۵۷ اساس حرکت وحدت ملی رادر پوهنتون کابل گذاردیم یکی ازهمکاران اسم شمارابحیث کسیکه درجریان داخل ساخته شود

وطاهرعملی ، طوریکه فرهنگ ادعا میکند ، در صحن پوهنتون چندین مرتبه قدم زده ایم ، ایا همچو قدم زدن ها باید دلیل استخدام بمرام سیاسي شود؟ عقل سلیم حکم میکند که در صورتیکه استخدام سیاسي در نظر با شد باید دیدار ها برای آن در دفتر یا کدام جای خاص صورت گیرد. حقیقت این است که این «قدم زدن ها» صورت نگرفته است ، واین ازنوشته های زیرخود پوهیالی فرهنگ هم معلوم میگردد.

امین فرهنگ دراین باره که من بعد ازنشرخبرنصب صدیق فرهنگ بحیث مشاورصدراعظم ببرک کارمل با پوهاند داکترسید بهاوالدین مجروح وبناعلی غلام فاروق صافی بخانه اورفتم وبگفته او[صدیق فرهنگ] «برهمکاری من باحکومت دست نشانده اجنبی» اعتراض کردم مینویسدکه «اساساً مرحوم پوهاند مجروح نظربه اشنايي قدیم که در دوره تحصیل باایشان درجرمنی داشتم و بعد بالرتباط که در پوهنتون کابل هم داشتم برای دیدن اینجانب که تازه بعد از دوسال حبس ازپلچرخي رهايي یافته بودم بدیدن من بمنزل ما آمده بود. اینکه داکترکاکر هم همرایشان بود بخاطر ندارم زیرا ایشان را اصلاً نمی شناختم.» !! اگر پوهیالی فرهنگ دوسال را در دروه پلچرخی گذرانده باشد چطور برایش ممکن است، مرا در دو دوره حکومت خلقی با طاهر علمی درصحن پوهنتون دیده باشد؟ تمام دوره خلقی از ۷ ثور ۱۳۵۷ تا جدي ۱۳۵۸ مدت بیست ماه را در برمیگیرد . برای یک د قیقه قبول کنم امین فرهنگ طوریکه میگوید مرا با طاهر علمی در صحن پوهنتون دید ه است. در اینجا سوال این است که چون او قرار نوشته خودش در ماه جدي ۱۳۵۸ مرا در سالون منزل خود از فاصله نزدیک نمی شناخت ، چطور ممکن میگردد که او درماه جوزای سال پیش از ان مرا از فاصله دور در صحن پوهنتون شناخته باشد؟ اساسی تر این است که خود امین فرهنگ این ادعای خود را دریک نوشته دیگر خود رد میکند مثلیکه میگوید « اینکه در ملاقات شما [کاکر] پدر مرحومم در مقابل شما سکوت اختیار کرد علت ان این بود که من بان مرحومی گفتم که درحضورشما تبصره نه کنند.» ببینید، امین فرهنگ هم میگوید به خاطر ندارد که مرا در منزل خود دیده باشد وهم میگوید که من به پدر مرحو می ام گفتم که در حضور شما از تبصره خود داری کند. مشکل واقعی پوهیالی فرهنگ در این است که علاوه بر انکه جعلکاری میکند بر اساس حد سیات به استنتاج میپردازد ، در حالیکه استنتاج باید بر اساس معیار های افاقی و اخلاقی صورت گیرد و این معیار ها شرایط ...

دراین باره آین رند گوید که قضاوت اخلاقی ((وظیفه ی نیست که روی احساسات ،انسیاقات وگمان های یک شخص طور اتومات صورت گرفته بتواند. این وظیفه ی است که دقیق ترین، ضیق ترین ، وافاقی ترین پروسه عقلانی تفکر بی رحم میخواهد. نسبتاً آسان است که اصول اخلاقی مجرد را فرا گرفت و مشکل خواهد بود آنرا بالای یک حال مشخص تطبیق نمود، بخصوص وقتی سجیه اخلاقی یک شخص درمیان باشد. وقتی شخصی قضاوت اخلاقی را یا در تمجید و یا درمذمت کسی دیگری صادر مینماید باید حاضر باشد که به سوال (چرا) جواب دهد ودعوی خود را هم به شخص خود و هم به پژوهشگر عقلانی ثابت نماید.)) ۱۲ بنابر دلایل فوق پوهیا لی فرهنگ تمام قصه فوق قدم زدن مرا در صحنی پوهنتون با طاهر علمی با تهمت های مربوط با آن از داخل ذهن خود بیرون او رده است . اما این جعلکاری او مایه تعجب وجای تاسف است. مایه تعجب بخاطر است که موصوف چطور حاضر شده است وقت ، انرجی و فکر خود را در ساختنِ ان صرف کند و جای تاسف بخاطری است که یک داکتر و یک استاد عوض اینکه مثلیکه بین استادان واهل فرهنگ و دانش مروج است، از روی منطق مناظره پرثمر کند جعلکاری میکند و باز با طمطراق اعلان مینماید که ((اگر آنها [اتهامات] را با ارایه اسناد و مدارک معتبر و انکار ناپزیر رد و باطل نسازم... تاریخ وطن عزیز ما توسط چنین مورخین بظاهر با نام و نشان ولی دراصل جعلکار و بی پرنسیپ... بطرف خدعه و فریب کشانیده میشود.)) پوهیالی فرهنگ برای اینکه بفکر خود مرا در موضوع دلاع ازپد رخود هم ملامت نموده باشد ، بازهم به جعلکاری متوسل میشود. من به استناد منبعی به نام الف درکتاب خود اورده ام که صدیق فرهنگ ببرک کارمل و میرا کبر خیبر را در زندان ((بانظرات چپی خط مسکو)) اشنا ساخته بود. اما امین فرهنگ میگوید که از انجا که این ۳ نفر در توقیف خانه ولایت همزمان بندی نبودند نوشته من حقیقت پیدا کرده نمیتوانند و باز چون شخصی با زاری با طمطراق اعلان میکند که ((این ادعای منافقانه وی [کاکر] دروغ محض و جعلکاری گستاخانه علمی میباشد.)) ۱۴ بقرار نوشته امین فرهنگ چون کارمل با صدیق فرهنگ درعین زندان بندی نبود نوشته من((جعلکاری گستاخانه علمی)) میباشد، زیرا در ظرف چار سالی که وی به پایوازی پد ر محبوس خود در زندان ولایت کابل رفته است بقولش ((درانجا هیچ اثری از ببرک وخیبر نبود)) و [illegible]

با خیبر یکجا بود.)) ۱۵من در ین مورد با منبع الف خود که با صدیق فرهنگ، میر اکبر خیبر، و ببرک کارمل و هم با سایر محبوسین سیاسی آن دوره منسوب به ویښ زلمیان ، ندای خلق، ووطن اشنائي داشت بار دیگر در تماس شده حقیقت را جویا شدم. موصوف به تائید قول سابق خود گفت که او تمام انها را در توقیف خانه ولایت کابل دیده است . امین فرهنگ شاید قول او را قبول نکند، اما اگر او قول اورا قبول نمیکند مجبور است قول پدر خود را که در قول او شک و تردیدی را بخود راه نمیدهد، قبول کند. پدرش منبع الف را با این عبارات قطعی تائید میکند: ((اما قدر مسلم این است که ببرک در زندان ولایت کابل با او [خیبر] هم اطاق شده و این ایدیالوجی [کمونیزم] را از و فرا گرفته است.)) ١٦ ا نها هم اطاق نبودند ، ولی هردو در انجا بندی بودند. درهر حال قبلاً خود امین فرهنگ اعتراف کرده است که پدرش در زندان ولایت کابل بندی بود. بنا بر آن ، بر خلاف ادعای امین فرهنگ، صدیق فرهنگ ، ببرک کارمل و میر اکبر خیبر در قطار سایر بندی ها در زندان ولایت کابل که بنام توقیف خانه یاد میشد در شروع دهه پنجاه همزمان بندی بودند و نوشته موصوف با حکم هایش در باره من فقط ساخت و بافت شخص خودشان است . منبع الف من میگوید که چون فرهنگ قبل از بندی شدن خود مارکسزم میدانست و نسبت بکارمل وخیبرمسن تربود آنها رابا ان آشنا ساخت مگر نوشته خود فرهنگ مبهم است، وازآن صریحاً فهمیده شده نمیتواندکه خیبرکارمل رابا آن آشنا ساخت و یا معکوس آن. درهرحال، صدیق فرهنگ نمیگوید که خود معلم را کی تعلیم داده بود. بقول منبع الف این معلم خود صدیق فرهنگ بود، و با ین سبب بعد کارمل و خیبر فرهنگ را استاد میخوانند.

از این نوشته ها واضح است که پوهیالی داکتر محمد امین فرهنگ حاضر است از دانش خود بحیث وسیله برای جعلکاری استفاده کند، نه برای جستجوی واقعیت. در سطور بالا جعلکاری او ثابت شد وناتوانی موصوف در رد نوشته های من واضح است. غیز از آن هم اونمیتواند از تاریخ پدر خود و بالخاصه از همکاری موصوف با رژیم دست نشانده شوروی که در اصل یک امر غیر قابل دفاع میباشد دفاع کند. چون این نتواند دشنام میدهد و لاف وگزاف میزند و فکر میکند که با دادن دشنام ها و لاف زدن ها حق با او خواهد شد. بقرار این ذهنیت هر فکری را که در ذهنش خطور کرد و تشخیص نمود که او را بمقابل مخالف او یاری میرساند در الفاظ اورده بخوانندگان پیش می کند

وخیال میکند که افکار همینکه در زیور طبع اراسته شد حکم نص را پیدا میکند بدون انکه فکرکند که نوشتار ها و همچنان گفتار ها صرف وقتی مدار اعتبار شده میتواند که حقیقت را بیان کند و یا منظور از ان ها کوششی برای دریافت حقیقت باشد. چون وی زیر یک عنوان معین موضوعات نا مربوط را جمع مینماید و پروای معیار های افاقی و اخلاقی را نمیکند و از انجا که علاوه بر آن نوشته هایش تنا قضات هم میداشته باشد خودرا در تلک ساخت خود قید می نماید.

باانهم امین فرهنگ در نوشته های خود از پدر والراو که تاریخ است ، دفاع مینماید ، با انکه بقول خودش تاریخ نمیداند . دفاعیه او در دو موضوع عمده زیر خلاصه میشود (۱) : نوشته های صدیق فرهنگ در جهت مخالف با پشتو و پشتون ها نیست. (۲) فرهنگ چپي طرفدار خط مسکونی ، بلکه یک دموکرات مشروطه خواه بود .اما او این موضوع را که پدرش بحیث مشاور ببرک کارمل، سرکرده رژیم دست نشانده شوروي خدمت نمود، از نظر انداخته است درحالیکه تمام هیاهوي از همین موضوع نشست کرده است. در قسمت اول امین فرهنگ میگوید که کاکړ ((این ادعای جعلی را یکبار دیگر تکرار میکند که [مولف] فرهنگ در هر جاکه مسایل ضد پښتون را سراغ نموده است ان را بیَان داشته است.)) ۱۷

من دراینجا از بحث درباره تعصب صدیق فرهنگ درباره پشتون ها و پشتو منصرف میکردم زیرا که درنظر من ضدیت او با پښتون ها و پښتودر تالیف اش بنام افغانستان در پنج قرن اخیر بقدرکافی واضح است و من و تعدادی از نویسندگان درباره این موقف وی نوشته ها نموده ایم که در شماره های متعدده جریدی مجاهد ولس از ۱۹۸۸ ببعد نشر شده است. سال ۱۹۹۲ تعدادی از این نوشته ها دریک مجموعه بنام د پښتو او پښتنو په باب جعلیات از طرف محترم داکتر محمد گل رومان بچاپ رسیده است . مقاله من بنام ((نظری به کتاب افغانستان در پنج قرن اخیر))که هم د رمجاهد ولس و هم در مجموعه فوق نشر شده است از طرف موسسه نشر کتاب امان در پشاور بشکل رساله در ۹۴ صفحه طور علحده نشر شده است . صدیق فرهنگ در برابر انتقادات من جوابات داده است ولی دفاعیه اوکه دران بعضی انتقادان مرا قبول نموده وبعضی ها را نا درست خوانده برای من قابل قبول نیست و من در باره صدیق فرهنگ بفکر سابق خود هستم که گفته بودم : ((دراین الر هیچ قوم دیگر تا این حد کوبیده وتحقیر نشده است مثلیکه پشتون ها کوبیده

شده اند . فرهنگ در هر مورد کدام نظر نامساعدي راجع به پښتون ها یافته است ، ان را بدون انتقاد و حتی بدون اراله شواهد اقتباس کرده و بعد تفسیر عندي درجهت تائید ان اظهار نموده است.))

موضوع دیگری که پوهیالی فرهنگ ان را در نوشته های خود برجسته نموده این است که صدیق فرهنگ یک دموکرات مشروطه خواه بود، نه چپی طرفدار مسکو. پوهیالی موصوف برای تائید نظر خود ان مقاله پدرخود را زیر عنوان ((تجدید سخن در مرام وطن)) در نوشته خودکاملا اقتباس نموده که او بحیث مدیر مسول جریده در ۱۹۵۱ نشر کرده بود. صدیق فرهنگ در این مقاله خود اصلاحات رابراساس دموکراسی و شاهی قانونی تقاضا کرده بود.امین فرهنگ درعین حال از کار روایي های پدر خود هنگام تدوین قانونی اساسی دوره مشروطه دهه شصت سخن ها زده است.

اول طور مقدمه میکویم که نوشته ها و نظرات سیاسی یک دوره درباره تمام دوره ها و حتی درباره یک دوره دیکر لزوما صدق نمیکنند و دریںن باره بعضی محک ها موجود است که با مادر شناخت اشخاص و نظرات شان کمک کرده میتوانند. یکی ازین محک ها توافق بین گفتار ها ، نوشتارها واعمال است . اما چون اعمال سیاسی تغیر پذیر است، دانستن انها از جمله مشکل ترین مسائل اجتماعی میباشد ، بخصوص وقتی در نظر گرفته شود که افراد با تغییر سن وشرایط افاقی در جهان بینی خود تغییر می اورند و هم خود ((نظم های اجتماعی واقعیت های تاریخی بوده که دستخوش تغییرات سریع و یا اهسته میباشد.)) ۱۸ اگر فرهنگ در اغاز دوره دموکراسی دهه پنجاه دموکرات مشروطه خواه بود شاید بعد از ان در دوره ایکه شوروي درافغانستان نفود کرد وچپی ها نبارز کردند فکر خود را تغییر داده باشد و علایم میرساند که اوچنین کرده است . نور محمد تره کی و ببرک کارمل هم چنین کرده اند.

انها پیش ازانکه حزب دموکراتیک خلق راکه یک حزب کمونستي بود بنیاد گذارند به ترتیب اعضای ویښ زلمیان وانجمن پښتونستان بودند. در سایر کشورهای رو با نکشاف بخصوص در مستعمره های کشور های اروپایي در اسیا مبارزین سرشناس درابتدا نشنلست بودند و بعد با دگرگونی نظم های اجتماعی کمونست شدند .(۱۹) چون در افغانستان عمر دوره دموکراسی کوتاه بود با ازبین رفتن ان که اکثر پیشروان نهضت مشروطه بشمول صدیق فرهنگ در زندان ها انداخته

شدند خوش بینی ان دوره از بین رفت وبد بینی جای ان را گرفت. در مجموع ناکامی نهضت باعث ان شد که طریقه اعتدالی اهمیت خود را از دست دهد و افکار انقلابی چپی وراستی جذابیت پیدا کند . در عین حال ، فکر قدرت گرفتن بکمک کشورهای خارجه رفته رفته قوت گرفت. بعد از ان هم سیاست گردانان اصلاح طلب و هم انقلابی کمتر متمایل بودند افکار خودرا درلباس تحریر درارند اما در صحنه عمل بقدر یکه میتوانستند علنی ویا مخفی کارمیکردند و در صدد جلب کمک های خارجی در رسیدن باریکه قدرت دست بکار شدند . دوتابودن در سجیه ها و بصورت مشخص دوتا بودن در نوشتار ها و گفتار ها هنوز هم عام تر گردید. مانع عمده یک تابودن یا موافق بودن عقاید باکردار ها بصورت عمومی کولتور مختنق و بصورت خاص نظام سیاسی پولیسی بود. حتی در دوره مشروطیت هم ازادی یاتوانی یکی بودن نوشتار ها با کردار ها محدود بود ، با انکه ازادی در این دهه باوج خود رسیده بود. دراینحال نوشتار ها معرف واقعی افراد بخصوص کارداران رسمی شهری شده نمیتواند . اینحال مسلما بالای صدیق فرهنگ هم موثر بود.

من از تعداد زیاد افغان ها شنیده ام که فرهنگ چپی بود ولی انها نمیخواهند نام های شان گرفته شود . بعضی حتی گفته اند که فرهنگ به سبب چپی بودن تاحدی هوا خواه اتحاد شوروی شده بود که باری کوشید ذریعه طیاره دوماشینه شوروي که در انوقت از منطقه وزیر اکبر خان مینه فعلی پرواز میکرد و مواد خوراکی و غیره به سفارت می اورد پناه ببرد، اما گیرشد و بامر صدر اعظم سردار محمد هاشم خان پدرش ، مستوفی سید حبیب خان سپرده شد. شاید همین واقعه مسبب اخراج صدیق فرهنگ از لیسه استقلال شده باشد . داکتر سید خلیل الله هشمیان میگوید که ((... فرهنگ ابتدا یکی از پیش اهنگان این ایدیالوزجی [مارکسیزم لینیزم] در افغانستان بوده و صدها شاگرد بشمول ببرک کارمل را تربیه کرده بود و این واقیعت بخود [سید قاسم] رشتیا وهمه روشنفکران وقت و دستگاه حکومت و سلطنت معلوم بود.)) ۲۰ بناغلی صباح الدین کشککی هم صریحا نوشته است که در دوره شاهی مشروطه ((فرهنگ با چپی ها بحدی نزدیک بود که بمشکل میتوانست میان سایراعضای (ولسی جرگه) نفوذ وارد کند. علاوه بران ، او تحت عنوان نظریات (لبرال) خود با کمونیست ها همد ردی نشان میداد وبدین گونه دربسی موارد ، درحقیقت به بیشبرد اهداف شان کمک میکرد.)) ۲۱ فرهنگ در ولسی جرگه که برای یک دوره عضوان بود

به سبب داشتن مفکوره چپی وذوق وسلوک های مشابه با اعضای پرچمی وسایرچپی ها نشست و برخاست میکرد، وازدیگران فاصله میگرفت.بناغلی اصف اهنگ ،که دوست قدیمی فرهنگ میباشد، بعد ازوفات موصوف نوشت که «فرهنگ به مطالعه مارکسیزم لینیزم پرداخت اویکانه فردی [درافغانستان] بودکه [این] اندیشه مترقی رانسبت به همقطارانش بشتر... میدانست.» ۲۲

روایات و اقتباسات فوق و همچنان تذکرات من درکتاب ومقاله من نشان میدهد که صدیق فرهنگ چپی بود ، با پرچمی ها همدردی نشان میداد و در پیشبرد افکار شان کمک میکرد. بعضی هاحتی گفته اند که موصوف عضو مخفی پرچم بود مثلیکه دیگران درظاهر باحکومت روز و درحفا پرچمی بودند، اما در باره فرهنگ شوا هدی در درست نیست که این ادعا را ثابت کرده بتواند . بنا بران در حال حاضر گفته شده میتواند که صدیق فرهنگ چپی غیر وابسته بود، باشاخه پرچم حزب خلق دموکراتیک همدردی نشان میداد ، و این همدردی وقتیکه شوروی پرچمی ها را بقدرت رسانید شکل همکاری را بخود گرفت . اما اصطلاح چپی مبهم بوده از اصلاح طلبان تا افراطیان همه را در برمیگیرد مثل مارکست ها ، روز نست ها، لیننست ها ، ماوست ها ، تراسکیست ها وامثال ان . معلوم میشود صدیق فرهنگ در اوان جوانی یعنی وقتیکه کوشید به شوروي پناه ببرد چپی افراطی و ازان ببعد اعتدالی و روزنست شده باشد . اینکه او تا چه حد روزنست یا مارکست روزنست بود ، هم معلوم شده نمیتوانند ، زیرا ، طوریکه گفتم ، درجه چپی بودن ویا روزنست بودن یا به عبارت دیگر درجه معتقد بودن بریک سیستم فکری به شرایط افاقی ارتباط میگیرد ، و چون شرایط افاقی درحال تحول میباشد سیستم فکری شخصی هم تحول میکند و سیستم فکری سیاسی چون مفاهیم اخلاق دیر پا و مطلق نیست.

اما دریک جامعه مدنی فرد حق دارد هر فکری را که برای اصلاح امور انتخاب کند برای تطبیق ان تلقین وکارکند بشرطیکه فکر وعمل او باقانون اساسی کشور مخالف نباشد و خود درخدمت کدام کشور خارجی قرار نگیرد . چون دراین عصر دولت ملی دراثرمخالفت افراد با قانون اساسی ویا درخدمت قرار گرفتن شان به خدمت کشور خارجی نظم جامعه و دولت ملی برهم میخورد و همسایگان بدنیت از این حال بنفع خود استفاده میکنند لازم میدانم دراین باره باختصار

برای اینکه از قانون اساسی پیروی شود حتمی است که قانون اساسی و ثیقه راستین ملی باشد یعنی انچنانیکه دران صلاحیت و مسئولیت جامعه در برابر افراد واقعبینانه معین شده باشد حقوق اساسی ومسئولیت های افراد، دران واقعبینانه تضمین ومعین میباشد و افراد وحکومات (به نمایندگی از جامعه) بمندرجات ان عمل کنند. مگر در افغانستان که تاکنون شش قانون اساسي در ان تدوین شده حکومات بیشتر از افراد قوانین را پایمال کرده وافراد انها را بالا خره لغو کرده اند. فکر پابندی بقوانین بنابران در این کشور ریشه نگرفته است. بااقکه در عصر ما حقوق اساسی افراد عالمشمول شده افراد مکلف اند از قوانین کشور خود پیروی کنند و در قوانین اساسی باید حقوق اساسی عالمشمول افراد مندرج و تضمین باشد. درحال، درهرصورت مخالفت با قوانین امنیت و نظم که وجود ان برای زندگانی اجتماعی حتمی است مختل میگردد و امکان از بین رفتن دولت ملی فراهم میگردد. به افغانستان وقتی خطری متوجه میگردد که افراد یا تعدادی از انها الـه پیشبرد و اغراض همسایگان بدنیت کردند. چون پنج کشور مسلمان افغانستان را احاطه کرده و تمام انها بین خود مردمان منسوب به عین اقوام دارد که عمدتا در اطراف سرحدات همدیگر زندگی میکنند، همسایگان مساهر وقتی که در کشور ماناارامی پیدا شده در امور داخلی ان مداخله کرده اند. نیت بد این کشور ها بعد از ضعیف شدن افغانها در نتیجه مقاومت موفق شان علیه قشون متجاوز شوروی متو فا ثابت شد. این کشور ها بخصوص ایران و پاکستان بعد از ان که افغانها قشون اشغال گر را به عقب زدند، وخود شوروي تجزیه شد و کشورهای دوست دوره جهاد ملی بخصوص امریکا، از افغانستان و منطقه فاصله گرفتند در امور داخلی افغانستان جنگ زده خود را هنوز هم دخیل تر ساختند و با دادن پول و اسلحه به گروهای افغانی زیر نفوذ خود، و همچنان با تحریک انها در مسایل قومی، لسانی و مذهبی به انواع دسایس و توطیه ها پرداخته اند. این مداخلات علاوه بر انکه مسبب ویرانی کابل و به وجود امدن اداره های متعدد خود مختار درکشور شد دور نمایی حل مسئله افغانستان را تاریک تر ساخت. نیات بد این کشور ها از این هم معلوم میگردد که انها حتی در دوره جهاد ملی اشخاص و تنظیم های متمایل به خود را به نام های فرقه های مذهبی، اقلیت های قومی، عدالت اجتماعی، ایدیالوژی سیاسي و هم با رجوع به شهوت قدرت خواهی و زر دوستی بعضی ها زیر نام های در ظاهر خوش ایند انقلاب

کارگری . انقلاب اسلامی، تامین حقوق اقلیت های قومی، اسلامیستان، فیدریشن و امثال ان به سوی خود جلب کرده اند و با این کار خود معکوساً مفاهیم ملی را که پایه افغانستان را به حیث یک کشور مستقل وپایه دولت ملی را بحیث تنظیم کننده حیات ملی تشکیل میدهد از قبیل اصل حاکمیت ملی، استقلال ملی ، اصل خود ارادیت ، تاسیس حکومت از روی انتخابات ویا لویه جرگه وامثال آن ضعیف ساختند.ضعیف ساختن مفاهیم ملی دراصل زمینه سازی برای از بین بردن افغانستان بحیث کشور مستقل میباشد. کمونست ها و اسلامستها (مسلمان های تندرو وانقلابی) با داشتن تعلقات با خارجی ها همواره شناخته شده بودند .اما آنچه قابل اندیشه است این است که حتی درجمله افغانهای مشروطه خواه، استقلال طلب و دیموکرات هم بعضی ها در روز های ازمایش ملی به تعهدات خود با ملت پابند نماندند .و به بهانه ((ظلم آل یحیی)) ، ((فاشزم)) و ((برتری خواهی)) پشتون ها را هی را در پیش گرفتند که در تائید اجندا های همسایگان بدنیت و در ضدیت با مفاهیم ملی تمام شد . از یک نگاه تجاوز شوروي افغانها رادر معرض بزرگترین ازمایش ملی قرار دادند . در این ازمایش ملی صدیق فرهنگ که زمانی خودرا ((دموکرات)) ، ((مشروطه خواه)) و ((مخالف استبداد)) قلمداد میکرد ناکام ماند.او نه انکه باتجاوز مخالفت نکرد، عهده مشاوری صدارت را، درحالیکه عهده دار کدام مقام رسمی هم نبود قبول کرد، و در خدمت رژیمی در آمد که اتحاد شوروی آن را با زور قشون خود بقدرت رسانیده و این رژیم تنها از طرف حزب رسمی که در اصل کمونیستی بود باطرز دکتاتوری اداره میشد. صدیق فرهنگ با این عمل خود بان قانون اساسی مخالفت کرد که خود در تدوین آن سهم گرفته بود. دراولین ماده این قانون مسجل است که ((حاکمیت ملی در افغانستان بملت تعلق دارد.)) اگر فرهنگ با این اصل و یا حتی به سیستم وطن بهر شکل که میبود معتقد میبود، در هر حال با ان وفا دارمیماند . معلوم است که او سیستم سیاسی چپی رقم پرچم را مرجح تر میدانست، اومی فهمید که قبولی عهده مشاوری در رژیم که آن را ملت افغان نی بلکه قوه نظامی اتحاد شوروی نصب کرده بود مخالف اصل حاکمیت ملی ودولت ملی بود. او می فهمید که مشاوری صدارت وظیفه سیاسی بوده اورا مامور میساخت که برای مستقر شدن همین رژیم مشوره ها بد هد وتجاوزجستجو نماید. با آنهم او این عهده را پذیرفت درحالیکه در دوره شاهی مشروطه یعنی در دوره ایکه آن قانون اساسی حکم فرما بود

که فرهنگ در تدوین ان سهم گرفته بود و بقول خودش دعوت های داکتر محمد یوسف ، و محمد هاشم میوند وال صدراعظم ان دوره رابرای قبول کردن عهده وزارت پلان ردکرده بود.۲۳ بر عکس او دعوت ببرک کارمل راپذیرفت و شاید این قبولی وی بخاطری بوده باشد که فرهنگ به سبب داشتن روابط خاص با کارمل فکر میکرد که در افغانستان بالاخره دوره ی امده که اوبحیث چپی میتواند صاحب اقتدارشود. فرهنگ این را هم در نظرداشت که از مخالفت و اقتدار پرچمی ها در طرد خلقی ها وامینی ها و بصورت عمومی در مغضوب نمودن پشتون هاکه اوانها را درکتاب خود ((برتری خواهان)) و ((فاشست)) خوانده اند استفاده خواهد کرد. انگیزه های واقعی فرهنگ در قبول کردن عهده مشاوری صدارت هرچه بوده باشد، موصوف برای ان این دلیل تراشیده است که ((چون برای بیرون شدن ازکشور به پاسپورت ضرورت داشتم (زیرا به علت مریضی مزمن قلبی نمیتوانستم از راه گریزی خارج کشور شوم) پیشنهاد او[کارمل] را در برابر وعده پاسپورت به هند برای معالجه پذیرفتم.)) ۲۴ بقولي ((این دلیل خنده اور و بچه گانه است)) وبادلایل زیر رد میشود. یکی اینکه اگر او نمیخواست مشا ورکارمل شود، مریضی او بهترین دلیل برای رد پشنهاد وی میشد. دیگر اینکه او در منزل خود ماند که به ملا قات او رفته بودیم، گفت که او این وظیفه را پذیرفت به سببی که کارمل به او اطمینان داد که میخواهدان وعده ها را ایفا نماید که در اولسی جرگه برای‌تشکیل حکومت د موکرات ملی داده بود تابا تشکیل ان زمینه بازگشت قوای شوروي مساعد گردد . دیگر اینکه بقول مولف انتونی هایمن که من ان را در کتاب خودنقل نموده ام کارمل بفرهنگ وعده داده بود که موصوف در حکومت او ((قدرت اقتصادي)) خواهد بود . فرهنگ بر علاوه شاید به سببی هم این عهده راپذیرفته باشدکه فکر میکرد قشون شوروي انچنانیکه درکشورهای اروپايي شرقی حکو ماتی کمونستی را نصب کرده بود در افغانستان هم چنین حکومت را جابجا خواهد نمود و خودش در ان طوریکه کارمل برایش وعده داده بود ((قدرت اقتصادي)) خواهد بود. علاوه بر ان معلوم است چپی بودن و همد ردی داشتن او با شاخه پرچم فرهنگ را به موفق شدن شوروي در افغانستان خوش بین نموده بود . از لبول عهده مشاوری او معلوم میشود که فرهنگ مانند بسیاری از حکومات خارجی در باره توان افغانها در دفاع از وطن مایوس بود .او درکتاب خود هم روحیه دفاعی افغانها را در برابر مهاجمین استیلاگر انچنانیکه

مورخان ، بخصوص میر غلام محمد غبار ، برجسته نموده است ، برجسته نکرده است. او حتی مبارزات افغانها را در برابر قشون متجاوز انگلیس در جریان جنگ اول شان ((سراسر منفی خوانده است))۳۵ درحالیکه علیقلی میرزا یک ایرانی معاصرانرا ((ننگ عظیم در افغانستان بر سپاه انگلیس)) خوانده که((همانامانندوی درممالک اسیاهیچ دولت راروی نداده.))۳٦.

در هرحال اگر فرهنگ بروحیه مبارز افغان معتقد می بود و درک می کرد که موقعیت کشور شان به همجوار بودن ان با پشتونستان برای جنگ دفاعی مساعد میباشد شاید این وظیفه را نمی پذیرفت و مثل بسیاری از همسالان و همپایه های خودکم ازکم عزلت اختیار میکرد مگر او نه ان که چنان نکرد عضو موسس ((کمیسیون عالی کنگره موسس ، جبهه ملی پدروطن ، جمهوری دیموکراتیک افغانستان)) هم شد که رژیم کارمل میخواست از ان به حیث لویه جرگه در اینده استفاده کند.(۲۷) والعیت این است که صدیق فرهنگ برخلاف ادعا های خود میخواست با رژیم دست نشانده به همکاری خود دوام دهد و از شخص کارمل خواهش نمود که او را به حیث سفیر مقرر کند . افغان قابل اعتمادی خواهش او را از زبان خود کارمل چنین بازگو میکند.((ببرک کارمل چې په ۱۹۹۰ کې د شوروي څخه بیرته افغانستان ته راوړل شوی و د دوهم مکرویانو په ساحه کې په مخه راغی او غوښتل یې چې له ما سره ډیرې خبرې وکړي. هغه ورځ زه چیرته تلم او د خبرو فرصت می نه درلود ، خو بیا هم ببرک نژدې یو ساعت مائل کړم او د هري خوا یې خبری شروع کړی او دخبرو په ترڅ کې یې وویل چې فرهنګ په خپل کتاب کې ماته ډیر بد ویلی دی. ما په ځواب کې ده ته وویل چې تاته د بد ویلو وار دده د کتاب په دریم جلد کې رسیږي. ببرک راته وویل چې په دغو دوو جلدونو کې هم ماته بد ویلی دی. ببرک زیاته کړه چې ته پوهیږې چې فرهنګ ولې ماته بد ویلی دی؟ ما ورته وویل چې زه نه پوهیږم ... ببرک وویل چې فرهنګ زما مشاور و او دی غوارړی چې ماته په بد ویلو خپل مشاوریت پټ کړي. ببرک زیاته کړه چې فرهنګ یوه ورځ زما څخه خواهش وکړ چې که زه دې په هند کې سفیر مقرر کړم . ببرک وایي چې ماورته وویل چې موږ ډاکترحسن شرق په هند کې د سفیر په حیث مقرر وو. علت یې دادی چې هندوان داود خان ته ډیر ارادت لری او ډاکتر شرق د داود خان دوست دی . ببرک وویل چې ما فرهنګ ته وویل چې تا به په یوګوسلاویا کې دسفیر په حیث مقررکړم . ده موافقه وکړه او ما د فرهنګ اګریمان دیوګوسلاویا د دولت څخه مطالبه کړ. څرنګه چې د یوګوسلاویا دولت نه

غوښتل چې د افغانستان سره د سفارت په سویه مناسبات وساتی په همدغه دلیل یې د فرهنگ اگریمان رد کړ. او فرهنگ امریکا ته ولاړ او هلته مجاهد سو.)) بدین ترتیب چون صدیق فرهنگ باوجود خواهش او سفیر شده نتوانست در مارچ ۱۹۸۱ کابل را به قصد هند ترک کرد.
سخن اصلی در اینجاست که موصوف وقتی از همکاری با رژیم دست نشانده دست کشید که احتمال مستقر شدن رژیم ضعیف شده، خودش سفیر شده نتوانست و احتمال ((قدرت اقتصادی شدن)) او هم از بین رفته بود. تا ان وقت مجاهدین کشور رابه استثنی شهر ها و ششگروهی ان ازاد نموده و باشندگان کابل یعنې انهایي که فرهنگ را وقتی به ناروالي و اولسی جرگه برگزیده بودند در سه حوت سال ۱۹۸۰ برضد شوروي ها و رژیم دست نشانده ای شان قیام بزرگ برپاه کردند وشاگردان معارف و محصلات پوهنتون براه انداختن مظاهره ها جانبازی ها کردند. در این وقت برخلاف توقع فرهنگ جهاد ملی کم نظیر برضد شوروي های متجاوز و رژیم تابع شان قوت گرفته بود و قوای اشغالی مدافعان ناموس افغان را با افراد ملکی میکشتند و کشورشان را ویران میکردند. برای فرهنگ که با در خدمت قرارگرفتن در رژیم دست نشانده مولید سیاست اشغالی شوروي شده بود دیگر دیر شده بود.
میرمحمد صدیق فرهنگ بر خلاف مرامنامه حزب وطن خود که ((حفظ استقلال و تمامیت افغانستان)) هدف ان بود عمل کرده است. مهم تر این است که فرهنگ با این عمل خود نیز برضد استقلال ملی و بر ضد دولت ملی و در مجموع بر خلاف مصالح ملی رفتار کرده است و این عمل او غیر قابل دفاع میباشد. اگر این عمل او خیانت ملی نباشد میخواهم بدانم که خیانت ملی چیست؟ نویسنده ی بانام مستعار صمدضمن تقریظی بر جلد دوم کتاب فرهنگ زیر عنوان ((تاریخ نویسی با چشمان بسته و وجدان خفته)) حکم نموده است که ((این در واقع اخرین میخ بر تابوت روشن فکری و ازادی خواهی او بود)) ۳۸
امین فرهنگ چند موضوع دیگری را هم در میان اورده است، اما اکثر انها به حدی سخیف است که لازم نمی دانم به تمام انها جواب دهم در باره اینکه قرارادعای امین فرهنگ من ((بزرگترین اهانت را به لویه جرگه روا داشتم و صدیق فرهنگ در جهت تقویت ان ابتکارات کرده است)) زود بحث میکنیم. اکنون به نوشته زیراو جواب کوتاه میدهم.
نوشته او این است که ((حق ترجمه مقاله شما را باانگلیسی و تحویل دادن انرا با مقامات کارفرمای امریکای شما توام بایستی از جعلکاری

هـای شما را در تاریخ معاصر افغانستان برای خود محفوظ نگاه میدارم»
من حیرانم که یک داکتر و یک پوهیالی چطور حاضر میشود این چنین نوشته بنماید .و با ان وقت خود ودیگران را ضایع کند . مگر این فکر خام او به من موقع میدهد که انرا به طرح نمودن چند سوال رد کنم . پس از اومی پرسم که این مقاله مال شماست ؟ نی نیست . ایا این مقاله برای شما میراث مانده است؟ نی نمانده است. ایا نویسنده ان صلاحیت انرا به شما داده است؟ نی نداده است . در صورتیکه جوابهای این سولها منفی است شما صلاحیت قانونی ترجمه نمودن و محفوظ نگاه داشتن ان را از کجاه بدست اورده اید؟ یک سوال دیگر . ایا به شما معلوم است که من در امریکا از خود یک کار فرما داشتم و یا دارم ؟ برای من خو معلوم نیست. از روزی که من در امریکا پناهنده شده ام شش ماه انرا در پوهنتون هوایي تتبع کرده ام که ما حصل ان کتاب من است و مدت سه ماه را در پوهنتون کلیفورنیا درسان دییگور تاریخ افغانستان معاصر را تدریس کرده ام و باقی مدت در خانه خود بودم . چون من کارفرما نداشته و نه دارم معلوم است در نظر دارید راپور من را به کدام مرجع دیگری امریکایي تحویل دهید.دراین صورت بلاخره مهم تراز همه سوال این است که شاغلی محمد امین فرهنگ ایا بحیث یک داکتر، به حیث یک پوهیالی، به حیث یک افغان و بلاخره به حیث یک انسان برای خودکسرشان نمیدانید که خود را به تحویل دادن راپورموظف مینمائید، ولوکه تحویل دادن ان به کدام مقام امریکایي وبه فکرتان درباره «جعلکاری » من باشد. فکر کن!

اکنون در پایان این نوشته میخواهم در باره ان نقاط به اختصار بحث کنم که قبلا وعده داده بودم .

۱- امین فرهنگ در شماره ۱۹۴ جریده امید مینویسد که : «کاکړ به حیث یک پشتون بر موسسه عالی سیاسی افغانی یعنی لویه جرگه بزرگترین اهانت را روا داشته است ، در حالیکه فرهنگ به اصطلاح او هزاره سنگلاخی ... از این موسسه دفاع و انرا ممثلی اراده مردم افغانستان معرفی مینماید.» امین فرهنگ بعد از ان جمله ذیل صدیق فرهنگ را از گذارشات لویه جرگه سال ۱۳۴۳ به ترتیب ذیل مي اورد : « ... ما فعلا راجع به یکی از موسسات مهم سیاسي مملکت صحبت میکنیم ومیخواهیم طرز انتخاب و ترتیب این مجلس کبیر ملی را تعین کنیم . ازجمله تدابیر که در این جاه اتخاذ شده سیستم ازاد انتخابات ازاد ، مستقیم، عمومی وسری است که مترقی ترین سیستم در تمام جهان

می باشد و ما انرا در شورا تطبیق میکنیم . و چرا انرا در یک مجلس بسیار مهمتر از شورا که عبارت از لویه جرگه باشد تطبیق نه نماییم ؟)) من در مقاله خود گفته بودم که ((لویه جرگه که اصلاً در شرایط معاصر به یک موسسه ارتجاعی تبدیل شده است در دوره داؤد خان هنوز هم ارتجاعی تر شد)).

صدیق فرهنگ که به قول خودش ((ازجمله تسوید کنندگان قانون اساسی سال ۱۳۴۳ عضوکمیسیون لویه جرگه سال ۱۳٦۴ بود)) برخلاف انتباهی که درجمله فوق خود درجهت تقویه لویه جرگه داده است ، آنرا محدود تر ساخته است . در لویه جرگه عنعنوی سهم نمایندگان ملت بیشتر واز حکومت کمتر بود . در آن اعضای هردو مجلس شورای ملی ، نمایندگان انتخابی از ولسوالی ها و مراکز ولایات وکابل اشتراک میکردند. در آن همچنان تعدای از معاریف ، روحانیون ، علماء وماامورین بلند رتبه ملکی و نظامی عضو میشدند .انها که جمعاً متنفذین ملی و دولتی بودند چنان مجلس کبیر ملی را تشکیل میدادند که دران تعدادی نمایندگان انتخابی (ولوکه تعدادی ازانها نتیجه اتفاق نه انتخاب بودند) به مقایسه اعضاء انتصابی و یافرمانی بیشتر و متنفذتر بودند. در اینصورت لویه جرگه عنعنوی اراده ملی را تمثیل میکرد وملت و حکومت از فیصله ان حمایه مینمودند مگرصدیق فرهنگ (البته باسایر اعضاء کمیسیون) به قرار ماده ۷۸ قانون اساسی انرا محدود تر نمود قرار این ماده ((لویه جرگه مرکب است از اعضاء شورا (اولسی جرگه و مشرانو جرگه) و روسای جرگه های ولایات . در این صورت لویه جرگه عبارت از اعضاء شوراجمع ۲۸ عضوی دیگر (روسای جرگه های ولایات) و شاید هم تعدادی از مامورین ملکی و نظامی گردد. به این حساب لویه جرگه جدید بمثل لویه جرگه عنعنوی ممثل اراده ملت شده نمیتوانست .

محترم محمد علم فیض زاد مؤلف کتاب جرگه های بزرگ ملی افغانستان میگوید که به این ترتیب ((جرگه بزرگ ملی به مفهوم و معنی واقعی آن از بین برده شد و در عوض شوراء ملی جانشین آن گردید.)) و ((حکومت ها به غرض این که دست آزاد تر در امور داشته باشد سهم ملت از این جرگه های مهم ملی را کاسته اند.)) ۲۹ در باره همین نوع جرگه رسمی حکم من صدق میکند که گفته بودم ((لویه جرگه که اصلاً در شرایط معاصر به یک موسسه ارتجاعی تبدیل شده است در دوره داؤد خان هنوز هم ارتجاعی ترشد)) من باید عوض کلمه "ارتجاعی" کلمه " مسخ " را استعمال میکردم .

۲- امین فرهنگ مقاله مرا به نام ((با از بین رفتن داود خان بساط امین عبدالرحمن خان چیده شد.)) مثل معمول از قرینه خارج نموده تعبیرات عندی به ان ضمیمه نموده وکوشیده است نشان دهد که گویا من با خلقی ها همدردی و همکاری نموده ام . صدیق فرهنگ هم مرا ((هواخوا)) دوره تره کی و امین قلم داد نموده و حتی گفته است که من در دوره خلقی وظیفه استادی پوهنتون را ((مطابق دستوردولت)) اجرا کرده بودم. من این اتهامات را به ترتیب ذیل رد میکنم .

- مقاله ای یاد شده فوق من در شماره های ٦و٧ روزنامه انیس یعنی یک ماه بعد از کودتای ثور نشر شدکه در ان وقت چهره واقعی حکومت پوره معلوم نبود و باستثنی تشدیدکه هنگام اجرای کودتاه صورت گرفته تا ان وقت وقایع عمده خشن واقع نشده بود ، و یا به من معلوم نه بود . برعکس حکومت با الغاء کانکور صنف ۸ که تعمیل ان در دوره داود خان وحشتی را بین والدین شاگردان تولید کرده بود و پخش نمودن شایعات در باره رها نمودن بندي ها و تبلیغات وسیع که حکومت در باره خدمت به مردم به راه انداخته بود، به حدی جلب توجه کرده بود که متحولین و مامورین به حکومت اعانها دادند من در چنین فضاء مقاله خود را نوشتم و در پایان ان گفتم که ((با از بین رفتن سیستم دولتی داود خان در حقیقت بساط امیر عبدالرحمن خان چیده شد . و یک دوره پر امید برای اکثریت مردم برای اولین بار در تاریخ افغانستان اغاز شد.)) البته این جمله من خوشبینانه بود اما این خوشبینی من زود گذ ر بود و من در اظهار ان تنها نه بودم. نویسندگان دیگری منجمله مرحوم محمد ابراهیم صفا،مرحوم عبدالرشید بیغم ومرحوم سید قاسم رښتیا بنام مستعار 'حبیب زاده ' مقالات نشر نموده اند .از جمله رښتیا یک تعداد مقالات در روزنامه انیس نشر کرده که در ان ضمن اظهار خوش بینی به حکومت خلقی محمد نادر شاه و سلطنت خاندانی او را به عبارات ذیل یاد کرده است :((مخالفت روشنفکران افغانستان با پادشاهی دسیسه امیر نادرخان (۱۵ جوزا ص ۵) ' مکتوب (که کدام هواه خوا نادر خان به یکی از جراید هند برای نشر ارسال کرده بود) در حقیقت جعلکاری نادر را به خوبی ثابت میکرداند و ضمنا همکاری حکومت انکلیس را برای سرکوبی وطن پرستان افغانستان که مخالف نادر خان بودند .)) ((اسناد محرمانه دولت برطانیه دورویي و وطن فروشی نادر را اشکال میسازد.)) ((در این جاه یک جنبه خاص این مناسبات خاص مخفی که عبارت از معامله گری نادر به دولت انکلیس درمورد استقلال افغانستان و قبول نفوذ سیاسی

و اقتصادی و انحصار بلامانع آن کشور در وطن عزیز ما باشد ،با اسناد واوراق محرمانه دولت مذکور... بطور مختصراشاره میکنم .)) (۸ سرطان ۱۳۵۷ص ۵) رشتیا در خاطرات خود به این نوشته ها اشاره میکند ومیگوید که دراثراصرار مامورین حکومت خلقی فیصله نمودم که ((چند مضمون نوشته به دسترس شان بگذارم تا از شر شان نجات یابم .)) ۳۱ این نوشته چنان معنی میدهد که رشتیا انها را برای نجات خود و نه برای معلوم کردن حقایق نوشته است . حالا فهمیده نمی شود که نوشته های موصوف تا چه اندازه حقیقت دارد و. او باید این موضوع را در خاطرات خود روشن مینمود ، تا نوشته های موصوف مورد اعتماد قرار میگرفت . درهر حال همین رشتیا با همین نوشته هایش در دوره مهاجرت تا وفات او در بهار سال ۱۹۹۸ مشاور پسر و جانشین همین محمد نادرشاه مرحوم یعنی محمد ظاهر شاه شاه سابق افغانستان بود و در دوره سلطنت اومدیر، رئیس، مستقل وزیروسفیر بود با انکه موصوف به قولی دردوره صدارت محمد هاشم خان دراثرسرقت تکت های پستی که درآن وقت یک موضوع حساس سیاسی بود، محاکمه وبه حبس وترک وظیفه محکوم شده بود .۳۲

مقصد اصلی از نوشتن مقاله یاد شده من اینبود که حکمرانان جدید خلقی را از عواقب زیاده روی ها و استبداد که علی العموم بعد از به اصطلاح پاشاه گردشی واقع میگردد پرحذر نمایم.مگرهرانچه راکه من در آن گفته ام به فکرمن حقیقت دارد، و وقوف برحقیقت دوره امیر عبدالرحمن خان به قدری بالایم مؤثر شده بود که از سیاست عملی گریزان باشم. در دوره جمهوری محمد داوٗد خان هم وقوف بر بندی بودن به تعداد ۷۴ تن از جمله مخالفات حکومت به نام مریضان عقلی وعصبی در علاوالدین و قلعه زمان خان مرا به سیاست عملی افغانستان هنوز هم بدبین ترنمود (به قولی از جمله این بندی ها به تعداد ۳۷ تن انها به امر آمر شعبه جنایی ولایت کابل بنام الیاس زنده به گورشده اند.) اما خوشبینی من انچنانیکه در جمله یادشده مقاله من افاده شده بود زود گذر بود و این زود گذری از نوشته های زیر نمایان است.

۳- در این بخش اخرین نوشته خود میخواهم را جع بموقف خود در دوره حکومت خلقی با این ارتباط بحث کنم که هر دو فرهنگ مدعی اند که من ((بدستور دولت)) خلقی وظیفه استادی را ایفا نموده یا آن همکاری کردم.

درست است که من در دوره خلقی در پوهنتون وظیفه استادی را ایفا نموده ام، مگر من صرف به تبعیت از فکر و روش خود تدریس نموده ام بدون انکه در ان وقت یا در اوقات دیگر ملاحظات غیر علمی را بخاطر خوش نمودن این و یا ان و یا حکومت در نظر گرفته باشم و چون من به پابندی به اصول علمی شناخته شده بودم هیچ کس و یا مقامی به من دستور نداده است ، و یک تعداد دوستان که سفارشات نموده بودند ، در من اثر نکرده است . در دوره حکومت پرچمی هم هیچ مقامی بمن دستور نداده است ، با وجودیکه در این دوره موقف ضد شوروی من واضح بود . تنها شاغلی عبدالله منشی حزب رسمی در پوهنتون دو هفته قبل از بندی شدن من ذریعه دوست مشترکی پیغام فرستاد که از مخالفت با شوروی در صحن پوهنتون منصرف شوم. علاوه بر ان من مضمون خود را که تاریخ افغانستان معاصر بود مثل سابق تدریس میکردم یعنی بعد ازکودتای ثور هم ان را از روی مفاهیم مارکستی تدریس نمی نمودم. اینکه صدیق فرهنگ میگوید من بدستور دولت خلقی وظیفه استادی را اجرا میکردم ، نظر مرا در باره غیر متقی بودن او بحیث مولف هنوز هم قوی تر مینماید. اگر او با ین فکر باشد که استادان پوهنتون بمانند مامورین دولت مجبور بودند بدستور دولت تدریس کنند بنه غلط رفته است . درست است که عده قلیلی از استادان در تدریس اصطلاحات مارکستی را بکار میبردند مگر بیش ترین استادان مستقلانه تدریس میکردند. استادان ، بر خلاف مامورین دولت ، در تدریس از ازادی برخوردار بودند و این ازادی از ماهیت مسلک شان که تدریس علم است ولدریس بدون ازادی نا ممکن است ، نشیات میکرد. هیچ مقامی غیر از استادانه صلاحیت و نه وسایل تحدید ازادی درسی را دارد ، مگر انکه استادان یا تطمیع و یا تخویف شوند . استادان تطمیع و تخویف شده نمیتوانند مگر انکه خود شان با ان راضی گردند.استادان که بر علم وازادی درسی و بر خود اتکار داشته باشند ، تطمع و تخویف نمیشوند . برعکس انها از وظیفه درسی قدر نموده و با وجود بی وسیله گی احساس قوت میکنند . انها میدانند که علم مسبب تحریک شعور میگردد وانها در ایجاد شرایطی موثر میگردند که سر انجام در جمله چیز های دیگر ، به سقوط حکومات خود کامه منتهی میگردد. برای شخص من صنف جایگاه مسرت، قوت و افتخار بود. البته استادان که پهلوی تدریس وظایف اداری را اجرا مینمودند ، مقداری از ازادی را از دست میدادند .من در تمام عمر خود وظیفه خالص اداری را اجرا نکرده ام. بعد از برگشت بوطن

ازتحصیلات عالی در ۱۹٦۸ در پوهنتون استاد شدم و پیش ازان مدیرمجله کابل بودم . علاوه بر انکه طوریکه پیش گفتم ، به سیاست عملی علاقه نداشتم ونمی‌خواستم در زنجیر امریت و ماموریت دولتی خود را مقید نمایم . همین سبب بود که به استثنی دوره اول جوانی که عضو ویش زلمیان بودم ، عضو هیچ حزب دیگر نبودم . اما چندی بعد از انکه تانک های روس را با عساکر ان صبح روز ۷ جدی ۱۳۵۸ در میرویس میدان کابل دیدم بامرحوم پوهاند فضل ربی پژواک ، پوهنوال داکتر محمد عثمان روستار ، پوهند وی داکتر محمد طاهر هاشمی ، داکتر سید خلیل الله هاشمیان ، و داکتر عبدالله حقایقی تا بندی شدن خود در اپریل ۱۹۸۲ در کدر رهبری اتحادیه عمومیی استادان و محصلان افغانستان فعالیت میکردم. تا ان وقت بتعداد ۲۹ تن استاد با ما در خفا عهد بسته بودند و قرار بودکه در اینده نزدیک به فعالیت علنی شروع کنیم. در عقب این اتحاد یه درجبهه ازادی‌خواهان شامل بودم که تعدادی از استادان قبلا تاسیس کرده بودند. اما خادیا تمام طول و عرض خود مرا نه شناخته و متهم به کدر رهبری هم در گروه ما وستی رهایي وهم در حزب افغان ملت نمود. پرچمی ها یا بعضی ازانها مرا اخوانی و یا افغان ملتی و بعضی ها خلقی میخواندند. امین فرهنگ مراجتنی ((همکار عمال کمونیست دولتی)) خوانده است با انکه در یک جای دیگر گوید که او مرا نمی شناسد. درهرحال درکله هیچ یکی از انها این فکر خطور نکرد که یک شخص میتواند با اتکا بر وجدان و فکر ازاد خود زندگی کند.

۴- اکنون بعد از این مقدمه کوتاه بر میگردم بموقف خود در دوره حکومت خلقی . هنگام کودتای ثور من علاوه بر مدرس امردپیا رتهنتی تاریخ بودم . اما بعد از انکه طاهر علمی بحیث ریس فاکولته ادبیات مقرر شد مناسبات من با او تیره شد. موصوف بعد تقرر خود از من چند پیراهن و نکتایي مطالبه کرد مگر من مطالبه او را بخود کسر شان دانستم ومعذرت خواستم . شاید شخص دیگری از ان چانس بنفع خود استفاده مینمود. درهر حال به تعقیب ان طاهر علمی رساله مرا بنام افغان ، افغانستان و افغانها و تشکیل دولت در هندوستان فارس و افغانستان که از طرف پوهنتون تازه نشر شده بود ، مصادره کرد و دلیل اورد که من در ان حکومت خلقی را با حکومت دوران امیر عبدالرحمن خان مشابهه خوانده ام . جمله من که او به سبب ان رساله را مصادره کرد این بود که من ان را در اخر ان بقسم نتیجه اورده بودم با این ترتیب که

((دردوره های مابعد ازحکومت امیر عبدالرحمن خان افغانستان هم بلحاظ سیستم دولتی و هم بلحاظ ساحه ادامه و شکل انکشاف یافته دوره امیر عبدالرحمن خان میباشد.)) علمی از رئیس پوهنتون بناغلی سعیدی خواست که حق التالیف ان هم از من گرفته شود. من با رئیس پوهنتون استدلال کردم که در او تاثیرکرد. شاید به سبب همین تاثیر بوده باشد که از طرف علمی ضرر دیگری بمن نرسید. سعیدی که در دوره اشغال طور مرموزی مسموم شد یک شخص عالم و بی ضرر بود. رساله من مصادره شد مگر فرهنگ دوستانی چون بناغلو حبیب الله رفیع و زلمی هیواد مل ترتیبی گرفتند که بموجب ان تعداد زیادی از ان ببازار عرضه شد. در هر حال به تعقیب ان حکومت تصمیم گرفت که صد مین سالگرد مقاومت افغا ن ها بمقابل تجاوز انگلیس را تجلیل نماید .مقامات پوهنتون بشمول طاهر علمی از من که در این مورد تخصص داشتم طور خاص توقع داشتند که ضمن تجلیل از مبارزات ازادی‌خواهی افغان ها کلمات مساعدی نثار حکومت شان کنم. مگر من که در ان وقت چهره خشن حکومت معلوم شده بود نمیتوانستم در مسایل غیر درسی در فعالیت سهم بگیرم . در مجلس که بریاست بناغلی علی گل پیوند معین وزارت اطلاعات و کلتور به همین مناسبت دایر شد سید قاسم رښتیا ، من و دیگران در ان اشتراک کردیم. من از عضویت دران کمیته ابا ورزیدم که بریاست رښتیا برای تدوین رساله دران مورد بمیان اورده شد. مقاله را بنام معاهده گندمک جهت نشردران وعده دادم . ولی ان را عملا سطحی نوشتم ، رښتیا برای بهتر شدن ان پیشنهادات کرد ولی من پیشنهادات اورا رد کردم. مقاله من از نشر باز ماند. رښتیا و همچنان صدیق فرهنگ و دیگران همکاری قلمی نمودند و مقالات شان در یک مجموعه به نشر رسید. دیگر اینکه پوهنتون از من بحیث امر دیپا رتمنت تاریخ خواست مجلسی درایدیتوریم پوهنتون تنظیم نمایم. [۸۱] من چنان کردم ولی خود من با ان که امر دیپا رتمنت بودم و در موضوع تخصص داشتم از سهم گرفتن در ان طرفه رفتم باین ترتیب که من عمدا اخرین نوبت سخنرانی را بخود اختصاص دادم . و در روز تجلیل نوبت بمن نرسید . رئیس پوهنتون، طاهر علمی و داکتر گل محمد نور زوی رئیس اکادمی علوم به عدم همکاری من پی بردند مگر چون داکتر نور زوی هم مثل سعیدی یک شخص عالم وبی ضرر بود و در عین حال دوست شخصی من بود ، ضرر دیگری غیر از بر طرف شدن از امریت دیپا رتمنت

بمن نرسید و من تا سقوط حکومت خلقی فقط بحیث استاد تدریس میکردم.

منابع

۱. محمد امین فرهنگ ، " تبصر بر دو مکتوب " افغانستان در پنج قرن اخیر ، جلد دوم ، چاپ امریکن سپیدی ، هرندن در ورجینیا، امریکا ، ۱۳٦۹ / ۱۹۹۰ ،ص ۳۳

۲. محمد امین فرهنگ د، " از حقیقت گویی تا جعلکاری " جریده امید ،شماره ۱۹۳ ، ۱ جنوری ۱۹۹٦ ، ص ۳

۳. محمد امین فرهنگ د " تبصره بر دو مکتوب " الر مقاله یادشده ، ص ۳۳.

۴. د " از حقیقت گویی تا جعلکاری " مقاله یادشده ، ص ۳۳.

۵. دانلد هالد ، خوب نگاشتن ، لتل براون وکمپنی ، بوستون ، ۱۹۷٦ ، ص ۲۴۹.

٦. این ریند ، مزیت خود خواهی ، سکنت بوک ، ۱۹٦۴ ، ص ۷۲

۷. ب. ایوانز، اموزنده یک لغت درهر روز ، کتاب های بلنتاین ، نیویارک ۱۹٦۳ ، ص.۱

۸. این ریند، مزیت خودخواهی ،الر یادشده ص۷۲ .

۹. محمد امین فرهنگ ، " از حقیقت گویی تا جعلکاری " امید شماره ۱۹۴ ، ص ۲.

۱۰. محمدامین فرهنگ ،" نقش پوهنتون کابل درجهاد علیه کمونزم"امید ،شماره ۱۹۹،ص

۱۱. محمد امین فرهنگ " تبصره بر دومکتوب " ، مقاله یادشده ، ص ۳۷.

۱۲. این نوشته بدون شک از میر محمد امین فرهنگ است ولی منبع ان را اکنون نشان داده نمیتوانم.

۱۳. محمد امین فرهنگ " از حقیقت گویی تاجعلکاری " مقاله یادشده ، ص ۹

۱۴. ارین ریند ، مزیت خود خواهی ،الر یادشده ، ص ۷۲.

۱۵. ایضا

۱٦. میر محمد صدیق فرهنگ ، افغانستان در پنج قرن اخیر ، جلد اول پشاور ، ۱۹۸۸ ، ص ۴۸۹ .

۱۷. محمدامین فرهنگ ، از حقیقت گویی تا جعلکاری، مقاله یادشده، امید ، ۸ جنوری ۱۹۹٦ ،ص ۳

۱۸. ا. ج کالنگ وود، خطابه ۲۰ می سال ۱۹۳٦ ، ص ۲۲ ، ناشر وسال طبع این رساله معلوم نیست .

۱۹. ر. هری سن ، " کمونزم در اسیا " راهنمای دستی اسیا ، مدون گای ونت ، چاپ پنگون ، ۱۹٦۹ ، ۴٦۷ - ۴۷۸ .

۲۰. سید خلیل لله هاشمیان ، " نظری به کتاب خاطرات سیاسي سید قاسم رشتیا " مجله ائنه افغانستان ، مارچ ۱۹۹۸ / حمل ۱۳۷۷ ، ص ۵۳ .

۲۱. صباح الدین کشککی ، دهه مشروطیت ، شورای فرهنگی جهادی افغانستان ، اسلام اباد ، ۱۹۸٦ ، ص. ۱۰۷

۲۲ - ساهو " فقید فرهنگ کریپتوکمونست بود " مسوده چاپ نشده ، ص ۵ .

۲۳ - میر محمد صدیق فرهنگ افغانستان در پنج قرن اخیر ، ج ، ۱ ، ص ۳۵۰ ، ۵۰۹

۲۴. میر محمد صدیق فرهنگ "پاسخ به انتقادات وردالهامات "درافغانستان در پنج قرن اخیر، ج ۲، ص ۷۴ .

۲۵. میر محمد صدیق فرهنگ ، افغانستان در پنج قرن اخیر ، ج ا، ص ۱۹۵ .

۲٦ . ع . م اعتفاد السلطنه ، تاریخ و قایع و سوانح افغانستان، انتشارات امیر کبیر ،تهران، ۱۳٦۵، ص ۹۱

۲۷. محمد علم فیض زاد ، جرگه های بزرگ ملی افغانستان ، ۱۳٦۸ / ۱۹۸۹ ، پشاور ، ص ۳٦۳ .

۲۸. محمد علم فیض زاد ، جرگه های بزرگ کتاب یادشده ، ص ۲۸۳ .

۲۹ . صمد ، " تاریخنویسی باچشمان بسته ووجدان خفته " مجله پیام زن ، جون ۱۹۹۴ ، ص ۱۱

۳۰. میر محمد صدیق فرهنگ ، پاسخ به انتقادات ورد اتهامات ،مقاله یادشده ، ص ۷۴.

۳۱ . خاطرات سیاسی سید قاسم رشتیا ، ۱۳۱۱ _ ۱۳۷۱ / ۱۹۳۲ _ ۱۹۹۲ چاپ شخصی در مطبعه امریکن سپیدی ، ویرجنیا ، امریکا ۱۹۹۷/۱۳۷٦ ، ص ۴۵۲ ،کتاب نام مولف را ندارد، ولی این اثر ازسید قاسم رشتیا می باشد .

۳۲. موضوع سرقت و یا اختلاس تکتهای پوستی رشتیا موضوعی بود که به گفته خودش ((متاسفانه به زندگی آینده ام تاثیر ناگوار و دوام دار باقی گذاشت.)) اما معلوم کردن حقیقت آن مشکل است ، به سبب که در این مورد روایات خود رشتیا و از دیگران تفاوت فراوان دارد.خود رشتیا صفحه کتاب خود را (۱۲ الی ۱۹) با آن وقف نموده و انرا نتیجه امر آمر خود میداند، در حالیکه شاغلی مسافر در جریده ای مجاهد ولس (اگست ۱۹۹۷ صحفه ۱) زیر عنوان پارک زرنگار در مورد ان چنین مینویسد ((مرحوم محمد هاشم خان صدراعظم برای حفظ بی طرفی و جلوگیری پخش افواهات نا درست دز افغانستان هدایت میدهند تا تمام نامه های فرستاده شده توسط اشخاص در صورتیکه تکت پوستی نداشته باشد مصادره شده ازینرو مردم مجبور بودند تا نامه های شخصی خود راتوسط وزارت مخابرات ارسال دارد وبا لطبع حکومت آنرا کنترول مینمود .))

((در این میان به صدر اعظم اطلاع میدهند که مدیر مسئول نگهداری تکت های پوستی (رشتیا) تکت ها را به دسترس سفارت انگلیس و سفارت روسیه رقبای دولت آلمان قرار میدهند (میفروشند.) مدیر را تعقیب و در حالیکه تکت های پوسته را از جیب کشیده و به کارمند سفارت انگلیس بسپارد ، دستگیر میکنند. دزد با پشتاره به جرم خود اعتراف ، و به ده سال حبس محکوم میشود)) روایات متعدد مشعر بر این است که موصوف به حبس و طرد محکوم شده بود . ولی موصوف به قول خودش مدت سه ماه را در محبس سپری نمود، و به شفاعت موسی جان قندهاری از حبس رها شد ، در حالیکه دیگران میگویند که مرحوم عبدالرسول (علی خیل) معین وزارت مخابرات وقت که شاید از جمله متقی ترین وبا جرئت ترین ، مامورین عالی رتبه محمد ظاهر شاه بوده باشد او را هم به حبس کشاند ، و هم بعد به شفاعت پدرش وسیله رهایی او از حبس شد.

د ښاغلي عبدالله غوریاني سپکې سپورې

عبدالقیوم کوچی

ته خبر یې چې ته څوک یې
ته د مېنځ آسمان وې ستوری
ستا شمله چې به شوه پورته
شوې به ښکته شملې نورې
غني خان غني

نه ومه خبر پرده مې لږ غونډې چې جگه کړه
ندي د ویلو هغه څه چې ما لیدلي دي
زه یې په ویلو او لیکلو گناهگار شومه
نور یې په عمل او په کردار باندې ښاغلي دي
گل پاچا الفت

عبدالله سمندر غوریاني، چې په خپله ځانته د استادي مقام ورکوي، په هره یوه لیکنه کې پښتنو ته سپکې سپورې وایي. دده دښمني دطالبانو د غورځنگ سره هم یوازې او یوازې په دې ده چې د طالبانو د قیام مشري د پښتنو په لاس کې ده، سره له دې چې طالبان وایي او پخپلو کړو یې هم ثابته کړې ده چې دوې د افغانستان د نورو کامونو په نسبت تبعیض او تنگ نظر نلري.دوې ټولو کامونو ته چې په گډه سره یې دافغانستان ځانگړې او واحد ملت او ولس جوړ کړی دی په درنده سترگه گوري او لوپیر پکې نه راولي.داځکه چې طالبان دقران عظیم الشان اودحضرت محمد (ص) داحادیثو د اصولو سره سم خپلې ټولنیزې او ملي چارې سر ته رسوي. همدا اوس د طالبانو د مشر تابه په ستري جرگی (شوری) کې څلور تنه د نورو کامونو استازې برخه لري.
د پکتیا او پکتیکا والیان پښتانه نه دي.مگر ټول میشته پښتانه پدی ولایتونو کې د دوی درناوی کوي او د خپلو مشرانو د منل شویو لویانو په سترگه ورته گوري.
عبدالله غوریاني ځانته د قران مجید او د احادیثو "مفسر" او څیړونکی وایي خو پخپلو لیکنو کې د ایاتو او احادیثو پر بنسټونو طالبان او په حقیقت کې پښتانه ټکوي . کاشکې غوریاني داسلام د سپیڅلي دین په رڼا کې آفاقي نظر غوره کړي وای او د تنگ نظرا او تعصب د څنځیرونو څخه یې ځان ژغورلی وای. د غوریاني په ټولو لیکنو کې د انتقاد یوه کرښه هم په غیر له پښتنو څخه د بل چا په برخه کې لیکل شوې نه ده .

غوریانی نه یوازې طالبان او د پښتنو مشران او سروالان تکوي بلکه دی د پښتنو په لیکوالانو او د نظر په خاوندانو باندې ګذارونه کوي او هر یوه ته د خپلې سویې او خپل کلچر او پوهې په اندول سپکې سپورې وایي سره له دې چې غوریاني ځان استاد بولي او داسې بریښي چې د کابل د پوهنتون د فلسفې په څانګه کې یې سبق ورکړی او زده کوونکي یې روزلي هم دي، مګر دې تراوسه بریالي شوي نه دې چې خپله ږهه پر خپلو احساساتو واکمنه او مسلطه کړي. زما په نظر سره دې باید د هغو متعصبینو او تنګ نظرو ستمیانو څخه چې د افغانستان د یوالي او یو موټي کید و د ښمنانو تر اغیزې لاندې تللي دي توپیر ولري.

دې یوه تعلیم یافته او منوره سړی دی او منوریتن او پوهان که په هر کام او قبیلې پورې اړه ولري باید ملي ګټې په نظرکې ولري او د خپل ولس او ملت د سباني او جوړیدو دپاره هڅې وکړي او د تنګ نظرې او د کامي حدودو او لغورو څخه یې نظر اوچت او لوړ وي. مونږ ټول پوهیږو چې ستمي اندیښنې چې د افغانستان د ګاونډیو دښمنانو او په خاص ډول سره د شمالي ګاونډیو چې پرکمونستي او سکتریستي ایډیالوژي سمباله شوې وه. زموږ پر ناپوهو او له عقیدې ډکو او غولول شویو وطنوالو باندې اغیزې درلودې. دغو دښمنانو غوښتل چې د نفاق او بیلتون جرړې زموږ د یوه موټي ملت پر بیلو بیلو کامونو کې وشیندي او د هغو د خپګان لپاره دا پلمې را منځ ته کړي چې د افغانستان په مشر تابعه کې د پښتنو برخه ډیره ده او د نورو کامونو حقوق ورکړي شوي نه دي. پر خپله غوریاني باید دا ومني چې د ننني افغانستان په سیاسي جوړښت کې چې د میرویس نیکه او احمد شاه بابا د زمانو څخه په نظر کې ونیول شي پښتنو په نامه سره واکمني کړې او رسمي قدرت د نورو د تکره، پوهو او په وطن مینو شخصیتونو او استازو لخوا تمثیل شوي دي.

که د مثال په توګه د ظاهر شاه څلویښت کلنه واکمنې وڅیړو ددې خبرې په حقیقت به ښه پوه شو. ټول وطنوال خبر دی چې دده دسلطنت ستنې د څو غیر پښتني کورنیو په اوږو ولاړې وې.

علي محمد د باندنیو چارو او د دربار وزیر د بدخشان څخه و، د یفتلي کورنی چې غړي یې وزیران اوسفیران وو هم د بدخشان د تاجکو څخه راولاړ شوي وو، نو روز خان د مالیې اود دربار وزیر د کلنګار د تاجکو څخه و، سرمنشي نور محمد کهګدای په اصل، هزاري و، د پکتیا لوی

نائب الحکومه او پوځي قومندان ، فیض محمد خان لوګري اودده ورونه چې د پادشاهي پخې ستنې وې ، تاجکان وو او داسې نور.

غورياني د طالبانو ځوانان نه خوښوي او داسې استدلال کوي چې دوی د پاکستان په ديني مدرسو کې روزل شوي دي اواوس چې د افغانستان د خاوري د بشپړتيا د پاره په جګړه اخته دي، د پاکستان ګوډاګيان دي. دا حقيقت دی چې د طالبانو يو شمير خلميان د پاکستان په مدرسو کی ديني زده کړه کړيده مګر غورياني ښه پوهيږي چې دا پيښه څنګه او ولی وشوه. کله چې د خلقي ، پرچمي او روسي ګوډاګيانو واکمنی د لور د کړغيړن بدلون په نتيجه کې مينځ ته راغله، د پوهنې په سيستم او د زده کړي په نصاب کې بدلون راغی. د زده کړي نصاب په کمونيستي ښه بدل شو او افغاني ځوانان او پيغلي په ښوونځيو کې د ديني زده کړي پر ځای د کمونيستي اصولو په زده کولو مجبوري او د شوروي مشاورينو ترخاص پروګرام لاندي دغو زده کوونکو بايد د خپلو کورنيو د غړو په برخه کې خپلو کميټوته ددوي سياسي ، ديني او ملي ، افکار اوکړو وړو په باب راپوروونه وړاندي کړي وای . کله چې ددوی پلرونو او ميندو وليدل چې ددوی زامن اونجونې د اسلامي او ملي او عنعنوي روحيې او کلچر په خلاف د خپلې کورنی پر ضد روزل کيږي او په جاسوسی شبکو او ځايو پوري تړل کيږي مجبوري شولې چې هجرت ته ملا وتړي او د پاکستان مهاجرو کمپونو ته ځانونه ورسوي او خپل ماشومان په ديني مدرسو کې وروزي. غورياني غوښتل چې د افغاني پيغلې او ځوانان د ديني مدرسو پر ځاي په کمونيستي کمپو کې روزل شوي وای .

غورياني خبر دی چې د روسي د سرو لښکرو د يرغل په وخت کې ۵۰ زره افغاني ماشومان روسيې ته وليږل شول او هلته د لس کلنې څخه تر شل کلنی پوري افغاني ماشومان د کمسمول او د کی . جي . بي ځوانانو په کمپونو کې وروزل شول . اوس هغه ځوانان د ښاغلي مسعود په لښکرو کې د طالبانو او نورو مسلمانانو پر ضد په جګړه اخته دي . غورياني يو ځل هم په خپلو ليکنو کې ددې خبري يادونه نه ده کړې . دغورياني دلتعصب نه ډکو ليکنو نه ښکاري چې که چيري همدا طالبان د افغانستان د شمالي سيمو څخه راپورله شوي وای غورياني به يوه ککه او بې ځايه خبره ددوی پر ضد نه وای کړې . دده ددښمنې ښکاره دليل دادی چې د طالبانو په مينځ کې د پښتنو شمير ډير دی ايا غورياني په دې حقيقت نه پوهيږي چې د پښتنو شمير د نورو افغاني کامونو په پرتله د افغانستان د

ملت په جوړښت کې ديردي ؟ هيڅ څوک لمر په دوو ګوتو پټولی نشي . که غوریانی خوشحاله کیږي او یا خپه کیږي ښتانه د افغانستان د دولت او ملت او دملي واکمني په جوړښت کښې د ملا د تير حيثيت لري .

ښتانه چې نه وي افغانستان ممکن د نيستي او تباهي کندې ته ورلويږي. دا خبره بیاهم ددې معنی نه ورکوي چې په افغانستان کې د نورو کامونو حقوق او شخصیت معنوي او اخلاقي ارزښتونه دي تر پښو لاندې شي . پښتنو د تاریخ په بهیر کې د نورو کامونو د حقوقو او معنوي ارزښتونو درناوی کړی دی خو اوس ښتانه دا هم غواړي چې د پښتونولی په رڼا کې خپل حقوق اومعنوي ارزښتونه خوندي کړي ، خپلې ژبې ، ادب او ثقافت ته وده ورکړي او هم د نورو د حقوقو او کلچر درناوي وکړي. دوی به د اسلام دسپيڅلي دين په لارښوونه کې چې وايي."وامرهم شور بينهم" او هم د پښتني روحيې سره چې هر څه بايد د جرګو او مرکو له لیاري د اکثريت او اقليت په اصولو سمبال شي د افغاني ټولني د بيا ودانولو او د ټولنیزو او سیاسي نظم په بيا جوړولو کې فعاله برخه واخلي.

غوریانی دی سر ګریوان ته کړی او له خان سره دي محاسبه وکړي چې ښتانه منورين ډير دي او که د نورو کامونو منورين؟ که چيری د نورو کامونو د منورينوشمير ډير وي او هغه د ښتنو د واکمني په چاپیریال کې روزل شوي وي نو دلته عدالت څه شو او ملامت په دي کار کې څوک دی؟ او ولي غوریاني په دي برخه کې غلی دي او څه نه ليکي؟

غوریانی ښتانه عالمان او پوهان نه شي زغملی. کله پر پوهاند حسن کاکړ وردانګي او کله پر قدرت الله حداد خولي لګوي. د ډاکتر حسن کاکړ تاريخي او سياسي څيړني او ليکني چې په انګلیسي ژبه خپری شوي دي د امريکې او اروپايي کتابتونو نه لاس ته راتلای شي .

دده اثار د افغانستان د پيژند ګلوي د پاره د هر افغان د سر لوړی سبب دی. مګر غوریانی د کاکړ صاحب د علمي ليکنو څخه کرکه لري. تاسی وګوری چې دی څومره د کام پرستي د تعصب او کرکې او عقدې په لومو کې نغښتی دی او خپل دماغ، خپله ژبه ، خپل قلم تري نشي خلاصولای.

حداد صاحب په يوې رسالي کې د پښتونولي ښېګڼې او ټولنیزګټور اړخونه په ګوته کړي دي . ده هیڅکله د افغانستان د نورو کامونو په کلچراو ثقافت او انساني او اخلاقي ارزښتونو ګوته نه ده نیولی او کومه بې ځایه تبصره یې پرې نه ده کړې. دی يوازې د خپلې ژبې او خپل ښتني ثقافت او دود او د ستور چې هر بل کام او تبر یې هم لري د

مهاجروخوانانو او پیغلو د روزلو او خبرولو د پاره څیرلي دي. دې رسالې پر غوریاني او نورو ستمي یارانو داسې تندرونه راکښته کړي دي چې رڼا ورځ پرې تور تم شوې ده . داسې پوارخیز تعصب هم د اسلام د اصولو او ښستونو او هم د افغانیت او انسانیت د بنیادونو سره سمون نځوري . ښښنو پوهانو ، لیکوالانو او د نظر خاوندانو هیڅکله د افغان د نورو میشته کامونو پرکلچر او ارزښتونو تیری نه دی کړی او هیڅکله یې سپکې سپورې په دې برخه کې نه دی ویلي . دا هم د ښتنولی ستر ماهیت او ارزښت دی چې ښتانه د هغه په سبب د نورو سنتي شتمني ارزښتونو ته د قدر په سترګه ګوري او د مثبتو او ګټورو اړخونو څخه یې ګټې هم اخلي . د غوریاني سیاسي څیړنې او تحلیلونه پوازې د تعصب او تنګ نظرې په معیارونو سره ورانده شوې دي . دی وایي چې د طالبانو سره د پاکستان لاس دی، او د پاکستان دلاس وهنو په وجه د طالبانو قیام او غورځنګ منځ ته راغلی دی ، په داسې حال کې چې د طالبانو مشران هغه سپیځلي مجاهدین دي چې د روس د کمونستانو او د هغو د ګوداګیانو سره یې د افغانستان د زړ ورو خلکو په جهاد او پاڅون کې لویه برخه درلوده او په جهاد کې یې د خپلو سربښندنوله لیارې خپله اسلامي او ملي ونده اخیستې ده . د طالبانو مشران ټول د جهاد په شپو ورځو کې ګوډ او مات شوي دي. ځینې پښې سترګې نلري، ځینو یې خپل لاسونه یا پښې له لاسه ورکړي دي . دوی د افغانستان په خلکو کې د غازیانو په نامه سره یادیږي . دوی پوهیږي چې د پاکستان په جوړښت کې د افغانستان په خلکو کې د افغانستان دمسلمان ولس برخه ستره او درنده وه. که د افغانستان دخلکو ملاتړ د هندوستان د ازادی په وخت کې او یاد هندوانو د ظلمونو په وخت کې چې پر مسلمانانو یې کول ، نه وای ، نننی مسلمان پاکستان ممکن نه وای . له بلې خوا پاکستان درې ځلې د هند په مقابل کې دماتې سره مخامخ شوي دی. د افغانستان خلکو سترو هیوادنوته که انګریزان وو او یا روسي کمونستان د خپلې ازادي او خاوري د بشپړتیاددفاع په لار کې ماتې ورکړې ده.

افغانان که ښتانه دي یا غیر ښتانه ، د فاتح او په وطن او ازادی باندې مین ولس په نامه سره پیژندل شوي دي . د طالبانو د مشرانو سره د ازادی او خپلواکۍ مینه او احساس ژوندی دی او دوی د خپل هیواد او ویاړلي تاریخ څخه باخبره دي . څنګه کیدای شي چې دوی دې د پاکستان د مقاماتو لاس پوځي شي؟ دا خبره د باور وړ نه ده . له بلې خواد طالبانو مشران په دې حقیقت باندې ښه پوهیږي چې د افغان میړني

ولس ګوډاګيان نــه خــوښوي او کلــه چــې پــوه شــي چــې مشــران يــې د نــورو د ګټو د خونــدي کولــو لپــاره هــڅې وکــړي، بيــا د هغــه د پرزولــو او لــري کولــو د پــاره يــو لاس اويــو مــوټي شــي او خپلــه ملــي او ولســي واکمنــي خونــدي کــوي. داد افغــان ولــس خاص ارزښتونــه او ملــي معيارونــه دي چــې د تــاريخ پــه بــهير کــې ټولــو تــه ثابتــه او څرګنــده شــوي ده.

غوريــاني بــايد دسياســي واقعيتونــو داصولــو ســره ســم دا ومنــي چــې د ښاغلــو ربــاني پــه څلورنيــم کلنــي دورې کــې د افغانســتان د مقــدس جــهاد هدفونــه تــر پــښو لانــدې شــول . د افغانســتان خلکــو د خپــل جــهاد ســره جوخــت غوښتــل چــې هــم دې روســي لښکــرې لــه افغانســتان څخــه ووځي او هــم دې افغــان ګوډاګيــان د قــدرت څخــه لــيرې شــي او هــم د روســانو نفــوذ پــه بشــپړ دول زمونــږ پــه ټاټوبــي کــې پــای تــه ورســول شــي . د ښاغلــو مســعود او ربــاني پــه دوره کــې پرچمــي پوځيــان او دخــاد روزل شــوي جاسوســان پــر خپــل ځاي کــې پــاتې شــول اود روســانو لاس وهنــې زمــوږ پــه هيــواد کــې بيــاپيــل شــوې . روســانو دښاغلي ربــاني حکومــت او ښاغلــي دوســتم لــه پيســې چــاپولــي او پــه کــانتينروکې يــې ورلستولې چــې تراوســه هــم د اکــار روان دی روســـان اوس هـــم د ښاغلــي ربــاني مخلــوع حکومــت تــه وسلې او نــور پــوځي مــهمات ورکـــوي اود ښاغلــي مسعود لښکرو تــه تيل او لــوژستيکي ضــروري شــيان ورانــدې کــوي اوپــه سياســي ډګر کــې يــې ملاتــړ کــوي.

ايــا غوريــاني خــبر نــه دی چــې جنــرال الکســاندر ليبــد چــې دروســي د حکومــت د امنيــت مشــر و او اوس د رياســت جمــهوری د څوکــې لپــاره هلــې ځلــې کــوی پــه مسکو او نيوپــارک کــې بــين المللــی خبريــالانو تــه ويلــي دي چــې د مسعود او دوســتم پــه منــځ کــې روغــه جــوړه او پيوســتون د روســانو لــه خــوا شــوي دي. روســان اوس هــم د ربــاني پــه دولــت کــې خپلــې سياســـي او ستراتيژيکي ګټي وينــي . همــدا وجــه ده چــې ملاتــړ يــې کــوي . دمســعود ربــاني نيمګړی حکومت پــه څلورو کلو کــې ونــه شــوکولای چــې د افغانســتان بــه ولــس کــې يــووالي راولي. دا حکومــت حتــی دکــابل پــه ښار کــې هــم بريــالي نــشو چــې خپــل واک د کــابل پــر خلکــو ومنــي . د کــابل ښار پــر څلورو برخــو وېشــل شــوي و. کــابل د روســانو اود هغــو د ګوډاګيــانو پــه وخــت کــې وران او ويجــاړ نشــو مګر د ښاغلــي مسعود او ښاغلــي ربــاني پــه دوره کــې پــه کنــدوالو بــدل شــو. پلويــان يــې وايــي چــې داکــار د ښاغلــي حکمتيــار دفوځونــو لخــوا شــويدی کــه چــيری دوی تــه دا ثابتــه شــوی وی چــې کــابل د ښاغلــی حکمتيــار لخــوا پــه بمونــو وويشــتل شــو او څلويــښت زره تنــه بــې وزلــی خلــک پکښــی شــهيدان شــول،

نو بیا ولی یې حکمتیار سره ائتلاف وکړ او په کډه یې نوی حکومت جوړ کړ؟ دوی ددې پر ځای چې د طالبانو سره یې دغه جوړه کړې وای ، د خپل پخوانی دښمن یعنې حکمتیار سره یوځای شول . ددې خبرې معنی به داوي چې له دوی سره د خلکو او وطن اندیښنه نشته. دوی خپل شخصي پروګرامونه پرمخ بیایي. دوی ته د خلکو ارامتیا او د وطن یو موټی پاتې کېدل هدف نه دی. ددوی د پاره قدرت ساتل او خپلې هیلې سر ته رسول اصلي هدفونه دي . غوریاني یوه لنډه تبصره هم پر دغو واقعیتونو نه ده کړې ! که چیرې غوریاني دا پېښه وڅېړي ، نو اندیښنه به یې داوي چې رباني اومسعود ولې له یوه پښتون سره چې حکمتیار دی بیا روغه جوړه وکړه. د غوریاني د سر او زړه خبرې د نورو په مصیبتونو نه خلاصېږي . دا ځکه چې غوریاني د پښتنو د واکمنې او سر والي سره دښمني لري. دلته دغوریاني مسلماني او اسلامي معیارونه څه شول ؟ که دی یو رښتیا نې مسلمان وي او د قران مجید په ماهیت او لارښوونو باندې پوهېږي ، ولې پرحقایقو سترګې پټوي ؟ غوریاني پوهېږي چې د افغانستان تاجکان او نورکامونه د طالبانو له غورځنګ او مشرې سره خوشحاله دي . ځکه چې په دې نظام کې داسلامي شریعت په پلوشو کې د ظالم اومظلوم توپیرکېږي ، او اسلامي عدالت پرته له تبعیضه عملي کېږي .

ایا غوریاني خبر دی چې د هرات خلک اوس د قومندان اسماعیل خان څخه کرکه لري؟ کله چې اسماعیل خان د هرات کل مختاره او غښتلی والی وو او دده او دوستم په منځ کې دښمني وه او اسماعیل خان به ویل چې دوستم کمونست دی ، نو ولس به دده دپالیسي ملاتړ کاوه . په هغه وخت کې اسماعیل خان د دوستم د لښکرو په مقابله کې یو نوی پوځ چې د کاروان په نامه سره یاديده له هراتي خوانانو څخه جوړکړی و. دغو اتلس یا شل کلنو ځوانانو په ډېرې مینې او شوق سره له دوستم سره په جګړه کې ګډون کاوه چې دیر یې د وطن د خپلواکی د ساتلو او د جهاد هدف دپاره شهیدان هم شول. اوس چې هرات پرله له جګړې طالبانو ته په لاس ورغلی دی او اسماعیل خان هرات نه په تېښته شو او د ایران په مرسته بیرته د افغانستان سیمو ته وروليږل شو او دسازشونو په نتیجه کې دوستم سره د طالبانو ضد په جګړه بوخت شو ، دی هیله مند شوي دي چې هرات د طالبانو څخه بیا لاس ته راوړي .

د هرات مسلمان او په وطن مین خلک پوه شوي دي چې اسماعیل خان د خان دپاره قدرت غواړي . له ده سره د خلکو سودا او

اندیښنه نشته . نو ځکه دهرات خلک ورځ‌څه مرور شوي دي چې دي له یوې خوا د ایران سره ملګري شوي دی او له بلې خوا له هغه دوستم سره ملګری شوي چې د دوی شاه خلمي بچيان يې شهیدان کړي دي.

اوس نو دا پوښتنه باید د غوربانی ځخه وشي چې د غوربانی اسلامي او افغاني او ولسي وجدان څه شو ؟ دی ولې په دې برخه کې غلی دی او خپله اسلامي روحیه او احساس يې تر پښو لاندې کړي دي؟

غوربانی پخپلو لیکنو کې چې د امید په جریده کې خپریږي په ډیرې بې انصافي سره وايي چې د طالبانو فتواګانې د ملحد تره کي فرمانونو ته ورته دي . تاسې وګورئ چې د غوربانی تعصب څومره ژور دی . په دې برخه کې اسلامي موازین او بنیادونه ټول تر پښو لاندې کوي او سترګې يې نه وینې او دماغ يې دا نشي زغملای چې د طالبانو په لاس کې د اسلام ډیوه ده او د اسلامي شریعت په رڼا کې د دوی نظام پر منځ ځي او ورځ په ورځ د خلکو په منځ کې خپلې ریښې ټینګوي . دطالبانو ټول کړه وړه د کمونستي او الحادي چارو په ضد دي.

غوربانی د طالبانو فتواګانې ځکه نه خوښوي چې د طالبانو په ډلو کې د پښتنو شمیر ډیردی او دغوربانی زړه چاودیدلی دی ..

غوربانی د تره کي او نورو ملحدانو په واکمنې کې بندي شوي او تکول شوي ندي . ده د هغو په دوران کې خپل فکر او کړه وړه داسې سنبال کړي وو چې د کمونستي ایدیالوژی سره يې سمون درلوده. غوربانی خبر دی چې د تره کي ټول فرمانونه د کمونستي ایدیالوژی پر بنسټونو ولاړ وو او د هغه د فرمانونو هدف دا وو چې سوسیالیستي ټولنه په افغانستان کې رامنځ ته شي. سره له دې چې تره کي او امین پښتانه وو، دوی د خپلې واکمنې په موده کښې ډیربنه پښتانه مشران ، عالمان ، مخور او کامي سپین ږیري او هغه کسان چې د کمونستي نظام سره مخالف وو بندیان یا شهیدان کړل. ددې کړښو لیکونکی اود کورنی ډیر نور غړي يې هم ، د پل چرخي په کرغیړن زندان کې بندیان وو، او هلته له ډیرو زجرونو ، تکولو او وهلو سره مخامخ شول . زه په دې ویاړم چې په خته پښتون یم . دملحد تره کي اوامین پلویان هم پوهیدل چې زه پښتون یم مګر : ګناه " مې دا وه چې د یوه ټینګ مومن او مسلمان په حیث مې نشوای کولای چې هغوی ، پرچمیانو او نورو کافرانو ته غاړه کیږدم . سره له دې چې ما د مسکو په یونیورسیتی کې زده کړه کړې وه او په روسي ژبه

او کلچر پوهیدم ، مګر دعقیدې په لحاظ ما نشوای کولای چې لکه غوریاني ددوی په نظام کې ځان عیار کړم.
اوس که له چا سره وجدان ،انصاف اواسلامي روحیه ژوندی وي ، هیڅکله به د طالبانو فتواګانې چې د سپیڅلې اسلامي شریعت پر بنستونو ولاړې دي د تره کې او نورو ملحدینو د فرمانونو ورته ونه ګڼي . هر څوک که دا بې انصافي وکړي ، دابه د اسلامي ، اخلاقي ، انساني او وجداني اواز په خلاف وي .
غوریاني د کاروان د جریدې په ۳۹ ګڼه کې چې د ۱۹۹۸ عیسوي کال د فبروري د میاشتې په ۱۴ نیته خپره شوې ده ، طالبان تکوي او په ډیرې بدګمانۍ سره فکر کوي چې په امریکې کې هغه مسلمان افغانان چې وایي ښځې باید د یوه مسلمان سړي په ښخې د جنازې اوبا ښخولو په وخت کې برخه وانخلي د طالبانو دشریعت تر اغیزې لاندې تللي دي . دی په دغه برخه کې د طالبانو د اسلامي نظام مقررات د کارل مارکس د عقیدې سره یو شان بولي . دی وايي چې د کارل مارکس د نظریو سره سم په ټولنې کې مسلط او حاکم نظریات د واکمنې طبقې نظریات او افکار دي. دی وایي چې مولوي محمد عمر اخند زاده او د طالبانو نظام او واکمنې اوس د اسلامي شریعت تفسیر پخپل لاس او انحصار کې لري او څنګه چې دوی د افغانستان په ټولنې حاکم دی ، ددوی فکرونه د افغانستان د ټولنې د ټګ او ژوند لاره ده .
تاسې وګورئ چې د طالبانو د اسلامي نظام او کمونستي فلسفې په منځ کې څومره توپیر دی ، او دیوه عادي سواد خاوند هم په دې واقعیت باندې پوهیږي . دا توپیر د رڼا او تورتم توپیر دی . که څوک وروکي غوندې بصیرت او ضمیر ولري نو د ورځې او شپې فرق او توپیر کولای شي. کمونستي فلسفه د مادیت او د هریت پر بنسټ ولاړه ده او اسلام د وحدانیت پیژندلو او د اطاعت او انسانیت او داخرت د بیا ژوندی کیدو او ددې فاني ژوند په برخه کې د محاسبې او پوښتنې پر بنیادونو ولاړ نظام دی .
د غوریاني د زړه او دماغ خیرې د تعصب په چاپیریال کې دومره ګڼې شوې دي چې پرتې وایي اونن وي که سباوي دی به ددا سې استدلال او خیرن منطق سره ځان کومې کندې ته واچوي .
غوریاني د خپلو لیکنو په ترڅ کې د طالبانو د قیام د پرمختګ سره د ازبکستان د سرو زړو او تاجکستان د سپینو زړو او ترکمنستان د تیلو

اندیښنې وراندې کوي او داسې ګمان کوي چې که طالبان یو مظبوط او یو موټی افغانستان جوړ کړي، خطر به یې د دغو هیوادونو شتمنیو ته ورسیږي. غوریاني په دې برخه کې چې د افغانستان زمرد، لاجورد اوبورانیوم څنګه د مسعود رباني په نیمګړې واکمنۍ کې تالا والا شو او د پاکستان په بازارونو کې دمسعود پلویانو له خوا ذخیره کیږي او بیا امریکایي او اروپایي هیوادونو ته په قاچاق استول کیږي هیڅ پروا نه ساتي، او یوه کرښه هم د خپل هیواد د شتمنیو د ورکیدو په باب نه لیکي له ده سره د نورو هیوادو اندیښنې ډیرې دي. که چیرې طالبان دخپلو پروګرامونو په سر ته رسولو کې بریالي شي او د ترکمنستان تیل دافغانستان او د هند د سمندر له لیارې اروپایي هیوادونو ته ورواستوي، څومره ګټې به یې زموږ ولس او خلکوته ورسیږي. که چیرې پاکستان هم دتیلو پایپ لاینونه خپلې خاورې ته د افغانستان له لارې وغځوي، دا به هم په اقتصادي لحاظ او هم په سیاسي برخه کې زموږ ملي ګټې به یې خوندي کړي. لمړي دا چې په سیاسي لحاظ به د پاکستان لاس زموږ ترلاس لاندې وي. بله دا چې اقتصادي ګټې به یې زموږ لپاره په زړه پورې وي. زه هیڅ نه پوهیږم چې غوریاني ولې په دې برخه کې اندیښمن او مرور ښکاري.

غوریاني د افغانستان په شته والي چې په بین المللي نړۍ کې د یوه خپلواک او ازاد هیواد په توګه منل شوي دي نه ویاړي. غوریاني دخراسان په لیرو ترانو او افسانو باندې خپل ذهن مشغول ساتي. دغوریاني سیاسي څیړنو ته چې څوک ځیر شي ورمعلومه به شي چې غوریاني د افغانستان په شته والي باندې خوشحاله نه دی. دده هیلې دادی چې افغانستان دې یا د خراسان تر نامه لاندې د ایران یوه برخه وي او یا دې په بشپړه توګه د ایران تر نفوذ لاندې وي. اوس هم غوریاني کولای شي چې د خپل افغانیت څخه ووزي او د ایران تابعیت ته ورننوزي. داحق هیڅ څوک ترې اخیستلای نشي. مګر په حق مین افغانان داحق غوریاني ته نه ورکوي چې زموږ د هیواد پر خپلواکې ملنډې ووهي او دافغانستان د ولس اکثریت ته سپکې سپورې ووایي.

غوریاني باید په دې پوه شي چې د افغانستان پښتنو د نجیب له سقوط نه وروسته د اسلامي واکمنۍ په پیل کې چې مشري یې لمړي صبغت الله مجددي او بیا رباني شو خپل بیعت پرته له ژبنۍ او کامي تعصب څخه اعلان کړو او هغوی یې د هیواد د سروالانو په توګه ومنل. جهادي پښتنو

مشرانو لکه مولوي محمدي ، مولوي خالص، استاد سياف، او پير ګيلاني د هغوی په حکومتونو کې ګډون هم وکړ . بوازې حکمتيار ددې دپاره چې د دوستم مليشه يا ګلم جم د رباني په حکومت کې ګډون درلود، د هغه په حکومت کې ګډون ونه کړ . کله چې د خان خانی لړی هرې خواته خپرې شوې ، او دافغانستان مسلمان ولس دحکومت په کمزورتيا او بې کفايتي پوه شو او د جهادي مشرانو بڼې او ماهيت خلکوته څرګند شو، ښاغلي حکمتيار هم د خپل خان او هم د خپل تنظيم د ګټې د خوندي کولو لپاره (چې ستره غلطي يې وکړه) ددغه نيمګړي حکومت سره يوځاې شو. کوم هغه مصيبتونه چې په دې څلورنيموکلونو کې دافغانستان په ولس راوستل شول د ولس داد او باور يې د دغه نيمګړي حکومت له مشرانو څخه سلب کړ اوهغوی تجريد شول. د ښاغلي مسعود ځيره او کبره وره او خان خاني او غلطي او ستمې تګ لاره ټول په وانګ پيلي شکل سره ټولو خلکو او په خاص دول سره د افغانستان څېړونکو ته ښکاره شوي دی . زه باور لرم چې ښاغلي غورياني د هغو ليکنو او کتابونو څخه چې دغولاندې مولفانو د افغانستان په برخه کې ليکلي دي او هغو ه ښاغلي مسعود د ښو اونژدي اړيکو په برخه کې چې د شورويانو سره يې لرلې پرده پورته کړې ده ښه خبر دی :

د کورت لوبيک (Kurt Lohbeck) کتاب په نامه د سپيڅلی جنګ اونا سپيڅلی فتح ، د بروس ريچاردسن (Bruce Richardson) کتاب په نامه دافغانستان د شوروي د ترور واکمنې ختموي او د بوريس ګروموف (Boris Gromoff) کتاب . وروستی هغه روسي جنرال دی چې د نجيب په دوره کې يې د ۱۹۸۹ کال د فبروري په پنځه لسمه روسي يرغلګرې لښکرې له افغانستان څخه وايستلی او په خپله تر هغه وروسته په فوجې جيپ کې داموديين دپاسه زمونږ د خاوری څخه ووت او په روسی ژبه کې يې د افغانستان په نامه يو کتاب وکيښ. په هغه کې يې يو بشپړ فصل احمد شاه مسعود ته وقف کړ . دغه روسي جنرال په افغانستان کې څلور کاله د روسي پوځونو مشر و، او ډيرې هڅې يې وکړې چې برې تر لاسه کړي مګر ناکام شو . دی وايي چې احمد شاه مسعود د سالنګ د لويي لارې په ساتلو کې د روسانو سره ډيرې مرستې کړې دي . دی دا هم وايي چې که د احمد شاه مسعود مرستې نه واې ، روسي لښکرو نشواې کولاې چې د افغانستان پښتني سيمو ته ځانونه ورسوي . دی وايي چې د روسانو لپاره د احمد شاه

مسعود ختمول ډیر اسان و ، مګر روسانو دده څخه ډیرې ګټې تر لاسه کړې .

د بلې خوا مور ټول خبر یو چې احمد شاه مسعود د نجیب تر پرزیدو نه دري هفتې دمخه د پرچمي جنرالانو سره یوخاي شو او د هغو په مرسته یې خپل پوځونه غښتلي کړل. ایا غوریاني ددې څخه سر غړولی شي چې جنرال بابه جان ، جنرال عظیمي ، جنرال دستګیر او جنرال اصف د لاور او جنرال علومي او داسې نور... چې د پرچم پېژندل شوي غړي او د نجیب په پوځونو کې او د روسانو تر لارښوونې لاندې یې څومره زمور بیوزلې خلک شهیدان کړل د مسعود ملاتړ وکړ او یوخاي او یو موټي سره پاتې شول .

غوریاني ته چې اوس په امریکې کې ژوند کوي لارښوونه باید وشي چې دا پورتني کتابونه ولولي چې د جهاد په برخه کې او په خاص ډول د احمد شاه مسعود د پټو پلانونو او له روسانو سره د هغه د نږدې اړیکو په باب ډیر حقائق لري . دغه کتابونه به ورسره کومک وکړي چې د تورا او سپین توپیر وکړي او د تنګ نظري او تعصب له تورتم څخه خان وژغوري.

په پای کې د پښتني لیکوالانو څخه هیله کیږي چه د سپکو سپورو په مقابل کې نور غلي پاتې نشي او پرې نږدي چې د وطن خرڅوونکي اوایراني خوښوونکي او پیژندل شوي ستمیان زمور پر پښتني ارزښتونو باندې چې د اسلام په غیر او رنا کې یې وده کړې ده او د هیواد او ولس ویاړنې ،سر لوړې او ځیلواکې پکې نغښتي دي لوبې وکړي او سپکې سپورې ورته ووایي.

درجواب نوشته های غیر مسئول بناغلی غوریانی

محمدحسن کاکړ

در ینجا میخواهم به رد آن نوشته های بناغلی عبدالله سمندر غوریانی بپردازم که موصوف بر ضد قوم پشتون وبطرفداری از نوشته های غرض آلود میرمحمد صدیق فرهنگ نموده است. درعین خال میخواهم در باره نقش پشتون ها درتاریخ افغانستان معاصر و عروج وکارنامه های طالبان وبالاخره درباره کشور و منطقه هم مختصراً بحث نمایم. اول میخواهم بگویم که بناغلی غوریانی هم مانند پوهیالی داکترمحمدامین فرهنگ، نوشته های خود رابه بحث درباره اشخاص اختصاص داده، به انها را راپار تیزانی و عندی نموده است.اگر موصوف درباره موضوعات مینوشت که باید مینوشت، ونوشته های من وازدیگران را درباره اثر صدیق فرهنگ میخواند شاید متوازن مینوشت. او نه آنکه چنان نکرده خیال کرده است که توازن ستایش از فرهنگ واثراوست بدون انکه صلاحیت ارزیابی اثر او را داشته باشد. نه او ونه همفکرانش گفته اند که فرهنگ درفلان مورد اشتباه نموده است. برعکس آنها چون مریدان طریقتی اثر وخودش راطور مطلق ستوده اند ودراین ستایش یک دل ویک رای اند در حالیکه وحدت نظر ازاد فکرآن درباره اثریکه درباره تاریخ باشد، ناممکن است. طور مثال، بنا غلی غوریانی درحمد و ثنای صدیق فرهنگ این الفاظ کلیشه ای رانثارش نموده است: ((بایستی بربصیرت نافذ وحس حق جویی مولف آن افرین گفت.)) ۱ بناغلی سید عزیزالله مرموز اثرش رابا این الفاظ بی معنی ستوده است:

مسوده اولی این نوشته در جریده افغان ملت (۱۳ می ۱۹۹۷) در پشاور، ومتن پشتوی آن بعد به ترجمه محترم داکتر رشید ملکزی در مجله نسیم آزادی درجرمنی نشر شد. به تعقیب آن محترم داکتر سبحان هاتفی احمدزی در شمال کلیفورنیا آن را طور مستقل بشکل رساله یی چاپ ونشر نمود. در نوشته موجود یک تعداد موضوعات بشمول آنها لیکه بجواب نوشته های غیر مسئول بنا غلو سید عدالله مرموز، سید شفیع عیار بود، ودر مسوده های اولی شامل بود، حذف شده است.

«اثر مذکور با محتوای مشعل فروزان به زوایای تاریک تاریخ وفرهنگ افغانستان پر تو افکنده.» ۲ چون این آقایان مفهوم تاریخ رانمیدانند خیال کرده اند در تاریخ بازار بازار لفاظ است وآنها باید دراین مسابقه لفاظی پیش تاز وممتاز باشند تاجایزه ستایش از فرهنگ رادریابند. لفاظی آنها گفته جارج برناردشا رابیادم می آورد باین مفهوم که وقتی کسی موضوع راندانند درباره آن طوطی وار حرف میزند والفاظ را دیوانه دار از دهن بیرون میکند.

دراین مقاله درباره آن قسمت نوشته های بناغلی غوریانی بحث مینمایم که در رد نوشته های غیر مسئول داکتر امین فرهنگ ذکر نکرده ام وهم نمیخواهم برآن قسمت نوشته های او بحث کنم که نویسنده گان دیگری درباره آن درمجله آئینه افغانستان نو شته ها نموده اند. همچنان از تبصره برموضوعات که هم درنوشته های امین فرهنگ وهم درنوشته های نویسندگان دیگری آمده است،، اجتناب مینمایم. علاوتاً این نوشته من بجواب تمام نوشته های غیر مسئول بناغلی غوریانی هم نیست، وصرف درباره آن نوشته های او است که موصوف تا اخر سال ۱۹۹٦ نموده است.

بناغلی غوریانی بعد از آنکه حرکت طالبان در سپتمبر ۱۹۹۵ بر هرات مسلط شد در باره اوضاع سیاسي کشور نوشته ها نموده است. پیش ازآن عمدتاً درباره موضوعات مذهبی مینوشت که مثال عمده آن یک سلسله نوشته های موصوف درسمت مخالف یک نوشته کوتاه محترم داوُد موسی بود. بناغلی غوریانی دراین نوشته هاکه تحریکی بود حیثیت مفتش عقاید قرون وسطی را اختیار کرده بود، اما او از واقعهٔ هرات ببعد در موضوعات بنوشتن پرداخته است که دراصل به سو سیولوجست ها، انتر وپولو جست ها، جورنلست ها، تحلیل گران سیاسی و مورخان تعلق دارد. بناغلی غوریانی در هیچ یکی ازاین شقوق وارد نیست. موصوف دردیپارتمنت فلسفه پوهنځی علوم اجتماعی پوهنتون کابل باحتمال غالب بحیث پوهنمل تدریس میکرد، اما همین پوهنمل ازسپتمبر سال ۱۹۹۵ باینطرف درهفته نامهٔ امید بمثل فیلسوفان قرون میانه درباره هر رشته ی که خواسته است نوشته ها نموده است، بدون آنکه فکرکندکه دراین عصرعمق، اختصاص و تحلیل یک شخص نمیتواند خارج ازرشته تخصص خود استادانه بنویسد. بد ترانیکه اوقلم خودرا درخدمت سیاست دیگران قرار داده وپیشد اوری یعنی از روی تعصب

حکـم هـا صـادر مینمـاید وبعـد بقبـول محـترم مولـوی عبـد الصبـور آن را((باتفسیر هـای عنـدی ودلخـواه شـان ازآیـات قـرآن طـوری پیونـد میکنـد مثل آنکه بلاتشـبهه ایـن کتـاب مسـلمین قـرآن شـخص خـود او باشـد.)) ۳ مـن درینجـا نوشـته هـای بناغلـی غوریـانی را زیـر عنـوان هـای علـم، طالبـان وپشتون هـا تحـت بحـث قـرار میدهـم.

۱- بناغلی غوریـانی، علـم وتعصب

بناغلـی غوریـانی نوشـته ی بنـام ((علمـای پاکسـتان، سـاخت آی، اس، آی،)) در شـماره ۱۹۴ مـورخ ۸ جنـوری ۱۹۹۶ جریـده امیـد دارد. مـن بـاخواندن ایـن عنـوان متعجـب شـدم، خیـال کـردم درآن اشـتباه طبـاعتی رخ داده اسـت، امـا وقتـی متـن آن را خوانـدم فـهمیدم کـه آن اشـتباه نبـود. متصـل زیـر عنـوان آن خوانـدم کـه ((مـن وظیفـه خـود میدانـم کـه تـایک حقیقـت علمـی ، نـه یـک راز سیاسـی رابـرای شـما فـاش کنم، تابفـهمید کـه چگونـه علمـای پاکسـتان دسـت پخـت دسـتگاه مخفـی وسـازمان اسـتخبارات آی، اس، آی، میباشـد.)) بناغلـی غوریـانی بـاید قـرار عنـوان و وعـده خـود میکوشـید((حقیقـت علمـی)) خـود را شـرح وتثبیـت میکردکـه گویـا علمـای پاکسـتان ((سـاخت، آی، اس، آی)) انـد امـا اودرایـن بـاره درنوشـتهٔ خـود صرف یک حکم صـادر نمـوده و دیـگر تمـام نوشـته رابـه طالبـان و پشـتون هـا وقـف نمـوده ودر بـاره شـان حکـم هـای تعصـب آمیز صـادر نمـوده اسـت: طالبـان راآلـه دسـت آی، اس، آی خوانـده ودر بـاره پشـتون هـا گفتـه اسـت: ((دیـگران بـا اسـتفاده از علـم وآگاهـی وتدبـیری کـه دارنـد پشـتون هـا رابـه نفـع خـود بکـار میبرند واسـتخدام میکننـد وپشـتون هـا هـم مثـل آنکـه بـا چنـین وضـع عـادت کـرده انـد، وخـوی گرفتـه انـد.))

صـرف نظرازاینکـه درینجـا دربـاره غلـط بـودن ایـن حکـم هـا بنویسـم، میخواهـم بـگویم کـه مثلـی کـه ده درکجـا ودرختـان درکجـا درینمـورد دقیقـاً صـدق میکنـد. از بناغلـی غوریـانی میپرسـم کـه پوهنمـل غوریـانی ((حقیقـت علمـی)) راکـه فـاش کـردن آن را بخواننـدگان وعـده داده ایـد همـین اسـت کـه عنـوان نوشـته تـان یـک چـیزو متـن نوشـته تـان چـیزدیگری باشـد؟ نـی یـک عـا لـم، یـک پوهنمـل، ویـک محصـل علـم چنـین نمکنـد. هریکـی آن چـیزی راکـه عنـوان میکنـد، فقـط دربـاره آن مینویسـد وآنچـه را کـه مینویسـد بـر اسـاس شـواهد مینویسـد، ومدلـل و منطقـی مینویسـد وقـرار اصـول اخـلاق هـرگز بخـود اجـازه نمیدهـد یـک کتلـه مـردم را جـاهل

واجیر خواند وتحقیر کند، زیرا هر یکی آنها میداند وبان معتقد میباشد که هرنوع حکمی که بر اساس شواهد نباشد علمی شده نمیتواند واگر شده میتوانست هرکسی که توانایی تعمیم راداشت عالم میشد وبا ین ترتیب کشف علمی یک کار آسان و دنیا مملو از علما میبود. بدتراینکه شما یک کتله مردم را((جاهل)) خوانده اید، درحالیکه حتی قرار عقل سلیم هم یک کتله مردم نه نادان، ونه دانا شده میتواند و بفرض محال نادان هم باشد یک استاد از روی ادب واخلاق بخود اجازه نمیدهد آن را نادان خواند، بخصوص که بپول آن تربیه وتعلیمیافته شده مرهون ابدی آن باشد، مثلیکه شما غوریانی به پول آن تربیه وتعلیمیافته شده اید، وباید تازنده باشید، شکر گذاراحسان آن باشید. برایتان حتمی بود که حکم خودرا درباره علمای پاکستان وهمچنان درباره پشتون ها وطالبان بر اساس شواهد تثبیت مینمودید، نه براساس یک حکم دیگر غلط مثل آنکه گفته اید: ((رئیس ای، اس، ای، ورئیس جماعت اسلامی ویا جمعیت العلمای اسلامی یا نصیر بابر وبی نظیر بهوتو همه وهمه یکی اند.)) علاوه برآنکه این اشخاص رایکی خواندن ویا حتی تعقیب کننده عین سیاست دانستن غلط است. شما نمیتوانید یک حکم راباحکم دیگری ثابت کنید. طوریکه گفتم برای ثابت کردن حکم به شواهد ضرورت دارید. طور مثال وقتی حکم کردید که ((علمای پاکستان ساخت ای ، اس ، ای ، اند.)) برایتان لازم بود یکی از این چیزها راعملی میکردید ویا بعد از عملی کردن یکی از آنها حکم خودرا صادر مینمودید:

۱- باتتبع وسروی تثبیت مینمودید که تعداد قابل ملاحظه علمای پاکستان زیر کنترول ای، اس، ای درمدارس تربیه وتعلیمیافته شده اند وبه نظر و پروگرام آن کارمیکنند.

۲- ازچنان منبع یامنابع استفاده میکردید که همین کار راانجام داده میبود.

۳- خود عامل ویا مامور ای ، اس ، ای میبودید، ودر ینمورد تجارب میداشتید.

۴- کردار وزندگی حداقل چند عالم راطور نمونه مطالعه میکردید.

درصورت غیر، آنطوریکه ادعا کرده اید،((حقیقت علمی)) خودرا کشف کرده نمیتوانید مگر آنکه ادعا کنید که صاحب علم غیب هستید.

حال میخواهم در ردیف همین بحث علمی درباره یک نوشته دیگر ناغلی غوریانی بحث کنیم. نوشته او این است: ((... برادران پشتون

مابالفطره وبطور مادر زاد خدمت عسکری و یاخدمت زیر بیرق ودفاع از خاک ووطن وناموس رابرای خود ننگ وعار نلقی میکردند.)) ۴ او درعین حال پشتون ها را((جنرالان مادر زاد)) هم خوانده است. درباره جهت سیاسی این نوشته پسان بحث میکنم، درینجا ضمن بحث اکادمیک بر ان میخواهم بگویم که افاده ((جنرالان مادر زاد)) با جمله بالای بناغلی غوریانی در تضاد است واستاد نوشته های متضاد نمیکند. من نمیدانم که بناغلی غوریانی که خودرا ارسطوی زمان ما ساخته است چطور با این وضاحت متناقض اندیشیده ومتناقض نوشته است؟ من دهاقین بیسواد را دیده ام که در موضوعات عقیده و منافع شخصی درعین وقت ضدو نقیض استدلال کرده اند. اما بناغلی غوریانی دهاتی بیسواد نیست. شاید ضدیت او با طالبان، تعصب او با پشتون ها وهمچنان موقف پارتیزانی خودش که درنوشته های وی نمایان است، به عقل او صدمه رسانیده باشد. اگر چنین نباشد او چطور حکم میکند که ((... برادران پشتون ما با لفطره و بطور مادر زاد خدمت عسکری ویا خدمت زیر بیرق و دفاع از خاک ووطن و ناموس رابرای خو دننگ وعارتلقی میکردند.)) و درعین حال پشتون ها را ((جنرالان مادر زاد)) هم خوانند. این دو فکر علاوه رانکه ضد و نقیض همدیگر اند، حقیقت ندارند، اما احساس تعصب تاحدی بالای بناغلی غوریانی غلبه کرده که به سبب ان نتوانسته بین خواص ارثی وخواص اکتسابی فرق کند.حال اگر باین ارسطوی زمان گفته شود که جنرال شدن ودفاع کردن ویا دفاع نکردن از ناموس ووطن خاصه اکتسابی است، یعنی فرد ان را بعد از تولد شدن خود از محیط اجتماعی یاد میگیرد، نه انکه ان را از طبیعت یعنی حالت اصلی بارث میبرد، ویا جنرال مادر زاد بدنیا می اید شاید ان رابرای خود کسر شان داند ومثل بعضی منطقی ها سفسطه گوید، اما اودر بنمورد هر چه کند این حقیقت راتغییر داده نمیتواند. پروفیسر ای، اچ، کار این حقیقت ساده مگر اساسی را بااین عبارات افاده نموده است:((همینکه ما تولد می شویم محیط تاثیر خودرا بالای مامی اندازد واز واحد های محض بیالوجیکی بواحد های اجتماعی ماراتحول میدهد. هر فرد انسان درهر مرحله تاریخ ویاپیش از تاریخ که باشد در جامعه تولد می شود، وجامعه اورا ازهمان سال های اولی او شکل وصورت میدهد: زبانی راکه او بیاان تکلم میکند، میراث فردی نی، بلکه اکتساب اجتماعی ازگروهی است که فرد دران نمو میکند. هم زبان وهم محیط در تعیین خصوصیت

فکری اش کمک مینماید.)) ۵ اگر چه این نوشته بحکم های بناغلی غوریانی راساً جواب تهیه نمیکند، ولی تاثیر زبان وجامعه رابالای خصوصیت فکري فرد نشان میدهد، باین حساب کسیکه جنرال میشود،ویا از خاک وناموس خود دفاع میکند انگیزه آن را از زبان وجامعه خود می اموزد، نه آنکه آن را بارث ازخود میکند، مثلیکه بناغلی غوریانی فکر میکند. اما افراد نه در عین جامعه لسانی تولد میگردند، ونه درعین جوامع لسانی نمو میکنند که عین خواص راکسب کنند. آنها درجوامع مختلف تو لد میگردند و درجوامع مختلف نمو میکنند وچون این جوامع از روی ساختمان اجتماعی واقتصادی و درجه تکنالوجی و هم دارای نظام های مختلف ارزشی واخلاقی میباشند افراد به سبب آن در شخصیت از همدیگر متمایز ببار می آیند. افراد یک جامعه معین وحتی اولاد عین پدر ومادر هم شخصیت های متمایز میداشته باشند واین حقیقت نظر لبرالست هارا درباره فرد تائید میکند که آنها فرد را بی همتا وجهان متکی برخود دانسته اورا ((از تمام وابستگی و روابط خارجی اش بامردم دیگر وطبیعت تجرید نموده بمشابه چنان موجود خودکفاف وعلاحده میدانند که درون دایره داخلی احاطه شده بوسیله جسم خود از جهان خارج از خود واضحاً متمایز میباشد.)) ٦ البته این نظر لبرالست ها بیش تر درباره افراد جوامع سرباز ولبرال اروپا وامریکا صدق میکند. اما این هم نشان میدهد که افراد ارزش ها، خصوصیات واخلاقیات جامعه ی راکسب میکنند که دران نمو میکنند. باین حساب ارزش های چون ننگ، ناموس، غیرت در جامعه افغانی که، برخلاف ادعای غوریانی، بخصوص بین پشتون ها بقوت وجود دارد افراد رابه خود گذری تحریک میکند. درحالیکه این ارزش ها درجوامع اروپا وامریکا وجود ندارد، ویا اگر وجود دارد، بچنان قوت وجود ندارد، که افراد رابفداکاری وادارد. ازاین توضیحات واضح است که این فکر بناغلی غوریانی که افرادیا طور مشخص پشتون ها ((بالفطره وبطور مادر زاد)) دفاع ازخاک وناموس رابرای خود ننگ وعار میدانند، ویا نمیدانند ویا انها ((جنرالان مادر زاد)) میباشند ویانمیباشند، غلط است.

۲- بناغلی غوریانی وطالبان

طوریکه گفتم بناغلی غوریانی، بعد از اینکه طالبان برهرات دست یافتند، درباره مسایل سیاسی وطور عمده درباره طالبان به نوشتن اغاز نمود.

نوشته اول او درباره مقاله اینجانب بنام سقوط هرات بود که در شماره ٥٦ فوق العاده مجله ائینه افغانستان بنام (نجات هرات) نشر شده بود. بناغلی غوریانی درشماره ٥٨ مجله ائینه افغانستان جمله زیر مقاله مرا زیر انتقاد گرفته وبتواتر ذکر کرده است. جمله من این است: ((که پاکستانیانو پر هرات تجاوز کړای وای هراتیانو او هم کندهاریانو به دهغوی هغسی مخالفت کړی وای، لکه یې چې دخلقیانو، پرچمیانو، اوشورویانو مخالفت کړی وو.)) من این جمله رادر ردبیانیه حکومت وقت کابل بیان کرده بودم که ادعا کرده بود پاکستانی ها باطالبان در اشغال هرات سهم گرفته بودند. بناغلی غوریانی ضمن تائید این ادعا برمردم قندهار اتهام بسته وگفته است که مردم قندهار با مردم هرات مخالف بودند واین مخالفت شان درقیام ۲۴ حوت سال ۱۳۵۷ / ۱۹۷۸ ثابت شده باین ترتیب که قرار نوشته موصوف ((درجریان قیام ۲۴ حوت حکومت خلقی ها قندهاری ها راموظف ساخت که در امر سرنگونی قیام ۲۴ حوت هرات باحکومت خلقی علیه هراتی ها متحد گردند... همان بود که قندهاری ها در اول باتانگ ها همراه بیرق های سفید داخل هرات شدند وشعار شان این بود که ما علیه حکومت خلقی بکجا باشما میجنگیم .... واما وقتیکه [قندهاري ها] در مناطق حساس شهر جای گرفتند به سرکوب [نمودن] هراتي ها قیام کردند.)) ۷ قرار این نوشته چون مردم قندهاربا مردم هرات مخالف بودند انها برضد پاکستانی ها (درصورتیکه برافغانستان حمله میکردند) جمعا و متفقا مقابله نمیکردند ونوشته من درینمورد صحیح بوده نمیتواند. بناغلی غوریانی درعین حال این فکر ستمی را تائید کنان اورده که آن ((قیام هم قیام یک ملیت زحمتکش برعلیه یک ملیت ستمگر است.))

مردم هرات رایک ((ملیت)) وانهم ((ملیت زحمتکش)) وبرخلاف مردم قندهار ((ملیت ستمگر)) خواندن، مثلیکه بناغلی غوریانی چنان خیال کرده است نشان میدهد که موصوف بمثل ستمی ها وچپی ها به فکر ساده ساختن از حد زیاد معتقد بوده، درحالیکه این نوع تفکرخود نویسنده وفکر کننده رابه بیراهه میکشاند وخواننده رادر صورتیکه بان باورکند گمراه مینماید. ازان این هم واضح است که بناغلی غوریانی نه مردم ولایت خود یعنی هرات رامی شناسد ونه مردم قندها ر را. درهرحال چون این ادعای بناغلی غوریانی بلحاظ ملی هم مهم میباشد، میخواهم بمنظور دریافت حقیقت درباره ان بحث کنم.

بقرار روش علمی یک حکم، بخصوص که متنازع فیه باشد، باید بقید منبع ویا منابع وشواهد ذکر شود. بناغلی غوریانی منبع خودرا نشان نداده است. اونقطه حکم کرده وخیال نموده که چون خودش

ازهــرات میباشــد، درمــورد مقــام بــاصلاحیت میباشــد ، درحالیکــه او منبــع بــاصلاحیت نمیباشــد، وهــم هــیچ منبعــی ادعــا ی اورا تــائید نمیکنــد. مــن عــلاوه برآنکــه درزنــدان پلچرخــی وپیــش ازآن دریــن بــاره معلومــات جمــع کــرده ام، شــش رســاله ی راخوانــده ام کــه تابحــال دربــاره قیــام هــرات نشــر شــده اســت، ودر دســترس مــن قــرار دارد. نــه معلومــات مــن ونــه ایــن رســاله هاادعــای وی راتــائید میکنــد.

در صفحـه ۴۸ یکـی از ایـن رسـالات نشـرکرده شـورای ثقافتی مذکـور اسـت کـه ((شام روز دوشنبه ۲۸ حـوت از سرشب تـا صبح تـانک هـا از قندهـار وارد وادی هرات میشـود.)) میر محمـد صدیـق فرهنـگ دریـنمـورد در صفحـه ۸۵ جلـددوم اثر خـود مشخص تراست، بـاین ترتیـب:((شـام روز مذکـور(یـک شـنبه ۲۷ حـوت)قطعـه زر هـداری کـه دولـت بگونـه عـاجل از قندهـار بهرات سوق داده بـود از سـمت جنـوب بشهر وارد شـد.)) منبـع وارد تـر دریـنمـورد دگروال میر محمـد علـم سـاپی اسـت کـه درآن و قـت قومانـدان غونـد ۳۳ فرقـه هـرات بـود ودر روز سـوم قیـام دربسـت بابـا درجـرگه نظامی ازطـرف افسـران بحیث سرکرده قیام انتخـاب شـده بـود. سـاپـی در صفحـه ۵۸ رساله خـود عنوان دهرات دولسمی فرقی دحـق پاخون مینویسد:((مـوږ لاپـه چـونی کـې وو، چـې دکندهـار مجهـزه عسکری قـوه راورسـیده، او پـه تعـرض او برید یـې شـروع وکـړ. څرنـکه چـې موږ داول نـه دکندهـار دقـواوو دراتـګ نـه خـبر وو، نـو مـوږ هـم دهغـو سـره دمقـابلی تـر تیـب اونیـاری کـړی وو، پـوره درې ورځـې (مـو) جـګـړه وړسـره وکـړه، الوتکـو هـم ددوی پـه ملاتـړ، بمبـاری کولـه، خـودوی بیـاهم شکسـت وخـوړ، وتښتیـدل، ډیر نقصانونـه وروپیښ شـول. زیـاتره ټانکونـه یـې وسـیزل شـول. ددې قـوې لـه شکسـت نـه وروسـته ... دپلچرخـې بلـه مجهـزه قـوه راورسـیده، بیاهم دالله په امداد پـه مقاومت [مـو] شروع وکـړه، دخلورو ورځو خونړی جګړي نـه پس دوی هم وتښتـېدل. ددې قـوې سـره هـم دالوتکـو ملاتړ وو. پـه دې وجـه موږ هـم ډیر تلفات ولیـد ل.)) ازروی ایـن منـابع غلـط بـودن ادعـای بناغلـی غوریـانی ثـابت است. بقـرار عقـل سـلیم هـم حکـم وی صحیـح شـده نمیتوانـد. بـرای حکومـت خلقـی ناممکن بـود مـردم قندهـار را برضـد مـردم هـرات بـاخود متحـد، تجهیز وتنظیم کـرده، در ظـرف چنـدروز یعنـی تاشـام یکشـنبه ۲۷ حـوت بـهرات برسـاند. دران وقـت غوندهـای قومـی هـم تشـکیل نشـده بودکـه حکومـت خلقـی آن هـا را دراسرع وقـت بـهرات سـوق میداد . عـلا وه بـرآن فرقـه عسـکری قندهـار متشـکل از عسـاکر ولایـات مختلـف یعنـی مخلـوط بـود ودرآن عسـاکر هراتی‌ازعسـاکر قندهـاری بیشـتر بودنـد. وتمام آنها وهمچنـان صـاحب منصبـان شـان اعضـای حـزب رسـمی هـم نبودنـد. درفرقـه هرات ودر فرقه هـای دیگریکـه در مراکـز ولایـات مستقر بودنـد هـم وضـع بـهمین ترتیـب

بود. درست است که تانگ ها بابیرق های سپید بهرات آمدند، شعارهای اتحاد باقیام کنندگان رادادند، مگر تانگ نشینان نظامیان خلقی بودند نه مردم قند هار، ومردم قندهار مثل مردم هرات با حکومت خلقی مخالف بودند چنانچه آنها این مخالفت خودرا بابرپاکردن قیام ها برضد حکومت خلقی نشان دادند. با آنهم ښاغلی غوریانی ادعا نموده که حکومت خلقی ((مردم قندهار)) رابرای سرکوب نمودن قیام ((مردم هرات)) به هرات روان کرده است. علایم نشان میدهد که او به تبعیت از حکومت وقت کابل یعنی از روی سیاست خلاف حقیقت نوشته است .
حکومت کابل متصل بعد از اینکه طالبان بر هرات مسلط شدند آنها را اله دست پاکستان خواند وپاکستان را متهم کرد که باطالبان در اشغال هرات نه تنها با اسلحه بلکه با نفر هم کمک نموده است درحالیکه طالبان هرات راتنهابازور خود گرفتند. این واقعیت را حتی جنرال محمد ظاهر عظیمی دراثر خود بنام طالبان ، چگونه امدند؟ انعکاس داده، بااین ترتیب که موصوف نه گفته است که پاکستان دراشغال هرات باطالبان کمک نموده ونه از نوشته او چنین انتباه وفکر حاصل میگردد. این اثر از کسی است که به جمعیت اسلامی منسوب بوده وبه حیث یک فرمانده ارشد نظامي حوزه جنوب غرب (هرات) درتمام جنگ ها به مقابل طالبان اشتراک نموده وداستان مشاهد است ، تجارب ، معلومات ونظرات خودرا درباره جنگ ها وسقوط هرات با اوضاع سیاسی واداري ان بصورت افاقي در ۱۹۹۸ بیان نموده است . تنها این هم نبود. ښاغلی غوریانی از آن ببعد درنوشته های خود کوشیده بموقف حکومت کابل صبغه قانونی بدهد و برعکس تسلط طالبان برهرات وسایر کارنامه های شان را خلاف اسلام توجیه نماید.

ښاغلی غوریانی دراین نوشته های خود درحالیکه علم وجهاد را محراق آن قرار داده کوشیده است ثابت کند که در اسلام((جهاد فرض کفایي است وطلب علم فرض عین است.)) ۸ در نظر موصوف چون ((طالبان تابحال نتوانسته اند اعمال وکردار خود را باقرآن عیارکنند)) به طالبان وعظ کنان میگوید ((که طالب باید بفهمد که اسلام خوب همان اسلام ومسلمانی است که بامال وجان خود جهاد کند نه با جان خود ومال دیگری)) ۹ او درعین حال طالبان را ((وهابی))،((دشمنان علم))، ((سپاهیان اجیر))،((اشغالگر)) خوانده وادعانموده که ((طالبان پاکستان خاک افغانستان را اشغال کرده.)) باین ترتیب ښاغلی غوریانی بااین حکم های خود که اکثر آن هارا بفکر خود با ایات قران تلفیق نموده خودرا بحیث مجتهد اسلام معرفی نموده، اما موصوف مجتهد نیست، وعلاوه برآن، علم او در امور دینی از روی دلایل زیر ناقص میباشد:

الف: محترم مولی عبدالصبور ضمن مقاله مفصلی تفسیر وترجمه ایات بناغلی غوریانی را((تفسیر های عندی ودلخواه))، ((افترااميز)) تعبیر کرده، گفته که ((اینطور یک نوشته افترا امیز بریک ایت قران مجید درکشور اسلامی افغانستان (در صورتیکه ربانی وقاضیان اجیراو نباشند) نشرگردد نویسنده ان شرعا مواخذه خواهد شد.)) ۱۰

ب : بناغلی غوریانی درنوشته های خود جهاد، علم و فرض راطوری شرح وتفسیر نموده که سرانجام بنفع حکومت کابل، که خود طرفدار ان بود ، تمام شود. طورمثال، بعد از دادن شرحی چون مجتهدی حکم کرده که ((جهاد فرض کفایی است وطلب علم فرض عین است.)) این حکم اوعام ومقصدش از ان این است که طالبان که مسلک شان طلب علم است،باید برای ادای این((فرض عین)) بمدرسه های خود باز گردند، وجهاد راکه بفکرش((فرض کفایی‌است)) ترک کنند. موصوف دراین حکم خود هم خطا کرده است.

جهاد قرار تعلیمات اسلامی یکی از دساتیر اساسی دین یعنی فرض خداوندی است باین ترتیب که جهاد ((در وقت جنگ تجاوزی بالای تمام جامعه مسلمان فرض کفایی ودر وقت جنگ دفاعی بالای هرفرد مردینه بالغ فرض عین میباشد. درچنین حال هراولی‌الا مر مسلمان شاید نفیر عام نماید یعنی تمام مسلمان هارا به برداشتن اسلحه فراخواند.)) ۱۱ علمای افغانستان درعهد سلطنت امیر عبدالرحمن خان دریک تعداد رساله ها بخصوص رساله تقویم الدین ورساله کلمات امیرالبلد فی‌ترغیب الی الجهاد، جهاد راشرح نموده که بقرار ان هنگا میکه دین اسلام، مملکت اسلام وامه اسلامی از جانب کفار بخطر معروض گردد و اولی الامری ان را اعلام کند فرض عین میشود. درینحال بر مسلمانان فرض میگردد که ((بخاطر خداوند(ج) باتمام قوت بامال وجان جهاد کنند و متوقع غنایم در دنیا واسایش دراخرت شوند.)) ۱۲ بقرار این تعریف با تجاوز شوروی که با ان دین اسلام، مملکت اسلام وامه اسلامی به خطر معروض گردید جهاد مصداق خارجی پیداکرد باانکه در ان وقت اولی الامر اسلامی موجود نبود. اما چون ضرورت جهاد حتمی شده بود علما بجای اولی الامر جهاد را اعلام کردند. باین ترتیب جهاد در وقت تجاوز خارجی یا در وقت دفاع فرض عین و در وقت جنگ تجاوز فرض کفایی میشود، اما بناغلی غوریانی حکم میکند که جهاد در هردو حالت فرض کفایی میباشد. اگر او درو قت تجاوز شوروی این حکم خودرا صادر میکرد معنی ان این میشد که او نفع شوروی متجاوز ورجیم کمونستی دست نشانده ان رادر نظر داشت. دفع تجاوز به وارد بودن جهاد خاتمه داد زیراکه بعد از ان

خطر کفار باسلام وافغانستان از بین رفت. دردوران جنگ داخلی باری علمای طرف های متخاصم، علیه سرکردگان همدیگر فتواهای جهاد رادادند، مگر چون فتواهای شان با شریعت اسلامی موافق نبود، مردم را باخود همرا ساخته نتوانستند وجهاد شان اثر نکرد.

بناغلی غوریانی همچنان حکم میکند که ((طالب باید بفهمد که اسلام خوب همان اسلام و مسلمانی است که بامال وجان خود جهاد میکند، نه باجان خود ومال دیگری.)) وی ازجمله مال وسایلی رانام میبرد که ((طالب باان میجنگند از قبیل توپ، طیاره، راکت، وهاوان.)) ۱۳ معنی این حکم این است که چون و سایل جنگ ساخت طالبان نی، بلکه از دیگران است، انها باید از استعمال ان، بپرهیزند وصرف بادست های خالی جهاد کنند. از این حکم او معلوم میشود که او معنی جهاد را نفهمیده است ویا شاید هدف اواین باشد که طالبان که بنظر او تنها بادستان خالی جهاد کنند کشته شوند. مفهوم جهاد در راه خداوند (ج) باجان و مال جهاد کردن است بدین معنی که انها ئیکه توانایی جسمی جنگ کردن رادارند جهاد کنند وانها ئیکه چنین توانا یی راندارند با مال ومنال خود با مجاهدین کمک کنند. مسلمان ها بخصوص افغان ها در دوران جهاد همیشه چنین کرده اند، اما بناغلی غوریانی حکمی نموده که در اصل مخالف عقل سلیم وبرضد دفاع از حق زندگی و درنهایت غیر عملی و مضربحال مسلمان ها است. اگر بناغلی غوریانی در دوران جهاد ملی مجاهدین رابه تعمیل جهاد نوع خود دعوت مینمود معنی ان این میشد که انها باید بمقابل متجاوزین شوروی که غیر از اسلحه اتومی با انواع اسلحه عصری مسلح بودند، صرف بادستان خالی بجنگند. در ینصورت مجاهدین شاید اول برضد بناغلی غوریانی جهاد مینمودند. درینجا لازم است گفته شود که چون جهاد تنها در وقت خطر خارجی فرض عین خوانده شده است نه عملیه دایمی شده میتواند، ونه علیه مخالفان ورقیبان داخلی اعلام شده میتواند. اما مسلمان های انقلابی وتندرو ان رایک عملیه دایمی میخوانند وهنگامیکه اصول اسلامی یافراموش یاپامال میگردد ان را ((ادامه سیاست خداوند (ج) باذرایع دیگر میدانند، نه تنها برضد کفار بلکه همچنان برضد حکمرانان مستبد.)) ۱۴ جهاد بقرار این تعریف یک عملیه دوامدار میگردد،((مثل انکه انقلاب در نظر عده ای از انقلابیون چپی یک عملیه دایمی بود، اما جهاد دایمی بمانند انقلاب دایمی غیر عملی است. علاوه بران مرجع اعلام ان نامعلوم است واسلامست ها یا مسلمان های انقلابی درباره مرجع قانونی اعلام جهاد خاموش اند، این یک خلاء است. درصورتیکه این خلا ذریعه کدام قانون پر نگردد هرکس

وهر گروه مجال ان راخواهد داشت که بدلخواه خود جهاد رابرضد این ویاان اعلان کند ویاان جامعه رامختل و متضرر نماید.

ج: این حکم بناغلی غوریانی هم غلط است که میگوید((علم فرض عین)) است اگر چه هر کس خوش خواهد بود علم فرض عین یعنی حتمی باشد. اما موضوع چنین نیست. فرض عین در اسلام ضوابطی دارد، مثلیکه روزه ونماز ضوابطی دارد. قضاکننده فرض عین ما خوذ میگردد، مگر کسیکه علم نیاموزد ما خوذ نمیگردد، باانکه مسلمان ها به طلب علم مامور شده اند، وقرار حدیثی علم فرض خوانده شده است. دراولین امه اسلامی که درمدینه در ۶۲۱ میلادی تا سیس شد معارف دسته جمعی رسمی موجود نبود، چه رسد بانکه حتمی بوده باشد. اگر طلب علم مثل روزه ونماز فرض عین یعنی حتمی میبود دران صورت هر مرد وزن مسلمان به کسب ان مجبور میگردید اما این کار بادر نظر داشت مصارف مالی ، مشکلات اجتماعی وکولتوری نزدیک به ناممکن است. مانع دیگر اندازه کردن علم وعالم بودن است واندازه کردن انها بمانند اندازه کردن نماز وروزه که با ادا کردن ویا اداتکردن ان معلوم میشود عملی نیست. اگر صرف با سواد بودن عالم بودن میبود موضوع اسان میبود. اما باسواد بودن عالم بودن نیست. ممکن است تمام مسلمان ها ویاتمام انسان ها باسواد شوند مگر ممکن نیست تمام شان عالم گردند. اگر تمام مسلمان ها و یاتمام انسان ها عالم گردند شغل های دیگری ناجرا میماند وحیات اجتماعی فلج میگردد، درحالیکه هر جامعه درسایر گروه های اختصاصی علما را هم در بردارد وجامعه پیشرفته ان است که علاوه بران تمام ویا بیش ترین افراد ان از نعمت سواد برخوردار باشند . این حالت شرط اساسی برای پیشرفت وزندگی جرفه میباشد پروفیسرجان گالبرت،اقتصاد دان مشهور،میگوید که او جامعه ی راسراغ نداردکه افرادان باسوادوخودان پسمانده باشد.اما یک جامعه وقتیبدرجه بالا رسیده میتواند که اول شرط اساسی زندگی دران موجودباشد یعنی اختلال، انارشی وجنگ دران نباشد وبر عکس کدام نظم سیاسی در ان برقرار باشد. وجودیک نظم سیاسی در یک جامعه از هر نوع که باشد، بهتر از انارشی وبی امنیتی است. طالبان که بناغلی غوریانی از ان ها نفرت دارد به مقصد خاتمه دادن جنگ و اوردن نظم تحصیل را ترک کرده اند.

۳ –اتهامات برطالبان

درباره اتهامات بناغلی غوریانی بالای طالبان ازقبیل((وهابی)) ((دشمنان علم)) ،((سپاهیان اجیر))، وامثال ان میکوشم ان جهات نوشته های اورا مورد بحث قرار دهم که نویسندگان دیگری در باره ان بحث نکرده اند. این قسمت نوشته من کوتاه تر خواهد بود.

طالبان و وهابی ها

طالبان مانند وهابی ها دربعضی چیز ها مثل ساز، سرود، رقص، مسکرات، وامثال ان مخالف میباشند مگر علماو طالبان پیش از انکه وهابی ها ظهور کنند بااین چیزها مخالف بودند، وجنبش وهابی جدید است وموسس ان، محمد عبدالوهاب، درعربستان درقرن هژده هم میزیست. در ۱۷۰۳ تولد ودر ۱۷۸۷ وفات نموده است. مشخصات عمده این جنبش مقابله بابدعت های است که بعد از قرن سوم هجری در عالم اسلامی راه پیدا کرده است از قبیل مخالفت با محترم داشتن زیارت ها، قبور ومرده ها . طالبان پیرو علمای سنی اند و درحفاظت واشاعه اسلام وتفسیر احکام قران سهم بزرگی اداء کرده اند، باین ترتیب طالبان راوهابی گفتن در واقع امر علمای سنی را وهابی خواندن میشود، واین صحیح بوده نمیتواند. اتهام بناغلی غوریان که طالبان گویا وهابی اند در اصل سیاسی است، چون طالبان با حکومت کابل بسر کردگی برهان الدین ربانی مخالف بودند، بناغلی غوریانی خودرا موظف نموده ضمن تا په زدن بر طالبان ان ها را وهابی هم خواند بدون انکه در نظر بگیرد که نظرات واعمال طالبان از تعلیمات سنی منشا میگرد نه از وهابیت. بناغلی غوریانی باین سبب هم طالبان را وهابی گفته است که حکومت شان با عربستان روابط نیکو دارد، وعربستان وهمچنان بعضی عرب ها وامارات عربي با انها کمک مالی میدهند عمدتا باین منظور که نقشه های ایران در افغانستان بی تاثیر شود.البته طالبان بمثل وهابي ها برطبق اصول خود برتزکیه جامعه اصرار مینمایند ودراین نقطه با وهابی ها وجه مشترک دارند اما این نقطه مشترک در موضوع روش است نه دراصل وماهیت .

طالبان وعلم

طالبان را((دشمنان علم)) خواندن مثلیکه بناغلی غوریانی خوانده است، هم غلط است. طالبان در اصل طالبان علم وشاگردان مدارس اند ومدارس در افغانستان سابقه یک هزار ساله دارد. مدارس در افغانستان دروقت سلطان محمود غزنوی رواج پیداکرد ودراین اواخر علاوه برمدارسی که بابتکار علما وکمک مالی مردم در سر تاسر کشور فعال بودند وشاید نورالمدارس شلکرولایت غزنی مشهور ترین ان باشد، مدارس از طرف دولت هم تاسیس شده وفعال بودند از قبیل مدرسه ابومسلم در میمنه، مدرسه تخارستان، مدرسه ابو حنیفه در کابل، مدرسه محمدیه در قندهار، فخر المدارس درهرات ، ومدرسه روحانی در پکتیا. (بقولی خودبناغلی عبدالله سمندر غوریانی وقتی طالب درفخر المدارس بود.)

فارغان مدارس غیر رسمی بعد از اجرای مراسم بنام دستاربندی مولوی خوانده میشدند، ودر مساجد جامع اقامت، وعظ وتدریس مینمودند، درحالیکه فارغان مدارس رسمی یادرمکاتب تدریس میکردند ویا در پوهنځی شرعیات به تحصیلات عالی ترمیپر داختند ویاهم در شعبات دینی مامورین دولت میشدند. دروقت تجاوز شوروی که مدارس بسته شده جوانان بخصوص جوانان منسوب به قوم پشتون در تنظیم های اسلامي تنظیم شده جهاد مینمودند وبعد از ختم جهاد بادیگران بمدارس در پاکستان بخصوص درمدارس کویته رو اوردند که ازطرف علمای‌جمعیت اسلامی پاکستان اداره وتدریس میشد، مثلیکه جوانان ومحصلان دیگر در پوهنتون ها به تحصیل می پرداختند که تنظیم های اسلامی افغان در پاکستان تا سیس کرده بودند. این حقیقت است که طالبان برعلوم دینی بیش تر اصرار میکنند وبه علوم عصری، تکنالوجی ، فلسفه وهنر علاقه نشان نمیدهند. این روبه شان بدون شک به ترویج علوم عصری وفلسفه درکشور کمک نمیکنند، وقابل اندیشه است. مگر نطاقان شان باانها مخالفت هم نکرده اند وگفته اند که مکاتب دردوران جهاد ویران شده وانها به سبب جنگ وناتوانی مالی نمیتوانند مکاتب راوسیعا باردیگر فعال نمایند ولی وعده فعال نمودن ان راداده اند. باانهم اگر بناغلی غوریانی طالبان را ((دشمنان علم)) میدانند چرا درباره جنگ سالاران دوره تنظیمی خاموشی‌اختیار کرده که مدارس، مکاتب، پوهنتون ها، کتابخانه ها وموزیم ها یعنی مراکز علم، ثقافت، ومدنیت راویران کردند ومحتویات ان راغارت نمودند وشاگردان واستادان رابابیکار نمودند، یا کشتند ویا بفرار مجبور نمودند ؟ اگربناغلی غوریانی افاقی ومسئولانه مینوشت رویه طالبان رابابد دراین قرینه میدید وملا حظات بالا وهمچنان حالت جنگ رادر نظر میگرفت. بناغلی غوریانی باید طور مشخص این راهم در نظر میگرفت که از جمله قربانی های جنگ تخریب معارف ومراکز تحصیل بود که بهمگان معلوم است.

بدون شک اگر وضع بهمین ترتیب دوام میکند، یعنی معارف بشکل وسیع احیا نمیگردد اینده جامعه ماخوب نخواهد بود. برای اینکه چنین نه شود باید با فرادان موقع داده شود که استعداد های خود را همه جانبه انکشاف دهند. افراد بخصوص جوانان تنها وتنها با تحصیل میتوانند استعداد های خود را انکشاف دهند مصدرکارهای اساسی شده بتوانند. پس احیا وتوسعه معارف یعنی افتتاح مراکز تحصیل که در ان هم علوم دینی وهم علوم عصری بشمول فلسفه، تکنالوجی وهنر وادب تدریس وتحصیل گردد، از جمله بنیادی ترین ضرورت های ما میباشد. این کار بدرجه اول مسئولیت مقامات سیاست ساز کشور است، که ملت یعنی

افغان ها باان کمک وهمکاری کنند. اما این کاربه شکل اساسی ان تنها وقتی ممکن شده میتواند که جنگ قطع گردیده، چنان حکومتی بمیان امده باشد که اعمال مجدد کشور ویران شده رابشکل وسیع ان بادر نظر داشت شرایط عصر جدا تعقیب نماید. بدون چنان معارف عصری که در ان افراد چانس مساوی تحصیل داشته باشند جامعه افغان در قطار جوامع پیشرفته وازاد قرن بیست ویکم جانخواهد داشت .

اتهام اجیری بناغلی غوریانی

بناغلی غوریانی ادعامینماید که طالبان ((سپاهیان اجیر)) پاکستان اند واین ((سپاهیان اجیر)) افغانستان رابرای پاکستان اشغال کرده اند. او این مطلب را بااین عبارات عامیانه بیان نموده است:((اخر او (طالب) که نامردی میکند وکشور ((هرات)) کس دیگری رانه بخاطر خود، بلکه بخاطر گل روی بی نظیر بهو تو اشغال میکند.)) ۱۵ غوریانی کلمه اجیر رابرای طالبان بکرات استعمال نمود. مثلیکه تعدادی از همفکرانش هم این اتهام رابرطالبان بسته اند.درباره این نوشته او من دو نقطه راقابل تبصره میدانم: یکی اینکه بناغلی غوریانی ولایت هرات راکه طالبان ان رابتاریخ ۵ سپتمبر ۱۹۹۵ بدست او ردند ((کشور)) میداند، ودیگر اینکه در نظر او طالبان این ((کشور)) رااز محمد اسماعیل خان، والی هرات برای خود بدست نیاوردند، بلکه ان رادر بدل اجرات برای بهو تو یعنی پاکستان اشغال کردند درباره نقطه اول که غوریانی ادعا میکند هرات یک ((کشور)) است، همینقدر میگویم که یک افغان سالم چنین فکر نمیکنند. اما اجیر تهمت ((اجیر بودن)) طالبان بحث میخواهد.

برای اینکه درمعنی کلمه اجیر غلط فهمی نباشد اول باید مفهوم ان واضح شود. این کار ضروری است زیرا انچنانیکه مشکل است نویسندگان وگویندگان مطالب را درالفاظ طوردقیق بیان کنندبه همان اندازه برای خوانندگان وشنوندگان مشکل است مطالب نویسندگان وگویندگان راعینا درک کنند بخصوص وقتی موضوع بحث یک کلمه مانند کلمه اجیر باشد که معنی ان نزد اشخاص فرق میکند. بناغلی غوریانی ازکلمه اجیر مفهوم رادر نظر دارد که غیر از مفهوم مروج ان است. مفهوم مروجی کلمه این است که یک شخص برای یک شخص دیگر دربرابر اجرت خدمت کند. این کلمه معمولا به سپاهیان اجیر راجع میگردد، اما بناغلی غوریانی بااین فکر است که سپاهیان دولتی هر کشور ولوکه تبعه خود ان هم باشند. اجیر اند. او این فکر خود را بااین الفاظ بیان میکند: ((حالاکه دولت ها جنگ هارا سروسامان میدهند جنگجویان امروز حکم سپاهیان

اجیر راپیدا میکنند.)) ۱٦ قرار این تعریف هر کسی که بهر نام بدولت خود هم خدمت کند ودربدل ان معاش بگیرد هم اجیر میشود. بااین تعریف خودش هم که وقتی معاش خور دولت بود، اجیر بود. اما ښاغلی غوریانی کلمه معاش خود را باکلمه اجیر مغشوش نموده وملتفت نیست که طالبان بقرار تعریف اش مجاهدین میگردند، وبرعکس انهای که در تنظیم ها خدمت میکنند. اجیر میشوند، زیرا که هم طالبان وهم سرکردگان شان در برابر وظایف خود معاش نمیگیرند، وهم باشغال منطقه ی چوروتاراج نمیکنند درحالیکه مخالفان شان دربدل خدمت اجوره میگیرند وباشغال منطقه وطن خود چور وتاراج میکنند، وسر کردگان شان میلیونر ها شده اند. درباره کلمه اجیر ښاغلی غوریانی راجع به پشتون ها بزودی بحث میکنم. اکنون میخواهم در مورد این کلمه باارتباط طالبان بحث کنم وبحث خودرا اول درسطح رهبری وبعد درباره صفوف طالبان دنبال کنم.

حرکت طالبان ، طوریکه بزودی بیان مینمایم، از مردم قندهار یعنی از درون افغانستان برخاست، در حالیکه حکومت تنظیمی کابل نتیجه تجویز وطرح حکومت پاکستان در پشاور بود، وعلاوه بران حکومت برهان الدین ربانی باوجود مخالفت بیشترین تنظیم ها دوره محدود خود را تمدید کرد وبه سبب ان هم نزد انها وهم در نهایت نزد ملت مشروعیت را از دست داد درحالیکه حرکت طالبان به سرکردگی مولوی ها وملا ها ی مجاهد از طرف مردم بمیان امد ونزد انها مشروعیت داشت. این حال از سلوک هردو جانب با ممالک همجوار وروسیه هم فهمیده شده میتواند.

تاحال شنیده وخوانده نشده که زعمای طالبان برای بقدرت رسیدن باکدام قدرت خارجی موافقه ویا تعهد ی نموده باشند. البته انها در ابتدای ظهور خود باحکومت پاکستان معامله نموده اند، مثلیکه حکومت وقت کابل وتنظیم های دیگر باایران ، ازبکستان، وروسیه معامله نموده اند واین کشور ها زمانیکه ښاغلی برهان الدین ربانی درکابل حکمرانی میکرد درقلمرو های این تنظیم ها وملیشه ها درقندهار، هرات، جلال اباد، فراه وبامیان قونسلگری ها داشتند که در واقع برای پیشبرد اغراض خاص سیاسی خود فعالیت مینمودند وپرسونل های ان ها بخصوص درقندهار، هرات وبامیان از حد معمول به مراتب زیادتربود. طالبان درنومبر ۱۹۹۴ یک کاروان متوقف شده پاکستان رادر قندهار رها نمودند. دراثران راه کویته- قندهار- هرات بروی ترافیک پاکستان به ترکمنستان واسیا مرکزی باز شد. حکومت پاکستان ان را رویه باالمثل

خواند. مگر حکومت باغلی ربانی درکابل آن رامداخله پاکستان در امور افغانستان دانست کابل تازه سر قندهار تسلط خودرا از دست داده بود، ودر باره هرات که آن رابه سرکردگی اسماعیل خان تابع خود میدانست. وبه کاروان های پاکستان مثل طالبان اجازه رفت وآمد داده بود اعتراضی نکرد. درعین حال حکومت کابل وهمچنان آن تنظیم هائیکه قسمت های کشور را دردست داشتند باکشور های خارجی روابط قایم مینمودند. درعین حال که بین هم مقابله میکردند. وپیمان ها می بستند. درهمین سلسله حکومت کابل باجانشین اتحاد شوروی یعنی روسیه که عمده ترین عامل بربادی افغانستان میباشد وهمچنان باایران وهندوستان روابط قایم کرده بود. درحالکه هندوستان در دوره جهاد از سیاست تجاوزی شوروی در افغانستان طرفداری مینمود و بارژیم دست نشانده آن روابط دیپلوماتیکی قایم کرده بود. وباآن کمک مینمود برخلاف. طالبان از روسیه غرامات جنگ وتجاوز مطالبه مینمود. ودر بدل ازاد نمودن عمال یک طیاره فرود اورده شده آن ازاد کردن بندی های سیاسی افغان را که در حدود شصت هزار قلمداد کرده بود. تقاضا مینمود. بعبارت دیگر حکومت کابل برای مستقر شدن خود برخلاف توقع مردم، بادشمن افغانستان . یعنی روسیه معامله میکرد ولی حرکت طالبان قرار توقع مردم ازان غرامات میخواست ورها کردن بندی ها را تقاضا میکرد. حکومت کابل درواقع امر روابطی را مستحکم مینمود که قوماندان احمدشاه مسعود در دوران جهاد با عمال اتحاد شوروی اساس گذاشته بود که تعصیل ان درهمین اثر درنوشته بناغلی بروس رچردسن بصورت مستند امده است. درینجا همینقدر میگویم که احمدشاه مسعود برای رسیدن بقدرت ومغلوب نمودن مخالفین هموطن یعنی طالبان باعمال روسیه سازش کرد مثلیکه قبلاً در دوران جهاد باعمال اتحاد شوروی توافقات نموده بود. روسا وقوماندان های تنظیم های دیگر بشمول. جنبش ملی واسلامی هم شاید باعمال ودستگاه های جاسوسی ایران، پاکستان ، ازبکستان. وعربستان مقاوله ها نموده باشند. درباره همچو مقاوله ها با ای، اس، ای در دوران جهاد اوازه ها شایع بود. احتمال دارد زعمای طالبان هم چنان کرده باشند. اما هر گروه وياهرکسی که باخارجی ها مقاوله نماید ویا قرار داد معاهده بند ویا قبلاً بسته باشد وملت رامتاثر نماید قانونی وقابل اعتبار شده نمیتواند . ملت تاحال به هیچ یکی ازاین گروهها صلاحیت حکومت کردن راقداده

است. وبالای هیچ کس وهیچ گروهی رحم نمیکنند که برای رسیدن بقدرت به عزت وحق وصلاحیت حاکمیت ان معامله کند. شاه شجاع وببرک کارمل نزد ان تاابد محکوم اند.

درباره صفوف طالبان حقایق نمایان است وکارنامه های شان حقایق درباره شان میباشد. کارنامه های شان سلما از علاقمندی عمیق شان بوطن واسلام حکایه دارد. اگر چنین نمیبود ممکن نبود چنان فداکاری از خود نشان دهندو بر چنان مشکلات بزرگ فایق شوند، که اصلا فکر ان نمیشد. هسته حرکت در اصل طالبان مدارسی اند که قبلا بیان نموده ام. پسان جوانان مناطق پشتون نشین بخصوص قندهار وپکتیا با انها یکی شدند. وقتا فوقتا رضاکاران انجمن سپاه صحابه پاکستان هم با انها ملحق میشوند. حرکت طالبان بشمول سرکرده گان ان در اصل عمدتا متشکل از پشتون های اطرافی منسوب به فامیل های کم عاید وسخت معتقد بارزش های اسلامی ووطنی اند. ظهور این حرکت راپسان بیان مینمایم. اکنون میخواهم روابط شان را در وهله اول ظهور شان باحکومت کابل بسر کرده گی شاغلی برهان الدین ربانی بیان نمایم.

از ظهور حرکت طالبان در سپتمبر ۱۹۹۴ تامارچ ۱۹۹۵ حکومت کابل ان را ((بحیث یک حرکت خود جوش واسلامی وبشري)) میستود و((ملایک نجات)) میخواند. حکومت که بعد از جنوری ۱۹۹۴ با قوای موتلفه شورای هم اهنگی متشکل از جنبش ملی اسلامی ، حزب وحدت اسلامی وحزب اسلامی در مجادله فنا وبقا در گیر ودر شهر کابل محاصره بود به عمال وقوماندان های خود منجمله شاغلی ملانقیب در قندهار وهمچنان قاری بابا درغزنی دستور داد که باطالبان کمک کنند، خود هم از پول فرا وان وبی پشتوانه ایکه از مسکو حاصل مینمود باطالبان کمک مینمود. احمد شاه مسعود درمیدان شاربا نماینده گان ان ها ملاقات نمود وبعد از ان اظهار نمود که خود اوهم ((طالب)) میباشد.

طالبان بعد از مسلط شدن شان برقندهار وغزنی وهم بعد از انکه در دشت وردگ به حزب اسلامی شکست داده بود ان را از لوگر که مقر ان بود هم خارج نمود وباین ترتیب رقیب سرسخت حکومت کابل بزعامت گلبدین حکمتیار را که حزب موصوف تنظیم عمده دوره جهاد بود از مقابله با حکومت ربانی برای ابد بیچاره نمود. به تعقیب ان بعد از یک دوره کوتا اتحاد عبدالعلی مزاری، سرکرده حزب وحدت اسلامی را در راه انتقال موصوف به قندهار در غزنی

مجبورا از بین بردند. متصل بعد از ان حزب موصوف از قسمت غربی شهر کابل که در تسلط ان بود، خارج ساخته شد. باین ترتیب حکومت ربانی در کابل از محاصره دوامدار نه تنها نجات یافت بلکه نفس تازه یافت، (حکومت ربانی در۲۵ جون ۱۹۹۴ پوسته های نظامی جنبش ملی واسلامی مستقر در بالا حصار وتپه مرنجان را بزور پول از قوماندان ان، جنرال روف خریدومنحل نمود.) اما وقتی طالبان که قسما در شهرداخل شده بودند ازحکومت کابل هم تقاضای تسلیمی نمودند حکومت ان ها را بدون انکه تیاری جنگ راگرفته باشند در ۱۱ مارچ ۱۹۹۵ بقولی قرار فیصله احمدشاه مسعود وجنرال فهیم، رئیس مصئونیت ملی (عامل خاد سابق) وعبدالرب رسول سیاف دفعتا مورد حمله قرار داد واز کابل خارج نمود وخود برای بار اول بر کابل مسلط شد: در ظرف چند ماه اینده کوشید طالبان را از کابل وهرات زیر فشار نظامی قرار دهده، باین امید که طالبان را از مرکز شان بیجا نمایند، اما این فشار ها بر عکس بضرر خودش تمام شد باین ترتیب که طالبان در اثریک سلسله تصادمات بهمکاری مردم قندهار در اخیر اگست ۱۹۹۵ نخست حملات مشترک اسماعیل خان والی هرات وکابل را بالای گرشک به عقب زدند وبه تعقیب ان فراه، شین دند وشهر هرات را هم در هفته اول سپتمبر ۱۹۹۵ بدست او زدند. حکومت کابل بخصوص بعد از این شکست های خود برضد طالبان به تبلیغات دامنه داری شروع نمود وتهمت های رنگ رنگ بر انها بست. از ان ببعد بود که بناغلی عبد الله سمندر غوریانی چون ایدیا لوگ کابل در حالیکه در دوره اتحاد حکومت ربانی به طالبان خاموش وناظر نثار کلمات ستایش حکومت برطالبان بود، برضد طالبان قلم برداشت وان هارا در جمله اتهامات زیاد ((اجیران پاکستان)) خواند. موصوف باین سبب هم برضد حرکت طالبان به تبلیغات اغاز نمود که طالبان عمد تا پشتون اند، وغوریانی، طوریکه در اوراق ذیل دیده میشود، باپشتون ها تعصب دارد.

۴ - بناغلی غوریانی وپشتون ها

تعصب بناغلی غوریانی باپشتون ها ازاتهامات هوید ا است که موصوف در نوشته ها ی خود برانها حواله نموده است. اگر نوشته های موصوف افاقی یعنی مبرا از تعصب یاکم ازکم خالی از اتهامات بی بنیاد میبود، ازان چه بهتر.اما چنین نیست. موصوف درباره ان ها موضوعات انتخاب کرده که در باره انها از روی منطقی که فکر میکند در ان تخصص دارد حکم ها صادر نموده میتواند. اکثر این موضوعات بان علوم اجتماعی تعلق دارد که دانستن ان از روی سلوک تجربی یا امپیر یسزم (empiricism) یا تفکررسا براساس مشاهده وتجربه که طریقه عموما

رایج در عصر ماست ممکن شده میتواند. اما بناغلی غوریانی عوض ان چون جذ می های مذهبی قرون وسطی به نصوص ومنطق خشک پناه میبرد وبا تکای ان حکم های اخلاقی چون خوب، بد، کافر، مسلمان ، اجیر وامثال ان صادر مینماید وخیال میکند باین طریق مرجع تقلید شناخته خواهد شد. بناغلی غوریانی حتی در سپلینی که خیال میکند دران تخصص دارد یعنی منطق هم ضد ونقیض حرف زده است. دراین باره مثالی می اورم که قبلا ذکر نموده ام وان این است که قرار نوشته او((... برادر ا ن پشتون ما با لفطره وبطور مادر زاد از خدمت عسکری ویا خدمت زیر بیرق ودفاع از خاک ووطن وناموس وطن معاف ومستثنی بودند وان رابرای خود ننگ وعار تلقی میکردند.)) درعین نوشته خود گوید که ((برادران پشتون ما به اقتصاد جنگی بیش تر مشغول ودلبسته اند تابه جنگ اقتصاد وعلم برای شان فرض کفایی وجنگ، فرض عین است)) در عین حال ادعا میکند که پشتون ها ((طورمادر زاد جنرالان بدنیا می امدند.)) درباره غیر واقعی بودن این حکم ها زود بحث میکنم. حال غیر منطقی بودن ان راموورد بحث قرار میدهم واز او میپرسم که اگر پشتون ها ((طور مادر زاد جنرالان بدنیا می امدند.)) وجنگ رابرای خود((فرض عین)) میدانستند، درینصورت برای شان طبیعی میبود که پیشه های جنگی را اختیار کنند در حالیکه وی درعین حال ادعا میکند که انها ((خدمت عسکری)) و((دفاع از خاک ووطن وناموس وطن ... رابرای خوننگ وعار تلقی میکردند.)) حکم اخری وی برضد حکم های اولی اواست واین ضدیت تا حدی واضح ومخالف منطق، مخالف عقل سلیم، ومخالف واقعیت ها است، که بناغلی غوریانی نمیتواند انها را باهم وفق دهد.امکان داردکه بناغلی موصوف این حکم هارا با استفاده از دیالکتیک هیگل یا منطق اضداد هیگل که خود را در ان متخصص میداند، صادر کرده باشد. اگر چنین باشد معلوم است او دیالکتیک هیگل راهم نفهمیده است. هیگل این منطق را که اکنون جذابیت اولی خود را باخته است، برای تطبیق بالای پروسه یا عملیه فکري وتاریخی وضع کرده نه انکه مطلب او ازان این بود که اضداد راپهلوی هم قرار داد وبر اساس ان حکم ها صادر نمود واستفاده سیاسی کرد.

از نوشته های بناغلی غوریانی واضح است که او به پیروی از مارکس وهیگل به فلسفه جبر معتقد است . اما در حالیکه مارکس باین فکر بودکه ((منافع طبقاتی)) جهان بینی افراد را تشکیل میدهد، هیگل بران بو د که ((عنعنه ومنافع ملی)) جهان بینی انها راسر وصورت میدهد. ۱۷ بناغلی غوریانی با الهام از انها معتقد است که قوم یا قبیله جهان بینی یا شعور افراد را شکل وصورت میدهد. الفاظ خود او در اینمورد این است: ((تره کي که امد سوشلزم را در سطح همان

شعور قبیلوی خود فهمیده بود که تصور میکرد برادران پشتون ما بطور مادر زاد زیار ایسنو نکی اند وبالفطره برای سوشلزم اماده اند وباید که بالای اقوام دیگر که فیودال وضد ترقی اند حکومت کنند.)) ۱۸ ښاغلی غوریانی درباره من هم حکم مشابهی نموده وگفته است که((بجای انکه عقل ومنطق وتجربه وتاریخ وانترو پولوجی راهنمای پوهاند کاکړ در تحقیقات وی بوده باشد احساسات قبیلوی از نظر وی معیار درک حقایق است.)) ۱۹ بالاخره او یک حکم صادر نموده ونوشته است که ((چیزی که است ماتنها به هوای دل وشعور قبیله خود قدم وقلم میزنم.))

در اقتباس فوق ښاغلی غوریانی اول سوشلزم را از فاشزم فرق کرده نتوانسته ومطلبی را که به نور محمد تره کی نسبت داده است از اونی بلکه از خود اواست، وفکر تره کی را که سوشلستی بود تحریف نموده رنگ فاشستی داده است. یک استاد این چنین نمیکند. دوم اینکه از نوشته ښاغلی غوریانی در باره تره کی وانجانب معلوم است که او به جبر قومی معتقد بوده که قرار ان قوم یا انبوه (جامعه، ملت، حزب، کمیته، تنظیم، وامثال ان) هر چیز است وفرد(من، تو،محمود وامثال ان) هیچ چیز میباشد وتا انبوه ها وجود دارد فرد در محدوده ان فکر کرده از ادانه فکر کرده نمي تواند. باین حساب اگر من وتره کی جهان وخود را درشعور قبیلوی خود میفهمیم افراد سایر اقوام هم باید در محدوده شعور قومی خود درک کنند وښاغلی غوریانی هم باید هر چیز را در شعور قوم جمشیدی درک کند، که به ان منسوب میباشد، خلص اینکه قرارنظر ښاغلی غوریانی ((قدم وقلم)) یعنی اعمال، جهان بینی وباشعور دراصل تحت اثر((هوای دل)) یعنی احساسات وعواطف وهمچنان زیر نفوذ ((شعور قبیله)) یعنی عنعنات ویامیراث وتجارب اسلاف سروصورت میگیرد وعقل بالای ان اثر داشته نمیتواند.این نظر جبری غوریانی یا غوریانزم که در جهت مقابل اختیار وعقل گرایی قرار دارد، شاید بالای شعور خودش مسلط باشد زیر اکه موصوف وجدان واراده متکی برخودرا باتابع ساختن ان بحکومت وروش ربانی ناقص نموده حیثیت یک شخص دارای شعور شبهه بنده را اختیار کرده است.

حال میخواهم درباره جهت سیاسی نوشته های ښاغلی غوریانی در مورد پشتون ها بحث کنم. من به سببی که پشتون هستم از پشتون ها طرفداری نمیکنم. طرفداري بدون دلیل از پشتون ها را مثل طرفداري بدون دلیل از قوم دیگر مخالف مسلک خود میدانم . مسلک ووجدانم بمن اجازه نمیدهد بین اقوام وهمو طنان خود تبعیض نمایم. تبعیض یا برتر شمر دن بعضی ها بربعضی ها کار متعصب ها است. من فکر، بیان، وقضاوت ازاد مگر بااحساس مسئولیت راوظیفه وحق مشروع وبلا انفکاک هرفرد افغان بدون تمیز زبان ، قوم،جنس و مذهب

میدانم وانچنانیکه بدیگران حق میدهم بخود هم حق میدهم در برابر تجاوز وظلمی که بر افغان ها ویا بر پشتون ها شود بخصوص که ظلم شان بافت وهمبستگی ملی را متضرر نماید وبلحاظ علمی نادرست باشد از ان ها دفاع کنم بویژه که از مدنی است فرهنگ ها وغوریانی ها به مثل ستمی ها وایرانی های کهنه خیال بر پشتون ها میتازند وبسیاری از پشتون های چیز فهم در برابر ان خاموشی اختیار کرده اند.

اول میگویم که افرادی از پشتون ها مثل افرادی از اقوام دیگر در حالیکه به تبعیت از منافع شخصی ، فامیلی ، وقومی عمل کرده اند به صلاح جامعه هم عمل کرده اند، درعین حال که از قوانین اسمانی وانسانی پیروی کرده اند از انها انحراف هم کرده اند. بنابران پشتون ها در مجموع مثل افراد اقوام دیگر در مجموع نه تماما معصوم اند، نه تماما خطا کار، نه بهترین اند، نه بد ترین واین به سبب واضحی که یک حکم بالای تمام یک کل اجتماعی صحیح بوده نمیتواند. یک کل اجتماعی از افراد انسانی تشکیل شده وافراد انسانی مثل سنگ چل های طبیعی دارای عین خواص نمیباشند. بهمین سبب است که پشتون ها ماننداقوام دیگر سر گردگان یعنی افراد برجسته داشتند(ودارند) که انها را در اوقات خطر رهبری کرده زندگی شان را از روی بعضی اصول تنظیم کرده اند. از جمله کارنامه های این پشتو ن ها دساتیر درباره امور دنیوی است که بنام پشتونولی یا دمیشود. پشتونولی بالای تمام افراد قوم یک سان تطبیق میگردد وسر گردگان شان هم تابع پشتونولی ومقررات جرگه بوده، مانند سر کرده گان اقوام دیگر کشور اتو کرات نی، بلکه سر کردگان مشروط میباشند. باین ترتیب پشتونولی، مثل قانون عرفی، در حل وفصل منازعات بین افراد، فامیل ها وقوم ها عمدتا بوسیله جرگه وقوه تنفیذی ان بنام اربکی بخصوص بین پشتون ها ی شرق در هر دوطرف خط دیوریند تطبیق میگردد. پشتون ها باین حساب باداشتن پشتونولی حیثیت یک ملت را دارند واین ملت علاوه بران درسایه قوانین مدنی، ملی واسلامی هم نمو وانکشاف مینماید. گویا پشتون ها با معیار های معین سلوکی واخلاقی زندگی مینمایند. چون پشتونولی در اصل مجموعه منهیات واوامر سلوکی یعنی اخلاقیات پشتون ها را تشکیل میدهد پشتون ها مجبور اند با درنظر داشت عکس العمل ها بمقابل اعمال اجتماعی مسئولانه زندگی کنند. اما پشتونولی در انکشاف پشتون ها از قوانین مدنی واسلامی موثر تر بوده ومنازعات که باقوانین مدنی واسلامی حل

نه شود به پشتونولی وجرگه راجع میگردد. پشتون را در اصل پشتو، پشتونولی وفکر انتساب بحد مشترک تشکل میدهد. اسلام در تشکل پشتون ها موثر است، مگر افکار وارزش هائیکه در پشتون ها نفوذ میکند ذریعه زبان مادری برانها نفوذ میکند وشخصیت شان رامیسازد. از ینجا است که پشتو که پشتونولی هم خوانده میشود، در انکشاف وحیات انها اهمیت اساسی تر را دارد. پشتو علاوه برانکه مثل زبان های دیگر وسیله مفاهمه میباشد سنن، روایات، ارزش ها، اساطیر، ادبیات، تاریخ وبیک کلمه کولتور پشتون ها را در بردارد وهویت وشخصیت شان راتشکیل مینماید. گویا پشتون از راه پشتو پښتون میگردد، وذریعه ان با پشتون های خود گره میخورد، جز، ملت خود میگردد. برعکس پشتونی که زبان خود را نمیداند به ارزش ها ومفاهیمکه جزء کولتور یعنی پشتونولی میباشد بی تفاوت میگردد. بتعداد زیاد پشتون هائیکه درافغانستان بخصوص درشهرکابل مثل انانیکه قبلا در هندوستان، پاکستان، وخراسان ایران پشتو را از دست داداه اند درواقع همین پیوند را از دست داده به پښتون های ناقص تبدیل شده، قوم خود را ضعیف نموده اند. برعکس پشتو ن هائیکه نمیخواهند قوم شان ضعیف شود وخودشان ناقص وبیگانه شوند پشتو را از دست نمیدهند درعین حال که زبان های دیگری را یاد میگیرند وبا گویندگان لسان های دیگر وطن خود برادر وار زندگی مینمایند.

پشتونولی، علاوه بران، دراین اواخر به سبب مارکست شدن واسلامست شدن تعداد زیاد پشتون های تعلیمیافته زیر فشار امده است، اما بزرگترین عامل ضعیف شدن پشتونولی این است که بسیاری از پشتون ها بخصوص پشتونهای تعلیمیافته وشهری پشتو را فراموش کرده، خودرا به پشتون های ناقص تبدیل نموده اند. بیجهت نیست که کابل قبرستان پشتوخوانده شده است. پشتون های ناقص با دری زبان شدن از قوم اصلی خودرا بیگانه نموده، هویت خودرا مغشوش کرده از اهمیت ولسی خود کاسته خیال میکنند که دوری جستن از قوم، فراموش کردن پشتو، وترک کردن پشتونولی نشان عصریت، ترقی وتمدن میباشد. تعداد قابل ملاحظه این پشتون ها حتی بر مسیر ابن الو قتی ومخالفت با قوم هم روان شده اند. این حال شاید علامه بحران در پشتونو لی وهویت پشتون ها باشد. همبستگی پشتون ها اکنون تاریخ است. درتاریخ هم شاید همیشه همبسته نبودند، زیراکه انها، طوریکه ذکر نمودم، بالاتر از قوم حیثیت ملیتي

رادارند. این حال جهات مثبتی هم دارد، پشتون های ناقص وبیگانه شده وان پشتون ها ئیکه دری راهم اموخته اند حیثیت پلی بین پشتو زبانان ودری زبانان اختیار کرده ، دانشمندان ، شعرا، نقاشان، رسامان، کمپوزرها، واواز خوانان ممتاز بجامعه تقدیم کرده کولتور افغانی راغنی وهمبستگی ملی راتقویه نموده اند.

مقابل انها ستمی ها قرار دارند که هم پشتو نمیدانند وهم با ان مخالفت میکنند وهم به نام های سبک ان را یاد میکنند. اینها ضدیت باپشتون ها را ائین خود ساخته اند غافل از اینکه انها با این روش وهم با دانستن یک زبان وطن خود را در دایره کوچک جدید از قومیت نو مبتنی برتبعیض ونفرت محاط نموده موضوعات زبان وقوم را دامن میزنند وشیرازه ملی راتخریب میکنند. ستمی های سرسخت که اکثر شان اولاد مهاجرین پاردریای دهه ۱۹۲۰ میباشند به سبب وفاداری ناقص خود با فغان وافغانستان این کار را عمدا میکنند، ودیگران دانسته یا نادانسته از انها پیروی مینمایند. من تاحال نوشته پشتوی ستمی ها وسمپه تایزرهای شان را ندیده ام . این حکم انچنانیکه در مورد سرکردگان شان بشمول طاهر بدخشی ، وبحرالدین باعث صدق میکند، درباره میر محمد صدیق فرهنگ وباغلی عبدالله سمندر غوریانی هم صدق میکند. اینها به سبب ندانستن زبان پشتو نمیتوانند جامعه وکولتور افغان را انچنان درک کنند مثلیکه انها ی درک مینمایند که پشتو ودری میدانند. تعصب انها دُرباره پشتو وپشتون ها در واقع به ضررخودشان تمام میشود اما عمده ترین منبع ضعیف شدن پشتو وپشتون، طوریکه ذکر کرده ام، خود پشتون ها میباشد که در برابر عملیه غیر پشتون شدن تسلیم شده گذاشته اند خود واولاد وفامیل های شان غیر پشتون شوند، درحالیکه انها میتوانند جلواین عملیه را بیگیرند. اعضای تعدادی از فامیل های پشتون های سرکرده ونامی به پشتو تکلم کرده نمیتوانند. بلی ، انها جلو ان را گرفته میتوانند بشرطیکه به عملیه جلوگیری معتقد شوند: پشتو گویند، پشتو نویسند وباین فکر شوند که تنها بازبان اصلی یعنی پشتو میتوانند خود رابه بهترین ودقیق ترین وجه افاده وانکشاف داده از ازدست دادن هویت اصلی خود جلوگیری نمایند. البته این کار طوریکه گفتم شعور قوی ، زندگی هدفمند، دسپلین وعزم جذم میخواهد، اما پشتون ها در این دوره سرنوشت ساز که همسایگان بدنیت وستمی های کوتاه فکرضرباتی برانها حواله مینمایند رول بمه چه را اختیار کرده بازندگی درسایه افتخارات اجداد

خود اکتفا مینمایند. بد یهی است که این بی اعتنا یی برای شان گران تمام شدنی است، مثلیکه بی اعتنایی اسلاف شان برای شان گران تمام شده بود. اگر درگذشته قسمت قابل ملاحظه شان پشتورا ازدست نمیدادند واگر پشتون ها ی دیگر باان بی‌علاقه نمیشدند، انها ممکن یک قوم قوی تر ازانچه هستند میبودند وهمسایگان بدنیت کشور واستقلال ملی شان را در خطر نمی اند اختند، باوجودیکه تعداد پشتون ها در هردو طرف خط دیورند یعنی دریک منطقه باهم پیوسته به سی و دو ملیون میرسد وزبان شان باداشتن ۴۰ صدا وگرامر وسیع از جمله عمده ترین زبان های دنیا بحساب میرود درحالیکه دری ۳۲ صدا وانگلیسی ۲۶ صدا دارد وگرامر های شان هم نسبت به گرامر پشتو مختصر تر وساده تر است . البته هرزبان بهر اندازه صدائیکه داشته باشد مستعد افاده هر نوع مطلب میباشد وزبانی برزبانی برتری ندارد، فکر برتری زبانی یا فکر تقدس زبانی مثل فکر تفوق قومی، نژادی، وملی زاده تعصب ونادانی وبنابران مردود میباشد، اما این یک واقعیت است که پشتو. به سبب داشتن صداهای زیاد وگرامر وسیع قابلیت زیاد تر افاده مطالب رادارد . در پشتو مطالب عمدتا با انقدر الفاظ کم وصراحت بیان شده میتواند که در بسیاری زبان های دیگر باین ترتیب بیان شده نمیتواند. طورمثال صراحت واختصار کلمات جمله ریز پشتو در دری وانگلیسی دیده نمیشود.

د(لیونی) وریره ورغله.

برادر زاده (دیوا نه) با و رفت.

The (crazy's) niece went to him.

بنیان گذاران اولی پشتو یا پشتون های اولی باید حایز استعداد خوبی بوده باشند که زبانی را بااین چنین صفات بوجود اورده اند ، مگر پشتو انچنانکه شاید انکشاف نکرده وعدم انکشاف ان، طوریکه گفتم، به سبب اطرافی بودن پشتون ها بصورت عمومی وبی اعتنایی پشتون های ناقص وبیگانه شده حکمران شهری بصورت خاص میباشد. برعکس پشتون هائیکه اهمیت پشتورا میدانند قدران را میکنند .غنی خان وحمزه شنواری شاید معرف این پشتون ها باشند که به ترتیب میگویند :

په والله چې له جنته به شم ستون ــــــ که کنځل پکې وانه ورم دپښتون
وایې اغیار چې دد و زخ ژبه ده ــــــ زه به جنت ته د پښتو سره ځم

مطلب این نیست که پشتو وپشتونولی مقدس یعنی ماورای انتقاد است. برعکس هرکس، هرقوم، هرملت وهر موضوع که تحت مطالعه قرار گرفت انتقاد بران حتمی میگردد. تنها بااین چنین مطالعه است که شناخت ممکن میگردد. اما مطالعه انتقادی از خود ضوابط دارد که باید درهرحال رعایت گردد. درصورت غیر مطالعه به شناخت منجر نمیگردد، بخصوص که غرض الودهم باشد مثلیکه نوشته های باغلی غوریانی درباره پشتون ها غرض الود میباشد. این قسم نوشته ها باید بی‌جواب گذاشته نه شود واگر بی‌جواب گذاشته شود ممکن ذهنیت غلط راخلق کند. یک نوشته باغلی غوریانی رادر باره پشتون ها باردیگر می اورم وان اینکه: ((برادران پشتون ما بالفطره وبطور مادر زاد از خدمت عسکری ویا خدمت زیر بیرق ودفاع ازخاک ووطن وناموس معاف ومستثنی بودند وان رابرای خود عار تلقی میکردند.)) من بحث خود را بنابر ان از موضوع ناموس شروع میکنم که اساس اتهامات باغلی غوریانی در باره پشتون ها را تشکیل میدهد وننگ وناموس رکن پشتونولی میباشد.

کلمه ناموس که در اصل عزت افراد انا ث رادر بر میگیرد جزءمحاوره پشتون ها است. انقدر که موضوع ناموس انها راتحریک میکند موضوع دیگری تحریک نمیکند. انقدر که این موضوع بین پشتون ها مسبب دشمنی ها ، گوندی ها، قتل ها وجنگ ها میگردد شاید موضوع دیگری تاان اندازه مسبب حوادث نگردد. عزت، حیثیت، اعتبار، وابروی یک پشتون در حفظ ناموس اوست. بین پشتون ها مثل است که میگوید: ((دنیا نوسره جارکره سرترناموس .)) خوشحال ختک میگوید:

به خپل نام اونگ چې راشم لیونی شم   خبردارکله په سود وزیان دلک یم

معنی اینکه پشتون ها تنها زنده بودن راخوش ندارند وانها بزندگی ابرومند وباشرف یعنی به زندگی معنی دار معتقد اند. بهمین سبب است که ناموس نزد پشتون ها چون عادت یاقانون ارزش دارد واز ناموس به مفهوم نظم وقانون بنام ناموس طبعیت یاد میکنند وچون اینها یک قوم دارای تاریخ چند هزار سال میباشد این عادت یاقانون هم از قدیم الایام بین شان رواج داشت مثلیکه بین یونانیان قدیم که مانند پشتون ها بعین نژاد یعنی ارین منسوب اند رواج داشت .کلمه ناموس در یونان باستان هم به همین نام (nomos) ومفهوم بکار میرفت که در ابتدا با عنعنه وپسان باعمل قانونی تثبیت گردید . چنانچه سقراط بانقل از موبدان معبد دیضي بجواب سوالیکه دربرابر خدایان چطور عمل باتقوا را انجام داد؟ اظهار نمود که ((ازناموس شهر[یعنی ازقانون شهر] پیروی کنید واین پیروی یک عمل باتقوامیباشد.)) درانوقت یعنی در قرن پنجم قبل المیلاد در یونان مراسم ،

مناسک، معابد، قربانی ها ، وجشن مذهبی را دولت - شهری تعین مینمود واین ها حیثیت قانون را داشتند . باین ترتیب دریونان باستان ((دین وظیفه شهری(civic) یعنی انعکاسی از راه ورسم وعادت محلی بود.)) براساس همین سوابق است که پشتو ن ها دفاع از ناموس را ائین خود ساخته اند. انها وطن را هم بحیث ناموس خود میدانند ودر دفاع این ناموس قربانی میدهند وچون وطن تاریخی شان شاهراه فاتحان جهان بوده شتون ها در دفاع ازان جنگ ها کرده اند ودرجریان ان فن جنرالی رابدرجه اعلی اموخته اند. اما انها ، طوریکه بناغلی غوریانی میگوید، ((جنرالان مادر زاد)) نیستند، ان ها همچنان ان را از زبان پشتو وپشتونولی خود اموخته اند که عنصر عمده ان راتشکیل میکند. بان تعداد جنگ هائیکه در افغانستان واقع شده شاید در کدام کشور دیگر واقع نشده باشد. بان اندازه که پشتون ها درجنگ ها سهم گرفته اند قوم دیگرافغان تا اندا زه سهم نگرفته است. تاان اندازه که پشتون ها با انگلیس های مهاجم جنگیده اند شاید قوم دیگری در تمام جهان سوم تا ان حد باانها نجنگیده باشد. افغانستان بحیث یک کشور وافغان ها بحیث یک ملت عمدتا درنتیجه جنگ ها وجنرالی پشتون ها تشکیل کرده است. این نقش پشتون ها در منابع کتبی داخلی وخارجی وهمچنان در روایات شفاهی ، قصه ها، داستان ها واساطیربه حدی زیاد امده است که موضوع شکل بد یهی رابخود گرفته است. البته بین پشتون ها هم اشخاص وسرانی بودند که هنکام هجوم خارجی نه انکه در دفاع از وطن تحریک نشده اند، بلکه با مهاجمین سازش هم کرده اند. اما تعداد انها هر وقت کم بوده واکثریت غالب شان برخلاف بعضی اقوام دیگر که با خارجی ها سازش کرده اند، از ناموس ووطن مردانه وار دفاع کرده اند.

علت عمده این احساس دفاع شاید این حقیقت بوده باشد که پشتون ها در ازاد نمودن وطن از سلطه صفوی ها، مغول ها وشیبانی ها ودر تاسیس افغانستان بحیث یک کشور مستقل ودر دفاع ان بخصوص درجنگ های سر نوشت ساز اول ودوم افغان - انگلیس نقش رهبری را اداکرده اند. جنگ های گلنابا، پانی پت ، کابل - جگدلک، کابل ، ومیوند جنرالی پشتون ها راباخارجی ها در سطح اعلی گواهی میدهد. ممکن نیست قومی که از دفاع ناموس ووطن عار داشته باشدچنین کارنامه هابنمایند و رادمردانی چو ن شهاب الدین غوری، شیرشاه سوری، میرویس هوتک، شاه محمودهوتک، شاه اشرف هوتک، احمد شاه درانی، غازی محمد اکبر خان وغازی محمد ایوب خان رادر دامن خود بپروراند وانها از برکت ارزش های کولتوری قوم وجنرالی وسیاستمداری خود امپراتوری ها را سقوط دهند، امپراتوري ها را تاسیس کنند، جنگ ها را کمایی کنند، دولت

هارا تاسیس نمایند واز همه مهمتر اقوام وطن خود را متحد گردانند وملت افغان را بسازند. این کارنامه ها نر او شات ذهنی اغراق گویان نی، بلکه حقایق است .که در تاریخ ها ثبت بوده در روایات شفاهی شنیده میشود. پشتون ها در مواقعی .که ناموس، وطن ، استقلال و حیات عمومی در خطر بود رهبری و قهرمانی کرده اند. مثال برجسته فعلی ان حرکت طالبان است که زمانیکه حکومات کشور های همسایه بدنیت وروسیه در تبانی باجنگ سالاران ناعاقبت اندیش داخلی تمامیت وطن راتهدید میکردند مردانه وار قد علم کردند ووطن را از خطر تجزیه نجات دادند. فکر نمیشد که طالبان باسران شان که یک گروه بی بضاعت اطرافی بودند ومردم کدام مقام بلند اجتماعی بانها قایل نبودند بتوانند ازعهده این چنین یک کارنامه برایند.

پشتون ها بااین نقشی که در دفاع ازناموس بازی کرده اند درتاسیس کشور ، در متحد ساختن ملت، درتحقق وتامین استقلال ومهیا کردن زمینه برای زندگی بمعاضدت دیگران نقش کلیدی را اداکرده اند. از برکت همین نقش انها است که ما افغانستان واستقلال خود را بحیث یک پدیده طبیعی پنداشته ایم. از برکت همین نقش پشتون ها است که جهانیان ما را بحیث یک کشور مستقل وبحیث یک ملت میشناسند. از برکت پشتون ها است که انچنانیکه اجداد بناغلی غوریانی از بنده شدن بخارجیان در امان مانده بودند خود غوریانی هم در امان مانده است. ازبرکت ان ها است که غوریانی ازاداست، اما ازاد ناسپاس . به سبب همین نقش انها است که انها اماج حکومت همسایگان بدنیت بخصوص ایران قرار گرفته اند. پس کسیکه به افغانستان ارزش قایل میشود به پشتون ها هم ارزش قایل میگردد . همچنان کسیکه باستقلال اهمیت میدهد به پشتون ها هم اهمیت میدهد، یالا اقل انها را توهین نمیکند مثلیکه بناغلی غوریانی وامثال او توهین میکنند . بااین ارزشی که پشتون ها بناموس میدهند بناغلی غوریانی چرا میکوید که((... برادران پشتون ، ... از خدمت عسکری ویا خدمت زیر بیرق ودفاع از خاک ووطن وناموس معاف ومستثنی بودند وان رابرای خود عارتلقی میکردند؟)) شاید اودر اصل مفهوم ناموس رادرک نکند ویا اگر درک کند بشکل مجرد وکتابی ان بوده بامغز، استخوان وپوست خود حس نکند، مثلیکه یک پشتون حس میکند. درینصورت مفهوم ناموس جزء سجیه او نبوده بحیث یک مفهوم بیگانه در زندگی عملی بالای او تاثیر داشته نخواهد بود. شاید بهمین سبب باشد که بناغلی غوریانی از شناخت ان بحیث یکی از موثر ترین محرکات پشتون ها عاجز است

بناغلی غوریانی شاید استدلال کند، مثلیکه همفکرانش بار ها گفته اند که حالات دراثرجنگ ها چنان دگرگون شده که در اثر ان سایر اقوام با اسلحه

های که بدست او رده اند دیگر حاضر نیستند به نقش عنعنوی درکشور داری قانع باشند. باید گفت که موضوعات جنگ ، سیاست ودولت وامثال ان باهم مرتبط اند ودر جامعه کثیر القومی ما برای یک قوم ناممکن است دولت رابه تنهایي اداره کند. درافغانستان معاصر هیچوقت چنین نشده است. بشهادت تاریخ، طوریکه ذکر کردم، پشتون ها دولت ها راتا سیس کرده اند، ودر راس ان یک خاندان حکمران پشتون رانصب کرده اند اما این خاندان بمقایسه هرخاندان حکمران درکشورهای منطقه توازن قومی را بیش تر در نظر گرفته بطور یکه در اداره دولت به نخبگان اقوام دیگر حتی از نخبگان پشتون ها بیشتر موقع داده است. درهر دو دوره طویل حکمرانی سدوزایی ومحمد زایی استخدام ماموران عالی رتبه اعم از وزیران ، مستوفیان ، سر رشته داران، نایب الحکومه ها، ووالیان منسوب باقوام غیر پشتون این حقیقت را نشان میدهد. در دوره شاه امان الله نایب السلطنه یک تاجک بدخشانی بود. درظاهر شاهی علی محمد خان که از تاجکان بدخشان بود، مقرب ترین مامورعالی رتبه دربار بود، در حالیکه درهمین دوره تعدادی از سران پشتون منجمله وزیر محمد گل مهمند، وبعد ها عبدالملک عبد الرحیم زی باانکه در بقدرت رسانیدن خاندان ودر استقرار ان کارنامه ها کرده بودند، از حکومت رانده شدند. در هرحال، در افغانستان معاصر در اداره کشور اصل موازنه قومی مراعات میگردید، مردم هم باان عادت کرده زندگی اجتماعی به پیش میرفت بخصوص در دوره شاهی قانونی که اصل لیاقت فردي اساس سیستم دولتی قرار گرفته بود و دولت ملی تر شده میرفت. هیچ کس ادعا نمیکند که طرز دولتی عاری از عیب بود و گردانندگان ان ملایک بودند. مگر انچه مهم است این است که در جامعه توازن برقرار ، ثبات وامنیت مستقر وزندگی در حال بهتر شدن وهمبستگی ملی درحال مستحکم تر شدن بود . همین طرز بود که همسایگان بدنیت ووابستگان ناعاقبت اندیش داخلی شان ان رابمذاق خود نیافتند ومتفقا به سرکوبی ان برامدندکه ان را((پشتون سالاری)) عنوان میکردند. قدرت های خارجی وابستگان خود را متقاعد نمودند، که دراین کار وبرقرار کردن نظام فیدرالی که در ان تمام اقوام حیثیت برابر داشته خواهند بود، باایشان کمک مینماید. ولی منظور اصلی این بود که نه تنها دولت ملی، بلکه افغانستان رابحیث یک کشور مستقل هم از بین برند: شوروی متوفا این فکر رابرای بار اول به پالیسی تبدیل نمود طوریکه در جریان مقاومت ملی ((... ستراتیجی شوروی بصورت عمومی به غیر مسکون نمودن مناطق پشتون نشین وتغییر دادن ساختمان قومی افغانستان متوجه بود.)) ۲۱ این سیاست سبب شد که پشتون ها به تعداد زیاد به مهاجرت مجبور گردند هشتاد و پنج درصد مهاجرین درپاکستان راتشکیل دهند.))

۲۲ سایر حکومات متعرض خارجی بذریعه استخبارات نظامی ووابستگان افغان خودراه شوروی رادر پیش گرفتند وبان تعداد که سران پشتون را ترور وقتل کردند از هیچ قوم دیگر برا تاان اندازه ترور نکردند . تنها این هم نبود . عمال شوروی درکابل در۱۹۸۲ حکومت تابع پرچمی خود راتشویق نمودکه برای بقای خود واعمار سوشلزم که دران مامول شان تحقق خواهد یافت چاره ی بسنجد.چاره این شد که حکومت درعین حال که بین اقوام غیر پشتون نسبت بهمدیگر حساسیت تولید کند ان هارا وادار د که بر ضد پشتون ها جبهه مشترک تشکیل نمایند. حتی اعضای پولنبورو بادفتر سیاسی بهمین منظور موظف ساخته شدند که هریک ملیشیا ی منسوب بقوم خودرا نظارت کنند.))۲۳ اماملت افغان نگذاشت شوروی وحکومت تابع ان در پروگرام خود کامیاب شوند. این ملت با مقاومت موثر خود ان ها را ناکام نمود، وهر دو بزودی یکی پي دیگری از بین رفتند. اما پروگرام شان از بین نرفت ودر ائتلاف شمال سر بالا کردکه ان راسران حزب وحدت اسلامی، جمعیت اسلامی، شورای نظار، جنبش ملی واسلامی (ملیشای جوزجان موسوم به گلم جم سابق) بشمول کته سران کارملی از جمله ((سترجنرال)) نبی عظیمی در۲۱ مارچ ۱۹۹۲ (نوروز۱۳۷۱) بمیان اوردند. این اولین بار درتاریخ افغانستان بود که غیر پشتون ها به تحریک عمال استخباراتی ایران برضد حاکمیت پشتون ائتلافی را بمیان اوردند وقسمت های بزرگ شمال افغانستان را ازحکومت مرکزي عملا جدا نمودند. به تعقیب ان همین پروگرام بشکل تعدیل شده ان عمدتا به ا بتکارحکومت پاکستان وهمچنان حکومت ایران درنتیجه توافقات پشاور (۲۴ ماه اپریل ۱۹۹۲) عملی شد ویک حکومت انحصاری تنظیمی چار روز بعد قدرت را طور رسمی ازهمان رجیم ساقط شده عمدتا پرچمی بخود انتقال داد اما عاقبت این سیاست وپروگرام که باین ترتیب درعمل پیاده کرده شد، چه شد؟ در طول مدتیکه حکومت تنظیمی وانحصاری کابل اول به سرکرده گی بناغلی صبغت الله مجددی(۲۸ ماه اپریل ۱۹۹۲ –۲۷ ماه جون ۱۹۹۲) وبعد بزعا مت بناغلی برهان الدین ربانی (۲۸ جون ۱۹۹۲ –۲۷ سپتمبر ۱۹۹۶) درکابل بنام افغانستان حکومت میکرد وقایع که من تصور ان را نمیکردم ، درافغانستان واقع شد. این حکومت درا ینقدر مدت حتی درخود کابل هم باوجود اسلحه فراوانیکه در دوره ربانی در دست داشت امنیت را تامین کرده نتوانست. در اطراف کشور قوماندان ها ووالیان خود مختار قد علم کردند، کشور بواحد ها تقسیم شد ، وشبح تجزیه بران سایه انداخت . بصورت عمومی مصیبت هالیکه بخصوص در دوره ربانی دامنگیر افغان ها شد در دوره حاکمیت بیش تر از

دونیم قرن پشتون ها دامنگیر شان نشده بود، تا انکه حرکت طالبان بحکومت وي خاتمه داد.

عروج طالبان

درقسمتِ ظهور حرکت طالبان طور مقدمه مختصرا مینگارم که با تاسیس حکومت تنظیمی واغاز جنگ داخلی بخصوص بعد از قطع کمک های پولی واسلحه دوران جهاد که تنظیم ها دیگر نمیتوانستند بقوماندان های خود پول واسلحه بدهند تعداد زیادی از این قوماندان ها که باکشتن وویران کردن عادت کرده مراکز محلی قدرت راقبلا بمیان اورده بودند خودرا در راس باندهای مسلح از اد پنداشته بمردم متوجه شدند: بعضی ها یا بازور کله شنکوف یابه زور زر دختر های جوان تر از خود نکاح کردند، دیگر ان بادسیسه وجرم جنی زن های نکاحی دیگران را از خود کردند ، وبیش تر از چارزن دریک وقت نمودند. تعداد زیاد زن های کشور درحالکه یاپدران ، یابرادران ، یا شوهران را از دست داده بودند، خود مورد تجاوز جنسی قرار گرفتند، بعضی ها جوانان خو بصورت رابرای لواطت ربودند، بیش ترین زن ها را در کابل افراد منسوب به گلم جم ، حزب وحدت اسلامي ویسان ها شو رای نظار ودر اطراف بعضی قوماندانها وتفنگ بدستان بی عفت نمودند. دیگران زمین ها وخانه های مالکان غایب را غصب نمودند. جریمه ها حواله کردند ومخالفین را دربندی خانه های شخصی انداختند ، ویا کشتند. دیگران در حالیکه پول نزد بعضی دسته ها از راه تجارت، مواد مخدر، قاچاق ، ویا بانکنوت های بی پشتوانه متمرکز شده بود وقیمتی روز تاروز قوس صعودی را میپیمود درطول شا هراه ها پاتک ها وپوسته های محصول ساختند، گذشتن ازاین پاتک ها ناممکن بود مگر انکه تقاضا های قوماندان های انها رابراورد شود. قاتلان، دزدان راهزنان وادم ربایان هم با پیروی از قوماندان ها بجان ومال مردم افتیدند، وحشتی که بامر قوماندان محمد صالح در پاتک او واقع در شاهرا ه قندهار- هرات درنزدیکی قریه سنگ سار در ولسوالی میوند مربوط ولایت قندهار صورت گرفته است شاید مهیب تر از هر وحشت دیگری بوده باشد که با مر قوماندان های دیگر عملی شده است. موصوف در جوار پاتک خود جسد انسانی را اویختانده با اشاره بالان از عابرین وموتر وانان محصول حاصل مینمود. مردم مظلوم وبجان رسیده چون بی سر کرده وناتوان بودند مقابله کرده نمیتوانستند. مردی که با اصحاب خود مقابل این حالات وظالمان استاد وبقولی دژ مسجد سنگ سار امامت میکرد ملامحمدعمراخند منسوب بقوم هوتک متولد در نوده واقع درولسوالی بنجوایي مربوط ولایت قندهار است که در دوران جهاد بحیث معاون

قوماندان تنظیم حرکت انقلاب اسلامی بامریت عمومی ملا فیض الله اخند زاده جهاد مینمود ویک چشم خود راهم درجهاد ازدست داد. موصوف بعد از تا سیس حکومت تنظیمی بفکر اینکه جهاد ختم شده است به پیروی از پدر خود که ملا وعالم در ارزگان بود به تحصیل علوم دینی میپر داخت . ملا محمد عمر بااصحاب وطلاب خود پاتک قوماندان صالح وسایر پاتک های دور ونزدیک را از بین برد. درعین حال محترم عبدالله صاحبزاده ذاکر مشهور به صاحب جان بر ضد این مظالم بخصوص بچه بازی که بعضی ها تاسر حد رسوایی بي نظیر رسانیده بودند فتوا داد. مردم بحمایه ملا محمد عمر برخا ستند وفتوا راهم لبیک گفتند. باانکه انها از صاحبزاد. ذاکر به سبب بعضی کارهای او ناراضی بودند. ملا محمد عمر واصحاب بعد ازطرد نمودن قوماندان ها بخصوص قوماندان های حاکم بر قندهار بهمکاری بعضی قوماندان های متقی چون حاجی شیر وهمچنان ملا نقیب در نومبر ۱۹۹۴ مسئولیت اداره قند هار راهم بعهده گرفتند . درنظر انها چون تنظیم های اسلامی. شورای نظار، ملیشیای جوزجان وقوماندان های ظالم برمردم ظلم کرده، کشور را در خطر انداخته بودند خودرا موظف نمودند ان هارا از صحنه قدرت بردارند، ووطن را متحد نمایند. تاانوقت ملا محمد عمر نام ونشان نداشت، وخارجی ها ازوخبری نداشتند. اماازان بعد مردم که در انتظار ناجی بودند به حمایه وتقویه او پرداختند. اما قیام طالبان که بااز بین بردن پاتک سنگ سار در ۱۹۹۴ مشهور شد پدیده نو نبود . بقول محترم حفیظ کرزی حرکت طالبان در دوره حکومت خلقی بمیان امده بود ودسته ۳۰۰ نفری شان بسر کردگی حافظ عبدالکریم اولین قیام در قندهار برضد حکومت خلقی را براه انداخته بود. بعد از وفات او ملا عبدالرزاق جانشین او شد ولی بعد از انکه او در ۱۹۸۴ با عده ای از طالبان به حزب اسلامی مولوی محمد یونس خالص پیوست سایر طالبان بقوماندان های دیگر پیوستند وتمام شان تاخروج قوای اشغالی جهاد کردند.

بقول محترم عبدالحکیم مجاهد طالبان در دوران جهاد به تعداد ۲۵.۰۰۰ در حرکت انقلاب اسلامی ، بتعداد ۱۰،۰۰۰ در حرکت مولوی منصور بنام حرکت انقلاب اسلام ، بتعداد ۱۲۰۰۰ تحت قوماندانی جلا ل الدین حقانی مربوط حزب اسلامی خالص وبتعداد ۱۵،۰۰۰ در جمعیت اسلامی وهمچنان تعدادی در تنظیم اهل السنه والجماعه عمدتا تحت اثر قوماندان های خود جهاد میکردند وملا ملنگ وملا عبدالرزاق از جمله قوماندان های مشهور شان بودند.

طالبان در ۱۹۹۴ وقتی تنظیم های افراطی، شورای نظار، وجنبش اسلامی ظلم رابالای مردم به اوج رسانیده ووطن را در خطر انداخته بودند طور مستقل منظم شدند وبعد از مشاهده وقایع در پاتک نزد یک سنگ سار وبخصوص بی عفت شدن

وکشته شدن زن ها از طرف بعضی قوماندان ها بتعداد ۵۳ سر کرده شان منجمله ملا محمد عمر، ملامحمد غوث، مولوی احسان الله ، مولوی نو رالدین ترابی، ملا محمد ربانی، وملا محمد حسن اخند در ولسوالی میوند ضمن جلسه ی فیصله کردند که باظالمان مقابله کنند.۲۴ معلوم نیست که انها در این جلسه خود را بنام حرکت طالبان اعلام کردند، ویا دیگران انها رابااین نام خواندند. انچه معلوم است این است که انها برای از بین بردن ظلم ومنکوب نمودن ظالمان برخاسته اند. درواقع طالبان وملاها هر وقت که ظلم به پیمانه وسیعی صورت گرفته ، واز تعلیمات اسلامی عدول شده چنین کرده اند،اما این باربه پیمانه وسیع ترویه عزم جذم تر. در لغمان که من بان منسوب هستم طالبان به دستور علمای خود حتی سران قریه ها وهر ان کسی را زیر فشار گرفته اند که بفکر شان از تعلیمات اسلامی عدول کرده و ارزش های ان را پامال کرده اند. اما طالبان به ندرت درمناطق خود طالبی وملا یي میکنند ودر مناطقی که طالبی وملایي میکنند نه به نام های خود بلکه بنام های منطقه اصلی خود را مسمی مینمایند. انها در هر جایی که باشند بحیث سپاهیان ومحافظان اسلام عمل میکنند وچون عموما از صنوف پایانی یعنی بی زمین وبی قوم جامعه سربالا میکنند وتعلیمات اسلامی رافرا میگیرند ارزش های سنتی اسلامی راگرامی تر از ارزش های قومی ومدنی میدانند. همبستگی شان از این امر هم معلوم میشود که وقتا فوقتا بااعانه مردم شب هنگام در مساجد میله بر پا میکنند، دران غومبر میزنند، اوازخوانی مینمایند وباجوش وخروش زاید الوصفی میرقصند. ایشان بین خود سلسله ی بنام پادشاه وزیری هم دشتند درحالیکه طالبان جوان تر شان که چری خوانده میشوند از خانه های مربوط مسجد خود غذا رابنام وظیفه جمع مینمایند. باین ترتیب طالبان که از قعرمردم برخاسته اند یعني بامردم پیوند ناگسستنی دارند ممثلین ارزش های محافظه کاري ، سنتی ودینی جوامع اطرافی بوده بجوامع وارزش های اطرافی عمیقا وابستگی دارند. نفوذ وقوت شان درمناطقی محسوس تراست که حکومت، معارف عصری، ومدنیت دران کمتر ریشه دوانیده ساختمان قومی ان قوی نمیباشد. طالبان وملا ها خاصتا دران عمل های دسته جمعی سهم میگیرند که ارزش های دینی محرک ان باشد. باین سبب سهم انها در جهاد برجسته میباشد ومن درینجا میخواهم سطری چند را در گذشته با ینموضوع وقف نمایم.

طالبان وملا ها بعد از اشغال پشاور از طرف قوای رنجیت سینگهه در ۱۸۳۳ در غزا ها سهم بارزی گرفته به اهمیت اجتماعی خود افزودند، در حالیکه پیش ازان صرف مراسم ومناسک مذهبی را اجرا ومنازعات حقوق را از روی شریعت فیصله میکردند. سهم انها در جنگ اول افغان انگلس وجنگ دوم افغان-

انگلیس وغزاهای سرحدی برجسته بود. انها در دوران جنگ دوم افغان- انگلیس بسرکردگی ملا دین محمد منسوب بقوم اندر مشهور به ملا مشک عالم درجنگ های اطراف کابل ودر شکست دادن ومحصور نمودن قوای انگلیس در شیر پور در دسمبر ۱۹۷۹ سهم عمده ی گرفتند. ملا ها وطالبان همچنان درانهدام یک قوه انگلیس در دشت میوند بروز ۲۷ جولای ۱۸۸۰ پهلوی سایر افغان ها نقش برجسته بازی کردند. بهمین ترتیب ان ها پهلوی سایراقوام پشتون بسرکردگی ملا نجم الدین مشهور به ملا ی هده منسوب بقوم کاکړ در قیامی که در ۱۸۹۷ بعداز تحدید خط دیورند در باجوړ، دیر وسوات واقع شد وغازیان تانزدیکی های شهر پشاور رسیدند خطری رابحکومت انگلیس پیش کردند، تا انکه انها بااستفاده ازیک قوه منظم ۷۰،۰۰۰ نفري قیام شان رامنکوب کردند. درنتیجه همین غزاها وغزاهای بعدی دیگر بودکه احساسات مذهبی مردم شدید تر شده رفت درحالیکه انها پیش از اشغال پشاور از طرف سکه ها واشغال کابل ازطرف انگلیس ها در تحمل احساسات غیر اسلامی ومردمان غیر مسلمان در منطقه نام داشتند. افغان ها همچنان تاظهور حکومات کمونستی وتجاوز شوروی عمدتا مشغول زندگی عادی بودند مگر بعد از انکه بخود واسلام خطری احساس کردند احساسات مذهبی و میهنی شان بقدری شدید شد که زمینه، طوریکه ذکر کردم، برای عروج حرکت طالبان بالاخره مساعد گردید، درحالیکه در افغانستان روحانیون هیچ وقت زما مدار دولت نبودند. پس عجب نیست که اکنون حرکت طالبان سیاسی شده وهدف ان قرار اظهارات سران شان تطبیق دقیق شریعت، خلع سلاح عمومی، تا مین امنیت، متحد نمودن کشور، وبالاخره تدویر شورا یا لویه جرگه برای تا سیس حکومت انتقالی میباشد. متصل بعد ازتجاوز شوروی هم عده ی ازعلمای مهاجر افغان در بلوچستان این چنین یک حرکت را براه انداخته بودند. در انجا بتعداد ۲۰ عالم مربوط علمای کمپ های مهاجرین بنام های کمپ چمن، کمپ جنگل پیر علیزی، کمپ سارانان، کمپ عبدالله خان، کمپ سرخاب، کمپ پنجپای، کمپ چمن، کمپ دالبندی، کمپ گلستان، وکمپ مسلم باغ در قطعنامه ی در ۱۹۸۰ مشخصا اورده اند که مرام انها ((خاص الخاص داسلام دمقدس دین داحکامو اجرا کول دی.)) علما سه سال بعد حزب، تنظیم وقومیت را باالین عبارات رد کردند: ((دشرعی احکامو او مذهبی مرامو په مقابل کي(موږ) قومیت او گوند او تنظیم ته اعتبار نه ورکوو.))

در هر حال اکنون ملا ها ومولوی ها سران وطالبان ودیگران افراد جنگی حرکت طالبان میباشند وملا محمد عمر بحیث سرکرده عالی ا ن را طور مستقل فعال نمود وبقدرت رسانید.((موصوف شاید برای اینکه احساس فداکاری

رادر مغز های پیروان خود قوی تر نموده باشد پیش از مسلط شد ن برکابل در حضور یک مجمع ۱٦۰۰ نفری مشران وعلما در قندهار در۱۹۹٦ لقب امیر المومنین را اختیار کرد. این لقب که بمفهوم قوماندان مومنین میباشد گفته میشود که برای بار اول از طرف خلیفه سوم، حضرت عمر (رض) وضع شده وسپس بحیث لقب معیاری وعام خلفا تا انتخاب لقب سلطان بحیث لقب رسمی سلاجقه بزرگ درقرن یازدهم واز ان ببعد از سایر خاندان های بزرگ بخصوص خاندان ترکیه عثمانی قرار گرفت ۲۵ (درافغانستان معاصر امیر دوست محمد خان برای بار اول لقب امیر رادر ۱۸۳۴ انتخاب نمود تاجهاد راعلیه سک ها به پیش برد که سالی قبل بران پشا ور را اشغال کرده بودند. اخلافش هم این لقب را انتخاب نمودند مگر امان الله خان خودرا شاه امان الله عنوان کرد. این لقب در جوامع عصری دیگر مورد ندارد زیرا که تمام افراد ان بدون تمیز جنس ودین از حقوق مساوی برخوردار ند درحالیکه امیر المومنین تنهابه حکمران مسلمان های مردینه راجع میگردد. شاید بهمین سبب باشد که قبل از ۱۹۹٦ تنها حکمران امارات متحد عربی درجهان اسلام باین لقب یاد میشد.))

- تسخیر کابل

طالبان بعد از تسخیر هرات در سپتمبر ۱۹۹۵ کابل را زیر فشار گرفتند ، اما این دراخر سال ۱۹۹٦ بود که به تسخیر ان اقدام کردند وبرای این منظور اول با قوای احمد شاه مسعود، حکمران واقعی کابل، وهمنچنان قوای حزب وحدت اسلامی درمیدان بنار وسایر محلات زد وخورد ها نمودند و ازراه لوگرکه سالی قبل ان را ازحزب اسلامی بدست او رده بودند، راه ننگرهار را در پیش گرفتند ودر هفته دوم سپتمبر ان ولایت را بامرکز ان، جلال اباد ، عمدتا بدون جنگ ازوالی عبدالقدیر، والی ننگرهار بدست اوردند. مقارن این وقت صدور اعلامیه محمد ظاهر شاه سابق، مبنی براینکه میخواهد بوطن عودت کند درپیش روی طالبان کمک نمود. باین ترتیب که قوماندان های هواه خواه موصوف بفکراینکه طالبان بعودت اوکار میکنند طرف طالبان راگرفتند. طالبان بعد از بدست اوردن ولایات کنر ولغمان منطقه سروبی را با انکه سخت ماین کاری شده بود باقبول تلفات زیاد گرفتند. به تعقیب ان در ۲۷ سپتمبر ۱۹۹٦ کابل راهم بدون مقاومت شدید ودوامدار گرفتند باانکه احمد شاه مسعود آن را چون دژغیر تسخیرشدنی مستحکم نموده بود. طالبان درساعات اول تسخیرکابل نجیب الله را که بعد از سقوط رجیم او در اپریل ۱۹۹۲ درمحوطه موسسه ملل متحد درکابل پناهنده شده بود اعدام نموده جسد ش را بداراویختاندند . طالبان با اعدام وی

شخصی را از بین بردند که در باره افغانستان چنان معلومات قیمتداری درسینه داشت که شاید هیچکس دیگری نداشت. قوماندان احمد شاه مسعود بانوایش تا پنجشیر به عقب زده شده ولی قوای طالبان درراه بازگشت در پروان تلفات زیادی رامتحمل شدند. بتاریخ ۱۰ ماه اکتوبر احمدشاه مسعود با حریف دیرینه خود، عبدالرشید دوستم، بـهٔ نظارت قونسل روسیه درمزار درخنجان پیمان تحریری منعقد نمود وباأو بشمول حزب وحدت جبهه متحد شمال رابرضد طالبان بنام جبهه متحد برای ازادی افغانستان تاسیس کرد. موصوف باین ترتیب نمونه ی از ائتلاف شمال سابق را بوجود اورد واین بار سهم روسیه دران بار زتر وطرفداری ان از ان در اینده اتکا راتربود احمدشاه مسعود با اتکا براین جبهه باانکه مقدار زیاد اسلحه ثقلیه خودرا درکابل وجبل السراج بنفع طالبان از دست داده بود تجدید وتنظیم قوانمود. عمدتا بشکل چریکی در پروان، تگاب وکوهدامن زمین باقوای طالبان به زدو خورد های بی حساب پرداخت چاریکار راپس بدست اورد واز نزدیکی این میدان کابل را باراکت ها میزد ، ولی این دو قوه اساسا مقابل یکدیگر قرار گرفتند بدون انکه هیچ یکی پیش رفت اساسی کرده باشند.

- الحاق مزار

واقعه مهم دیگری درمی سال ۱۹۹۷ رخ داد که عبارت از سقوط مزار وترا جیدی متعاقب ان بود. دران ماه عبدالملک پهلوان، مسئول امور خارجی جنبش ملی واسلامی برضد سرکرده خود، عبدالرشید دوستم قد علم کرد ودر یک تعداد ولایات عمال دوستم منکوب شدند. عبد الملک پهلوان برادر رسول پهلوان ، معاون دوستم بود که در جون ۱۹۹٦ بگمان غالب از طرف اخر الذکر کشته شده بود. ملک پهلوان در راندن دوستم از طالبان کمک نظامی خواست یک قوه بزرگ طالبان از هرات بکمک اوشتافت، بدون انکه راه دور ودراز عقبی ان اطمینان بخش باشد. این قوه باقوای عبدالملک پهلوان شهر مزار راکه مقر دوستم بود بتاریخ ۲۴ می ۱۹۹۷ تسخیر نمود. دوستم بادادن پول راه گریز خودرا به حیرتان بروی خود باز نمود، تاانکه بالاخره در ترکیه پناه حاصل نمود. اما در مزار حالات دفعتا دگر گون شد. بروایتی سرکرده طالبان درانجا برخلاف مقاوله از عبدالملک پهلوان خواست که اسلحه خودرا به طالبان تسلیم کند. بروایت دیگری اتحاد عبدالملک با طالبان اصلا بمنظور درتلک گیر نمودن انها بود. در هرحال، اتحاد چند روزه دفعتا بدشمنی دایمی تبدیل شد وقوای عبد الملک باقوای حزب وحدت طالبان متشتت در شهر ناآشنا راکه بنام تطبیق احکام شرعی بالای مردم سختی میکردند، از دوطرف مورد حمله قرار دادند. طالبان بهرسو فرارکردند

ومخالفان شان انها را با همزبانان محلی شان دستگیر نمودند. تعداد مجموعی شان ۵،۰۰۰ تخمین شده است . تعدادی از سر کردگان طالبان بشمول ملا احسان الله وملا عبدالرزاق که به مزار رفته بودند زندانی شدند ولی چون سران طالبان وخودطالبان درلباس وظواهر فرق نمیشدند، مخالفان شان سران انها راتشخیص کرده نتوانستند وانها هم یکجا ودیگر جا بندی شدند . در همین وقت بود که یک قوه بزرگدیگر طالبان که متصل بعد از سقوط مزار از تونل سالنگ عبور کرده بود راه بازگشت خود را بکابل برروی خود مسدود دید.احمدشاه مسعود تونل سالنگ پایگاه شاهراه بین شمال وجنوب کشور را تخریب نموده بود.این قوه مجرب بعد از مدتی بکمک قوماندان بشیر بغلانی ودیگران پلخمري درولایت قندوز مستقر شد ودر انجا مثل یک جزیره در او قیانوس مخالفان قرار گرفت وتنها از راه هوا مواد از کابل دریافت مینمود اما همین قوه در سپتمبر ۱۹۹۷ شهر مزار را محاصره وحیرتان رابرای مدت کوتاهی تسخیر نمود. طالبان بزودي از محاصره مزار دست کشیدند وگفته شد که در راه بازگشت به قندوز در قزل اباد بتعداد ۷۰ نفر ساکنین ان راکشتند اما نطاقان طالبان ان را تهمت میدانند. درهر حال ، محاصره مزار مخالفان طالبان را بوحشت انداخت وبناغلی محمد محقق یکی از سران حزب وحدت بکمک ایران از عبدالرشید دوستم تقاضا نمود برای مقابله باطالبان بوطن عودت نماید او در سپتمبر چنان کرد وبعد از انکه عبدالملک پهلوان رابفرار بایران مجبور نمود به تجهیز وتنظیم قوا پرداخت وبدون شهر مزار تمام مناطق را تابادغیس بدست اورد. شهر مزار بین متحدین شمال تقسیم شد وبخش بیشتران به حزب وحدت تعلق گرفت.ضربه مدهش تر برطالبان اسیر وهمزبانان محلی اسیر شان حواله شد.بقولی بتعداد ۲۴۰۰ وبقرار منبع طالبان بتعداد ۳،۰۰۰ شان بنام خلاصی از زندان ها بیرون شده دراطراف شهر مزار وهمچنان درچاه ها ومواضع واقع در دشت لیلی درشبرغان کشته شدند. سران طالبان ازکشتارخبربودند، ولی خبر را دوستم افشا نمود، وبعد عام شد.گفته شده که این قتل ها با مر عبد الملک پهلوان وهم ازطرف عمال حزب وحدت به تحریک عمال ایران صورت گرفت تادشمنی بین اقوام افغانستان بحدي وشدید شودکه حل منازعه واتحاد مجدد کشور ناممکن گردد. عجب است که این قتل عام اسیران جنگ که باید با ایشان قرار قوانین بین المللی سلوک میشد، درهیچ محل دنیا بشمول موسسه ملل متحد وکمیسیون حقوق بشر، وعفو بین المللی انچنانیکه شاید عکس العمل تولید نکرد. کشته شد گان مثلیکه انسان ها ی کره زمین ما نبودند. طالبان وسران شان این تراجیدی عظیم وبیسابقه درکشور خود را باحوصله واستقامت تحمل کردند. اگر

داعیه شان برحق نمیبود، واگر انها بـان صدیـق نمیبودنـد ، شـاید صفـوف شـان متلاشي میشد، مثلیکـه در همچـو تراجیدی هـا احتمـال ان میرود.

حکومت پاکستان که مثل عربستان وامارات متحد عربی متصـل بعـد از اشغال مزار ازجـانب طالبـان حکومت شـان را برسـمیت شـناخت کوشـید بـین ان ومخالفـان شـان وسـاطت کنـد، امـا مذاکـرات کـه بـهمین منظـور بـین نمـایندگان شـان دراسـلام ابـاد صـورت گرفـت، نتیجـه نـداد. ایـران وحکومـات دیگر حکومت مخلـوع برهان الدین ربـانی را کمـا کـان برسـمیت مـی شناخت. موضوع عمـده تشدید مسابقه تسلیحاتی بـود کـه قـرار راپورهـای اسـتخباراتی وملـل متحـد (۲۹) طـرف مخـالف طالبان تـانک هـای روسـی تـی ۶۲همـراه باماشـین هـای تـوپدارکـش شـدنی، راکـت اندازهـا، طیـارات جنگنـده نـوع مـگ ۲۱ وسـو ۱۷وانـواع مـهمات نظـامی حـاصل مینمودنـد. احمدشـاه مسعوداسـلحه رادرمیـدان هوایـي تخـار(وهمچنـان درمیـدان هوایـي بگرام) از طیارات بدسـت مـی اورد کـه از میـدان هوایـي کـولاب واقـع در تاجکستان جنوبـی پـرواز میکـرد. روسـیه وازبکسـتان درعـین حـال اسـلحه رابـه عبدالرشید دوستم هـم میرسـانیدند. ایـران درارسـال اسـلحه ، تیـل وسـایر مـهمات نظـامی ولوجیستکی فعـال تـر بـود. اگر چـه ایـران ان را بیـش تـر بحـزب وحـدت میرساند ولی قرار هدف وسیع تـر ستراتیجیکی خـود ایـران بـه هـر گروه وهـرکسـی کـه برضـد طالبـان میجنگید کمک مینمـود . طیارات حـامل اسـلحه کـه بیعلامـه بودنـد حداقل فی هفته چارياپنج مرتبـه درایـن میـدان هـا وهمچنـان میـدان هوایـي شـبرغان فرود مـی امدنـد. بقرار تخمینـات مطبوعـاتی ، ایـران درموضـوع افغانستان در حـدود ۳ ملیـارد دالـر مصـرف نمـوده اسـت. درعـین حـال، اموزنـدگان، متخصصـان نظـامی، ایجنـت هـای اسـتخباراتی روسـیه وایـران بـا اتحـاد شـمال همکـاری مینمودنـد.قـرار راپـور ملـل متحـد طالبـان اسـلحه رااز لاري هـای دریـافت مینمودنـد کـه از پاکسـتان روانـه میشـد وکمـک پـولی را از عربسـتان دریـافت مینمودنـد. عجـب اسـت کـه نطاقـان ایـن حکومـات ایـن راپورهـا را درگفتـار هـای رسـمی خـود رد کـرده انـد ولی ایـن حقیقـت اسـت کـه گروه هـای افغـانی انـواع ایـن نـوع اسـلحه رادر دسـت داشـتند وخودشـان در افغانسـتان تولیـد کـرده نمیتوانسـتن.

درهمـین حـال جـهش بـزرگ طالبـان درهفتـه دوم جـولای ۱۹۹۸ شـروع شـد. یـک قطعـه قـراولی ۲۰۰۰ نفـری شـان بـه سـر کـردگی مـلا عبـدالله کندهـاری بـروز جمعـه ۱۰ جـولای از شـهر سـرحدی غورمـاچ ولایـت بـاد غیـس بسـوی ولایـت فاریـاب ، مقـر فـامیل عبدالملـک پـهلوان، رهسـپار شـد. ولسـوالی قیصـار رابعـد از مقابلـه حفیفـی گرفتنـد. روز دیـگر علاقـه داری المـار را متصـرف شـدند وبـروز یکشـنبه ۱۲ جـولای میمنـه ، مرکـز ولایـت را بسـر قومـانداني مـلا

فضل اخند، درنتیجه یک مقابله شدید باقوای عبدالرشید دوستم به تصرف خود اوردند. قرار یک منبع طالبان دو قوماندان عمده مخالفین بنام جنرال محمد هاشم وقوماندان محمد یوسف را با ۱۰۰، ۱ نفرجنگی شان اسیرنمودند. یک چند قوماندان طالبان هم دراین مقابله کشته شدند. دوستم بعد از تجدید وتنظیم قوای خود دومرتبه بر طالبان یورش برد ولی هر دو مرتبه قوایش به عقب زده شد. قوای دوستم دیگر معنویات خود را ازدست داد وطالبان با ستحکام موقف خود پرداختند. ملا خیرالله خیرخواه والی جدید فاریاب، عبدالمنان نیازی ودیگران دریک اجتماع بزرگ مردم رامخاطب قرار داده گفتند که امیر المؤمنین ملا محمد عمر آن هارا موظف نموده اند که ایشان را از چنگال کمونیست ها، جانیان ودزدان نجات دهند وجان ومال ودارایي وناموس شان را حفاظت کنند، برای این منظور یک کمیسیون ویک شورا را زود تنظیم نمودند. مردم با میرالمؤمنین ، ملامحمد عمر، بیعت کردند. درعین حال خیر خواه هیات های را نزد آن عده مردم ومردان جنگی مخالف فرستاد که بمواضع دور دست وکوه بچه ها پنا ه برده بودند. درفضای اعتماد یکه باین ترتیب تولید شد، اسلحه داران اسلحه های خود را تسلیم کردند، ویک حالت ارامش عمومی در منطقه پدیدار شد. سران طالبان درفاریاب، برخلاف آنچه سال گذشته درمزارکرده بودند، قیود رابالای مردم تحمیل نکردند. درعوض بد لجویي مردم پرداختند ووعده ووعید حکومت عادلانه بانها دادند. چنان معلوم میگردد که سران طالبان از ناکامی خود درمزار درس عبرت گرفته درصدد آن شدند که فاریاب رابیک نمونه خوب حکومت داری تبدیل نموده مردم رابخود خوشبین نمایند.

خوش بینی، موفقیت نظامی وبی معنویات شدن قوای طرف مقابل طالبان رانشجیع نمودند که بسوی ولایت جوزجان رهسپار گردند که مرکز آن ، شبرغان ، از سپتمبر سال ۱۹۹۷ باینطرف مرکز نظامی وسیاسی عبدالرشید دوستم قرار داده شده بود وباداشتن چاهای غاز از اهمیت خاصی بر خوردار میباشد. طالبان بعد از بیست روز توقف در میمنه اندخوی ، دولت اباد وفیض آباد را بدون مقابله گرفتند وبعد بروز یکشنبه ۲ ماه اگست شهر شبرغان را بعد از یک مقابله مختصر باقوای مخالف بدست اوردند. دوستم وافرادش بعد از اینکه تعدادی از هلی کوپترهای خود را اتش زدند به سر پل عقب نشینی نمودند، اما او دیگر تاب مقابله رادر خود نمیدید وخموشانه راه گریز بازبکستان وروسیه را در پیش گرفت.

طالبان درشبرغان بر تانک ها ومهمات زیاد نظامی دست یافتند ودو روز بعد بروز سه شنبه ۴ ماه اگست سر پل راهم بدست اوردند که درحدود ۶۰ میل بطرف جنوب غرب فراه واقع است. سقوط شبرغان وسر پل ومهمتراز ان هزیمت وگریز عبدالرشید دوستم که قوماندان عمده انچه بنام اپوزیشن والتلاف ضد طالبان پنداشته میشد زنگ خطر برای مخالفین ومایه الهام برای موافقین در ولایت بلخ شد که مرکز این ولایت ، معمور وشاداب، مزار، از اهمیت خاصی درمنطقه برخوردار میباشد.

مزار دروقت رجیم پرچمی هنوز هم برجستگی خاصی پیدا کرد. دران وقت معاون صدارعظم ومعین های وزارت خانها ان را مقرخود قرار دادند، وباین ترتیب یکنوع حکومت فرعی را درانجا رویکارکردند که این کار سبب تشویش مردم شد. این تشویش وقتی جدی تر شد که مزاردو هفته پیش از سقوط حکومت به سر کردگی نجیب الله بحیث مرکز شمال افغانستان شناخته شد که از سایر کشور عملا جدا وزیر اداره عبدالرشید دوستم سر کرده جنبش ملی واسلامی، قرارگرفت. موصوف که خودرا ((پاشاه)) عنوان میکرد به سرکردگی قوه ملیشای درحدود ۰۰۰، ۴۰ نفری از مقر خود ، قلعه جنگی تا می ۱۹۹۷ مستقلانه حکمرانی میکرد . مزار ازان ببعد بین گروپ های ضد طالبان تقسیم شد ، وقسمت عمده ان دردست حزب وحدت اسلامی بسر کردگی کریم خلیلی قرار گرفت. حزب وحدت که از کابل طرد شده بود متوجه مزار شد بدلیل عمده ایکه این شهر از ۱۱۳۶ میلادی ببعد در دوره سلطان سنجر سلجوقی بحیث مزار یا ارامگاه حضرت علی، خلیفه چارم اسلام، قبول شده مورد حرمت هردو فرقه مذهبی یعنی شیعه وسنی کشور قرار گرفت که میله چل روزه نور وزی ممثل این اخلاص میباشد. نایب الحکومه نایب محمد علم خان دردوره امیر شیرعلی خان مزار را بعوض بلخ مرکز ولایت قرارداد باانکه بلخ مهد مدنیت های دوره ویدی ، اوستایي ویونان وباختری بود ودر دوره اسلامی بنام مادر شهر ها یاد میشد وخرابه های موجود ان ازین عظمت تاریخی ان حکایه دارد. ۲۶ مزار برعلاوه ارامگاه دومرد بزرگ افغان یعنی وزیر محمد اکبر خان وامیر شیر علی خان هم میباشد.

در دوره جنگ داخلی موجود جمهوریت های اسیای مرکزی ، روسیه ترکیه ، ایران وپاکستان از مجراي قنسلگریها وتعداد از موسسات خیریه بین المللی به شمول موسسه صلیب احمر بین المللی دران فعالیت مینمود. به این ترتیب مزاراز جمله تمام شهر های افغانستان بیشتر محراق

توجه ملی وبین المللی قرار گرفته بود وطالبان علاوه برانکه واپس ملحق نمودن انرا به کابل وظیفه حتمی خود میدانستند به سبب هم بر مسلط شدن خود بران جدی بودند که در ۱۹۹۷ بین ۲۴۰۰ و۳۰۰۰ هم قطارشان درانجا اسیر ساخته شدند که از جمله تعدا دی درانجا وزیادترین شان در اطراف شهر شبرغان در دشت لیلی کشته شدند. به سبب همین اهمیت مزار بود که دسته های مسلط بران که با وجود ظواهر اتفاق در اصل رقیب همدیگر بودند ازقبیل جمعیت اسلامی، حزب اسلامی ، جنبش ملی واسلامی ، حرکت اسلامی وحزب وحدت اسلامی با شاخه های ان به سر کردگی کریم خلیلی، محمد محقق واکبری بروز سه شنبه ۴ ماه اگست کمیته مشترک دفاعی تشکیل دادند ومسئولیت دفاع مزار رابه قوماندان احمدشاه مسعود پیشنهاد کردند واوهم این پیشنهاد را پذیرفت. به تعداد ۲۰۰۰ هزار نفر جدید از بامیان وارد شد و سه کمر بند دفاعی دورادور شهر تشکیل شد اما مردم با انها نبودند. ساکنان شهر به سبب کوششهای حزب وحدت تخریش شده بودند که مناسک مذهبی را به طریق اهل تشییع در ان اجرا ورواج میدادند ، وعمال ان منازل شخصی مردم رابه اتکابر حزب خود قباله مینمودند. علاوه بران چون این گروه ها در صدد توسعه قلمرو خود بودند ، امنیت را مختل مینمودند مثل که شهر کابل را پیش از ۱۹۹۵ بین خود تقسیم نموده ناارام نموده بودند.

ودر اطراف مردم به طرفداری طالبان بر خاستند ویک تعدادقوماندان ها به نفع طالبان طرف خود را تبدیل کردند ودر محلات بین سرپل ومزار بیرق های سپید به علامه طرفدای از طالبان به اهتزاز در امد . طالبان با ملاحظه این وضع مساعد وهم شاید برای اینکه به مخالفین خود موقع تنظیم قوای دفاعی موثر نداده باشند به دعوت طرفداران خود در بلخ لبیک گفتند، بطور یکه یک قوه شان به قوماندانی ملاخیرالله خیرخوا ازجانب سرپل وقوه دیگر شان به قوماندانی ملامیرخان منقی که دراین وقت جوان ۲۸ ساله بود از جانب مشرق ازکندز به نزدیکی های شهر مزار خودرا رسانیدند. درعرض راه ولسوالی های چمتال ، چاربولک ، ودولت اباد وهمچنان شهر تاشقرغان را به کمک قوماندانان محل به دست اورده بودند . درین وقت موسسه صلیب احمراخرین خارجی های معلوم الحال قنسلگری‌ها وموسسات خیریه را با طیارات خود از شهر

بیرون کرده بودند. مردم وحتی رزمندگان دستهای ضد طالبان هم به بیرون شدن از شهر اغاز نمودند .

در جنگ مزار از کمیته دفاعی مشترک اواز بر نخواست وقوماندان احمدشاه مسعود حتی به مزار نیامد. معلوم شد که اتحاد شمال در اصل یک اتحاد تبلیغی بوده در طرف دیگر درحالکه قوماندان جمعه خان مشهور بلخ راقبل بر ان ترک کرد بود سر سپرد گان نو ظهور در راس امیر جان ناصر از قلعچه وودیر سا پی از باغ وراغ جمعا با متقی وخیرخواه قوه ملیشه وقومی خودرا از شرق ، شمال، وعمدتا ازغرب یعنی بلخ سوق دادند ومزار را در اثر یک جنگ شدید که به روز شنبه ۸ ماه اکست ۱۹۹۸ (۱۷ ماه اسد ۱۳۷۷) برای چند ساعد چاشت تاعصرکرده شد ودر طول ان تعدادی از راکت ها وهم بم ها بران حواله میشد بعد از شش سال خود مختاری ان اشغال نمودند. قوماندانان ازیک مقهم دهدادی نه انکه درجنگ برضد طالبان اشتراک نه کردند بلکه به ان قوه طالبان که از بلخ جانب مزار در حرکت بود واز دهدادی میگذشت مقابله هم نه کردند. مردان جنگی حزب وحدت که در جنگ با طالبان تنها مانده بودند بعد از شکست خود راه دره صوف وهزاره جات را در پیش گرفتند ودر طول راه تلفات زیاد را متحمل شدند. دیگران شان یا تسلیم شدند ویا در منازل درامدند که در خانه پالی که به روز یکشنبی اغاز شد وهنگام جمع اوری اسلحه که به شدت عملی میشد اسیر شدند در روز های بعد از جنگ به تعداد بیشمار افراد منسوب به تمام اقوام به شمول پشتون بندی شدند که طرفداران حزب وحدت کماکان بندی ماندند ودیگران رها شدند. شمار تلفات طرفین به یقین معلوم نیست مخالفان داخلی وخارجی طالبان بخصوص سران حزب وحدت ادعا مینمایند که طالبان بعد از ختم جنگ بشمول افراد ملکی را به ((هزارها)) قتل نمودند مگر طرف طالبان این ادعا را بی بنیاد میخوانند . واقعیت تلفات یقینی نشده وشاید هر گز یقینی نشود به سبب که نمایندگان اژانس های خبری داخلی ویا خارجی در جبهه ومنطقه نبودند. تعداد رزمندگان طرفین معلوم نیست. طرفین ارقام نمیدهند ، ومخالفان طالبان از رقم((هزاران)) گپ میزنند که این طرز افاده در اصل غیر قابل اعتبار میباشد. از طرف دیگر این جنگ سریع، شدید، کوتاه وقاطع بود وطالبان بر تمام شهر در همان روز اول مسلط شدند وکسی را اجازه دخول به شهر نمیدادند. از شدت وسرعت عمل طالبان هم در جریان جنگ وهم بعد

ازان معلوم میشود که ترس وانتقام محرکات عمده طالبان بوده وانها دراز بین بردن طرفداران حزب وحدت صرفه نه کرده اند. از سران مخالفان کسی دستگیر نشده وقربانی را درهردو طرف مثل معمول جوان های بی نام ونشان دادند وباان به سران خود موقع دادندکه بانام ونشان زندگی وسیاست کنند.

سقوط مزار سقوط ولایات مجاور رااسان نمود. طالبان بعد از ان ولایات سمنگان ، پلخمری وقسمت های از ولایت تخار رابه شمول شهر بندری حیرتان ومنطقه کیان که مسقط الراس منصور نادری وپسرش جعفر نادری بود بزودی گرفتند. اینان که سرکردگان فرقه اسماعیلیه اند از ۱۹۸۲ باینطرف بذریعه یک ملیشیای مسلح مستقلانه حکمرانی میکردند، درعین حال که اولی بحیث معاون جنبش ملی دوستم ودومی بحیث والی پلخمری به جبهه شمال وابسته بودند. طالبان در ۱۳ ستمبر باقوه عمده ایکه از راه دره صوف ارسال کرده بودند بکمک تعدادی از قوماندان های سیغان وکهمرد بامیان ، مرکز ولایت هزاره جات رابدون جنگ گرفتند. حکومت ایران بعداز سقوط مزارعلاوه برکا مپینی که در ساحه بین المللی بر ضد طالبان براه انداخته بود تهدیدات لفظی میداد. وقرار ابلاغیه های خود دران وقت بتعداد ۷۰،۰۰۰ پاسداران انقلاب رادر سرحد با افغانستان مستقر کرده بود. طالبان به تعقیب ان بر تمام هزاره جات مسلط شدند ، درحالکه سران حزب وحدت باستثنی شیخ محمد اکبری که در ۱۳ نومبر با تعداد از قوماندان ها خودرا تسلیم نمود، ازراه هوابایران فرار نمودند .اکنون از سران مخالف تنها احمد شاه مسعود در ولسوالی پنجشیر ، قسمت های ولایات تخار، بدخشان ، کاپیسا، وپروان را بشمول چاریکار ومیدان هوایي بگرام یا در دست خود یا در دست طرفداران خود دارد وراکت های لونارا بر میدان هوایي بگرام وقتا فوقتا حواله مینماید.

-کارنامه ها وگفتني ها

مهمترین کارنامه طالبان این است که انها کشور رابعد از اینکه از شروع تجاوز شوروی برای بیست سال در حال انفعال بود در حالي به اتصال نزدیک نموده اند که مشکلات داخلی وخارجی در مقابل این امر ملی بعد از جنگ دوم - افغانستان انگلیس از هر وقت دیگر زیاد تر بود.

مشکلات داخلی ان در واقع بعد از اینکه احمدشاه درانی افغانستان را اساس گذاشت ازهر وقت دیگر بیش تر بود. درجنگ داخلی موجود قدرت های داخلی بان مقدار اسلحه که در دست داشتند، درهیچ دوره دیگر دردسترس نداشتند: تاان اندازه که دراین جنگ در سراسر کشور مراکز متعدد ورقیب قدرت های نظامی وسیاسي بر اساس قوم ومنطقه قد علم کرده بود، درهیچ دوره دیگر قدعلم نکرده بود. تا ان اندازه که سران قدرت طلب این مراکز زیر نفوذ همسایگان بدنیت قرار گرفته بودند، درهیچ دوره دیگر جنگ داخلی قرار نگرفته بودند: وبالاخره تاان اندازه که این همسایگان بدنیت در باره افغانستان توطیه ها براه انداخته بودند واز طریق گروه های نیز نفوذ خود حالت جنگ را در کشور بندراز اکشانیده بودند، در هیچ دوره دیگر تااین اندازه نکرده بودند. بنابران این کارنامه طالبان وسران شان در ردیف ان کارنامه های بزرگ قرار میگیرد که افغان ها بعد از تا سیس افغانستان معاصر بدست احمد شاه درانی درقسمت دفاع از وطن ووطنداران از خودنشان داده اند. از جمله توطیه های بزرگ توطیه درباره شمال افغانستان بود که ان راقبلا دراین اوراق ذکر نموده ام. دراینجا این را میگویم که حکومات روسیه وایران بعد از تسلط چند روزه طالبان برمزار دامنه توطیه ها وتحریکات خود را هنوز هم وسیع تر نمودند درعین حال که در ظاهر بمثل سایر کشور های علاقمند وهمچنان موسسه ملل متحد از تجویز ((حکومت دارای قاعده وسیع)) برای افغانستان باشتراک تمام جوانب درگیر وفعال طرفداری میکردند. اینکه این طرح بشکل که تعقیب میشد (وهنوز هم میشود) متناقض حاکمیت ملی، اساس قرارد هنده سهمیه گروهی ، منافی دموکراسي ودر نهایت غیر عملی میباشد درینجا از بحث بران منصرف میشوم وهم نمیخواهم درباره هدف اصلی این کشور ها بخصوص ایران درینجا چیزی بنویسم . درینجا بارتباط موضوع مبخواهم بگویم که از مقدار وانواع اسلحه خفیفه وثقیله ایکه روسیه وایران به گروه های اتحاد شمال بخصوص بعد از کوشش ناکام طالبان برای تسخیر مزار رسانیده اند، معلوم میشود که انها در نظر داشتند در افغانستان جنگ زده یک حکومت مرکزی ضیف در برابر ولایات قوی خود مختار زیرنفوذ خود شان بمیان اید بطوریکه شمال افغانستان بکمک همین کشور ها دروقت مناسب بتواند خودرا جداکند وافغانستان تجزیه شود.

طالبان در جهش اخری خود اسلحه ذیل را از شمال افغانستان وبامیان بدست اورده اند:
از میمنه ۱۰۸ عدد تانگ ، ۵۰ عراده ذره پوش حمل ونقل ، یک عدد هلی‌کوپتر، ۳۵۰ عدد لاری نظامی ومقدار بیحساب اسلحه گرم ، مواد منفلقه وبم های دستی.
از شبرغان تانگ ها (اعداد نامعلوم) ، چند طیاره، ۰۰۰ ، ۳۵ عدد اسلحه ثقیله که قرار یک منبع ازدیپو های زیر زمینی بد ست امده. ازمزار تانگ ها وانواع مختلف اسلحه با ۱۸۰ عدد راکیت سکد. ازکیان ۰۰۰ ،۷۲ میل اسلحه، ۲۵۰ عدد لاری های نظامی باچند عدد راکیت های لونا ومزایل.
از بامیان بتعداد ٦۰ عدد تانگ ، ۳۰۰ عراد عراده نظامی . تمام اسلحه مخالفین هنوز بدست نیامده وپروسه جمع اوری اسلحه دوام دارد.
بارتباط اسلحه جمع شده نقاط واستناج زیر درخوراهمیت است. تمام این اسلحه ساخت خارجی است. وعبدالرشید دوستم قسمت زیاد اسلحه ومهمات نظامی خود را در ظرف کمتر ازیک سال ازخارج بدست اورده بود.زیرا که قسمت زیاد اسلحه ومهمات او در اشوب عبدالملک پهلوان ازبین رفته ویا از کنترول دوستم خارج شده بود. درقسمت استنتاج گفته شده میتواند که در حالیکه گروه های شامل در اتحاد شمال تااین مقدار وانواع اسلحه خفیفه وثقیله دردست داشته وحامیان خارجی ازان ها کماکان حمایه کنند سران شان برضای خود حاضر نمیگردند مناطق خود رابحکومت مرکزی پس ملحق نموده زیراداره ان قرار دهند.
طالبان این توطیه را خنثی نمودندوزمینه مداخلات همسایگان بدنیت رادرامور داخلی کشور ازبین بردند. عمد تا بهمین سبب است که از جمله حکومات همسایگان بد نیت وروسیه حکومت ایران در برابر الحاق مزار وبامیان چنان عکس العمل از خود نشان داد مثلکه این شهر ها مراکز استان های ایران بوده باشد . از جمله عکس العمل ها قرار منابع رسمی ایران مستقر نمودن ۰۰۰ ،۲۷۰ عسکر وسپاه انقلاب در سرحدات خود با افغانستان در تایبات واحمد اباد، ارسال در حدود ۷۰۰ تن اسلحه جدید در قطار ریل ازطریق تر کمنستان ، ازبکستان ، وقرغزستان جنوبی بود که انرا مقامات امنیتی کشور اخیر الذکر بتاریخ ۱۰ ماه اکتوبر در شهر اوش واقع در قسمت غربی کشور خود کشف ومتوقف کردند . ایران این اسلحه راکه شامل بم های دستی، مین های ضد تانگ ، انواع بم ها وسایر انواع مهمات نظامی بود قرار بود از قسمت جنو بی قرغزستان

ذریعه لاری ها به قوماندان احمد شاه مسعود به نام کمک های خیریه وبشر دوستانه برساند. (روسیه درعین حال یک تعداد هلیکوپتر های جدید وراکت های لونا را به احمد شاه مسعود رسانیده است وخان محمد پیلوت که طیاره ترانسپورتی انتنوف خود را بتاریخ اول ماه اکتوبر در میدان کابل به جانب طالبان تسلیم کرده گفته است که تنها وی درظرف یک ماه چهل مرتبه با طیاره ازکولاب به بگرام اسلحه خفیفه وثقیله رسانیده است). زعما ی ایران درعین حال یک کمپاین جدی دیپلوماسی به سطح جهانی بر ضد حکومت طالبان براه انداختند ودر داخل مردم خودرا با بیانه ها برضد طالبان وافغانستان به حد ی تحریک نمودندکه عده از انها درزیر تاثیر این تحریکات بتعداد ۵٦ نفر افغان مهاجر را در ایران عمدتا در شهر اصفها ن هلاک نمودند. این زعما در بیانیه های خود چنان الفاظ تحقیرامیزنثار زعما ی حکومت اسلامی افغانستان نمودند که درافغانستان نو جوانان خو ن گرم درکوچه های کابل در زد وخورد ها علیه یکدیگر استعمال مینمایند. طور مثال ایات الله سید علی خامنه یی، رهبر اعلی روحانی وقوماندان اعلی اردوی ایران بعد از الحاق مزارطالبان وزعمای شان را ((یک دسته مردم جاهل وخام)) و((بي ارزش وپست)) خواند. وی هم چنان روزی بعد از الحاق بامیان طالبان وزعمای شان را ((یکدسته وحشی جد می، وجاهل خواند)) که بالای خارجیها اتکا میکنند ومنافع دیگران را جستجو مینمایند. درعین حال تهدید کنان گفت که ((تما م مامورین وقوه مسلح ایران باید اماده باشند که هر ان امر وتصامیم درست را در وقت مناسب وعملی کنند که مامورین بلند پایه بمنافع کشور اتخاذ مینمایند.)) علی رفسنجانی، رئیس سابق دولت ورئیس فعلی شورای صلاح که هیات مشورتی ایات الله خامنه یي میباشد طالبان را (یکدسته احمقان) خواند . علی اکبر ناطق نوری، رئیس مجلس یعنی پارلمان اظهار نمود که در افغانستان ((یکدسته مردم سخت دل، بی مغز، تشدد پسند وبی منطق نام .اسلام رابرباد مینمایند.))

از استعمال این کلمات غیر مسئول ودور ازاداب معاشرت این زعما باالنکه سالخورده ودر امور دولت ودیپلوماسی مجرب اند، معلوم میگردد که انها با موفقیت طالبان چیزهای را در افغانستان از دست داده اند که برای شان بیحد ارزش داشت. موفقیت طالبان در اصل سیاست ایران در افغانستان راخنثی نمود که به بهانه منافع خوود از مجرای حزب وحدت

در افغانستان مداخله میکرد. این حزبی بود که عمال ایران در دوران مقاومت افغان ها علیه لشکر متجاوز شوروی در دهه هشتاداز اتحاد چند گروه کوچکی بنام رعد، نسل نو هزاره، سازمان زحمتکشان ، حزب الله، سپاه پاسداران باسازمان عمده نصر اسلامی که تما م شان افراطی بودند، بمیان اورده بود. حزب وحدت اسلامی هم در امور مذهبی وهم در امور مدنی وسیاسی از خط امام خمینی پیروی میکرد ودرجهت مخالف شورای اتفاق بزعامت سید علی بهشتی وحرکت اسلامی به قیادت شیخ محمد اصف محسنی قرار گرفت که تنها در امور مذهبی تابع ایران بودند ودر مسایل سیاسی، ملی ومدنی از افغانستان پیروی مینمایند.درحالیکه پیروي حزب وحدت درامور دنیوی از ایران مخالفت باقوانین بخصوص اصل حاکمیت ملي افغان میکردد. بعضی از گروه های متشکله حزب وحدت یا ماوست، یا نژاد پرست ، ویا بنیاد گرای مذهبی بودند . ایران به سبب وفاداری حزب وحدت بخصوص بعد از انکه از جنگ با عراق فارغ شد حتی بقیمت تنظیم های اعتدالی وملی شورای اتفاق اسلام وحرکت اسلامی بمداخلات خود در امور افغانستان افزود وحزب را با اعطای اسلحه، پول وارسال متخصصان نظامی بان از راه هوا تقویه نمود. ایران بعد از انحلال شوروی وشروع جنگ داخلی در امورافغانستان هنوز هم جدی تر شد وباپاکستان در پخش نمو دن نفوذ در افغانستان واسیای مرکزی برقابیت پرداخت ودر این راه گروه بناغلی برهان الدین ربانی که بناغلی عبدالغفور روان فرهادی متصدی روابط خارجی وایران مشرب شناخته شده ان میباشد باخود هم موافق وهمراه ساخت. باادامن زدن بجنگ افغان توقع داشت پایپ لاین تیل وگاز ترکمنستان از طریق افغانستان نگذرد ، وخود ایران مسیر ان قرار گیر د. برای دوام جنگ وناکامی طالبان که انها را پرورده پاکستان میخوانند، به گروه های مخالف شان هم اسلحه رسانید واز موقف شان دربرابر طالبان حمایه نمود. علاوالدین بروجردي ، معین وزارت خارجه ایران ، باینمنظور درافغانستان انقدر زیاد سفر نمود که شاید درخود ایران تااین حد سفر نکرده باشد. طالبان این نقشه های ایران رابشمول توطیه ان درباره شمال افغانستان که ان را قبلا ذکر نموده ام، خنثی نمودند. انها درحالی این نقشه هارا خنثی نمودند که ایران متصل بعد از الحاق منزار بتعداد ۷۰،۰۰۰ نفر از سپاه انقلاب رادر سرحدات خود با افغانستان مستقر نمود تا طالبان را بتر ساند وانها را از الحاق بامیان وهزاره جات

بنسټ ایښودونکی امیر عبدالرحمن خان

منصرف نماید. مثلیکه این کافی نبود بعد از انکه حکومت امریکا بتاریخ ۲۰ ماه اگست مواضعی رادر خوست باراکت های کروز وتاماهاک از بحر هند زد تاکه مراکز تجمع آنچه بنام پیروان اسامه بن لادن خواند. ازبین برد، هم تبلیغات خود رابر ضد حکومت طالبان شدید تر نمود، وهم بقرار اعلامیه های متواتر خود بتعداد ۲۰۰،۰۰۰ عسکر دیگر رابه سرحدات افغانستان فرستاد ودرعین حال ۱۰ نفر متخصص نظامی آن که در حال جنگ در مزار بدست طالبان کشته شده بودند، «دیپلومات» خواند واز حکومت افغانستان تقاضا نمود که «قاتلین» ان ها را غرض محاکمه بایران تسلیم کند، وخود از حکومت ایران معافی بخواهد- تقاضا هایکه حکومت طالبان بان اهمیت نداد. اما تبلیغات ایران در جهان اثر کرد، وحکومات یک تعدا کشور ها بشمول موسسه ملل متحد کشته شدن «دیپلومات» های ایران را تقبیح کردند. اما طالبان علی الرغم این مانور ها، تهدیدات، وزور ازمایی ایران برای متحد نمودن کشوربه عملیات نظامی خود همچنان دوام دادند، اول بامیان وپس تمام هزاره جات راپس از ۱۸ سال جدایی به افغانستان ملحق نمودند ودست مداخله ایران در امور افغانستان رابر یدند، اگر آنها چنان نمیکرد ند یعنی ایران در توطیه وکوششات خود در باره افغانستان موفق میشد موضوع افغانستان قرار نقشه آن تاسال ها حل میبودکه نمیخواهم بیش تر ازان در این باره بینویسم ومی آیم به عکس العمل آنهالیکه زعمای ایران انها را «جاهل» و« بي مغز».

خوانده اند، اول میگویم که این ها نسبت بزعمای ایران درعمر بسیار جوان اند واین اولین بار است که دریک موضوع حاد بین المللی در گیر شده اند. امیر المؤمنین ، ملا محمد عمر بتاریخ ۱۵ سپتمبر بعد از انکه خامنه یي در مورد الحاق بامیان زعمای طالبان را باالفاظ زشت یاد کرده بود اظهار نمود که ایران «بیاید ودر مذاکراتیکه به نظارت موسسه ملل متحد صورت گیرد، باما جلسه نماید.» او همچنان بتاریخ ۲۰ سپتمبر اظهار نمودکه «ما میخواهیم باتمام کشور های همسایه بشمول ایران روابط حسنه داشته باشم » در برابر تهدیدات حکومت ایران گفت که «افغان ها صاحبان چنان عقیده واسلحه میباشند که برای مدت مدیدی جنگ کرده میتوانند.» مولوي وکیل احمد متوکل ، عضو شورای عالی ومشاور ونطاق حکومت طالبان ، بتاریخ ۱۸ ماه اگست اظهار نمودکه «ایران باید باین حقیقت اعتراف کند که سیاست آن در باره

افغانستان بکلی غلط میباشد.)) او درعین حال از زعمای ایران تقاضا نمود که ((در باره افغانستان بیانیه های غیر مسئول پخش نکنند.)) به سببی که بقرار گفته مورخ ۱۶ سپتمبر موصوف ((... جنگ هم با فغانستان وهم بایران مضر خوهد بود. ولی هیچکس باید عشق افغان ها رادرباره ازادی واحترام بنفس ناچیز ندانند.)) درهمین سلسله ملانور محمد درهفته دوم سپتمبر در کابل از طریق رادیوی شریعت از حکومت ایران تقاضا نمود که ((ازعقل سلیم کار بگیرد واگر خود را یک کشور مسلمان میداند از راه جنگ بپرهیزد)) موصوف ایران را باین نقطه متوجه نمودکه ((نتایج هر کوششی که در جهت تجاوز بر افغانستان باشد بخود ایران وخیم خواهد بود زیراکه افغان های جنگ از موده خوب میدانند که از کشور خود چطور دفاع نمایند.)) وزارت خارجه افغانستان بالاخره بمقابل تهدیدات ایران اعلامیه ی صادر ودر آن اظهار نمود که ((مابار ها اعلام نموده ایم که تحولات در شمال کشور ما یک تحول داخلی بوده وهیچ تهدیدی را متوجه کشور های دیگر بخصوص همسایگان نخواهد نمود. اردوی امارت اسلامی در عملیات خویش هیچگاه از حریم مرزهای افغانستان پافراتر ننهاده وتهدیدی رامتوجه کدام کشور همسایه نساخته است، درحالیکه بعضی از کشورهای همسایه از داخل خاک خویش زمینه فعالیت نظامی به مخالفین راعلیه امارت اسلامی مساعد ساخته وطيارات کشور های مداخله گر هر روز باانقض حریم هوایی کشور، اسلحه وجنگ افزار به مناطق تحت کنترول مخالفین بمنظور دوام جنگ در افغانستان انتقال میدادند، ما حرمت حریم مرزها باهمسایگان را حتی درشرایطی که خطر جدی ازان سخت متوجه ، بود رعایت کردیم .)) در اعلامیه همچنان اظهار امید شده است که ((... ما نور های نظامی ایران در مرز های نظامی ایران محصور بماند وتهدیدی را متوجه تمامیت ارضی کشور ما نسازد. درغیر آن شعله های این جنگ تااصفهان را فراخواهد گرفت.))۲۷

ذکرنام اصفهان عوض تهران شاید قصدی واشاره بیک حقیقت تاریخی باشد.
جواب های سنگین سران طالبان دربرابر بیانیه های سخت زعمای ایران هم از جمله کارنامه های شان حساب شده میتواند.

کارنامه دیگر طالبان این است که انها تنظیم ها واحزاب افراطی رابشمول والیان وقوماندانان خود مختار که همراه باحکومت تنظیمی کابل ازجمله مسببین عمده جنگ افغان کشی وویرانی کابل بودند طردکردند. گروه دیگری این کار راکرده

نمیتوانست. همزمان بااین کار کارنامه دیگر طالبان تامین چنان امنیت در قلمرو شان میباشد که در افغانستان در قرن حاضر نظیر نداشته است. انها این کار را عمدتا با منکوب نمودن تفنگ بدستان، خلع سلاح عمومی وتطبیق دقیق مجازات شرعی ومنکوب نمودن جانیان، قاتلان، راهزنان، ادم ربایان وتروریست هاعملی نمودند، بطوریکه امروز درقلمرو شان حیات، ناموس، ودارایی مصون، وگشت وگذر افراد ازاد است. البته بعضی ها از پروگرام خلع سلاح شان تشویش میکنند واستدلال مینمایند که انها باید بادر نظر داشت همسایگان بدنیت مردم خودرا از حق دفاع عنعنوی باسلاح خفیفه محروم نمینمودند. کارنامه دیگر طالبان کمترین درجه اعمال حاکمیت است. واقعی بودن امنیت، وکم بودن عمال حکومتی بافراد مجال ازادی عمل درتجارت، وزراعت داده است. این درجه ازادی خارج از ساحه اخلاق ودین در افغانستان بعد از دوره امیر شیر علی‌خان بیسابقه بوده است که ازبرکت ان ساحات تصادم بین عمال حکومتی وافراد تاحد اخری محدود شده است. حکومت طالبان همچنان زمین ها، جایداد ها، وخانه ها ی مردم را که زور اوران دوره های گذشته غصب کرده بودند بمالکان اصلی ان اعاده کرده اند واین سلسله دوام دارد. حکومت باین ترتیب میخ اخری را در تابوت با صطلاح اصلاحات زمینی‌خلقی ها کوبیدند.

خلص اینکه طالبان بحیث فرزندان مردم عوام اطراف بر ضد حالتی برخاستند که در اصل حکومات مستبد خلق وپرچم ، اتحاد شوروی متجاوز، تنظیم های افراطی، گلم جم بی رحم، قوماندان های فرعون صفت ، وهمچنان همسایگان بدنیت، جنگ های تباه کن، وقیمتی سر سام اور بالای مردم مظلوم افغانستان اورده بودند. علاوه بران انها ضوابط ومقررات را انچنانیکه بالای مردم تطبیق مینمایند، بالای خود هم طتبیق میکنند وتعدادی ازعمال تخلف خود رامثل متخلفین دیگر مجازات نموده اند. طالبان وهمچنان زعمای شان ساده وبا تقوا زندگی مینمایند، معاش نمیگیرند، غذای ساده میخورند، ودر خانه های محقر زندگی مینمایند. این طرز زندگی همراه بامتقی بودن واصولی بودن شان انها را از مخالفان شان متمایز نموده، در موفق بودن شان نقش مهمی بازی نموده است. باین ترتیب بعد ازبیست سال جنگ وبربادی ، نفاق وشقاق وحشت وبربریت شخصی در وجود ملا محمد عمر بحیث رهبر بلقب امیرالمو منین ظهور نمودکه اصحاب وپیروانش به سبب تقوا وغمخواری اجتماعی او بد ستور موصوف برای ختم جنگ وایجاد یک جامعه اسلامی فداکاری مینمایند وملت هم از انها حمایه مینماید. باظهور موصوف نزدیک است خلای سیاسی زعامت از بین رود ویک طرز نوین نظام سیاسی بزعامت مولوی ها وملا ها مستقرگردد.

درسلسله کارنامه های طالبان کوشش ها برای تاسیس ((جامعه مدنی وحاکمیت قانونی)) بر اساس((شریعت اسلامی)) است. زعمای طالبان معتقد ندکه ((تمایل موجود در افغانستان چنین است که یک حکومت عادل اسلامی فوق خطوط عرقی، زبانی، وفرقوی مورد قبول واقع میشود)) درنظر انها افغان ها ((خواهان چنان یک حکومت قوی میباشند که بمردم مسئول باشد ونیازمندی های شان رابراورده نماید)) در نظر انها ((درکابل امروز چنان یک اداره ملکی بر اساس طرز های عنعنوی اسلامی واتفاق نظر افغانی وجود دارد که بمردم مسئول میباشد)) واز روی ان نمایندگان اقلیت های ایالات هم در حکومت وهم درشورای عالی ان اشتراک دارند واینها بر خلاف دولت اسلامی نامنهاد گذشته که از ان ((... بحیث یک وسیله برای منافع شخصی سر کردگان فاسد ان استفاده میشد)) به اقلیت های قومی سهم میدهد (۲۸) انها بر طبق قول ملا محمد عمر مخالف تبعیض قومی اند ومیگویند برضد انها جهاد خواهند کرد که تبعیض قومی را تحریک کنند. ملا محمد عمر همچنان اظهار نموده که ((افغانستان ملکیت شخصی هیچکس ویا گروه نبوده بلکه وطن تمام افغان ها میباشد.)) اما موصوف ((برعملی کردن شریعت اسلامی در تمام افغانستان بتمام معنی اصرار دارد)) ومیگوید که ((دراین راه هرچه پیش اید هیچ مانع راتحمل نخواهند کرد.)) این اصرار بحدی است که جهات حقوقی ، مدنی وحتی افغانی جامعه تابع ان ارزش های شریعت اسلامی ساخته شده که طالبان وزعمای شان بران معتقد میباشند . بهمین سبب است که طالبان در عمل بخصوص درقسمت های اخلاق ، عقیده وبعضی جهات دیگر فرهنگی سخت میگیرند طور یکه بر سوم وعادات هم رنگ مذهبی میدهند .

زنها را در شهر ها محصور واز سر تاپا مستور نموده ، نمیگذارند بدون همراهی محرم شرعی از منازل بیرون شده باجرای کار وحصول معاش بپردازند. مردها را مجبور نموده ریش بگذارند واوقات نماز کسب وکار را ترک کرده در مساجد بجماعت نماز بخوانند. انها زانیه ها وزانی هارا رجم نموده ، لوطی هارا زیر دیوار مینمایند، ودستان سارقان را قطع مینمایند. موسیقی ، رقص ، عکاسی ، ونقاشي رامنع نموده، تلویزیون رامی شکنانند، نوارها، فیته های فلم واواز را ازبین میبرند وبودنه بازی، سگ جنگی ومرغ جنگی رابشمول گدی پران بازی اجازه نمیدهند. این چنین هم نیست که انها مردم را به ترک ویا به کردن اعمال باوعظ ونصیحت تشویق مینمایند نی ، انها اوامر را بازور درعمل پیاده مینمایند.

طوریکه تنها در کابل بتعداد ۱۰۰۰ طالب مربوط وزارت امر بالمعروف و نهی عن المنکر یا پولیس های مذهبی در حالیکه در جیپ ها سوار بوده وکیبل ها در دست میداشته باشند متخلفین را بشمول زن ها درانظارعام بصلاحیت خود بدون حکم قانون ومحکمه شلاق میزنند. پس عجب نیست که مردم انها را خوب نمی بینند وبنام انکر منکر یا عبدالمعروف بی‌نیکر یا دمیکنند. چون طالبان اوامر ونواهی رابنام شریعت اسلامی تطبیق مینمایند معلوم میشود هدف واقعی این است که شریعت دوره اول طوری احیا شود که خصوصیات وارزش های عنعنوی جامعه افغانی وهمچنان حقوق عصری مدنی منکوب گردد.

شاید فکر شود که بودنه بازی، مرغ جنگی ،گدی پران بازی وبازی های مشابه دیگر دراصل بی مفهوم وباشریعت اسلامی مخالف است ، اما چنین نیست. این سر گرمی ها علاوه برانکه مخالف شریعت اسلامی نیست، مفهوم اجتماعی وارزش های هویتی هم دارد. انها بین افراد جامعه علاقمندی وروابط ایجاد میکند، بزندگی کیف ومفهوم میدهد وجامعه راهمبسته ودینامیک میسازد. پس محروم کردن افغان ها از ان ها ان هارا از کیف زندگی محروم نموده، بی خاصیت وپژمرده میسازد واز افغانیت شان میکاهد. حد اقل این داشتنی ها ومیراث نیاکان باید بحال خود گذاشته شوند، وبازور منکوب نکردند.

منع کردن موسیقی ورقص وامثال ان از منکوب نمودن انچه بالا ذکر نمودم ، عواقب بدتری دارد. این ممانعت هم بمعنی محروم کردن انسان از کیف روحی در جهان پراز در د ورنج ، محرومیت ومابوسیت میگردد، ولی بدرجات شدید تر، زیرا که روح انسان به موسیقی ورقص انقدر ضرورت دارد، مثلیکه جسم او به هوا واکسیجن ضرورت دارد. این خاصه طبیعی انسان است که میخواهد احساسات، جذبات ، محرومیت ها ومسرت های خودرا در اهنگ ها، صداها، حرکات ، نگارها، تابلوها وامثال ان افاده کند وباینصورت شخصیت، وهویت خودرا بحیث یک موجود دارای شعور قومی تثبیت نماید ودر دیگران وحتی در حیوانات مثلا مارها نفوذ کند. پس سلب کردن ازادی افاده کردن انسان وحتی تحمیل قیود بالای او سبب میشود که اونتواند ملکات خود را انکشاف دهد وخود را بصورت کامل تبارز دهد. علاوه بران موسیقی در انسان های پذیر نده منبع الهام وبصیرت ومحرک اعمال میگردد . شخص من عمدتا بزیر الر موسیقی تصمیم گرفته ام که باید تحصیلات عالی داشته باشم . اکنون هرروز موسیقی میشنوم ، واگر نه شنوم احساس پژ مر دگی

میکنم. موسیقی به سببی درانسان عمیقا تاثیر میکند که ان انسجام موزون اهنگ ،صدا ، ساز والفاظ بشکل شعر میباشد، الفاظی که ارزش ها وخاطره های ان جامعه را القا وتداعی میکند که شنونده بان تعلق دارد. بهمین سبب است که انسان از موسیقی وطن خود بیش ترخط میبرد، وافغان های مهاجر شنیدن موسیقی وطن خود را وظیفه خود ساخته اند. پس اگرشما بکوشید موسیقی را ازانسان بیگیرید تنها یک ملکه اوراموقتا منجمدکرده خواهید بود. ممکن نیست ان را محو کنید ویک جامعه بدون موسیقی راخلق کنید.تاریخ چنین جامعه را بیاد ندارد.پس هر نوع کوشش درجهت محروم کردن انسان ها بخصوص افغان ها که باداشتن موسیقی زنده وپرجوش درقطار غنی ترین مردمان دنیا بشمارمیروند مجادله بمقابل طبیعت قوی ترانسان میگردد،که سرانجام ناکام شدنی است.

درموضوعات دیگریکه حکومت بجدیت تعقیب مینماید بعضا حقوق اساسی افراد پایمال میگردد علاوه برانکه در بعضی موارد اوامر در باره تطبیق ان عذاب کشی میشود. طور مثال سنگسار نمودن زانی وزانیه اضافه برانکه عذاب کشی وبیحرمتی بمقام انسان میگردد، برخلاف حکم قران مجید درین باره میباشد . درقران مجید درسوره النور امده است که ((هریکی زانی وزانیه صد شلاق زده شود)) درسوره النساحکم این است که ((اگر یکی ازژن های شما زنا کنند چار شاهد را از جمله کسان خود علیه شان حاضر کن، اگر انها به جرم شهادت میدهند انها را در خانه های شان محصور کن تاانکه مرگبر سر شان می اید یا خداوند کدام راه دیگری برای شان پیدامیکند .)) ۲۹ قطع نمودن دست دزد هم علاوه برانکه بی رحمی وعذاب میباشد، محروم نمودن او از یک عضو بسیار فعال بدنش درتمام حیات وی میگردد که این یک جزای نهایت شدید در برابر عمل سرقت میگردد.

با مجبور نمودن مردها بریش گذاشتن اختیار یک مرد بالای جان خودش سلب میگردد در حالیکه نه قران مجید ونه حضرت محمد (ص) مردها را به ریش گذاشتن مامور کرده است. درینصورت ریش گذاشتن ویاریش کل کردن نه موضوع دینی میشود ونه به شریعت ویا جامعه مضر یا مفید شده میتواند. برخلاف این موضوع کاملا شخصی بوده ومجبور نمودن مردها بریش گذاشتن حق شخصی واختیارشان رانقض میکند ونقض حق وسلب اختیار یک فرد بالای جان خودش از حیثیت وارزش اوحتی در نظر خودش میکاهد واین بد ترین حالتی است که یک

فرد خودرا دران می یابد. باانهم پولیس های مذهبی مردهای راکه ریش نگذاشته اند، ویا اگر ریش گذاشته اند ، اصلاح کرده اند درِ ملای عام شلاق میزنند، ودر پلچرخی تاوقتی بندی مینمایند که ریش های شان کلان شود. عجب است که حکومت این موضوع را از ده ها مسایل حل طلب اساسی داخلی وخارجی که باانها دچار است ، جدی تر گرفته وبه سبب ان خود را از خدمت هزاران تعلیمیافته ومتخصص مهاجر که میخواهند بوطن ویران شده خود بر گردند، وبهموطنان مصیبت زده خود خدمت نمایند محروم مینماید ودر عوض در باره ان وقت، توجه ، انرجی وپول بیت المال رامصرف میکند. باانهم اگر از روی دلایل که من از فهم ان عاجزم ریش گذاشتن برای مردهای افغان لازمی پنداشته میشود در انصورت بهتر است حکومت از اصل خواهش، تشویق، جایزه ودعوت استفاده کند، نه از زور شلاق وکیبل وبندی خانه.

مجبور نمودن زن ها به مستور شدن در حالیکه بصد های شان تعلیمیافته بوده وبحیث نرس، معلمه ، ماموره، وامثال ان قبلا خدمت کرده بودند واکنون به سبب ازدست دادن پسران، ویا شوهران ، یابرادران ویا پدر های خود به پیداکردن نفقه به فامیل های خود مجبور شده اند در واقع باعث ان میگردد که درجمله چیزهای دیگر ازحق تحصیل، حق کار، وحق ازادی محروم گردند، وبه گدایی متوسل شوند، درحالیکه زن ها مثل مردها درتمام منشورهای حقوقی که افغانستان ان ها را قبول کرده واز روی تعهدات که درباره رعایت این حقوق داده ، به عضویت ملل متحد قبول شده است، مساوی شناخته شده اند. حقوق زن دراین منشورها نقش روی کاغذ نیست. زن ها بخصوص در جهان غرب در تمام شئون زندگی حتی در اردوهم ازان درعمل استفاده میکنند وعلاوه بران نهضت زن، که در جهان غرب بخصوص بعد از جنگ دوم جهانی از برکت تساوی حقوق بین زن ومرد بیک نهضت قوی تبدیل شده است نمی‌گذارد حقوق همجنسان شان درکشورهای دیگر نقض شود. این نهضت که امروزبه صدها انجمن زنان ان درحرکت اورده این قدرت را دارد کردکه ذریعه حکومات خود، موسسه ملل متحد ، وموسسات خیریه غیر حکومتی حکومات را زیر فشار قرار دهند که حقوق زنان را پایمال کند، مثلیکه افغانستان را موفقانه تحت فشار گرفته است. اینکه این حکومات وموسسه ملل متحد حکومت افغانستان را تاحال هم برسمیت نشناخته اند ، عمدتا به سبب همین فشار است. بالنتیجه افغانستان برای اولین بار در تاریخ خود تجرید واز کمک های خارج محروم شده است. این تجرید واین محرومیت همراه بابیکاری، قیمتی وشرایط جنگ زندگی رانه تنها برای زن ها بلکه برای مردها هم بسیار دشوار نموده است. غیرازان هم با مستور شدن ومحصور شدن زن در خانه نه انکه

حقوق اساسی شان پایمال میگردد، بلکه یک بخش زیاد ترانسان ها بار دوش مردها میگردد، که این حال چنان جنجال های نوی روحی ، اجتماعی،نفنوی به تدریج خلق کردنی است که حکومت نخواهد توانست باوسایل وامکانات محدودی که در دسترس وجنجال های زیاد که در پیش رو دارد ان را رفع کند. این قیود در واقع بین زن ومرد جدایی خلق میکند، در حالیکه جدایی زن از مردمخالف طبیعت انسان،غیرعملی ودر نهایت ناکام شدنی است. هیچ مصلح اجتماعی درهیچ دوره تاریخی نکوشیده است که مردرا از زن جداکند.همین اکنون هم طالبان نمیتوانند قیودی راکه بالای زن های شهر تحمیل کرده اند، بالای زن های اطراف بخصوص زن های کوچی تحمیل کنند. این واقعیت در عمل نا ممکن بودن مستو رشدن تمام زن ها رانشان میدهد. در افغانستان اسلامی هم تمام زن ها مستور نبودند، مثلیکه در حال حاضر هم مستور نیستند، ومستورشده نمیتوانند. در صدر اسلام درعربستان هم زن ها از سرتا پا مستور نبودند. این چنین ستر در اسلام بعد به تقلید از مردم پارس وعیسوی های سوریه رواج پیداکرده است. ۳۰ واین تقلید یا رسم هم صرف در شهر ها ومراکز مزدحم عملی میشد ، نه بین مردم عوام اطراف. در شهرها هم این رسم تاوقتی رعایت میشد، که معارف عمومی هنوز رواج نیافته بود، واز وقتیکه معارف عمومی در شهر ها رواج پیداکرد، بخصوص وقتی تحصیل بحیث حق انا ث هم در ناشیر حقوقی قبول شد مستور شدن انا ث دیگربیمورد وغیر عملی گردید ، مخصوصا برای انها لیکه بحیث داکتره ، نرس، قابله ومعلمه اجرای وظیفه مینمایند وجامعه باین خدمات انها اشد ضرورت دارد. درینصورت ، درحالیکه قرار شریعت زنها به مستورشدن تام مامور نشده اند ، مستور بودن تام شان بلحاظ قانون وحقوق درست شده نمیتوانند. یک حکم یاقانون برای اینکه حکم یاقانون باشد، باید عام باشد وعلاوه بران در میدان عمل تطبیق شده بتواند، در حالیکه مستور شدن تمام اناث نه در سابق ممکن بود، ونه در حال حاضر ممکن میباشد. در قران مجید به حضرت محمد (ص)فرموده شده است که « ای پیغمبر ! به زن های خود ، دخترهای خود وزوجه های مومن های خود دستور دهید که خود را باچادر های خود خوب بپیچانند.» ۳۱ معنی اینکه زوجه های مومن ها خودرا در چادر های مروجی خوب بپیچانند، جلب توجه بیگانگان نکنند. بعضی ها این ایت را طوری تعبیر کرده اند که زن های مسلمان به پوشانیدن تمام بدن بشمول روی خود مکلف شده اند ولی این تعبیر درست نیست به سببی که درزمان حضرت محمد (ص) زنها هم در شهر ها وهم در اطراف روی لوچ بودند وباچا در های مروجی خود را میپیچانیدند. اگر مراد ازاین ایت مستورشدن تام زن میبود این امر حتما عملی میشد ومتخلف ان

مجازات میگردید، در حالیکه بمن معلوم نیست که در صدر اسلام مومنه ی به سبب روی لوچ بودن مجازات شده باشد. پس مستور شدن تام زن امراسلامي نیست وبا مستور شدن تام زن موصوفه از حق تحصیل وحق کار در عمل محروم میگردد، علاوه برانکه او ازحق ازادی طبیعی خود محروم میشود . باسلب حقوق زن علاوه برانکه بار مسئولیت مردها هنوز هم سنگین تر میگردد، اساسی تراین است که جامعه ناقص میگردد، زیرا که زن در تربیه اولاد نقش اساسی ادا مینمایند. زن محور فامیل میباشد وفامیل واحد اساسی جامعه راتشکیل مینمایدوزن تعلیمیافته وظایف خودرابصورت درست اجرا کرده میتواند. طبیعی است که یک جامعه ناقص یعنی جامعه ایکه زن ومرد ان باسواد وتعلیمیافته نباشند، در قطار جوامع ازاد وپیشرفته جانخواهد داشت.درغیران هم زن ها یا بحیث مادر ، یابحیث خواهر ، ویا بحیث زوجه بالای مردها حق پیدا میکنند به سببی که همین ها مرد ها را تربیه نموده اند، ویا بحیث همسر زندگی شان راتکمیل مینمایند واولاد مشترک را تربیه میکنند. بنابران مردها باید زن ها را مقید نکنند واز زندگی باحیثیت وطبیعی ایشان را محروم ننمایند. جای تعجب است که بعضی مردها با: انهم چنین میکنند در حالیکه باید عوض ان بکوشند بر طبق مقتضیات عصر وقرار منا شیرحقوقی زندگی شان را بهتر نمایند. وبااین کار زندگی خود واولاد خودرا هم بهتر نمایند اگر مردها بمنظور جلوگیری از فساد زن ها را مستور ومقید مینمایند باید بدانند که مبتکر این نوع فساد در اصل مرد است، نه زن، که درینصورت باید عوض زن مرد مستور گردد، مگر این کار ناممکن است بخصوص درجامعه عمدتا قومی وعنعنوی افغانستان که مردها بالای زنها برای قرن ها سالاری کرده انها را ناموس خود میدانند وعلاوه بران دراین جامعه جنگ وانارشي بکثرت واقع میگردد ودراین حال بد امنیتی زن ها به تجاوز وبی ناموسی معروض میگردند که دوره قبل از عروج طالبان یک مثال تازه ان میباشد. شاید بهمین علت باشد که در جامعه افغان زن ها مقید تر از زن های بسیاری جوامع دیگر بوده اند، بحدیکه در این جامعه نه تنها زن های جوان بلکه بیوه ها، هنوز هم نمیتوانند برای خودٌ همسر زندگی را ازاد انه انتخاب کنند.

فرمان که بتاریخ ٦ ماه اکتوبر ۱۹۹۸ دراینموردازجانب طالبان صادرشده است این حقیقت رانشان میدهد واین یک قدم مهم درقسمت احقاق حقوق زن میباشد. بموجب این فرمان باید حقوق زن ها ی منکوحه مراعات گردد، دختر ها از میراث پدران استفاده کنند،دخترها دردفع دعواها بین فامیل ها وقوم ها داده نه شوند، نکاح دخترها وپسر ها برضای شان مشروط گردد وبیوه ها به نکاح مجبور نگردند. این هم یک کارنامه بزرگ است که طالبان زن ها را از شر بی ناموسان

دوره تنظیمی نجات داده حیات وحیثیت شان را مامون نمودند. اما زن ها وبحمایه شان موسسات حقوقی تقاضا مینمایند که حقوق دیگربنیادی زن ها ازقبیل حق روی لوچی ، حق تحصیل، حق کار،حق گشت وگذرازاد هم رعایت گردد. بدون احقاق این حقوق مساوات بین زن ومرد تحقق نمییابد وجامعه مدنی به میان نمیاند. درست است که انچنانکه ذکرنمودم حتی اکنون هم درافغانستان رعایت دقیق وکامل این حقوق اسان نمیباشد وحوادث اخیرنشان دادکه زنها حتی از جان خود دفاع کرده نمیتوانند ودر دفاع از خود به مردان، قانون وحکومت ضرورت دارند. حکومت طالبان که باآوردن امنیت زن ها را مامون نموده است درحال حاضر هم میتواند کم ازکم حرکتی را ولو تدریجی هم باشد درجهت احقاق حقوق باقیمانده زن ها شروع کند.موضوع اساسی قبولی این حقوق در پرنسیپ واغاز حرکت برای تحقق ان است.این امر ضروری میباشد به سببی که در اثر تحولات که در جهان رخ داده نهادهای عنعنوی اجتماعی، سیاسی وفرهنگی دیگر موثریت خودرا از دست داده است. اینکه اکنون زن ها ی نوبا مردها نه تنها حقوق مساوی بلکه درعمل سهم مساوی میخواهند باید عجب تلقی نه شود، چون این موج نهفت زن باگذشت زنان قوی تر میگردد ودیگر نمیتوان زن های امروز رابفکر دیروز مستور ومحصبور نمود. مردها در جهان امروز بیش تر از هر وقت دیگر بخاطر بهبود زندگی خود ونسل های اینده به همکاری چنان زن ها ضرورت دارند که چنون خودشان از حقوق وفرصت های کار برخوردار باشند. البته این کار وقتی بصورت بهتر ممکن میگردد که پهلوی امنیت یک نظام سیاسی قابل قبول برای ملت درکشور وفضای روحیه همکاری بین کشور ها در منطقه بمیان امده باشد.

باسقوط نظام شاهی که اصل حاکمیت میراثی از بین رفت اکنون هر نوع تلاش برای انحصار نمودن قدرت، بی ثباتی راباعث میگردد مگر انکه کدام مجمع نمایندگان ملت قدرت راحد اقل تائید کند. زعمای طالبان دراغاز حرکت این چنین وعده داده اند. ملل متحد، کشور های ذیعلاقه وملت منتظرایفای صادقانه این وعده اند . در هر نوع نظام کی در اثر مراجعه بملت بمیان می اید موضوع بنیادی تداوم نظام ومامون بودن جامعه از بی ثباتی است. این حال وقتی ممکن شده میتواند که کدام مجمع نمایندگان ملت بابتکار وترغیب کدام سر کرده ویا گروهی نظامی مبتنی برارزش ها ومقاوله های ملی وشریعت اسلامی ومناشیر حقوقی بین المللی را تجویز کند ودر راس ان چنان سرکرده رانصب کند که یا ما دام العمر، یابرای مدت طویل ویا حتی بر اساس اصل میراثی قانونی حکمرانی کند و قوماندان اعلی اردو هم باشد. در وثیقه اساسی اینده ، چنان

ترتیبات هم گرفته شو د که بااز بین رفتن سرکرده نظام مختل نگردد وبی ثباتی دوره بعد از سقوط نظام شاهی قانون تکرارنه شود. در ینصورت سرکرده دولت باید کسی باشد که برحمایه فعال کثیر ترین مردم حساب واتکا کرده بتواند. به بشهادت تاریخ وواقعیات اخیر کشور، یک زعیم منسوب بقوم پشتون از عهده حمل این بار سنگین بو جه بهتر بر امده میتواند. پس این بمفاد جامعه یعنی افراد واقوام خواهد بودکه در نظام سیاسی اینده مقام زعامت دولت به پشتونی تخصیص شود که در جمله واجد بودن اوصاف زعامت توانایي گفتار ونوشتنا ردر زبان های پشتو ودری راهم داشته باشد. سایر قوه های حکومت مرکزی وهمچنان حکومات ایالتی براصل تفکیک وتقسیم قواورای فردی تجویز گردد بطوریکه این مقامات از روی لیاقت شخصی ، وتوانایي گفتار ونوشتاردر لسان های رسمی ومحلی(پشتو ودری برای حکومت مرکزی وزبان های محلی برای ولایات) بر روی تمام اتباع کشور باز باشد ودر انتصاب وانتخاب شان ملاحظات قومی، لسانی، مذهبی جنسی در نظر نباشد. اصلا امتیاز براساس این ارزش ها غیر قانونی اعلام گردد. مهم است که ملکیت شخصی بمثل مصئونیت فردی ، ومصئونیت منزل شخصی قانونا تضمین گردد ودر جمله وظایف بنیادی حکومت بر حفظ ملکیت، حفظ حیات، حفظ ازادی فردی ، وحفظ کشور اصرار شود وبرای این منظور امکانات ووسایل کافی قانونی دراختیار ان قرار داده شود. درهرحال حکومتی که از روی این تجویز ویاکدام تجویز دیگر بمیان می اید باید توان ان راداشته باشد که امنیت رادر برا بر خطرات داخلی وخارجی حفظ کند درعین حال که به مجمع نمایند گان انتخابی ملت قانونا مسئول باشد وعمال ان در برابر افراد فرعونی کرده نتوانند ، وهم برای انکشاف دادن منابع وتولید واز دیار ثروت عمدتا از روی تشبثات فردی زمینه قانونی مساعد نماید.طرح وتعمیل طرق ابتکاري تولید ثروت ملي وخصوصي که با ان طبعا عواید ملي وعواید مردم زیاد خواهد شد از زشت بودن بسیاری مسایل ملی ما خواهد کاست ویاهم ان هارا رفع خواهد کرد. اکنون که افغانستان درمنطقه باردیگرمهم شده است، برای این کار موقع مساعدی میسر شده است.

یک نظام درافغانستان درحالتی چانس مستقر شدن بهتر داشته میتواند که کشور های همسایه برضد ان تحریکات نکنند وحکومات شان در جهت بهبود اوردن در زندگی ملت های خود باهم همکاری نمایند. برای این کار حتمی است که زعمای این کشورها در عین حال که میکوشند امنیت ومصئونیت ملی رامستحکم نمایند از راه قانون واداره معقول قوه های خلاقه وتولیدی مردم خود رادرجهت استفاده منابع کشور تحریک کنند، نه انکه منابع دست داشته خودرا

برضد یکدیگر بخصوص در سیاست های تفوق جویی وما جرا جویی صرف کنند ومنطقه را متشنج نمایند. اما طوریکه دیده شد، بعد از انکه امپراتوری شوروی در ۲۵ دسمبر ۱۹۹۱ از هم پاشید ومنطقه بلحاظ ستراتیجکی درنظر قدرت های غربی غیر مهم گردید ودران بفکر بعضی ها خلابمیان امد بعضی کشور های منطقه سیاست تفوق جویی رادر قسمت های ناارام ان درپیش گرفتند که جنگ های‌داخلی افغانستان، تاجکستان و زد و خورد های پیهم در نواحی سند پاکستان ودر مجموع متشنج بودن منطقه مثال های برجسته خارجی ان میباشد.طورمثال در ایران که خدمت نظامی در ان جبری است، دراین اواخر اوضاع صحی مردم بخصوص خارج از شهرتهران بسیار خراب شده است طوریکه مرگ ومیر اطفال دران زیاد شده وامراض ساری از قبیل سیاه سرفه، توبر کلوز ریوی، تب لرزه، وتب تا یفایید عام تر شده است، این امراض است که باقیمتی از حد زیاد، کم عایدی مردم، درجه پایان معارف وکولتور ودر مجموع درجه پایان سطح زندگی ارتباط دارد، درحالیکه ایران اضافه برعواید عادی عواید نفتی‌هم دارد ، که باان، در صورتیکه سیاست تفوق جویی کمرشکن بلحاظ مالی را دنبال نکند ، میتواند مشکلات اساسی مردم رو به تزاید خودرا که اکنون به ۵۹ ملیون رسیده است، رفع کند، اما زعمای ان عوض ان در راه سیاست تفوق جویی خود بیش تر از نیم ملیون اردوی منظم نگاهداشته، بقرارمنابعی تر ورزم راتشویق مینمایند ودر موضوع افغانستان تا حال قرارتخمینات درحدود ۳ ملیارد دالر مصرف نموده اند باین خیال که ان را زیرنفوس خود اورند وازطریق ان نفوذ خود را دراسیای مرکزی وپاکستان گسترش دهند اینکه انها حکومت طالبان را که بعد از دودهه بی نظمی نظمی را درکشور بمیان اوردند برای خود تهدید میدانند ، غیر از بهانه جویی در جهت مقاصد تفوق جویی ان ها که مخالفت شان با تمدید لوله های مجوزه غاز ونفت از طریق افغانستان جزء ان است چیز دیگر شده نمیتواند این زعما در راه سیاست تفوق جویی خود شاید ملیون ها دالر دیگری را مصرف کنند وسر انجام با ز هم ناکام شوند، مثلیکه ناکام شده اند، مگر به قیمت مصیبت های فراوان بمردم افغانستان، وبی اعتبار شدن خود شان ، وتاحدی باعث شدن مصیبت بمردم ایران .

اوضاع اقتصادی ، اجتماعی وامنیتی پاکستان که از بدو تجاوز شوروی راه تفوق جویی را باشکال مختلف در افغانستان دنبال کرده دراین اواخر بد تر از ایران شده است بحدیکه در منطقه سند بخصوص شهر کراچی قتل انسان ها بیک امر عادی تبدیل شده باانکه (ویا شاید به سببی که) حکومت صاحب اردوی بزرگ و شبکه استخبارات بی نظیر در منطقه میباشد، عمدتا به سبب تعقیب سیاست تفوق جویی ان است ،که مشکلات

فراوان داخلی ان حاد تر شد سیاست تفوق جویي ان در برابر سیاست تفوق جویي ایران قرار گرفت،ودر افغانستان به ناکامي منجر گردید. این وقتی بود که این سیاست در افغانستان جنگ داخلی رابیا د اورده بود وکابل بخرابه تبدیل شده بود. پس طبیعی بود که ملت افغان خوش بینی قوی دوره جهاد را در باره پاکستان از دست داده باانکه مردمان هر دوکشور انقدر باهم وابسته ومرتبط اند، که شاید هیچ دوکشور دیگر جهان انقدر باهم وابسته نباشد.درنتیجه زعمای هردو کشور(ایران وپاکستان) با تعقیب سیاست های نادرست تفوق جویي خود منطقه را بحدی کافی متشنج نموده اند، در حالیکه بعد از انحلال امپراتوریی شوروی برای شان چانس خوبی میسر شده بود که بمانند سیاستمداران دور اندیش چنان روش هارا درپیش گیرند که موجب تقویه وجوه نزدیک شدن بین مردمان منطقه گردد. چون این مردمان طی هزاران سال درکنار هم زیسته اند والان بین خود وجوه نزدیک کننده وفراوان دارند، باهم باسانی نزدیک شده میتوانند. بزرگترین ثبوت این گفتار این است که ایرانیها وپاکستانیها بملیون ها افغان مهاجر را در جریان مقاومت ملی درخاک های خود پذیرفتند - واقعه ایکه باین پیمانه بزرگ درعصر ما کم مثال میباشد. دراصل وجودهمان وجوه مشترک بنیادی بود که این واقعه عظیم برادری مردمی راممکن نمود . ازجمله این وجوه دین مبین اسلام است که انها بان قویا معتقد ند.به سبب ان وهم به سبب نژاد انها یک کتله خاص تمدن اسلامی رانشکیل میدهند. وجه مشترک دیگر وجود همین قوم ها درمناطق سرحدی یکدیگر اند، که باعین زبان تکلم مینمایند بطوریکه سرحدات رسمی مانع اختلاط شان شده نمیتوانند. طبیعی است که درینحال انها هم.به سطح ملی وهم به سطح بین المللی بین خود رفت وامد وتجارت کرده میتوانند وازاین راه علایق ذات البینی شان هنوزهم قوی تر شده میتواند ، اما متاسفانه در صدسال گذشته انها علی الرغم این تعلقات از هم منفصل نگاهداشته. شده اند. علاوه بران مردمان شهری این کشور ها از مردمان مناطق اطرافی فاصله گرفته، برعکس بامردمان شهری دنیای غرب نزدیک شده اند. این حال از تفاوت های بزرگ در سطح زندگی شان منشاء میگیرد. طبیعی است که درینحال سیاست های تفوق جویي باعث ان میگردد که عوض وجوه نزدیک کننده وجوه دور کننده تقویه شود ودر اثران بین مردمان منطقه حساسیت‌ها وحتی دشمنی ها تولید گردد ومنطقه تاحدی انفلاقی شود

که بیرونی ها ان رابار دیگر زیر نفوذ خود دارند، مثلیکه سایر مناطق
جهان را زیر نفوذ خود اورده اند. برای اینکه چنین نه شود ودراصل
برای رفع مشکلات مردم وانکشاف منطقه زمینه مساعد شده باشد زعمای
این کشور ها باید به چاره های اساسی دست زنند. انها باید قبل براین
باستفاده از چانس که در نتیجه انحلال امپراتوری شوروی میسر شده بود
چنین مینمودند. اما انها تاحال چنین نکرده اند وطوریکه ذکر نمودم،
برعکس ان عمل کرده اند، ودر عمل خود ناکام شده وبا ان منطقه
رامتشنج تراز وقتی کرده اند که شوروی وقدرت های غربی در ان متنفذ
بودند. عجب نیست که روسیه فیدرالی باانکه با مشکلات عظیم داخلی
گرفتار است، درمنطقه هنوز هم بمثل روسیه تزاری عمل میکند ودرحدود
۲۵،۰۰۰ عسکر خودرا درتاجکستان جابجا نموده است. اگر سیاست های
تفوق جویی در منطقه کماکان دوام میکند شاید خطوط انفصال بین
مردمان منطقه دایمی گردد ومنطقه بحال تشنج دایمی دراید. برای
جلوگیری ازاین احتمال ودر اصل برای ایجاد زمینه همکاری بین
مردمان منطقه لازم است افغانستان ، ایران وپاکستان بین خود هسته یک
اتحاد یه را بگذارند، طوریکه در مرحله اول سهولت های تجارتی ،
سرمایه گذاری، بانک داری ورفت وامد برای افراد تهیه شود وبه تدریج
موضوعات دیگری شامل ان گردد. این نوع اتحاد یه که اعضای ان
درحدود ۲۲۵ ملیون چنان انسانان خواهند بود که بین خود دریک
منطقه غنی وپیوست کننده چند منطقه مهم دیگر وجوه مشترک زیاد دارند
، البته وقتی بمیان امده میتواند که زعمای ان به مفیدیت ان معتقد
باشند، وازیک تعداد تمایلات شوونستی بگذرند وبااین گذشت مردمان
خودرا بشرایط زندگی در قرن بیست ویکم درجهان پرتپ وتلاش که
ساینس وتخنیک نو درجه سرعت ان راطور بیسابقه زیاد تر نموده اماده
نمایند. درصورتیکه انها به مفیدت وضرورت همچو یک اتحادیه معتقد
شوند برای شان مشکل نخواهد بود که دو موضوع اساسی ذیل را
منحیث پرنسیپ قبول کنند ودر عمل پیاده نمایند. یک اصل این
موضوعات این است که انها دراین عصر دولت های ملی که احساس
وطند وستی بیک قوه حقیقی تبدیل شده ومردمان همه کشورازطن
واستقلال ملی خود باقبول خطرات دفاع مینمایند وبا ان قادر اند که
برای خود نظم های سیاسی تاسیس نمایند، حق حاکمیت ملی مردمان
این کشور هارا در نظر وعمل محترم دانند وحتی ازان درصورتیکه به

تجاوز خارجی معروض گردد دفاع نمایند. اصل دومی این است که انها فرقه های مذهبی کشورهای خودرا بحال خود گذارند ، یعنی باانها باپول وقوه دولتی .کمک نکنند وبگذارند خود به تلقین بپردازند وفعالیت کنند بدون انکه تبلیغ وفعالیت شان برضد فرقه های دیگر یعنی تخریبی وقهر امیز باشد. فرقه های مذهبی جهان عیسوی که در تعداد نسبت به فرقه های مذهبی جهان اسلام بمراتب زیاد تر اند، از مدتی است که این روش را اختیار کرده واز برکت ان همزیستی مسالمت امیز رابرای پیروان خود حقیقی نموده اند دلیلی وجود ندارد که فرقه های مذهبی اسلامی هم چنان نکنند، بخصوص که اختلافات ذات البینی شان انقدر اساسی وحاد نیست مثلیکه بین فرقه های مذهبی عیسوی اساسی وشدید میباشد. باانهم پترو دالردرتقویه فرقه های اسلامی مصرف میگردد، وتنها در پاکستان ۷۹ انجمن مذهبی و۴۰۰۰ باب مکتب مذهبی راجستر شده وجود دارد که دران بیش تراز۵۴۰،۰۰۰ طلبه درجهاد واساسات اسلامی تحصیل میکنند و علاوه بران مدارس دینی هم دارد که دران تعداد بیشمار طلبه به تحصیل علوم عالی اسلامی میپردازند. این طلبه که عموما از خانواد ه های غریب برخاسته اند، بعد از فراغ از تحصیل بیکار وبی کسب میگردند. ارزش های مذهبی محرک عمده لفکر وعمل این بیکاران میگردد بخصوص درشهر کراچی که دسته های تند روسنی وشیعه باقتل وترورافراد منسوب به طرفین فضارا مسموم ومختنق نموده اند.این نوع مقابله ها در اینده شاید بیش تر شود، زیرا که چون دراین کشور وکشور های دیگر منطقه خلای دینی وجود ندارد فعالیت یک فرنه برضد فرقه دیگر مسبب تصادمات وقتل وقتال شده جامعه متشنج میگردد. چه خوب خواهد بود که باقبول اصل تحمل این فکر بین این فرقه ها هم عام شودکه بموجب ان یک شخص درعین حال که بخود حق میدهد نظر، مذهب، وعقیده خودرا از ادانه تبلیغ کند بدیگران هم این حق راقائل شود که قبولی این اصل تحمل وعمل براساس ان زمینه را طور اساسی برای ایجاد جامعه مهذب ومدنی که زندگی برادر وار یعنی بدون تعصب وتنگ نظر ی خاصه ان میباشد برای مردمان تمام منطقه مساعد نموده میتواند. پس از اه گذاشتن فرقه های مذهبی که تنها خود مسئول تبلیغ وجستجوی عواید صرف از منابع علني وقانوني باشند ومقامات رسمی ومنابع پنهاني پترودالر ان هنا را تمویل وبر ضد

یکدیگر تحریک نکنند قدم اساسی درجهت تولید فضای همزیستی مسالمت آمیز وهمکاری بین مردمان منطقه بحساب میرود.

مأخذ ها

نوت: عنوان که درناخونک ها گرفته شده مقاله وانها لیکه زیر آن خط کشیده شده کتاب چاپی رانشان میدهد.

۱ – عبدالله سمندر غوریانی ،((فرهنگ و فقید وپوهاند کاکړ)) ، جریده امید، شماره ۲۱۲

۲ – سید عبدالله مرموز، ((بی انصافی در مورد مرحوم فرهنگ))، امید ، شماره ۱۹۸ ، ص ٦

۳ – مولوی عبدالصبور، ((قران غوریانی وتفسیر غوریانی))، (مجله) الینه افغانستان ، شماره ۵۹، جنوري ۹٦ ، ۴۵

۴- غوریانی، (جنگ طالبان وطالبان جنگ در افغانستان)، امید، شماره، ۱۹۵

۵- ای-اچ- کار، تاریخ چیست؟ ، نشر کرده الفرد ناب، لندن ، ۱۹٦۱ ، ۳ ، ۳٦

٦- ب. پاریخ، ((خصوصیت کولتوری دموکراسی لبرال)) در دور نمای دموکراسی ، مدون ډیوډهیلد، نشر کرده پوهنتون سټنفورد، ستنفورد، ۱۹۹۳ ، ۱۵٦

۷ – غوریانی، (یک تبصره عادی بر شماره فوق العاده الینه افغانستان) ، الینه افغانستان ، شمازه ۵۸ ، نومبر ۱۹۹۵ ، ۲۹

۸ – غوریانی، ((قران وجنگ طالبان))، امید، شماره ۱۹۱ ، دسمبر ۱۹۹۵ ، ۴

۹ – ایضاً

۱۰ – مولوی عبدالصبور، ((قران غوریانی وتفسیر غوریانی))، الینه افغانستان، شماره ۵۹ ، جنوری ۱۹۹٦ ، ۴۵ ، ۴٦

۱۱ – بر نارد لوویس، لسان سیاسي اسلام ، ناشر پوهنتون شیکاګو، ۱۹۹۱ ، ۷۳

۱۲ – محمد حسن کاکړ ، حکومت وجامعه افغانستان، سلطنت امیر عبدالرحمن خان، ناشر پوهنتون دولتی تکزاس، ۱۹۷۹ ، ۱۷۷

۱۳ – غوریانی، ((صیغه خطاب به اشغالګر))،امید، شماره ۲۰۵ ، ۲۵مارچ ۱۹۹۵ ، ۴

۱۴ – محمد حسن کاکړ، افغانستان، تجاوز شوروی وجواب افغان، ۱۹۷۹ –۱۹۸۲ ، ناشر پوهنتون کلیفورنیا، ۱۹۹۵ ، ۸۳

۱۵ – غوریانی، ((صیغه خطاب به اشغالګر))، امید، شماره، ۲۰۵ ، مارچ ۲۵ ، ۱۹۹٦ ، ۴

۱٦ – غوریانی، ((قرآن وجنگ طالبان)) ، امید، شماره ۱۹۱ ، دسمبر ۱۹۸۵ ، ۴

۱۷ – کارل پاپر، جامعه سرباز ودشمنان آن، جلددوم، ناشر: روت لیج، لندن، ۱۹۸٦ ، ۲۲۴

۱۸ – غوریانی، ((اسلام میر انشاه))، امید ، شماره ۱۹۳ ، جنوری۱ ، ۱۹۹٦ ، ۲

۱۹ – غوریانی، ((فرهنگ فقید وپوهاند کاکړ))، امید، شماره ۱۹۸ ، ٦

۲۰ – ای- اف- ستون، محاکمه سقراط ، نائر لتل براون وشرکا، بوستون، ۱۹۸۸ ، ۲۰۱

۲۱- بروس جی. رچردسن، افغانستان، خاتمه دهنده سلطنت لرور شوروی، نشرات ماوریک، بند، اوریکن ، ۱۹۹۸ ، ۳۶
۲۲ – ماریک سلی ونسکی، افغانستان ۱۹۷۸ – ۱۹۸۷ ، جنگ دموگرافی وجامعه ، نشریه خاص سروی اسیای مرکزی ، نمبر ٦ ، لندن، ۱۹۸۸ ، ۱۸
۲۳ – محمد حسن کاکړ (۱۹۹۵) ، ۱۸۱ ، ۳۴۲
۲۴ – بقول ملا محمد عمر ((دافغانستان دطالبانو اسلامی تحریک ..... دهیواد دصالحو مجاهدینو او دینی طالبانو څخه جوړ او دعلمای کرامو په شرعی فتوا په تاریخ ۱۵ / ۱/ ۱۳۱۵ ه ق دکندهار دمیوند په ولسوالی کې په کار شروع وکړه، مسولیت یې زما په غاړه و. دتحریک سره دعامو خلکو مالی مرستې کولې ، همکارې یې ورسره درلودې . دیرمختګ په دوران کې به یې تل دسیمو دښمنو او فاسدو چارواکو سره دتفاهم مجالس کول، دنه منلو په صورت کې به یې اسلحه په زوره ورڅخه تولوله او دتحریک کارونه دیوې عالي شورا له خنوا پلان کېدل په شورا کې فیصله دامیر له صلاحیتونو څخه وه دشورا دغړو شمیر تاکلی نه وو)) شریعت ، لرم ۱۰ ، ۱۳۷۷ /نومبر ۱ ، ۱۹۹۸) همچنان دیده شود، رامین مشرف، طالبان، ناشر ، افغانستان فورم رساله نمبر ۳۵ ، ۱۹۹۷
۲۵ – برنارد لوویس، لسان سیاسی اسلام، ۵۰ – ۵۱
۲۶ – محمد حسن کاکړ، (۱۹۷۹) ، ۱۴۱
۲۷ – اقتباس در مجله الینه افغانستان، اکتوبر ۱۹۹۸ ، ۲
۲۸ – نامه بی تاریخ وبی امضای امارت اسلامی که افغانستان که بتاریخ ۱۵ ماه اکتوبر ۱۹۹۸ بموسسه ملل متحد تسلیم شده است. از محترم داکتر سید خلیل الله هاشمیان متشکرم که یک نسخه این نامه رابمن فرستاده اند.
۲۹ – قران مجید، به ترجمه انگلیسی ن- ج – داود، ناشر پنگون ، ۱۹۹۳ ، ۶۴
۳۰ – تور اندرای ، حضرت محمد ، شخصیت ودین او ترجمه ومترجم از جرمنی بانگلیسی ، تیوفل منیزل ، هارپر تورچ بوکس ، نیو یارک ، ۱۹۶۰ ، ۷۸
۳۱ – قران مجید، ۲۹۹ .
۳۲ – طوریکه در شروع این نوشته گفتم نمیخواهم به تمام تهمت های بناغلی غوریانی درباره پشتون ها وطالبان جواب دهیم. درینجا صرف میخواهم اول درباره یک حکم او وسپس درباره اینکه او چرا باین تمت ها پرداخته است سطری چند وقف نمایم .موصوف تحت عنوان جنگ طالبان وطالبان جنگ درافغانستان (امید شماره ۱۹۵) در نوشته ی بمثل یک مقام باصلاحیت قاطعانه حکم نموده است که ((پشتون بودن وطالب بودن وافغان بودن یک دروغ سه مجهوله است)) این حکم این ارسطوی زمان عجب وغریب است. اگر مرادش این باشد که پشتون افغان نیست، ویا پشتون طالب نمی‌شود، ویا طالب نمیباشد، وهریکی کته گوری های عمده ومتناقض همدیگر اند این حکم در مقابل واقعیت قرارمیگیرد وواقعیت این است که پشتون بودن، طالب بودن (طالبان موجود افغانستان) وافغان بودن برای اشخاصیکه چشم های بینادارند، واز عقل سلیم برخوردار میباشند حقایق بدیهی میباشد. دیگر اینکه این حکم موصوف متناقض ان حکم های خود او میشود که من دراین

اوراق ان را نادرست ثابت نموده ام . پیش دیدیم که طالبان بفکر او ((سپاهیان اجیر)) وپشتون ها((جنرالان مادر زاد)) وامثال ان بودند، یعنی انها بفکر موصوف مجهول نبودند، بلکه معلوم بودند ولی اکنون ان را ((دروغ سه مجهوله)) میداند، علاوه بران این حکم او درذات خود تناقض دارد، یعنی در صورتیکه مفاهیم طالبان ، پشتون وافغان بفکرا و مجهول باشد ، او از روی کدام منطق حکم میکند که انها ((دروغ)) یعنی یک مفهوم معلوم میباشد. همچنان در صورتیکه مفهوم افغان نزد او مجهول باشد این ارسطوی زمان ماچرا به هویت مجهول معتقد شده خودرا افغان میگوید. شاید او دیگر افغان نباشد . ویا خودرا افغان نداند. حقیقت هرچه باشد موقعیکه موضوع افغان، پشتون، وطالب درمیان شود امواج تعصب بر او غلبه میکند بحد یکه فکر وعقل او را زیر میگیرد . حقیقت این موضوع را که او چرا چنین میکند ویا چرا چنین میشود، شاید خودش بداند ویا شاید نداند. تاانجا که من از نوشته های موصوف وتا حدی از معرفت خود با او استنباط کرده میتوانم گفته میتوانم که موصوف بعد از انکه طالبان هرات رابدست اوردند برضد انها وبر ضد پشتون ها این چنین نوشته ها نموده است، پیش ازان هم شاید به سببی که مارکست بود وبا پرچمی ها همدردی نشان میداد با پشتون ها وبخصوص خلقی ها مخالفت نشان میداد مگر نه بصورت فعال وگسترده. محترم غفور وصیل وردک باین فکر ست که شاید نو شته های تحریکی بعضی ایرانیهای تنگ نظر در باره پشتون ها دراو تاثیرکرده باشد. ممکن چنین باشد. این یک حقیقت است که بعضی ایرانی های تنگ نظر ومتعصب افراطی درباره افغانها وافغانستان نوشته های خلاف حقیقت وحتی سخیف مینمایند. بدتر انکه مقامات رسمی این چنین اشخاص را تشویق کرده حتی بعضی افغان های استفاده جورا دراین امر نامقدس باانها همراه نمودن است. درایران مرکزی بنام موسسه مطالعات سیاسی وبین المللی بو جود اورده شده که حیثیت تانگ تفکر را برای ان کشور دارد وبصد ها داکتر ، دیپلومات ودانشمند دران مامورند درباره کشور های همسایه بخصوص افغانستان وپاکستان بمطالعات بپردازند. اگر این ذوات درینمورد نو شته های افاقی، ثقه وعلمی بنمایند خدمت بزرگی را بدرجه اول بهموطنان خود انجام داده خواهد بود. زیرا که هموطنان شان از نوشته های شان مرد مان همسایه خودرا بطوریکه هستند خواهند شناخت که این شناخت سر انجام در ایجاد معرفت وطن تفاهم کمک خواهد کرد اما متاسفانه از نوشته های بعضی ایرانیهای متعصب در باره افغانستان معلوم میگردد که وضع برعکس ان است . در ینمورد مثال های زیادی موجود است ومن علی العجاله دومثال اتی رامی اوردم:

مثال اول: اثري بنام نژاد نامه افغان منسوب به ((بملا فیض محمد کاتب هزاره)) بمقدمه ، تحشیه، وتعلیقه حاج کاظم یزدانی وبا هتمام عزیز الله رحیمی است که درقطع خورد در ۱۵٦ صفحه از طرف موسسه مطبوعاتی اسماعیلیا ن در ۱۳۷۲ / ۱۹۹۳ در قم ازطبع برامده است . دراین اثر درباره تعداد پشتون ها از زبان فیض محمد مذکور است که (افغان مقیم افغانستان که طبل انا نیت بنام افغانیت ودولت مستقل افغانستان نواخته وخودرا مشهود انظار ومشهور افاق واقطار ساخته افزون از((سه صد هزار خانه)) قراریکه رقم شده اند، دراین مملکت تمکن وقرارندارد(ص۱۳۵)ازطرف دیگردرعین اثرنفوس تاجک ها ۰۰۰، ۸۷۵ ، ۱ وازهزاره ها۰۰۰ ، ۲۵۰ ، ۲ (دوملیون ودوصدوپنجاه هزار)خوانده شده است، (ص ۱۳۹، ۱۴۰) اگرهرخانوارپشتون را طورمتوسط ۵ نفر تخمین کنیم نفوس مجموعی

پشتون ها درکشوریکه نفوس مجموعی ان بیش تراز ٦ ملیون خوانده شده، یکم ملیون خواهد بود که این رقم ربع تمام نفوس میگردد، در جمله ٦ ملیون نفوس برای پشتون ها این رقم بحدی کم وبرخلاف برای تاجک ها وهزاره ها تاحد ی زیاد است که هر کسی که در باره افغان ها وافغانستان چیزی میداند وبه واقعیت احترام قایل میگردد ان را بلا درنگ رد خواهد کرد، بخصوص مرحوم ملا فیض محمد کاتب که مورخ وعاله ((ومحرر سه جلد سرا ج التواریخ است ودر جلد اول ان اورده است که این کشور(باعتبار کثرت وانبوه مردم افغان... بافغانستان نامزد گردیده است.)) ص ۳)

مثال دوم :کتابی بنام افغان، جای ، فرهنگ ، نژاد (گذارش سلطنت کابل) از مونت ستورات الفنستن به ترجمه محمد اصف فکرت است که موسسه چاپ وانتشارات استان قدس اخوی در ۱۳۷٦ / ۱۹۹۷ درمشهد طبع ونشرنموده است. این همان الرمعروف وکلاسیک مونت ستوارت الفنستن انگلیس است که نام واقعی ان این است:

شرح وبیان سلطنت کابل وتوابع ان درفارس، تارتاری وهند مشتمل بر نظری درباره ملت افغان وتاریخ درانی . ببینند ! در مثال اول پشتونها از قول مورخ نامدار افغان که در ۱۹۳۱ وفات نموده است عمدتا بغلط ربع تمام نفوس قلمداد میشود تا انها باینوسیله کم وبی اهمیت معلوم شوند ودر مثال دوم عنوان اصلی یک کتاب کلاسیک و مهم که ازان سلطه افغانها درکشور های مجاور معلوم میگردد تحریف ومسخ میگردد . خود متن شاید بحدی تحریف شده باشد که این اثر کلاسیک را که دراصل دوقرن پیش انهم بصورت موجز ومشکل افاده شده بی اعتبار نموده باشد درهرحال، از نوشته های سخیف درگذشته وهمچنان از این دومثال چنان معلوم میشود که درایران حرکتی در جریان انداخته شده که مقصد ان مسخ وتحریف تاریخ وکولتور افغان ها ونشر معلومات نادرست درباره شان میباشد. اما این قسم نوشته ها در درجه اول بخود ایرانیها مضرتمام میشود چونکه انها درباره افغان ها انتباه غلط میگیرند. جدی تراین است که ممکن زمامداران ایران زیر تاثیر این نوع اثار بروند ودر باره افغانستان سیاست غیر واقعبینانه درپیش گیرند مثلیکه حکومت موجود ایران درباره افغانستان سیاست غلط تعقیب نمود وناکام شد ودر نتیجه روابط بین افغانستان وایران تیره ومنطقه متشنج شد. درینحال برای افغان ها ودر واقع بهر کسی که نشرات واثار این نوع ایرانیها درباره افغان ها وافغانستان را میخواند باید نو شته های شان را بادیده شک ونر دید وانتقاد بنگرد.

احتمال دارد طوریکه بناغلی وصیل وردگ میگوید همین قسم نوشته های تحریکی بالای بناغلی عبدالله سمندر غوریانی مؤثر شده باشد که تا حال هر چه نو شته برضد پشتون ها وطالب ها نو شته است، مگراحتمال دارد حس انتقام محرک اصلی بناغلی غوریانی دراین قسم نوشته ها بوده باشد. درقرن گذشته اول سردارمحمد ایوب خان ، فاتح میوند، وسپس امیر عبدالرحمن خان سران قوم جمشیدی راکه بناغلی غوریانی بان منسوب میباشد به سبب اظهار تمایل تسلیمی بانگلیس ها وروس ها منکوب کرده اند واکنون طالبان پشتون هرات را ازدست حکمران جمعیت که بناغلی غوریانی هوا خواه ان میباشد خارج نموده اند .

بنابرلهذ نظر خود از یک تعداد منابع موثق مثال ها می اوردم .

درسراج التواریخ (جلد ۲ ، ص ۷۵) مذکور است که در جریان جنگ دوم افغان - انگلیس ((خان اغای جمشیدی وجهان دادخان قبچاق که ایشان را امیر شیر علی خان از راه اعزاز در

کابل طلبیده بااحترام نگاهداشته بود پس از رفتن امیر محمد یعقوب خان درهند هر دوتن با مرانگلیستان ازکابل برای نفاق انگیختن وبدست اوردن هرات در غورات رفته باسردار انبیاه خان تایمنی وسردار عبدالله خان تیموری متفق شده ابواب مکاتبه را بامردم شهر واطراف هرات باز کردند وسردار محمد ایوب خان اگاه گشته لشکر بدفع آن گماشته چنانچه خان اقا وجهان دادخان وبهبود خان ، نبیره یارمحمد خان مرحوم راگرفتار ساخته باقاضی هرات که برای آنها مکتوب فرستاده بود هرچارتن رابه ضرب سرنیزه تفنگ هلاک فرمودند. این واقعه درکتاب من به عین شکل امده است وچون علاوه برآن درچند اثر دیگر هم مذکور است در ثقه بودن آن سوالی پیدا نمیشود. این واقعه در صفحه ۷۱ کتاب من بنام افغانستان ، مطالعه ی در انکشافات سیاسی داخلی ۱۸۸۰ - ۱۸۹۶ که در ۱۹۷۱ درلاهورچاپ شده است ذکرشده است. اشخاص یادشده بغاوت را در نومبر ۱۸۸۰ یعنی چارماه بعد از جنگ میوند براه انداخته بودند. قبل از بغاوت خان اغا جمشیدی که نام اصلی او مهدی علیخان بود باسر چارلزمک گریگر، لوی در ستیز قوای اشغالی انگلیس درکابل که بالشکری بقومانداني جنرال فریدرک رابرتس برای مقابله باسردار محمد ایوب خان فاتح میوند، عازم قندهار بود در عرض راه نزدیک حیدرخیل کنار رود شنیز بتاریخ ۱۳ماه اگست ۱۸۸۰ملاقات نمو. موصوف مک گریگر رابه هرات دعوت نمود. به الفاظ خودمک گریگر((درینجامن با خان اغا ، قوی ترین سر کرده هرات که خان قوم جمشید ی میباشد ملاقات نموده صحبت مفصلی کردم . او بسیار مشتاق بود که مابهرات رویم میگفت که آن [هرات] از شمااست.))

((چارلز مک گریگر، جنگ درافغانستان ، ۸۰-۱۸۷۹ ، نشرکرده یوهنتون واین ، ۱۹۸۵ -۲۲۸) سردار عبدالقادر افندی، پسر سردارمحمد ایوب خان، در کتابی بنام شاهزادگان وشاهزاده ملنگ، بعد از شرح این واقعه مینگاردکه خان اغا بعدازمحاکمه نظامی که خاین اعلام شد،اعدام گردید.)) (نشرکرده لاین پرس،لاهور، ۱۹۴۸(؟) ،۱۹۸) بقول یک مولف معاصرسردارمحمد ایوب خان، خان اغا را((بادوست بودن بادشمنان اسلام [انگلیس] و فعالیت نمودن برای بربادی اسلام متهم نمود ووقتی انکار نمود مکاتب رانشان داد که مهر شخص اوراداشت واودرآن اقوام رابه بغاوت دعوت نموده بود.)) (جی.ایل، بی) تفوق قدیمی، بخارا، افغانستان، وجنگ در باره بلخ ۱۷۳۱ - ۱۹۰۱، نشرکرده جی، بریل، لیدن ، نیویارک ۱۹۹۶ -۱۷۹) اعدام خان اغا برای سردارمحمد ایوب خان که یک انسان بارحم ودرعین حال داماد اوبود یک معضله بود. اما اومثل کاکای خود وزیر محمد اکبر خان غازی مصالح وطن واسلام را بالاترازعلایق دیگر میدانست. غازی محمد اکبر خان قبل از نابود نمودن سر ویلیم مکناتن ، وزیرخود مختارانگلیس درکابل ، در برابراین هوشدارمحمد شاه خان بابکرخیل که باقتل او ممکن پدرش، امیر دوست محمد خان باصد نفری که با او درهند وستان است هم کشته شود گفته بود که((کشته شدن صد نفر وملامت مردم براین عمل اولی وانسب است از پایمال شدن اسلام وخلاف احکام حضرت الانام.)) (عیقلی میرزا، تاریخ وقایع وسوانح افغانستان ، موسسه انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۸٦ / ۱۹۸٦ ، ۱۰۰) متعاقب اعدام خان اغا جمشیدی بقول افندی، ((خان ها، خلیفه ها ، خوجه ها، ملاها، صوفی ها وریشسفیدان قوم جمشیدی به، سردارمحمد ایوب خان بیعت کردند.)) باانهم آنها که قوم شان در اواسط قرن نزدهم ازمامن خود پنجده در اثر فشار ترکمن های اسارتی

در اینمورد نتایج و حکم های عمده بدست اورده است. باانهم بهتر میبود سابقه ترکیب قومی نسبت بانچه است زیادتر میبود . در این مورد دو اثر من که در ۱۹۷۱ - ۱۹۷۹ نشر شده است و عمدتا بر اساس منابع ارشیفی و اسناد منتشره و غیر منتشره متکی میباشمعلومات نسبتا ثقه داده میتوانند.

بخش عمده قسمت دوم کتاب تحت بحث که شامل سروی ها بشکل جدول ها به سطح حوزه ها ،ولایات و ولسوالی هابوده کشفیات ، نتایج و پیشنهادات و همچنان ضمایم و میتود سروی را در بردارد و بصورت موجز در شکل حکم ها افاده شده؟است.این بخش در واقع بخش اصلی کتاب راتشکیل میدهد . در این بخش نه تنها فیصدی قوم هابلکه فیصدی نفوس شهری ،اطرافی و همچنان فیصدی نفوس بلحاظ جنس تثبیت شده است.

تا انجا که بمن معلوم است نفوس کشور از ۱۸۹۳ باینطرف بقرار ذیل ثبت شده است:

سال	مجموع نفوس	منبع
۱۸۹۵	۴.۵۰۰.۰۰۰	محمد حسن کاکړ (۱۹۷۹ ص ۱۸۱-۱۸۵)
۱۹۰٦	٦.۱۰۰.۰۰۰	محمد حسن کاکړ (۱۹۷۹ ص ۱۸۱ - ۱۸۵)
۱۹۳۰	۱۲.۰۰۰.۰۰۰	تخمین رسمی (در اغاز سلطنت محمد نادر شاه در دهه ۱۹۳۰)
۱۹٦۲	۱۵ ۲۷۱.۰۰۰	غبار ، ص ۱۱
۱۹۷۱	۱۷.۰۰۰.۰۰۰	مجموعه احصایوی وزارت پلان افغانستان ،ص ی
۱۹۷٦ (؟)	۱۴.۰۰۰.۰۰۰	لویي دوپری ، ص ٦۴
۱۹۷۹	۱۵.۵۰۰.۰۰۰	حکومت دیموکراتیک خلق
۱۹۹۰	۱۷.۹۱۸.۴۵۴	
	(بشمول کوچی ها)	براساس منابع دیگر،
۱۹۹٦	۲۲.٦٦۷.۱۳٦	دافغانستان قومی جوړښت، ۷۹

اعداد فوق به استثنا احصائیه نمونه وی ۱۹۷۹ تخمینات میباشد و منابع دیگر بشمول سالنامه ها باملاحظه ان فیصدی های قومی را داده اند و واک فوندیشن فیصدی تمام منابع را که در کتاب خود ذکر نموده غیر قابل اعتبار میداند و استدلال میکند که این فیصدی هابر اساس کدام میتودولوجی در ساحه و منطقه تثبیت نشده و اضافه مبکند که اگر در افغانستان بعضی اوقات تخمینات داده شده و حتی احصائیه های نمونه ای گرفته شده مقصد اصلی معلوم کردن نفوس طور

معرفی کتاب

سخن های تازه پیرامون نفوس کشور

محمد حسن کاکر

د افغانستان قومی جوړښت (ساختمان قومی افغانستان) نام کتابی است که بمولفي واک فونډیشن د افغانستان لپاره از طرف د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز در بیشتر از ۲۰۰ صفحه در پشاور در ۱۹۹۸ نشر شده است . این کتاب نتیجه ۶ سال (۱۹۹۶ - ۱۹۹۱) سروی و تتبع از طرف یک تیم افغان ها بسر کردگی محترم انجنیر محمد انعام واک بمصرف واک فونډیشن ، موسسات خیریه، و بعضی رجال افغانی میباشد. سروی برای آن در تمام کشور در مراکزی از قبیل مکتب ، مسجد، حجره ده و دهکده هم باخانه پری فورمه ها و هم از طریق مصاحبه های شفاهی با بزرگان و معلومات داران صورت گرفته است . در خارج از کشور در پشاور ، کویته، دوشنبه ،تاشکند ،الماتا، مسکو، مشهد و تهران هم باافغان های خبیر و کارداران سابق حکومات افغان مصاحبه ها بعمل آمده است . باین ترتیب این تیم افغان ها که پشتو و دری و کولتور هموطنان خودرا میداند هم از مردمان خبیر و هم از طریق سروی کتبی و شفاهی درمورد قوم های خورد و بزرگ کشور معلومات بدست آورده است . این طریقه در کشوریکه نفوس کامل آن از طریق سر شماری تاحال حساب نشده و درباره فیصدی قومی آن به حد سیات و تخمینات توسل میشود یک طریقه جدید وابتکاری بوده سروی کنندگان را قادر بر آن نموده است که درباره ترکیب نفوس قومی به نتایج و حکم های کلی برسند . هیچ متتبع دیگر داخلی و یا خارجی به این راه که مشکلات فراوان باخودهمرا دارد و علاقمندی قوی میخواهد طی طریق نکرده است.

باین ترتیب کتاب د افغانستان قومی جوړښت عمدتاً بر اساس سروی خود فونډیشن تدوین شده سایر منابع آن محدود و بعضی از آنها در بعضی مواد از اعتبار بر خود را نمیباشد. در این جمله کتاب لویي دوپری بنام افغانستان می‌آید که در سال ۱۹۸۰ نشر شده است. این کتاب منبع عمده آن رالشکیل میدهد بحدیکه تنها در فصل کوچی ها از جمله ۲۳ ریفرنس ۱۶ بار بان مراجعه شده است. دوپری از قول کلاوس

د یرغلګرو ماتوونکی غازی محمد ایوب خان

فردیناند که واک فوندیشن از او نقل قول نموده گفته است که باانتقال هزارها کوچی به شمال افغانستان در دوره سلطنت امیر عبدالرحمن خان توازن محیطی بین مردمان دهنشین و کوچی برهم خورد. (۱٦-۱۵ ص) این موضوع حقیقت ندارد . امیر عبدالرحمن خان هر قدر کوشید کوچی ها را برفتن به شمال تشویق کند موفق نه شد. البته وی در قسمت انتقال مردمان دیگر بدانسو موفق شد و اوست که این چنین حرکت را طور منظم و براساس پالیسی مدنی بعد از سرکوب نمودن بغاوت سردار محمد اسحق خان والی مزار، در سپتمبر ۱۸۸۸ برای اولین بار در تاریخ افغانستان براه انداخت و من این موضوع را در اثر خودبنام حکومت و جامعه افغانستان در دوره سلطنت امیر عبدالرحمن خان به تفصیل اورده ام . درهر حال بهتر میبود در کتاب دافغانستان قومی جوړښت عین ماخذ ها نه بشکل پوره تکرار میشد و نه در دولسان ذکر میگردید . معمول این است که یک ماخذ برای بار اول پوره ذکر میگردد و در صورت تکرار فقط نام مولف ، نام کوتاه اثر ، وعدد صفحه داده میشودو در اخیر کتاب تمام منابع بشکل پوره د ر لست جداگانه ثبت میشود. همچنان بهتر میبود کتاب د افغانستان قومی جوړښت بنام واک فوندیشن نی ، بلکه بنام کسانی میبود که آن را در واقعیت امر تدوین نموده اند و در این راه ابتکارها ، عرق ریز ی ها و فعالیت هانموده اند . خود فوندیشن که افغان ها آن را بوجود اورده در دوران انداخته اند ، این کارهارا کرده نمیتوانند.

این کتاب که در شش بخش تقسیم شده در واقع شامل دو بخش میباشد: بخش تخمینات سابق یا تاریخی‌در باره ترکیب نفوس قومی و بخش سروی و نتایج حاصله فوندیشن. هر دو بخش نفوس مسکون و نفوس کوچی را احتوا میکنند . بخش تاریخی‌آن ناچیز است. علت‌آن شاید کمبود منابع باشد. در این مورد منبع بسیار یادشده اثر متذکره لویی دوپری است . اما این اثر در این مورد معلومات دقیق داده نمیتواند به سببی که مولف آن بانکه از ۱۹۴۹ ببعد مدت زیاد عمر خودرا در افغانستان سپری نموده ،زبان های آن را نمیدانست و اثر موصوف باآنکه یکی از اثار جامع درباره افغانستان میباشد صرف بر منابع منتشره دست دوم و مشاهدات خودش استوار میباشد. این حال فهم تناسب نفوس قومی را در سابق باانفوس قومی موجود مشکل مینماید. البته هدف واقعی فوندیشن معلوم نمودن ترکیب قومی موجود بوده و

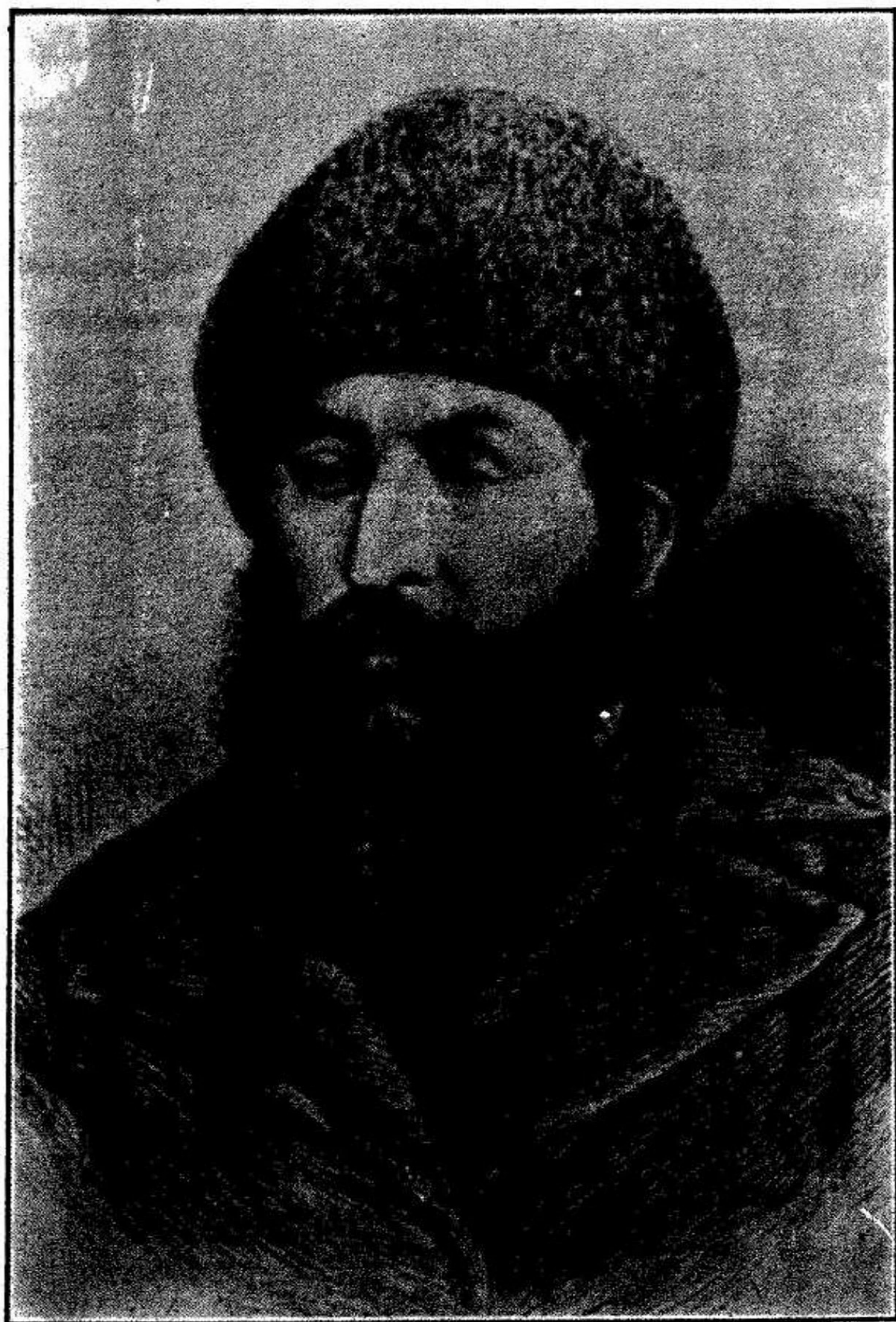
(Arsari) وسارق(Sarik) اخراج شده در کشک مسکن اختیار کرده بودند بعد از اشغال پنجده از طرف روس ها در ۱۸۸۵ تمایل تسلیم شدن به روس ها را نشان دادند وهمینکه امیر عبدالرحمن خان از این تمایل شان خبر شد امر انتقال انها رابد اخل جلگای هرات داد. جمشیدی ها امروز عمدتا در بادغیس وبدسته های کوچکتر در ولایت هرات غوریان ، شمال، غربی بادغیس وجنوب فراه امرار حیات مینمایند.

مجموعـی بـود نـه معلـوم کـردن فیصـدی اقـوام. مـهمتر اینکـه واک فوندیشـن استدلال مینمـاید کـه ایـن منابع عنصـر زبـان را بـاعنصر نسـب یکـی دانسـته اسـت . تنـها در ۱۹۷۹ پـهلوی سـر شـماری نمونـه ای کـه در افغانسـتان بـرای بـار اول صـورت گرفتـه، فیصـدی اقـوام شـامل آن بـود. ولی معلـوم میشـود کـه ایـن فیصـدی در دسـترس واک فوندیشـن قـرار نداشـت . در دوره اشـغال در ایـن زمینـه کوشـش هـا بعمـل آمـد ولی چـون سـلطان علـی کشـتمند ، صـدر اعظـم وقـت ، در آن چنـد مرتبـه دسـت غـرض زده و عـلاوه بـر آن چـون زیـاد تریـن بخـش نفـوس از کنـترول رژیم خـارج بـود کوشـش هـای آن از اعتبـار سـاقط اسـت. واک فوندیشـن بـا در نظرداشـت ایـن نقیصـه و هـم شـاید بملاحظـه نوشـته هـای واهـی کـه بعضـی کسـان در دوره تشـتت دربـاره فیصـدی اقـوام نمـوده انـد (ومحـترم محمـد حسـن سـهاک در نوشـته خـود در همـین مجموعـه انـها را برسـی نمـوده اسـت) معلـوم کـردن فیصـدی اقـوام را موضـوع اساسـی سـروی خـود قـرار داده. آن راهـم بلحـاظ نسـب و هـم بلحـاظ زبـان مطالعـه نمـوده و از روی آن بـاین نتیجـه رسـیده اسـت کـه بـر اسـاس زبـان فیصـدی پشـتون پنجـاه و پنـج (۵۵) از تـاجک سی‌وسـه (۳۳) از ازبـک پنج عشـاریه هشـت (۵،۸) و از ترکمـن یـک عشـاریه چـهار (۱،۴) میباشـد.

فیصـدی پشـتون هـا درایـن سـروی عـین فیصـدی وارتـن گریگوریـن صـاحب کتـا ب ظـهور افغانسـتان معـاصر اسـت کـه موصـوف در دهـه ۱۹۶۰ در افغانسـتان از روی منـابع منتشـره رسـمی و غـیر رسـمی تتبـع مینمـود و دری میدانسـت و آنراتثبیـت نمـوده بـود . گریگوریـن اولـین مولـف ویـا شـاید از جملـه اولـین مولفـان باشـد کـه ایـن فیصـدی رابـرای بـار اول تثبیـت نمـوده اسـت . اکنـون محـترم محمـد حسـن سـهاک هـم در نوشـته یادشـده خـود ضمـن بررسـی نوشـته هـا ومنـابع دیـگران و بادرنظرداشـت اسـکان پشـتون هـا در کشـور فیصـدی پشـتون هـا را بـین ۵۰ و۵۵ تـالید نمـوده اسـت. فیصـدی ۵۵ پشـتون هـا بـه سـببی هـم بـه واقعیـت نزدیـک معلـوم میشـود کـه فیصـدی نسـبی شـان بـالاتر از ان تثبـت شـده اسـت بـاین ترتیـب کـه بقـرا ر سـروی واک فوندیشـن فیصـدی پشـتون هـا براسـاس نسـب شـصت ودو عشـاریه هفتادوسـه (۶۲،۷۳) از تـاجک هـا دوازده عشـاریه سـی وهشـت (۱۲،۳۸)ازهـزاره هـا نـه(۹) ازازبـک شـش عشـاریه ده (۶،۱۰) ا زترکمـن هـا دو عشـاریه شـصت ونـه (۲،۶۹) ازایمـاق هـا دوه عشـاریه شـصت وهشـت (۲،۶۸) از سـایراقوام چـهار

در این دو فیصدی تفاوت فیصدی زبان و نسب برای پشتون ها و تاجک ها جلب توجه مینماید . این تفاوت برای پشتون ها هفت عشاریه هفتادو سه (۷،۷۳) وبرای تاجک ده عشاریه شصت ودو (۱۰،٦۲)میباشد. به الفاظ دیگر پشتون ها بر اساس زبان تقریبا هشت در صد کمتر از فیصدی نسب ومعکوسا فیصدی تاجک در حدود ۱۱ در صدبالا میباشد .این تفاوت قابل فهم است به سببی که نسب یک حالت بیولوجیکی یعنی ثابت یانسبتا ثابت و زبان یک حالت اکتسابی یعنی یک پدیده تغییر پذیر میباشد. اگر این روند بهمین نحو دوام میکند پشتونها بتدریج کمتر شده ،معکوسا تاجک ها زیادتر شده میروند. ویا چنان معلوم خواهد شد. در اینصورت تاثیرات ان در اجتماع و سیاست زیاد خواهد بود . به سبب همین اهمیت درینجا درباره ان باختصار بحث میشود. جان موضوع در دری زبان شدن پشهتون ها است که فیصدی تاجک ها را از۱۲ بالا برده است.

درافغانستان عملیه دری زبان شدن که تاجک شدن خوانده شده میتواند بیش تر در قسمت غرب کشور بخصوص در هرات و عملیه پشتون شدن درشرق و جنوب کشور از قرنها باینطرف در جریان بوده است . عملیه تاجک شدن بعد از حملات مغولها در اغاز قرن سیزدهم که با ان تاجک ها بصورت بیسابقه و به پیمانه وسیع منهد م شدند در قرن پانزدهم در دوره ان ال تیمور بارزشد. مونت ستوارت الفنستن شاید نخستین مولف باشد که در اغاز قرن نزدهم به این موضوع ملتفت شده و درکتاب خود بنام شرح و بیان سلطنت کابل اورده است که پشتونهای حوزه غرب دری زبان شده و پشتونهای حوزه پشاور اردو زبان شده میروند. اکنون واک فوندیشن دریافته است که « د هرات فارسی ژبی خلک اکثره پښتانه اوبو څه یې ایماق او تاجک دی .» (ص ۳۳) و این به سببی که در هرات سدوزیي ها ، نورزایی ها ، اڅکزایی ها وهمچنان غلزایي ها قوم بست زبان پشتو را از دست داده ، دری زبان شده اند .تایمنی های غور هم که در نسب پشتون کاکړ اند دری زبان شده اند. در کاپیسا ، پروان ،تخار ، و بدخشان هم ترین ها ، لوخی ها ، ساپی ها، وردک‌ها، و درنیها دری زبان شده اند . واک فوندیشن در مناطق دیگر هم این نوع مثال ها را بوفرت ذکر میکند. بیوروکراسی این عملیه را هنوز هم تقویه نموده است.

لومړی سمون راوستونکی امیر شیرعلي خان

پروسه دری زبان شدن از طریق دربار از زمان انتقال پای تخت از قندهار بکابل در ۱۷۷٦ در عهد تیمورشاه درانی قوی تر شد. باانهم این پروسه به سبب محدود بودن بیوروکراسی و اینکه گویندگان اصلی فارسی بحیث دهقانان در صحنه سیاست و قدرت تبارز نکرده بودند تا دوره دوم سلطنت امیر شیر علی خان چندان قوی نبود. دراین دوره زبان پشتو برای اولین بار در دستگاه های دولتی سر بلند نمود. در دوره دوم سلطنت امیر شیر علی خان به سبب اصلاحات که در دولت اورده شد، و دولت برای اولین بار صاحب یک اردوی منظم عمدتاً متشکل از پشتونها شد و چون پشتونها در انوقت یعني قبل از تحدید خط دیورند اکثریت غالب نفوس کشور را تشکیل میدادند پشتو « زبان ملی » اعلام شد و فارسی « پرهای عاریتی » خوانده شد. امیر موصوف در نظر داشت پشتو یگانه زبان رسمی و ملی کشور باشد ، اما این پروگرام موصوف بااتمام اصلاحات اوبه سبب تجاوز دوم انگلیس ها متوقف شد. (سردار عبدالقادر افندی ، شاهزادگان و شاهزاده ملنگ ، لاین پرس ، لاهور سال طبع نامعلوم ، ص ۱۳۵. سردار افندی پسر سردار محمدایوب خان فاتح میوند ، بود) . با توسعه بیوروکراسی در دوره سلطنت امیر عبدالرحمن خان که دری درعمل زبان آن قرار گرفت پروسه دری شدن باز قوت گرفت . بعد از آن بآنکه در دوره شاه امان الله و سپس در دوره صدارت سردار محمد هاشم خان برای تعمیم و انکشاف پشتو اقدامات چندی بعمل آمد پروسه دری زبان شدن نظر بدلایل آتی بصورت خاص عمومی شد. یکی اینکه دولت پهلوی وظایف اداری و امنیتی وظایف در حال ازدیاد انکشافی را بعهده گرفت و در تمام کشور بامردم سروکار پیدا کرد. پرسونل روبه ازدیاد آن دری زبان شدند و مردم که با دولت سروکار پیدا میکردند مجبور بودند عمدتاً با همین زبان با مامورین آن مفاهمه نمایند . دیگر اینکه مامورین دولت هم عمداً و هم به سبب سهولت کار وهم به سببِ که دری زبان تاجک ها شمرده میشد افراد منسوب به اقلیت ها و بی قوم ها و بی قوم شده ها بخصوص آنانیکه بنام « کابلی » یعنی اشخاص خوانده میشوند که ماهیت اتنیکی خودرا ازدست داده بودند و به دری تکلم مینمودند معمولا بنام تاجک ثبت مینمودند . این نوع اشخاص در تمام شهرها بخصوص کابل زیاد بودند . در کابل در جمله اقلیت ها بی قوم ها و بیقوم شده ها کشمیری ها و پراچه ها تبارزداشتند. واک فوندیشن علاوه بر آن میگوید که « ... دیر

ترکمن ،ازبک او هزاره هم تاجک ثبت شوی دی.)) (ص ۳۸) دیگر اینکه بادری زبان شدن خاندان حکمران پروسه دری زبان شدن هم پر ستیج پیدا کرد و هم وسیله کسب جاه و مقام و پول شد.زبان خاندان حکمران از زمان احمد شاه درانی تا شروع قرن بیستم پشتو بود . با اغاز این قرن دری عوض پشتو بتدریج زبان دربار شد.نبیره سردار پاینده خان محمد زایی پشتون مقیم کابل که خاندان های یحیی ، ضیایی. سراج اعتمادی و طرزی خیل های نامی شان میباشد تقریباً تماماً دری زبان شده به پشتو تکلم کرده نمیتوانند. درجمله اینها سهم خاندان حکمران درپشت پا قرار دادن پشتو واعتبار دادن به دري درساحه عمل زیادتر بود. البته تمام اینها بمثل قزلباش ها و هزاره ها فقط دری زبان شده در جمله تاجک ها بشمار نمیروند ولی پروسه دری زبان شدن را تقویه و بر عکس پشتو شدن را ضعیف نموده اند. طوریکه بقبول واک فوندیشن ((په ټول افغانستان کي په سلو کي ۲۱ د غیر تاجک قومی ګروپونو خلک له کولتوری پلوه فارسي ژبي شوی دی .)) (ص ۴٦) همین فیصدی زبانی است که فیصدی تاجک ها رابلحاظ نسب از ۱۲ تا ۳۳ بالابرده است ، و برعکس از پشتون هارا از ٦۳ به ۵۵ پایان اورده است . این حال درباره سایر اقوام هم کم و بیش صدق میکند در حالیکه خودتاجک ها کدام منطقه مختص بخودندارند و در این مورد واک فوندیشن میگوید که ((د اصل تاجک میشته سیمي د پروان ، کاپیسا ، تخار، او بدخشان ولایتونه دي. په نورو سیمو کي لکه کابل ، بغلان ، کندوز ، بلخ ، جوزجان او یونیم بل ولایت کي تاجک حاشیوی او خیرمه ییز نفوس لری.)) فوندیشن علاوه میکند که ((... که د پورتنیو خلورو ولایتونو (پروان، کاپیسا، تخار و بدخشان) اوسیدونکی ټول هم تاجک وګڼل شي بیاهم ددي ولایتونو نفوس دو میلیون و هفتاد و پنج هزارو هفت صدو چهل و نه (۲.۰۷۵.۷۹۴) د ټول افغانستان د نفوسو دولس (۱۲) په سلو کي جوړوي . حال دا چي داسي خو هم نه ده ، د کاپیسا د ولایت ۵۳ په سلو کي ، د پروان ٦۰ په سلو کي ،د تخار۴۵ په سلو کي او د بدخشان ولایت ۱۷ په سلو کي اوسیدونکي غیر تاجک دی." (ص۳۱) در بدخشان خارج از ۱۷ در صد مذکره ګویندګان زبان های موسوم به ګلچه یا پامیری از قبیل منجی ، شغنی ، روشانی ، وسنګلیچي در اصل یکدسته علیحده وغیر تاجک اند و زبان های شان نسبت به دری به پشتو نزیکتر است. واک فوندیشن از روی این واقعیات چیلینج کنان میګوید که ((هغه احصایي چي تاجک په سلو کي

۲۵ او ۲٦ بنیبې بـایـد د فیصـدی ددې اعـدادو پـاره دتـاجکو د اوسـیدلو خایونـه وبنیـي .)) (ص ۳۴) . ایـن چیلنـج واک فوندیشـن متوجـه لوېـي دوپری است ، اما او هم بآنکه عـدد ۲۵ را بـرای تـاجک هـا قـابل شـده اسـت ، نتوانسته است چارت النیکـی را کـه در کتـاب خـود ر سـم نمـوده اسـت بـآن عـدد منطبـق نمـاید . در ایـن چـارت تـاجک هابـه تناسـب عـدد ۲۵ در صـد محلات کمتراسـکان دارنـد.

مـن از مـدت هـا قبـل بـر ایـن از مطالعـات خـود دربـاره تـاریخ افغانستان معاصر بـاین نتیجه رسـیده بـودم کـه پشتونها بلحـاظ نسـب بیش تـر از پشـتونها بلحـاظ زبـان انـد . اکنـون واک فوندیشـن ایـن تفـاوت را در فیصـدی افـاده نمـوده اسـت.ایـن تفـاوت و در اصـل رونـد غـیر پشـتون شـدن خطـری را خـاطر نشـان مینمـاید کـه متوجـه پشـتو نـها میباشـد وواک فوندیشـن آن را بـا ایـن عبارات صحیحاً افـاده نمـوده اسـت.

((د افغانستان امپراتوری او دولت جوړونکی پښتون قوم په کولتوری لحاظ په تاریخ کې یو دیر زیات مسخ کیدونکی او ورکیدونکی قوم دی.)) (ص ۸۳).

ليکونکي

محترم پروفيسر ډاکټرانوارالحق احدي

په کال ۱۹۵۱ کې سروبي ته نژدې په جګدلک کې زيږيدلی ، او لومړنی زده کړه يې په هغو سيمو کې کړي، په کومو کې چې پلار يې ارواښاد عبدالحق قضا کوله: کابل ، قره باغ ، او تګاو بکلوريا يې په کابل کې له حبيبې ليسې نه تر لاسه کړه. وروسته د لوړې زده کړې دپاره لبنان ته واستول شو چې هلته يې د بيروت په امريکا يي پوهنتون کې په سياسي علومو او اقتصاد کې په ۱۹۷۴ کې د ليسانس شهادتنامه تر لاسه کړه .په ۱۹۷۷ کې يي له همدغه پوهنتون نه چې کورس يې بين المللی روابط او مقايسوی سياست و ، د ماستری شهادتنامه حاصله کړه . بيا يې په امريکی کې په نارث وسترن پوهنتون کې په ۱۹۸۳ کې په بين المللی اقتصاد او فاينانس کې MBA شهادتنامه (د بزنس ادمنستريشن ماستر) او په ۱۹۸۴ کې د همدغه پوهنتون د سياسي علومو له څانګې نه د مقايسوي سياست بين المللی روابط، او سياسی اقتصاد په کورس ويلو سره او د پريماني دسياست په تيس ليکلو سره د ډاکتری شهادتنامه وګټله. ډاکتر احدی پس له هغه چې په امريکا کې يې د کارلتن په کالج کې اسستانت پروفيسری او دالونای په کانتل بانک کې ماموريت وکړ د روډايليند په سټيټ کې په پراودنس کالج کې دسياسی علومو په څانګه کې په تدريس بيل وکړ او په ۱۹۹۶ کې يې د پروفيسری علمی درجې ته ارتقا وکړه. دی اوس هلته د منځنی ختيځ سياست ، مقايسوی سياست بين المللی سياسی اقتصاد په ساحو کې تدريس کوي. ډاکتر احدی په عين حال کې له ۱۹۹۶ نه وروسته چې د افغان تولنپال ولسواک ګوند (افغان ملت) مشرغوره شوی ، عملی سياست هم کوي. ددغه مقصد دپاره په منظم دول پښورته ځي او هلته له خپلو ملګرو سره ګوندی سياست په مخ بيايي ، او د افغان ملت جريده وباسی .

د منځنی ختيځ سياسي انکشافات ، ددولت او ټولنې اړيکی ، او د افغانستان سياست د ډاکتر احدی د علاقې خاص موضوعات دی . ده په دغوساحو کې تراوسه په پښتو، دری او انګريزی کې هم د افغان د هجرت او هم د انګريزی ويونکی نړی په اخبارونو ، او اختصاصی مجلو کې بې شميره ليکنی خپرې کړې دي. داسې يې هم په ډيرو علمی او

سیاسي سیمینارونو او کنفرانسونو کې یې خپلې لیکنې اورولې او وینـاوې یې پکې کړې دي. په عین حال کې یې په هغو نویو خپروشویو کتابونو باندې تقریظونه لیکلې اوچاپ کړې، کومې چې دعلمي او اختصاصي مجلو له خوا دهمدغه مقصد دپاره وراستول شوې دي. ډاکتر احدي دافغانستان د سیاسي جاري انکشافاتو په باب په خاص ډول افغاني او خارجي راډیو ګانو په تیره د امریکې غږ او بي بي سي له یو بږندل شوی، او دمنظمې مراجعې تحلیل ګر او مبصر هم دی .

محترم پوهاند ډاکترحبیب الله تږی

دکابل ولایت د سهاکو په کلي کې پیدا شوی او له خپل ورور عتیق الله نیازي سره یې ابتدایي زده کړه د شیوه کیو په ښوونځي کې وکړه . متوسطه اولسانوې زده کړه یې د کابل په دارالمعلمین کې وکړه. په ۱۹۵۲ کې د کابل پوهنتون د ادبیاتو په پوهنځي کې شامل او په ۱۹۵۶ کې ترینه فارغ شو . له فراغت نه وروسته په کابل کې د پښتو ټولنې علمي غړي اود کابل مجلې چلوونکی وټاکل شو . په ۱۹۶۲ کې یې د لوړې زده کړې دپاره په امریکې کې د مشیګن په پوهنتون کې په تحصیل پیل وکړ او په ژبپوهنې کې یې دماستري شهادتنامه تر لاسه کړه . له فراغ نه وروسته په پښتو ټولنه کې یې خپل علمي وظیفې ته دوام ورکړ.وروسته په کابل پوهنتون کې د ادبیاتو په پوهنځي کې د پښتو په څانګه کې مدرس شو .په کال ۱۹۷۳ کې د دوهم ځل دپاره امریکې ته د لوړې زده کړې دپاره لاړ او هلته یې د الوناې په پوهنتون کې په ژبپوهنه کې په ۱۹۷۷ کې د ډاکترې شهادتنامه ترلاسه کړه . په کابل پوهنتون کې یې خپل تدریس له سره پیل کړ ، او په هماغه کال کې پوهاند شو . پوهاند تږی په افغانستان باندې د شوروي اتحاد تر یرغل نه درې میاشتې وروسته په ۱۹۸۰ کې له خپل فامیل سره له افغانستان څخه ووت او په امریکې کې مهاجر شو.

پوهاند تږی په پښتو کې شعرونه ویلی ، او د وطن په علمي او اختصاصي مجلو په تیره په کابل او ادب مجلو کې یې څیړنیزې لیکنې په ډیر شمېر خپرې شوې دي. د هجرت په خپرونو په تیره په وفا (وروسته ازاد افغانستان) او مجاهد ولس کې یې هم علمي او هم د روانو پښتو په باب ډېرې لیکنې خپرې شوي دي. دده د عمده اثارو په ډله کې دروند علمي اثر د کلیټکس ګرامر (The Grammar of Clitics) نومېږي ، چې په کابل کې د پښتو څېړنو بین المللی مرکز له خوا په انګریزی کې چاپ شوی دی. بل عمده اثر یې د

چاپ دپاره د تیارېدو په حال کې دی چې نوم يې دی " د پښتو د اجتماعی تاریخ پـوارخ " دغه اثر په پښتو کې لیکل شوی دی .

محترم محمد حسن سهاک

په کـال ۱۹۵۴ کـې د لغمان ولایـت دده زیـارت پـه کلـی کـې پیـدا شـوی دی. لومړنـی زده کې یې پـه کندهـار کـنې چیرتـه چـې محترم پـلار یـې نظـامی منصبدار و پـه احمـد شـاهي ښوونـځی کـې او ثـانوی زده کـره د احمـد شاه بابـا پـه لـوړه لیسـه کـې سرته رسولې ده . پـه کـال ۱۹۷۲ د کـابل پوهنتـون د اقتصـاد پـه پوهنـځي کـې شامل او پـه ۱۹۷٦ کـې لرینـه فـارغ شـو .له فراغ نـه وروسـته د پـلان د وزارت دمرکـزی احصـایي پـه ریاسـت کـې یـې ماموریت شـروع کـړ . پـه کـال ۱۹۷۷ کـې دسرشـمیرنې پـه پروجـې کـې او پـه ۱۹۷۸ کـې د ارزګان د ولایـت د مرکـزی احصـایي پـه اداره کـې د آمـر پـه حیثـت موظـف شـو. بـل کـال د مرکـزی احصـایي پـه ریاسـت کـې د پوښتنلیکونو د تدقیـق مدیـر شـو.پـه همدغـه کـال کـې افغـان ملـی بـانک تـه تبدیـل شـو ، او پـه ۱۹۸۰ کـې یـې دبـانک داري پـه انسـتیتیوت کـې تدریسـی کـورس بشپړ کـړ . لـه ۱۹۸۴ کـال نـه وروسـته د خپـل مـاموریت تـر څنګـه یـې د بـین المللـی اقتصـاد کریـدت او پیسـو مضمـون د شـپږ وکـالونو دپـاره د بـانک داری پـه انسـتیوت کـې تدریـس کـړ .پـه ۱۹۸۸ کـې یـې پـه نـوی دهلـی کـې د بـین المللـی مینجمنـت لـه موسسـې نـه د MBA (بزنـس ادمنستریشـن ماسـتر) شهادتنامه تـر لاسـه کـړه. محترم سـهاک لـه هغـه وروسـته لـه خپـل فـامیل سـره لومـړی فیـدرالی جرمنـی او وروسـته کانـادا تـه کډوال شـو، او اوس پـه تورنـتو کـې اوسـي.

محترم سعدالدین شپون

پـه کـال ۱۹۳۳ کـې د کنـدز ولایـت دخـان آبـاد پـه کلـي کـې زیـږیدلی دی . لومړنـی زده کـره یـې پـه خـان آبـاد ، او متوسطه اوثـانوی زده کره یې په کـابل کې د حبیبـی پـه لیسـه کـې کـړې ده. پـه ۱۹۵۴ کـې د کـابل پوهنتـون دادبیاتو پـه پوهنـځي کې یـې پـه تحصیـل پیـل وکـړ او پـه ۱۹۵۸ کـې ترینـه فـارغ شـو. لـه فـراغ نـه وروسته پـه پښتـو ټولنـه کـې علمـی غـړی شـو ،او بیـا د لـوړې زده کـړې دپـاره پـه امریکـې کـې د ایـوا پـه پوهنتـون کـې یـې پـه تحصیـل پیل وکـړ. لـه دغـه پوهنتـون نـه یـې پـه کـال ۱۹٦٦ کـې د ادبیـاتواو نقد پـه څانـګه کـې دماسـتري شهادتنامه ترلاسـه کـړه. هـیواد تـه پـه سـتنېدو سره دکـابل پوهنتـون دادبیـاتو پـه پوهنـځي کـې مـدرس شـو. پـه ۱۹۷۳ کـې

یې رسمي کارپریښود اوپه کابل کې دملکرو ملتونو په اداره کې داطلاعاتو امر شو. د ثورترکودتا وروسته په ۱۹۷۹ کې له خپلې کورنۍ سره پېښور ته په هجرت لاړه. له پېښور نه د څوکاله تم کېدو نه وروسته په کال ۱۹۸۱ کې د کولتوري انتروپولوجي د استاد په حیث د کوپن هاګن د پوهنتون په بلنه ډنمارک ته لاړ، او بیا له هغه ځای نه په کال ۱۹۸۳ کې د امریکا غږ د نوي تاسیس شوي پښتو خپرونې په بلنه واشنګټن ته لاړ، او هلته تر اوسه پورې کار کوي.

محترم شپون دخپل کار تر څنګه په خپلې تخصص ساحې کې هم کار کوي، اوپه دې برخه کې یې دغسې لیکنې کړې چې داستاد شپون په نامه یې معرفي کړې دي. دده لیکنې په پښتو کې زیاتره د کیسو په بڼه دي چې هم په اختصاصي مجلو کې خپرې شوي. او هم د کتاب په بڼه راوتلې دي لکه د افغانستان د جهاد د بري لار(۱۹۸۱)، پرخه په ترخه «داشعارو مجموعه، ۱۹۹۰)، شین تاغي (۱۹۹۸). دغه اثارپه پېښور کې چاپ شوي دي. دبنګې غاړه یې دلنډو کیسو مجموعه ده چې دسپیدې او د ډیوې په مجلو کې خپرې شوي اوتازه په نامه دبنګي غاړه او نوری کیسې له چاپه راوتلې دي. شپون له پخوانه د لنډو کیسو په لیکلو پیل کړی. کیسې یې د افغانستان په اختصاصي مجلو لکه کابل، اریانا،او ژوندون کې چاپ شوی دي. ده د ځینو نامتو غربي لیکوالو کیسې هم پښتو کړي، چې په هغو کې دارنست همنګوی بوډا او سین کیسه ده، چې په کابل کې په ۱۹۶۲ کې خپره شوې ده. شپون دننه په هیواد کې او له هیواد نه دباندې په سیمینارو او کنفرانسونو کې هم ګډون کړی دی.

پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ

د لغمان ولایت د پلوټي په کلي کې پیدا شوی. لومړنۍ او منځنۍزده کړه یې په لغمان او ثانوي زده کړه یې په کندهار کې د احمد شاه بابا په لیسه اوپه کابل کې په دارالمعلمین اوغازی لیسه کې کړې ده. په کال ۱۹۵۷ کې د کابل پوهنتون دادبیاتو پوهنځي د تاریخ او جغرافیې له څانګې نه فارغ شو. له فراغ نه وروسته په پښتو ټولنه کې علمي غړي اود کابل مجلې چلوونکی شو.په ۱۹۶۱ کې د پوهنې وزیر محترم ډاکټر علی احمد پوپل په ابتکار د پوهنې وزارت په لګښت انګلستان ته د لوړې زده کړې دپاره واستول شو. او هلته یې د لندن پوهنتون د شرقي اوافریقایي مطالعاتو په ښوونځی کې د منځنی ختیځ او

او معاصرې اروپا پـه تـاریخ کـې تحصیـل وکـړ. او پـه ۱۹٦۸ کـې یـې دایم فـل M.phil شـهادتنامه حاصلـه کـړه. وروسـې پـه کـابل پوهنتـون کـې دمعاصـر افغانستان د تـاریخ مـدرس شو . په ۱۹۷۵ کـې یـې دبـا ندنـي کـاندید پـه حیـث د لنـدن لـه پوهنتـون نـه د ډاکتـرۍ شـهادتنامه وروسـته تـر هغـه تـر لاسـه کـړه چې دامریکې د پرنستن او هـارورډ پـه پوهنتونـو کـې یـې د هغـه دپـاره تیـس ولیکـه ، او نـورې څېړنـې وکـړې.

کـاکړ پـه ۱۹۸۱ کـې د کـابل پـه پوهنتـون کـې پوهـاند شـو . بـل کـال د شـوروي یرغـل پـر خـلاف مقـاومت لـه املـه بنـدی شـو او پـه ۱۹۸۷ کـې د صـدارت او پلچرخـي زندانونـو کـې لـه پنـځه کاله بندتیرولونـه وروسـته یـې پـه کـابل پوهنتـون بیا پـه تدریـس پیـل وکـړ. د بنـد پـه مـوده کـې بـین المللـی عفـو دی ((دوجـدان بنـدی)) اعـلام کـړ.نـورو حقوقـی موسسـو او پوهـانو هـم د کابل پـه رجیـم بـانـدې دهغـه پـه هکلـه فشارونه وارد کـړل . دهمدغـه کـال (۱۹۸۷) کـال پـه پـای کـې لـه خپلـې کورنـۍ سـره پیښـور تـه مـهاجر شـو ، او هلتـه یـې د ازاد افغانسـتان د لیکوالـو اتحادیـه دغـړي پـه حیـث قلمـی او فکری جـهاد پـه مـخ بیـوه. او لـه دې املـه یـو شـمیر اروپـا یـي هیوادونـو او امریکـی تـه هـم وبلـل شـو.کـاکړ پـه ۱۹۸۹ کـې لـه خپلـې کورنـۍ سـره پـه امریکـی کـې د سـان بیکـو ښارتـه کـډه وکـړه .

دکـاکړ لیکنـې تـر هجـرت نـه دمخـه دوطـن پـه اخبـارونو ، او اختصاصی مجلـو کـې پـه زیـات شـمیر راوتـی دي.د هجـرت پـه جریـدو پـه تـیره پـه افغـان ملـت ،مجـاهد ولـس ادائیـه افغانستان کـې یـې دافغانسـتان د سیاسـي انکشـافاتو پـه هکلـه پـه زیـات شـمیر لیکنـې خپـرې شـوې دي. دده عمـده چـاپـي اثاردافغانسـتان دسیاسـي تـاریخ پـه بـاب دي لکـه افغانسـتان ، دداخلـي سیاسـي انکشـافاتو مطالعـه (۱۹۷۱)، دافغانسـتان حکومـت او ټولنـه د امـیر عبدالرحمـن دسـلطنت پـه دوره کـې ۱۹۷۹، او افغانسـتان ، د شـوروي یرغـل او د افغانـانو خوابـ (۱۹۹۵) پـه انګریـزی کـې ، اونوریـې پـه پښـتو اوډري کـې دي لکـه جنـګ دوم افغـان – انګلیـس (۱۹۸۸) ، افغـان وافغانـان (۱۹۸۸) افغانـان د شـپږ شـپیتم کـال پـه پسرلي کـې (۱۹۹۰) ، او د افغانسـتان پـه بـاب د ژبنیـو جـوړه . دده عمـده ترجمـې د ادی : کـار، تـاریخ څه تـه وایـي؟ ۱۹۷۰ او دمونټ سـتوارت الفنسـتن د کـابل سـلطنت شـرح او بیـان پـه دوو ټوکـو کـې دی. کـاکړ پـه هیـواد او بـاندینیو ملکونـو کـې پـه علمـی سـمینارونو او کنفرانسـونو کـې برخـه اخیسـتی او پـه ۱۹۸۸ کـې یـې د جرمنـی د کییـل پـه پوهنتـون کـې پـه یـوه سـیمینار کـې چـې د بـین المللـی سیاسـي انکشـافاتو پـه

باب و یو تصدیق هم تر لاسه کړی دی. په امریکی کې یې د یوشمیر نورو افغانانو سره په ۱۹۹۰ کې په افغانستان کې د انتخابی حکومت د تاسیس حرکت په جوړولو کې برخه واخیسته ، او دیوې دورې دپاره دهغه مشر هم غوره شو .په انګریزی کې دخپریدو دپاره تیار نوی اثر هم لري چې نوم یې دی " د افغانستان سیاسي تاریخ اوباندنی اړیکی د امیر عبدالرحمن خان د سلطنت په دوره کې .

محترم ډاکترعبدالقیوم کوچی

داروانباد جنرال عبدالغنی احمدزی زوی دی . په کال ۱۹۳۸ کې د لوګر ولایت دسرخ اب په کلی کې زوشوی دی . لومړنی ، منځنی او ثانوی زده کړه یې په کابل کې د حبیبې په لیسه کې کړې. له فراغ نه وروسته د کابل پوهنتون دحقوقو او سیاسی علومو په پوهنځي کې یې لوړه زده کړه وکړه ، اوپه کال ۱۹۵۹ کې ترینه فارغ شو ، له فراغ نه وروسته دباندینیو چارو په وزارت کې مامور شو. په کال ۱۹۶۰ کې د لالوړو زدوکړې دپاره مسکو ته واستول شو. اودمسکو پوهنتون د بین المللی اړیکو او سیاسي تاریخ په څانګه کې یې د ماستری او ډاکتری شهادتنامه تر لاسه کړې. له فراغ نه وروسته دباندینیو چارو په وزارت کې یې خپل ماموریت له سره پیل کړ. د ثور له کودتا نه وروسته دخلقی حکومت له خوا بندی شو او څه کم شل میاشتې یې د پلچرخې په زندان کې تیری کړی. په بندی خانه کې دی کړول شوی هم دی .

ډاکتر کوچی په ۱۹۸۱ کې لومړی په اتریش کې ویانا، او بیا امریکی ته له خپلې کورنی سره کډوال شو. په امریکی کې یې د کلیفورنیا په شمال کې له اوهلونی (Ohlone) کالج نه د AA تصدیق تر لاسه کړ. له هغه وروسته اول ښوونکی شو ، او وروسته یې د ټولنیزو چارو په ادارو کې کار وکړ. اوس د کلیفورنیا د ختیځ سیمه ییزو مرکز په موسسه کې دتعلیمي چارو په سرته رسولو کې وظیفه اجرا کوي. ډاکتر کوچی په عین حال کې د افغان کمیونټی په اجتماعی او کولتوری چارو کې فعاله برخه لري . اوپه فریمانت کې د افغانی کولتوری ټولنې موسس غړی و . د هغې داولی دورې سروالی یې هم وکړه . برسیره پر دې ډاکترکوچی د وطن د جاری سیاسي انکشافاتو ، او هداراز فیدرالی روسي او ختیځ اروپا د حالاتو په باب د هجرت په جریدوکې ډیرې لیکنې خپرې کړې. ډاکتر کوچی په عین حال کې په کلیفورنیا کې له افغانی راډیوګانو نه په خاص

دول د افغانستان د سياسي انکشافاتو په هکله په منظم ډول خپل تحليلونه او تبصرې اوروي.

محترم بروس رچردسن

د امريکی د هارورډ په پوهنتون کې يې زده کړه کړې ده او د فوتوجورنلزم متخصص دی. په ۱۹۸۵ کې يې په پيښورکې يې دهغه فوتو ورکشاپ ننداړتون په غاړه واخيسته چې د امريکي داطلاعاتو د سرويس له خوا تنظيم شوی و. هلته د افغانانو جهاد، متانت، استقامت او دفاعي روحيه په ده باندې دومره موثره شوه چې د خطر په منلو سره يې فيصله وکړه چې جهاد په واقعي جبهو کې عکاسي وکړي. دهمدغه مقصد دپاره يې پنځه خله خوست ،منګل ، ننګرهار او لغمان ته په پټه سفرونه وکړل. ده خپل جهادی عکسونه او تر شپيتو ډيرې ليکنې د افغانستان د پېښو په باب په نيوزويک ، شيکاګوتربيون ، سولجراف فارچون، اٸينه افغانستان ، فورم (Forum) د ډيلوماټ ،ګارډين ،ساوون او مجاهد ولس کې خپرې کړې. رچردسن په همدې ډول دافغانانو په راديوګانو کې د افغانستان د پېښو په باب توضيحات ورکوي.

د جهاد په اولو کلونو کې يې د افغان د ميډيا پروجې ديوې برخې په شان چې د امريکی د اطلاعاتو د سرويس له خوا د امريکی د باستن په ښار کې جوړ شوی و دافغان د بيلو بيلو خبري ځانګو دپاره د عکاسي ورکشاپونه هم تنظيم کړی و. دده عکاسي ګانې د يونيورستی په کتابتون ، په اوماهاکي دنبراسکا په پوهنتون او په نړی کې د ځو شخصي کوليکسيونونو اوهمداراز د سويس زرلينډ په لستل کې د افغان فوټو کتابتون په ارشيفو کې خوندی دی. دی په کليفورنيا کې د افغانستان د فرهنګی افتخاراتو د ساتنی د بين المللی کميتی موسس غړی دی. او له افغانی خيريه موسسو سره د همکار په حيث کار کوي.

محترم محمد معصوم هوتک

په ۱۹۳۷ کې په کندهار کې زيږيدلی دی. کورنی زده کړه يې د خپل مورنی نيکه ،مرحوم صالح محمد هوتک تر نظر لاندې او منظم ابتدای ، متوسطه او ثانوی تعليمات يې د ميرويس نيکه په ليسه کې وکړل. په ۱۹۶۷ کې د ميرويس له ليسې نه فارغ شو. له فراغ نه وروسته په کابل پوهنتون کې د ادبياتو په پوهنځي کې يې د پښتو په څانګه کې تحصيل وکړ ، او ترينه فارغ شو. محترم هوتک د تحصيل په ټولو دورو

کې په لومړی درجه فارغ شوی دی . له وروستی فراغ نه وروسته اول د کندهار په مشرقی لیسه او بیا د کابل په انصاری لیسه کې یې د ښوونکی په حیث وظیفه اجرا کوله . بیا د باختر اژانس په ریاست کې مسلکی غړی شو. په ۱۹۸۸ کې له هیواد نه کاناډا نه له خپلې کورنۍ سره کډوال شو . هوتک له ډیره وخته راهیسې هم په هیواد او هم د کډوالی په حال کې ډیر شمیر څیړنیزې لیکنې اواثار خپاره کړی . لیکنی یې د طلوع افغان ، کابل ، زیری، فرهنګ او سپیدی په مجلو کې راوتې دی .ده تراوسه دولس اثره کښلی چې په هغو کې یې دوه شعری مجموعې شاملې دي. په هغو کې یې څلور پخوانی منظومې ترتیب کړي ، سریزې ، تعلیمات ، او حواشي یې هم پرکښلی دی. دغه منظومې د دوست محمد هوتک بحر العلم ، دمیرزاحنان دیوان انتقادي متن، دملا امیر دیوان او دمولوی صالح محمد هوتک پاڅلې ویناوې دي. له اثارو نه یې تراوسه شپږ اثره چاپ شوي دي. دده د اثارو لست دده په یوه اثر، پوخ کانې کې راغلی دمحترم هوتک نظمونه او لیکنې په وفاء ، دعوت ، آئینه افغانستان ، ملی وحدت او نور هیواد کی چاپ شوی دی.

د کابل شهادت

ننګ داودزی

د کـــابل په شا ړو را غلم
نه هـغه مخـکې دوران و
نـــه هغه دنګې مانۍ وې
نه هغه ســاز و سامان و
نـه ادم و نـــه درخو وه
نه سپوږمۍ د تورو شپو وه
نـــه هغه ښایسته آسمان و
نـه لـمر پټ په پلوشو و
د ا سمان ستړګې ړ ندې وې
د ډیر غــمه را پرتې وې
غــم لړلې یوه صحنه وه
دردوونــــکې ننداره وه
هــــره خوا لوړې ژورې
په هر کـور د غم سندرې
کـندوالې وې وشتل شو ې
د را کتۆ سـخت با ران و
د خـو شحال مینه په غم وه
د رحمان ور ســره هم وه
د اکــــبر مینه سپیره وه
شیر شاه مینه کـنډو اله وه
غوری میـــنه تالا شوې
تا یمنې و یجاړه شــوې
د جمال میــنه وه ور انه
نه وه یوه کـوټه و د انــه
د میوند غــاز یانو خلې
په سرو وینو لمبیــدلې
د میوند جـاده وه ورا نه
یو خاې نه و بې امانــــه

ښکلې ښار و ويجاړ شوى
په بمو باندې وران شوى
جالــه وه د لوټما رانو
خيري د غـــــــر يبانو
بـــلبلان وو کو چيدلی
څوک وژلــي څوک رټلي
تېــو ســـانو پاچاهي وه
د کـــار غانو سردا ري وه

د پښتو څېړنو او پراختیا د مرکز مؤسس مشر ښاغلی امام الدین ساپي چې زما دا کتاب د تاریخ پدې حساسو او د ستونزو نه په ډېرو ډکو شیبوکې د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز لخوا، هم دده د ځانګړې پانګې په بشپړ لګښت چاپ او خپور شو، یو وار بیابیا مننه.

محمد حسن کاکړ

۱۹۹۹

اې زما وطنه

اې زما وطنه! د لالونو خزانې زما
ستا هره دره کې دي د نورو نښانې زما
زه یم ستا د خاورې، ته زما د مینې جوړ یې
ته مې د غیرت او د پښتو رنګینې جوړ یې
ته مې د نیکه او د بابا د وینې جوړ یې
ستا زړه کې ویدې دي ټولې تللې زمانې زما
اې زما وطنه! د لالونو خزانې زما!
سترګې مې لوګې شه ستا د خاورو د ګورونو نه
عقل مې ایرې شه ستا د پاره د فکرونو نه
ځار شمه قربان شم ستا د غرونو نه سیندونو نه
ستا هر دره کې دي د نورو نښانې زما
اې زما وطنه! د لالونو خزانې زما!
ستا عزت چې نه وي زه به نوم او عزت څه کړمه
ته چې خوار او زار یې زه به خوب او راحت څه کړمه
ستا سر چې وي ټیټ نو به زه شان او شوکت څه کړمه
مسته به دې خاوره کړم په وینې مستانې زما
اې زما وطنه! د لالونو خزانې زما!
یا خو به دې سیال کړمه وطنه د جهان
زه به درې ورې شم خو تا به کړم ودان
نر یمه پښتون یم تا ته یاد دې افسانې زما
اې زما وطنه! د لالونو خزانې زما!

عبدالغني خان غني

LIST OF CONTENTS

LIGHT AND DEFENCE

OR

Essays on the Population, History & Current Affairs of Afghanistan (in Pushto & Dari)

Edited By

M.Hassan Kakar, M.Phil, Ph.D. (London)
Formerly Professor of History at
Kabul University

Published by

Sapi's Center for Pushto Research and Development
Peshawar..1999